การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้าน เรื่อง ตาม่องล่าย

ดนัย วินัยรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วัฒนธรรมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2551

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่อง *ตาม่องล่าย*

.....

นายดนัย วินัยรัตน์

ผู้วิจัย

.....

อาจารย์โสพส ศิริไสย์, Ph.D.

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

ศาสตราจารย์สมทรง บุรุษพัฒน์, Ph.D.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญญา บัวสรวง, M.A.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ

M.D.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย

.....

รองศาสตราจารย์เสาวภา พรสิริพงษ์, Ph.D.

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่อง *ตาม่องล่าย*

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่ง ของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา)

วันที่ 3 ตุลาคม 2551

.....

นายดนัย วินัยรัตน์

ผู้วิจัย

.....

รองศาสตราจารย์สมสุข หินวิมาน, Ph.D.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

อาจารย์โสพส ศิริไสย์, Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญญา บัวสรวง

M.A.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

ศาสตราจารย์สมทรง บุรุษพัฒน์,

Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ

M.D.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

.....

รองศาสตราจารย์โสภนา ศรีจำปา, Ph.D.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีภายใต้เงื่อนเวลาอันจำกัด โดยได้รับความเมตตาในฐานะคณาจารย์ผู้ให้ความรู้ ความอดทนในการกำกับดูแลนักศึกษา และความอนุเคราะห์สนับสนุนช่วยเหลืออย่างดียิ่ง จาก ดร.โสพส ศิริไสย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญญา บัวสรวง ศาสตราจารย์ ดร.สมทรง บุรุษพัฒน์ รองศาสตราจารย์เสาวภา พรสิริพงษ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรทิพย์ อุศุภรัตน์ ดร.รัตนา ดาวรัตนหงษ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดวงพร คำนูณวัฒน์ รวมถึงคณาจารย์ วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิจัย ที่ได้สั่งสอนอบรมให้ความรู้แก่ผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ ดร.สมสุข หินวิมาน ในการตรวจพิจารณาแนะนำและให้ความรู้อันมีค่ายิ่งในการปรับแก้ร่างวิทยานิพนธ์และการสอบป้องกัน

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการให้ความช่วยเหลือในการอำนวยความสะดวกทุกด้านของพนักงานเจ้าหน้าที่งานบริการการศึกษาและเจ้าหน้าที่ห้องสมุดของสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบททุกท่าน

ขอขอบพระคุณเพื่อน พี่ น้อง ที่ได้ร่วมศึกษาเล่าเรียนมาด้วยกันและร่วมให้กำลังใจกันและกันมาโดยตลอด ทั้งในแขนงวิชาพิพิธภัณฑ์ศึกษา และดนตรีศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง น้องเอก เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์ ที่คอยประสานงาน ส่งข่าว ข้อมูล และอำนวยความสะดวกทุกอย่างด้วยดีเสมอมา รวมถึงรุ่นพี่ทุกคนที่ยื่นมือให้ความช่วยเหลือด้านอื่นๆ ด้วย

ขอขอบพระคุณผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ให้ข้อมูลท้องถิ่น พนักงานเจ้าหน้าที่หน่วยงานท้องถิ่น ชาวบ้านในท้องถิ่นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ชุมพร และระยองทุกท่านที่ได้ให้ข้อมูลอันมีค่ายิ่งต่อการศึกษาวิจัย รวมถึงเพื่อนร่วมงานที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตวังไกลกังวลทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือ รวมไปถึงความปรารถนาดีและห่วงใยจากแม่ ญาติ น้องพลอย นิภารัตน์ สายประเสริฐ คู่ชีวิตที่เคียงข้างด้วยกำลังใจที่ดียิ่งเสมอมา และที่สำคัญที่สุด คือ พ่อ ผู้ล่วงลับ ที่ได้มอบสำนึกอันดีงามไว้ให้ลูกๆ ทุกคน

ขอขอบพระคุณ ท่านผู้เกี่ยวข้องอีกหลายท่าน ซึ่งมิอาจกล่าวนามได้ทั้งหมดในที่นี้ หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง ผู้วิจัยขอน้อมรับความผิดพลาดไว้ด้วยความยินดี

ดนัย วินัยรัตน์

Copyright by Mahidol University

การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย
(MEANING OF LAND FORMATION IN *TA MONG LAI* FOLKTALE)

ดนัย วินัยรัตน์ 4636678 LCCS/M

ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : โสพส ศิริไสย์ Ph.D. สมทรง บุรุษพัฒน์ Ph.D.
อภิญญา บัวสรวง M.A.

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ศึกษาการสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย โดยให้ความสำคัญกับความหมายที่อยู่ข้างในเนื้อนิทาน ทำการเปรียบเทียบสำนวนต่างๆ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น รวมถึงการศึกษาการสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ด้วยแนวคิดเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ และทฤษฎีโครงสร้างนิยม

ผลการวิจัย พบว่า นิทานเรื่องนี้เป็นนิทานพื้นบ้านที่มีความเป็นสากล มีลักษณะเป็นนิทานชีวิต นิทานประจำถิ่น และนิทานอธิบายเหตุ ที่เน้นอนุภาคเกี่ยวกับการเกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่น ถ่ายทอดด้วยมุขปาฐะสืบทอดกันมานาน โดยเชื่อว่าถูกแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ในพื้นที่บริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์ แล้วแพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่น ทำให้เกิดสำนวนต่างๆ มากมาย ที่มีรายละเอียดเฉพาะถิ่นบนโครงเรื่องเดียวกัน บ่งบอกถึงของความเป็นพวกพ้องเดียวกันตามแนวคิดแบบโครงสร้างนิยม และแสดงถึงการ “คิดได้ คิดเป็น” ของทั้งผู้แต่งและผู้เล่านิทานที่พยายามอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ด้วยชุดคำอธิบายที่เกินจริงได้อย่างชาญฉลาด โดยให้ความหมายกับรูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์เป็นสำคัญ และแสดงนัยของความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ท้องถิ่น กับ เส้นทางเดินเรือในอดีต แหล่งประมงพื้นบ้าน และการตั้งชุมชน เป็นสำคัญ

คำสำคัญ : ภูมิลักษณ์ / นิทานพื้นบ้าน / ตาม่องล่าย

342 หน้า

Copyright by Mahidol University

MEANING OF LAND FORMATION IN *TA MONG LAI* FOLKTALE

DANAI WINAIRAT 4636678 LCCS/M

M.A. (CULTURAL STUDIES)

THESIS ADVISORS: SOLOT SIRISAI Ph.D., SOMSONGE BURUTPHAT Ph.D., APINYA BUASUANG M.A.

ABSTRACT

This thesis, the Meaning of Land Formation in the *Ta Mong Lai* Folktale, focuses on hidden meaning in the tale. Various methods were used for collecting and analysing the data. The study compared the different local versions of the tale, meaning attributed to the geographical features and the actual relation between the folktale and landforms.

The research shows that *Ta Mong Lai* is a tale that was written by an unknown cultural ancestor. This tale is a Novella, Sage and Explanatory tale that focuses on its motifs of land formation and ends with traditional lifestyle teaching. It is believed that the tale was first written during the reign of king Rama 5th, originated in the area of Prachuabkirikhan coast and took time to distribute nationwide. Many versions of the tale were created with various details but kept the same structure, which shows unity of groups of people who tell this story around the upper area of the Gulf of Thailand. The tale writer combined geographical knowledge and beauty of local culture into an outstanding folktale to describe the land formation by using an unreal explanation. Most landforms which are motifs in the tale were given meaning by their appearances and shapes, while landform relationships to seatrade routes, local fishery sites and fishing community settlements are not specified in the tale, local knowledge of these relationships gives great significant meaning to the tale. Finally, the researcher found that the *Ta Mong Lai* folktale is a heritage which is value in cultural study and conservation and the local population should keep on telling this tale for a long to come.

KEY WORDS: LANDFORM / FOLKTALE / TA MONG LAI

342 pp.

Copyright by Mahidol University

สารบัญ

		หน้า
กิตติกรรมประกาศ		**ค**
บทคัดย่อภาษาไทย		**ง**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		**จ**
สารบัญภาพ		**ฌ**
สารบัญแผนภาพ		**ฎ**
สารบัญตาราง		**ฐ**
บทที่ 1	**บทนำ**	**1**
	1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย	1
	1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	17
	1.3 ประโยชน์ของการศึกษา	17
	1.4 ขอบเขตในการวิจัย	18
	1.5 ข้อจำกัดในการวิจัย	19
	1.6 นิยามศัพท์ทั่วไป	20
	1.7 สรุปท้ายบท	22
บทที่ 2	**แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย และการทบทวนวรรณกรรม**	**24**
	2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนิทาน	24
	2.2 ความหมายและการแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้าน	31
	2.3 แบบเรื่อง สำนวน อนุภาค และกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน	40
	2.4 การศึกษานิทานพื้นบ้าน	50
	2.5 ทฤษฎีโครงสร้างนิยมกับนิทานพื้นบ้าน	61
	2.6 นิทานพื้นบ้านทางภูมิศาสตร์	68
	2.7 การนำเอกลักษณ์ท้องถิ่นมาเป็นทุนทางวัฒนธรรม	73
	2.8 เอกสารนิทานพื้นบ้าน	75
	2.9 สรุปท้ายบท	78

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 3	**ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย**	**81**
	3.1 วิธีดำเนินการวิจัย	81
	3.2 การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย	90
	3.3 การดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ตามที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	93
	3.4 สรุปท้ายบท	97
บทที่ 4	**การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ**	**101**
	4.1 ความหมายและลักษณะของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	102
	4.2 แบบเรื่องในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	103
	4.3 สำนวนของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	103
	4.4 อนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	128
	4.5 กฎเกี่ยวกับนิทาน	134
	4.6 ตัวละครในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	142
	4.7 คุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	152
	4.8 สรุปท้ายบท	154
บทที่ 5	**ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น**	**158**
	5.1 จุดเริ่มของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	159
	5.2 วัตถุดิบท้องถิ่นสู่การเป็นส่วนหนึ่งของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	174
	5.3 เหตุแห่งการเกิดนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	191
	5.4 การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายเชิงพื้นที่	196
	5.5 สรุปท้ายบท	206
บทที่ 6	**การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย**	**208**
	6.1 รูปแบบภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	209
	6.2 ความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่น	220
	6.3 สำนวนใหม่ในความหมายเดิมของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	250
	6.4 สรุปท้ายบท	254

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 7	**สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ**	**257**
	7.1 สรุปผลการวิจัย	260
	7.2 อภิปรายผล	266
	7.3 ข้อเสนอแนะ	270
	7.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	272
บทสรุปสำหรับผู้บริหารภาษาไทย		**275**
บทสรุปสำหรับผู้บริหารภาษาอังกฤษ		**308**
บรรณานุกรม		**332**
ประวัติผู้วิจัย		**342**

Copyright by Mahidol University

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 2-1 :	มิชชั่นนารี่ นำนิทานไปเล่าแก่ชนเผ่าอินเดียแดงด้วยมุขปาฐะ	53
ภาพที่ 4-1 :	คุณลุงวิเศษ ปานน้อย กำลังเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้ผู้วิจัยฟัง	120
ภาพที่ 5-1 :	แสดงกลุ่มเกาะหน้าอ่าวประจวบคีรีขันธ์ ที่เกาะหลัก เกาะหมอน และเกาะร่ม ทางด้านซ้ายถูกเลือกเป็นอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แต่เกาะแรด ทางด้านขวากลับไม่ถูกเลือก	175
ภาพที่ 5-2 :	แสดงการตั้งชุมชนอ่าวน้อยและชุมชนม่องล่าย เชิงเขาตาม่องล่าย	177
ภาพที่ 5-3 :	แสดงที่ตั้งของเขาเจ้าลายที่อยู่ห่างจากฝั่งทะเลพอสมควร	179
ภาพที่ 5-4 :	เกาะโครำและเกาะสัตกูด ที่เชื่อว่าเป็นร่างของนางยมโดยที่ถูกฉีกออกเป็น 2 ซีก	181
ภาพที่ 5-5 :	แสดงให้เห็นบริเวณที่ตั้งของอ่าวน้อย แหลมเป้ง และเขาคอม้า	182
ภาพที่ 5-6 :	ความสูงเด่นสะดุดตาของเขาล้อมหมวก ที่คนท้องถิ่นใช้เป็นหมายทางทะเล	184
ภาพที่ 5-7 :	แสดงการใช้ประโยชน์พื้นที่เชิงเขาตะเกียบในปัจจุบัน	185
ภาพที่ 5-8 :	แสดงตำแหน่งของสถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	197
ภาพที่ 5-9 :	แสดงที่ตั้งของเกาะนมสาว บริเวณปากน้ำแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี	202
ภาพที่ 6-1 :	เขาช่องกระจก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มองจากทางรถไฟสายใต้	211
ภาพที่ 6-2 :	อ่าวประจวบคีรีขันธ์ บริเวณที่เคยปรากฏภูมิลักษณ์แหลมเป้งในอดีต	212
ภาพที่ 6-3 :	ลักษณะเว้าลึกเข้าไปในแผ่นดินของคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี	214
ภาพที่ 6-4 :	หาดหัวหินมีทรายที่ขาวละเอียดเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว	215
ภาพที่ 6-5 :	เกาะนมสาว อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เกาะสำคัญหนึ่งในอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	217
ภาพที่ 6-6 :	บริเวณแหล่งโบราณคดีใต้น้ำดอนไห หน้าเขาคลองวาฬ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	219
ภาพที่ 6-7 :	แหลมงอบ จังหวัดตราด	222
ภาพที่ 6-8 :	เกาะกระบุง อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง จังหวัดตราด	224
ภาพที่ 6-9 :	เกาะหมาก ปัจจุบันบนเกาะเต็มไปด้วยต้นมะพร้าวที่มาแทนต้นหมาก	224

Copyright by Mahidol University

สารบัญภาพ (ต่อ)

		หน้า
ภาพที่ 6-10 :	เกาะนมสาว ซีกส่วนหนึ่งของร่างนางยมโดย ในจังหวัดจันทบุรี	225
ภาพที่ 6-11 :	คุ้งกระเบนยามน้ำลด โค้งอ่าวที่ทำให้นึกถึงรูปร่างของปลากระเบน	226
ภาพที่ 6-12 :	เกาะทะลุ อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด	227
ภาพที่ 6-13 :	หาดแม่รำพึง มองเห็นแนวโค้งที่ปลายหาด ที่เรียกว่า ก้นอ่าว	228
ภาพที่ 6-14 :	เกาะในอ่าวสัตหีบ บางแห่งอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	229
ภาพที่ 6-15 :	เกาะครกและเกาะสากในหมู่เกาะล้าน หน้าอ่าวพัทยา	230
ภาพที่ 6-16 :	เขาเพชรพลอยหรือเขาหัวแก้วหัวแหวน ห่างจากฝั่งทะเลประมาณ 20 ก.ม.	231
ภาพที่ 6-17 :	เขาเจ้าลาย หรือ เขาใหญ่ มีลักษณะคล้ายคนนอนหงาย ปัจจุบันเรียก เขานางพันธุรัต	232
ภาพที่ 6-18 :	เขาตะเกียบ มองจากชายหาดสวนสนประดิพัทธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	233
ภาพที่ 6-19 :	เกาะสิงโต หน้าหาดสวนสนประดิพัทธ์ เดิมเรียกว่า เกาะทราย	234
ภาพที่ 6-20 :	เขากะโหลก ไม่ใช่กะโหลกสิ่งมีชีวิตแต่เป็นกะโหลกสำหรับตักน้ำ	234
ภาพที่ 6-21 :	จากภาพสามารถเข้าใจได้ทันทีว่าเกาะใดคือเกาะนมสาว	235
ภาพที่ 6-22 :	แนวยอดเขาสามร้อยยอด คล้ายเครื่องประดับขันหมาก จึงได้ชื่อเขาขันหมากด้วย	236
ภาพที่ 6-23 :	อ่าวน้อย ฉากชีวิตท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	237
ภาพที่ 6-24 :	เขาตาม่องล่าย มุมมองของคนในท้องถิ่น เห็นแท่งหินด้านเหนือ มีลักษณะคล้ายคนโพกศีรษะเป็นปมหันหน้าไปทางซ้ายนั่งพิงหน้าผา เหยียดขาตามแนวลาดเขา ปลายเท้ามีไหเหล้าวางอยู่	238
ภาพที่ 6-25 :	เขาตาม่องล่าย ในมุมมองของคนท้องถิ่นบริเวณแหลมเป้งเห็นเป็นร่างคนนอนหงายหันศีรษะไปทางขวา และภาพนี้ยังแสดงการใช้ประโยชน์จากเขาตาม่องล่ายในการจอดเรือหลบลมในโอบเขาที่คลื่นลมสงบ	239
ภาพที่ 6-26 :	เขาตาม่องล่าย มองจากระยะไกลคล้ายคนนอนคว่ำหน้า ศีรษะหันไปทางซ้าย	239
ภาพที่ 6-27 :	แหลมเป้งในปัจจุบันไม่เหลือส่วนที่ยื่นออกไปในทะเล ที่จะบ่งบอกความเป็นแหลมเนื่องจากกลายเป็นหาดทรายกลมกลืนกับอ่าวประจวบคีรีขันธ์หมดแล้ว	240

Copyright by Mahidol University

สารบัญภาพ (ต่อ)

		หน้า
ภาพที่ 6-28 :	เขาคอม้า เป็นโขดหินขนาดเล็กคล้ายหัวม้า สังเกตได้เพียงในชุมชนอ่าวน้อยเท่านั้น	240
ภาพที่ 6-29 :	เขาช่องกระจกมองจากระยะไกลเห็นช่องโหว่ที่คนท้องถิ่นบอกว่าคล้ายกระจก	241
ภาพที่ 6-30 :	มุมมองจากชายฝั่งอ่าวประจวบคีรีขันธ์ จะเห็นเกาะหลักอยู่ซ้ายสุดของภาพต่อมาเป็นเกาะด้านหลัง คือ เกาะแรด ต่อมาเป็นเกาะที่ค่อนข้างแบน คือ เกาะไหหลำ หรือ เกาะหมอน ต่อมาเป็นเกาะร่ม และเขาล้อมหมวกอยู่ทางด้านขวาสุด	242
ภาพที่ 6-31 :	เขาวัวตาเหลือก เป็นภูเขาขนาดย่อม ในพื้นที่กองบิน 5 จังหวัดประจวบคีรีขันธ์หากมองจากระยะไกล จะเห็นเป็นภูเขาธรรมดาลูกหนึ่ง แต่ที่เชิงเขา มีกองหินอยู่กลุ่มหนึ่ง ที่คล้ายวัวหนองตะแคงตาเหลือกอยู่	243
ภาพที่ 6-32 :	ร่างของยายรำพึง กลายเป็นเขาแม่รำพึงในปัจจุบัน	244
ภาพที่ 6-33 :	เกาะจานและเกาะท้ายทรีย์ ในอุทยานแห่งชาติหาดวนกร	245
ภาพที่ 6-34 :	ช่องโหว่ขนาดใหญ่ด้านตะวันออกของเกาะ ที่มาของชื่อเกาะทะลุ	246
ภาพที่ 6-35 :	เกาะหน้าสุดคือ เกาะสิง เกาะเล็กๆ ตรงกลางคือ เกาะสังข์ ด้านหลังคือ เขาถ้ำธง หลังสุดคือแนวเขาในอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร	246
ภาพที่ 6-36 :	เกาะร้านเป็ด ในทะเลชุมพร ส่วนเกาะร้านไก่ ก็มีลักษณะคล้ายกันนี้	247
ภาพที่ 6-37 :	บรรดาเกาะสากทั้งหมด เกาะสาก ของชุมพรเหมือนสากตำขนมจีนที่สุด	247
ภาพที่ 6-38 :	เกาะยาว (เกาะสาก) แนวสันทรายขนานชายฝั่งอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส	248
ภาพที่ 6-39 :	ทัศนียภาพอ่าวประจวบคีรีขันธ์ มองเห็นเกาะแรด เกาะหลัก เกาะหมอนหรือเกาะไหหลำ เกาะร่ม และเขาล้อมหมวก	252

Copyright by Mahidol University

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 2-1 : แสดงการแพร่กระจายของนิทาน 54

แผนภาพที่ 2-2 : คู่ของสิ่งที่ตรงกันข้าม ของ เลวี่สเตราส์ 63

Copyright by Mahidol University

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 4-1 :	แสดงโครงเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ปรากฏในสำนวนตัวอย่าง	126
ตารางที่ 4-2 :	แสดงสิ่งมีชีวิตและภูมิลักษณ์ในสถานที่จริงที่เป็นอนุภาค ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย	130
ตารางที่ 4-3 :	การเปรียบเทียบความแตกต่างของตัวละครบางคน ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องลาย	136
ตารางที่ 5-1 :	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ท้องถิ่น	193

Copyright by Mahidol University

บทที่ 1
บทนำ

การศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นความพยายามในการศึกษานิทานที่ถูกแต่งขึ้นในท้องถิ่นบริเวณอ่าวไทยตอนบน โดยมีสิ่งที่น่าสนใจคือ ความเกี่ยวเนื่องสอดประสานกันระหว่างเนื้อหาในนิทานกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่น ที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญาในการปรับใช้สภาพแวดล้อมใกล้ตัวเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตของคนใ นท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความมั่นคงของสังคมและชุมชนท้องถิ่น ด้วยการสืบทอดเรื่องราวต่อกันมาจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีความงดงามและอรรถรสของความเป็นพื้นบ้านอย่างสมบูรณ์ ควรค่าแก่การศึกษาให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่แฝงอยู่ในเนื้อนิทาน และการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย อาจเป็นหนทางหนึ่งในการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าของท้องถิ่นให้คงอยู่และยั่งยืนต่อไป

1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย

นักดาราศาสตร์ได้ประมาณว่า ดาวเคราะห์สีน้ำเงิน ที่เรียกว่า “โลก” ดาวเคราะห์โลกถือกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณ 4,570 ล้าน (4.57×10^{9}) ปีก่อน (มูลนิธิวิกิมีเดีย, 12 มีนาคม 2551) ในช่วงระยะเวลาที่ยาวนานนั้น โลกได้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แม้ในปัจจุบันกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลกก็ยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง เมื่อโลกแยกตัวจากดวงอาทิตย์ โลกมีลักษณะเป็นลูกกลมร้อน ภายในโลกเป็นหินเหลวหลอมละลาย ส่วนเปลือกด้านนอกมีลักษณะเป็นหินแข็ง ความร้อนภายในโลกมีพลังและแรงดัน ส่งหินเหลวร้อนออกมาที่เปลือกโลก เมื่อหินเหลวร้อยเย็นตัวลงก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของเปลือกโลก ส่วนเปลือกโลกมีลักษณะเป็นแผ่นบางลอยอยู่บนหินเหลวร้อน มีความหนาบางไม่เท่ากันในแต่ละส่วน เคลื่อนตัวไปมาและเกิดการชนกัน ผลที่เกิดขึ้นคือการดันตัว ยกตัว ยุบตัว ทำให้เปลือกโลกมีลักษณะไม่ราบเรียบ ต่อมาเกิดการกัดกร่อนพังทลายเปลี่ยนรูปโดยปัจจัยทางกายภาพ เกิดเป็นรูปลักษณ์ต่างๆ มากมายหลากรูปแบบ เป็นที่มาของภูมิลักษณ์ที่ปรากฏขึ้นจวบจนปัจจุบัน

Copyright by Mahidol University

ต่อมามีน้ำเกิดขึ้นบนโลก และสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กก็ถือกำเนิดขึ้น และพัฒนารูปแบบของชีวิตที่หลากหลายและมีความเหมาะสมกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่ต่างๆ ก่อเกิดเป็นสิ่งมีชีวิต ผูกพันซึ่งกันและอาศัยอยู่ในภูมิประเทศที่มีลักษณะแตกต่างกัน กระจายไปตามส่วนต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมด้วย จากนั้นมนุษย์ได้พยายามเรียนรู้และสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้เกิดขึ้น และสามารถสืบทอดเผ่าพันธุ์มายาวนานจนกลายเป็นสิ่งมีชีวิตที่ถือว่ามีความเป็นเลิศทางด้านสมองมากกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นบนโลก ครอบครองพื้นที่ในส่วนต่างๆ ของโลก ทั้งในพื้นที่ทางธรรมชาติ และพื้นที่ทางความคิด จนขนานนามโลกใบนี้ว่า “โลกมนุษย์”

การเปลี่ยนแปลงของโลกเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับภูมิศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก และปรากฏการณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับสิ่งมีชีวิต ซึ่งเป็นลักษณะของการปรับตัวของสิ่งมีชีวิตในรูปแบบต่างๆ ให้เหมาะสมกับสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีความหลากหลาย ทั้งที่เป็นแผ่นดินและผืนน้ำ ทำให้มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นต่างปรับตัวเพื่อความอยู่รอดบนพื้นฐานปัจจัยทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่ที่อาศัยดำรงชีวิตอยู่ การปรับตัวของสิ่งมีชีวิตข้างต้น เป็นการปรับตัวเองให้อยู่ในสภาพภูมิศาสตร์ในพื้นที่นั้นได้ เช่น การพัฒนารูปร่างและระบบหายใจให้อาศัยอยู่ในน้ำได้ของปลา การสร้างขนให้หนานุ่มเพื่ออาศัยอยู่ในบริเวณที่มีสภาพอากาศหนาวเย็นได้ของหมีขั้วโลก การพัฒนาร่างกายให้วิ่งได้รวดเร็วเพื่อการไล่ล่าสัตว์อื่นมาเป็นอาหารของเสือชีต้า หรือแม้กระทั่งการพัฒนาปีกและโครงสร้างของกระดูกให้กลวงและมีน้ำหนักเบาเพื่อการบินของนก เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากปัจจัยของสภาพทางภูมิศาสตร์ สิ่งเร้าในการหาอาหารเพื่อความอยู่รอด และความพยายามในการดำรงเผ่าพันธุ์ ซึ่งการปรับตัวของมนุษย์ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นเช่นกัน

การปรับตัวของมนุษย์เพื่อการดำรงเผ่าพันธุ์นั้น ได้มีการพัฒนารูปแบบของการดำเนินชีวิตมานาน นอกจากการปรับตัวตามสภาพทางภูมิศาสตร์แล้ว มนุษย์ยังต้องมีการปรับตัวทางสังคม ด้วยการสร้างวัฒนธรรมให้เข้ามามีความสำคัญในฐานะเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ วัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นรูปแบบการปฏิบัติตนที่มีความหลากหลาย พัฒนาขึ้นตามความเหมาะสมกับบริเวณพื้นที่ต่างๆ มีการรวมตัวกันเป็นสังคม กลุ่มคน เชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์ รวมทั้งสร้างความสามารถในการดำรงชีวิตให้อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่งๆ ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้น

Copyright by Mahidol University

เมื่อมนุษย์ต้องอาศัยอยู่บนพื้นผิวโลกที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์หลากหลาย มนุษย์จึงจำเป็นต้องสร้างระบบความสัมพันธ์ให้เหมาะสมกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้น ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ เช่น การที่มนุษย์ต้องอาศัยอยู่ในสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปในรอบปี ผ่านฤดูกาลต่างๆ ต้องอาศัยอาหารจากธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องพัฒนาการอยู่อาศัยและการดำเนินชีวิตในรูปแบบของกลุ่มคนในสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ทำให้มนุษย์ต้องอาศัยลักษณะทางภูมิศาสตร์ในการตั้งถิ่นฐาน เช่น ตั้งชุมชนในที่ราบ ตั้งชุมชนในหุบเขา ตั้งชุมชนใกล้แหล่งน้ำ เป็นต้น การตั้งชุมชนอยู่ในที่ใดในระยะเวลาหนึ่งแล้วย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนสมาชิก ความต้องการพื้นที่ในการสร้างที่อยู่อาศัย ความต้องการอาหาร รวมทั้งความจำเป็นอื่นๆ ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาปัจจัยการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์เอง หากเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์เริ่มขาดแคลนปัจจัยในการดำรงชีวิต มนุษย์จึงต้องออกไปแสวงหาปัจจัยจากพื้นที่อื่นมาตอบสนองความต้องการ ทำให้มนุษย์ต้องออกเดินทางและพบกับชุมชนอื่น รวมทั้งการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ในรูปแบบอื่นที่ตนไม่เคยพบ เมื่อมนุษย์ต้องเดินทาง มนุษย์ต้องจดจำสถานที่ต่างๆ ให้ได้ โดยเฉพาะพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ และลักษณะทางภูมิศาสตร์อื่นๆ ที่ตนเดินทางผ่านไป เพื่อให้สามารถเดินทางกลับมายังที่อยู่อาศัยของตนได้ วัฒนธรรมหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อบ่งชี้สิ่งต่างๆ คือ การให้ชื่อ มนุษย์พยายามให้ชื่อทุกสิ่ง ตั้งแต่ตนเอง สิ่งของ สิ่งมีชีวิต และสถานที่ ทั้งนี้การพยายามให้ชื่อสิ่งต่างๆ เพื่อเป็นการช่วยจำ และสร้างความเฉพาะเจาะจงให้กับสิ่งนั้น เพื่อการรับรู้ของมนุษย์เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ชื่อสถานที่ที่ตนอาศัยอยู่ และมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

สถานที่ต่างๆ มักได้รับการตั้งชื่อ เพื่อใช้ในการบ่งชี้ว่าสถานที่นั้นคือสถานที่ใด เช่น ประจวบคีรีขันธ์ คือ ชื่อของพื้นที่ที่รวมเข้าเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันตกของประเทศไทย มีพื้นที่ 6,357.62 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,973,512.50 ไร่ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2537: 67) ลักษณะพื้นที่แคบเป็นคาบสมุทรยาวลงไปทางใต้ โดยมีส่วนที่แคบที่สุดจากเขตแดนไทย-พม่า จากด้านตะวันตกจนถึงฝั่งทะเลด้านตะวันออก เป็นระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร อยู่บริเวณด่านสิงขร ท้องที่ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง และมีความยาวจากเหนือจรดใต้เป็นระยะทางประมาณ 212 กิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ คือ อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ อำเภอหัวหิน อำเภอปราณบุรี อำเภอกุยบุรี อำเภอทับสะแก อำเภอบางสะพาน อำเภอบางสะพานน้อย และอำเภอสามร้อยยอด (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 12 มีนาคม 2551) ข้อมูลที่บ่งบอกความเป็นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ข้างต้น ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทางภูมิศาสตร์ ที่สามารถบ่งชี้ที่ตั้งของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ให้เกิดความเข้าใจความเป็นจังหวัด

Copyright by Mahidol University

ประจวบคีรีขันธ์ เช่นเดียวกับข้อมูลของจังหวัดอื่นๆ ก็มักจะมีลักษณะของข้อมูลที่บ่งชี้ความเป็นจังหวัดนั้นด้วยข้อมูลทางภูมิศาสตร์เช่นกัน

การนำข้อมูลทางภูมิศาสตร์มาตั้งชื่อ เพื่อบ่งชี้ความเป็นสถานที่นั้น เป็นการช่วยเตือนความทรงจำและทำให้ผู้คนรู้จัก รับรู้ และจำสถานที่นั้นได้ เมื่อมีการตั้งชื่อสถานที่ต่างๆ มากขึ้น และมีภูมิลักษณ์ในพื้นที่ใกล้เคียงกันหลายแห่ง ชื่อแต่ละแห่งจึงต้องมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งบางครั้งอาจจะมีภูมิลักษณ์ประเภทเดียวกันหลายแห่งในพื้นที่หนึ่ง เช่น มีภูเขาหลายลูกในพื้นที่เดียวกัน การบ่งชี้อาจมีความสับสนอยู่บ้าง ยากแก่การจดจำ เพื่อให้สามารถแยกแยะและจดจำได้ว่าเขาลูกใด มีชื่ออะไร จำเป็นต้องหาวิธีการให้สามารถจำได้ ซึ่งอาจต้องใช้การจินตนาการว่าเขาลูกหนึ่งมีลักษณะที่แตกต่างจากลูกอื่นๆ อย่างไร เช่น ภูเขาลูกหนึ่งมีร่องรอยของการกัดเซาะพังทลายจนเกิดเป็นหน้าผาชัน เผยให้เห็นโครงสร้างหินที่มีสีส้มหรือแดง ภูเขาลูกนั้นก็ถูกเรียกว่า “เขาแดง” ส่วนภูเขาอีกลูกหนึ่งมีต้นไม้ขึ้นหนาทึบ เขียวตลอดปี ภูเขาลูกนั้นก็ถูกเรียกว่า “เขาเขียว” เมื่อมองดูก็ทำให้เข้าใจได้ทันทีว่า ภูเขาลูกใดน่าจะชื่อว่าอะไร ดังนั้น เพื่อช่วยให้เกิดความจำที่ดีขึ้น นอกเหนือจากการมองเห็น ในหลายวัฒนธรรม มนุษย์ใช้วิธีการนำชื่อของสถานที่ต่างๆ ในพื้นที่ รวมทั้งสิ่งอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง มาร้อยเรียงเป็นเรื่องราว เล่าขานสืบต่อกันมา ที่เรียกว่า “นิทาน” และนิทานเหล่านี้มักได้รับการเรียกขานว่า “นิทานพื้นบ้าน”

นิทาน อาจเป็นเรื่องที่เล่าต่อๆ กันมา มีสาระและวัตถุประสงค์ของการเล่าที่แตกต่างกันไป นิทานบางเรื่องเป็นนิทานที่สอนใจให้ผู้ฟังได้คิดตาม โดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมเข้าไปในเนื้อเรื่องเพื่อให้ผู้ฟังนำไปประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีของสังคม หรือเป็นเพียงนิทานที่ช่วยสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลิน เรื่องเล่าหรือนิทานมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ มากมาย ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้แต่งเรื่องนั้น เช่น ชีวิตประจำวัน สุภาษิต ไสยศาสตร์ เรื่องลี้ลับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หรือ แม้กระทั่งการโกหกหลอกลวง เนื่องจากมนุษย์มีความคิดที่จะดัดแปลงสิ่งต่างๆ รอบตัวให้กลายเป็นความรู้แล้วถ่ายทอดไปยังผู้อื่นด้วยวิธีการต่างๆ แต่การถ่ายทอดความรู้แบบตรงไปตรงมา เป็นวิธีที่อาจทำให้ผู้รับการถ่ายทอดไม่สนใจฟัง การแปลงความรู้เป็นนิทาน ชวนให้ผู้ฟังติดตามฟังได้มากกว่า นิทานจึงเกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลกและกลายเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการถ่ายทอดความรู้นั้น อีกทั้งการเล่าสิ่งที่เกินจริงอาจสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นได้มากกว่า และยังแฝงไปด้วยความสนุกสนานที่ให้ความบันเทิง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังชอบนิทาน

Copyright by Mahidol University

นิทานหลายต่อหลายเรื่องกลายเป็นนิทานระดับสากล ทั้งที่การเริ่มต้นก็เริ่มจากท้องถิ่นทั้งสิ้น เช่น นิทานเรื่อง “สโนว์ไวท์กับคนแคระทั้งเจ็ด” ซึ่งเป็นนิทานจากยุโรป แต่ชาวเอเชียก็สามารถรับรู้และจดจำนิทานเรื่องนี้ได้ดี นิทานเรื่อง “ลูกหมูสามตัว” ที่เด็กๆ ทั่วไปชอบ ก็เป็นนิทานอีกเรื่องหนึ่งที่ได้รับความนิยม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความง่ายต่อการทำความเข้าใจ ความกะทัดรัดของการดำเนินเรื่อง การทำให้ตัวละครมีความน่ารัก การสร้างสื่อประกอบที่หลากหลาย และการมุ่งกระจายนิทานเหล่านี้ไปทั่วโลก ทำให้นิทานเหล่านี้กลายเป็นนิทานอมตะที่มีผู้นำมาเล่าต่อๆ กันอย่างแพร่หลาย ประเทศไทยก็มีเรื่องเล่าที่เป็นนิทานพื้นบ้านที่น่าสนใจมากมาย แต่ทำไมนิทานพื้นบ้านของไทยจึงไม่ก้าวไปสู่ความเป็นสากลเฉกเช่นนิทานของประเทศอื่นบ้าง ทั้งที่มีความพยายามกระจายนิทานพื้นบ้านไทยออกไปโดยใช้สื่อรูปแบบต่างๆ แต่มักไม่ประสบความสำเร็จ หรือคนไทยจะไม่ค่อยชอบนิทานพื้นบ้านไทย หรือนิทานพื้นบ้านไทยไม่มีคุณสมบัติเทียบเท่านิทานสากลอย่างที่ได้ยกตัวอย่างข้างต้น หรือคนไทยหันไปนิยมชมชอบนิทานจากต่างประเทศมากกว่า สังเกตได้จากการที่คนไทยมักยอมรับวัฒนธรรมต่างประเทศได้ง่าย โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นที่ถูกกระแสนิทานต่างประเทศครอบงำจนนิทานพื้นบ้านไทยปรากฏอยู่ในมโนภาพของเด็กไทยเพียงน้อยนิด หากให้วาดภาพตัวละครที่เป็นการ์ตูน ก็มักจะพบว่าไม่ค่อยมีใครวาดภาพของเด็กไว้ผมจุก เปีย หรือ โก๊ะ แต่กลับจะได้พบตัวละครที่มีรูปแบบเป็นของต่างประเทศมากกว่า หรือแม้แต่วัยผู้ใหญ่ ที่ชื่นชอบนิทานแนวจินตนาการ อย่างนิทานที่เกี่ยวกับพ่อมดเด็กหนุ่ม หรือ อภินิหารของแหวนเพียงวงเดียว จากเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ฤาจะทำให้นิทานพื้นบ้านไทยค่อยๆ สูญหายไปในระยะเวลาอันใกล้นี้

ในความเป็นจริงนั้น นิทานพื้นบ้านเป็นนิทานท้องถิ่นที่เป็นเรื่องเล่าประจำของชุมชน ที่มีอยู่ทั่วทุกมุมโลก ในประเทศไทยก็มีนิทานอยู่ทุกจังหวัด แต่ทั้งที่มีนิทานพื้นบ้านประจำจังหวัดอยู่ก็จริง ก็มักไม่ค่อยมีท้องถิ่นใดทำให้นิทานของตนมีความสำคัญมากไปกว่าการเป็นเรื่องเล่าของท้องถิ่น เป็นเพียงเรื่องที่เล่าต่อๆ กัน ไม่ค่อยมีการจดบันทึก ปล่อยให้นิทานค่อยๆ เพี้ยนไปจนบางครั้งไม่เหลือเค้าเดิมของนิทานพื้นบ้านเรื่องนั้นเลย ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้ทักษะและเทคนิคการเล่าเรื่องของผู้เล่า หากเล่าไม่สนุก นิทานพื้นบ้านนั้นก็จะค่อยๆ สูญหายไป แต่หากเล่าได้สนุกมีการใช้ทักษะในการเล่าเรื่องที่ดี นำเหตุการณ์ปัจจุบันหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้ฟังมาเสริมเพิ่มเติมเข้าไป เพื่อสร้างบรรยากาศของการเล่านิทาน วิธีการนี้แม้จะทำให้การเล่านิทานมีความน่าสนใจมากขึ้นแต่ก็อาจทำให้นิทานพื้นบ้านที่เล่านั้นเพี้ยนไปจากโครงเรื่องเดิมได้

Copyright by Mahidol University

นิทานพื้นบ้าน เรื่อง ตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านที่เล่าขานสืบต่อกันมานาน ด้วยการผูกเรื่องราวต่างๆ ให้สัมพันธ์กับภูมิลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในบริเวณอ่าวไทยตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสถานที่ต่างๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และบางแห่งในจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งนอกจากเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความชาญฉลาดของผู้แต่งนิทานเรื่องนี้ ที่สามารถทำให้ผู้คนที่ได้รับฟังเรื่องราวของนิทานจดจำสถานที่ต่างๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้แล้ว ความชาญฉลาดนี้ยังอาจเกิดขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์ในการสังเกตภูมิประเทศของคนในท้องถิ่นหรือชาวประมงแล้วหมายรู้สิ่งต่างๆ เช่น ภูเขา เกาะ ให้เป็นที่หมายตาขนาดใหญ่ และง่ายต่อการสังเกตจากสถานที่ไกลๆ โดยเฉพาะการสังเกตจากเรือประมงในท้องทะเล ทำให้ชาวประมงสามารถนำเรือกลับเข้าฝั่งได้และยังสามารถใช้เป็นจุดสังเกตทางภูมิศาสตร์สำหรับการกำหนดที่หมายตาในท้องทะเลเพื่อให้รู้ว่าบริเวณนั้นเป็นแหล่งประมง และ/หรือ เป็นเครื่องบอกทิศทางการเดินเรือ

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านที่น่าสนใจ โดย วิภา กงกะนันทน์ (2549: 11-16) ได้เล่าในหนังสือ ตาม่องล่าย นิทานพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ของ กองทุนหม่อมราชวงศ์อายุมงคล โสณกุล ไว้ว่า

> ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีครอบครัวหนึ่งอาศัยอยู่ที่ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ครอบครัวที่กล่าวถึงในตอนต้นนี้มีอาชีพเป็นชาวประมงชายฝั่ง และทำไร่ หัวหน้าครอบครัวชื่อ “ตาม่องล่าย” ภรรยาชื่อ “นางรำพึง” มีลูกสาวคนเดียวซึ่งเป็นสุดที่รักชื่อ “ยมโดย”
>
> “ยมโดย” เป็นชื่อพันธุ์ไม้ประเภทเฟิร์นชนิดหนึ่ง กวีไทยโบราณนิยมนำมาชื่นชม แต่คนสมัยใหม่เรียกชื่อพันธุ์ไม้ชนิดนี้แตกต่างกัน เช่น ระย้า ช้องนางคลี่ หางสิงห์ หางค่าง และผักกูด ชื่อ “ม่องล่าย” บางคนฟังแล้วคิดว่าน่าจะเพี้ยนเสียงมาจากคำว่า “หม่อง” ซึ่งเป็นคำที่คนไทยใช้เรียกพม่า และชายแดนด้านตะวันตกของประจวบฯ ก็ติดกับประเทศพม่าโดยตลอดอยู่แล้ว จึงอาจเป็นไปได้ว่าตาม่องล่ายนี้แกเป็นคนไทยเชื้อสายพม่า ชื่อภรรยาตาม่องล่ายนั้นดูจะคุ้นหูคนไทย มีอาจารย์ท่านหนึ่งในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศชื่อ “รำพึง” และคนในประเทศนี้ก็ใช้คำว่า “รำพึงรำพัน” อยู่ค่อนข้างบ่อย

Copyright by Mahidol University

ครอบครัวของตาม่องล่ายอยู่เย็นเป็นสุขเรื่อยมา ตราบจนถึงเวลาที่ยมโดยโตเป็นสาวสวย ปัญหาใหญ่ก็เกิดขึ้น วิธีการแก้ปัญหาของสามีภรรยาคู่นี้นำไปสู่โศกนาฏกรรม ซึ่งมีผลเป็นอมตะ คือ กลายเป็นตำนานสถานที่และสิ่งต่างๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ชายทะเลไทย ทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก

ปัญหานั้นคือ ปัญหาเรื่องคู่ครองของสาวน้อย “ยมโดย” ตาม่องล่ายรับปากกับพ่อค้าสำเภาจากเมืองจีนที่เดินทางมาค้าขายถึงประจวบฯ ว่าจะยกลูกสาวให้เป็นภรรยา พ่อค้าจีนคนนี้อาจจะเป็นเจ้าชายจากเมืองใดเมืองหนึ่งในประเทศจีน ผู้เล่านิทานเรื่องนี้บางคนบางครั้งเรียกเขาว่า “เจ้ากรุงจีน” ส่วนยายรำพึงแกก็รับคำกับชายหนุ่มอีกคนหนึ่งชื่อ “เจ้าลาย” ซึ่งเป็นลูกชายของเจ้าเมืองเพชรบุรี ว่าจะยกยมโดยให้เป็นเจ้าสาว สามีภรรยาคู่นี้ไม่รู้เลยว่าได้ก่อกรรมใหญ่หลวงให้ลูกสาวสุดที่รักคนเดียวของตน เพียงเพราะเหตุว่าทั้งสองคนไม่ได้ปรึกษากันก่อน

ครั้งถึงวันฤกษ์ดีสำหรับการแต่งงานตามหลักโหราศาสตร์ แต่กลายเป็นวันมหาโหดร้ายของครอบครัวตาม่องล่าย พ่อค้าจีนหรือ “เจ้ากรุงจีน” และเจ้าลายลูกชายเจ้าเมืองเพชรฯ ต่างคนต่างยกขบวนขันหมากอย่างเอิกเกริก มุ่งหน้าสู่บ้านเจ้าสาวคนเดียวกัน ณ เวิ้งอ่าวน้อย ชายฝั่งทะเลอันสวยงามของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ขบวนขันหมากของเจ้าลายนำหน้าด้วยขบวนกลองยาว และนักฟ้อนรำสลับกับเสียงโห่ร้องสนุกสนาน ส่วนขบวนขันหมากของ “เจ้ากรุงจีน” นำด้วยขบวนแห่เชิดสิงห์โต และแป๊ะยิ้ม สลับด้วยเสียงประทัด ขบวนขันหมากมาถึงบ้านตาม่องล่ายพร้อมกัน ต่างฝ่ายต่างยุติการแสดง ยืนเผชิญหน้ากันอยู่ความเงียบเกิดขึ้นเพียงอึดใจเดียว และแล้วสงครามก็เกิดขึ้นกลางบ้านหลังเล็กที่เคยสงบสุข ตาม่องล่าย และยายรำพึงตกใจจนขาดสติ จึงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความรุนแรง ทั้งคู่ทะเลาะกัน ต่างฝ่ายต่างกล่าวโทษกันและกัน ไม่มีใครได้ยินเสียงใคร ต่างคนต่างคว้าสิ่งของเครื่องใช้ในบ้านเป็นอาวุธขว้างปาใส่กันด้วยความโกรธแค้น

Copyright by Mahidol University

ยายรำพึงมือไวกว่า คว้าหมวกเหวี่ยงใส่หน้าตาม่องล่าย หมวกปลิวไปตกที่ชายหาดประจวบฯ กลายเป็น “เขาล้อมหมวก” อยู่จนทุกวันนี้ ตาม่องล่ายฉวยกระบุงได้ โยนใส่นางรำพึง กระบุงลอยข้ามอ่าวไทย ไปตกในทะเลที่จังหวัดตราดกลายเป็น “เกาะกระบุง” ยายรำพึงหยิบได้งอบ ปาใส่หน้าตาม่องล่าย งอบปลิวข้ามทะเลไปตกที่ชายหาดจังหวัดตราดด้านที่ใกล้กับจังหวัดจันทบุรี กลายเป็น “แหลมงอบ” ตาม่องล่ายหันไปคว้าจานข้าว แล้วขว้างใส่ยายรำพึง จานร่อนไปตกลงกลางทะเลที่ปากอ่าวคลองวาฬ กลายเป็น “เกาะจาน” แลเห็นได้ชัดเจน เมื่อมองออกไปจากชายหาดวนกร สากที่ตาม่องล่ายพุ่งใส่ยายรำพึง แหวกอากาศไปกระแทกเกาะที่อำเภอบางสะพานน้อย จนทะลุเกาะนั้น กลายเป็น “เกาะทะลุ” เมื่อสากทะลุเกาะแล้วก็หักเป็นสองท่อนท่อนหนึ่งกระเด็นไปตกลงกลางทะเลที่ปากน้ำชุมพร กลายเป็น “เกาะสาก” อีกท่อนหนึ่งกระดอนข้ามอ่าวไทยไปตกในทะเลเขตจังหวัดชลบุรีหน้าเมืองพัทยา กลายเป็น “เกาะสาก” อีกเกาะหนึ่ง นางรำพึงวิ่งหนีสามีที่กำลังอาละวาดอยู่ที่บ้าน จนหมดแรงลงตรงเวิ้งอ่าวชายฝั่งทะเลที่บางสะพาน ยายรำพึงทอดตัวลงนอนบนหาดทราย หลับตา มองย้อนหลังรำพึงถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดในชีวิตเป็นเวลายาวนานมาก จนร่างกายกลายเป็นหิน ชาวบ้านเรียกว่า “เขาแม่รำพึง” ตาม่องล่ายคลุ้มคลั่งหนักขึ้น คว้าครกตำข้าวทุ่มตามหลังยายรำพึง ครกแฉลบข้ามทะเลไปตกลงที่หน้าเมืองพัทยา ก่อนจะถึงเกาะสาก กลายเป็น “เกาะครก”

ตอนนี้ตาม่องล่ายคงจะเป็นบ้าไปแล้ว แกจับตัวลูกสาวสุดที่รักคนเดียวของแกมาฉีกออกเป็นสองซีก ซีกหนึ่งของยมโดย ตาม่องล่ายแกโยนให้เจ้าลายแต่ไปตกในทะเลที่ปราณบุรี กลายเป็น “เกาะนมสาว” อีกซีกหนึ่งแกขว้างไปให้พ่อค้าจีน ซีกนี้ลอยข้ามอ่าวไทยไปตกลงในทะเลที่ชลบุรี กลายเป็น “เกาะนมสาว” อีกเกาะหนึ่ง เจ้าลายช็อคไปชั่วครู่ ที่เห็นความบ้าคลั่งของตาม่องล่าย เมื่อได้สติ เจ้าลายก็หันหลังกลับบ้านที่เมืองเพชร ทิ้งเครื่องขันหมากทั้งหมดลงระหว่างทาง กลายเป็น “เขาขันหมาก” หรือ “เขาสามร้อยยอด” ที่ปราณบุรี ของหมั้นและของขวัญวันแต่งงานที่เจ้าลายเตรียมไปให้ยมโดย เช่น เครื่องเพชร พลอย แก้ว แหวน เงิน ทอง ต่างๆ กองอยู่บนพื้นดินสูงเป็นภูเขา กลายเป็น “เขาเพชรพลอย” หรือ “เขาหัวแก้วหัวแหวน” ในเขตจังหวัดเพชรบุรี

Copyright by Mahidol University

เจ้าลายรู้สึกสิ้นหวัง หดหู่ ท้อ ระทมทุกข์ หมดแรงที่จะเดินต่อไป เจ้าลายทอดตัวลงนอนบนพื้นหญ้า แหงนหน้ามองฟ้าสีครามสดใส เห็นสาวน้อยยมโดยในอิริยาบถน่ารักต่างๆ ไม่รู้จบ เจ้าลายยังนอนคิดถึงยมโดยอยู่ที่ชะอำจนวันนี้ แม้จะกลายเป็น “เขาเจ้าลาย” ไปแล้ว ส่วนพ่อค้าสำเภาจีนนั้น คงจะมีความรู้สึกไม่แตกต่างจากเจ้าลาย เพราะเขาเดินทางออกจากประจวบฯไป และไม่มีข้อมูลว่าเขาเสียชีวิต ณ ที่ใดบนแผ่นดินนี้ หรือบนน่านน้ำไทยส่วนไหน

สิ่งที่เหลืออยู่คือ เครื่องขันหมาก รวมทั้งอาหารการกินที่เขาให้เทลงทะเล ขนมจีน กลายเป็น สาหร่ายทะเล ปูทอด กลายเป็น ปูหิน หมากที่เจียนแล้ว กลายเป็น หอยหมากรุก ส่วนหมากสดลอยไปหยุดอยู่กลางทะเลในอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด กลายเป็น “เกาะหมาก”พลูจีบ กลายเป็น หอยมวนพลู ทับทิม กลายเป็น หอยทับทิม จี้เพชร กลายเป็น หอยดาว ตลับทอง เงิน นาก กลายเป็น หอยตลับ ตะเกียบ กลายเป็น เขาตะเกียบที่หัวหิน ส่วนหลักที่ใช้ผูกเรือสำเภานั้น สงสัยว่าลูกเรือจีนคงตกใจกลัวตาม่องล่าย รีบร้อนถอยเรือหนีจนลืมถอนหลักขึ้นไปด้วย ทิ้งไว้กลายเป็น “เกาะหลัก” ในทะเลหน้าเมืองประจวบฯนั่นเอง ตาม่องล่ายผู้ตกเป็นทาสของอารมณ์จนขาดสติ ไร้ญาติ ขาดมิตร ขาดคนรักใกล้ชิด แกเดินไปหยุดอยู่ที่ริมอ่าวหน้าบ้าน แล้วทรุดตัวลงนั่งทอดขายาวไปบนพื้นดิน แล้วเหยียดกายลงนอนหันศีรษะออกสู่ทะเล ตามองดูท้องฟ้าประจวบคีรีขันธ์ คิดถึงโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อครู่ มองย้อนหลังไปดูต้นตอของปัญหา ตาม่องล่ายแกคงจะคิดได้แล้วว่าเรื่องคู่ครองของลูกสาวนั้น ถ้าพ่อ-แม่-ลูก ได้ปรึกษากันเสียก่อนที่ใครจะตัดสินใจตกลงกันไปตามลำพัง อาจจะไม่เกิดเรื่องสุดเศร้าขึ้น เช่นที่เกิดในครอบครัวของแกแต่ทว่าไม่มีพรุ่งนี้สำหรับครอบครัวของตาม่องล่ายเสียแล้ว

ตาม่องล่าย นอนอยู่ในอิริยาบถนั้นเป็นเวลานานจนกลายเป็น “เขาตาม่องล่าย” อยู่ที่ริมอ่าวน้อย เป็นผู้พิทักษ์ฝั่งทะเลและชาวเมืองประจวบคีรีขันธ์ชั่วนิรันดร ส่วนกระจกเงาที่สาวน้อยยมโดยเคยใช้ส่องหน้า เมื่อไม่มีผู้ใช้อีกแล้ว ก็อันตรธานไปจากห้อง และลอยไปติดอยู่บนภูเขาชายทะเล หน้าเมืองประจวบฯ ชาวบ้านเรียกว่า “เขาช่องกระจก” บางคนมองไปที่ “กระจก” บนหน้าผานี้แทนที่จะเห็นเพียงฟ้าสีครามใสเหนือระลอกคลื่นสีมรกต

Copyright by Mahidol University

> กลับมองเห็นภาพที่แฝงเร้นอยู่ในหัวใจของตนเอง ยิ่งเมื่อเพ่งมอง “กระจก” จนจิตนิ่งเป็นสมาธิ บางคนก็จะเข้าใจเรื่องความไม่แน่นอนของชีวิตได้มากขึ้น เข้าใจเรื่องของความทุกข์ว่าเป็นสิ่งธรรมดา และเข้าใจเพิ่มมากขึ้น เมื่อได้ยินคำว่า “อนัตตา” : ความว่างจากการยึดมั่นในความเป็นตัวตน

จะเห็นว่า เนื้อเรื่องได้ระบุชื่อสถานที่ต่างๆ ไว้ในนิทานหลายแห่งด้วยกัน ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏเป็นสถานที่สำคัญในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และพื้นที่ใกล้เคียง ที่ยังคงเข้าถึงสถานที่ต่างๆ พร้อมกับจินตนาการรูปลักษณ์รูปทรงของภูมิลักษณ์เหล่านั้นตามนิทานเรื่องนี้ได้สะดวกในปัจจุบัน

สถานที่ต่างๆ ที่ถูกระบุชื่อในนิทาน เป็นผลจากการสร้างความหมายให้เกิดขึ้นกับสถานที่ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว แต่ละสถานที่ย่อมมีความหมายที่แท้จริงแฝงอยู่หลังชื่อต่างๆ เหล่านั้น เช่น เขาช่องกระจก ซึ่งความจริงนั้นคือภูเขาลูกหนึ่งที่ตั้งอยู่หน้าอ่าวประจวบคีรีขันธ์ มีช่องโหว่กว้าง เมื่อมองแล้วคล้ายกระจก จึงถูกตั้งชื่อว่าเขาช่องกระจก และถูกนำมาเรียงร้อยไว้ในนิทาน โดยความหมายที่แท้จริงนั้น ชาวบ้านอาจต้องการใช้ภูเขาลูกนี้เป็นที่หมายตาสำหรับเป็นเครื่องกำหนดอะไรบางอย่างก็เป็นได้

ดังนั้นการอ้างชื่อสถานที่ต่างๆ ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงน่าจะมีความหมายที่แท้จริงแฝงอยู่เบื้องหลังชื่อของสถานที่ต่างๆ นั้นด้วย การศึกษาความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ระหว่างการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนกับสภาพทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่นั้น ที่มุ่งเน้นการพยายามค้นหาความหมายต่างๆ ที่แฝงอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นเครื่องช่วยสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ในบริบทของคนในสังคมที่ดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่อ่าวไทยตอนบน และเมื่อผู้ฟังได้รับฟังนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย แล้วพยายามสร้างความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้แต่งสามารถแต่งนิทานให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต นิทานก็จะมีความสำคัญขึ้นมา ซึ่งนอกจากจะสร้างความเข้าใจให้กับผู้ฟังแล้ว ยังเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่น อันจะเป็นหนทางนำไปสู่การอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้คงอยู่ เพื่อบอกเล่าความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นสืบต่อไป

Copyright by Mahidol University

หลังจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกเล่าสืบต่อกันมา คนในท้องถิ่นอาจใช้ประโยชน์จากนิทานเพื่อการประกอบอาชีพที่ต้องใช้สถานที่ต่างๆ เป็นที่หมาย ทั้งทางด้านการเดินทางไปยังที่ต่างๆ โดยใช้ชื่อสถานที่ที่ปรากฏในนิทานเป็นเสมือนเครื่องนำทางหรือแผนที่ และการสืบทอดความรู้ทางวัฒนธรรมด้านวรรณกรรมที่ให้ทั้งความบันเทิงและความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น จนเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็เปลี่ยนไปด้วย

เมื่อวิทยาการในศาสตร์ต่างๆ ก้าวหน้าขึ้น ทำให้โลกในความคิดคำนึงแคบลง การเดินทางจากถิ่นพำนักของคนในท้องถิ่นไปยังสถานที่ต่างๆ มีความสะดวกและรวดเร็วขึ้นด้วยความช่วยเหลือจากพลังงานกลของเครื่องยนต์ที่ติดตั้งในยานพาหนะรูปแบบต่างๆ คนในท้องถิ่นไม่ต้องเสียเวลานานในการเฝ้าสังเกตภูมิประเทศที่เดินทางผ่านไปนั้น การมีแผนที่ทำให้การเปรียบเทียบสถานที่ต่างๆ กับสัญลักษณ์ในแผนที่เป็นไปด้วยความง่ายดาย การใช้เครื่องมือในการกำหนดตำแหน่งอย่างเครื่อง GPS (Global Positioning System) ทำให้ผู้เดินทางสามารถทราบได้ทันทีว่าตนกำลังอยู่ ณ ตำแหน่งใดบนพื้นโลก เพียงอ่านค่าพิกัดจากเครื่อง GPS ก็สามารถจะกำหนดทิศทางไปยังที่หมายได้โดยไม่หลงทาง สิ่งต่างๆ เหล่านี้เข้ามาแทนที่การสังเกตรูปร่างของภูมิลักษณ์ต่างๆ ในพื้นที่ที่ต้องใช้จินตนาการอย่างมากและต้องสังเกตให้สัมพันธ์กับมุมมองที่ทำให้ปรากฏเป็นรูปร่างตามชื่อของสถานที่ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

การใช้ประโยชน์ในรูปของนิทานพื้นบ้านในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าถูกเปลี่ยนไปเนื่องจากความสะดวกสบายในวิทยาการและเทคโนโลยีที่ถูกนำมาใช้ในปัจจุบัน จากการเล่านิทานทั้งเรื่องเหลือเพียงชื่อของสถานที่ที่ทำให้ผู้คนรุ่นหลังเกิดความฉงนสนเท่ห์ ในชื่อของสถานที่นั้นว่าทำไมสถานที่แห่งหนึ่งจึงถูกขนานนามอย่างนั้น เช่น ทำไมจึงเรียกว่า “เขาล้อมหมวก” ทำไมจึงเรียกว่า “เกาะนมสาว” เป็นต้น เมื่อเรื่องราวบางส่วนของนิทานเลือนหายไป ความเข้มข้นของการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ก็จางหายไปด้วย จากการใช้ประโยชน์ที่น่าจะเกี่ยวกับการเดินทางและกำหนดที่หมายตาเพื่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ลดเหลือเพียงการใช้ประโยชน์สำหรับเป็นเรื่องเล่าประจำท้องถิ่นเท่านั้น โดยในบางท้องถิ่นนิทานพื้นบ้านไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์จากคนในท้องถิ่นเลย ผู้ที่ใช้ประโยชน์กลับเป็นบุคคลภายนอก เช่น มัคคุเทศก์ นักวิชาการ วิทยากร เป็นต้น

Copyright by Mahidol University

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ผู้คนให้ความสนใจอย่างมาก ด้วยจุดประสงค์ในการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวที่ต่างกัน สถานที่ต่างๆ เริ่มกลับมีความสำคัญในเชิงจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว หรือเป็นจุดสนใจของการท่องเที่ยว ชื่อของสถานที่ต่างๆ เริ่มเข้ามามีความสำคัญโดยเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่เรื่องเล่าประกอบจุดสนใจทางการท่องเที่ยวในฐานะนิทานพื้นบ้านอีกครั้ง เรื่องเล่าประกอบจุดสนใจทางการท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆ นี่เองเป็นส่วนที่ช่วยสร้างความสนใจให้เกิดกับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กลับมามีความสำคัญทางการท่องเที่ยวท้องถิ่น มีผู้ที่ต้องการทราบเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายมากขึ้น ทำให้มีผู้ที่จำเป็นต้องใช้นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในการประกอบกิจกรรมหรือให้บริการทางการท่องเที่ยว ขวนขวายหาเนื้อเรื่องทั้งเรื่อง นำมาเล่าให้ผู้ฟังได้รับฟัง แล้วสร้างจินตนาการผ่านเรื่องเล่าโยงไปสู่ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นตรงหน้า ทำให้สถานที่นั้นมีความน่าสนใจและมีคุณค่าในการเป็นสินทางการท่องเที่ยวมากขึ้น

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกค้นหาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ หลายแห่ง ผ่านเทคนิควิธีการเล่าของปราชญ์ชาวบ้านหลายท่านในหลายท้องถิ่นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่อ่าวไทยตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ที่ปรากฏชื่อของตัวละครสำคัญของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้แก่ เขาตาม่องล่าย ในพื้นที่อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ การรับฟังนิทานจากแหล่งข้อมูลที่มีความต่างกันทางด้านผู้เล่าและพื้นที่ รวมไปถึงการเล่าต่อๆ กันมา ทำให้เนื้อหาของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากแหล่งต่างๆ มีรายละเอียดที่ต่างกันด้วย ผู้เล่าแต่ละท่านมีความสามารถในการถ่ายทอดด้วยการเล่าเรื่องที่ต่างกัน ทั้งเนื้อเรื่องและองค์ประกอบต่างๆ ของนิทาน จึงทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีความหลากหลาย และความหลากหลายที่เกิดขึ้น ทำให้คนรุ่นใหม่ที่รับทราบรับฟังนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จากแหล่งข้อมูลต่างกันเกิดความสับสน และรุกลามไปสู่ความขัดแย้งว่า ต้นกำเนิดของนิทานและเนื้อเรื่องที่แท้จริงของนิทานเรื่องนี้เป็นอย่างไร อาจเป็นเพราะสถานที่ที่มีชื่อปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นสถานที่ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จริงซ้ำกันหลายแห่ง เช่น “เกาะทะลุ” ซึ่งนิทาน พื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เล่าไว้ว่าเกิดจากการขว้างปาสิ่งของของตัวละครที่ชื่อ “ตาม่องล่าย” ไปถูกเกาะในทะเลทะลุเป็นช่องโหว่เป็นที่มาของชื่อ เกาะทะลุ ซึ่งในสำนวนหนึ่งระบุว่าเป็นเกาะของอำเภอบางสะพานน้อย ในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แต่บางสำนวนกลับระบุว่าเป็นเกาะทะลุ ในอุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด อำเภอเมือง ในเขตจังหวัดระยอง ซึ่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกกำหนดให้เป็นนิทานพื้นบ้านทั้งของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดระยองด้วย จึงไม่ทราบว่าแท้ที่จริงแล้วผู้แต่งได้กำหนดให้เกาะทะลุแห่งใดเป็นเกาะที่เกิดจากการกระทำของตาม่องล่าย

Copyright by Mahidol University

แต่เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกกำหนดให้เป็นนิทานพื้นบ้านของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดระยองโดยอนุโลม จึงไม่จำเป็นต้องหาข้อพิสูจน์ว่าสถานที่ที่อยู่ในท้องถิ่นของแต่ละจังหวัดแห่งใดเป็นสถานที่ที่ปรากฏชื่ออยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จริงๆ กันแน่ ผู้เล่าอาจนำเนื้อเรื่องมาเล่าให้ผู้ฟังโดยไม่ทราบถึงที่มาที่ไปจริงๆ ผู้ฟังก็รับฟังเพียงเพื่อความบันเทิงในเชิงเรื่องเล่า และการเพิ่มความน่าสนใจให้กับจุดสนใจทางการท่องเที่ยว โดยไม่ได้คำนึงถึงสิ่งสำคัญและการใช้ประโยชน์เริ่มแรกที่แท้จริง อันเป็นจุดสำคัญที่ทำให้คนในท้องถิ่นสรรค์สร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ขึ้นมา

สิ่งที่น่าสนใจของนิทานพื้นบ้านทั่วไป คือ ช่วงท้ายสุดของนิทานที่เมื่อนิทานถูกเล่าจนจบแล้วผู้ฟังนิทานเรื่องนั้นจะได้รับอะไร และสิ่งที่ได้รับไปนั้นตรงกับจุดประสงค์ของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนั้นหรือไม่ ส่วนใหญ่มักจะได้รับคำตอบเพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องที่นิทานอธิบายถึง หรือมักจะได้รับคติสอนใจที่สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตได้ และส่วนมากที่สุดผู้ฟังน่าจะได้รับความเพลิดเพลินจากเนื้อเรื่องของนิทาน สิ่งที่ขาดหายไปคือการรับรู้ถึง “ความหมาย” ที่อยู่เบื้องหลังความรู้ คติสอนใจ หรือความเพลิดเพลินที่ได้รับไปก่อนหน้านั้น

ในด้านความเป็นมาของนิทานพื้นบ้านสากล การรวบรวมนิทานพื้นบ้านอย่างเป็นระบบ เริ่มขึ้นเมื่อ ค.ศ.1822 คืองานของ “พี่น้องตระกูลกริมม์-Grim” ที่ทำการรวบรวมนิทานพื้นบ้านเยอรมัน ซึ่งการรวบรวมครั้งนี้แตกต่างจากการรวบรวมในยุคก่อนหน้านี้ ในแง่ที่ว่าไม่ใช่เป็นการแสดงรายการของนิทานพื้นบ้าน แต่รวมถึงการวิเคราะห์เชิงวิชาการ ด้วยการเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเยอรมันกับเทพนิยายของกรีกและโรมันโบราณ รวมทั้งจินตกวีนิพนธ์ของอินเดีย กริมม์พบว่านิทานเหล่านี้มีเนื้อหาหลักหรือแก่นร่วมกัน นำไปสู่ทฤษฎีที่ว่า เมื่อชาวอินโดยูโรเปียนละเลยทอดทิ้งศาสนาของพวกเขาที่มีร่วมกัน เทพนิยายก็ได้เปลี่ยนแปรรูปแบบไปเป็นนิทานพื้นบ้าน ความเกี่ยวโยงระหว่างศาสนาและนิทานพื้นบ้านเป็นสิ่งสำคัญ เพราะถ้านิทานพื้นบ้านไม่มีความเกี่ยวโยงกับศาสนา การศึกษานิทานพื้นบ้าน (ความเชื่อในเรื่องที่นอกเหนือจากธรรมชาติ) ก็จะดูเหมือนว่าเป็นศาสตร์ที่ไม่เหมาะสมที่จะศึกษาเชิงวิชาการ ลูกศิษย์ของกริมม์พัฒนาความคิดในแนวนี้ต่อไป โดยกล่าวว่านิทานพื้นบ้านทั้งหมดมีที่มาจากเทพนิยาย และเมื่อนักวิชาการเหล่านี้ไม่สามารถค้นหาเทพนิยายเพื่อที่จะใช้ในการอธิบายนิทานพื้นบ้านได้ พวกเขาก็จะสร้างเทพนิยายขึ้นมาเอง นี่เป็นจุดเริ่มต้นของการค้นหา “ความหมายข้างใน” ของนิทานพื้นบ้าน นอกเหนือจากคุณค่าของนิทานในแง่ของการให้ความเพลิดเพลิน (น้าชาติ ประชาชื่น, 21 มีนาคม 2551)

Copyright by Mahidol University

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านระดับท้องถิ่นที่มีคุณสมบัติเทียบเท่ากับนิทานพื้นบ้านทั่วไป แต่ที่น่าจะกล่าวได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ มีความโดดเด่นมากกว่านิทานพื้นบ้านที่อธิบายภูมิศาสตร์ท้องถิ่นเรื่องอื่นๆ ตรงความสามารถของผู้แต่งในการนำภูมิลักษณ์ในสถานที่ต่างๆ มาร้อยเรียงเป็นเรื่องเล่า ที่ครอบคลุมอาณาบริเวณกว้างขวางกว่านิทานพื้นบ้านเรื่องอื่นๆ ที่มักอธิบายถึงภูมิลักษณ์เฉพาะแห่งเท่านั้น เช่น นิทานเขางู ของจังหวัดราชบุรี ซึ่งมีการดำเนินเรื่องเพียงกล่าวถึงความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่มาที่ไปของชื่อเขางูเท่านั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณ์อื่นในท้องถิ่น หรือ ตำนานเรื่อง ทะเลบัน ของจังหวัดสตูล ก็มีการดำเนินเรื่องเฉพาะแอ่งยุบตัวกลายเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ ที่เรียกว่าทะเลบัน เท่านั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณ์อื่นเช่นกัน หรือมีบางเรื่องที่นำเอาภูมิลักษณ์หลายแห่งเข้ามาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวที่มีความสัมพันธ์กัน แต่ก็มักเป็นภูมิลักษณ์ในบริเวณเดียวหรือในเขตจังหวัดเดียว เช่น ตำนานเกี่ยวกับเขาวงพระจันทร์ของจังหวัดลพบุรี ซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานที่หลายแห่ง ได้แก่ เขาเจ้ากงจีน เขาจีนโจน เขาตะเภาคลองบางขันหมาก เขาพับผ้า เขาแก้ว เขาตะกร้า เขาขนมบูด และเขาตะเข้ ซึ่งสถานที่ทั้งหมดตั้งอยู่ในอาณาเขตของจังหวัดลพบุรีเท่านั้น แต่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ดำเนินเรื่องโดยใช้ภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นต่างๆ กว้างขวางกินอาณาบริเวณอ่าวไทยตอนบนครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัด จึงถือได้ว่า ผู้แต่งได้จงใจสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ต่างๆ โดยไม่ได้จำกัดแค่เพียงอาณาบริเวณในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ และประเด็นนี้ถือเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ประกอบกับผู้วิจัยรับราชการในสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ปรากฏนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ โดยปฏิบัติหน้าที่ผู้สอนในสาขาวิชาการท่องเที่ยว ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในการเรียนการสอน และการให้ข้อมูลท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งกับนักศึกษา นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป ซึ่งการศึกษาและทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะมีประโยชน์ต่อวงการวัฒนธรรมศึกษามากกว่านิทานพื้นบ้านเรื่องอื่นที่ให้ความสำคัญกับสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง แต่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสถานที่ต่างๆ หลายต่อหลายแห่งที่บรรจุไว้ในนิทานพื้นบ้านเพียงเรื่องเดียว โดยนอกจากการมุ่งเน้นที่จะอธิบายที่มาที่ไปของภูมิลักษณ์แต่ละแห่งแล้ว สิ่งที่น่าสนใจอีกประการ ได้แก่ การตั้งข้อสังเกตเพื่อค้นหาว่า อะไรคือความสัมพันธ์ที่เร้าให้ผู้แต่งนิทานพื้นบานเรื่องตาม่องล่าย จงใจหยิบฉวยภูมิลักษณ์จากท้องถิ่นต่างๆ มาร้อยเรียงไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ซึ่งถือเป็นความชาญฉลาดของผู้แต่งที่เก็บซ่อนความสัมพันธ์นี้ไว้เบื้องหลัง โดยใช้ความสนุกสนานของการอธิบายที่มาที่ไปของการเกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่นเป็นฉากหน้าของนิทาน

Copyright by Mahidol University

การเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในปัจจุบันมักเป็นการเล่าเพื่อจุดประสงค์ที่เปลี่ยนไปจากเดิม ผู้เล่าไม่ใช่เพียงคนในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งต้นทางของนิทานเท่านั้น ผู้ที่เคยได้ฟังผู้รู้ มัคคุเทศก์ หรือเจ้าหน้าที่หน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง นำนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายไปเล่าต่อโดยอาจจะไม่ทราบถึง “ความหมายข้างใน” ที่มีอยู่ในตัวนิทาน ซึ่งเป็นความหมายที่ผู้แต่งนิทานแฝงไว้ให้ผู้ที่สนใจได้เข้าไปค้นหาภูมิปัญญาอันวิจิตรที่ฝังตัวอยู่เบื้องหลังฉากแห่งความบันเทิงของโครงเรื่องในนิทานต่อไป ยิ่งมีผู้เล่ามากขึ้น มีการเล่าบ่อยครั้งขึ้น นิทานพื้นบ้านก็ถูกปรับเปลี่ยนมากขึ้นตามไปด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ความหมายที่อยู่ข้างในนิทานจะยังคงถูกเก็บไว้ในเนื้อนิทานตลอดไป ผู้ที่พยายามศึกษานิทานเรื่องนี้อย่างจริงจังเท่านั้นที่จะเข้าใจ “ความหมายข้างใน” ที่แท้จริงที่อยู่เบื้องหลังนิทาน

การเล่านิทานต่อๆ กันมา ย่อมได้รับการปรับ เสริม เติม แต่ง ให้นิทานมีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ในแต่ละยุคสมัยได้ ผู้เล่าต้องพยายามเล่านิทานให้เข้าใกล้วัฒนธรรมของผู้ฟัง ช่วยให้ผู้ฟังยอมรับและนำพาไปสู่จุดประสงค์ของการเล่านิทานนั้น ไม่ว่าจะเป็นการให้ความรู้ท้องถิ่น การสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน และการสอดแทรกคติสอนใจ ทั้งหมดนั้นเป็นการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ผู้ฟังนิทานได้รับรู้และเข้าใจ ซึ่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะใช้เป็นสื่อในการนำความเข้าใจท้องถิ่นไปยังผู้ฟังได้ แต่ความเข้าใจดังกล่าวอาจเป็นแค่เปลือกของความหมายที่แฝงไว้ในนิทานเท่านั้น ซึ่งจะสังเกตได้จากประเด็นสนใจ 3 ประการ ดังนี้

1. หากผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ต้องการให้ความรู้เพียงการรู้จักว่าสถานที่แห่งใดมีชื่อเรียกอย่างไร ทำไมไม่สร้างนิทานให้กับแต่ละแห่งเฉพาะเจาะจงลงไป ทั้งที่สถานที่บางแห่งตั้งอยู่ห่างไกลกันพอสมควร แต่กลับนำชื่อสถานที่ต่างๆ มาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวเดียวกัน วิธีการนี้น่าจะแสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยบางอย่างเชื่อมโยงสถานที่ต่างๆ เหล่านั้นให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันภายใต้แนวคิดพื้นฐานของวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

2. หากผู้สร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ต้องการสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้กับผู้ฟัง ทำไมไม่สอดแทรกมุขบันเทิงเข้าไปในเนื้อเรื่องให้มากกว่าเพียงการนำสรีระของผู้หญิงมาเปรียบกับเกาะที่มีลักษณะคล้าย “นมสาว” เท่านั้น ซึ่งชื่อ “นมสาว” เป็นเพียงจุดสำคัญเดียวที่น่าจะเข้าข่ายการรับรู้ในเชิงบันเทิงเท่านั้น แต่กลับเน้นในเรื่องของสถานที่ต่างๆ เป็นจำนวนมากแทน

Copyright by Mahidol University

3. หากผู้สร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ต้องการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม หรือคติสอนใจให้เป็นจุดสำคัญของเรื่อง ทำไมจึงให้ความสำคัญกับชื่อสถานที่ต่างๆ หลายแห่ง หรือพยายามอย่างมากที่จะอธิบายสาเหตุของการเกิดสถานที่เหล่านั้นแทน

จากประเด็นสังเกตข้างต้นทั้ง 3 ประการ จึงน่าจะพอสรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้ความสำคัญกับสถานที่มากกว่าประเด็นอื่นๆ แต่ก็ไม่ทิ้งประเด็นของความรู้ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และคติสอนใจ เพื่อทำให้นิทานมีความเป็นนิทานที่สมบูรณ์ การเน้นให้ความสำคัญกับสถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานจึงน่าจะมี “ความหมายข้างใน” ที่เป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ให้เป็นนิทานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตพื้นบ้านของคนในท้องถิ่น ก่อนที่นิทานจะถูกทำให้แพร่กระจายด้วยการเล่าต่อกันออกไปยังชุมชนอื่น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะค้นหา “ความหมายข้างใน” ของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ด้วยการตั้งประเด็นวิจัยไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มิได้เกิดขึ้นจากความต้องการเพียงสร้างนิทานพื้นบ้านขึ้นมาเพื่อเล่าต่อกันโดยปราศจากจุดมุ่งหมาย แต่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความทรงจำร่วมกันของคนในท้องถิ่น

2. นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่มีความสำคัญและจำเป็นในการดำเนินวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น จึงทำให้เกิดการให้ความหมายร่วมกัน เพื่อประโยชน์ต่อการสื่อความหมายท้องถิ่น

การค้นหา “ความหมายข้างใน” ของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะนำไปสู่แนวทางการศึกษานิทานในรูปแบบอื่นๆ ที่จะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดของผู้แต่งนิทานกับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้มากขึ้น

Copyright by Mahidol University

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น

3. เพื่อเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์

1.3 ประโยชน์ของการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ มุ่งประเด็นไปที่การทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย คงความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ โดยผู้ใช้ประโยชน์ควรเข้าใจ “ความหมายข้างใน” ของนิทานที่มากกว่าการรับทราบเพียงว่า สถานที่นั้นเกิดขึ้นจากตัวละครในนิทานเป็นผู้ทำให้เกิดเป็นรูปลักษณ์ดังปรากฏ ดังนี้

1. เข้าใจการสร้างความหมายท้องถิ่นด้วยนิทานพื้นบ้าน

2. เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านกับวิถีชุมชนและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น

3. ได้ฐานข้อมูลด้านนิทานพื้นบ้านในท้องถิ่นชายฝั่งอ่าวไทยตอนบน

4. สามารถนำเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มาเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำหรับการสร้างความเข้าใจท้องถิ่นและนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

5. สามารถอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสืบต่อไป

Copyright by Mahidol University

1.4 ขอบเขตในการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

1. ศึกษาในขอบเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ประกอบด้วยอาณาบริเวณและภูมิลักษณ์ที่ปรากฏอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล และ สามารถสังเกตเห็นได้จากชายฝั่งทะเลหรือจากทะเลตั้งแต่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ในเขตจังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง และ ชลบุรี และชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ในเขตจังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และชุมพร โดยให้ความสำคัญกับภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่ออยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

2. บรรดาเกาะ โขดหิน และทรัพยากรอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในท้องทะเลอ่าวไทยตอนบนโดยครอบคลุมพื้นที่ของผืนน้ำทะเลตัดตรงจากปลายแหลมสารพัดพิษที่บ้านหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด พาดผ่านอ่าวไทย ไปยังชายฝั่งรอยต่อเขตแดนระหว่างจังหวัดชุมพรกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยให้ความสำคัญกับภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ทำการศึกษาโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในสำนวนต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ของพื้นที่ศึกษา รวมทั้งข้อมูลจากรูปเล่มเอกสารและเอกสารอิเลคทรอนิกส์จากเวปไซท์ต่างๆ

2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น

3. ศึกษาการสร้างความหมายในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยให้ความสำคัญกับ “ความหมายข้างใน” ที่เป็นปัจจัยสำคัญในวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นไปสู่การผูกเรื่องราวจากสิ่งแวดล้อมเป็นนิทาน

Copyright by Mahidol University

1.4.3 ขอบเขตด้านเวลา

1. ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย กำหนดระยะเวลา 7 เดือน

2. ระยะเวลาในการดำเนินการปรับปรุง และดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการวิจัย กำหนดระยะเวลา 3 เดือน

1.4.4 ขอบเขตด้านประชากร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มุ่งเน้นในการใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่มีความรู้และเกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในท้องถิ่นต่างๆ ที่ปรากฏชื่อในเนื้อเรื่องนิทาน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น

1. คนในท้องถิ่น ได้แก่ ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่พำนักอาศัยอยู่ในชุมชนที่ปรากฏชื่อของสถานที่ในชุมชนในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

2. บุคลากรที่ปฏิบัติงานในสังกัดของหน่วยงานระดับท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้แก่ พัฒนากรท้องถิ่น สมาชิกสภาวัฒนธรรมท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ครูอาจารย์ และผู้นำชุมชนลักษณะอื่นในท้องถิ่นนั้น

1.5 ข้อจำกัดในการวิจัย

1. นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เป็นนิทานที่เล่าสืบต่อกันมานาน ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหลัง และอาจได้รับการปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ในแต่ละยุคสมัย ซึ่งจะสังเกตได้จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ที่เล่ากันไว้หลายสำนวนในหลายพื้นที่ และแต่ละแห่งก็มีสำนวนที่ต่างกัน แม้จะสามารถเรียบเรียงโครงเรื่องร่วมได้ แต่ก็อาจไม่ใช่เนื้อเรื่องเริ่มแรกของนิทานก็เป็นได้ การค้นหาต้นแบบเนื้อเรื่องของการเล่าที่แท้จริงจึงทำได้ค่อนข้างยาก

Copyright by Mahidol University

2. ขอบเขตการวิจัยทางด้านพื้นที่มีความกว้างในเชิงระยะทางมากพอสมควร เนื่องจากผู้วิจัยมีถิ่นพำนักอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งต้องทำการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่แพร่กระจายไปยังพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกด้วย ดังนั้นจึงต้องมีการวางแผนด้านเวลาในการศึกษาวิจัยในพื้นที่ข้างต้นอย่างรัดกุม ซึ่งอาจต้องใช้เวลาในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเพียง 1 เดือน และฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกอีก 2 เดือนเท่านั้น จากข้อจำกัดด้านเวลาเช่นนี้อาจทำให้การเก็บข้อมูลทำได้ไม่เต็มที่ในเชิงการกระจายของข้อมูล

1.6 นิยามศัพท์ทั่วไป

สำหรับศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จะมีความสำคัญในการอธิบายขอบเขตของความหมายในศัพท์ที่ปรากฏในการวิจัย มีดังนี้

1. นิทานพื้นบ้าน (folk tale) มีความหมายเช่นเดียวกับ คำว่า “นิทาน” ซึ่งหมายถึง เรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อกันมา มุ่งให้เห็นความบันเทิง แทรกแนวคิด คติสอนใจ จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนไทยอย่างหนึ่ง อาจเรียกนิทานพื้นบ้าน นิทานพื้นเมือง นิทานชาวบ้าน เป็นต้น ส่วนคำว่า “ตำนาน” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2525 ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง เรื่องแสดงกิจการอันมีมาแล้วแต่ปางหลัง เรื่องราวนมนานที่เล่าสืบๆ มา เช่น ตำนานพุทธเจดีย์สยาม หรือใช้เรียกพระปริวรรตบทหนึ่งว่า “เจ็ดตำนานบ้าง สิบสองตำนานบ้าง” ดังนั้น ตำนาน จึงเป็นเรื่องราวของความเป็นมาของสถานที่ สิ่งของต่าง ๆ ซึ่งจะไม่สามารถชี้ได้ชัดเจนว่า สถานที่ สิ่งของ เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น วัน เวลาใด ใครเป็นผู้เกี่ยวข้องชัดเจน สำหรับคำว่า “นิยาย” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2525 ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึงเรื่องที่เล่าต่อกันมา หมายถึงความไม่แน่นอนหรือไม่ใช่ความจริงทั้งหมด มีการแต่งเติมเสริมต่อบางตอน เรื่องราวนั้นจะต่างไปจากชีวิตจริง เช่น เกิดเป็นลูกสัตว์แล้วมาใช้เวทย์มนต์คาถาให้กลายเป็นมนุษย์ได้ในภายหลัง เป็นต้น จากความหมายของนิทาน ตำนาน นิยาย ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่ามีความคล้ายคลึงกัน จนบางครั้งแยกกันไม่ออกและมีนิยาย ตำนาน นิทานพื้นบ้านอยู่มากมาย (โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย, 12 มีนาคม 2551) ดังนั้น นิทานพื้นบ้าน จึงเป็นเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาโดยไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร เริ่มแรกก็เป็นการเล่าด้วยวิธีมุขปาฐะ ภายหลังมีทั้งการเล่าด้วยวิธีมุขปาฐะและได้รับการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ถ้อยคำที่ใช้เป็นร้อยแก้วธรรมดาหรือเป็นสำนวนของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น อาจเป็นเรื่องที่อิงความจริงหรือเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อ

Copyright by Mahidol University

เพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังหรือผู้อ่านโดยมีคติธรรมคำสอนแฝงอยู่ (สุจินดา รูปโฉม, 2538: 3) นอกจากนั้นยังเป็นเรื่องที่ได้รับการขัดเกลาอย่างดีแล้ว จึงนับว่าเป็นศิลปะชั้นสูงซึ่งมีรูปแบบคงที่และยุติแล้ว นิทานจะมีกำเนิด มีความมุ่งหมาย มีแก่นเรื่องหรือสารัตถะ (Theme) ต่างๆ กันไป แต่ด้วยเหตุที่เราเล่านิทานพื้นบ้านโดยมีจุดประสงค์ เพื่อความบันเทิงเป็นอันดับแรก นิทานจึงมีลักษณะเด่นคือเป็นบันเทิงคดี (Linda Degh, 1972: 62)

2. สำนวน (version) หมายถึง คำศัพท์ที่ใช้กับนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกัน แต่เก็บข้อมูลจากที่ต่างกัน หรือเก็บข้อมูลจากผู้เล่าคนเดียวกันแต่ต่างเวลากัน นิทานที่เก็บได้จากผู้เล่าคนหนึ่งหรือครั้งหนึ่งๆ ก็เป็นนิทานสำนวนหนึ่ง (วิเชียร เกษประทุม, 2529: 21) นิทานเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวนเช่นนี้ อาจมีลักษณะตรงกันหรือแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับสาเหตุหลายประการ เช่น ความจำ เพศ และวัยของผู้เล่า รวมทั้งผู้ฟัง สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เล่าด้วย (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2527: 77) สำนวนของนิทานเรื่องเดียวกันที่เล่าในถิ่นหนึ่งอาจต่างจากสำนวนที่เล่าในอีกถิ่นหนึ่ง เพราะผู้เล่าปรับเนื้อความบางตอนให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมของตน นิทานเรื่องหนึ่งอาจแพร่กระจายไปสู่ที่ต่างๆ ทั้งในชาติเดียวกันและต่างชาติ ทำให้นิทานเรื่องนั้นๆ มีสำนวนใหม่เกิดขึ้นมากมาย ถ้ามีการเก็บข้อมูลนิทานเรื่องนี้จากตำบลหรือหมู่บ้านใด ก็อาจระบุว่าเป็นสำนวนของตำบล หรือหมู่บ้านนั้น

3. อนุภาค (motif) หมายถึง องค์ประกอบที่เล็กที่สุดซึ่งพบได้เสมอในนิทานพื้นบ้าน มักเป็นสิ่งที่แปลกและสะดุดตา องค์ประกอบที่จัดเป็นอนุภาคแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ ตัวละคร วัตถุหรือสิ่งของ และ เหตุการณ์หรือพฤติกรรม องค์ประกอบที่ถือว่าเป็นอนุภาคจึงควรมีลักษณะเด่นไม่ใช่เรื่องธรรมดาสามัญ เช่น พ่อแม่ไม่ถือว่าเป็นอนุภาค เพราะทุกคนมี พ่อ แม่ แต่พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง และแม่เลี้ยงใจร้ายเป็นอนุภาค อาจกล่าวได้ว่า อนุภาคจะเป็นจุดเด่นทำให้ผู้เล่าและผู้ฟังนิทานทุกยุคพอใจ และเป็นองค์ประกอบสำคัญที่น่าจดจำ

4. ภูมิลักษณ์ (landform) หมายถึง ลักษณะของพื้นผิวโลกรูปแบบต่างๆ (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 14 มีนาคม 2551) หรือเรียกว่า ธรณีสัณฐาน ซึ่งเป็นลักษณะทางกายภาพ ประกอบด้วยหน่วยทางธรณีสัณฐานวิทยาและการให้นิยามรูปแบบพื้นผิวทางภูมิศาสตร์ของโลก ภูมิลักษณ์นั้นรวมถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องทั้งกับบนบกและผืนน้ำด้วย เช่น ภูเขา ที่ราบ อ่าว แหลม คาบสมุทร ทะเล แนวภูเขาใต้ทะเล ภูเขาไฟใต้ทะเล (Wikimedia Foundation, 2008, March 14) เป็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง

Copyright by Mahidol University

ทางธรณีวิทยาของผิวโลก ทำให้ผิวโลกเกิดเป็นรูปลักษณ์ต่างๆ มีความหลากหลาย และมีเอกลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน สำหรับภูมิศาสตร์ (geography) คือ ศาสตร์ทางด้านพื้นที่และบริเวณต่างๆ บนพื้นผิวโลก เป็นวิชาที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางกายภาพ และมนุษย์ ที่เกิดขึ้น ณ บริเวณที่ทำการศึกษา รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมที่อยู่บริเวณโดยรอบ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 14 มีนาคม 2551) ดังนั้น ภูมิศาสตร์จึงเป็นการศึกษาโลก ส่วนภูมิลักษณ์เป็นลักษณะของผิวโลกที่ต้องใช้หลักการทางภูมิศาสตร์ในการศึกษาและทำความเข้าใจ

5. ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) หมายถึง ทุนที่ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรม เป็นการนำเอาวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีอยู่มาทำเป็นทุน ผลิตสินค้าและบริการที่มีวัฒนธรรมฝังตัวสินค้าหรือบริการอยู่ วัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคมที่มีมาก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมและไม่สูญสลายหายไป ไม่สามารถทำลายได้แม้จะตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจอื่นๆ การที่วัฒนธรรมเสื่อม แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมถูกกระทำและหากไม่มีการสานต่อหรือขาดการเอาใจใส่สนับสนุน ทุนทางสังคมนี้จะลดลงและหมดไปได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องปรับบทบาทให้วัฒนธรรมเป็นฝ่ายกระทำ ตื่นตัว และมีบทบาทนำในสังคม และเมื่อวัฒนธรรมกลับมาเป็นทุนทางสังคมใหม่ ย่อมส่งผลให้เกิดการผลิตได้ โดยเฉพาะผลผลิตด้านการพัฒนาคน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2541: 3)

1.7 สรุปท้ายบท

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานที่ถูกสร้างขึ้นในท้องถิ่นบริเวณอ่าวไทยตอนบน มีความเกี่ยวเนื่องสอดประสานกันระหว่างเนื้อหาในนิทานกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่น ที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญาในการปรับใช้สภาพแวดล้อมใกล้ตัวเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ได้รับการสืบทอดเรื่องราวต่อกันมาจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีความงดงามและอรรถรสของความเป็นพื้นบ้านอย่างสมบูรณ์ ควรค่าแก่การศึกษาให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่แฝงอยู่ในเนื้อนิทาน ซึ่งการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จะทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่ออยู่ในนิทานเรื่องนี้และสถานที่จริงกับวิถีชีวิตท้องถิ่นซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณชายฝั่งและท้องทะเลอ่าวไทย ตั้งแต่ชายฝั่งจังหวัดตราดไปจนถึงชายฝั่งจังหวัดชุมพร และเนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กล่าวถึงสถานที่ต่างๆ ที่ตั้งอยู่ห่างกันกินอาณาบริเวณกว้างขวาง จึงน่าจะมีความสัมพันธ์กันระหว่างสถานที่ต่างๆ ที่เร้าให้ผู้แต่งนิทาน

Copyright by Mahidol University

พื้นบ้านเรื่องนี้นำมาร้อยเรียงเป็นเรื่องเล่าที่น่าอัศจรรย์เช่นนี้ได้ ประกอบกับในปัจจุบันได้มีการให้ความสำคัญกับการเล่านิทานพื้นบ้านน้อยลง การศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จึงอาจเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้เข้าใจถึงความหมายต่างๆ ที่แฝงอยู่ในนิทานและทำให้บุคคลทั่วไปเล็งเห็นความสำคัญของนิทานพื้นบ้าน แล้วนำมาเล่าสืบต่อกัน อันจะเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นไว้ได้ทางหนึ่ง เพื่อบอกเล่าความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นสืบต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อค้นหา “ความหมายข้างใน” ของนิทานจากอนุภาคต่างๆ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนการเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์

สำหรับข้อจำกัดในการวิจัย เป็นเรื่องของการศึกษานิทานพื้นบ้านที่ไม่สามารถทราบแน่ชัดได้ว่ามีต้นกำเนิดเมื่อไร และใครเป็นผู้แต่ง ทำให้การค้นหาต้นแบบเนื้อเรื่องของการเล่าที่แท้จริงทำได้ยาก ประกอบกับ พื้นที่ศึกษามีความกว้างในเชิงระยะทางค่อนข้างมาก ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาที่มีจำกัด อาจทำให้การเก็บข้อมูลทำได้ไม่เต็มที่ในเชิงการกระจายของข้อมูล ถึงกระนั้นผู้วิจัยยังคาดว่าการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ครั้งนี้น่าจะมีประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรม 4 ประการ โดย ประการแรก ทำให้เข้าใจการสร้างความหมายท้องถิ่นด้วยนิทานพื้นบ้าน ประการที่สอง ได้ฐานข้อมูลด้านนิทานพื้นบ้านในท้องถิ่นอ่าวไทยและชายฝั่ง ประการที่สาม สามารถนำเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มาเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำหรับการสร้างความเข้าใจและนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น และ ประการที่สี่ สามารถอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสืบต่อไป

ข้อมูลในบทนำข้างต้น เป็นข้อมูลที่พยายามสร้างความเข้าใจบางประการเกี่ยวกับการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย รวมทั้งการบอกเล่าถึงรายละเอียดที่เกี่ยวกับปัญหาของการศึกษาวิจัย ความคาดหวัง และการทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับคำศัพท์ที่จะใช้ในการศึกษาวิจัย จากจุดนี้จะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกับเอกสาร วรรณกรรม และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่อไป

Copyright by Mahidol University

บทที่ 2
แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย และการทบทวนวรรณกรรม

การตรวจเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะพยายามนำแนวคิดและทฤษฎีมาสร้างกรอบและแนวทางการวิจัย เพื่อให้ได้องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของนิทานพื้นบ้านผ่านแนวคิดเกี่ยวกับนิทานที่เป็นสากล การใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของชุมชนมาสร้างนิทานพื้นบ้าน และ การให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ในท้องถิ่นที่มีความเชื่อมโยงกับนิทานพื้นบ้าน ซึ่งถือเป็นความชาญฉลาดของบรรพบุรุษของคนในท้องถิ่นที่ได้มอบไว้เป็นมรดกมาจนทุกวันนี้

2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนิทาน

2.1.1 จากนิทานพื้นบ้านสู่การปรับเปลี่ยนเป็นทุนทางวัฒนธรรม

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษานิทานพื้นบ้าน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับนิทาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักการและวิธีการสร้างนิทาน นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านที่อ้างถึงชื่อของสถานที่ต่างๆ ว่าเป็นสถานที่ที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่องของนิทาน ดังนั้นเนื้อหานิทานจึงมีความสัมพันธ์กับภูมิลักษณ์ของท้องถิ่นด้วย การศึกษาความรู้เกี่ยวกับภูมิลักษณ์ของสถานที่ที่ถูกอ้างถึงในนิทาน น่าจะช่วยให้สามารถอธิบายการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของภูมิลักษณ์ในลักษณะเปรียบเทียบ เนื่องจากการเกิดขึ้นของสถานที่ต่างๆ ที่อ้างในนิทานเป็นเรื่องที่เกินจริง เช่น เป็นสถานที่ที่เกิดจากมนุษย์ที่เสียชีวิตนอนตายแล้วกลายเป็นภูเขา แท้ที่จริงแล้วเป็นภูมิลักษณ์ที่เกิดขึ้นตามหลักการทางภูมิศาสตร์ ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มีลักษณะมุมมองที่ทำให้มนุษย์จินตนาการเป็นสิ่งต่างๆ ทั้งนี้เมื่อมนุษย์มองภูมิลักษณ์หนึ่ง จินตนาการเป็นสิ่งใด ก็จะให้ความหมายกับภูมิลักษณ์นั้น เช่น มนุษย์เห็นภูเขาบนฝั่งทะเล มีช่องโหว่กว้างบนยอดเขา มองทะลุออกไปเห็นท้องฟ้าอีกด้าน ก็จินตนาการว่านั่นคือกระจกบานใหญ่ที่สะท้อนท้องฟ้าให้เห็นและขนานนามภูเขาลูกนั้นว่า “เขาช่องกระจก” และในพื้นที่อาณาบริเวณที่มนุษย์สามารถเดินทางไปพบเห็นภูมิลักษณ์รูปแบบอื่นอีกก็จะ

Copyright by Mahidol University

จินตนาการและให้ความหมายกับภูมิลักษณ์แห่งนั้นอีกเช่นกัน เมื่อให้ความหมายกับภูมิลักษณ์หลายแห่ง ก็เริ่มเป็นเรื่องยากที่จะจดจำ จึงจำเป็นต้องหาวิธีการให้สามารถจำภูมิลักษณ์ต่างๆ นั้นได้ วิธีการผูกเรื่องราวโดยใช้ความหมายของภูมิลักษณ์มาร้อยเรียงเป็นนิทานพื้นบ้านคือวิธีการหนึ่งที่มนุษย์นำมาใช้เพื่อการช่วยจำ และช่วยให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากนิทานโดยนำมาเกี่ยวข้องเชื่อมโยง และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่ไม่ได้บอกความหมายที่มีนัยของการเอื้อประโยชน์ให้กับวิถีชีวิตนั้น กลับปล่อยให้ผู้ฟังนิทานจินตนาการถึงรูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์ที่เข้าใจเพียงที่มาที่ไปของชื่อสถานที่นั้นเท่านั้น จากนั้นนิทานก็ถูกเล่าต่อๆ กันไป และเนื่องจากการอ้างชื่อของสถานที่ในท้องถิ่น ทำให้นิทานพื้นบ้านได้รับการรับรู้และถูกตีความให้กลายเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นจากชื่อสถานที่ในนิทานที่ตรงกับชื่อสถานที่ที่มีอยู่จริง สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ฟัง ซึ่งเข้าใกล้ความสนุกสนานและความเพลิดเพลินกับเรื่องเล่ามากกว่าที่จะคิดถึงหลักทางภูมิศาสตร์ และเมื่อมีผู้เล่ามากขึ้น จุดประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากการเล่านิทานพื้นบ้านก็ถูกทำให้เปลี่ยนไป นิทานพื้นบ้านกลายเป็นสิ่งที่ผู้เล่าสามารถนำมาใช้ทั้งที่เกิดประโยชน์กับผู้เล่าเอง และเกิดประโยชน์ในเชิงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่ปรากฏนิทานพื้นบ้านนั้น การนำนิทานพื้นบ้านมาเล่าถือเป็นการนำวัฒนธรรมมาผลิตเป็นนิทาน ทำให้นิทานพื้นบ้านมีวัฒนธรรมท้องถิ่นฝังอยู่ในเนื้อนิทาน นิทานพื้นบ้านจึงเปรียบเป็นทุนทางวัฒนธรรมชนิดหนึ่งของท้องถิ่นด้วย

2.1.2 ความเป็นมาของนิทานกับความเป็นไปของตาม่องล่าย

สำหรับการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านท้องถิ่นในพื้นที่ชายฝั่งและท้องทะเลอ่าวไทยตอนบน จำเป็นต้องศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับนิทานที่มีความเป็นสากล เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบให้เห็นความเป็นนิทานทั่วไปกับนิทานพื้นบ้านของประเทศไทย ซึ่งความเป็นมาของการเล่านิทานนั้น เชื่อกันว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ แม้จวบจนปัจจุบัน นิทานก็ยังถูกผลิตขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้นำภูมิปัญญา และความหมายต่างๆ ทั้งที่เป็นความหมายที่ถูกตีความได้จากเนื้อเรื่องของนิทาน และความหมายที่อยู่ข้างในของเนื้อนิทานนำมาถ่ายทอดสืบต่อกันมา

วรรณี ศิริสุนทร (2532: 25-27) กล่าวไว้ว่า การเล่านิทานมีมาก่อนสมัยประวัติศาสตร์ และมีอยู่ทั่วไปตามแหล่งอารยธรรมหรือชนชาติต่างๆ เรื่องที่เล่าก็แตกต่างกันไปตามแต่สถานที่เล่า จุดมุ่งหมายของการเล่านิทานก็เปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเล่ากันในต่างสถานที่หรือต่างเวลา การเล่านิทานก็ยังคงเป็นสิ่งที่เติมความต้องการขั้นพื้นฐานของสังคมหรือความต้องการส่วนตัวของมนุษย์ให้เต็ม ได้แก่ ความอยากรู้อยากเห็นเรื่องราวในอดีต อธิบายการเกิด

Copyright by Mahidol University

หรือจุดเริ่มต้นของสิ่งต่างๆ เพื่อความบันเทิง และยังเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตของวีรบุรุษคนสำคัญ ด้วยเหตุนี้นักเล่านิทานจึงเป็นทั้งผู้สื่อข่าว นักประวัติศาสตร์ผู้เผยแพร่วัฒนธรรม ผู้เผยแพร่และธำรงศีลธรรมและศาสนา และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ให้ความสำราญด้วย เมื่อเวลาผ่านไป นิทานก็เริ่มปะปนกับตำนานเทพปกรนัม (myth) และเรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรบุรุษ ต่อมานักเล่านิทานก็กลายมาเป็นบุคคลสำคัญได้รับความนับถือจากคนในชุมชนของตน คนทุกเพศทุกวัยต่างมีความพึงพอใจที่จะฟังนิทานหรือเรื่องราวเหล่านั้น

ในทวีปแอฟริกามีนักเล่านิทานประจำหมู่บ้าน และนักเล่านิทานพเนจร (วณิพก) นักเล่านิทานประจำหมู่บ้านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในหมู่บ้านคนหนึ่ง มีหน้าที่รับผิดชอบในการถ่ายทอดเรื่องราวความกล้าหาญของผู้นำชุมชน ส่วนนักเล่านิทานพเนจรที่เดินทางจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่ง เขาจะทำหน้าที่เล่านิทาน เกร็ดพงศาวดาร นิทานอีสป และยังเป็นผู้ที่รวบรวมวัฒนธรรมประเพณีที่ได้รับการบอกเล่าด้วยปากจากหมู่บ้านหนึ่งไปให้อีกหมู่บ้านหนึ่งได้ทราบ นับว่าเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมอีกทางหนึ่ง ในประเทศญี่ปุ่น ประเทศจีน และประเทศอินเดีย นักเล่านิทานจะได้รับความนับถือเช่นเดียวกับนักศึกษา นักบวช พระ ช่างฝีมือ และเจ้าของที่ดิน

บันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ปรากฏเกี่ยวกับการเล่านิทานเป็นครั้งแรกถูกค้นพบในประเทศอียิปต์ เป็นบันทึกที่อยู่บนกระดาษปาปิรัส กล่าวถึงวิธีที่โอรสของคีออป (Cheope) นักสร้างปิรามิดผู้ยิ่งใหญ่ได้ให้ความบันเทิงแก่พระราชบิดาโดยการเล่านิทาน เรื่องราวนี้ได้บันทึกไว้เมื่อประมาณ 2,000-1,300 ปีก่อนคริสตกาล มหากาพย์ที่แสดงถึงความกล้าหาญของวีรบุรุษและเป็นมหากาพย์ที่เก่าแก่ที่สุดมีชื่อว่า กิลกาเมช (Gilgamesh) พวกชาวสุเมเรียน (Sumerlians) ได้จารึกเรื่องราวของกิลกาเมชของพวกบาบิโลนองไว้บนแผ่นดินเหนียวซึ่งตกทอดสืบต่อกันมาปัจจุบันเก็บรักษาไว้ใน British Museum ในกรุงลอนดอน มีรวมทั้งสิ้น 12 แผ่น

สมัยต่อมาในประเทศอังกฤษมีพวกวณิพกร้องเพลงหรือที่เรียกว่า กลีเมน (Glemen) เป็นชาวแองโกล-แซกซันและชาวนอร์แมน ได้ร่อนเร่ขับร้องเพลงเล่าเรื่องของพวกเขาไปทั่วประเทศอังกฤษและทวีปยุโรป ในประเทศเยอรมันมีกลุ่มนักร้องซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมดนตรีและโครงกลอน ในประเทศไอร์แลนด์มีพวกโอแลมส์ (Ollames) ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นนักเล่านิทานที่มีความสามารถเป็นเลิศ

Copyright by Mahidol University

นักปราชญ์เริ่มบันทึกเรื่องราวต่างๆ เป็นลายลักษณ์อักษร และเมื่อมีการค้นพบวิธีการพิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ.1450 การเล่านิทานโดยพวกวณิพกพเนจรก็เสื่อมความนิยมลงไป แม้ว่าจะมีบทเพลงและบทโครงกลอนอยู่ แต่เรื่องที่เป็นร้อยแก้วจะสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยการเขียนและการเล่า เรื่องร้อยแก้วเหล่านี้ได้กลายมาเป็นวัตถุดิบที่ใช้ในการเล่านิทาน

มีหลักฐานปรากฏเด่นชัดในเวลานี้ว่า อินเดียมีวรรณกรรมนิทานมาก เป็นวรรณกรรมที่จารึกเป็นลายลักษณ์ที่มีอายุกว่า 2,000 ปีก่อน โฮเมอร์ของทางตะวันตก นักปราชญ์ทางมานุษยวิทยาเชื่อว่าอินเดียเป็นแหล่งกำเนิดใหม่แห่งนิทานชาวบ้าน ซึ่งต่อมาได้แพร่กระจายไปในทิศทางต่างๆ โดยรอบทั้งใกล้และไกล เนื้อเรื่องของนิทานเหล่านั้นได้ถูกดัดแปลงแก้ไขและเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับรสนิยมของผู้ฟังในแต่ละท้องถิ่น เรื่องที่อยู่ในความนิยมของคนหมู่มากเป็นเวลานานก็มีผู้นำไปปรุงแต่งและพัฒนารูปแบบและกลวิธีเขียนใหม่ จนกลายเป็น “วรรณคดี” ไปในที่สุด

หนังสือนิทานของอินเดียฉบับเก่าแก่ที่สุดและถือว่าเป็นบ่อเกิดแห่งนิทานทั้งหลายปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรคือ “พฤหัตกถา” ซึ่งแต่งโดยคุณาฒัย แต่งขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 6-7 ซึ่งต่อมาก็สูญหายไป ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 กวีชาวอินเดียชื่อ เกษมจันทร์ ได้แต่ง “พฤหัตกถาบัญชรี” ขึ้นแทนฉบับเดิมที่สูญหายไป และในเวลาเดียวกัน โสมเทวภัฏฏ ได้แต่ง “กถาสริตสาคร” (สาครอันเป็นที่รวมแห่งกระแสนิยาย) ขึ้นด้วย โดยร้อยกรองเป็นกาพย์ขึ้นใหม่ย่อความที่ยาวให้กะทัดรัดและเรียบร้อย แต่กระนั้นก็ยังเป็นหนังสือเรื่องใหญ่ถึง 18 ลัมพก์ (เล่ม) แบ่งออกเป็น 124 ตรังค์ (บท) เสฐียรโกเศศ ได้แปลเป็นภาษาไทยไว้ 2 เล่ม คือ กถาบิฐ และกถามุข อีก 16 เล่มยังไม่มีการแปล ในเล่มต้นคือ กถาบิฐ กล่าวถึงมูลเหตุของนิยายว่า พระศิวะได้เล่านิทานให้พระอุมาฟัง เล่มต่อๆ ไปเป็นตัวนิยายประวัติและนิทานตำนานต่างๆ หลายอย่างหลายชนิดซับซ้อนกันหลายชั้นหลายเชิง

กถาบิฐ ซึ่งเป็นเล่มต้น ได้กล่าวถึงมูลเหตุแห่งนิทานและทำให้ได้ทราบถึงความเป็นมาของหนังสือพฤหัตกถา ที่ถือว่าเป็นหนังสือนิทานเล่มแรกของโลกในรูปตำนานไว้ว่าพระอุมาได้ขอให้พระอิศวรเล่านิทานที่ยังไม่เคยมีใครได้ยินได้ฟังมาก่อนเลย และเพื่อป้องกันการรั่วไหล จึงมีพระราชโองการห้ามไม่ให้ใครเข้ามาในที่ประทับ มีผู้คอยเฝ้าทวารไว้ แต่บุษปทนต์เทพรับใช้ผู้เป็นที่โปรดปรานของพระอิศวรเกิดความใคร่รู้ จึงหายตัวเข้าไปลอบฟัง แล้วนำเอานิทานมหัศจรรย์ที่พระอิศวรทรงเล่าไปถ่ายทอดให้นางชยาผู้เป็นภริยาอีกต่อหนึ่ง นางชยานำนิทานนั้น

Copyright by Mahidol University

ไปเล่าถวายพระอุมาด้วยความไม่รู้ ทำให้พระนางกริ้วมาก สาบบุษปทนต์ไปเกิดเป็นมนุษย์ มาลยวัตเทพทูลขอโทษจึงถูกสาบด้วย บุษปทนต์ไปเกิดเป็นมนุษย์ชื่อ วรรุจิ มาลยวัตเทพไปเกิดเป็นคุณาฒัย วิธีแก้คำสาบก็คือ วรรุจิจะต้องไปเล่านิทานให้กาณภูติซึ่งถูกสาบเป็นปีศาจ เมื่อเล่านิทานแล้ว วรรุจิจะพ้นคำสาป และเมื่อกาณภูมิเล่านิทานให้คุณาฒัยฟังเมื่อใด กาณภูติก็จะพ้นคำสาบเช่นกัน ส่วนคุณาฒัยจะพ้นคำสาปเมื่อเล่านิทานเรื่องนี้ให้แพร่หลายไป เมื่อคุณาฒัยได้ฟังนิทานทิพย์ทั้ง 7 เรื่องจากกาณภูติแล้ว ได้จารึกด้วยภาษาไปศาจี เรียบเรียงเป็นนิทานยาวเจ็ดแสนโศลกแล้วหาทางทำให้นิทานแพร่หลาย โดยนำไปให้ท้าวศรีศาตวาหนะ แต่ท้าวศรีศาตวาหนะไม่รับ คุณาฒัยน้อยใจ จึงนำนิทานทั้งเจ็ดแสนโศลกนั้นไปเล่าให้ฝูงสัตว์และหมู่นกในป่าฟังแล้วเผาต้นฉบับทิ้งเสีย ท้าวศรีศาตวาหนะได้ยินกิติศัพท์ที่ฝูงสัตว์พากันไปฟังนิทาน ไม่ยอมไปหาอาหาร จึงตรัสขอนิทานทิพย์ซึ่งถูกเผาไปจนเหลือแค่แสนโศลกนั้น คือ เรื่องนรวาหะหัตถ์ คุณาฒัยพ้นคำสาบได้ขึ้นสวรรค์ ส่วนท้าวศรีศาตวาหนะ ก็นำนิทานที่ได้มาแต่งให้แพร่หลายสืบไป

คนแอฟริกาก็มีความเชื่อกันว่าต้นกำเนิดนิทานเกิดขึ้นในทวีปแอฟริกา จากหนังสือ A Story A Story มีประวัติเกี่ยวกับที่มาของนิทานตามความเชื่อของคนแอฟริกันดังนี้ ทวีปแอฟริกาในสมัยโบราณ เทพนยามี แห่งสวรรค์จะทรงเก็บนิทานของพวกเด็กๆ ไว้ในหีบทองคำ เด็กๆ จึงไม่มีนิทานฟังกัน พ่อแม่ของเด็กจึงมาขอร้องอนันเช่ มนุษย์แมงมุมซึ่งมีอิทธิฤทธิ์สามารถชักใยจากพื้นโลกขึ้นไปบนสวรรค์ได้ ให้ไปขอนิทานจากเทพนยามี อนันเช่ซึ่งรักและสงสารเด็กจึงยอมปฏิบัติตามคำขอร้องนั้น เทพนยามีขอให้อนันเช่นำของหายากสามสิ่งมาแลกเปลี่ยนกับนิทาน คือ เสือดาวโอเชโบ ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีเขี้ยวแหลมคมประดุจดาบ ตัวแตนเมมโบโร ซึ่งมีเหล็กในร้อนแรงราวกับไฟ และนางไม้เมมโมเทีย ซึ่งไม่เคยมีผู้ชายใดเคยเห็นนางมาก่อน อนันเช่ใช้กลอุบายจับเสือดาวโอเชโบด้วยวิธีเล่นเกมมัดตัว ด้วยการผลัดกันใช้เถาวัลย์มัดตัวแล้วดิ้นให้หลุด อนันเช่ หลอกมัดเสือดาวก่อนมันจึงดิ้นไม่หลุด ในการจัดตัวแตนเมมโบโรนั้น อนันเช่ตัดใบตองและน้ำเต้าแห้งมาเตรียมไว้ แล้วตรงไปยังต้นไม้ซึ่งตัวแตนเมมโบโรอาศัยอยู่ ทำอุบายเอาใบตองบังศีรษะพร้อมกับหยดน้ำลงบนใบตองให้ไหลลงบนรังแตน แล้วแสร้งร้องบอกตัวแตนเมมโบโรว่าฝนตก ตัวแตนหลงเชื่ออุบายจึงบินหลบฝนเข้าไปอยู่ในน้ำเต้า แล้วอนันเช่ก็ปิดฝาน้ำเต้าอย่างมิดชิด อนันเช่ทำอุบายจับนางฟ้าเมมโมเทียด้วยการเอาตุ๊กตาไม้มาชะโลมกาวทั่วทั้งตัว ผูกปลายเชือกเข้ากับมือของตุ๊กตาไม้ เพื่อให้สามารถขยับเขยื้อนได้เหมือนคน นำไปตั้งไว้ในที่ที่นางฟ้าเมมโมเทียร่ายรำ แล้วดักซุ่มตัวอยู่หลังต้นไม้ เมื่อถึงเวลานางฟ้าลงมาร่ายรำ นางฟ้าแลเห็นตุ๊กตาจึงตรงเข้าไปทักทาย แต่ตุ๊กตาไม่พูดตอบ จึงโมโหเอื้อมมือตบตุ๊กตา มือของนางฟ้าติดหนับเข้ากับกาวที่ชะโลมไว้บนตัวตุ๊กตา อนันเช่จึงจับตัวนางฟ้าเมมโมเทียไปได้สำเร็จ เมื่อ อนันเช่หา สิ่งของสามสิ่ง

Copyright by Mahidol University

ที่ต้องการได้แล้วจึงรีบนำไปแลกนิทานจากเทพนยามี แล้วรีบนำนิทานกลับมายังพื้นโลก นับแต่นั้นเป็นต้นมาเด็กทั้งโลกจึงมีนิทานฟังกัน

ไพพรรณ อินทนิล (2534: 7-10) กล่าวว่า ในพระคัมภีร์ไบเบิลก็ปรากฏรูปแบบนิทานทั้งที่สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์ ในพระคัมภีร์เก่า คือก่อนสมัยพระเยซูมีรายละเอียดไม่มากนักเกี่ยวกับโอกาสการเล่านิทาน ที่น่าสะดุดใจคือ พระคัมภีร์ไบเบิลตอน จัดจ์ (Judges) 9 : 7 เมื่อโยธาม (Jothom) ได้เล่านิทานเพื่อชักจูงให้ชาวเมืองเชเคม (Shechem) เกิดความเชื่อมั่นว่าผลจากการปกครองของพวกอาบีเมเลค (Abimelech) ทำให้พวกเขาเดือดร้อน

นิทานในยุคเริ่มแรกนี้เรียกว่า “วรรณกรรมพื้นบ้าน” (Folk Literature) ต่อมามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและมีนานาชนิด ตั้งแต่เรื่องราวง่ายๆ เช่น เรื่องหญิงชรากับหมู (Old Woman and the Pig) และเรื่องหมูสามตัว (The Three Pigs) หรือเทพนิยาย (Faire Tales) เช่น เจ้าหญิงนิทรา (Sleeping Beauty) และซินเดอเรลลา (Cinderella) หรือนิทานเกี่ยวกับอภินิหารของผู้วิเศษเทพเจ้า หรือเรียกว่า “เทพปกรณัม” หรือเป็นนิทานโคลง (Ballad Stories) เช่น โรบินฮูด เรื่องเกี่ยวกับวีรบุรุษและความกล้าหาญ มหากาพย์ (Epics)

นิทานในระยะต่อมามีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นในด้านศิลปะการเล่า ชนทุกเผ่าจะมีนักเล่านิทานประจำกลุ่ม เป็นผู้ที่สามารถจดจำเรื่องราวต่างๆ ได้มากมาย ซึ่งต้องมีการเรียนรู้ทั้งด้านเนื้อหา การแสดงออก และความหมายของเรื่อง เช่น นักเล่านิทานชาวอาฟริกัน ไม่ว่าจะเป็นประเทศไนจีเรีย อูกันดา เอธิโอเปีย หรือ กานา ฯลฯ ต่างก็ให้ความสำคัญกับการเล่านิทานมาก การเล่านิทานมีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนเด็กๆ ให้เป็นคนดีและทราบประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ในยุคกลาง (Middle Age) การเล่านิทานเป็นศูนย์ความบันเทิงของมนุษย์ นักเล่านิทานซึ่งเรียกว่า นักร้องหรือจินตกวีโบราณ เดินทางไปทุกหนทุกแห่ง จากปราสาทหนึ่งไปยังอีกปราสาทหนึ่ง จากที่พักแรมหนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง จากตลาดแห่งหนึ่งไปยังอีกตลาดหนึ่ง นักเล่านิทานบางคนมีชื่อเสียงและร่ำรวยมาก ไม่ว่าจะเป็นคนจนหรือคนร่ำรวย ต่างก็รักษาศิลปะการเล่านิทานและ นิทานจำนวนมากมายก็ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายยุคสมัยโดยที่เรื่องราวของนิทานได้เพิ่มจินตนาการ ความสวยงาม จนกระทั่งเมื่อนิทานได้ถูกรวบรวมและตีพิมพ์ มันก็ยิ่งคงคุณค่าทั้งๆ ที่ผู้เล่าได้เล่าต่อๆ กันมานับเป็นเวลาหลายร้อยปี

Copyright by Mahidol University

นักเล่านิทานคนสำคัญในสมัยนั้นคือ อีสป (Aesop) เป็นนักเล่านิทานชาวกรีก มีชีวิตในราวก่อนคริสตกาล 564 ปี เป็นนักเล่านิทานที่มีชื่อเสียงมาก นิทานที่เขาเล่ามีจำนวนนับพันเรื่อง มีทั้งที่เขาผูกเรื่องขึ้นเองและที่มีผู้เล่าสู่กันฟัง เดิม อีสป เป็นทาส มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ นักปรัชญาชื่อ ซานตุส (Xantus) ได้มาซื้อตัวไปเพราะชอบใจในคำโต้ตอบอันคมคายของอีสป ต่อมาอีสปได้ตกเป็นทาสของ เจ้าชายแอดมัน (Iadmon) เจ้าผู้ครองนครเซามอส และเป็นที่โปรดปรานของเจ้าชายแอดมันมาก เพราะนิทานที่เขาเล่าถวาย ในที่สุดจึงปลดปล่อยให้เป็นไทแก่ตัวและได้เข้าไปอยู่ในราชสำนักท้าวครีสิส (Croesis) ซึ่งเป็นพระปิตุลาของเจ้าชายแอดมัน มีหน้าที่เล่านิทานถวาย ต่อมาด้วยความเฉลียวฉลาดของอีสป จึงได้เป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้เชี่ยวชาญประจำสำนักท้าวครีสิส และได้รับแต่งตั้งเป็นหนึ่งในเจ็ดนักปราชญ์กรีก

ต่อมาได้มีการแปลนิทานอีสปเป็นภาษาอื่นๆ สำหรับประเทศไทย นิทานอีสปเริ่มเข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว โดย คอนสะแตนติน ฟอนคอน (Constantin Falcon) หรือเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ แต่คงเป็นเพียงวิธีเล่าให้ฟังกันเท่านั้น

สำหรับหนังสืออีสปที่เป็นภาษาไทยเล่มแรกได้แก่ “อีสปปกรณัม” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงแปลจากภาษาอังกฤษ สันนิษฐานว่าแปลก่อนปี พ.ศ.2447 ในบทความเรื่อง พระราชวิจารณ์ว่าด้วยนิทานชาดก ตอนหนึ่งทรงกล่าวว่า “...จะยกนิยายอีสปซึ่งข้าพเจ้าได้แปลลงเป็นภาษาไทยช้านานมาแล้ว ได้ตั้งชื่อว่า อีสบปกรณำ ของนักปราชญ์ผู้ 1 ชื่อว่าอีสอป เป็นผู้แต่งขึ้นในประเทศกรีกฯ...” แต่เป็นที่น่าเสียดายที่หาต้นฉบับไม่พบ พบแต่ “โคลงสุภาษิตอีสปปกรณัม” ที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ท้ายนิทานที่ทรงแปลจากภาษาอังกฤษจากนิทาน 18 เรื่อง ซึ่งอยู่ในหนังสือ “บทละครเรื่องเงาะป่าและประชุมโครงสุภาษิต”

จากประวัติความเป็นมาข้างต้น ทำให้เห็นว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีส่วนคล้ายกลับนิทานทั่วไป คือ เป็นนิทานที่ถูกแต่งขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ของคนในท้องถิ่น โดยการพยายามอธิบายที่มาที่ไปของสภาพแวดล้อมโดยไม่ได้ใช้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ เช่น เขาตาม่องล่ายแท้ที่จริงนั้นเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกเกิดเป็นภูเขา ผ่านกาลเวลามายาวนาน โดยมีปัจจัยทางธรรมชาติเป็นตัวรังสรรค์ให้ภูเขาลูกนี้มีลักษณะที่ถูกกำหนดตามธรรมชาติ แต่คนในท้องถิ่นกลับเลือกใช้ความคิดในสิ่งที่เกินจริงเป็นชุดคำอธิบายที่มีมุมมองและจินตนาการของตนเอง มองภูเขาแล้วเห็นว่ามีลักษณะคล้ายมนุษย์ จึงอ้างเอาสิ่งที่ไม่มีมูลความจริงทางภูมิศาสตร์แต่มีเค้ารูปร่างที่เป็นไปตามจินตนาการมาอธิบายการเกิดขึ้นของภูเขาลูกนี้ แม้การ อธิบายจะอ้าง

Copyright by Mahidol University

สิ่งที่เกินจริงก็ตาม แต่ก็ช่วยสร้างบรรยากาศให้ผู้ฟังได้เกิดการรับรู้ และแม้ผู้ฟังจะรับรู้ว่าการอธิบายนั้นไม่มีมูลความจริง แต่ประเด็นสำคัญกลับอยู่ที่นิทานสามารถสร้างความบันเทิงให้กับผู้ฟังได้ สิ่งเกินจริงเหล่านั้นกลับได้รับการยอมรับ และไม่คำนึงถึงที่มาที่ไปของนิทาน ปล่อยให้นิทานถ่ายทอดเรื่องราวของตัวมันเองผ่านวิธีการเล่าไปยังผู้ฟังอื่นต่อไป นานเข้าก็ไม่ทราบว่านิทานถูกแต่งขึ้นมาตั้งแต่เมื่อใด ผู้ใดเป็นผู้แต่ง ผู้แต่งนิทานได้ใช้ภูมิปัญญาในเรื่องใดใส่ไว้ในเนื้อเรื่องของนิทาน และทำไมผู้แต่งนิทานจึงสามารถทำให้การอธิบายที่เกินจริงกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ประเด็นเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาทำความเข้าใจไม่เพียงแต่การยอมรับในการอธิบายด้วยเหตุผลที่เกินจริง แต่มุ่งหาความหมายอื่นที่แฝงอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายด้วย

2.2 ความหมายและการแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้าน

2.2.1 ความหมายและลักษณะของนิทานพื้นบ้าน

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2543: 5-7) ได้ให้ความหมายและลักษณะของนิทานพื้นบ้าน ในหนังสือ นิทานพื้นบ้านศึกษา ของโครงการตาราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้แบ่งความหมายและลักษณะของนิทานพื้นบ้านไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. ความหมายและลักษณะของนิทานโดยทั่วไป

คำว่า นิทาน เป็นศัพท์ภาษาบาลี แปลว่า เหตุการณ์เล่าเรื่อง นิยาย และมีคำศัพท์นิทานกถา แปลว่า การเล่าเรื่อง ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้นิยามคำว่า นิทาน หมายถึง เรื่องที่เล่ากันมา เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป

ไทยนำคำว่า นิทาน มาใช้นานแล้วในความหมายค่อนข้างกว้างขวาง กิ่งแก้ว อัตถากร (2519: 11 อ้างถึงใน ประคอง นิมานเหมินท์, 2543: 5) ได้สำรวจพบว่า ในภาษาไทยนั้นใช้คำว่า นิทาน สำหรับเรื่องประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นนวนิยาย เรื่องสั้น บทความ เกร็ดความรู้ และบันทึกประสบการณ์ ที่น่าสังเกตคือ นิทานเป็นงานเขียนที่มีลักษณะลีลาแบบกันเองทำนองการเล่าด้วยวาจา ผู้เล่าอาจสอดแทรกอารมณ์และความคิดเห็นลงไปด้วย ตัวอย่างงานเขียนที่ผู้เขียนเรียกว่านิทาน เช่น นิทานทองอิน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งมีลักษณะของนวนิยายและเรื่องสั้น พระนิพนธ์ เรื่อง นิทาน น.ม.ส. ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ก็ทรงใช้คำว่านิทานสำหรับเรื่องประเภทต่างๆ เช่นเดียวกัน แต่นิทานโบราณคดีของสมเด็จกรมพระยาดำรง

Copyright by Mahidol University

ราชานุภาพ มีลักษณะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งให้ความรู้ทางด้านวรรณคดี ศิลปะ วัฒนธรรม และการศึกษา ส่วน นิทานชาวไร่ ของนาวาเอกสวัสดิ์ จันทนี ในนิตยสาร นาวิกศาสตร์ เป็นเรื่องเล่าจากประสบการณ์ อาจกล่าวได้ว่า คำว่านิทานที่ใช้กันมานี้ มีความหมายกว้างเหมือนคำว่า เทล (tale) ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายรวมได้ทั้งเรื่องราวของเหตุการณ์ที่เป็นจริงและเรื่องที่แต่งขึ้น

2. ความหมายและลักษณะของนิทานในแง่คติชนวิทยา

คำว่า “นิทาน” ที่ใช้ในวิชาคติชนวิทยา หมายถึง เรื่องเล่าที่สืบทอดต่อๆ กันมา จนถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหนึ่ง นิทานเหล่านี้เรียกว่า นิทานพื้นบ้านบ้าง นิทานพื้นเมืองบ้าง และนิทานชาวบ้านบ้าง มีความหมายเฉพาะเจาะจงถึงเรื่องเล่าประเภทหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ได้มีความหมายกว้างขวางเหมือนคำว่านิทานดังกล่าวมาแล้ว ในที่นี้จะเรียกนิทานประเภทนี้ว่า “นิทานพื้นบ้าน” ซึ่งนิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่ถ่ายทอดโดยมุขปาฐะ ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาศ (2516: 99-100 อ้างถึงใน ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 6) ได้ให้หลักสังเกตว่า นิทานพื้นบ้านมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) เป็นเรื่องที่เล่าด้วยถ้อยคำธรรมดาเป็นร้อยแก้วไม่ใช่ร้อยกรอง

(2) เล่ากันด้วยปากสืบกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่ต่อมาในระยะหลัง เมื่อการเขียนเจริญขึ้น ก็อาจเขียนขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยเล่าด้วยปากเปล่า

(3) ไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมนั้นเป็นใคร อ้างแต่ว่าเป็นของเก่า ฟังมาจากผู้เล่าซึ่งเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในอดีตอีกต่อหนึ่ง ผิดกับนิยายสมัยใหม่ที่ทราบตัวผู้แต่ง แม้นิทานที่ปรากฏชื่อผู้เขียน เช่น นิทานของกริมม์ ผู้เขียนคือ กริมม์ ก็ชี้แจงว่าเล่าตามเค้านิทานที่มีมาแต่เดิม ไม่ใช่เรื่องที่ตนแต่งขึ้น

ลักษณะสำคัญที่สุดของนิทานพื้นบ้าน จึงอยู่ที่ต้องเป็นนิทานที่เล่าสืบทอดกันมาด้วยปาก และไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่ง เป็นการเล่าจากความจำที่ได้ฟังต่อๆ กันมา เช่น พ่อซึ่งเล่าให้ลูกฟัง เคยฟังมาจากปู่หรือย่า ปู่หรือย่าเคยฟังมาจากทวด และทวดก็เคยฟังมาจากผู้อื่นเล่ามาอีกที ไม่สามารถสืบสาวได้ว่าผู้เล่าคนแรกคือใคร เช่น นิทานเรื่องศรีธนญชัย ซึ่งเป็นเรื่องตลกขบขันที่เป็นที่รู้จักกันดีเรื่องหนึ่งในประเทศไทย ไม่มีใครบอกได้ว่าใครเป็นคนแต่งเรื่องนี้ขึ้นมา และเล่าให้ใครฟังเป็นครั้งแรก ทราบแต่ว่าเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมา แม้ว่าจะมีวรรณคดีที่แต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดกาพย์ชื่อ “ศรีธนญไชยคำกาพย์” วรรณคดีเรื่องนี้ก็แต่งขึ้นโดยอาศัยเค้าเรื่องที่มีเล่ากันอยู่ก่อนแล้ว เราจึงถือว่าเรื่องเล่าเรื่องศรีธนญชัยเป็นนิทานพื้นบ้าน ในขณะที่ทางคติชนวิทยาไม่นับว่าเรื่อง พล นิกร กิมหงวน เป็นนิทานพื้นบ้าน แม้ว่าจะมีผู้อ่านบางคนนำเรื่องมาเล่าสู่กันฟังต่อๆ ไป เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า เรื่องตลกชุดนี้ ป.อินทรปาลิต เป็นผู้แต่งขึ้น

Copyright by Mahidol University

2.2.2 การแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้าน

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2543: 7-25) กล่าวถึงการแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านว่า โดยปกติผู้เล่านิทานเองมักจะไม่สนใจเลยว่า นิทานที่เขาเล่านั้นเป็นนิทานประเภทใด การจำแนกนิทานพื้นบ้านออกเป็นประเภทต่างๆ นั้น เป็นการจำแนกของนักคติชนวิทยาเพื่อประโยชน์ในทางวิชาการ และเป็นที่น่าสังเกตว่านิทานพื้นบ้านบางประเภทมีเล่าเฉพาะในบางถิ่นบางชาติเท่านั้น ดังนั้น ในหนังสือ The Folktale เมื่อพูดถึงรูปแบบของนิทานพื้นบ้าน สติธ ทอมป์สัน (1977: 8-10 อ้างถึงใน ประคองนิมานเหมินท์, 2543: 7) จึงได้กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านประเภทที่มีเล่าทั่วไป และนักศึกษาวิชาคติชนวิทยาควรรู้จักมี 8 ประเภท คือ Fairy Tale หรือ Marchen, Novella, Hero tale, Sage, Explanatory tale, Animal tale และ Jest

อย่างไรก็ตาม ในตอนอื่นของหนังสือเล่มเดียวกันนี้และในหนังสือ The Types of The Folktale สติธ ทอมป์สัน ได้กล่าวถึงนิทานอีก 3 ประเภทคือ Religious tale, Ghost tale และ Formular tale ด้วย ในที่นี้จึงจำแนกนิทานพื้นบ้านออกเป็น 11 ประเภท ดังนี้

1. *นิทานมหัศจรรย์* หมายถึง นิทานพื้นบ้านที่แต่เดิมเรียกกันว่า “เทพนิยาย” ซึ่งเป็นคำแปลจากภาษาอังกฤษว่า fairy tale เมื่อใช้ชื่อตามรูปศัพท์ทำให้เข้าใจว่า เป็นนิทานเกี่ยวกับเทวดานางฟ้า ซึ่งที่จริงแล้วนิทานหลายเรื่องที่จัดว่าเป็นแฟรี่เทล ไม่มีเทวดา นางฟ้า แต่น่าสังเกตว่านิทานพื้นบ้านประเภทนี้ทุกเรื่องมีเรื่องราวของอิทธิปาฏิหาริย์และความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติ จนกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะสำคัญของนิทานประเภทนี้ บางทีจึงมีผู้เรียกนิทานประเภทนี้ว่า wonder tale หรือ นิทานมหัศจรรย์ โดย เคนเนธและแมรี่ คลาก (1963: 23 อ้างถึงใน ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 8-9) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะของนิทานแบบ marchen ของยุโรปไว้ค่อนข้างละเอียด ดังนี้

(1) ไม่มีการบ่งสถานที่และเวลาที่ชัดเจน

(2) มักเกี่ยวข้องกับราชสำนัก เช่น เจ้าหญิง พระราชา พระราชวัง

(3) นางเอกมักเป็นลูกคนสุดท้อง

(4) เกี่ยวข้องกับเวทมนต์ การแปลงร่าง

(5) มีการสัญญาให้รางวัล เมื่อการปฏิบัติภารกิจเสร็จสิ้น ภารกิจนั้นอาจเป็นการทำงานหรือเฉลยปริศนา

(6) มีแม่มด ยักษ์ หรือมังกร แม่มดมักเป็นผู้สาปเจ้าชาย

Copyright by Mahidol University

(7) ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ จำนวน 3 เช่น เจ้าหญิงจะเป็นน้องคนสุดท้องในบรรดาพี่น้อง 3 คน

(8) อาจมีเพลงหรือบทประพันธ์สั้นๆ หรือถ้อยคำที่ไม่มีความหมายประกอบ แต่มีลักษณะเป็นคาถาหรือคำปริศนา

(9) ตัวละครที่ดีเป็นฝ่ายชนะ

แต่นิทานหลายเรื่องก็ไม่มีบทประพันธ์เช่นเดียวกันนี้ จึงอาจสรุปว่า นิทานมหัศจรรย์หรือนิทานแบบ marchen นั้น มีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ

(1) เป็นเรื่องค่อนข้างยาว มีหลายอนุภาคหรือหลายตอน

(2) ดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งจินตนาการ โดยไม่ได้บ่งสถานที่ หรือเวลาที่แน่นอน

(3) ตัวละครเอกของเรื่องต้องผจญภัยหรือชะตากรรม

(4) เกี่ยวข้องกับอมนุษย์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หรือสิ่งมหัศจรรย์ที่เหลือวิสัยมนุษย์

ตัวอย่างนิทานประเภทนี้ เช่น เรื่องสโนไวท์ เรื่องซินเดอเรลลา เรื่องแฮนเซลกับเกรเทล เรื่องเจ้าชายกบ เรื่องเจ้าหญิงนิทรา และเรื่องเงือกน้อย เป็นต้น

2. *นิทานชีวิต* ภาษาอังกฤษใช้ชื่อว่า novella มีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานมหัศจรรย์ตรงที่มีขนาดค่อนข้างยาวมีหลายอนุภาคหรือหลายตอน ที่ต่างกันคือ นิทานชีวิตดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง มีการบ่งสถานที่และตัวละครชัดเจน อาจมีเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์หรือความมหัศจรรย์ แต่ก็มีลักษณะที่ผู้อ่านผู้ฟังเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้มากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในนิทานมหัศจรรย์ ตัวอย่างของนิทานประเภทนี้ เช่น เรื่อง Sinbad the Sailor เรื่องไกรทอง เรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นต้น

3. *นิทานวีรบุรุษ* ภาษาอังกฤษเรียกว่า hero tale เป็นนิทานที่มีขนาดค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาคหลายตอน อาจอยู่ในโลกแห่งจินตนาการหรือโลกที่ดูเหมือนจะเป็นจริง แม้ว่านิทานมหัศจรรย์และนิทานชีวิตจะมีพระเอกที่มีลักษณะเป็นวีรบุรุษ แต่ต่างกับนิทานวีรบุรุษตรงที่นิทานวีรบุรุษเป็นนิทานชุด เล่าถึงการผจญภัยของวีรบุรุษคนเดียวหลายครั้งหลายหน และ

Copyright by Mahidol University

มักเล่าถึงการผจญภัยของวีรบุรุษที่มีความสามารถเหนือมนุษย์ ตัวอย่างของนิทานประเภทนี้ เช่น เรื่องเฮอร์คิวลิส เรื่องเธซีอุส และเรื่องเพอร์ซีอุส เป็นต้น

4. *นิทานประจำถิ่นหรือนิยายประจำถิ่น* ภาษาเยอรมันใช้ว่า sage ภาษาอังกฤษใช้หลายคำ ได้แก่ local tradition, local legend และ migratory legend ภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า โดยทั่วไปนิยมเรียกนิทานประเภทนี้ว่า sage ตามภาษาเยอรมัน นิทานประเภทนี้มีขนาดของเรื่องไม่แน่นอน บางเรื่องก็สั้น บางเรื่องก็ยาว บางเรื่องอาจมีอนุภาคที่สำคัญเพียงอนุภาคเดียว มักเป็นเรื่องแปลกพิสดารซึ่งเชื่อว่าเคยเกิดขึ้นจริง ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ตัวละครและสถานที่บ่งไว้ชัดเจน อาจเป็นเรื่องของบุคคลในประวัติศาสตร์ หรือคนสำคัญของเมือง ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ เทวดา สัตว์ หรือผีสางนางไม้ ตัวอย่างนิทานประจำถิ่นของไทย เช่น เรื่องพระยากงพระยาพาน เรื่องพระร่วง เรื่องเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก เรื่องท้าวกกขนาก เรื่องท้าวปาจิตกับนางอรพิม และเรื่องตาม่องล่าย เป็นต้น นิทานประจำถิ่นจะอธิบายถึงความเป็นมาของสิ่งที่อยู่ในท้องถิ่น อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือก่อสร้างขึ้นมา เช่น เรื่องพระยากงพระยาพาน อธิบายให้ทราบถึงความเป็นมาของพระปฐมเจดีย์ในจังหวัดนครปฐม

5. *นิทานอธิบายเหตุ* ภาษาอังกฤษใช้คำว่า explanatory หรือ etiological tale บางทีก็ใช้ศัพท์ภาษาเยอรมันว่า natursage และภาษาฝรั่งเศสว่า pourquoi story เป็นเรื่องที่อธิบายถึงกำเนิดหรือความเป็นมาของสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ อาจอธิบายถึงกำเนิดของสัตว์บางชนิด สาเหตุที่สัตว์บางชนิดมีรูปร่างลักษณะต่างๆ กำเนิดของต้นไม้หรือดอกไม้บางชนิด ความเป็นมาของดวงดาวบางดวงหรือบางกลุ่ม เป็นต้น นิทานประเภทนี้มักจะสั้นและเล่าอย่างตรงไปตรงมา เพื่อตอบคำถามว่า ทำไมสิ่งนั้นจึงเป็นอย่างนี้ เช่น อธิบายว่า เหตุใดจระเข้จึงไม่มีลิ้น เหตุใดนกบางชนิดจึงพูดได้ เป็นต้น

6. *ตำนานปรัมปรา ตำนานปรัมปรา* หรือบางทีเรียกว่า เทวปกรณ์ หรือ เทพปกรณัม ภาษาอังกฤษใช้ว่า myth เป็นเรื่องอธิบายถึงกำเนิดของจักรวาล โครงสร้างและระบบของจักรวาล มนุษย์ สัตว์ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ลม ฝน กลางวันกลางคืน ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ความเป็นมาของชนชั้นผู้นำ ลำดับชั้นและบทบาทหน้าที่ของมนุษย์ ตลอดจนประเพณีพิธีกรรมและการประพฤติปฏิบัติต่างๆ ว่าเกิดขึ้นอย่างไร เพราะเหตุใด (Maria Leach, 1972: 780 อ้างถึงในประคอง นิมมานเหมินทร์, 2543: 18) นอกจากนี้เทวปกรณ์ยังเป็นการอธิบายถึงสสารต่างๆ ว่าด้วยศาสตร์ก่อนยุควิทยาศาสตร์ เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้อธิบายถึงความเชื่อทางศาสนา จึงมีเรื่องของเทพ

Copyright by Mahidol University

หรือบุคคลประเภทกึ่งคนกึ่งเทพด้วย ตัวอย่างของนิทานประเภทนี้ เช่น เรื่องเมขลารามสูร ซึ่งเป็นเรื่องอธิบายปรากฏการณ์ของฟ้าแลบฟ้าผ่า ในเทวปกรณ์ของอินเดียมีเรื่องราวอธิบายพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว กลางคืน เวลาเช้า ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเทวดาทั้งสิ้น นอกจากนี้ความเป็นมาของจันทรคราส สุริยคราสก็มีตำนานเล่าไว้ต่างๆ นานา

7. *นิทานสัตว์* ภาษาอังกฤษใช้คำว่า animal tale เป็นเรื่องที่สัตว์เป็นตัวเอก นิทานสัตว์โดยทั่วไปมักแสดงให้เห็นความฉลาดของสัตว์ชนิดหนึ่งและความโง่เขลาของสัตว์อีกชนิดหนึ่ง สัตว์ที่เป็นตัวเอกมีลักษณะเป็นตัวโกง (trickster) เที่ยวกลั่นแกล้งเอาเปรียบคนหรือสัตว์อื่น ซึ่งบางทีก็ได้รับความเดือดร้อนตอบแทนบ้างเหมือนกัน เรื่องทำนองนี้บางเรื่องมีหลายอนุภาค หลายตอน ความน่าสนใจของเรื่องอยู่ที่ความขบขันจากการหลอกลวง หรือการตกอยู่ในสถานการณ์ลำบากที่ไม่น่าเป็นไปได้ของสัตว์ อันเนื่องมาจากความโง่ของมัน สัตว์ที่เป็นตัวเอกในนิทานของแต่ละชาติอาจไม่เหมือนกัน เช่น สุนัขจิ้งจอกเป็นตัวเอกในนิทานสัตว์ของยุโรปและชาติอื่นบางชาติ นิทานสัตว์ของพม่ามีตัวเอกเป็นกระต่าย นิทานสัตว์ของพวกอินเดียแดงในสหรัฐอเมริกามีตัวเอกเป็นโคโยตี (coyote) ซึ่งเป็นสัตว์รูปร่างคล้ายสุนัข และตัวเอกในนิทานสัตว์ของบางชาติก็เป็นลิง นิทานที่ตัวละครเอกเป็นสัตว์ถ้าเล่าโดยเจตนาจะสอนจริยธรรมหรือคติธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง จัดว่าเป็นนิทานคติ (fable) นิทานคติที่มีผู้รวบรวมไว้และเป็นที่รู้จักกันดีได้แก่ นิทานอีสป และปัญจตันตระ

8. *มุขตลก* ในภาษาอังกฤษใช้หลายคำได้แก่ jest, humourous anecdote, merry tale, numskull tale ภาษาเยอรมันใช้ schwank มักมีขนาดสั้น โครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีเพียงอนุภาคเดียว ตัวละครอาจเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ได้ จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ต่างๆ สติธ ทอมป์สัน (1977: 188 อ้างถึงใน ประคองนิมานเหมินท์, 2543: 20) ได้ประมวลแนวคิดของเรื่องที่เป็นมุขตลกว่ามี 16 ประการ คือ ความฉลาด ความโง่ การชนะการแข่งขันด้วยกลลวง การต่อรองแบบกลลวง ขโมยและการหลอกต้ม การหนีโดยใช้กลลวง การล่อลวงและผิดประเวณี กลลวงที่ทารุณ กลลวงโดยวิธีแข่งขัน การปลอมแปลง การกล่าวหาที่ผิด ภรรยาที่เลว ความเกียจคร้าน คนหูหนวก นักบวช และการโม้

9. *นิทานศาสนา* หรือ religious tale เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาแต่ไม่ใช่ประเภทเทวปกรณ์ เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเยซูและนักบุญต่างๆ ในคริสต์ศาสนา ซึ่งไม่ปรากฏในพระคัมภีร์ เช่น เรื่องพระเยซูและนักบุญปีเตอร์ให้พรชาวนายากจนคนหนึ่ง ซึ่งให้การต้อนรับอย่างดียิ่ง

Copyright by Mahidol University

ในหนังสือแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน (The Types of the Folktales) มีนิทานหลายเรื่องซึ่งเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าปลอมตัวเป็นคนขอทานไปทดสอบความมีน้ำใจของคน ไทยเราก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและพระสาวกซึ่งไม่มีในพระไตรปิฎกอยู่หลายเรื่อง นิทานดังกล่าวตามทัศนะของผู้เล่ามักถือว่าเป็นเรื่องจริง

10. *นิทานเรื่องผี* หรือ ghost stories มีอยู่ในทุกสังคม ผีบางประเภทไม่ปรากฏชัดว่ามาจากไหน เกิดขึ้นได้อย่างไร เช่น ผีม้าบ้องและผีปกกะโหล้งของไทยภาคเหนือ แต่มีบางประเภทเป็นวิญญาณของคนที่ตายไปแล้ว กลับมาหลอกหลอนผู้ที่มีชีวิตอยู่ ด้วยรูปร่างและวิธีการต่างๆ ในหนังสือ ดรรชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน (Motif-Index of Folk Literature) ของสติธ ทอมป์สัน มีอนุภาคที่เกี่ยวกับผีในนิทานชาติต่างๆ หลายสิบอนุภาค เช่น รถเขยื้อนไม่ได้เพราะมีผีนั่งอยู่ นอนหลับบนทางเดินของผี ต้นไม้มีผีเฝ้าอยู่ นางฟ้าเปิดเผยสมบัติของผี ฯลฯ

11. *นิทานเข้าแบบ* หรือ formular tale หมายถึงนิทานที่มีแบบแผนในการเล่า (pattern) พิเศษ นิทานประเภทนี้โครงเรื่องมีความสำคัญเป็นรองของแบบแผนในการเล่า การเล่าก็เล่าเพื่อความสนุกสนานของผู้เล่าและผู้ฟังโดยแท้ บางเรื่องอาจใช้ในการเล่นเกม มีหลายแบบ เช่น นิทานลูกโซ่ นิทานหลอกผู้ฟัง นิทานไม่จบเรื่อง และนิทานไม่รู้จบ

ทัศนีย์ ทานตวณิช (2522 อ้างถึงใน กิ่งแก้ว เพ็ชรราช, 2543: 8) กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านว่า เป็นเรื่องเล่าที่อาศัยการถ่ายทอดทางวาจาและการจดจำเป็นสิ่งสำคัญในการสืบเนื่องนิทานจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง นิทานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่ผู้ศึกษาคติชนวิทยาสนใจ เพราะทำหน้าที่หลายประการพร้อมๆ กันในเวลาเดียวกัน คือ

(1) เป็นเครื่องบันเทิงใจ

(2) เป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้ ความคิด วิถีชีวิตของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

(3) เป็นเครื่องมืออบรมสั่งสอน ที่ให้ผลดีกว่าการสั่งสอนโดยตรง

(4) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง

(5) เป็นสิ่งสะท้อนความรู้ ความคิด วิถีชีวิต ตลอดจนสภาพสังคม ศาสนาและการปกครอง

Copyright by Mahidol University

ในด้านเนื้อเรื่องของนิทานนั้น อัญชัญ เผ่าพัฒน์ (2534: 19) กล่าวว่า อาจเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อ ไม่สมเหตุสมผล หรือแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ เพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟัง แต่สิ่งที่แฝงอยู่คือ คติเตือนใจหรือแนวทางปฏิบัติที่ถูกที่ควรในการดำรงชีวิต นิทานที่ถ่ายทอดโดยทางปากและโดยทางตัวหนังสือ สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ยิ่งเป็นเรื่องที่แพร่หลายมากก็ยิ่งมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เมื่อนิทานตกไปยังท้องถิ่นใดก็มักได้รับการปรับเนื้อเรื่องเพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของแถบนั้น แม้ว่าจุดสำคัญของเรื่องจะเป็นอย่างเดียวกัน แต่เมื่อนิทานตกไปถึงที่ใดลักษณะของผู้คนและสิ่งแวดล้อมที่นิทานนั้นตกไปถึงจะเจือปนประสมประสานอยู่ด้วย ทำให้นิทานมีความแตกต่างกันไปในเรื่องรายละเอียด เช่น หนุมานของไทยกับของอินเดีย หนุมานไทยนั้นมีลักษณะเป็นลิงที่ฉลาด มีไหวพริบ ว่องไว ขาดสติบ้างเจ้าชู้ แต่หนุมานของอินเดียมีบุคลิกเยี่ยงมนุษย์ผู้ทรงคุณความรู้ ไม่เกี่ยวข้องกับสตรีเพศ เป็นต้น

พรศักดิ์ พรหมแก้ว (2529: 9) ได้กล่าวถึงคุณค่าของนิทานพื้นบ้านภาคใต้ไว้ดังนี้

1) คุณค่าทางปัญญา เป็นการช่วยเสริมสร้างปัญญาให้ ทั้งผู้เล่าและผู้ฟังทำให้ได้ความรู้ ความคิด และจินตนาการ

2) คุณค่าทางการสำเริงอารมณ์ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่มีตัวละครเป็นผู้แสดงออกในเรื่องพฤติกรรม ความเป็นมาของสิ่งต่างๆ เพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ ทำให้เกิดความสนุกสนาน

3) คุณค่าทางด้านสังคมสัมพันธ์ การเล่านิทานช่วยทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันก่อให้เกิดความสนิทสนม เกิดความรักความเข้าใจซึ่งกันและกัน

4) คุณค่าทางการศึกษาศัพท์ สำนวน ภาษาถิ่น เพราะผู้เล่านิทานจะเล่าด้วยภาษาถิ่นของตน

5) คุณค่าในการปลูกฝังค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ของคนในสังคม เช่น นิทานคติสอนใจ ที่มุ่งปลูกฝังค่านิยมในการดำเนินชีวิต

6) คุณค่าทางการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้ ซึ่งจะแทรกอยู่ในนิทาน ถ้าผู้ศึกษานำมาวิเคราะห์จะเห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

ศิราพร ฐิตะฐาน (2523: 9) ได้กล่าวถึงการรวบรวมนิทานของนักคติชนวิทยาจากแหล่งต่างๆ ของโลก โดยนักคติชนวิทยาได้ศึกษานิทานในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) แหล่งกำเนิดของนิทาน ศึกษาว่าประเพณีการเล่านิทาน เกิดขึ้นอย่างไร และอะไรเป็นที่มาของนิทานต่างๆ ที่เล่าสู่กันฟังในปัจจุบันนี้

Copyright by Mahidol University

2) ความสำคัญของนิทาน

3) การแพร่กระจายของนิทาน ศึกษาธรรมชาติการแพร่กระจายของนิทาน เพื่อดูความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเนื้อหาของนิทาน เมื่อนิทานเรื่องหนึ่งๆ แพร่กระจายออกจากแหล่งกำเนิดไปสู่แหล่งต่างๆ ทั่วโลก

4) ความผิดแผกในสำนวนต่างๆ ของนิทาน

5) ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานรูปแบบต่างๆ

ดังนั้น นิทานพื้นบ้าน จึงเป็นเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาโดยไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร เริ่มแรกก็เป็นการเล่าด้วยการใช้มุขปาฐะ ภายหลังมีทั้งการเล่าด้วยการใช้มุขปาฐะและบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ถ้อยคำที่ใช้เป็นร้อยแก้วธรรมดาหรือเป็นสำนวนของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น เรื่องราวอาจเป็นเรื่องที่อิงความจริงหรือเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อเพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังหรือผู้อ่านโดยมีคติธรรมคำสอนแฝงอยู่ ซึ่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตามอ่องล่าย ก็มีลักษณะของเนื้อนิทานที่ไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร การเล่าในปัจจุบันยังคงเป็นการถ่ายทอดด้วยวิธีการเล่าจากผู้เล่าไปยังผู้ฟัง รวมทั้งได้มีการเขียนหรือบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หนังสือ “ตามอ่องล่าย นิทานพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ของ กองทุนหม่อมราชวงศ์อายุมงคล โสณกุล ที่ได้นำมาอ้างไว้ในบทที่ 1 แล้ว และยังแสดงให้เห็นการใช้ถ้อยคำที่เป็นร้อยแก้ว นอกจากนั้นยังอ้างถึงสิ่งที่เป็นจริงหรือสถานที่ที่มีอยู่จริง เช่น อ่าวน้อย เขาช่องกระจก เขาตามอ่องล่าย และเกาะทะลุ เป็นต้น รวมทั้งยังแฝงสิ่งที่เกินจริงไว้ในเนื้อนิทานด้วย เช่น ตอนที่ตามอ่องล่ายคลุ้มคลั่งหนักขึ้น คว้าครกตำข้าวทุ่มตามหลังยายรำพึง ครกแฉลบข้ามทะเลไปตกลงที่หน้าเมืองพัทยา ก่อนจะถึงเกาะสาก กลายเป็นเกาะครก ซึ่งความเกินจริงเหล่านี้ยังสามารถให้ความบันเทิงกับผู้ฟังได้ นอกจากนั้น ยังแฝงคติธรรมไว้ในนิทานด้วย เช่น การให้คติสอนใจว่า หากครอบครัวได้มีการปรึกษาหารือกันในเรื่องต่างๆ อันเป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวให้เกิดความรักระหว่างกัน ไม่ทะเลาะ ไม่เห็นแก่ความสุขส่วนตัว ซึ่งอาจมองได้ว่า นี่คือความต้องการของผู้เล่าที่ต้องการถ่ายทอดไปยังผู้ฟัง และผู้เล่าเองอาจนำประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากชีวิตจริงของตนหรือที่พบเห็นมา แล้วปรับเปลี่ยนนำเข้ามาเป็นคำสอนในนิทาน

วาสนา เกตุภาค (2521: 12) กล่าวว่า นิทานพื้นบ้านมักมีลักษณะเป็นนิทานท้องถิ่นที่พยายามอธิบายที่มาของชื่อสถานที่ (Explanatory tale) ว่าทำไมที่นั่นจึงได้ชื่อว่าอย่างนั้น และอาจจัดเป็นนิทานประวัติศาสตร์ ที่มีลักษณะค่อนข้างเป็นตำนานหรือเทพนิยาย และ นิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่อธิบายให้เหตุผลถึงความเป็นมาของท้องถิ่นบางแห่ง โดยที่การอธิบายถึงกำเนิดหรือ

Copyright by Mahidol University

ความเป็นมาของสิ่งต่างๆ ในแต่ละชาติอาจอธิบายด้วยเรื่องราวที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับจินตนาการของคนในชาตินั้นๆ ดังนั้นเมื่อนิทานเกิดขึ้นที่ใดก็อาจเรียกว่า นิทานประจำถิ่นนั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมาในท้องถิ่นต่างๆ และมักเป็นเรื่องที่เชื่อกันว่าเคยเกิดขึ้นจริง มีทั้งขนาดสั้นและขนาดยาว อาจมีลักษณะเป็นนิทานประเภทอื่นด้วย เนื้อเรื่องมักเกี่ยวข้องหรือเป็นการอธิบายความเป็นมาของสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น คือ สิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ เช่น ภูเขา เกาะ หิน ลำธาร ถ้ำ ฯลฯ ดังที่เรียกกันในภาษาอังกฤษว่า Why Story อีกทั้งยังอาจแยกหมวดหมู่ทางภูมิศาสตร์ เช่น แยกเป็นนิทานภาคกลาง นิทานภาคเหนือ และนิทานภาคใต้ หรือบางครั้งก็ไม่สามารถจัดให้เข้าอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งได้อย่างแน่ชัด เนื่องจากเนื้อนิทานมีการผสมผสานองค์ความรู้หลายสิ่งหลายอย่างเข้าไว้ด้วยกัน

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานประเภทอธิบายเหตุที่พยายามอธิบายปรากฏการณ์ในธรรมชาติ ซึ่งแม้จะไม่ได้ใช้เหตุผลทางภูมิศาสตร์แต่กลับใช้จินตนาการที่เกินจริงมาอธิบาย ทำให้นิทานมีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นเรื่องเล่าสืบมาจนถึงปัจจุบัน และยังไม่มีบุคคลใดค้านว่าการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติของนิทานเรื่องนี้ไม่มีมูลความจริง ซึ่งหากแม้มีบุคคลใดพยายามกระทำการดังกล่าว ก็อาจถือได้ว่าเป็นผู้ที่มุ่งทำลายความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งอาจสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นได้ แต่ความพยายามในการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในครั้งนี้มุ่งประเด็นไปในเรื่องการอธิบายความเป็นจริงด้วยเหตุผลทางภูมิศาสตร์ โดยพยายามเพิ่มความจริงทางภูมิศาสตร์เข้าไปใช้อธิบายสิ่งต่างๆ ควบคู่กับชุดคำอธิบายทางจินตนาการท้องถิ่น ซึ่งผู้ฟังก็น่าจะมีความเข้าใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ไม่ได้มีเจตนาในการจะลบล้างการอธิบายเหตุที่เกินจริงที่จะทำให้นิทานสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไป

2.3 แบบเรื่อง สำนวน อนุภาค และกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2543: 33-36) ได้ให้แนวทางเกี่ยวกับการศึกษานิทานพื้นบ้านไว้ในบทที่ 3 เรื่อง แบบเรื่อง สำนวน อนุภาค และกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน ในหนังสือ “นิทานพื้นบ้านศึกษา” ของโครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไว้ดังนี้

Copyright by Mahidol University

2.3.1 แบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน

แบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน (tale type) เป็นคำศัพท์ที่ใช้ในการแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านอย่างละเอียด โดยแบ่งตามแบบของเนื้อเรื่อง นิทานพื้นบ้าน 1 แบบเรื่อง หมายถึง นิทานพื้นบ้านเรื่องหนึ่งซึ่งมีความสมบูรณ์ในตัว สามารถนำไปเล่าได้โดยอิสระ ไม่ต้องอาศัยความหมายหรือเนื้อความนิทานเรื่องอื่นใด เช่น เรื่องซินเดอเรลลา เรื่องเจ้าชายกบ และเรื่องกระต่ายกับเต่า นิทาน 3 เรื่องนี้ถือว่าเป็นนิทาน 3 แบบเรื่อง

บางครั้งอาจพบนิทานบางเรื่องเป็นเรื่องย่อยอยู่ใน “นิทานซ้อนนิทาน” กล่าวคือมีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของนิทานเรื่องใหญ่ เช่น นิทานเรื่องพังพอนกับงูเห่า ซึ่งเป็นเรื่องราวของพราหมณ์ผู้หนึ่งที่ฆ่าพังพอนด้วยความเข้าใจผิด คิดว่าพังพอนฆ่าลูกของตน เมื่อพังพอนตายไปแล้วจึงทราบความจริงว่าที่แท้พังพอนได้ช่วยชีวิตลูกชายพราหมณ์ไว้ ด้วยการกัดงูที่เลื้อยมาใกล้เปลจนงูเห่าตาย นิทานเรื่องพังพอนกับงูเห่านี้มีการนำไปเล่าในที่ต่างๆ โดยผู้เล่าไม่ได้โยงไปหานิทานเรื่องใหญ่ของปัญจตันตระเลย นิทานเรื่องพังพอนกับงูเห่าก็ถือว่าเป็นนิทาน 1 แบบเรื่อง

นิทานบางประเภทมีหลายตอนในเรื่องเดียว แต่ละตอนในนิทานเรื่องนั้นสามารถหยิบยกไปเล่าได้โดยไม่ต้องอาศัยความจากตอนอื่นๆ เลย แต่ละตอนก็ถือว่าเป็น 1 แบบเรื่อง

นิทานของแต่ละชาติแต่ละท้องถิ่นอาจมีจำนวนมากมายหลายแบบเรื่อง แต่บางแบบเรื่องมีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานของถิ่นอื่นหรือชาติอื่น นิทานที่มีลักษณะแบบเรื่องคล้ายคลึงกันนี้ จัดว่าเป็นนิทานแบบเรื่องเดียวกัน

บุคคลสำคัญที่ริเริ่มนำนิทานพื้นบ้านมาจำแนกตามแบบของเรื่อง คือ แอนทิ อาร์น (Antti Aarne) เขาได้จัดทำหนังสือ “แบบเรื่องของนิทานพื้นบ้าน” ขึ้น เป็นการนำนิทานจากยุโรปตอนเหนือมาจำแนกโดยละเอียดตามแบบของเรื่อง แอนทิ อาร์น ได้จำแนกนิทานที่รวบรวมได้ออกเป็น 540 แบบเรื่อง ต่อมา สติธ ทอมป์สัน ได้นำหนังสือเล่มนี้มาจัดทำเพิ่มเติม มีการจำแนกเป็นนิทานจากยุโรปตอนใต้ ยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ นิทานจากตะวันออก และอินเดีย เป็นต้น เนื่องจากแอนทิ อาร์น และ สติธ ทอมป์สัน เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการจัดทำหนังสือแบบเรื่องนิทานพื้นบ้านนี้ขึ้น จึงเรียกหนังสือเล่มนี้กันว่า “แบบเรื่องของนิทานพื้นบ้านของ อาร์น-ทอมป์สัน” (Aarne-Thompson Type of Folktales) ต่อมาภายหลังนักคติชนวิทยาได้จัดทำหนังสือแบบเรื่องนิทานพื้นบ้านชาติต่างๆ ขึ้นอีก เช่น แบบเรื่องของนิทานเกาหลี แบบเรื่องนิทานแอฟริกา แบบเรื่อง

Copyright by Mahidol University

ของนิทานอินเดียแดงในอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ เป็นต้น หนังสือแบบเรื่องนิทานพื้นบ้านเหล่านี้เป็นประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบว่า นิทานแบบเรื่องหนึ่งๆ นั้นปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาติใดบ้าง มีรายละเอียดของเรื่องแตกต่างหรือคล้ายคลึงกันเป็นแบบย่อยอย่างไร

2.3.2 สำนวนของนิทานพื้นบ้าน

วิเชียร เกษประทุม (2529: 22) กล่าวว่า สำนวน (Version) เป็นคำศัพท์ที่ใช้กับนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกัน แต่เก็บจากที่ต่างกัน หรือเก็บจากผู้เล่าคนเดียวกันแต่ต่างเวลากัน นิทานที่เก็บได้จากผู้เล่าคนหนึ่งหรือครั้งหนึ่งๆ ก็เป็นนิทานสำนวนหนึ่ง

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2543: 37-38) กล่าวว่า นิทานเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวนเช่นนี้ อาจมีลักษณะตรงกันหรือแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับสาเหตุหลายประการ เช่น ความจำของผู้เล่า ผู้เล่าบางคนความจำดี สามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้ใกล้เคียงกับเรื่องที่ฟังมา แต่ผู้เล่าบางคนอาจลืมบางส่วนของนิทาน ก็อาจทำให้เรื่องที่เล่ามีขนาดสั้นไปจากเดิม เพศและวัยของผู้เล่า ก็มีส่วนสัมพันธ์กับลักษณะเรื่องที่เล่าด้วย ผู้เล่าแต่ละคนอาจมีความสนใจไม่เหมือนกัน เช่น คนแก่สนใจธรรมะ เวลาเล่าก็จะเน้นคติธรรมคำสอนมาก เด็กผู้ชายชอบความตื่นเต้น ก็อาจเล่าโดยเน้นความสนุกสนาน น่าตื่นเต้น เด็กผู้หญิงอาจเน้นความสวยงาม ความใจดีของนางฟ้า เป็นต้น ผู้ฟังมีส่วนทำให้เรื่องที่เล่ามีลักษณะแตกต่างกัน มุขตลกบางเรื่องจะเล่าก็ต่อเมื่อมีผู้ฟังเป็นผู้ชายล้วน หรือถ้ามีผู้ฟังเป็นผู้หญิงวิธีการเล่าก็อาจแตกต่างไป โดยมีการขัดเกลาให้เรื่องสุภาพหรือนุ่มนวลขึ้น

นิทานสำนวนที่เล่าในท้องถิ่นหนึ่ง อาจต่างจากสำนวนที่เล่าในอีกท้องถิ่นหนึ่ง เพราะผู้เล่าปรับเนื้อความบางตอนให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมของตน นิทานเรื่องหนึ่งอาจแพร่กระจายไปสู่ที่ต่างๆ ทั้งในชาติเดียวกันและต่างชาติ ทำให้นิทานเรื่องนั้นๆ มีมากมายหลายสำนวนขึ้น เช่น เรื่องรามายณะ หรือรามเกียรติ์ มีเล่ากันแพร่หลายในอินเดีย ชวา เขมร ลาว และไทย เราอาจเรียกสำนวนที่เล่าในชาติต่างๆ ตามชื่อชาติ เช่น รามายณะชวา สำนวนเขมร สำนวนลาว และสำนวนไทย เป็นต้น และเนื่องจากในประเทศไทยเองมีการเล่าเรื่องนี้แพร่หลายในท้องถิ่นต่างๆ เราจึงมีรามเกียรติ์สำนวนเหนือ สำนวนอีสาน และสำนวนใต้ ดังนั้นถ้ามีการเก็บนิทานเรื่องหนึ่งจากตำบลหรือหมู่บ้านใด ก็อาจระบุว่าเป็นสำนวนของตำบลหรือหมู่บ้านนั้น

เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกนำไปเล่าแพร่กระจายออกไปเป็นบริเวณกว้างครอบคลุมพื้นที่ชายฝั่งและผืนทะเลอ่าวไทยตอนบน นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

Copyright by Mahidol University

จึงถูกเล่าด้วยบุคคลที่หลากหลายในสถานที่ และช่วงเวลาที่ต่างกัน ซึ่งปัจจัยความต่างกันเหล่านี้ส่งผลให้นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มีสำนวนที่หลากหลายเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพแวดล้อมของหลายท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับโครงเรื่องของนิทานเหมือนกัน ดังจะเห็นว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกปรากฏชื่อของเกาะทะลุ ซึ่งสถานที่จริงเป็นเกาะที่อยู่ในทะเลอำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ส่วนสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกก็ปรากฏชื่อของเกาะทะลุ ซึ่งสถานที่จริงเป็นเกาะอยู่ในทะเลพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง หรือในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ไม่ปรากฏชื่อยายจวง แต่สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกกลับมีชื่อยายจวงเป็นบุคคลในนิทาน และสถานที่จริงเป็นเกาะอยู่ในทะเลพื้นที่อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เป็นต้น

2.3.3 อนุภาค สีสันของนิทานพื้นบ้าน

การสร้างนิทานพื้นบ้านให้น่าสนใจ จำเป็นต้องมีองค์ประกอบบางอย่างที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความประหลาดใจ หรือรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่เกินจริง เพื่อการสร้างอรรถรสให้นิทานมีสีสันมากขึ้น ส่วนที่เกินจริงและไม่สามารถเป็นไปได้ในเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านนี้เองที่เรียกว่า อนุภาค (motif)

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2543: 38-40) กล่าวว่า คำว่า อนุภาค (motif) ที่ใช้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน เป็นคำที่มีความหมายพิเศษ Stith Thompson อธิบายความหมายของ motif ว่า “A motif is the smallest element in a tale having a power to persist.” อาจให้ความหมายเป็นภาษาไทยว่าหมายถึง องค์ประกอบเล็กๆ ในนิทานเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งมีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ ซึ่งทำให้เกิดการจดจำและเล่าสืบทอดกันต่อ อนุภาคจึงมักเป็นสิ่งที่แปลกและสะดุดตา องค์ประกอบที่จัดเป็นอนุภาคแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ ตัวละคร วัตถุหรือสิ่งของ และเหตุการณ์หรือพฤติกรรม

ตัวละคร ได้แก่ ตัวละครที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะแปลกหรือพิเศษในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ฐานะ รูปร่าง นิสัยใจคอ มีความสามารถพิเศษ เป็นต้น ตัวละครที่จัดเป็นอนุภาคอาจเป็นคน สัตว์ อมนุษย์ ต้นไม้ที่มีลักษณะพิเศษ เช่น แม่มด ยักษ์ นางฟ้า กินรี แม่เลี้ยงใจร้าย คนหลังค่อม เด็กอยู่ในหอยสังข์ แมวพูดได้ มังกร พญานาค เป็นต้น

วัตถุสิ่งของ ได้แก่วัตถุสิ่งของซึ่งมีลักษณะพิเศษหรือแปลกผิดธรรมดา เช่น ตะเกียงวิเศษ ดาบวิเศษ พรมวิเศษ บ้านทำด้วยขนม ต้นโพธิ์ทอง แอบเปิ้ลทอง รวมทั้งประเพณี หรือความเชื่อที่แปลกๆ เช่น การเลือกคู่ด้วยการเสี่ยงพวงมาลัย การฆ่าลูกบวงสรวงเทพเจ้า เป็นต้น

Copyright by Mahidol University

เหตุการณ์หรือพฤติกรรม ได้แก่เหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่มีลักษณะเด่นหรือพิเศษ เช่น การแปลงร่าง การสาปคนทั้งเมืองให้หลับพร้อมกัน น้ำท่วมโลก นกประหลาดจับคนกินทั้งเมือง พ่อแม่นำลูกไปทิ้งในป่า เป็นต้น

องค์ประกอบที่ถือว่าเป็นอนุภาคจึงควรเป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะเด่น ไม่ใช่เรื่องธรรมดาสามัญ เช่น ตัวละครที่เป็นพ่อแม่ เด็กผู้หญิง เด็กผู้ชาย คนแก่ แมว สุนัข ไม่ถือว่าเป็นอนุภาค เพราะไม่ได้มีลักษณะเด่น เป็นตัวละครที่พบเห็นได้ทั่วไป แต่แม่เลี้ยงใจร้าย เด็กผู้หญิงที่ผิวขาวเหมือนหิมะ แมวหรือสุนัขพูดได้ เป็นอนุภาค อาจกล่าวได้ว่า เหตุการณ์ธรรมดาสามัญของชีวิตไม่ถือว่าเป็นอนุภาค เช่น ถ้าเล่าว่า “ชายคนหนึ่งแต่งตัวเดินเข้าไปในเมือง” ข้อความนี้ถือว่าไม่มีลักษณะพิเศษสำคัญที่น่าจดจำ จึงไม่จัดเป็นอนุภาค เพราะการแต่งตัวแล้วเดินเข้าไปในเมืองนั้นเป็นเรื่องปกติ แต่ถ้าเล่าว่า “ชายหนุ่มสวมหมวกวิเศษซึ่งทำให้หายตัวได้ ขึ้นพรมวิเศษแล้วไปยังดินแดนซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระอาทิตย์และทิศตะวันตกของพระจันทร์” ข้อความนี้ประกอบด้วยอนุภาคเล็กๆ แต่สำคัญ 3 อนุภาค คือ หมวกวิเศษ พรมวิเศษ และดินแดนมหัศจรรย์ องค์ประกอบดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นอนุภาคเพราะเป็นจุดเด่นที่ทำให้คนเล่าพอใจที่จะเล่าและคนฟังก็สนใจพอใจที่จะฟัง นับเป็นองค์ประกอบสำคัญที่น่าจดจำและน่าถ่ายทอด

มีข้อน่าสังเกตว่า อนุภาคบางอนุภาคมีลักษณะเป็นอนุภาคสากล พบได้ในนิทานจากหลายประเทศ เช่น นางเอกเป็นลูกคนสุดท้อง แม่เลี้ยงใจร้าย น้ำท่วมโลก สัตว์ตัวเล็กๆ ที่ไม่สำคัญ ช่วยชีวิตตัวเอก เป็นต้น แต่บางอนุภาคก็เป็นอนุภาคพิเศษที่ปรากฏในนิทานเฉพาะเรื่องเฉพาะถิ่นเท่านั้น

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีตัวอย่างของอนุภาคที่เป็นตัวละคร เช่น นางยมโดย ลูกสาวของตาม่องล่าย เป็นคนสวยมาก ชายทั้งหมู่บ้านหรือผู้ที่ได้ยินกิตติศัพท์ต่างหมายปองไปเป็นภรรยา อนุภาคที่เป็นวัตถุหรือสิ่งของ ซึ่งมีลักษณะเด่นหรือแปลกนั้นไม่ชัดเจน แต่แปลกเมื่อวัตถุนั้นกลายเป็นสถานที่เช่น ช่องโหว่ขนาดใหญ่บนเขาช่องกระจกเป็นกระจกของนางยมโดย และอนุภาคที่เป็นเหตุการณ์หรือพฤติกรรมซึ่งมีลักษณะเด่นหรือพิเศษ เช่น เมื่อตาม่องล่ายเสียชีวิต ร่างของตาม่องล่ายกลายเป็นเขาชื่อว่า เขาตาม่องล่าย จวบจนปัจจุบัน

สำหรับอนุภาคของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีอยู่หลายลักษณะ หากมองทีละอนุภาคก็จะพบว่า สามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ ในนิทานว่าเป็นอนุภาคของนิทานได้ เช่น ตาม่องล่าย

Copyright by Mahidol University

เป็นพ่อของนางยมโดย หากในเนื้อเรื่องของนิทานบอกไว้เท่านี้ ตาม่องล่าย ก็จะไม่มีคุณสมบัติพอที่จะเป็นอนุภาคของนิทาน เพราะโดยทั่วไปทุกคนย่อมมีพ่ออยู่แล้ว แต่เมื่อ ตาม่องล่าย ฉีกร่างนางยมโดยลูกสาวคนสวยออกเป็น 2 ซีกแล้วโยนไป เนื้อนิทานเช่นนี้ทำให้ตัวละครอย่างตาม่องล่ายมีความพิเศษ ด้วยการฉีกร่างคนได้ แม้จะเป็นเรื่องเกินจริง แต่ก็เป็นอนุภาคหนึ่งของนิทาน สิ่งที่เป็นจุดเด่นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย คือ การที่ตัวละครในเนื้อเรื่องเสียชีวิต และกลายเป็นภูเขา ก็ทำให้ตัวละครทั้งหลายของนิทานมีคุณสมบัติเป็นอนุภาคได้ทั้งสิ้น เพราะเรื่องเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องธรรมดาที่จะเกิดขึ้นได้ และการศึกษาส่วนสำคัญของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับอนุภาคทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องของนิทาน แยกแยะออกเป็นส่วนย่อย ศึกษาที่ละอนุภาค ก็จะสามารถทำความเข้าใจความหมายของแต่ละอนุภาค และอาจโยงไปสู่ความเข้าใจในเนื้อเรื่องและความหมายอื่นที่แฝงอยู่ข้างในนิทานได้ด้วย

2.3.4 กฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน

เอกเซล โอลริค (Axel Olrik) นักคติชนวิทยาชาวเดนมาร์กที่มีชื่อเสียงในยุโรป เป็นผู้เสนอข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษานิทานพื้นบ้านขึ้น เรียกกันว่า กฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน (Epic Laws of Foli Narrativees) (ประคอง นิมมานเหมินทร์, 2543: 42) ผลงานของเขาเป็นที่ยอมรับว่า สามารถใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาคติชนวิทยา เขามีความเชื่อว่าวรรณกรรมพื้นบ้านมีกฎที่เป็นความจริงเฉพาะของตัวมันเอง ฉะนั้นวรรณกรรมพื้นบ้านจะต้องวิเคราะห์ได้ด้วยกฎของมันเอง Olrik จึงมีความเห็นว่า Epic Law สามารถอธิบายวิธีการถ่ายทอดวรรณกรรมพื้นบ้านของมนุษย์ได้อย่างเป็นแบบแผน และกฎนี้สามารถใช้ได้กับนิทานพื้นบ้านของทุกชาติ (Axel Olrik, 1965 อ้างถึงใน กิ่งแก้ว เพ็ชรราช, 2543: 16-19) ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. *กฎของการเริ่มเรื่องและการจบเรื่อง* การเริ่มเรื่องในนิทานพื้นบ้านจะไม่นำเข้าสู่เหตุการณ์สำคัญในทันที และจะไม่จบอย่างกะทันหัน เนื้อเรื่องจะเริ่มจากภาวะที่สงบไปสู่เหตุการณ์ตื่นเต้น และในตอนจบเรื่องนั้น เหตุการณ์จะค่อยๆ คลี่คลายไปสู่ภาวะปกติก่อนจึงยุติ ตัวอย่างเช่นเรื่อง สโนไวท์ เริ่มเรื่องจากภาวะที่สงบ เล่าว่ามีพระราชาและพระราชินีแห่งเมืองๆ หนึ่ง พระราชินีทรงพระครรภ์ ขณะนั่งอยู่ริมหน้าต่างมองออกไปเห็นหิมะ ก็นึกอย่างมีธิดาที่มีผิวขาวเหมือนหิมะ เรื่องเริ่มตื่นเต้นเมื่อพระราชินีประสูติพระธิดา มีผิวขาวเหมือนหิมะ และพระราชินีสิ้นพระชนม์ พระราชาอภิเษกสมรสใหม่ พระราชินีองค์ใหม่เป็นแม่มดที่มีกระจกวิเศษสามารถพูดได้ เมื่อกระจกบอกพระราชินีว่าสโนไวท์งามที่สุดในโลก พระราชินีก็อิจฉาหาทางกำจัดโดยให้คนนำสโนไวท์ไปฆ่าในป่า สโนไวท์พบคนแคระและอยู่กับคนแคระ เหตุการณ์ตื่นเต้นที่สุด

Copyright by Mahidol University

เมื่อพระราชินีทราบจากกระจกว่าสโนไวท์ยังไม่ตาย จึงตามไป เอาแอปเปิ้ลที่มียาพิษให้กิน สโนไวท์ตายไป คนแคระซึ่งเศร้าโศกเสียใจ นำศพสโนไวท์ใส่ในหีบแก้ว เจ้าชายองค์หนึ่งผ่านมาเห็นเข้าได้ขอหีบแก้วที่บรรจุสโนไวท์ไปไว้ที่วัง ทหารที่ยกหีบแก้วสะดุดล้มลง ทำให้หีบกระเทือนและทำให้แอปเปิ้ลที่มีพิษหลุดออกจากปากของสโนไวท์ สโนไวท์ฟื้นคืนชีวิต เหตุการณ์ค่อยๆ คลี่คลายสู่ภาวะปกติเมื่อสโนไวท์ได้แต่งงานกับเจ้าชาย ใช้ชีวิตอยู่ในวังและสั่งให้คนแคระไปเยี่ยม ส่วนแม่มดก็ตายไปเพราะความเสียใจ

2. *กฎแห่งการซ้ำ* ในนิทานพื้นบ้านมักมีการซ้ำ และการซ้ำมักมีจำนวน 3 ครั้ง การซ้ำ นอกจากทำให้เหตุการณ์เข้มข้นแล้ว ยังช่วยให้เรื่องดำเนินไปได้ยาวขึ้น เช่น พระเอกต้องทำงานหนัก 3 ครั้ง หรือฆ่ายักษ์ 3 ตนในเวลา 3 วัน แล้วจึงได้แต่งงานกับนางเอกหรือได้ครองบ้านเมือง ตัวอย่างเช่น ในเรื่องสังข์ทอง พระสังข์ต้องผ่านการทำงานที่ยากถึง 3 หน คือ หาเนื้อหาปลา และตีคลีกับพระอินทร์ แล้วจึงได้รับการยอมรับจากท้าวสามล จำนวน 3 ครั้ง เป็นจำนวนที่เป็นที่นิยมใช้มากในนิทานพื้นบ้าน ไม่เฉพาะแต่การซ้ำเหตุการณ์ 3 ครั้งเท่านั้น ยังใช้แสดงถึงจำนวนของสิ่งต่างๆ เช่น การเดินทาง 3 วัน 3 คืน ตีฆ้อง 3 ครั้ง พร 3 ประการ เป็นต้น นอกจากจำนวน 3 แล้ว จำนวน 2, 4, 7 และ 12 ก็มีปรากฏในนิทานพื้นบ้านบางเรื่อง แต่ไม่เด่นถึงกับถือเป็นกฎได้เหมือนจำนวน 3 ในนิทานพื้นบ้านของไทยก็นิยมจำนวน 3 เช่น ฆ่ายักษ์ 3 ตน พร 3 ประการ แต่ก็มีจำนวนอื่นด้วย เช่น พระเจ้าแผ่นดินมีมเหสี 2 นางบ้าง 7 นางบ้าง มีโอรสหรือธิดา 7 องค์ และหญิงพี่น้อง 12 คน หรือนางสิบสอง เป็นต้น

3. *กฎแห่งตัวละคร 2 ตัวต่อ 1 ฉาก* ในนิทานพื้นบ้านนั้น แต่ละฉากมักจะมีตัวละครที่แสดงบทบาทต่อกันเพียง 2 ตัว กฎนี้เป็นกฎที่เคร่งครัดมาก แม้ว่าบางฉากมีตัวละครมากกว่า 2 ตัว แต่จะมีตัวละครเพียง 2 ตัวเท่านั้นที่มีบทบาทสำคัญ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องสโนไวท์ เมื่อพระราชินีซึ่งเป็นแม่มดไปพบสโนไวท์เพื่อหลอกให้สโนไวท์กินแอปเปิ้ลใส่ยาพิษนั้น พวกคนแคระซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือที่ดีไม่อยู่ เมื่อคนแคระกลับมาแม่มดก็จากไปแล้ว ในเรื่องแฮนเซลกับเกรเทล แม่มดจับเด็กทั้งสองได้ แต่ต้องการกินเพียงคนเดียวเท่านั้น ตัวละครที่มีบทบาทต่อกันคือแม่มดและเกรเทล แม่มดใช้ให้เกรเทลไปตักน้ำ แต่เกรเทลก็หลอกให้แม่มดตักน้ำให้ดูและถือโอกาสผลักแม่มดตกท่อน้ำไป ในนิทานที่เล่าถึงเจ้าชายปราบมังกร ถ้าในฉากนั้นมีเจ้าหญิงอยู่ด้วย เจ้าหญิงจะเป็นผู้ดูเหตุการณ์เฉยๆ ไม่มีบทบาท

Copyright by Mahidol University

4. *กฎแห่งความแตกต่างแบบตรงกันข้าม* กฎข้อนี้สังเกตได้จากลักษณะของตัวละคร ในนิทานพื้นบ้านมักจะมีตัวละครซึ่งมีบุคลิกลักษณะแตกต่างกันแบบตรงกันข้าม เช่น มีคนใจดีกับคนใจร้าย คนยากจนกับคนร่ำรวย คนแก่กับเด็ก คนกล้าหาญกับคนขี้ขลาด เป็นต้น ในเรื่องสโนไวท์ นางเอกเป็นคนดีแต่พระราชินีซึ่งเป็นแม่เลี้ยงเป็นคนใจร้าย ในเรื่องซินเดอเรลลา และเรื่อง ปลาบู่ทอง ก็เช่นกัน นางเอกเป็นคนสวยและเป็นคนดี แม่เลี้ยงและลูกของแม่เลี้ยงไม่สวยและใจร้าย ในเรื่องสังข์ทอง พระสังข์เป็นคนมีความสามารถและกล้าหาญ หกเขยไม่มีความสามารถ อ่อนแอ และขี้ขลาด

5. *กฎแห่งฝาแฝด* คำว่าฝาแฝดในที่นี้ใช้ในความหมายกว้าง อาจหมายถึงพี่น้องที่เป็นฝาแฝดหรือไม่ก็ได้ หรืออาจหมายถึงคน 2 คน ที่มีบทบาทเสมอกันหรือเป็นเพื่อนกันก็ได้ กฎข้อนี้บางทีก็สัมพันธ์กับกฎข้อ 4 คือแม้เป็นพี่น้องหรือเพื่อนกัน แต่มีลักษณะแตกต่างกันแบบตรงกันข้าม คนหนึ่งดีอีกคนหนึ่งร้าย บางทีก็เป็นศัตรูกัน แย่งผู้หญิงหรือผู้ชายคนเดียวกันโดยมาก ถ้าประสบความทุกข์ยากอยู่ก็มักจะปรองดองกัน แต่ถ้าฝ่ายใดได้ดีก็มักจะเป็นศัตรูกัน พี่น้องที่มีลักษณะตรงกันข้ามเช่นในเรื่องพิกุลทอง พิกุลทองเป็นคนสุภาพ พูดจาอ่อนหวาน และใจดี ทำให้นางได้พรว่าเวลาพูดจะมีดอกพิกุลร่วงออกมา ส่วนพี่สาวขาดเมตตาและพูดจาหยาบคาย

6. *ความสำคัญของตำแหน่งต้นกับตำแหน่งท้าย* ถ้าตัวละครเป็นพี่น้องกันหลายๆ คน อาจกล่าวถึงผู้อาวุโสก่อน แต่จุดสนใจจะอยู่ที่น้องคนสุดท้อง ซึ่งแสดงบทบาทมากที่สุด ตัวอย่างนิทานพื้นบ้านที่มีตัวละครเป็นพี่น้องกันหลายคนแต่จุดสนใจอยู่ที่น้องคนสุดท้อง เช่น เรื่องสังข์ทอง เรื่องพระสุธนมโนราห์ และเรื่องนางสิบสอง นางเอกเป็นลูกคนสุดท้อง ในนิทานเรื่องนกทองคำ พระราชามีโอรสสามองค์ พระราชาต้องการนกทองคำ โอรสองค์โตเดินทางไปตามจับนกทองคำก่อนแต่ไม่สำเร็จ โอรสองค์ที่สองตามไปบ้าง แต่ก็ไม่สำเร็จอีก โอรสองค์ที่สามเป็นผู้จับนกทองคำมาให้พ่อได้

7. *กฎของโครงเรื่องเชิงเดี่ยว* นิทานพื้นบ้านจะมีโครงเรื่องที่ไม่ซับซ้อน ดำเนินเรื่องโดยอาศัยตัวละครที่เป็นแกนเดิมเป็นผู้ผสานและถ่ายทอดเหตุกาณ์ที่เกิดขึ้นต่างฉากต่างวาระไม่เหมือนกับวรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งอาจมีการย้อนไปกล่าวถึงตัวละครอื่น

8. *กฎของการสร้างแบบแผน* ในนิทานพื้นบ้านมักมีแบบแผนในการเล่าซ้ำๆ กัน เช่น ใช้โวหารซ้ำๆ กันในการดำเนินเรื่อง ตัวอย่างเช่น พระเอกเดินทางไปฆ่ายักษ์วันละตน พูดกับยักษ์ด้วยถ้อยคำเหมือนกัน แล้วก็ฆ่ายักษ์ด้วยธนูหรือดาบเหมือนกัน แม่มดในเรื่องสโนไวท์ พูดกับกระจกด้วยถ้อยคำแบบเดียวกันเสมอ กฎข้อนี้เป็นกฎที่เคร่งครัด เราจะพบบ่อยมากทีเดียว

Copyright by Mahidol University

9. *ฉากประทับใจ* ในนิทานพื้นบ้านจะมีตอนหนึ่งหรือหลายตอนซึ่งเป็นการบรรยายภาพที่น่าสนใจ อาจเป็นภาพที่น่าเศร้าสลด ภาพแห่งชัยชนะ หรือภาพแห่งความรักอย่างดูดดื่มซาบซึ้ง เป็นต้น ในฉากเหล่านี้จะบรรยายให้เห็นภาพตัวละครเข้ามาอยู่ใกล้ชิดกัน เช่น พระเอกจับสัตว์ประหลาด เจ้าชายจุมพิตเจ้าหญิง เพอร์ซีอุสถือหัวยักษ์เมดูซา พระเอกพูดกับม้า ฯลฯ เป็นฉากที่อยู่ในความทรงจำของผู้เล่าผู้ฟัง และดลใจให้ปฏิมากรปั้นรูปดังกล่าวขึ้น

10. *ความสมเหตุสมผล* ในนิทานพื้นบ้านอาจมีเหตุการณ์ที่เป็นเรื่องประหลาดมหัศจรรย์ เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ แต่เรื่องดังกล่าวมีความสมเหตุสมผลในตัวของมันเอง ผู้ฟังยอมรับได้ เช่น ในเรื่องปลาบู่ทอง แม่ของเอื้อยตายไปเกิดเป็นปลาบู่ เป็นต้นมะเขือและเป็นต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทอง คนไทยยอมรับว่าเป็นไปได้ สมเหตุสมผล เพราะเราเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดอยู่แล้ว ในนิทานพื้นบ้านของไทย พระอินทร์และฤาษีปรากฏตัวบ่อยๆ เพื่อช่วยเหลือพระเอกนางเอก ถ้าพระเอกถูกฆ่าตาย ก็อาจมาชุบชีวิตให้ฟื้นได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผล เพราะพระอินทร์และฤาษีเป็นผู้มีฤทธิ์มีอำนาจพิเศษเหนือมนุษย์ อีกทั้งพระเอกก็มักเป็นผู้มีบุญมาเกิด

11. *เอกภาพของโครงเรื่อง* ในนิทานพื้นบ้าน อนุภาคและเหตุการณ์ในท้องเรื่องจะพุ่งเข้าหาโครงเรื่องใหญ่ และเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ของตัวละครอย่างชัดเจน

12. *การเพ่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกเพียงตัวเดียว* โครงเรื่องมักจะดำเนินคู่ไปกับพฤติกรรมของตัวเอกหรือเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเอก เช่น เรื่องปลาบู่ทอง จะเห็นว่ามีโครงเรื่องเกี่ยวข้องกับนางเอกโดยตลอด ดังนี้ แม่นางเอกถูกฆ่า นางเอกถูกแม่เลี้ยงรังแก แม่ซึ่งตายไปแล้วตามมาคอยดูนางเอก นางเอกได้แต่งงานกับเจ้าชาย นางเอกถูกหลอกลวงและกลั่นแกล้งจนเสียชีวิต มีผู้ช่วยเหลือนางเอก นางเอกได้กลับคืนมาอยู่ร่วมกับเจ้าชายอีก

2.3.5 บทบาทและความสำคัญของนิทาน

วิเชียร เกษประทุม (2529: 39) กล่าวว่า นิทานเป็นเครื่องให้ความบันเทิง สนุกสนาน สามารถบอกเล่าความปรารถนาในชีวิตมนุษย์ และยังเป็นเครื่องมือในการล้อเลียน เสียดสีบุคคลที่สังคมนับถือยกย่อง รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม ในนิทานจะบอกถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ความเป็นอยู่ ความประพฤติ อาชีพ และระดับศีลธรรมจรรยา ทำให้ผู้ศึกษามองเห็นภาพชีวิตของกลุ่มชนต่างๆ อย่างชัดเจน นอกจากนั้นยังสามารถใช้เป็นเครื่อง

Copyright by Mahidol University

กล่อมเกลาจิตใจ สั่งสอนบุคคลให้ทำความดีโดยอาศัยนิทานคติที่สอดแทรกข้อคิด ปรัชญา ผลบุญ ผลกรรม การเล่านิทานของไทย อาจจะเล่าสู่กันฟังในครอบครัว เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือพ่อแม่ เล่าให้ลูกหลานฟังยามว่างหรือก่อนนอน หรือเล่าขณะที่ผู้คนได้มารวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเวลานานๆ เป็นการผ่อนคลายความเครียดในขณะทำงานหรือหลังจากที่ได้ทำงานหนักมาระยะหนึ่ง ทำให้เวลาแห่งภาวะที่จำเจ หรืออึดอัดใจล่วงไปโดยไม่รู้สึกตัว การเล่านิทานมุขตลกในขณะทำงานหรือในวงสนทนาเป็นการช่วยเพิ่มบรรยากาศให้มีรสชาติและสนุกสนานครึกครื้นยิ่งขึ้น ช่วยกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว เปิดโอกาสในการศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการ ในขณะเดียวกันก็ให้ข้อคิดและคติเตือนใจ โดยการสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมในอดีตในหลายๆ ด้านของท้องถิ่น นิทานจึงเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างหนึ่ง

บทบาทและความสำคัญของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยนิทานถูกผู้เล่าปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในแต่ละช่วงเวลาด้วย สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ คือ สามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับนิทานมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์รูปแบบของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งจะสามารถศึกษาถึงการกำหนดโครงเรื่องของนิทาน และส่วนประกอบอื่นๆ เช่น ลักษณะสำคัญของอนุภาคต่างๆ ในนิทาน และยังสามารถวิเคราะห์ในแง่มุมที่นิทานได้สะท้อนภาพของวัฒนธรรมท้องถิ่น ว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างโครงเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิลักษณ์ในสถานที่ต่างๆ อย่างไร ทั้งนี้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายเป็นนิทานที่พยายามอธิบายสาเหตุของการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งการอธิบายดังกล่าวได้ใช้ชุดคำอธิบายท้องถิ่นที่มีลักษณะเกินจริงแทนการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงสนใจที่จะศึกษาความรู้เกี่ยวกับภูมิลักษณ์ เพื่อทำความเข้าใจความเป็นจริงในเชิงวิทยาศาสตร์สำหรับอธิบายสาเหตุการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นในนิทานจากจินตนาการและการให้ความหมายของผู้สร้างนิทานเรื่องนี้

Copyright by Mahidol University

2.4 การศึกษานิทานพื้นบ้าน

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2543: 51-68) ได้ให้แนวทางเกี่ยวกับการศึกษานิทานพื้นบ้านไว้ในบทที่ 4 เรื่องการศึกษานิทานพื้นบ้าน ในหนังสือ “นิทานพื้นบ้านศึกษา” ของโครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไว้ดังนี้

2.4.1 ประวัติการศึกษานิทานพื้นบ้าน

การศึกษานิทานพื้นบ้านเริ่มขึ้นในยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 โดยมีผู้เห็นความสำคัญของคติชน เกิดการตื่นตัวเก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้านที่เคยเล่าสู่กันฟัง แล้วนำมาตีพิมพ์เผยแพร่ นิทานที่รวบรวมและเผยแพร่ในระยะนี้ ผู้รวบรวมมักนำมาเรียบเรียงใหม่ โดยใช้ถ้อยคำภาษาของตน ไม่ใช่บันทึกตามคำบอกเล่า จนกระทั่งต่อมาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 สองพี่น้องตระกูลกริมม์ คือ เจคอบและวิลเฮล์ม กริมม์ ได้รวบรวมนิทานพื้นบ้านเยอรมันออกเผยแพร่ ทั้งสองได้พยายามรักษาถ้อยคำสำนวนของผู้เล่าไว้ด้วย ในประเทศฝรั่งเศส พอล เซบิโย (Paul Sebillot) ซึ่งรวบรวมนิทานจากแคว้นบริทานี ก็ได้กระตุ้นให้มีการเก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้านจากชาวบ้านให้ได้เนื้อความและถ้อยคำสำนวนใกล้เคียงจากการบอกเล่าให้มากที่สุด หลังจากนี้ได้มีการเก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้านอย่างกว้างขวางในประเทศต่างๆ ได้แก่ เดนมาร์ก สวีเดน ฟินแลนด์ อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกา นักคติชนวิทยาคนสำคัญที่ศึกษานิทานพื้นบ้านได้แก่ เอกเซล โอลริค (Axel Olrik) ผู้เสนอกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน เบนไฟย์ (Benfey) ผู้เสนอความคิดว่าอินเดียเป็นแหล่งกำเนิดของนิทานพื้นบ้าน ซึ่งแพร่กระจายไปทั่วโลก คาร์ล โครน (Karle Khrohn) ผู้ศึกษาแหล่งกำเนิดนิทานโดยใช้วิธีภูมิประวัติ ฟอน ซีดอฟ (Von Sydow) เสนอความคิดว่านิทานพื้นบ้านที่แพร่กระจายไปสู่ที่ต่างๆ จะมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม แอนทิ อาร์น (Antti Aarne) ผู้จัดทำหนังสือแบบเรื่องนิทานพื้นบ้านเป็นคนแรก สติธ ทอมป์สัน (Stith Thompson)

ผู้ปรับปรุงเพิ่มเติมหนังสือแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน ต่อจากแอนทิ อาร์น จัดทำหนังสือดรรชนีอนุภาคของนิทานพื้นบ้าน เก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้านของอินเดียแดงจากอเมริกาเหนือและนิทานพื้นบ้านยุโรปในกลุ่มชนเผ่าอินเดียแดงในอเมริกาเหนือ และเขียนหนังสือว่าด้วยนิทานพื้นบ้านชื่อ The Folktale

Copyright by Mahidol University

2.4.2 แนวการศึกษานิทานพื้นบ้าน

ตั้งแต่เริ่มมีการเก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้านจนถึงปัจจุบันนี้ มีผู้ศึกษานิทานพื้นบ้านหลายแง่มุม สติธ ทอมป์สัน ได้สรุปว่า การศึกษาเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านที่ผ่านมานั้น อาจแบ่งเป็นประเด็นใหญ่ 5 ประเด็น คือ การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งกำเนิด การแพร่กระจาย ความหมาย ความแตกต่างของนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวน และความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านรูปแบบต่างๆ ดังจะกล่าวถึงทีละประเด็นดังนี้

1. การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของนิทาน เป็นการศึกษาว่านิทานมีแหล่งกำเนิดอย่างไร การศึกษาในด้านนี้มีเรื่องที่ควรทราบอยู่ 2 ประการ คือ ทฤษฎีเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของนิทานและวิธีการหาแหล่งกำเนิดของนิทาน

1.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดนิทาน มีผู้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของนิทานแยกออกเป็น 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีเอกกำเนิด และทฤษฎีพหุกำเนิด ซึ่งมีความแตกต่างกันดังนี้

(1) *ทฤษฎีเอกกำเนิด* ผู้เสนอทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่านิทานทั้งหลายมีแหล่งกำเนิดจากแหล่งเดียว การนำนิทานไปเล่าสู่กันฟังต่อๆ ไป ทำให้นิทานแพร่กระจายไปยังที่ต่างๆ ผู้เสนอแนวคิดนี้ได้แก่ สองพี่น้องตระกูลกริมม์ คือ เจคอบ กริมม์ และวิลเฮล์ม กริมม์ ซึ่งได้พิมพ์หนังสือรวมนิทานพื้นบ้านเยอรมันชื่อ Kinder and Hausmarchen หลังจากการตีพิมพ์หนังสือนี้ออกเผยแพร่ได้ไม่นาน ก็มีผู้รวบรวมนิทานจากชาติอื่นๆ ออกเผยแพร่บ้าง นิทานเหล่านี้หลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิทานมหัศจรรย์ มีส่วนคล้ายคลึงกับนิทานเยอรมัน จึงทำให้มีการตั้งปัญหาขึ้นมาว่า การคล้ายคลึงกันนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร กริมม์ได้เสนอความคิดเห็นนั้นเมื่อ ค.ศ.1856 เนื่องจากกริมม์เป็นนักศึกษาด้านภาษา เขาเห็นว่าภาษาเยอรมันมีส่วนคล้ายคลึงกับภาษาอินเดีย เขาจึงเชื่อว่าภาษายุโรปและภาษาอินเดียมีกำเนิดมาจากที่เดียวกันคือภาษาตระกูลอินโดยุโรเปียนและเชื่อว่านิทานของยุโรปก็น่าจะมีแหล่งกำเนิดร่วมกับนิทานอินเดีย เป็นต้น อาจสรุปได้ว่าตามความคิดของกริมม์แล้ว เดิมนิทานเป็นสมบัติของชาวอารยัน ซึ่งใช้ภาษาตระกูลอินโดยุโรเปียน เนื่องจากยุโรปและอินเดียสืบทอดวัฒนธรรมอารยันเหมือนกันจึงมีนิทานที่คล้ายคลึงกัน ในปี ค.ศ.1838 เดลองชองส์ (Deslongchamps) ได้เสนอความเห็นว่า แหล่งกำเนิดของนิทานยุโรปน่าจะเป็นอินเดีย ผู้ที่เห็นด้วยกับความคิดนี้และเสนอความเห็นอย่างเป็นหลักเป็นฐานคือ เบนไฟย์ (Benfey) เขาเสนอความเห็นของเขาไว้ในคำนำหนังสือ ปัญจตันตระ เบนไฟย์เห็นว่านิทานมหัศจรรย์ และนิทานคติมาจากอินเดียแล้วแพร่กระจายไปทั่วโลก เบนไฟย์ไม่เห็นด้วยกับกริมม์ที่เชื่อว่า ยุโรปและอินเดียสืบทอดวัฒนธรรมร่วมกัน เบนไฟย์เห็นว่าการที่นิทานยุโรปพ้องกับนิทาน

Copyright by Mahidol University

อินเดีย เป็นเพราะนิทานอินเดียเดินทางไปสู่ยุโรป เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทฤษฎีของเบนไฟย์นี้เรียกว่า ทฤษฎีการหยิบยืม

(2) *ทฤษฎีพหุกำเนิด* ทฤษฎีนี้เกิดขึ้น เมื่อมีการศึกษานิทานของชนพื้นเมืองในทวีปต่างๆ แล้วพบว่า นิทานของชนพื้นเมืองเหล่านี้หลายเรื่องมีส่วนคล้ายกับนิทานของยุโรปหรืออินเดีย โดยที่ชนพื้นเมืองเหล่านี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับอินเดียและยุโรป แอนดรู แลง (Andrew Lang) พบว่านิทานแบบเดียวกับนิทานของอินเดียบางเรื่อง มีปรากฏในแอฟริกา ซามัว นิวกินี อเมริกาเหนือ อเมริกากลาง ตลอดจนฟินแลนด์ ทำให้เกิดความคิดเห็นว่า ชนเหล่านี้ไม่น่าจะรับนิทานเรื่องนั้นๆ มาจากอินเดีย แต่นิทานเรื่องนั้นๆ น่าจะเป็นผลผลิตในสังคมนั้นๆ นั่นเอง ผู้เสนอทฤษฎีนี้เชื่อว่านิทานเกิดขึ้นจากหลายแหล่ง ไม่ใช่จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว การที่นิทานจากหลายแหล่งมีเรื่องราวตรงกันเป็นเพราะมนุษย์ทุกสังคมต่างก็ผ่านขั้นตอนของวัฒนธรรมมาเหมือนๆ กัน ผ่านชีวิตแบบสังคมดั้งเดิมมาก่อน มีความเชื่อและขนบประเพณี แต่ดั้งเดิมแบบเดียวกัน นิทานเป็นสิ่งที่ตกค้างมาจากสังคมในยุคดั้งเดิม ดังนั้นนิทานจากหลายๆ แหล่งจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกันได้ เช่นเรื่องน้ำท่วมโลกมีปรากฏในนิทานของชาติต่างๆ ทั้งๆ ที่หลายชาติไม่ได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเลย ทฤษฎีพหุกำเนิดนี้ บางทีก็เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางจิตวิทยา นักจิตวิทยาบางคนเชื่อว่ามนุษย์มีความคิดร่วมกัน (psychic unity of man) คือมีพื้นฐานทางจิตใจเหมือนกัน นิทานเป็นผลผลิตที่เกิดจากพื้นฐานทางจิตใจของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้นิทานที่เกิดจากหลายแหล่งจึงมีลักษณะเนื้อเรื่องแบบเดียวกัน เช่น นิทานเกี่ยวกับเรื่องเพศ ซึ่งมีอยู่ในทุกสังคม เป็นต้น อย่างไรก็ดีทฤษฎีพหุกำเนิดและความคิดว่ามนุษย์มีพื้นฐานทางจิตใจเหมือนกันนั้น ปัจจุบันมีผู้เชื่อถือน้อยลง เพราะเมื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์แล้ว มักจะพบว่าในอดีตชนชาติที่มีนิทานคล้ายคลึงกัน เคยมีการติดต่อคบค้ากันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

1.2 วิธีการหาแหล่งกำเนิดของนิทาน ได้มีผู้เสนอวิธีการหาแหล่งกำเนิดของนิทานบางเรื่อง โดยใช้แนวการศึกษาแบบภูมิ-ประวัติ แนวการศึกษานี้ใช้ได้เฉพาะนิทานที่สามารถจะรวบรวมได้หลายๆ สำนวน ผู้ที่เป็นต้นคิดของวิธีการคือนักคติชนชาวฟินแลนด์ ชื่อ คาร์ล โครน (Karle Khrohn) ภายหลังมีนักคติชนที่ศึกษาแนวคิดนี้อีกหลายคน เช่น เวสเซลสกี้, ฟอน ซีดอฟ, สติธ ทอมป์สัน และวาเรน โรเบอรทส์ นักคติชนกลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์จะหาแหล่งกำเนิดของนิทานบางเรื่อง ซึ่งมีหลายสำนวน ว่าเกิดขึ้นครั้งแรก ณ ที่ใด โดยมีสมมติฐานว่านิทานเรื่องนั้นน่าจะเกิด ณ แห่งใดแห่งหนึ่งก่อน แล้วแพร่กระจายไปสู่แหล่งอื่นๆ ตัวอย่างการศึกษาแนวนี้เช่น การศึกษานิทานเรื่อง สามีเป็นดาว (Star Husband Tale) ซึ่งเป็นนิทานอินเดียแดงแพร่หลายทั่วไปในอเมริกา สติธ ทอมป์สัน รวบรวมนิทานเรื่องนี้ได้ 86 สำนวน เขาได้แยกเนื้อเรื่องของแต่ละสำนวนออกเป็นส่วนย่อยๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน อาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ช่วย

Copyright by Mahidol University

ในที่สุดก็สรุปได้ว่า นิทานอินเดียแดงเรื่องนี้น่าจะเกิดขึ้นแถบที่ราบตรงกลางประเทศ แล้วภายหลังจึงแพร่กระจายไปสู่แหล่งอื่นๆ

2. การศึกษาการแพร่กระจายของนิทาน การศึกษานิทานที่รวบรวมมาได้แสดงให้เห็นว่า นิทานบางเรื่องแพร่กระจายไปทั่วโลก การศึกษาแนวนี้จึงเป็นการศึกษาว่า ธรรมชาติของการแพร่กระจายเป็นอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร และเพราะเหตุใดนิทานจึงแพร่กระจายจากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง

ฟอน ซีดอฟ ได้อธิบายว่า โดยปกติผู้ฟังนิทานแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ พวกที่ฟังแล้วก็แล้วกันไป ไม่คิดจะนำไปเล่าให้ใครฟังต่อ ซึ่งเขาเรียกว่า passive bearers of tradition คือพวกฟังแล้วเฉย กับพวกที่ฟังแล้วก็อดรนทนไม่ได้ ต้องนำไปเล่าให้ผู้อื่นฟังต่อ ซึ่งเรียก active bearers of tradition คือพวกฟังแล้วต้องเล่า พวกหลังนี่เองที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดนิทานขึ้น

นิทานไม่ได้ถ่ายทอดสู่กันฟังเฉพาะในครอบครัว หรือในสังคมเล็กๆ เท่านั้น เมื่อมีการเดินทางติดต่อกับสังคมอื่น ก็เกิดการถ่ายทอดนิทานของสังคมหนึ่งไปสู่สังคมต่างๆ และผู้ที่ถ่ายทอดนิทานของตนให้ผู้อื่นก็อาจรับนิทานของสังคมอื่นกลับมาเล่าให้ผู้คนในสังคมของตนฟังด้วย ผู้ที่นำนิทานจากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่งในสมัยก่อน ได้แก่ พ่อค้า กลาสีเรือ พวกสอนศาสนา พวกทหารที่ไปรบ เป็นต้น

ภาพที่ 2-1 : มิชชั่นนารี่ นำนิทานไปเล่าแก่ชนเผ่าอินเดียแดงด้วยมุขปาฐะ

แหล่งที่มา : http://mki.wisc.edu/HGIA/graphics/Moravians.jpg, 19 ตุลาคม 2551

Copyright by Mahidol University

เป็นที่น่าสังเกตว่า นิทานที่แพร่กระจายไปในถิ่นอื่นนั้น บางครั้งก็ไปในรูปที่เป็นลายลักษณ์อักษร จะเห็นได้จากนิทานในปัญจตันตระ นอกจากมีคนนำไปเล่าต่อๆ กันทางมุขปาฐะแล้ว ยังมีผู้แปลงจากฉบับที่มีผู้รวบรวมบันทึกไว้แล้วพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาต่างๆ ทั่วโลก ผู้อ่านบางคนก็อาจนำนิทานที่แปลแล้วนี้เล่าต่อๆ ไปยังผู้ที่ไม่ได้อ่าน ทำให้นิทานจากปัญจตันตระแพร่หลายไปทั่วโลก นิทานชาดกที่เข้ามาสู่เมืองไทย ก็มาเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นส่วนใหญ่ แล้วก็แพร่กระจายต่อไปทั้งในรูปที่เป็นมุขปาฐะและที่เป็นลายลักษณ์อักษร

นิทานซึ่งเดิมมีลักษณะเป็นมุขปาฐะ และมีผู้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้น การเผยแพร่ต่อไปก็จะแตกออกได้เป็น 2 ทาง คือ จากสำนวนมุขปาฐะและสำนวนที่เป็นลายลักษณ์ และจาก 2 สำนวนนี้ก็อาจแพร่กระจายเป็นสำนวนมุขปาฐะและสำนวนลายลักษณ์อื่นๆ ต่อไปอีกเรื่อยๆ ดังอาจแสดงเป็นแผนภูมิดังนี้

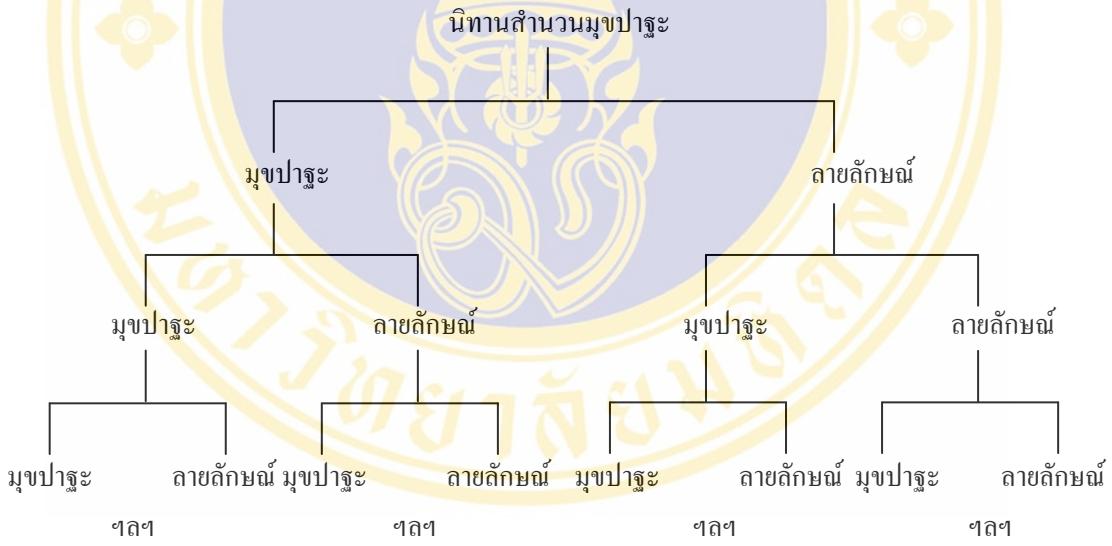

แผนภาพที่ 2-1 : แสดงการแพร่กระจายของนิทาน

แหล่งที่มา : ประคอง นิมมานเหมินท์ (2543: 58)

ตัวอย่างนิทานที่แพร่กระจายในประเทศไทยทั้งที่เป็นสำนวนมุขปาฐะและสำนวนลายลักษณ์ ได้แก่ เรื่องรามายณะ และนิทานจาก อรรถกถาชาดก และ นิทานจาก ปัญญาสชาดก โดยเหตุที่นิทานอาจแพร่กระจายไปได้ทั้งในรูปแบบที่เป็นมุขปาฐะและรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์เช่นนี้ บางครั้งจึงค่อนข้างยากที่จะกล่าวได้ว่า วรรณคดีบางเรื่องมีที่มาจากนิทานพื้นบ้าน สำนวนที่เป็นลายลักษณ์ หรือจากสำนวนมุขปาฐะที่ผู้แต่งได้ยินได้ฟังมา การแพร่กระจายของนิทานอินเดีย

Copyright by Mahidol University

มาสู่เมืองไทยนั้น กล่าวได้ว่าเกิดจากการถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยเฉพาะการรับศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธเข้ามา ในสมัยหลังการรับอารยธรรมตะวันตก ก็ทำให้การแพร่กระจายของนิทานจากตะวันตกเข้ามาสู่เมืองไทยด้วย จะเห็นได้ว่าคนไทยในปัจจุบันรู้จักนิทานจากตะวันตกหลายเรื่อง เช่น เรื่องสโนไวท์ ซินเดอเรลลา เจ้าหญิงนิทรา ฯลฯ เป็นอย่างดี ความเจริญทางเทคโนโลยีมีส่วนช่วยแพร่กระจายนิทาน การศึกษาการแพร่กระจายของนิทาน จึงอาจศึกษาในแง่ทิศทางการแพร่กระจาย สาเหตุการแพร่กระจาย และวิธีการแพร่กระจาย

2.4.3 การศึกษาความหมายของนิทานพื้นบ้าน

การศึกษาความหมายของนิทานพื้นบ้าน เป็นการศึกษาหาความหมายที่แอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ในนิทาน เกิดขึ้นหลังจากมีการรวบรวมนิทานพื้นบ้านแล้ว นักคติชนวิทยาเริ่มขบคิดกันว่า นิทานนั้นนอกเหนือจากเป็นเรื่องเล่าสู่กันฟังสนุกๆ แล้ว ยังมีความหมายอื่นใด ซ่อนเร้นอยู่หรือไม่ มีผู้พยายามให้คำตอบอยู่หลายแนว ที่สำคัญและควรทราบมีดังนี้

1. นิทานบางเรื่องเป็นร่องรอยของเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีต นิทานที่มีผู้เชื่อว่าแสดงถึงเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีต มักได้แก่นิทานประเภทเทวปกรณ์และตำนานต่างๆ ได้มีผู้นำนิทานเหล่านี้มาศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เช่น เรื่องรามายณะ ซึ่งเป็นเทวปกรณ์ของอินเดีย มีผู้ตีความว่า เป็นเรื่องราวการต่อสู้ของชน 2 กลุ่มในอดีต คือ พวกที่เจริญและพวกที่ล้าหลัง พวกที่ล้าหลังถูกเปรียบให้เป็นยักษ์ นิทานเกี่ยวกับการสร้างโลกของชาติต่างๆ มักกล่าวถึงเรื่องน้ำท่วมโลก น่าจะแสดงว่าครั้งหนึ่งเคยเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ขึ้น ดังนี้เป็นต้น การศึกษานิทานในแง่นี้มีปัญหาว่าส่วนไหนจริง ส่วนไหนไม่จริง และกำหนดระยะเวลาที่เกิดตุการณ์ไม่ได้แน่นอน ได้แต่สันนิษฐานว่า เคยเกิดขึ้น ในการศึกษาในแง่นี้ต้องใช้หลักฐานอย่างอื่นประกอบด้วย

2. นิทานบางเรื่องเป็นเครื่องระบายความเก็บกดบางอย่างและเป็นการแสดงออกของจิตใต้สำนึก การตีความนิทานแนวนี้อาศัยความรู้ทางจิตวิเคราะห์ โดยได้ความคิดมาจากนักจิตวิทยาที่สำคัญคนหนึ่งคือ ฟรอยด์ ซึ่งได้เสนอว่าสัญลักษณ์ต่างๆ ที่พบในความฝันของมนุษย์นั้น มักปรากฏในคติชนประเภทต่างๆ เช่น นิทาน เพลง ปริศนา เป็นต้น ผู้ศึกษาแนวนี้มักมองว่านิทานบางเรื่องเป็นเครื่องระบายความเก็บกดบางอย่างของมนุษย์ อาจเป็นความเก็บกดที่ต้องอยู่ในระเบียบประเพณี การปกครอง หรือเนื่องมาจากเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่นมุขตลกเรื่องเพศก็เป็นการระบายความเก็บกดในเรื่องเพศ เพราะมนุษย์โดยปกติมีความต้องการทางเพศ แต่เมื่ออยู่ในสังคมก็ต้องยอมรับประเพณี ศีลธรรมจริยธรรมต่างๆ ที่สังคมยึดถือ ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติตามใจ

Copyright by Mahidol University

ปรารถนาได้ จึงระบายความเก็บกดนี้ออกมาเป็นมุขตลกต่างๆ น่าสังเกตว่ามุขตลกเรื่องเพศมักเกี่ยวกับเรื่องที่สังคมไม่ยอมรับ ถ้าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงก็ถือว่าผิดร้ายแรง เช่น เรื่องเพศของตาเถรกับยายชี พระกับสีกา แม่ยายกับลูกเขย พี่เขยกับน้องเมีย และคนกับสัตว์ เป็นต้น นิทานเกี่ยวกับเรื่องเพศนี้ บางคนตีความว่าแสดงถึงสิ่งที่หลงเหลือตกค้างมาจากสังคมยุคบรรพกาลเมื่อมนุษย์ยังไม่ได้สร้างกฎเกณฑ์หรือประเพณีเป็นกรอบสำหรับให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติกัน

ผู้ที่ศึกษานิทานแนวจิตวิเคราะห์มีหลายคน เช่น วิลเลียม เอ เลสสา ศึกษาเรื่องอีดิปุส ฮัมฟรีย์ ฮัมฟรีย์ส์, มาร์ธา วูลเฟนสไตน์ และวิลเลียม เอช เดส์มองด์ ศึกษาเรื่องแจ๊กกับต้นถั่ว แคมป์เบล ซึ่งศึกษาเทวปกรณ์ตามแนวจิตวิเคราะห์ได้เสนอความคิดว่า ความฝันก็ดี เทวปกรณ์ก็ดี เป็นการแสดงออกของจิตใต้สำนึก สิ่งที่ตัวเอกในเรื่องเทวปกรณ์กระทำ มิใช่การกระทำที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง หากเป็นการกระทำทางจิต เป็นการต่อสู้ทางจิตภายในจิตใต้สำนึก ตัวละครที่ตัวเอกเผชิญ ปรากฏในรูปของเทพยาดาประจำปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ภูตผีปีศาจ สัตว์ บรรพบุรุษ และนิมิตอื่นๆ ล้วนเป็นสัญลักษณ์ของความรู้สึกหวาดกลัว ความปรารถนา และความตึงเครียดซึ่งเร้นอยู่ในจิตใต้สำนึกของคนเราทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามการศึกษาแนวจิตวิทยานี้ยังมีปัญหาอยู่ เพราะการตีความในบางเรื่องก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับ และในบางเรื่องก็ตีความได้หลายนัยด้วยกัน ผู้ศึกษาแนวนี้จะต้องมีความรอบคอบและพยายามใช้ข้อมูลจากด้านอื่นช่วยด้วย

กิ่งแก้ว อัตถากร (ม.ป.ป. อ้างใน ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 62) ได้กล่าวถึงปัญหาการศึกษานิทานแนวจิตวิเคราะห์และให้ข้อคิดไว้ดังนี้

“ปัญหาของนักตีความเชิงจิตวิเคราะห์ส่วนใหญ่ อยู่ที่การไม่ประยุกต์ใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์หรือชาติพันธุ์เข้าช่วยในการค้นหาความหมาย เป็นเหตุให้ทฤษฎีของเขาเหล่านั้นเอียงไปข้างเดียวและมีความไม่สมจริงอยู่ประปราย การตีความข้อมูลใดก็ตาม นักศึกษาควรอาศัยข้อมูลประกอบจากหลายด้าน และการตีความนั้นก็อาจประกอบด้วยหลายเชิง ไม่ว่าจะเป็นเชิงจิตวิทยา สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา หรืออื่นใด ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์วิจารณ์กอปรด้วยเหตุผล และความสมจริงมากที่สุด”

Copyright by Mahidol University

2.4.4 การศึกษานิทานพื้นบ้านในเชิงเปรียบเทียบ

การศึกษานิทานพื้นบ้านนั้น นอกจากจะศึกษาเกี่ยวกับแหล่งกำเนิด ความหมาย และการแพร่กระจายดังกล่าวแล้ว ยังมีผู้ศึกษานิทานพื้นบ้านในเชิงเปรียบเทียบด้วย ซึ่งจะได้นำมากล่าวในที่นี้อยู่ 2 แนว คือ การศึกษาความแตกต่างของนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวน และการศึกษาความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านรูปแบบต่างๆ

1. การศึกษาความแตกต่างของนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวนกัน การศึกษาในแง่นี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบนิทานเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวนหลายๆ สำนวน เพื่อดูว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร อะไรเป็นสาเหตุของความแตกต่างนั้น เป็นการศึกษาที่เกี่ยวเนื่องกับการศึกษาการแพร่กระจาย ฟอน ซีดอฟ ได้เสนอความคิดไว้ว่า เมื่อนิทานตกไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบไหน ก็จะเกิดการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมนั้นๆ เขาเรียกนิทานที่มีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่นี้ว่า oicotype โดยยืมคำศัพท์นี้มาจากวิชาพฤกษศาสตร์ คำว่า oicotype ในวิชาพฤกษศาสตร์ หมายถึง พืชที่ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ถ้างอกในที่ต่างๆ กัน เช่น แถบทะเล แถบภูเขา ฯลฯ ก็จะมีลักษณะต่างๆ กัน ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม ลมฟ้าอากาศ และภูมิประเทศเป็นปัจจัยทำให้พืชชนิดเดียวกันมีลักษณะแตกต่างกันไป ปัจจัยที่ทำให้นิทานเรื่องเดียวกัน มีลักษณะเนื้อเรื่องเปลี่ยนแปลงไปมี 3 ประการ คือ ผู้เล่านิทาน ผู้ฟังนิทาน และจุดประสงค์ในการเล่า ซึ่งอาจกล่าวถึงโดยละเอียดดังนี้

1.1 ผู้เล่านิทาน นักเล่านิทานอาจจะจำเรื่องราวได้ไม่เหมือนกันและแต่ละคนมีลีลาในการเล่านิทาน ตลอดจนมีความสนใจรายละเอียดต่างๆ ไม่เหมือนกัน บางคนชอบพรรณนาให้รายละเอียดในเรื่องต่างๆ มาก บางคนชอบรวบรัด บางคนชอบเล่าให้แปลกประหลาดพิสดาร บางคนชอบเล่าเรียบๆ นักเล่าบางคนอาจจำเรื่องบางตอนที่ตนเคยฟังมาไม่ได้ก็ข้ามเนื้อความตอนที่ลืมเสีย หรือ แต่งใหม่เพิ่มเติม ในการรวบรวมนิทานพื้นบ้านเยอรมัน แม้ว่ากริมม์ จะแถลงว่าได้พยายามรักษาถ้อยคำให้เป็นไปตามคำบอกเล่า แต่แมกซ์ ลูธิ ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ที่จริงแล้วกริมม์ก็ได้เพิ่มเติมรายละเอียดเข้าไปไม่น้อย เช่น การบรรยายถึงแม่มด ในนิทานที่เล่าๆ กันมาจะบรรยายเพียงว่าเป็นหญิงแก่ๆ หรือแม่มดแก่ๆ แต่กริมม์บรรยายว่ามีจมูกยาวงองุ้มและมีนัยน์ตาสีแดงด้วย เพศ อายุ และอาชีพของผู้เล่า บางทีก็มีส่วนสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องในนิทาน เอเบอร์ฮาร์ด ได้ศึกษานิทานที่แพร่หลายในไต้หวันเรื่องหนึ่ง คือเรื่อง คุณย่าเสือ (Grand Aunt Tiger) เอเบอร์ฮาร์ด ได้รวบรวมนิทานเรื่องนี้จากผู้เล่า ต่างเพศ ต่างวัย ต่างระดับการศึกษาและฐานะทางสังคม ได้ทั้งหมด 236 สำนวน เขาพบว่าเพศและวัยของผู้เล่ามีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง การตัดออก หรือการเพิ่มเติมเรื่องราวอยู่ไม่น้อย เช่นถ้าผู้เล่าเป็นเด็กผู้ชายก็จะ

Copyright by Mahidol University

พยายามให้เรื่องมีความหวาดเสียว น่ากลัว ในขณะที่เด็กผู้หญิงจะพยายามเลี่ยงไม่เอ่ยถึงมากนัก ดังนี้ เป็นต้น อัลเบิร์ต ลอร์ด ผู้ศึกษามหากาพย์อีเลียดและโอดิสซี ในยูโกสลาเวียได้ประมวลลักษณะความเปลี่ยนแปลงในนิทานที่เกิดจากตัวนักเล่านิทานไว้ดังนี้

(1) ผู้เล่าอาจย่นย่อเรื่องให้สั้นลง

(2) ผู้เล่าอาจขยายความ โดยใช้จินตนาการ ตกแต่ง ประดับประดาให้ฉากสวยงาม และให้เรื่องสนุกน่าตื่นเต้นยิ่งขึ้น

(3) ผู้เล่าอาจสลับลำดับเหตุการณ์ตามที่เห็นชอบ

(4) ผู้เล่าอาจนำอนุภาคจากเรื่องอื่นมาใส่ปนเข้าไป หรืออาจนำมาจากเรื่องเดียวกันแต่เป็นคนละสำนวน

(5) ผู้เล่าอาจสับสนนำตอนใดตอนหนึ่งในเรื่อง ไปผสมเชื่อมโยงกับตอนอื่นๆ

(6) ผู้เล่าอาจตัดเรื่องราวบางตอนในเรื่องเดิมทิ้งไป

1.2 ผู้ฟังนิทาน บางครั้งผู้ฟังนิทานก็มีส่วนทำให้นิทานมีเรื่องราวแตกต่างกันออกไป นิทานเรื่องเดียวกัน เล่าให้เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้ชาย หรือผู้หญิงฟัง ผู้เล่าต้องปรับเรื่องให้เหมาะสม รายละเอียดของเรื่องก็อาจแตกต่างกัน นอกจากนี้ความสนใจของผู้ฟังขณะที่ฟังก็มีส่วนสำคัญ ถ้าผู้ฟังแสดงความสนใจด้วยการตั้งใจฟัง มีสีหน้าท่าทางพออกพอใจหรือมีการซักถามผู้เล่าบ้าง ผู้เล่าก็จะมีกำลังใจที่จะเล่า และพยายามหาวิธีเล่าให้เรื่องราวสนุกสนานยิ่งขึ้น เรื่องที่เล่าบางครั้งก็อาจมีความยาวกว่าธรรมดา

1.3 จุดประสงค์ในการเล่า นิทานอาจถูกนำไปเล่าในโอกาสต่างๆ และผู้เล่าอาจมีจุดประสงค์ในการเล่าต่างๆ กัน เช่น เล่าเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เพื่อสั่งสอนให้การศึกษา เพื่ออธิบายพิธีกรรมบางอย่าง เช่น เรื่องรามายณะ ในอินเดียจัดเป็นนิทานเวทวปกรณ์ การเล่าเรื่องนี้ผู้เล่า เล่าด้วยความเคารพ เพราะพระรามเป็นพระวิษณุอวตาร แต่เมื่อเรื่องแพร่กระจายมาถึงเมืองไทยที่ไม่ได้นับถือศาสนาฮินดู การเล่าเรื่องนี้เน้นที่ความสนุกสนาน ในบางถิ่นที่ศาสนาพุทธมีอิทธิพลในด้านวรรณกรรมมาก เช่น ถิ่นเหนือ หรืออีสาน เรื่องนี้ใช้ในการเทศนาสั่งสอน พระรามก็กลายเป็นพระโพธิสัตว์ไป

กล่าวโดยสรุป นิทานเรื่องเดียวกัน เมื่อเกิดการแพร่กระจายไปจนมีหลายสำนวน ทำให้มีลักษณะแตกต่างกันดังนี้

1) การละความหรือตัดความบางตอนออก ในบางครั้งผู้เล่าอาจจะละความหรือตัดความบางตอนออก เพราะเห็นว่าไม่สำคัญ ไม่เล่าก็ไม่ทำให้เรื่องเปลี่ยนจากเดิมมากนัก บางครั้งการ

Copyright by Mahidol University

ละความก็เกิดขึ้นเพราะความนั้นเป็นเรื่องไม่เคยชิน ขัดกับวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือค่านิยมของสังคมของผู้เล่า ผู้ฟัง และบางครั้งผู้เล่าก็ละความซึ่งไม่เป็นที่พอใจของตน

2) การเปลี่ยนรายละเอียด ผู้เล่าอาจเปลี่ยนรายละเอียดบางส่วน เพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ผู้ฟังจะได้เข้าใจง่าย บางทีก็เปลี่ยนเพราะผู้เล่าพยายามหาเหตุผลอธิบายความบางตอน

3) การผนวกเรื่อง อาจเกิดขึ้นเพราะผู้เล่าสับสนนำเอาเหตุการณ์จากนิทานเรื่องอื่นเข้ามาปน

4) การขยายความ เรื่องที่ขยายมักเกี่ยวกับความคิด ทัศนคติของผู้เล่า หรือการสอดแทรกความเชื่อและแนวจริยธรรมในสังคมลงไป นอกจากนี้อยู่ที่ความสามารถส่วนตัวของผู้เล่าบางคน ที่ชอบตกแต่งให้เรื่องมีความไพเราะและได้อารมณ์

5) การสลับเหตุการณ์หรือสลับบทบาทของตัวละคร ความสับสนในการลำดับเหตุการณ์อาจเกิดขึ้นเพราะผู้เล่าจำสับสน หรือเห็นว่าเหตุการณ์แต่ละตอนมีความสำคัญเท่ากันจะเล่าตอนไหนก่อนก็ได้

6) การอนุรักษ์ตนเอง ได้แก่ การรักษาจุดเด่นหรือแก่นของเรื่องไว้

เราอาจศึกษาการเปลี่ยนแปลงเรื่องราวในนิทาน โดยทดลองให้เพื่อนๆ หรือญาติพี่น้องหลายๆ คนเล่านิทานเรื่องเดียวกันให้ฟัง นิทานที่ทดลองให้เล่าควรจะเป็นเรื่องที่มีความยาวพอสมควร

2. การศึกษาความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านรูปแบบต่างๆ มีผู้สนใจพยายามหาความสัมพันธ์ของนิทานรูปแบบต่างๆ เช่น นิทานมหัศจรรย์ เทวปกรณ์ นิยายประจำถิ่น ฯลฯ มีความสัมพันธ์กันอย่างไรบ้าง ในปี ค.ศ.1856 วิลเลียม กริมม์ ได้เสนอทฤษฎีวิวัฒนาการของเทวปกรณ์ (The Broken-Down Myth Theory) ทฤษฎีนี้ถือว่านิทานรูปแบบต่างๆ มีวิวัฒนาการมาจากนิทานเทวปกรณ์ ทฤษฎีของกริมม์น่าสนใจ แต่ไม่สู้มีผู้เห็นด้วย อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีนี้ใช้ได้กับนิทานบางเรื่องเท่านั้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนเช่นเรื่อง รามายณะ ดังกล่าวแล้ว เรื่องนี้เป็นเทวปกรณ์อยู่ ในบางถิ่นกลายเป็นนิทานมหัศจรรย์ไป ไม่ได้กล่าวถึงความสำคัญที่พระรามเป็นเทพอวตาร และในบางถิ่นก็กลายรูปแบบเป็นนิทานประจำถิ่น อธิบายที่มาของชื่อสถานที่บางแห่งในท้องถิ่น เป็นต้น

Copyright by Mahidol University

นอกจากกริมม์แล้ว มีผู้เสนอทฤษฎีคล้ายๆ กันอีกผู้หนึ่ง คือ แมกซ์ มึลเลอร์ (Max Muller) ซึ่งเสนอว่านิทานรูปแบบต่างๆ วิวัฒนาการมาจากเทวปกรณ์ที่เรียกว่า สูรยปกรณ์ คือ นิทานเทวปกรณ์ที่แสดงความเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพสำคัญ แม้ว่าทฤษฎีของแมกซ์ มึลเลอร์ จะมีผู้เห็นด้วยในขณะนั้นอยู่บ้าง แต่ก็มีผู้โต้แย้งและในตอนหลังก็ไม่ได้รับความสนใจอีก

การศึกษาเปรียบเทียบนิทานจากหลายๆ แหล่ง ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของนิทานบางรูปแบบ คือ นิทานมหัศจรรย์และนิทานชีวิต มักมีความสัมพันธ์กับนิทานประจำถิ่นและนิทานอธิบายเหตุ กล่าวคือ นิทานประจำถิ่นบางเรื่อง เมื่อมีการเล่าให้ท้องถิ่นอื่นอาจกลายเป็นนิทานมหัศจรรย์หรือนิทานชีวิตไป เพราะไม่ได้กล่าวถึงที่มาของชื่อสถานที่แต่อย่างใด เช่น เรื่องพระยากงพระยาพาน ซึ่งเป็นนิทานประจำจังหวัดนครปฐม เรื่องนี้เมื่อเล่ากันในบางจังหวัดไม่ได้กล่าวถึงสิ่งก่อสร้างที่สำคัญคือ พระปฐมเจดีย์ เรื่องพระยากงพระยาพานที่เล่าในท้องถิ่นอื่นก็มีลักษณะเป็นนิทานชีวิต

นิทานเทวปกรณ์ นิทานมหัศจรรย์ และนิทานชีวิตบางเรื่องมีรูปแบบของนิทานประจำถิ่นหรือนิทานอธิบายเหตุด้วย เพราะบางตอนในเรื่องอธิบายที่มาของสถานที่ในท้องถิ่น หรืออธิบายกำเนิดของสัตว์ สิ่งของ หรือปรากฏการณ์ตามธรรมชาติด้วย เช่น เรื่องราวของปู่เจ้าลาวจกของทางเหนือ มีลักษณะเป็นเทวปกรณ์ ในขณะเดียวกันก็อธิบายที่มาของชื่อสถานที่ในจังหวัดเชียงราย เรื่องท้าวขูลูนางอั้ว มีลักษณะรูปแบบเป็นนิทานชีวิต มีการระบุชื่อตัวละครและสถานที่ขณะเดียวกันก็มีรูปแบบนิทานอธิบายเหตุด้วย เพราะอธิบายที่มาของดอกไม้ ชื่อดอกนางอั้วและต้นขูลู

นอกจากที่กล่าวมานี้ การศึกษานิทานพื้นบ้านยังอาจศึกษาได้อีกหลายแง่มุม เช่น ศึกษาลักษณะโครงสร้าง ศึกษาบทบาทหน้าที่ ศึกษาลักษณะสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทาน และศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมต่อนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น เพื่อให้การศึกษาวิเคราะห์ได้ผลตามความมุ่งหมาย การเก็บข้อมูลจึงต้องระมัดระวังให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดถูกต้องจริงๆ เช่น บันทึกข้อมูลด้วยเทปบันทึกเสียงเพื่อให้ได้ถ้อยคำภาษา และลีลาการเล่าของผู้เล่า ต้องสังเกตรายละเอียดเกี่ยวกับผู้เล่า สถานการณ์และบรรยากาศขณะเล่า เป็นต้น

Copyright by Mahidol University

2.5 ทฤษฎีโครงสร้างนิยมกับนิทานพื้นบ้าน

2.5.1 ทฤษฎีโครงสร้างนิยม (Structuralism)

ในหนังสือ “ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น” โดย ศิราพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง (2537: 69-73) ระบุว่า การวิเคราะห์นิทานโดยการมองโครงสร้างของนิทานนั้นนับเป็นครั้งแรกที่ถือว่า นักคติชนหันมาศึกษาตัวนิทานจริงๆ ทั้งนี้ เพราะก่อนหน้านั้นการศึกษาเพื่อดู tale type ของนิทานก็ดี การแจกแจงอนุภาคในนิทานก็ดี การพิจารณา theme ที่ปรากฏซ้ำๆ กันในตำนานก็ดี หรือการมอง theme ในนิทานโดยนักจิตวิเคราะห์ก็ดี ต้องนับว่าเป็นการศึกษาเพียงบางส่วน (parts) ของนิทาน มิได้วิเคราะห์โครงสร้างของตัวนิทานตั้งแต่ต้นจนจบ ดังที่นักโครงสร้างนิยม (Structuralists) สนใจ

Structuralism สองแบบที่สำคัญ คือ แบบของ Propp และแบบของ Levi-Strauss อันที่จริงแนวการมองแบบโครงสร้างนิยมทั้ง 2 แบบนี้ได้อิทธิพลแนวคิดทางภาษาศาสตร์เรื่อง syntagmatic และ paradigmatic สำหรับ syntagmatic เป็นการมองไวยกรณ์ของประโยค โดยพิจารณาระบบการเรียงคำในประโยคว่าในแต่ละภาษาจะมีไวยกรณ์กำหนดลำดับการเรียงคำในประโยคเป็นประธาน กริยา กรรม หรือบางภาษาอาจจะสลับตำแหน่งของคำในประโยคเป็น ประธาน กรรม กริยา Propp นักคติชนวิทยาชาวรัสเซีย ได้นำความคิดเรื่อง syntagmatic นี้มาพิจารณาไวยกรณ์ของนิทาน เพื่อจะดูว่าเมื่อนำนิทานทั้ง collection มาวิเคราะห์การดำเนินเรื่องจะสามารถหา syntagmatic pattern ของนิทานได้หรือไม่ว่านิทานมันจะเริ่มอย่างไร ตัวเอกจะต้องทำอะไรพบกับตัวร้ายอย่างไร พบตัวร้ายแล้วเรื่องจะดำเนินไปอย่างไร จบอย่างไร เสมือนกับว่านิทานหนึ่งเรื่องคือประโยคหนึ่งประโยคที่จะสามารถหาไวยกรณ์ หรือกฎเกณฑ์ให้ได้ว่าโครงสร้างที่ร้อยนิทานไว้ทั้งเรื่องคือเรื่องอย่างไร

Propp (1968, อ้างใน ศิราพร ฐิตะฐาน ณ ถลาย, 2537: 70) ได้นำเอาเทพนิยายรัสเซียทั้งหมดมาวิเคราะห์ เขาได้ยกตัวอย่างนิทาน 4 เรื่อง มาเปรียบเทียบดังนี้

1) ซาร์ ให้เหยี่ยวกับพระเอก, เหยี่ยว พาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง
2) คนแก่ ให้ม้ากับพระเอก, ม้า พาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง
3) คนทรง ให้เรือกับพระเอก, เรือ พาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง
4) เจ้าหญิง ให้แหวนกับพระเอก, แหวน พาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง

Copyright by Mahidol University

พรอพพ์ชี้ให้เห็นว่า ในนิทาน 4 เรื่องนี้ สิ่งที่ต่างกันคือตัวผู้กระทำและสิ่งของ โดยที่พฤติกรรม (ซึ่งพรอพพ์ใช้คำว่า function) จะไม่เปลี่ยน ไวยากรณ์หรือโครงสร้างก็คือว่า มีคนบางคนให้ของบางอย่างกับคนบางคน และของวิเศษนั้นก็พาผู้ที่ได้รับของนั้นไปยังอีกสถานที่หนึ่ง ในแง่นี้พฤติกรรมที่สำคัญคือ การให้ของวิเศษ และการพาไปอีกสถานที่หนึ่ง เมื่อเป็นดังนี้ พรอพพ์จึงสำรวจว่า ในนิทานรัสเซียมีลักษณะพฤติกรรมอย่างไรบ้าง และจะมีพฤติกรรมได้กี่พฤติกรรม

Function ของพรอพพ์ ต่างจาก motif ของ Stith Thompson ตรงที่ถ้าเป็น motif จะระบุตัวบุคคลด้วย เช่น มี motif ของเจ้าชายฆ่ามังกร แต่ถ้าเป็นของพรอพพ์ function จะเป็นเพียงพฤติกรรมลอยๆ คือ การฆ่าโดยไม่ได้บอกว่าใครเป็นผู้กระทำ พรอพพ์สรุปว่า เทพนิยายทั้ง 167 เรื่องของรัสเซีย แท้ที่จริงดำเนินไปบนแกนอันเดียวกัน มี syntax อันเดียวกัน แต่จะมีเรื่องอยู่สองประเภท ซึ่งจะเริ่มต้นอย่างเดียวกัน เพียงแต่เรื่องประเภทที่หนึ่งจะเน้นการต่อสู้ระหว่างพระเอกกับผู้ร้าย ส่วนเรื่องประเภทที่สองจะเน้นการทดสอบความสามารถของพระเอก โดยให้ไปทำภารกิจที่ยากๆ แต่เรื่องทั้งสองประเภทจะจบลงอย่างเดียวกัน เมื่อผลการวิเคราะห์เป็นดังนี้ พรอพพ์จึงเห็นว่า ที่จริงแล้วนิทานมีไวยากรณ์หรือมีโครงสร้างที่แน่นอนรองรับอยู่ เป็นโครงสร้างที่กำหนดการดำเนินเรื่องของนิทานประเภทนั้นๆ

งานของพรอพพ์พิมพ์ออกมาครั้งแรกปี 1928 เป็นภาษารัสเซีย เพิ่งมาแปลเป็นภาษาอังกฤษครั้งแรกเมื่อปี 1958 ซึ่งเป็นเวลาใกล้เคียงกับที่ Levi-Strauss เขียนศาสตร์แห่งตำนาน (science of mythology) ในปี 1955 จากการวิเคราะห์นิทานของชนเผ่าในอเมริกาใต้ เลวี่สเตราส์ก็ได้เห็นตรงกันกับพรอพพ์ว่า แท้ที่จริงแล้ว นิทานทั้งหลายในแต่ละสังคมดำเนินไปบนโครงสร้าง (syntax) อันเดียวกัน ต่างกันก็แต่ในรายละเอียด

เลวี่สเตราส์ (1963 อ้างถึงใน ศิราพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง, 2537: 71) เสนอต่อไปว่า รายละเอียดที่ต่างกันในแต่ละสำนวนของนิทานเป็นรายละเอียดที่ต่างกันอย่างตรงกันข้าม ซึ่งเลวี่สเตราส์ ใช้คำว่า binary opposition คู่ของสิ่งตรงข้ามกัน เช่น ในนิทานเรื่องเดียวกันคนละสำนวนอาจจะกลายเป็นว่า “เด็กหญิงวิ่งหนีไปทางทิศเหนือ” ซึ่งคู่ที่ตรงกันข้าม คือ เด็กชาย-เด็กหญิง และทิศใต้-ทิศเหนือ ความแตกต่างในลักษณะนี้เป็นความแตกต่างในแนวตั้ง และเรียกความแตกต่างนี้ว่า paradigmatic pattern

Copyright by Mahidol University

แผนภาพที่ 2-2 : คู่ของสิ่งที่ตรงกันข้าม ของ เลวี่สเตราส์
แหล่งที่มา : ศิราพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง (2537: 72)

ในเรื่องศาสตร์แห่งตำนาน เลวี่สเตราส์ พยายามเปรียบเทียบให้เห็นว่า นิทานสำนวนหนึ่งมีเนื้อหาที่กลายไปจากสำนวนอีกสำนวนหนึ่ง และต่อกันเป็นลูกโซ่อย่างไร ซึ่งเป็นความสนใจในรายละเอียดที่ต่างกันในแนวตั้ง (paradigm) อันอาจเปลี่ยนทดแทนกันได้บนการดำเนินไปบนโครงสร้าง (syntax) อันเดียวกัน

เลวี่สเตราส์ ได้พัฒนาความคิดเรื่อง binary opposition ต่อไปอีกในปี 1963 ได้เสนอบทความชื่อ The Structural Study of Myth ในบทความนี้ เขาได้เสนอสูตรของโครงสร้างของตำนาน ดังนี้

fx (a) : fy (b) : : fx (b) : fa-1 (y)

ปัญหาคือ เลวี่สเตราส์ ไม่ได้อธิบายสูตรนี้ให้ชัดเจน แต่แนวคิดกว้างๆ ก็คือ นาย a ถูกกระทำด้วยพฤติกรรม fy และตอนท้าย นาย b กลับเป็นผู้กระทำ fx และนาย a ถูกกระทำด้วยพฤติกรรม fy เป็นเรื่องของการสลับหรือกลับหัวกลับหาง สำหรับสูตรนี้ Maranda and Maranda (1962 : 138 อ้างถึงใน ศิราพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง, 2537: 73) ได้ยกตัวอย่างนิทานมาอธิบายว่า *"มีชาวนาคนหนึ่งกับคนใช้ออกไปทำนาด้วยกัน พอถึงตอนเที่ยงกำลังจะทานอาหารกลางวัน ชาวนาก็พูดว่า "...เรามาลองแสร้งทำเป็นกินข้าว แต่ไม่ต้องกินนะ" คนใช้ก็เลยอดกินข้าว พอถึงเวลาบ่าย กลับไปทำนา คนใช้ก็ดึงเคียวออกมา แล้วบอกกับนายว่า "เรามาลองแสร้งทำเป็นเกี่ยวข้าว แต่ไม่ต้องเกี่ยวก็แล้วกันนะ"..."*

Copyright by Mahidol University

มาแรนดา พยายามอธิบายว่า เรื่องนี้เข้าสูตรของเลวี่สเตราส์ คือ มีนาย (a) และคนใช้ (b) ส่วน function คือ fx หลอก และ fy ถูกหลอก ดังนั้น ทีแรกนายพยายามหลอกและคนใช้ถูกหลอก แต่ตอนหลังคนใช้ท้าทายโดยการหลอกนาย และนายกลับถูกหลอกแทน จึงเป็นเรื่องของการกลับหัวกลับหาง (inversion) เช่นนี้ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าสูตรของเลวี่สเตราส์นี้อาจจะสามารถใช้ได้กับนิทานเรื่องสั้นๆ เท่านั้น แต่ถ้าเป็นนิทานเรื่องยาวหรือนิทานที่ซับซ้อนก็คงไม่สามารถใช้สูตรนี้ไปมองการคลี่คลายของโครงสร้างของเรื่องได้

โดยสรุป นักโครงสร้างนิยมมักจะมองนิทานแต่ละประเภท (genre) ในแต่ละสังคมว่า มีโครงสร้างที่วางอยู่บนแกนอันเดียวกัน นิทานเรื่องต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้นแท้ที่จริงเป็น variation ของกันและกันเท่านั้น ซึ่งจากตอนต้นเรื่องจะมีการพัฒนาไปสู่เหตุการณ์ที่ตรงข้ามกันในตอนจบ เช่น ตอนต้นเรื่อง ผู้ร้ายอาจจะได้เปรียบ แต่ตอนจบจะกลายเป็นพระเอกที่ได้เปรียบและผู้ร้ายเสียเปรียบ เป็นต้น

เลวี่สเตราส์ เชื่อว่าความคิดในเรื่องคู่ที่ตรงข้ามกัน หรือความคิดในเรื่องการกลับหัวกลับหางของตอนต้นเรื่องกับตอนท้ายเรื่อง เป็นความคิดอันเป็นสากลของมนุษย์ ดังที่มนุษย์มักจะคิดออกมาในลักษณะที่เป็นสองขั้ว เช่น ชาย-หญิง ฟ้า-ดิน ชีวิต-ความตาย ธรรมชาติ-วัฒนธรรม สูง-ต่ำ ดำ-ขาว สุก-ดิบ ความดี-ความชั่ว เป็นต้น และเลวี่สเตราส์ เชื่อว่า ความคิดเหล่านี้เป็นความคิดที่เป็นพื้นฐานของการกำหนดโครงสร้างของนิทานโดยทั่วไป

2.5.2 การศึกษานิทานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยม

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545: 70-88) ได้เขียนบทความการศึกษานิทานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยม ไว้ในหนังสือ semiology, structuralism, post-structralism and the study of political science สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์ โดยให้ความเห็นว่า ความน่าสนใจของการศึกษานิทานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมของเลวี่สเตราส์อยู่ที่สามารถ (1) ทำให้เราเข้าใจหรือเห็นถึงระบบคิด/วิธีคิดของคนเผ่าโบราณดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ในนิทานปรัมปรา หรือถ้าหากพูดในลีลาของเลวี่เสตราส์เองก็คือทำให้เราเห็นถึงระบบคิดของนิทานปรัมปราที่ปรากฏอยู่ในคนเผ่าโบราณดั้งเดิม และ (2) ทำให้เราเข้าใจถึงกระบวนการ ขั้นตอนของการวิเคราะห์แบบโครงสร้างนิยมของเขาไปพร้อมๆ กันด้วย เลวี่สเตราส์เริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นถึงลักษณะสำคัญ 3 ประการของนิทานปรัมปรา ได้แก่ ประการแรก หากดูเผินๆ เรื่องราวที่พูดถึงในนิทานเหล่านี้จะดูขัดแย้งกัน ไม่สมจริง อะไรก็เกิดขึ้นได้ทั้งนั้นในนิทาน

Copyright by Mahidol University

ประเภทนี้ ไม่มีตรรกะ ไม่มีความต่อเนื่อง แต่ความน่าสนใจกลับอยู่ที่ว่าทำไมนิทานปรัมปราในที่ต่างๆ จึงมีลักษณะคล้ายๆ กัน หากเป็นเรื่องไม่สมจริง ไม่มีเหตุผล ทำไมจึงมีโครงเรื่องเหมือนกันในที่ต่างๆ ทั่วโลก อะไรทำให้นิทานปรัมปราของคนเผ่าโบราณดั้งเดิมในทุกมุมโลกมีลักษณะคล้ายกันได้ ประการที่สอง นิทานปรัมปรา หากพูดในลีลาของแฟร์ดินอง เดอ โซซูร์ ก็มีลักษณะเป็นทั้งระบบภาษาและการใช้ภาษาไปพร้อมๆกัน กล่าวคือ นิทานปรัมปราเป็นการใช้ภาษา (parole) เพราะเป็นการเล่าเรื่องแบบหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เป็นระบบภาษาด้วย (langue) เพราะต้องเล่าภายใต้กฎเกณฑ์/โครงสร้างชุดหนึ่ง เช่น เป็นการพูดถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตไปพร้อมๆ กัน เลวี่สเตราส์ มองนิทานปรัมปราว่าเป็นภาษาพิเศษ ไม่มีมิติของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง และ ประการที่สาม การถ่ายทอดนิทานปรัมปราทำได้ง่าย ไม่ว่าจะมีการแปล/แปลงขาดหาย ตกหล่นไปอย่างไรก็ยังสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นนิทานปรัมปราเพราะมีแก่นเรื่องอยู่ คำถามเกิดขึ้นว่าทำไมจึงเป็นเช่นนี้ คำตอบของเลวี่สเตราส์ อยู่ที่เนื้อเรื่อง (the story) ของนิทานเหล่านี้เป็นสำคัญ เพียงแต่การทำความเข้าใจ หรือการอ่านนิทานปรัมปราให้ออก เราจำเป็นจะต้องไปไกลกว่าเนื้อเรื่องของนิทานเหล่านี้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เลวี่สเตราส์ มีความเห็นว่าความหมายของนิทานปรัมปรา มิได้อยู่ที่เนื้อเรื่อง แต่อยู่ที่วิธีการผูกเป็นเรื่องของนิทานเหล่านี้มากกว่า

นอกจากนี้ นิทานปรัมปราเป็นภาษาพิเศษ ทำให้ไม่สามารถทำความเข้าใจได้ในแบบฉบับของภาษาธรรมดา เมื่อเป็นภาษาต้องใช้หน่วยย่อยในการวิเคราะห์ แต่หน่วยย่อยของนิทานปรัมปรามีความยุ่งยากสลับซับซ้อนมากกว่า เลวี่สเตราส์ เรียกหน่วยย่อยของนิทานปรัมปรานี้ว่า “โครงเรื่องย่อย” (the gross constituent units หรือ mythemes) และสามารถพบได้ในระดับของประโยคสั้นๆ ไม่มีหลักเกณฑ์หรือมาตรฐานที่แน่นอนตายตัว ในการหาเรื่องย่อยนี้ ผู้วิเคราะห์/ผู้อ่านนิทานปรัมปราจะต้องใช้วิธีลองผิดลองถูก โดยผ่า/แบ่งนิทานเรื่องที่จะศึกษา/อ่านออกเป็นประโยคสั้นๆ จำนวนมากและให้สั้นที่สุดเท่าที่จะทำได้ จากนั้นก็ดูเรื่อง/เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ที่ถูกพูดถึงซ้ำๆ แล้วจัดเป็นประเภทเป็นหมวดหมู่เข้าด้วยกัน เพราะแต่ละเหตุการณ์จะทำหน้าที่เฉพาะในนิทานปรัมปรา การผ่า/แบ่งนี้ก็เพื่อดูความสัมพันธ์ของโครงเรื่องย่อยนี้กับตัวนิทานปรัมปราเรื่องนั้น และกับนิทานปรัมปราเรื่องอื่นๆ ด้วย

เทคนิค/วิธีการในการอ่านนิทานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมของเลวี่สเตราส์ อยู่ที่การผ่า/แบ่งนิทานที่จะอ่านออกเป็นประโยคสั้นๆ เพื่อหาโครงเรื่องย่อยหรือ mythemes โดยการโยงโครงเรื่องย่อยเหล่านี้เข้ากับนิทานทั้งเรื่อง นั่นคือโครงเรื่องย่อยจะมีความหมายก็ในความสัมพันธ์กับนิทานทั้งเรื่อง และกับนิทานปรัมปราเรื่องอื่นๆ ไม่แตกต่างไปจากความหมายของสัญญะ

Copyright by Mahidol University

ในทรรศนะของโซซูร์ แต่ปัญหาหลักของวิธีการอ่านนิทานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมของเลวี่สเตราส์อยู่ที่ ประการที่แรก ไม่สามารถบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างเรื่องย่อยด้วยกันเองว่าเป็นอย่างไร บอกได้แต่ความสัมพันธ์ของโครงเรื่องย่อยเหล่านี้กับนิทานปรัมปราทั้งเรื่องขณะเดียวกัน ประการที่สอง ก็บอกไม่ได้ถึงระบบคิดแบบเวลาของนิทานปรัมปรา (mythological time) ที่ไม่แยกระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคตออกจากกันเด็ดขาดอย่างวิธีคิดเกี่ยวกับเวลาของคนสมัยใหม่ ในการไขปริศนา 2 ประการนี้ เลวี่สเตราส์นำความคิดเรื่องบทบาทของตัวเชื่อม (mediator) เข้ามาใช้ พร้อมเสนอให้อ่านหน่วยย่อยของนิทานปรัมปราหรือ mythemes ในฐานะที่เป็นชุดหรือกลุ่มของความสัมพันธ์ของบรรดาโครงเรื่องย่อยเหล่านี้ และจากชุดของความสัมพันธ์ของโครงเรื่องย่อยนี้เองที่ทำให้เราสามารถมองเห็นโครงสร้างที่เป็นตัวกำหนด ร้อยรัดหรือตรึงสิ่งที่ดูแตกต่าง สิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในรูปของนิทานปรัมปรา ยิ่งไปกว่านั้น วิธีการอ่านนิทานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมของเลวี่สเตราส์ ยังไม่สนใจเรื่องของความถูกต้อง ความเก่า หรือความจริงแท้ของนิทานปรัมปราแต่ละสำนวน หรือหลายสำนวนในเรื่องเดียวกัน แต่เห็นว่าสำนวนไหนก็ใช้ได้ทั้งสิ้น เพราะต่างก็มีโครงสร้างของนิทานปรัมปราแบบเดียวกัน ทุกสำนวนต่างมีฐานะเสมอกันหมดเพราะต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของนิทานปรัมปราด้วยกันทั้งสิ้น ไม่มีสำนวนใดเหนือกว่า ดีกว่า เก่าแก่หรือถูกต้องสมบูรณ์กว่าเพียงสำนวนเดียว เนื่องจากเป้าหมายของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมต้องการมองหาโครงสร้างที่เป็นตัวกำหนดความหมาย ในกรณีนี้คือความเป็นนิทานปรัมปรามากกว่า เลวี่สเตราส์ พูดไว้อย่างชัดเจนว่า เราจำเป็นจะต้องแยกระหว่างการพูดถึงนิทานปรัมปรา (to tell the myth) ซึ่งเป็นเรื่องของเนื้อเรื่อง กับการเข้าใจนิทานปรัมปรม (to understand the myth) ซึ่งเป็นเรื่องของโครงสร้าง

สิ่งที่นิทานปรัมปราทำได้ในทัศนะของเลวี่สเตราส์ คือให้เครื่องมือเชิงตรรกะที่สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ตรงข้ามกัน สิ่งที่ไปด้วยกันไม่ได้ไว้ด้วยกัน ในนัยนี้ นิทานปรัมปราของเลวี่สเตราส์ จึงมีลักษณะคล้ายกับพื้นที่ชนิดพิเศษที่ ฟูโก เรียกว่า heterotopia เช่น ทำให้จุดกำเนิดของคนที่ขัดแย้งกันอยู่ด้วยกันได้ : คนเกิดจากแหล่งเดียวคือเกิดจากดิน หรือจากสองแหล่ง คือ เกิดจากผู้ชายกับผู้หญิง เกิดจากความเหมือนคือเกิดจากดินหรือเกิดจากความแตกต่าง คือ เกิดจากผู้หญิงกับผู้ชาย หรือการเน้นความสัมพันธ์แบบสายโลหิตกับการตัดสายสัมพันธ์ทางสายโลหิตเป็นต้น ในเรื่องนี้ เลวี่สเตราส์ กล่าวไว้อย่างน่าสนใจยิ่งว่า

“นิทานปรัมปราจะต้องจัดการกับความเป็นไปไม่ได้ ในวัฒนธรรมที่เชื่อว่ามนุษย์คือต้นตอของสรรพสิ่ง... จะต้องมองหาการเปลี่ยนแปลงที่น่าพึงพอใจระหว่างเนื้อเรื่องของนิทานกับ

Copyright by Mahidol University

ประสบการณ์จริงที่ว่ามนุษย์เกิดจากการรวมกันของผู้ชายกับผู้หญิง ถึงแม้จะเห็นได้อย่างชัดแจ้งว่าปัญหานี้ไม่อาจแก้ไขได้ แต่นิทานปรัมปราเรื่องอิดิปัส ก็สามารถให้เครื่องมือเชิงตรรกะแก่เราที่เชื่อมโยงปัญหาที่เกิดขึ้นครั้งแรก- -มนุษย์เกิดจากสิ่งเดียวหรือสองสิ่งกับปัญหาที่เกิดตามมา- -มนุษย์เกิดจากสิ่งที่แตกต่างหรือสิ่งที่เหมือนกัน ด้วยการเชื่อมโยงสิ่งที่ขัดแย้งกันเข้าด้วยกัน เช่น การชูความสัมพันธ์แบบสายโลหิตกับการตัดสายสัมพันธ์ทางสายโลหิต ปัญหาเกี่ยวกับต้นตอหรือจุดกำเนิดของมนุษย์ที่ดูเหมือนว่าจะแก้ไขไม่ได้ก็ได้รับการแก้ไข แม้ว่าประสบการณ์จริงจะขัดแย้งกับเนื้อเรื่องของนิทานปรัมปรา แต่ชีวิตก็พิสูจน์ให้เห็นว่าจักรวาลวิทยาถูกต้อง เนื่องจากต่างก็มีโครงสร้างคล้ายกัน ฉะนั้นจักรวาลวิทยาจึงเป็นจริง”

วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมใช้ได้หมดทุกสำนวน เพราะต่างก็มีโครงสร้างชุดหนึ่งที่กำหนดให้เป็นนิทานปรัมปรา ปัญหาที่ตามมาประการหนึ่งก็คือว่า หากทุกสำนวนใช้ได้และทุกสำนวนต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของนิทานปรัมปรา ดังนั้นเราจะต้องนำทุกสำนวนมาร่วมพิจารณาด้วยใช่หรือไม่? คำตอบของเลวี่สเตราส์คือไม่จำเป็น เพราะเมื่อศึกษาไประดับหนึ่ง เราก็จะพบว่ามีโครงสร้างแบบเดียวกัน แม้รายละเอียดเนื้อเรื่องจะต่างกัน นั่นคือ จะค้นพบสิ่งที่เรียกว่า “กฎเชิงโครงสร้างของนิทานปรัมปรา” ในทุกสำนวน

เลวี่สเตราส์ เห็นว่าวิธีคิดแบบนิทานปรัมปราหรือวิธีคิดแบบศาสตร์เชิงรูปธรรมนั้นเป็นการคิดหรือการมองโลกแบบคู่ตรงข้ามโดยมีตัวเชื่อมอยู่ตรงกลาง เพียงแต่นิทานปรัมปราเลือกพูดถึงแต่ตัวเชื่อม ดังนั้นการอ่านนิทานปรัมปราให้เข้าใจหรือให้ออก ก็คือการโยงตัวเชื่อมเหล่านี้ ไปสู่คู่ตรงข้ามที่ตัวเชื่อมเหล่านี้ทำหน้าที่เชื่อม เราจะได้ภาพรวมของนิทานปรัมปรา ฉะนั้นตัวเชื่อมจึงมีลักษณะพร่ามัว ไม่ชัดเจน เป็นได้ทั้ง 2 แบบ เพราะเป็นการเชื่อมสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกันเข้าด้วยกัน รวมถึงเวลากับสถานที่ด้วย หรือที่เลวี่สเตราส์เรียกว่า “a double process of opposition and correlation” นั่นเอง

จากการศึกษานิทานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมข้างต้น เลวี่สเตราส์ สรุปเป็นสาระสำคัญไว้ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ในนิทานปรัมปรามักมีลักษณะของการพูดเรื่องซ้ำๆ กัน การพูดเรื่องซ้ำๆ กันของนิทานปรัมปรา ในความเห็นของเลวี่สเตราส์ คือ เทคนิควิธีการในการตอกย้ำโครงสร้างของนิทานปรัมปราให้แข็งแกร่งและเด่นชัดขึ้น นั่นคือ การพูดเรื่องซ้ำๆ หรือการพูดเรื่องเดียวกันบ่อยๆ มีหน้าที่เฉพาะในนิทานปรัมปรา เป็นลักษณะเฉพาะแบบหนึ่งของนิทานปรัมปรา ประการที่สอง เป้าหมายของนิทานปรัมปราอยู่ที่การสร้างตรรกะให้กับสิ่งที่ขัดแย้งกัน

Copyright by Mahidol University

สิ่งที่ดูเหมือนว่าไปด้วยกันไม่ได้ ให้อยู่ด้วยกันได้ ผ่านความคิดเรื่องตัวเชื่อม (mediator) แม้ว่านิทานจะมีมากเรื่องและแต่ละเรื่องมีหลายสำนวนก็ตาม แต่โครงสร้างของนิทานเหล่านี้จะเหมือนกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง เลวี่สเตราส์ มีความเห็นว่าการเติบโต การขยายตัวของนิทานปรัมปราเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่โครงสร้างของนิทานปรัมปราจะไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่แตกต่างไปจากคำในภาษาที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ระบบ กฎเกณฑ์ของภาษากลับไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระดับและในขนาดที่รวดเร็วเท่ากับคำในภาษา และ ประการที่สาม วิธีคิดแบบนิทานปรัมปรามีความเข้มข้นไม่แพ้วิทยาศาสตร์ เพียงแต่เป็นศาสตร์คนละแขนง สนใจคนละเรื่อง มิได้ต่ำต้อยหรือด้อยกว่าวิทยาศาสตร์อย่างที่มักนิยมเข้าใจอย่างผิดๆ สำหรับเลวี่สเตราส์แล้ว มนุษย์ไม่ว่าในยุคใดสมัยใดต่างก็คิดเป็น นั่นคือ มนุษย์ไม่ว่ายุคใดสมัยใดต่างก็มีระบบคิด/วิธีคิดของตัวเองหรือที่เลวี่สเตราส์เรียกว่า human mind นั่นเอง

คุณูปการที่ยิ่งใหญ่ที่เลวี่สเตราส์มอบไว้ให้กับแวดวงการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์โดยรวม ได้แก่การหาญกล้าที่จะนำเสนอการศึกษาที่ดูเสมือนว่าไม่น่าจะศึกษาได้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ดูไร้ระเบียบอย่างนิทานปรัมปรา หรือสิ่งที่ดูไร้เหตุผล งมงาย ล้าหลังอย่างวิธีคิดของคนเผ่าพื้นเมืองโบราณที่เลวี่สเตราส์เรียกว่า “ศาสตร์เชิงรูปธรรม” ว่าจริงๆ แล้วสิ่งเหล่านี้มีระบบ ระเบียบ มีเหตุผลของตัวเอง เพียงแต่เป็นระบบ ระเบียบและเหตุผลคนละชุดกับของคนสมัยใหม่ จึงเป็นการศึกษาที่มีจุดยืนของการอ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความเคารพยอมรับในความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของสิ่งที่ศึกษา หรือที่ โจฮันเนส เฟเบี่ยน นักมานุษยวิทยาที่สำคัญอีกคนหนึ่งในปัจจุบัน เรียกว่า “coevalness” ไม่ใช่ใช้มาตรฐานของตัวเองเข้ากำหนด ตัดสินชี้ขาด นั่นคือ เป้าหมายสูงสุดของการศึกษามานุษยวิทยาแนวโครงสร้างนิยมของโคลด เลวี่สเตราส์ อยู่ที่การพยายามฉายภาพให้เห็นอย่างที่ซานช์ เดอ กรามอนท์ สรุปไว้อย่างน่าสนใจและอย่างน่ารับฟังยิ่งว่า “ไม่มีสังคมใดเหนือกว่าสังคมอื่น”

2.6 นิทานพื้นบ้านทางภูมิศาสตร์

2.6.1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภูมิลักษณ์

สิน สินสกุล (2551, 14 มีนาคม 2551) กล่าวว่า ธรณีสัณฐานเป็นสาขาหนึ่งของธรณีวิทยาที่ว่าด้วยพื้นผิวของโลก ซึ่งประมวลทั้งรูปร่างธรรมชาติ กระบวนการกำเนิด การปรับตัวของพื้นผิวโลก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทำให้เกิดรูปร่างของพื้นที่แบบต่างๆ

Copyright by Mahidol University

ที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน เรียกโดยรวมว่า ภูมิลักษณ์ ลักษณะทางธรณีวิทยาในกลุ่มภูมิลักษณ์ ได้แก่ ภูมิประเทศที่เป็นภูเขา ทะเล แม่น้ำ ลำธาร น้ำตก ถ้ำ เป็นต้น ปัจจัยสำคัญสองประการที่ทำให้เกิดภูมิลักษณ์ ปัจจัยแรก คือ พลังงานภายในโลก ที่ทำให้เกิดการเคลื่อนที่ของเปลือกโลก ยกตัวขึ้นหรือยุบตัวลงเกิดเป็นรอยคดโค้ง และรอยเลื่อนของชั้นหินทำให้เกิดเป็นภูเขา รวมทั้งการไหลแทรกของแมกม่าจากใต้เปลือกโลกขึ้นมาแข็งตัวข้างบน ทำให้เกิดภูเขาไฟ และ ปัจจัยที่สอง คือ พลังงานแสงอาทิตย์ ทำให้เปลือกโลกเกิดการผุพัง การกร่อน และการทับถมของตะกอน โดยที่ภูมิลักษณ์ของสถานที่ต่างๆ จำแนกตามลักษณะการเกิดและวิวัฒนาการตามกระบวนการทางธรณีสัณฐานได้ดังนี้

ภูมิลักษณ์ภูเขา ภูเขาเกิดจากการเลื่อนตัวของเปลือกโลกทำให้เกิดการยกตัวขึ้นเป็นภูเขาบนพื้นผิวโลก ภูมิลักษณ์ของภูเขาตามชนิดหินที่พบในประเทศไทยมีหลายชนิด เช่น ภูเขาแกรนิตหรือหินไนส์ จะมีลักษณะมน ตัวอย่างของภูเขาแกรนิตได้แก่ เทือกเขาดอยสุเทพ-ปุย และดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนภูเขาที่เกิดจากหินภูเขาไฟที่มีการระเบิดมาแล้วในอดีตบางแห่งมีลักษณะของปล่องภูเขาไฟปรากฏอยู่ด้วย ตัวอย่างที่น่าสนใจได้แก่ ปล่องภูเขาไฟผาคอกจำปาแดด ผาคอกหินฟู อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ภูพระอังคาร จังหวัดบุรีรัมย์ และภูเขายอดราบ เป็นลักษณะเฉพาะของภูเขาโดดที่เกิดจากหินชั้นในมหายุคมีโซโซอิก (230-65 ล้านปี) ประกอบด้วยหินชั้นหลายชนิดที่มีความคงทนต่อการกัดเซาะผุพังไม่เท่ากัน เรียงตัวซ้อนกันในแนวราบ การสึกกร่อนของหินทำให้ไหล่เขาชันขึ้นไปตามความสูง แต่ยอดเขาจะมีลักษณะแนวราบคล้ายโต๊ะ ส่วนมากเป็นภูเขาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ภูกระดึง ภูหลวง และ ภูเวียง เป็นต้น

ภูมิลักษณ์แบบคาร์สต์ เป็นลักษณะของพื้นที่หินปูนหรือโดโลไมต์ที่มีน้ำ ทั้งจากบนดินและใต้ดินทำปฏิกิริยากับเนื้อปูนจนละลายหินออกเป็นรูปลักษณ์ต่างๆ กัน ภูมิลักษณ์แบบคาร์สต์ประกอบด้วย ถ้ำ หลุมยุบ พื้นผิวที่ขรุขระเป็นริ้วร่อง มีหินปุ่มอยู่บนพื้นรอบเขาและมักถูกปิดทับด้วยหินสีแดง ภูเขาหินปูนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย ได้แก่ เทือกเขาเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผานกเค้า จังหวัดเลย เขาสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เขาสก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทิวเขาหินปูนในเขตอำเภอเมืองพังงาและในอ่าวพังงา ถ้ำ เป็นลักษณะเด่นของภูมิลักษณ์คาร์สต์ ที่เกิดจากการกัดเซาะผุพัง ทั้งทางกายภาพและทางเคมีเกิดในภูเขาหินปูน เนื่องจากหินปูนละลายน้ำได้ง่าย เมื่อหินปูนทำปฏิกิริยากับน้ำฝนและน้ำใต้ดินที่มีสภาพเป็นกรดอ่อนๆ เกิดการละลายออกของหินทำให้สึกกร่อนเป็นโพรง โดยมักเกิดตามรอยแตกที่มีอยู่ในหิน ซึ่งเนื้อหินจะถูกละลายไปตามรอยแตกที่มีขนาดกว้างขึ้นกลายเป็นถ้ำ ถ้าหินปูนมีรอยแตก

Copyright by Mahidol University

มากและถูกชะล้างละลายออกไปมากจนทำให้หินพังจากด้านบนลงไปเกิดเป็นหลุม เรียกว่า หลุมยุบ ซึ่งหลุมยุบบางแห่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น ที่ถ้ำมรกต เกาะมุก จังหวัดตรัง และทะเลในของอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะอ่างทอง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น ภายในถ้ำที่มีความชื้นและ อุณหภูมิที่พอเหมาะ มักมีน้ำที่มีสารละลายปูนไหลหยดอยู่ตามพื้นและเพดานถ้ำเกิดเป็นหินงอก หินย้อย ในบางแห่งน้ำละลายปูนตกผลึกเป็นผลึกแร่แคลไซต์สวยงามมาก เช่น ถ้ำผลึกแคลไซต์ อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และถ้ำเขาบิน จังหวัดราชบุรี ถ้ำเป็นภูมิลักษณ์ที่อ่อนไหวมาก เสื่อมสภาพได้ง่ายจำเป็นต้องทำการอนุรักษ์อย่างเคร่งคัดให้อยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม

ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากสายน้ำ เป็นลักษณะภูมิประเทศที่เป็นผลมาจากการทำงานของทางน้ำไหล ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโกรกธาร หรือ ออบ แก่ง น้ำตก เป็นต้น น้ำตกเป็นภูมิลักษณ์ที่เกิดจากการไหลเซาะของทางน้ำผ่านความลาดชันของภูเขามีความแตกต่างกันไปหลายแบบ ขึ้นอยู่กับชนิดของหินที่น้ำไหลผ่าน และโครงสร้างทางธรณีวิทยา เช่น น้ำตกแม่กลาง จังหวัดเชียงใหม่ ไหลผ่านหินแกรนิตและมีรอยเลื่อนหน้าน้ำตกทำให้เป็นหน้าผาชัน มีน้ำไหลแรง น้ำตกสาลิกา จังหวัดนครนายก เป็นอีกแห่งหนึ่งที่ทางน้ำไหลผ่านหน้าผารอยเลื่อนลงมาเป็นสายน้ำตก เช่นเดียวกับน้ำตกเหวสุวัต ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ทั้งสองแห่งนี้เป็นหินภูเขาไฟ ส่วนน้ำตกที่เกิดจากหินปูนจะมีลักษณะของคราบหินปูนที่เป็นสารละลายปูนจากน้ำ ตกตะกอนสะสมตัวตามสายน้ำตกลดหลั่นกันลงมาเป็นชั้นๆ เช่น น้ำตกไทรโยก น้ำตกเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี ในประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นน้ำตกที่สวยงามขนาดต่างๆ อยู่ทั่วทุกภาค สิ่งสำคัญของน้ำตกอยู่ที่ต้นกำเนิดของน้ำตกที่จะต้องมีน้ำตลอดปี ต้นน้ำต้องมีความ ชุ่มชื้น ป่าต้นน้ำต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างดีเสมอ

ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากการผุพังสึกกร่อน การผุพังสึกกร่อนเป็นกระบวนการที่ผิวโลกทำให้สภาพภูมิประเทศเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาโดยมีตัวการในธรรมชาติที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น กระแสน้ำ คลื่น ลม และสิ่งมีชีวิต ซึ่งรวมถึงมนุษย์ด้วย ภูมิลักษณ์ประเภทนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากการผุพังสึกกร่อนของหินเกิดขึ้นได้ในหินทุกชนิด รูปร่างที่เป็นผลจากการสึกกร่อนขึ้นอยู่กับชนิดและโครงสร้างทางธรณีวิทยาของหิน ทำให้เกิดภูมิลักษณ์ที่สวยงามในรูปแบบต่างๆ ตัวอย่างของภูมิลักษณ์ประเภทนี้ ได้แก่ แท่งเสา และซุ้มหิน ถ้ามีทางน้ำลอดผ่านเรียกว่า สะพานหินธรรมชาติ บางแห่งอาจมีหินทรงตัว (หินที่มีรูปร่างและขนาดต่างกันมาก วางซ้อนกันในแนวดิ่งด้วยจุดศูนย์ถ่วงพอดี) ตัวอย่าง แหล่งท่องเที่ยวที่มีภูมิลักษณ์ประเภทนี้ในประเทศไทย เช่น เสาเฉลียง จังหวัดอุบลราชธานี ป่าหินงาม อำเภอเทพสถิตย์

Copyright by Mahidol University

จังหวัดชัยภูมิ หอนางอุษาในอุทยานภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี และ ลานหินปุ่ม-ลานหินแตก อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากการผุพังสึกกร่อนของตะกอนตะกอน หมายถึง เศษหิน กรวด ทราย และดิน ที่ยังไม่แข็งตัวเป็นหิน ภูมิลักษณ์แบบนี้เกิดจากการผุพังสึกกร่อนของตะกอนที่ถูกพัดพามาตกทับถมตัวอยู่ก่อนแล้ว กลุ่มตะกอนเดิมมักประกอบด้วยตะกอนชนิดและขนาดต่างๆ หลายชั้น แต่ละชั้นมีความคงทนต่อการสึกกร่อนกัดเซาะของทางน้ำในแนวดิ่งและแนวราบไม่เท่ากันผลของการผุพังสึกกร่อนทำให้เกิดริ้ว ร่อง แท่งเสาหลายรูปแบบ แหล่งท่องเที่ยวที่มีภูมิลักษณ์แบบนี้ในประเทศไทย ได้แก่ ผาช่อ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เสาดินนาน้อย จังหวัดน่าน แพะเมืองผี จังหวัดแพร่ และโป่งยุบ จังหวัดราชบุรี

ภูมิลักษณ์ชายฝั่งทะเล ชายฝั่งทะเลเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างทะเลกับแผ่นดิน เป็นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาพื้นที่ชายฝั่งทะเลของประเทศไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของระดับทะเลในอดีตเมื่อประมาณ 10,000 ปีที่ผ่านมา ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นจนไหลท่วมเข้ามาในแผ่นดิน โดยขึ้นถึงระดับสูงสุดเมื่อประมาณ 6,000 ปีที่ผ่านมาด้วยระดับความสูงประมาณ 4 เมตรจากระดับน้ำทะเลปัจจุบัน จากนั้น ระดับน้ำทะเลจึงลดลงสู่ระดับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อประมาณ 900 – 800 ปีที่ผ่านมาทำให้ประเทศไทยมีชายฝั่งทะเลอันดามันและชายฝั่งทะเลอ่าวไทยยาวรวมกันประมาณ 2,815 กิโลเมตร มีภูมิลักษณ์ชายฝั่งทะเลหลายรูปแบบที่เกิดจากการกระทำของลม คลื่น น้ำขึ้น–น้ำลง และกระแสน้ำ ได้แก่ ชายฝั่งหินหาดทราย ลากูน ที่ราบน้ำขึ้นถึง และพรุนหรือมาบ ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวชายฝั่งของประเทศไทย ได้แก่ ชายฝั่งหมู่เกาะหินปูนในอ่าวพังงา ซุ้มหินที่แหลมจมูกควาย จังหวัดกระบี่ ซุ้มหินที่ผาแดง จังหวัดชุมพร หาดทรายฝั่งตะวันตกของเกาะภูเก็ต หาดทรายหัวหิน สันทรายชายฝั่งที่เขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สันทรายตั้งแต่บ้านโคกสูงจนถึงบ้านท่ามะนาว อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สันทรายบ้านน้ำพุ บ้านถ้ำธง อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร สันดอนเชื่อมเกาะ บริเวณอ่าวต้นไทร เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ ลากูนที่ทะเลสาบสงขลา ลากูนของแม่น้ำปัตตานี และลากูนของแม่น้ำตากใบ แม่น้ำนราธิวาส บางแห่งเป็นหาดเลนที่มีป่าโกงกางขึ้นปกคลุม เช่น ที่ดอนหอยหลอด จังหวัดสมุทรสงคราม อ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี อ่าวบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ส่วนพรุหรือมาบ พบมากทางอ่าวไทย เช่นที่ จังหวัดจันทบุรี สงขลา สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ปัตตานี และนราธิวาส

Copyright by Mahidol University

2.6.2 ภูมิลักษณ์ในนิทานตาม่องล่าย

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานที่พยายามอธิบายการเกิดขึ้นของลักษณะทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่นว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เช่น ในนิทานอธิบายว่า “เขาล้อมหมวก” เกิดจากหมวกของตาม่องล่าย ที่ขว้างไปตกยังบริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งในความเป็นจริงไม่สามารถเป็นไปได้ แสดงให้เห็นว่าการอธิบายดังกล่าว ไม่ได้ใช้ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์มาเป็นองค์ความรู้ แต่กลับนำจินตนาการ แนวคิด และภูมิปัญญาบางประการที่สอดประสานความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับภูมิลักษณ์จะทำให้สามารถเปรียบเทียบและอธิบายความจริงที่เกิดขึ้น ในเชิงสนับสนุนและเพิ่มเติมองค์ความรู้ มิได้เป็นการสร้างความเข้าใจให้กับผู้ฟังเพื่อต้องการลบล้างหรือค้านการอธิบายที่มีอยู่เดิม

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ค่อนมาทางตอนบน ประกอบด้วยภูมิลักษณ์ที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นภูมิลักษณ์ภูเขา ภูมิลักษณ์แบบคาสต์ ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากสายน้ำ ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากการผุพังสึกกร่อน และภูมิลักษณ์ชายฝั่งทะเล ดังนั้นสถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงสามารถที่จะอธิบายการเกิดขึ้นด้วยความรู้ทางธรณีสัณฐานให้สามารถเข้าใจการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นได้

แนวคิดเรื่องภูมิลักษณ์ สามารถนำมาใช้สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเกิดภูมิลักษณ์ในท้องถิ่น ซึ่งผ่านช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงบนพื้นผิวโลก ก่อเกิดเป็นรูปลักษณ์ต่างๆ มีความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตรวมทั้งมนุษย์ที่สามารถรับรู้ได้ด้วยการมองเห็น แล้วเกิดกระบวนการจินตนาการเป็นรูปร่างต่างๆ นานา มนุษย์ต้องปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นให้ได้ ซึ่งนอกจากมนุษย์จะสามารถปรับตัวได้แล้ว ยังสามารถใช้ประโยชน์จากภูมิลักษณ์ให้เกิดผลดีต่อการดำรงชีวิตด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภูมิลักษณ์ชายฝั่งทะเล ที่มีทั้งภูเขา เกาะ หาดทราย สัตว์น้ำ รวมทั้งวัฒนธรรมของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่และอาชีพ เช่น ชาวประมง ที่ดำเนินชีวิตเกี่ยวเนื่องกับท้องทะเลและชายฝั่ง การต้องล่องเรือออกไปในท้องทะเลอันกว้างใหญ่ ไม่มีสิ่งกำบังการมองเห็น ภูมิลักษณ์ชายฝั่งจึงกลายเป็นจุดสังเกตได้ง่ายนอกเหนือจากการใช้ความรู้จากการดูดาวในยามค่ำคืน การทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น จะช่วยให้สามารถอธิบายสาเหตุของการเกิดภูมิลักษณ์โดยใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งนอกจากจะช่วยเพิ่มข้อมูลเข้าไปในนิทาน ยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาหา “ความหมายข้างใน” ของนิทานที่แฝงอยู่กับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นด้วย

Copyright by Mahidol University

2.7 การนำเอกลักษณ์ท้องถิ่นมาเป็นทุนทางวัฒนธรรม

2.7.1 เอกลักษณ์ของมรดกท้องถิ่น

เอกลักษณ์ในทางสังคมจิตวิทยา หมายถึง ความสำนึกของแต่ละบุคคลว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร เป็นคำตอบของคำถามที่ว่า “ฉันคือใคร” และ “ฉันคือใครในสายตาผู้อื่น” บุคคลหนึ่งๆ จะมีหลายเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นการมองตนเองในแง่มุมต่างๆ ในฐานสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม ตัวอย่างเช่น เชื้อชาติ ถิ่นกำเนิด เพศ ชนชั้น อาชีพ การเมือง และศาสนา ดังนั้นในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม บุคคลหนึ่งๆ จะมองตนเองในหลายๆ แง่มุม ตัวอย่างเช่น นาย ก. มองตนเองว่า เป็นคนไทยเชื้อสายจีน เป็นชาวประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้ชาย เป็นพ่อค้า เป็นชนชั้นนายทุน เป็นชาวพุทธ การมองตนเองในแง่มุมต่างๆ ของนาย ก. ก็คือ เอกลักษณ์ในแง่มุมต่างๆ ของนาย ก. นั่นเอง

นอกจากเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลแล้ว ในระดับกลุ่ม สังคมหนึ่งๆ จะมี “เอกลักษณ์ร่วม” ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่างๆ ในสังคม อันจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร สำนึกร่วมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม เช่น เพลงพื้นบ้าน ตำนาน และนิทานพื้นบ้าน ดังนั้น สังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการสร้าง การดำรงรักษา และการปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์โดยตรง ทั้งนี้โครงสร้างของเอกลักษณ์ เกิดจากการจัดระบบของสังคม โดยกลุ่มสถาบันต่างๆ ในสังคม อันได้แก่ สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางสังคม และสถาบันทางการเมือง ซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพลกับสมาชิกในสังคม ดังนั้น บุคคลหนึ่งๆ จึงต้องปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์เมื่อตนเข้าไปเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมใหม่ นั่นก็คือ เอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลและเอกลักษณ์ร่วมของกลุ่มจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนไป

ตัวอย่างของการเกิดเอกลักษณ์ในวงจรวัฒนธรรม เช่น เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ ไข่เค็มไชยา จากการที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้มีการผลิตไข่เค็มจำนวนมากและมีรสชาติอร่อย เป็นการผลิต (production)สินค้า ได้มีผู้ซื้อชิมและติดใจรสชาติอย่างมาก (consumption) จนเป็นที่ขึ้นชื่อว่าเมื่อเดินทางผ่านอำเภอไชยาจะต้องซื้อไข่เค็ม (regulation) และได้มีการนำเสนอเรื่องไข่เค็มไชยาผ่านสื่อต่างๆ เช่น รายการโทรทัศน์ แผ่นพับ

Copyright by Mahidol University

ต่างๆ รวมทั้งการบรรจุไว้ในคำขวัญของจังหวัด (representation) จึงได้กลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดไปในที่สุด (identity)

การนำแนวคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษากระบวนการใช้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เพื่อประโยชน์ของคนในท้องถิ่น จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวมทั้งเป็นเอกลักษณ์ร่วมของคนในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และอ่าวไทยตอนบน แสดงให้เห็นความพยายามในการผลิตเอกลักษณ์ให้เป็นที่ยอมรับ และพยายามสื่อสารเพื่อนำเสนอเอกลักษณ์ของท้องถิ่นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ต่อคนในท้องถิ่นและบุคคลอื่น

2.7.2 การใช้มรดกท้องถิ่นเป็นทุนทางวัฒนธรรม

เอกลักษณ์ของท้องถิ่น ถือเป็นสิ่งบ่งบอกอัตลักษณ์ หากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้รับการยกย่องให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และถูกนำมาเล่าเพื่อการถ่ายทอดความเข้าใจในท้องถิ่น โดยถือว่านิทานพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่น การเล่านิทานจึงถือเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับท้องถิ่นวิธีหนึ่ง ลักษณะของการนำวัฒนธรรมใดๆ ของท้องถิ่นมาสร้างประโยชน์ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง วัตถุดิบทางวัฒนธรรมนั้นอาจเรียกได้ว่าเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ซึ่งหมายถึง การนำเอาวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาทำเป็นทุนเกี่ยวพันกับสินค้าวัฒนธรรม (Culture Product) ในรูปของสินค้าและบริการที่วัฒนธรรมฝังอยู่ในตัวสินค้าหรือบริการนั้น ดังนั้นทุนวัฒนธรรมจะเติบโตได้ ก็ต้องอาศัยการเติบโตของอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรมด้วย

ชัยอนันต์ สมุทวนิช (2541) ได้เสนอแนวคิดว่า วัฒนธรรมคือทุน (Culture as Capital) หมายความว่า เมื่อวัฒนธรรมเป็นทุนชนิดหนึ่งแล้วก็มีการเก็บสะสมทางวัฒนธรรมได้ (Cultural Stock) และการเปลี่ยนแปลงในการสั่งสมทางวัฒนธรรม น่าจะถือได้ว่าเกิดการลงทุนหรือทำให้ทุนเดิมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสามารถรักษาคุณค่าไว้ได้ วัฒนธรรมที่เป็นทุนของสังคมหนึ่งๆ มีมานาน ไม่สูญไปอย่างสิ้นเชิงและไม่สามารถทำลายได้ แต่ถ้าไม่มีการสืบสานต่อขาดความเอาใจใส่ ทุนของสังคมนี้ก็จะลดลงและหมดไปในที่สุด

ดังนั้น การปรับสภาพของทุนวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นทุนหลักของสังคมที่สามารถจะลงทุนในกิจกรรมด้านวัฒนธรรมเพื่อการเพิ่มพูนทุนเดิมได้ คือ การปรับบทบาทของวัฒนธรรมให้พ้นจากการเป็นฝ่ายถูกกระทำ หรือมีบทบาทรอง บทบาทรับ ให้เป็นฝ่ายตื่นตัว

Copyright by Mahidol University

และมีบทบาทนำ บทบาทรุกมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมต่างๆ การปลูกฝังให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรม เพื่อเป็นการกระตุ้นให้วัฒนธรรมได้เกิดการเคลื่อนไหวและเติบโตได้อย่างไม่มีวันหมด

การลงทุนทางวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องเป็นการผลิตสินค้าและบริการ ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนด้วยกลไกตลาด แต่เป็นการผลิตบริการของรัฐและผู้มีอำนาจดำเนินการเพื่อวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับความพยายามที่จะฉีดป้อนความคิด ความเชื่อ คุณค่าเพื่อกล่อมเกลาทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน เนื่องจากการลงทุนทางวัฒนธรรม มีเป้าหมายที่ต่างไปจากการผลิตสินค้าและบริการเพื่อหวังผลกำไร และไม่เกี่ยวข้องกับการมีราคาแลกเปลี่ยนตามกลไกตลาด

ตัวอย่างของทุนทางวัฒนธรรม คือ บ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ได้มีการนำเอาวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวบ้านมาจัดเป็นรายการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ให้นักท่องเที่ยวได้มาเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้าน มีสินค้าวัฒนธรรม เช่น ผ้าทอแบบพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสินค้าที่มีคุณค่าในฐานะเป็นงานฝีมือที่มีเอกลักษณ์ในตัวเอง

เมื่อชุมชนในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และอ่าวไทยตอนบนได้มีการสั่งสมทางวัฒนธรรมด้วยการสร้างนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามอ่องล่าย จนกลายมาเป็นเอกลักษณ์ ดังนั้นการสร้างนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามอ่องล่าย จึงถือเป็นการนำเอาเอกลักษณ์ท้องถิ่นมาแปรเป็นทุนทางวัฒนธรรม และพยายามทำให้คนทั่วไปเล็งเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

2.8 เอกสารนิทานพื้นบ้าน

ในการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตามอ่องล่าย ผู้วิจัยได้ทำการสืบค้นจากห้องสมุดอิเลคทรอนิคทางอินเตอร์เนทจากหลายแหล่งข้อมูล ปรากฏว่า ไม่พบเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตามอ่องล่ายเลย แต่สำหรับ เนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตามอ่องล่าย ที่ปรากฏในหน้าเอกสารอิเลคทรอนิคของเวปไซท์ต่างๆ สามารถสืบค้นได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่ จะเป็นเนื้อเรื่องเล่าของตัวนิทานเท่านั้น เป็นข้อความที่เหมาะสำหรับการอ่านเพื่อความรู้ ความบันเทิง หรือ สำหรับนำไปใช้ในการเล่านิทานต่อไป ไม่ได้

Copyright by Mahidol University

มีลักษณะของการศึกษาวิเคราะห์แต่อย่างใด ส่วนเอกสารที่เป็นหนังสือบอกเล่าเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายโดยเฉพาะนั้น พบเพียงหนึ่งเล่ม ได้แก่ หนังสือ “ตาม่องล่าย นิทานพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ของ กองทุนหม่อมราชวงศ์อายุมงคล โสณกุล โดย วิภา กงกะนันทน์ จัดทำขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ.2549 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นข้อมูลโครงเรื่องที่ได้ถูกนำมาแปล และเขียนใหม่ที่มีทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ ทั้งสิ้น 8 ภาษา และยังมีภาพการ์ตูนประกอบเรื่องที่เขียนโดย ประยูร จรรยาวงศ์ คอลัมนิสต์หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ บอกไว้ว่าได้วาดไว้ตั้งแต่ก่อน ปี พ.ศ.2500 และยังได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งสืบค้นที่จัดทำเป็นนิทรรศการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ที่อุทยานแห่งชาติหาดวนกร อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งข้อมูลทั้งหมดเป็นโครงเรื่องที่บอกเล่าความเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในเชิงนิทานที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นเท่านั้น ไม่ได้มีการวิเคราะห์ถึงความหมายข้างในของนิทานแต่อย่างใด เช่นเดียวกับข้อมูลที่ได้จากหน้าเอกสารอิเลคทรอนิคในเวปไซท์ต่างๆ ที่สามารถสืบค้นได้ทั่วไปตามที่กล่าวแล้วข้างต้น

การศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในครั้งนี้มุ่งประเด็นไปที่การค้นหา “ความหมายข้างใน” ของนิทาน ซึ่ง ภัทรพงศ์ คงวิจิตร (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่องพื้นที่และความหมายของการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการแสวงหา “ความจริงแท้” ของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นด้านตรงข้ามกับความไม่จริงแท้ของชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมโดยการบริโภค “ความหมาย” ของพื้นที่ต่างๆ นั้นเป็นไปด้วยการใช้สายตาในรูป “การจับจ้อง” ซึ่งมีพื้นฐานจากวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการสร้าง “ภาพ” ของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นหลัก และยังแยกวิเคราะห์ทั้งในมุมมองของนักท่องเที่ยว และมุมมองของชาวเมืองหลวงพระบาง โดยด้านนักท่องเที่ยวได้ให้ความสำคัญกับพลังของสื่อสารมวลชนเป็นสำคัญ เพื่อรวมเอาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของตนเข้ากับโลกที่ขยายขอบเขตออกไปจากกรอบความรู้เดิม

การศึกษานิทานพื้นบ้านโดยการวิเคราะห์อนุภาคนั้น ประจักษ์ สายแสง (2516) ได้วิจัยวรรณกรรมจากตำบลคีรีมาศ อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย วรรณกรรมที่รวบรวมได้จำแนกประเภทเป็นนิทาน นิยาย ประวัติ แหล่ และเพลง วิเคราะห์ได้อนุภาค 19 อนุภาค ผลจากการศึกษาค้นคว้าปรากฏว่า ชาวตำบลคีรีมาศ ให้ความสำคัญในเรื่องจริยธรรมเป็นอันมาก การเล่าเรื่องสนุกสนานโดยเฉพาะมุขตลก ใช้วิธีบิดเบือนเรื่องจากความเป็นจริง บางครั้งใช้ถ้อยคำหยาบโลน แต่ก็มีคติธรรมแฝงอยู่

Copyright by Mahidol University

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานที่อธิบายสภาพทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่นนั้น โดย สุจินดา รูปโฉม (2538) ได้ทำการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ โดยทำการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และจัดทำคู่มือครูสำหรับใช้ประกอบการสอนรายวิชานิทานพื้นบ้าน ได้ทำการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านจำนวน 400 เรื่อง ซึ่งนิทานเหล่านี้ได้สะท้อนถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ของภาคเหนือโดยทั่วไปว่ามีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าชุกชุม มีแม่น้ำลำคลองมาก สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนว่ามีลักษณะเรียบง่าย สะท้อนระบบครอบครัว สภาพเศรษฐกิจ การดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ ค่านิยม ความเชื่อ การเมือง และการใช้ภาษาในเนื้อเรื่องของนิทาน ทั้งนี้การศึกษาข้างต้น เป็นการศึกษาเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาจัดทำเป็นคู่มือสำหรับการสอนรายวิชานิทานพื้นบ้านในสถานศึกษา ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการทำให้นิทานพื้นบ้านที่เป็นเรื่องเล่ากลายมาเป็นนิทานพื้นบ้านที่เป็นลายลักษณ์อักษร สามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านทางด้านโครงเรื่อง และการสะท้อนสภาพของท้องถิ่นในลักษณะเปรียบเทียบ

การศึกษานิทานพื้นบ้านที่ใช้กฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านในการศึกษาของ ปรีชา อุยตระกูล (2521) ได้วิจัยวรรณกรรมพื้นบ้ายจากตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ได้จำแนกประเภทนิทาน นิยาย ประวัติ ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังกาใหญ่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สภาพชีวิตของชาวรังกาใหญ่ด้านต่างๆ เช่น ประเพณี อาชีพ ความเชื่อ ค่านิยม และจากการวิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรมพบว่านิทานทรงเครื่องส่วนใหญ่มีลักษณะสอดคล้องกับกฎของออลริค และมีวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังกาใหญ่บางเรื่องมีโครงเรื่องและเนื้อหาบางตอนคล้ายคลึงกับวรรณคดีแบบฉบับ

งานวิจัยที่สะท้อนสภาพของชุมชนทางด้านต่างๆ ที่ วีระวัชร์ ปิ่นเขียน (2524) ได้วิจัยวรรณกรรมกะเหรี่ยงจากตำบลสวนผึ้ง กิ่งอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมและจำแนกนิทานได้ดังนี้ คือ นิทานปรัมปรา นิทานท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยนิทานอธิบาย นิทานความเชื่อ นิทานเกี่ยวกับสมบัติ นิทานคติสอนใจ นิทานเรื่องสัตว์ นิทานตลกขบขัน และได้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานพบว่า นิทานได้สะท้อนให้เห็นสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ แนวทางการดำเนินชีวิต อาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและค่านิยม มีการยึดมั่นในศาสนาและจารีตประเพณีอย่างเคร่งครัด เช่น ประเพณีการบวช การแต่งงาน และประเพณีอื่นๆ ทั้งที่เป็นประเพณีส่วนบุคคล และประเพณีของกลุ่มชน

Copyright by Mahidol University

การศึกษาความเป็นสากลของนิทานพื้นบ้านไทยนั้น พรทิพย์ สารปรัง (2540) ได้วิจัยนิทานพื้นบ้าน บ้านมะค่า บ้านนาสีนวน บ้านท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยรวบรวมและจำแนกประเภทนิทานได้เป็น 10 ประเภท คือ นิทานมหัศจรรย์ นิทานชีวิต นิทานวีรบุรุษ นิทานประจำถิ่น นิทานอธิบายเหตุ นิทานสัตว์ มุขตลก นิทานศาสนา นิทานผี นิทานเข้าแบบ และเมื่อนำกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริค มาวิเคราะห์ลักษณะของนิทานจะสอดคล้องกับกฎของเอกเซล ออลริค ทำให้มองเห็นความเป็นสากลของนิทาน การศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนของวิถีชีวิตชาวบ้านจากนิทานพบว่าสะท้อนด้านครอบครัว ด้านเศรษฐกิจ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ศาสนา แนวคิด และความเชื่อ

นิทานส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้น และถ่ายทอดด้วยวิธีการเล่า ผ่านสื่อต่างๆ ตามยุคสมัย ด้วยการเล่านี่เองที่ต้องใช้หลักการของการสื่อความหมาย เป็นการใส่รหัสจากผู้เล่า สื่อสารไปยังผู้ฟังที่จะทำหน้าที่ถอดรหัส และตีความนิทาน เพื่อสร้างความเข้าใจสารที่สื่อในรูปแบบของนิทาน ซึ่ง วิลัยพร สาคริก (2545) ได้ทำการศึกษาการสื่อความหมายและการรับรู้เอกลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนหัวหิน เพื่อศึกษาการสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนหัวหิน การสื่อความหมายเอกลักษณ์ของชุมชนหัวหิน และการรับรู้และถอดรหัสเอกลักษณ์ของชุมชนหัวหินในกลุ่มนักท่องเที่ยว พบว่า การสร้างเอกลักษณ์เกิดจากวัฒนธรรมพื้นฐานของชุมชน คือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ชุมชน สื่อจินตคติ และสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน โดยเอกลักษณ์ชุมชนได้แก่ ภาพลักษณ์ของชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว สินค้าและบริการ และประเพณีการละเล่น สำหรับการสื่อความหมายเอกลักษณ์ของชุมชนมีวิธีการคือการใช้คำขวัญ การใช้นโยบาย สถาปัตยกรรม งานเทศกาลประเพณี และกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนการสื่อสาร มีการสื่อสารระหว่างหน่วยงานด้วยกัน การสื่อสารระหว่างหน่วยงานกับชาวบ้านในชุมชน และการสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยว สำหรับการรับรู้เอกลักษณ์ในกลุ่มนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะรับรู้เอกลักษณ์ในภาพลักษณ์ของเมืองหัวหิน ความสะดวกปลอดภัย และความหลากหลายของเมือง

2.9 สรุปท้ายบท

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านที่มีการกระจายตัวในพื้นที่อาณาบริเวณกว้าง ครอบคลุมชายฝั่งและผืนทะเลอ่าวไทยจากจังหวัดตราดจนถึงจังหวัดชุมพร ด้วยความกว้างของการกระจายตัวและผ่านกาลเวลามานาน ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ถูกเล่าไว้

Copyright by Mahidol University

ในท้องถิ่นต่างๆ หลายสำนวน ดังนั้นในรายละเอียดของเนื้อเรื่องจึงมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ผู้เล่านำมาเกี่ยวข้องกับนิทาน แต่ในเมื่อนิทานเป็นเรื่องเดียวกัน ไม่ว่าจะถูกเพิ่มเติมหรือลดทอนเนื้อเรื่องอย่างไร นิทานก็มีโครงเรื่องที่เหมือนกันทุกสำนวน ดังนั้นจึงใช้แนวคิดเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านศึกษามาศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เพื่อให้ทราบถึงโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ และเมื่อทราบโครงเรื่องจะทำให้สามารถศึกษาประเด็นที่น่าสนใจในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ทุกสำนวน

เมื่อทราบโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แล้วทำการศึกษาอนุภาคที่มีอยู่ในนิทาน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการอธิบายต้นเหตุของการเกิดภูมิลักษณ์โดยใช้ชุดคำอธิบายที่เกินจริงโดยอ้างหลักการทางภูมิศาสตร์น้อยมากเพียงแค่ในเรื่องของทิศทางเท่านั้น เช่น การอธิบายเกี่ยวกับเกาะนมสาว ซึ่งใช้ชุดคำอธิบายว่าเป็นร่างของนางยมโดย ที่ถูกตาม่องล่ายฉีกเป็นสองข้าง ข้างหนึ่งโยนให้กับเจ้าลาย ส่วนอีกข้างหนึ่งโยนให้กับเจ้ากรุงจีน ซึ่งการระบุทิศทางที่เป็นความรู้ด้านภูมิศาสตร์ มีเพียงบอกว่าโยนร่างนางยมโดยข้างหนึ่งให้กับเจ้ากรุงจีนทางทิศตะวันออก ไม่ได้ใช้ความรู้ทางธรณีสัญฐานอธิบายเกาะนมสาวนั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความรู้ด้านนี้ยังไม่เจริญแพร่หลายเข้ามาในดินแดนแถบนี้ในยุคสมัยนั้น ดังนั้นการใช้แนวคิดเกี่ยวกับภูมิลักษณ์เข้ามาศึกษาจะช่วยให้ทราบถึงลักษณะการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์นั้นด้วยความรู้ทางธรณีสัณฐาน ประกอบกับการใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ในการทำความเข้าใจในเรื่องทิศทาง ระยะทาง ขนาด และตำแหน่ง รวมทั้งการศึกษานิทานพื้นบ้านแบบโครงสร้างนิยมในการทำความเข้าใจชุดคำอธิบายของผู้แต่งนิทานที่เลือกใช้สิ่งที่เกินจริงอธิบายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นในขณะที่ยังไม่มีความรู้ทางภูมิศาสตร์มากนัก เพื่อบอกทิศทางและตำแหน่งของภูมิลักษณ์นั้น

ภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มิได้มีเพียงแห่งเดียว แต่ประกอบด้วยภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นต่างๆ หลายแห่ง เป็นสถานที่จริงที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีอาณาบริเวณต่อเนื่องถึงกัน แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็ไม่ได้หยิบฉวยเอาภูมิลักษณ์ทุกแห่งในอาณาบริเวณเดียวกันนี้มาร้อยเรียงไว้ในนิทาน ดังนั้นภูมิลักษณ์แต่ละแห่งที่ถูกเลือกจึงต้องมีความสัมพันธ์กันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง และมีจำนวนเพียงพอสำหรับการเล่าด้วยชุดคำอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ต่างๆ จึงกลายเป็นนิทานพื้นบ้านที่สามารถนำมาเล่าได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งหากผู้เล่ามีการตระเตรียมที่ดี การเล่านิทานเรื่องนี้ก็จะเป็นการสื่อความหมายที่ช่วยให้ผู้ฟังรับรู้สิ่งต่างๆ ตรงกับความตั้งใจของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ การศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายผ่านภูมิลักษณ์ในลักษณะสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องในนิทาน อาจทำให้สามารถค้นหานัยที่แฝงอยู่และความสัมพันธ์ระหว่างนัยเหล่านั้น เพื่อเข้าถึงนัยที่อยู่ลึกที่สุดของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

Copyright by Mahidol University

สำหรับการอ้างถึงงานวิจัยอื่นๆ ในส่วนของการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ปรากฏในหน้าเอกสารอิเลคทรอนิคของเวปไซท์ต่างๆ สามารถสืบค้นได้อย่างกว้างขวาง แต่ข้อมูลส่วนใหญ่ จะเป็นเนื้อเรื่องของตัวนิทานเท่านั้น ไม่ได้มีการวิเคราะห์ตีความหรือค้นหานัยใดๆ ที่แฝงอยู่ในนิทาน คือ บอกเล่าเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายโดยเฉพาะ สำหรับการสืบค้นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายที่มีความสัมพันธ์ในส่วนของการเป็นนิทานพื้นบ้านที่อธิบายสภาพทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่นนั้น สามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านทางด้านโครงเรื่อง และการสะท้อนสภาพของท้องถิ่นในลักษณะเปรียบเทียบ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายที่มีความเกี่ยวข้องในเชิงเป็นตัวอย่างหรือการเปรียบเทียบ สามารถใช้ในการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายได้ดีขึ้น

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมต่างๆ ในบทนี้ ทำให้เข้าใจความเป็นนิทานพื้นบ้านที่มีโครงเรื่องที่บ่งบอกเอกลักษณ์ท้องถิ่น และใช้เป็นชุดคำอธิบายสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น โดยผู้แต่งใช้ความรู้และความพยายามในการบอกเล่าเรื่อง แม้จะต้องใช้สิ่งที่เกินจริงในการสื่อความหมายก็ตาม ประกอบกับความหมายที่มีอยู่ในเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านนั้นไม่ได้มีเพียงนัยเดียว อาจมีนัยที่มากกว่าการรับรู้ของผู้ฟังที่ผู้แต่งได้แฝงไว้ในนิทาน โดยการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ครั้งนี้ใช้ความรู้ในเรื่องนิทาน ภูมิศาสตร์ และโครงสร้างนิยม เป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับ “ความหมายที่อยู่ข้างใน” ของนิทาน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำมาเป็นเกณฑ์ในการศึกษาวิเคราะห์นิทานในด้านต่างๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ

1) การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จากสำนวนต่างๆ

2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่นด้วยการศึกษาแบบโครงสร้างนิยม

3) การใช้ความรู้เกี่ยวกับนิทานและความรู้เกี่ยวภูมิศาสตร์ในการเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ กับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์

แนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีความสำคัญในการเริ่มสร้างความเข้าใจในการศึกษานิทาน เพื่อให้ประเด็นที่ต้องการศึกษามีความชัดเจนมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์ที่ต้องการได้อย่างถูกต้องต่อไป

Copyright by Mahidol University

บทที่ 3
ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ผู้วิจัยได้เลือกดำเนินการในลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของนิทาน เพื่อให้ได้สารสนเทศที่เต็มไปด้วยความเข้าใจในเชิงลึก ที่ไม่สามารถทดสอบในเชิงปริมาณได้ เป็นลักษณะของการตีความ มุ่งที่จะค้นหาเหตุการณ์ที่มีความหมายต่อปัจเจกบุคคลที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้อง และตีความความหมายต่างๆ เหล่านั้นโดยผู้วิจัย ทั้งนี้ได้กำหนดวิธีการและขั้นตอนวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) จะใช้การบรรยายในลักษณะเชิงพรรณนา (description) ในการให้คำตอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเชิงคุณภาพ เช่น การศึกษาด้านเชื้อชาติ (ethnography) การศึกษาเชิงธรรมชาติ (naturalistic inquiry) การศึกษารายกรณี (case studies) การศึกษาภาคสนาม (field studies) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant obscuration) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์และปรากฏการณ์ทางสังคมตามมุมมองของผู้ที่อยู่ภายในสังคมนั้นๆ จึงเป็นการวิจัยที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

การวิจัยจะใช้วิธีการหาข้อมูลหลากหลายวิธี และแปลความหมายพฤติกรรมของมนุษย์ เหตุการณ์ วัฒนธรรม และอื่นๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในแต่ละปรากฏการณ์นั้นๆ จุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การทำความเข้าใจรูปแบบที่ซับซ้อนที่แฝงอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้มีความลุ่มลึกและมีรายละเอียดมากพอสำหรับบุคคลที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการฟังนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาก่อน สามารถทำความเข้าใจในเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้นๆ ได้ โดยพยายามตีความเพื่อหาความหมายทางสังคมของเหตุการณ์ และวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์และปัจจัยภายนอกต่างๆ

Copyright by Mahidol University

ผู้วิจัยจะดำเนินการตามกระบวนการที่ได้กำหนดไว้เพื่อเลือกแต่ข้อเท็จจริงที่เป็นวัตถุวิสัย (objective facts) เท่านั้น โดยเลือกวิธีการแปลความหมายของข้อมูลที่ได้รับ ตลอดจนวิธีการให้คุณค่าที่สอดคล้องกับบริบทของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย แล้วทำการผสมผสานระหว่างความเชื่อและค่านิยมทั้งของผู้วิจัยเองและของผู้มีส่วนร่วม (participant) ของการวิจัย และพยายามพัฒนาคุณค่าของการวิจัยโดยเฉพาะในเรื่องความเที่ยง (reliability) และความตรง (validity) ของการวิจัยให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

พฤติกรรมของมนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องกับบริบทเป็นอย่างมาก โดยพฤติกรรมของมนุษย์ไม่สามารถแยกออกจากอิทธิพลของสังคม การเมือง ประวัติศาสตร์ หรือวัฒนธรรมได้ ดังนั้นการศึกษาวิธีนี้จึงต้องผูกพันกับบริบทที่เฉพาะเจาะจงกับเรื่องที่ศึกษา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ซึ่งมีบริบทที่เข้ามาเกี่ยวข้องรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นหรือคนนอกท้องถิ่นที่ใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของตน เป็นสิ่งสะท้อนที่จะช่วยเข้ามามีส่วนในการอธิบายพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริงตามธรรมชาติ โดยพยามยามจะไม่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของคนในท้องถิ่น ซึ่งจะไม่มีการกำหนดเงื่อนไขใดๆ ในการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แต่จะสังเกตพฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้องในภาพรวมโดยจะพิจารณาถึงปัจจัยทุกๆ อย่างที่ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ที่กำลังศึกษานั้น

การวิจัยครั้งนี้ถือว่า คนเป็นเครื่องมือหลักของการวิจัยในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เนื่องจากเป็นการศึกษาพฤติกรรมของคนในแต่ละสถานการณ์ ดังนั้น เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจึงต้องมีความยืดหยุ่นที่จะสามารถเก็บความสลับซับซ้อนที่เกิดขึ้นในพฤติกรรมของคนได้ โดยถือว่า คนเป็นเครื่องมือชนิดเดียวเท่านั้นที่สามารถปฏิบัติงานที่สลับซับซ้อนเช่นนี้ได้ ผู้วิจัยจะเดินทางเพื่อเข้าไปพบปะพูดคุย สังเกตพฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้อง อ่านเอกสาร และบันทึกข้อมูล โดยจะใช้วิธีการภาคสนามเป็นหลักในการเก็บข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง ตลอดจนการวิเคราะห์เอกสาร โดยพยายามหลีกเลี่ยงการใช้แบบทดสอบประเภทกระดาษและดินสอ อุปกรณ์ประเภทเครื่องมือกลต่างๆ หรือเครื่องมือการสังเกตที่เป็นแบบแผนมากเกินไป ดังนั้นข้อมูลในการวิจัยจะอยู่ในรูปแบบของถ้อยคำ

Copyright by Mahidol University

เกี่ยวกับประสบการณ์และมุมมองของตัวอย่าง แล้วจะใช้วิธีบรรยายให้เห็นภาพของประชาชน เหตุการณ์ สถานที่ บทสนทนา และอื่นๆ ด้วย ข้อมูลจึงอาจประกอบด้วยข้อมูลจำนวนมากที่ได้จากสัมภาษณ์ สังเกต และการเก็บรวบรวมจากเอกสารต่างๆ เช่น บทความที่แสดงถึงความคิด ความรู้สึก และแรงจูงใจ ตลอดจนเหตุผลที่ผู้วิจัยบันทึกขึ้นมาเอง เพื่อแสดงถึงเหตุผลในการสรุปผลหรือการตัดสินใจต่างๆ อีกด้วย การออกแบบต่างๆ จะเริ่มขึ้นเมื่อการวิจัยเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้นเท่านั้น และค่อนข้างทันทีทันใด อาจมีการปรับเปลี่ยนวิธีการตลอดเวลาเมื่อได้สัมผัสกับตัวอย่างของการวิจัย สิ่งที่จะเรียนรู้ขึ้นอยู่กับลักษณะและประเภทของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยและตัวอย่างของการวิจัยเท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจทำนายล่วงหน้าได้จนกว่าผู้วิจัยจะได้ลงสู่ภาคสนามและได้เกิดปฏิสัมพันธ์ขึ้นจริงแล้วเท่านั้น ดังนั้น การวิจัยจึงกำหนดทิศทาง การออกแบบต่างๆ ในลักษณะทั่วๆ ไปก่อนการวิจัยจะเริ่มขึ้นเท่านั้น

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลจะถูกดำเนินการพร้อมๆ กัน โดยไม่ต้องรอให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามต้องการเสียก่อน การวิจัยจะเริ่มวิเคราะห์ตั้งแต่เริ่มสัมภาษณ์คนแรก และเริ่มแปลความหมายที่ได้รับมาในทันที อาจกำหนดแนวทางของคำตอบแบบกว้างๆ หรือที่เรียกว่า สมมุติฐานชั่วคราว (working hypothesis) เกี่ยวกับสิ่งที่แปลความและพยายามหาข้อยืนยันข้อสรุปว่าถูกต้องหรือไม่ โดยการสังเกตหรือสัมภาษณ์บุคคลอื่นๆ ต่อไป โดยการวิเคราะห์จะเริ่มต้นจากข้อมูลไปสู่ประเด็นคำถามนำวิจัยและอาจนำไปสู่การตอบจุดประสงค์การวิจัยต่อไป

ปัญหาการวิจัยครั้งนี้มาจากประสบการณ์ของผู้วิจัยเอง เลือกศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตามม่องล่าย โดยมองไปที่บริบทของเหตุการณ์และสาเหตุที่เกิดปรากฏการณ์ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาเพื่อหาคำอธิบาย เช่น ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับนิทานพื้นบ้านเรื่องตามม่องล่าย อย่างไร? และคนในท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องตามม่องล่าย กับวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่างไร? เป็นต้น โดยรูปแบบการวิจัยจะมีลักษณะเป็นภาพรวม ซึ่งเริ่มต้นโดยการมองไปที่ภาพรวมหรือภาพใหญ่ก่อน จากนั้นก็มองไปยังความสัมพันธ์ภายในวัฒนธรรมหรือภายในระบบทั้งหมด โดยเน้นไปยังความสัมพันธ์ส่วนบุคคลและพยายามสร้างความเข้าใจในแต่ละสถานที่หรือแต่ละสถานการณ์โดยไม่เน้นการทำนายล่วงหน้า ทำการสังเกตพฤติกรรมและใช้ทักษะในการสังเกตพฤติกรรม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เน้นการให้ข้อมูลแบบร่วมมือหรือสมัครใจ และการมีจริยธรรมของนักวิจัยไปด้วยกัน เปิดโอกาสให้การวิเคราะห์ข้อมูลสามารถดำเนินไปได้เรื่อยๆ โดยไม่กำหนดตายตัวว่าการวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องสิ้นสุดลงเมื่อใด

Copyright by Mahidol University

สำหรับการเลือกปัญหาการวิจัยประกอบด้วย *ประการแรก* ผู้วิจัยเลือกศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยพิจารณาจากความสนใจของผู้วิจัยประกอบกับทักษะทางด้านการท่องเที่ยวที่ผู้วิจัยประกอบอาชีพเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวด้วย *ประการที่สอง* การศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เป็นการขยายองค์แห่งความรู้ (body of knowledge) เนื่องจากการเล่านิทานพื้นบ้านมักให้ความสำคัญกับอนุภาคของนิทาน แต่การศึกษาครั้งนี้จะเพิ่มความสำคัญทางด้านความเข้าใจทางภูมิศาสตร์เข้าไปในเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านด้วย *ประการที่สาม* การศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีขอบเขตขนาดใหญ่และสลับซับซ้อนเนื่องจากนิทานพื้นบ้านได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้ว จนไม่สามารถจะสืบค้นต้นกำเนิดที่แท้จริง ผู้วิจัยจึงพยายามศึกษาในขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านกับวิถีชีวิตท้องถิ่นที่ยังคงมีร่องรอยอยู่ในปัจจุบัน และสามารถทำการศึกษาวิจัยได้ในช่วงเวลาที่จำกัด และ *ประการสุดท้าย* ผู้วิจัยเลือกศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยผู้วิจัยไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง แต่มีความเกี่ยวข้องโดยอ้อม เนื่องจากผู้วิจัยประกอบอาชีพที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวของท้องถิ่นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งมีส่วนในการใช้มรดกท้องถิ่นที่นำมาทำเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำหรับการให้บริการทางการท่องเที่ยวด้วย ดังนั้นจึงต้องยอมรับในด้านทัศนคติที่เอนเอียงเข้าสู่กรอบของการเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกับท้องถิ่นของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

ผู้วิจัยได้เลือกปัญหาในการวิจัย โดยเลือกศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งกำหนดสถานที่ศึกษาให้มีขอบเขตเกี่ยวข้องกับสถานที่ที่มีชื่อปรากฏในเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ มีขอบเขตในพื้นที่ครอบคลุมอาณาบริเวณเกาะแก่งและชายฝั่งทะเลอ่าวไทยตอนบนตั้งแต่ จังหวัดตราดไปจนถึงจังหวัดชุมพร และเริ่มศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่ โดยผู้วิจัยจะทำการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องหรือทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่จะศึกษาให้เกิดความเข้าใจก่อนแล้วเข้าไปศึกษาเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ให้ความสนใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นภายใต้กรอบวิถีชีวิตท้องถิ่น บุคลากรที่สามารถให้ข้อมูลได้ควรเป็นผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือหัวหน้าชุมชน และสถานที่สังเกตอาจเป็นท้องถิ่นที่ปรากฏชื่อสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบก้อนหิมะหรือลูกโซ่ (snowball chain sampling) เนื่องจากตัวอย่างไม่ได้อยู่ร่วมกัน แต่อยู่กระจัดกระจายตามที่ต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถระบุได้ว่าตัวอย่างที่สามารถให้ข้อมูลที่เหมาะสมควรมีใครบ้าง โดยจะขอความอนุเคราะห์ให้ตัวอย่างที่รู้จักกันเท่านั้นเป็นผู้บอกให้ ดังนั้น จำนวนตัวอย่างที่ได้จึงมีค่อนข้างน้อย จนเมื่อเกิดความอิ่มตัวของข้อมูล การเลือกตัวอย่างก็จะสิ้นสุดลงเมื่อผู้วิจัยมีความมั่นใจว่า จะไม่ได้ข้อมูลใหม่ๆ จากตัวอย่างคนต่อไปอีกแล้ว

Copyright by Mahidol University

3.1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาการสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนิทาน เช่น ความเป็นมาของนิทาน เนื้อเรื่อง สำนวน ผู้เล่า วิธีการเล่าเรื่อง สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวเนื่องกับนิทาน การสะท้อนให้เห็นลักษณะทางวัฒนธรรมในนิทาน ภูมิลักษณ์ท้องถิ่น และคติสอนใจ โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้รู้ ปราญช์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่หน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มาประกอบการศึกษา รวมทั้งเอกสาร บทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เช่น เอกสารจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดระยอง และหนังสือจากสำนักพิมพ์เอกชน รวมไปถึงข้อมูลจากเวปไซท์ เป็นต้น

วิธีเก็บข้อมูลของการวิจัย ได้แก่

1. *การสังเกต* ทั้งแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยจัดโครงการนำนักศึกษาเข้าฟังการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากผู้รู้ ที่บ้านอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และ โรงเรียงวัดทุ่งประดู่ ตำบลทับสะแก อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการเข้าไปในพื้นที่เพื่อบันทึกภาพและบรรยากาศในชุมชนพื้นที่ศึกษา ในการศึกษาด้วยการสังเกตนี้ ผู้วิจัยใช้การบันทึกภาคสนามเป็นเครื่องมือทำการบันทึกสั้นๆ ในระหว่างการสังเกต แล้วนำมาแปลความหมายเพิ่มเติมภายหลัง และในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้อุปกรณ์ เช่น สมุดจดบันทึก กล้องถ่ายรูป และเทปบันทึกเสียง

2. *การสัมภาษณ์* ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยไม่มีโครงสร้างที่ชัดเจนของการสัมภาษณ์ ซึ่งจะเป็นการแสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกของตัวอย่างโดยใช้ถ้อยคำของตัวอย่างหรือผู้ให้สัมภาษณ์ ทำให้ได้ข้อมูลซึ่งไม่สามารถได้จากวิธีการสังเกตหรืออาจใช้เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และผู้วิจัยใช้อุปกรณ์ในการสัมภาษณ์ เช่น สมุดจดบันทึก กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบด้วยบุคคล ดังนี้

2.1 นายวิเศษ ปานน้อย ชาวบ้านอ่าวน้อย อดีตผู้นำชุมชนอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2551 และ 19 มีนาคม 2551 สัมภาษณ์เรื่องเนื้อหา ความเป็นมาของนิทาน สภาพชุมชน ความเชื่อ อาชีพ และการเปรียบเทียบลักษณะภูมิลักษณ์ท้องถิ่น

Copyright by Mahidol University

2.2 นายสงคราม จันทรวงศ์ ประธานคณะกรรมการชุมชนม่องล่าย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2551 สัมภาษณ์เรื่องเนื้อหา ความเป็นมาของนิทาน สภาพชุมชน และการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ท้องถิ่น

2.3 นางมาลี เทียมหมอก อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ ตำบลทับสะแก อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2551 และ 18 มีนาคม 2551 สัมภาษณ์เรื่องความเป็นมาของนิทาน เนื้อหา เทคนิคการเล่าเรื่องด้วยการแหล่ และการใช้ประโยชน์จากนิทานในด้านต่างๆ

2.4 นางปิยะนาฏ เทียมเพชร อาจารย์โรงเรียนประจวบวิทยาลัย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2551 สัมภาษณ์เรื่องความเป็นมาของนิทาน เนื้อหา การศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่น และการศึกษาสภาพแวดล้อมเขาตาม่องล่าย

2.5 นายสุรพล เทียมเพชร อาจารย์โรงเรียนประจวบวิทยาลัย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2551 สัมภาษณ์เรื่องเนื้อหาตัวละคร และการศึกษาสภาพแวดล้อมเขาตาม่องล่าย

2.6 พ.อ.อ.เสริมพงษ์ ลิบลับ เจ้าหน้าที่ทหารอากาศ กองบิน5 อ่าวมะนาว ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2551 สัมภาษณ์เรื่องเนื้อหาของนิทาน เทคนิคการเล่า ภูมิลักษณ์ท้องถิ่น และการใช้นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในการบรรยาความรู้แก่ผู้เยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่กองบิน 5

2.7 นายชลูด ทรัพย์แตง หัวหน้าวนอุทยานเขาตาม่องล่าย ตำบลเกาะหลักหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2551 สัมภาษณ์เรื่องสภาพทั่วไปและการท่องเที่ยวในวนอุทยานเขาตาม่องล่าย และเนื้อหานิทาน

2.8 นายสำราญ ไกรทอง อดีตผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนประจวบวิทยาลัย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2551 สัมภาษณ์เรื่องเนื้อหานิทาน ประวัติความเป็นมาของนิทาน ประวัติความเป็นมาของเมืองประจวบคีรีขันธ์ และหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย

2.9 นางวันดี เมืองนารถ นักวิชาการวัฒนธรรม 7ว. เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สัมภาษณ์วันที่ 4 มีนาคม 2551 สัมภาษณ์เรื่องการเสวนาตำนานตาม่องล่าย การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น โครงการที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้าน และเนื้อหาข้อมูลนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย

Copyright by Mahidol University

2.10 พระครูพิพัฒน์วรกิจ เจ้าอาวาสวัดเขาตะเกียบ เจ้าคณะตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สัมภาษณ์วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2551 สัมภาษณ์เรื่องประวัติวัดเขาตะเกียบ สิ่งสำคัญภายในวัด และข้อมูลเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

3. *การศึกษาเอกสาร* จากทั้งแหล่งปฐมภูมิ (primary source) และ แหล่งทุติยภูมิ (secondary source) โดยจะดำเนินการหาหลักฐานจากแหล่งข้อมูลอื่นมาประกอบเพื่อยันยืนความถูกต้องด้วย ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะใช้อุปกรณ์ เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง เพื่อช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยได้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดังนี้

3.1 ห้องสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหิดล

3.2 ห้องสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

3.3 สำนักห้องสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร

3.4 ห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.5 ห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

3.6 สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.7 ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

3.8 ห้องสมุด สำนักงานวิทยาเขตวังไกลกังวล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล รัตนโกสินทร์ วิทยาเขตวังไกลกังวล

3.9 ห้องสมุดประชาชนอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

3.10 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

3.11 ห้องสมุดประชาชนอำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

3.12 ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติหาดวนกร

3.13 ศูนย์บริการข้อมูลท่องเที่ยว กองบิน 5 อ่าวมะนาว

3.1.2 การจำแนก เรียบเรียงข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความ หนังสือ เวปไซท์ ข้อมูลที่สืบค้นจากการลงภาคสนามเบื้องต้น และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง มาเรียบเรียงจำแนกหมวดหมู่ เพื่อเตรียมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์

Copyright by Mahidol University

3.1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยจะไม่ใช้สถิติช่วยในการวิเคราะห์ แต่จะใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยจะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลใน 2 ลักษณะ คือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (inductive) ซึ่งได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ที่ได้จดบันทึกไว้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น แล้วสร้างข้อสรุปตามประเด็นคำถามนำวิจัย เพื่อหาคำตอบของงานวิจัยที่คาดหวังไว้

2. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (document research) การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสองลักษณะนี้จะเป็นข้อความแบบบรรยาย (descriptive) โดยใช้กรอบความคิดหรือทฤษฎีที่หลากหลายในการช่วยวิเคราะห์ข้อมูลให้มีความลึกซึ้งและสามารถสร้างข้อสรุปที่หนักแน่นได้

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาเรียบเรียง จำแนก จัดหมวดหมู่แล้ววิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎี แนวคิด หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านศึกษา กฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน ทฤษฎีโครงสร้างนิยม ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ และแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม มาเป็นกรอบความคิดเพื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลให้เหมาะสมกับข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อหาคำตอบในการสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตามม่องล่าย

3.1.4 การนำเสนอข้อมูล

การเขียนรายงานผลการวิจัย เพื่อนำเสนอผลงานที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า และวิจัย จะดำเนินการโดยเตรียมเนื้อหาให้มีสาระครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และวางเค้าโครงของรายงานก่อนแล้วจึงลงมือเขียนให้มีความถูกต้อง รัดกุม ชัดเจน มีความกลมกลืนต่อเนื่อง เชื่อมโยงโดยหลักเหตุผล เน้นประเด็นสำคัญ และใช้ภาษาที่เหมาะสมตามหลักการทำวิจัยเชิงคุณภาพ

Copyright by Mahidol University

ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์ในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) และการอธิบายเป็นหลัก โดยมีการนำเสนอภาพประกอบ ซึ่งเรียงลำดับการนำเสนอข้อมูล ดังนี้

บทที่ 4 เป็นการวิเคราะห์และเปรียบเทียบเนื้อหานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ ตามแนวคิดนิทานพื้นบ้านศึกษา

บทที่ 5 เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น เพื่อดูว่าท้องถิ่นมีการใช้ประโยชน์จากภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องลาย อย่างไรบ้าง และเพื่อค้นหาการกระจายตัวของนิทานรวมทั้งปัจจัยเชื่อมโยงที่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ยังคงเป็นนิทานประจำถิ่นร้อยรัดกลุ่มชนบริเวณอ่าวไทยตอนบนเอาไว้ได้อย่างดี

บทที่ 6 เป็นการเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์ โดยใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่อธิบายการเกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่นร่วมกับการอธิบายการเกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่นด้วยชุดคำอธิบายผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย

3.1.5 การสรุปผล

ขั้นตอนสุดท้ายในการวิจัย ผู้วิจัยจะทำการสรุปผลการศึกษาโดยรวมจากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด โดยแบ่งเป็นหัวข้อต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาทั้ง 3 ประการคือ *ประการแรก* เพื่อการวิเคราะห์และเปรียบเทียบเนื้อหานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ *ประการที่สอง* เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น และ *ประการที่สาม* เพื่อเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่ายกับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์

จากนั้น จึงนำผลการศึกษามาอภิปรายเชื่อมโยงเกี่ยวกับประเด็นการสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย พร้อมทั้งเพิ่มเติมข้อเสนอแนะในด้านต่างๆ ที่เหมาะสมตรงกับผู้ที่สนใจศึกษานิทานพื้นบ้าน เพื่อให้สามารถเป็นตัวอย่างการศึกษาวิจัยในอนาคต

Copyright by Mahidol University

3.2 การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

3.2.1 การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกสันนิษฐานว่าน่าจะได้รับการเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 5 ในขณะที่ผู้รู้บางท่านระบุว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ น่าจะเล่ากันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ซึ่งในขณะนั้น ท้องถิ่นเมืองประจวบคีรีขันธ์ที่อยู่ห่างไกลกรุงเทพมหานคร จึงยังมีความเป็นท้องถิ่นอยู่มาก ความเจริญในด้านต่างๆ น่าจะยังไม่เข้ามาถึงพื้นที่บริเวณนี้ แต่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็ได้เกิดขึ้นและแพร่กระจายไปยังบริเวณใกล้เคียงในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยตอนบน ได้รับการสืบทอดธำรงรักษาไว้จวบจนปัจจุบัน ดังนั้น นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงน่าจะมีลักษณะของความเป็นสากลในตัวนิทานเฉกเช่นนิทานของชาติอื่นๆ ที่ได้รับการยอมรับทั่วไป

สำหรับการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายนั้น ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยตอนบน ตามชุมชนต่างๆ ที่ปรากฏภูมิลักษณ์ที่มีชื่อตรงกับสถานที่ที่กล่าวในนิทาน เนื้อเรื่องนิทานเหล่านี้ได้ถูกจัดเก็บรักษาในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นความสามารถในการจดจำของบุคคลที่ได้เคยรับรู้นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ เอกสารประเภทต่างๆ ที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจัดเก็บรักษาไว้ตามแหล่งความรู้ต่างๆ รวมทั้งเอกสารอิเลคทรอนิคในเวปไซท์ที่มีอยู่มากมาย มีทั้งที่ไม่สามารถระบุที่มาของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ และสามารถระบุได้แต่อาจไม่มีความชัดเจนและยากต่อการสืบค้น เนื่องจากการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากอดีตเป็นการเล่าปากต่อปาก และผู้เล่าเดิมได้เสียชีวิตไปแล้ว ส่วนการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรตามชุมชนของผู้เล่ามีน้อยมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการศึกษา โดยทำการรวบรวมนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในสำนวนต่างๆ ที่กระจายตัวครอบคลุมพื้นที่ศึกษาจำนวนหนึ่ง การสังเคราะห์สำนวนต่างๆ ของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย โดยดำเนินการรวบรวมนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่ 1) สำนวนจากเอกสารอิเลคทรอนิคในเวปไซท์ ด้วยวิธีการสืบค้นข้อมูลจากระบบอินเตอร์เนท 2) สำนวนจากเอกสารที่พบได้ในแหล่งข้อมูลท้องถิ่น ซึ่งเป็นทั้งสำนวนจากชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกและสำนวนจากชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ด้วยวิธีการติดต่อหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลที่เป็นเอกสาร และ 3) สำนวนจากการบอกเล่าของบุคคล ด้วยวิธีการสอบถามรายชื่อและสถานที่ติดต่อผู้รู้ของท้องถิ่นเป้าหมาย

Copyright by Mahidol University

ในพื้นที่ศึกษา จากสำนักงานวัฒนธรรมของจังหวัดต่างๆ จากนั้นติดต่อนัดหมายและดำเนินการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการใช้คำถามปลายเปิดที่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์หรือผู้รู้ของท้องถิ่นเป้าหมายได้เล่านิทานตามความสามารถของตน ซึ่งต้องพยายามสร้างบรรยากาศให้ผู้เล่ามีความต้องการที่จะเล่านิทานด้วยข้อมูลทั้งหมดที่มีอยู่ จากนั้นทำการจดบันทึกหรือบันทึกเสียงจนกว่าข้อมูลที่ได้รับจะมีความอิ่มตัวแล้วนำมาเปรียบเทียบกันเพื่อหาโครงเรื่องร่วม จากนั้นก็ใช้การวิเคราะห์โครงเรื่องของนิทานที่ได้ จะช่วยแสดงให้เห็นรายละเอียดของส่วนประกอบต่างๆ ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย และความเป็นสากลของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ซึ่งอาจจะเป็นการย้ำให้เห็นว่า นักแต่ง/เล่านิทานของไทย ก็ไม่ได้ด้อยไปกว่า นักแต่ง/เล่านิทานของชาติอื่นๆ ที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป

3.2.2 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายกับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น

วิถีชีวิตท้องถิ่น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น และโดยทั่วไปแล้ว การดำรงชีวิตของผู้คนย่อมมีความผูกพันกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือ หลายรูปแบบผสมผสานกัน ดังนั้นภูมิลักษณ์จึงมีความหมายต่อคนในท้องถิ่น ซึ่งได้ใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้การใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมช่วยให้วิถีชีวิตท้องถิ่นดำรงอยู่ได้และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดบ้างแต่ก็เพื่อปรับใช้ให้เหมาะสมกับภาวะการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ และสภาวการณ์ทางสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ท้องถิ่นกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งจะใช้วิธีศึกษานิทานพื้นบ้านแบบโครงสร้างนิยม โดยจะศึกษาความสำคัญของภูมิลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่มีต่อวิถีชีวิตท้องถิ่นโดยทำการศึกษาเทียบเคียงกับประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเป้าหมาย ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้รู้และคนในท้องถิ่นทั่วไปโดยการสุ่มเลือก เพื่อค้นหาความเป็นมา รูปแบบของการใช้ประโยชน์จากภูมิลักษณ์ของชุมชนเป้าหมาย และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตนให้มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น จากนั้นนำโครงเรื่องร่วมของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ไปเปรียบเทียบกับแต่ละสำนวน จะทำให้เห็นว่า แต่ละสำนวนนั้นได้รับการปรับปรุงเพิ่มเติมหรือขาดส่วนหนึ่งส่วนใดของนิทานหรือไม่อย่างไร และมีความเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่สำนวนนั้นปรากฏอย่างไรด้วย

Copyright by Mahidol University

การวิเคราะห์อนุภาคที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย โดยการบันทึกอนุภาคทั้งหมดที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายแต่ละสำนวน แล้วนำอนุภาคทั้งหมดมาเปรียบเทียบความเหมือนและต่างกัน ด้วยวิธีการวิเคราะห์จากเอกสาร และทำการจัดหมวดหมู่อนุภาคโดยให้ความสนใจกับทุกอนุภาค จากนั้นรวบรวมรายชื่ออนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น โดยวิธีการศึกษาเปรียบเทียบกับแผนที่ทางภูมิศาสตร์กำหนดตำแหน่งของสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับภูมิประเทศจริงในแผนที่ ด้วยวิธีการนี้จะทำให้สารมารถระบุชุมชนเป้าหมายที่จะทำการเก็บข้อมูลภาคสนามได้อย่างเหมาะสม

3.2.3 การเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์

การให้ความหมายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่พยายามอธิบายข้อมูลบางประการของสิ่งนั้น ผู้ให้ความหมายกับสิ่งนั้นจะสร้างความเข้าใจของตน จากนั้นก็นำข้อมูลเข้าสู่การสร้างความเข้าใจที่ซับซ้อนขึ้น เมื่อความหมายที่ให้ไว้กับสิ่งนั้นได้รับการสร้างความเข้าใจร่วมกับผู้อื่น จึงต้องมีการตีความหรือหาความหมายที่เป็น “ความหมายข้างใน” ของสิ่งนั้น ซึ่งขึ้นอยู่กับการตีความของแต่ละบุคคล โดยอาจจะสามารถตีความได้ตรงกับความหมายที่ผู้ให้ความหมายไว้หรือไม่ก็ได้ เช่น เกาะนมสาว จะเห็นว่าประกอบด้วยคำ 3 คำ ได้แก่ “เกาะ” หมายถึงอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งที่ถูกล้อมรอบด้วยอาณาบริเวณอื่น ในที่นี้หมายถึงผืนดินที่ถูกล้อมรอบด้วยน้ำทะเล คำว่า “นม” ในที่นี้หมายถึง ส่วนของหน้าอกมนุษย์เพศหญิง ที่มีลักษณะนูนยื่นออกมาจากแนวลำตัวด้านหน้า เป็นลักษณะหนึ่งที่แสดงให้เห็นความแตกต่างจากเพศชาย ดังนั้น เกาะแห่งนี้จึงมีลักษณะที่คล้ายกับหน้าอกของผู้หญิงในมุมมองหนึ่ง และคำว่า “สาว” หมายถึง ผู้หญิงที่ยังไม่มีสามี เนื่องจากเกาะแห่งนี้มีลักษณะเป็นภูเขาขนาดย่อมค่อนข้างกลมโดยรอบ นูนตรงกลาง เมื่อถูกจินตนาการให้มีลักษณะคล้ายกับหน้าอกผู้หญิงจึงเป็น “นมสาว” เนื่องจากไม่แบนราบหรือหย่อนยานเมื่อเทียบกับหน้าอกของผู้หญิงที่มีสามีแล้ว เกาะแห่งนี้จึงถูกให้ชื่อว่า “เกาะนมสาว” แต่ยังมีความหมายข้างในที่แฝงอยู่อีก ที่ผู้ที่ได้ยินชื่อของเกาะแห่งนี้จะเกิดคำถามว่า เป็นนมของใคร? ต่อไปอีก เป็นต้น ลักษณะของความหมายอย่างนี้เกิดกับภูมิลักษณ์และสิ่งต่างๆ ในอาณาบริเวณพื้นที่อ่าวไทยและฝั่งทะเลอ่าวไทยตอนบน และกลายมาเป็นความหมายที่แฝงอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ด้วย

การศึกษาการให้ความหมายกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยทำการศึกษาข้อมูลภาคสนามในชุมชนเป้าหมายจากผู้รู้และคนในท้องถิ่นทั่วไปในลักษณะสุ่มเลือก และการสุ่มตัวอย่างแบบบอลล์หิมะ (snowball sampling) ด้วยวิธีการ

Copyright by Mahidol University

สัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ทราบถึงที่มาของชื่อของสถานที่และสิ่งต่างๆ และวิถีท้องถิ่นในการให้ความหมายกับสถานที่และสิ่งต่างๆ นั้น จากนั้นดำเนินการบันทึกภาพนิ่งภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในมุมมองที่คนในท้องถิ่นเห็น เพื่อทำความเข้าใจมุมมองของคนในท้องถิ่น ที่สามารถอธิบายภูมิลักษณ์ที่ปรากฏให้สอดคล้องกับอนุภาคต่างๆ ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

ศึกษาปัจจัยทางธรรมชาติที่ทำให้เกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ศึกษาประเภท รูปแบบ การเกิดขึ้น และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณ์ที่ปรากฏในอ่าวไทยและชายฝั่งรอบอ่าวไทย ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ด้วยวิธีการสำรวจและวิเคราะห์จากเอกสาร และนำความรู้ในเชิงภูมิศาสตร์ที่ได้มาเปรียบเทียบกับภูมิลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในการดำเนินการนั้นไม่ใช่เป็นการนำความรู้ในเชิงภูมิศาสตร์ มาคัดค้านอนุภาคของนิทาน แต่เป็นการเพิ่มคำอธิบายในอีกมุมมองสำหรับการอธิบายที่ผู้ฟังต้องการมากกว่าการฟังนิทานเท่านั้น ซึ่งการอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติด้วยนิทานพื้นบ้านประกอบความรู้เชิงภูมิศาสตร์ จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่งในแง่ของการศึกษาทรัพยากรท้องถิ่น และการสร้างความพึงพอใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว

3.3 การดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ตามที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจึงกำหนดวิธีดำเนินการดังนี้

3.3.1 เข้าใจกระบวนการสร้างความหมายท้องถิ่นด้วยนิทานพื้นบ้าน

จากการศึกษากระบวนการสร้างความหมายให้กับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นและการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตกับภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นนั้น เป็นการพยายามสร้างความหมายให้เกิดกับสิ่งต่างๆ โดยผ่านสื่อในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังนั้นการทำความเข้าใจกระบวนการสร้างความหมายท้องถิ่นด้วยนิทานพื้นบ้าน ในกรณีของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จะต้องศึกษากระบวนการเกิดภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นตามหลักวิชาภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากภูมิลักษณ์นั้นในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ เมื่อการใช้ประโยชน์จากภูมิลักษณ์มีผลต่อคนในท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาจากแหล่งต้นกำเนิด

Copyright by Mahidol University

ไปยังผู้รับ ความรู้จึงเกิดขึ้นผ่านกาลเวลาไประยะหนึ่ง ทำให้ผู้คนรับรู้ถึงประโยชน์อย่างกว้างขวาง เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป วิธีการถ่ายทอดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยความมุ่งหวังที่จะให้ผู้ฟังได้รับความรู้ เข้าใจและสามารถจดจำความรู้นั้นได้ การถ่ายทอดความรู้มักใช้วิธีการบอกเล่า หากการบอกเล่าด้วยเนื้อหาที่เป็นความจริงแท้อย่างปกติอาจไม่สามารถสื่อให้ผู้ฟังจดจำได้ จำเป็นต้องสร้างจุดสนใจบางอย่างให้กับเนื้อหาความรู้นั้น ผ่านการใช้จินตนาการในเชิงรูปร่าง รูปทรง และ การเปรียบเทียบการให้ความหมายต่างๆ ที่กำหนดโดยผู้ถ่ายทอดความรู้ มีความสัมพันธ์กับภูมิลักษณ์ เป็นการเพิ่มปมแห่งความจำให้กับผู้ฟัง แต่ภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียงไม่ได้มีเพียงแห่งเดียว เมื่อการให้ความหมายกับภูมิลักษณ์หนึ่งแล้ว ภูมิลักษณ์ที่อยู่ในความสามารถในการรับรู้ของผู้ถ่ายทอดความรู้จึงถูกให้ความหมายด้วย เมื่อมีภูมิลักษณ์หลายแห่งยิ่งต้องเพิ่มความจดจำมากขึ้นตามลำดับ การให้ความหมายกับภูมิลักษณ์ในแต่ละแห่งแยกกันอย่างสิ้นเชิง จึงไม่สามารถสร้างความจดจำได้ดีเท่ากับการสร้างความสัมพันธ์บางอย่างระหว่างภูมิลักษณ์แต่ละแห่ง เพื่อการเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจ รูปแบบของการสร้างความเชื่อมโยงจึงถูกออกแบบเป็นเรื่องเล่าหรือนิทานท้องถิ่น ที่โยงใยความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์เหล่านั้น เพื่อความมุ่งหวังในการสร้างความจดจำที่มากกว่าความหมายที่ให้เฉพาะแห่ง และเพื่อให้เกิดความมั่นใจในการสร้างความจำให้เกิดขึ้นกับผู้รับการถ่ายทอดความรู้ นิทานท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้น จึงต้องเพิ่มความบันเทิง ความพิศดาร ความพิศวง สิ่งเหลือเชื่อ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าไปในเนื้อนิทานด้วย เป็นการสร้างปมแห่งความจดจำให้มากขึ้นอีกระดับหนึ่ง นิทานท้องถิ่นหรือนิทานพื้นบ้านจึงมีความน่าสนใจและถูกถ่ายทอดผ่านรุ่นสู่รุ่น แต่เนื่องจากการถ่ายทอดด้วยการเล่าจากปากผ่านกาลเวลามาระยะหนึ่ง เนื้อหาจากการเล่าบางประการ ก็ถูกปรับเปลี่ยนด้วยปัจจัยต่างๆ ทั้งความสามารถของตัวผู้เล่า สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่เปลี่ยนไป และความสามารถในการรับรู้ของผู้ฟัง ดังนั้นการศึกษาการสร้างความหมายท้องถิ่นด้วยนิทานพื้นบ้านจึงจำเป็นต้องศึกษาจากตัวนิทานย้อนกลับไปตามขั้นตอนสู่กระบวนการเกิดภูมิลักษณ์ แล้วนำมาร้อยเรียงอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงความหมายข้างในที่มีอยู่ในส่วนต่างๆ ของนิทานพื้นบ้าน

ดังนั้นการทำความเข้าใจการสร้างความหมายท้องถิ่นด้วยนิทานพื้นบ้าน จึงมีขั้นตอนการดำเนินการ โดยลำดับ ดังนี้

1) ศึกษากระบวนการเกิดภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นตามหลักวิชาภูมิศาสตร์
2) ศึกษาการให้ความหมายกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น
3) ศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์แต่ละแห่งเข้าด้วยกัน
4) ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากแหล่งต้นกำเนิดไปยังผู้รับ

Copyright by Mahidol University

3.3.2 ได้ฐานข้อมูลนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในท้องถิ่นอ่าวไทยและชายฝั่ง

การสังเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ จะทำให้ผู้วิจัยมองเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับเนื้อหานิทาน ดังนั้น การวิเคราะห์หาโครงเรื่องร่วมของนิทานจากสำนวนของบุคคลในท้องถิ่นต่างๆ จะทำให้ได้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่มีสำนวนเป็นกลาง ที่เป็นพื้นฐานของนิทานทุกสำนวน จากนั้นก็นำอนุภาคที่มีความสำคัญและสอดคล้องสัมพันธ์กับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถสื่อความหมายได้อย่างชัดเจนมาประกอบเป็นเนื้อเรื่องที่มีความน่าสนใจมากขึ้น เพิ่มส่วนที่มีการอธิบายหลักการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์ ที่ไม่ขัดหรือลบล้างอนุภาคของนิทาน เป็นการสร้างความรู้ผนวกเข้ากับเนื้อหานิทานเดิม กลายเป็นฐานข้อมูลครอบคลุมทั้งด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นและหลักภูมิศาสตร์ เพื่อมุ่งหวังให้สามารถนำไปเป็นฐานข้อมูลด้านนิทานพื้นบ้านในท้องถิ่นอ่าวไทยและชายฝั่งได้

ดังนั้น การให้ได้มาซึ่งฐานข้อมูลนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีขั้นตอนในการดำเนินการโดยลำดับ ดังนี้

1) ทำการสังเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ
2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหานิทาน
3) ค้นหาโครงเรื่องร่วมที่เป็นพื้นฐานของทุกสำนวน
4) การเพิ่มเติมองค์ความรู้ด้านภูมิศาสตร์เข้าไปในการอธิบายอนุภาค
5) จัดเก็บเป็นเอกสารและสื่อประเภทต่างๆ ที่เหมาะสม
6) นำไปใส่ไว้ในเวปไซท์เพื่อสะดวกในการสืบค้น

3.3.3 สามารถนำเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มาเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำหรับการสร้างความเข้าใจและนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

การผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรม เป็นการนำเอาวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีอยู่มาทำเป็นทุน ผลิตสินค้าและบริการที่มีวัฒนธรรมฝังอยู่ในตัวสินค้าหรือบริการ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้วัฒนธรรมได้เกิดการเคลื่อนไหวและเติบโตได้อย่างไม่มีวันหมด โดยไม่เกี่ยวข้องกับการมีราคาแลกเปลี่ยนตามกลไกตลาด นิทานพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมได้โดยการใช้ประกอบกับการผลิตสินค้าและบริการในรูปแบบต่างๆ การเล่านิทานพื้นบ้านเป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ที่สามารถสร้างความเข้าใจให้กับคนนอกท้องถิ่น เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการสะท้อนวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทั้งนี้การสร้างความเข้าใจในท้องถิ่นขึ้นอยู่กับความสามารถในการ

Copyright by Mahidol University

เล่านิทานของผู้เล่าด้วย ซึ่งในปัจจุบันการเล่านิทานพื้นบ้านไม่ได้จำกัดอยู่แค่ตัวบุคคลเท่านั้น สื่อประเภทต่างๆ ถูกผลิตขึ้น ทั้งที่เป็นเอกสาร หนังสือ ภาพยนต์ เพลงพื้นบ้าน การแสดงละคร และเอกสารอิเลคทรอนิก รวมทั้งการเล่าแบบปากต่อปากก็ยังคงอยู่ การถ่ายทอดภูมิปัญญาในนิทานพื้นบ้านผ่านสื่อต่างๆ เหล่านี้ เป็นไปในเชิงประชาสัมพันธ์ท้องถิ่นให้คนนอกท้องถิ่นได้รับทราบเรื่องราวบางประการของท้องถิ่นที่ได้รับการกระทำจากหน่วยงานหรือคนในท้องถิ่นเอง และบุคคลที่อยู่ในกลุ่มอาชีพที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยว ยังให้ความสำคัญกับการนำนิทานพื้นบ้านมาใช้สำหรับบรรยายให้กับนักท่องเที่ยวฟัง แม้การเล่าในเชิงการท่องเที่ยวนี้ มีจุดประสงค์หลักในด้านการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว และการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่ตัวผู้เล่า ถึงความสามารถในการถ่ายทอดความความเข้าใจในท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวที่เป็นคนนอกท้องถิ่นได้วิธีหนึ่ง ซึ่งการสร้างความเข้าใจดังกล่าว จะไม่ส่งผลให้ผู้รับฟังนิทานนำความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่ได้จากนิทานมาปรับใช้กับชีวิตของตน เพราะนักท่องเที่ยวไม่ได้อาศัยอยู่ในภูมิลักษณ์ท้องถิ่นนั้น แต่ก็ยังได้รับความรู้ในด้านความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์ และคติสอนใจ เป็นต้น ดังนั้น การใช้นิทานพื้นบ้านเป็นทุนทางวัฒนธรรมในปัจจุบันจึงมีความมุ่งหวังไปในเชิงการนำนิทานพื้นบ้านมาประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว การศึกษาการใช้นิทานพื้นบ้านเป็นทุนทางวัฒนธรรม จึงต้องศึกษาจากผู้ใช้ประโยชน์ในปัจจุบันด้วย

ดังนั้น การนำเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มาเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำหรับการสร้างความเข้าใจและนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น มีขั้นตอนการศึกษาโดยลำดับ ดังนี้

1) ศึกษาการทำนิทานพื้นบ้านเป็นสินค้า และรูปแบบบริการทางวัฒนธรรม
2) ศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านจากบุคคลต่างๆ

3.3.4 สามารถอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่อไป

สิ่งใดก็ตามที่ยังประโยชน์ให้กับคนในปัจจุบัน สิ่งนั้นก็จะได้รับการดูแลเอาใจใส่ แต่หากสิ่งใดก็ตามที่ค่อยๆ หมดประโยชน์ไปแล้วในปัจจุบัน แต่ยังคงคุณค่าที่บอกเล่าความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น สิ่งนั้นก็อาจจะได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น นิทานพื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้นในอดีต ถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน บอกเล่าและสะท้อนความเป็นท้องถิ่น จึงถือได้ว่า นิทานพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น การถ่ายทอดนิทานพื้นบ้านทำได้โดยการเล่าด้วยวิธีต่างๆ ดังนั้นยิ่งมีการเล่านิทาน

Copyright by Mahidol University

มากครั้งเท่าไรก็เท่ากับนิทานพื้นบ้านได้รับการอนุรักษ์ไปด้วย การเล่านิทานพื้นบ้านในท้องถิ่นมักถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น แต่วิธีการนี้ไม่ค่อยได้รับการกระทำมากนักในปัจจุบัน ประกอบกับนิทานอื่นเข้ามามีบทบาทมากกว่าและบดบังนิทานพื้นบ้านให้เลือนลางไป ไม่ได้รับการสืบสานต่อสู่คนรุ่นหลัง มีเพียงน้อยนิดเท่านั้นที่ผู้รู้จะถ่ายทอดให้กับทายาทของตน และมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ทายาทจะมีความต้องการฟังนิทานพื้นบ้านนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่านิทานในลักษณะการถ่ายทอดให้ทายาทนั้น มักกระทำได้เพียงครั้งเดียว การเล่าซ้ำแทบเป็นไปไม่ได้ นอกจากผู้ฟังจะให้ความสนใจอย่างมากจริงๆ แต่การเล่านิทานพื้นบ้านกลับถูกใช้มากขึ้นในลักษณะของการอธิบายในกิจกรรมการให้บริการนำเที่ยว ถึงแม้จะเป็นส่วนดีที่นิทานพื้นบ้านได้ถูกเล่าสู่คนนอกท้องถิ่น แต่เป็นที่น่าเสียดายที่มีคนในท้องถิ่นส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับการถ่ายทอด และพร้อมที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดต่อไป ดังนั้นคนนอกท้องถิ่นที่สนใจนิทานพื้นบ้านจึงสืบค้นและค้นหาต้นกำเนิดแห่งนิทาน และนำนิทานพื้นบ้านนั้นไปปรับปรุงและเก็บรักษาในรูปแบบต่างๆ และถือได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นต่อไป แม้การอนุรักษ์ดังกล่าวอาจจะไม่ได้เป็นการอนุรักษ์ที่มีกระบวนการอยู่ในท้องถิ่นกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเองก็ตาม

ดังนั้น การอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่อไป มีขั้นตอนการศึกษาโดยลำดับ ดังนี้

1) ส่งเสริมให้มีการเล่านิทานเรื่องนี้ให้มากขึ้น

2) ให้ความสำคัญกับปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้นำท้องถิ่น ที่มีความสามารถในการเล่านิทาน

3) สนับสนุนการจัดเก็บข้อมูลและเนื้อเรื่องนิทานเรื่องนี้ ในรูปแบบต่างๆ

4) สนับสนุนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นิทานเรื่องนี้ ด้วยสื่อประเภทต่างๆ

3.4 สรุปท้ายบท

การวิจัยเรื่อง การสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเลือกศึกษาข้อเท็จจริงที่เป็นวัตถุวิสัย (objective facts) ซึ่งมีบริบทที่เข้ามาเกี่ยวข้องรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นหรือคนนอกท้องถิ่นที่ใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของตน

Copyright by Mahidol University

เป็นสิ่งสะท้อนที่จะช่วยเข้ามามีส่วนในการอธิบายพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามองล่าย

การวิจัยครั้งนี้ถือว่า คนเป็นเครื่องมือหลักของการวิจัยในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เนื่องจากเป็นการศึกษาพฤติกรรมของคนในแต่ละสถานการณ์ โดยใช้การเข้าไปพบปะพูดคุย สังเกตพฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้อง อ่านเอกสาร และบันทึกข้อมูล เน้นการใช้วิธีการภาคสนามในการเก็บข้อมูลเป็นหลัก เช่น การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง ตลอดจนการวิเคราะห์เอกสาร โดยให้ความสนใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่ายกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นภายใต้กรอบวิถีชีวิตท้องถิ่น

บุคลากรที่สามารถให้ข้อมูลได้ควรเป็นผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือหัวหน้าชุมชน และสถานที่สังเกตอาจเป็นท้องถิ่นที่ปรากฏชื่อสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบก้อนหิมะหรือลูกโซ่ (snowball chain sampling) เนื่องจากตัวอย่างไม่ได้อยู่ร่วมกัน แต่อยู่กระจัดกระจายตามพื้นที่ต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถระบุได้ว่าตัวอย่างที่สามารถให้ข้อมูลที่เหมาะสมควรมีใครบ้าง โดยจะขอความอนุเคราะห์ให้ตัวอย่างที่รู้จักกันเท่านั้นเป็นผู้บอกให้จนกว่าจะเกิดความอิ่มตัวของข้อมูล

วิธีเก็บข้อมูลของการวิจัย จะใช้วิธีการสังเกต ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประกอบกับการศึกษาเอกสาร จากทั้งแหล่งปฐมภูมิ และ แหล่งทุติยภูมิ

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย จะใช้แนวคิดและทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ใน 2 ลักษณะ คือ

1) การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

2) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย กระทำโดย

1) รวบรวมนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย ในสำนวนต่างๆ จากแหล่งข้อมูลทางอินเตอร์เนท เอกสารรูปแบบต่างๆ และข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม

Copyright by Mahidol University

2) แยกส่วนต่างๆ ของเนื้อหานิทาน เพื่อหาโครงร่างร่วมของนิทานที่ใช้ได้กับทุกสำนวน

3) ใช้แนวคิดนิทานพื้นบ้านศึกษา ในการวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย เพื่อแสดงให้เห็นรายละเอียดของส่วนประกอบต่างๆ และความเป็นสากลของนิทาน รวมทั้งเป็นการยกย่องผู้แต่ง/เล่านิทานเรื่องนี้

4) ใช้วิธีศึกษานิทานพื้นบ้านแบบโครงสร้างนิยม ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ท้องถิ่นกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามองล่าย เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์จากภูมิลักษณ์ของคนในท้องถิ่นชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตนให้มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น

5) นำโครงเรื่องร่วมของนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย ไปเปรียบเทียบกับแต่ละสำนวน เพื่อหาความแตกต่างของแต่ละสำนวนที่ถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่แต่ละสำนวนปรากฏ

6) ใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ในการเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นกับการเกิดภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย โดยทำการศึกษาข้อมูลภาคสนามจากผู้รู้และคนในท้องถิ่นทั่วไปในลักษณะสุ่มเลือก และการสุ่มตัวอย่างแบบบอลล์หิมะ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประกอบกับการบันทึกภาพนิ่งภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย เพื่อทำความเข้าใจมุมมองของคนในท้องถิ่น

ส่วนการดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ตามที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1) การสร้างเข้าใจการสร้างความหมายท้องถิ่น ด้วยนิทานพื้นบ้านมีขั้นตอน คือ ศึกษากระบวนการเกิดภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นตามหลักวิชาภูมิศาสตร์ การให้ความหมายกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์แต่ละแห่งเข้าด้วยกัน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากแหล่งต้นกำเนิดไปยังผู้รับ

2) การได้ฐานข้อมูลนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย ในท้องถิ่นอ่าวไทยและชายฝั่งโดยทำการสังเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย จากสำนวนต่างๆ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหานิทาน ค้นหาโครงเรื่องร่วมที่เป็นพื้นฐานของทุกสำนวน การเพิ่มเติมองค์ความรู้ด้านภูมิศาสตร์เข้าไปในการอธิบายอนุภาคของนิทาน จัดเก็บเป็นเอกสารและสื่อประเภทต่างๆ ที่เหมาะสม และนำไปใส่ไว้ในเวปไซท์เพื่อสะดวกในการสืบค้น

3) การนำเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่ายมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำหรับการสร้างความเข้าใจและนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น สามารถทำได้โดย ศึกษาการทำ

Copyright by Mahidol University

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายเป็นสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ และรูปแบบการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากบุคคลต่างๆ

4) ส่งเสริมให้มีการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้มากขึ้นโดยให้ความสำคัญกับปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้นำท้องถิ่น หรือผู้ที่มีความสามารถในการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สนับสนุนให้มีการจัดเก็บข้อมูลและเนื้อเรื่องนิทานในรูปแบบต่างๆ และ สนับสนุนให้มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายด้วยสื่อประเภทต่างๆ

การดำเนินการวิจัยด้วยกระบวนการต่างๆ ข้างต้น จะช่วยให้สามารถทำการศึกษาวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับวิถีชีวิตท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับนิทาน ส่งผลให้สามารถตอบปัญหาการวิจัยที่ตั้งไว้ได้และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ช่วยให้บรรลุเป้าหมายและเกิดประโยชน์ตามที่ผู้วิจัยได้คาดหวังไว้

Copyright by Mahidol University

บทที่ 4
การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตามอ่องล่ายจากสำนวนต่างๆ

ตามหลักวิชาการทางคติชนวิทยา นิทานพื้นบ้านที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาควรเป็นนิทานที่เป็นมุขปาฐะ เก็บจากการเล่าจริงๆ โดยรักษาถ้อยคำสำนวนของผู้เล่าไว้ทั้งหมด ข้อมูลดังกล่าวนี้จะช่วยให้เห็นลีลาในนการเล่า ทัศนคติของผู้เล่า บริบทหรือสถานการณ์ในการเล่า ฯลฯ เมื่อนำคำสัมภาษณ์ที่ได้จากผู้เล่า/ผู้ฟังมาประกอบด้วย ก็จะช่วยให้วิเคราะห์นิทานได้อย่างละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น อย่างไรก็ดี นิทานที่มีผู้รวบรวมและเรียบเรียงตีพิมพ์ออกเผยแพร่ หรือนิทานที่อยู่ในบทวิทยุหรือโทรทัศน์ ก็เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านโครงเรื่องและการศึกษาเชิงเปรียบเทียบด้วย

นิทานเรื่องใดจะเป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังหรือไม่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน ทั้งตัวผู้เล่า บรรยากาศขณะที่เล่า ความสนใจของผู้ฟัง และเนื้อเรื่องที่เล่า ถ้าผู้เล่ามีความสามารถถ่ายทอดด้วยวิธีการอันแยบยลสามารถเล่าให้ผู้ฟังคล้อยตาม เกิดความตื่นเต้นชวนให้ติดตาม ฟังแล้วได้รับความรู้และความบันเทิง และมีความสุขหรือเกิดความพึงพอใจเมื่อฟังนิทานจบ ก็แสดงว่าผู้เล่าผู้นั้นสามารถทำให้นิทานเรื่องนั้นมีความน่าสนใจ ส่วนบรรยากาศในขณะที่เล่านั้นควรเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม สภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการรับฟัง อุณหภูมิพอเหมาะเย็นสบายมีร่มเงาและสายลมพัดเอื่อย สิ่งเหล่านี้จะไม่ทำให้ผู้ฟังวอกแวกเสียสมาธิในการติดตามเรื่อง ช่วยให้ผู้ฟังสามารถฟังนิทานได้จนจบโดยไม่รู้สึกอึดอัด ส่วนความสนใจของผู้ฟังก็เป็นสิ่งสำคัญ เพราะหากผู้ฟังไม่ให้ความสนใจในการฟัง การรับรู้รับฟังก็ขาดประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้ฟังจึงควรมีความสนใจในการฟังนิทานเรื่องนั้นเป็นทุนอยู่ก่อนแล้ว และสำหรับสิ่งสุดท้ายที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันได้แก่ เนื้อเรื่องที่เล่า เพราะเนื้อเรื่องเป็นวัตถุดิบของการเล่านิทาน หากนิทานมีการดำเนินเรื่องดีตื่นเต้นน่าติดตาม แฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาที่สั่งสมมา นำมาถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ผู้ฟังอย่างไม่น่าเบื่อ และเนื้อเรื่องมีความใกล้ตัวกับผู้ฟัง ผู้ฟังสามารถคิดตามหรือจินตนาการตามได้ นิทานเรื่องนั้นก็จะอยู่ในความทรงจำของผู้ฟัง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นอรรถรสของนิทาน ไม่ว่านิทานเรื่องใดจะมีความสำคัญระดับใดก็ตาม หากขาดซึ่งปัจจัยในการสร้างอรรถรสแล้ว ย่อมเป็นการยากที่นิทานเรื่องนั้นจะเข้าไปประทับอยู่ในความทรงจำของผู้คน หรือแม้แต่การที่นิทานเรื่องนั้นจะได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกของท้องถิ่นนั้น

Copyright by Mahidol University

4.1 ความหมายและลักษณะของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

หากเปรียบเทียบความหมายและลักษณะของนิทานในแง่ของคติชนวิทยา ตามที่ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส (2516: 99-100 อ้างถึงใน ประคอง นิมมานเหมินทร์, 2543: 6) ได้ให้หลักสังเกตว่า ต้องเป็นนิทานที่เล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา เป็นภาษาร้อยแก้ว ไม่ใช่ร้อยกรอง เล่ากันด้วยปากสืบกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่ในระยะหลังอาจเขียนขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยถูกเล่าด้วยปากเปล่า และไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร อ้างแต่ว่าเป็นของเก่า ฟังมาจากผู้เล่าซึ่งเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในอดีตอีกต่อหนึ่ง นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เป็นนิทานที่ถ่ายทอดด้วยมุขปาฐะ และมีลักษณะเป็นนิทานที่เล่าสืบทอดกันมาด้วยปาก และไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่ง และหากจัดประเภทของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ตามการแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านในหนังสือ The Folktale ของ สติธ ทอมป์สัน แล้ว ด้วยเนื้อหานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่กล่าวไว้ในบทนำ จะเห็นว่ามีลักษณะเป็น นิทานชีวิต เนื่องจากเป็นนิทานที่ค่อนข้างยาว มีหลายอนุภาค ประกอบกับมีการดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง ระบุสถานที่และตัวละครชัดเจน รวมทั้งมีเรื่องของปาฏิหาริย์หรือความมหัศจรรย์ ที่มีลักษณะทำให้ผู้ฟังเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เช่น เขาตาม่องล่ายถูกทำให้เชื่อว่าเป็นร่างของตาม่องล่าย ตัวละครสำคัญในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่นอนเสียชีวิตแล้วร่างกายกลายเป็นภูเขา เนื่องจากเมื่อพิจารณารูปร่างรูปทรงของภูเขาลูกนี้มีลักษณะเหมือนคนนอนตาย เป็นต้น และนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ยังมีลักษณะของความเป็น นิทานประจำถิ่น เนื่องจากเป็นเรื่องแปลกพิสดารซึ่งเชื่อว่าเคยเกิดขึ้นจริง โดยอธิบายถึงความเป็นมาของสิ่งที่อยู่ในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น สิ่งของในนิทานกลายเป็นสิ่งต่างๆ อาทิ หอยทับทิม สาหร่ายทะเล ตัวละครเสียชีวิตกลายเป็นภูมิลักษณ์ ตัวอย่างเช่น เกาะนมสาว และมีการระบุตัวละครไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ ตาม่องล่าย ยายรำพึง นางยมโดย เจ้าลาย และเจ้ากรุงจีน นอกจากนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ยังมีลักษณะของ นิทานอธิบายเหตุ เนื่องจากในเนื้อเรื่องมีการอธิบายถึงกำเนิดหรือความเป็นมาของสิ่งต่างๆ ที่เกิดจากจินตนาการของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการอธิบายอย่างตรงไปตรงมา เช่น สากถูกขว้างไปตกในทะเลกลายเป็นเกาะสาก ตะเกียบลอยไปติดชายฝั่งกลายเป็น เขาตะเกียบ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่นิทานประเภทนี้จะมีลักษณะค่อนข้างสั้น แต่เนื่องจากมีการอธิบายการเกิดขึ้นของสิ่งของหลายสิ่ง หลายอนุภาค จึงทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานอธิบายเหตุที่ค่อนข้างยาว ด้วยเหตุผลข้างต้นจึงทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านในแง่คติชนวิทยา ที่มีลักษณะเป็นนิทานชีวิต นิทานประจำถิ่น และนิทานอธิบายเหตุ อีกด้วย

Copyright by Mahidol University

4.2 แบบเรื่องในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

แบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน (tale type) เป็นศัพท์ที่ใช้ในการแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านอย่างละเอียด โดยแบ่งตามแบบของเนื้อเรื่อง นิทานพื้นบ้าน 1 แบบเรื่อง หมายถึง นิทานพื้นบ้านเรื่องหนึ่งหรือตอนหนึ่งในนิทานพื้นบ้าน ซึ่งมีความสมบูรณ์ในตัว สามารถนำไปเล่าได้โดยอิสระ ไม่ต้องอาศัยความหมายหรือเนื้อความนิทานเรื่องอื่นอีก (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 33) หากพิจารณาเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ทั้งเรื่องก็น่าจะระบุได้ว่า มีลักษณะเป็นนิทานที่สมบูรณ์ในตัว สามารถนำไปเล่าได้โดยอิสระ และไม่ได้ปรากฏแทรกอยู่ในนิทานเรื่องอื่นใด จึงถือได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทาน 1 แบบเรื่อง

แต่หากพิจารณาอนุภาคที่อธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ต่างๆ จากสิ่งของในนิทาน ก็จะสามารถแยกย่อยนำไปเล่าประกอบการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ในแต่ละแห่งได้ด้วยเนื้อเรื่องตอนที่เกิดภูมิลักษณ์นั้น โดยไม่ต้องเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายทั้งเรื่อง เช่น หากอธิบายการเกิดขึ้นของเกาะนมสาว ก็อาจเล่าเพียงว่า เกาะนมสาวเกิดจากตาม่องล่ายพ่อของนางยมโดย โกรธและจับนางฉีกออกเป็นสองส่วน โยนไปตกในทะเลกลายเป็นเกาะนมสาว ซึ่งอธิบายเพียงเท่านี้ก็สร้างความเข้าใจให้กับผู้ฟังได้ โดยไม่ต้องเล่านิทานเรื่องนี้ทั้งเรื่อง และอนุภาคที่อธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นในลักษณะนี้มีอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายหลายอนุภาค จึงอาจจะเรียกได้ว่า ในแต่ละอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทาน 1 แบบเรื่อง และนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายทั้งเรื่องประกอบด้วยนิทานหลายแบบเรื่อง

4.3 สำนวนของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

4.3.1 ความหลากหลายด้านสำนวนของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

สำนวนของนิทานพื้นบ้าน (version) เป็นคำศัพท์ที่ใช้กับนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกัน แต่เก็บจากที่ต่างกัน นิทานที่เก็บได้จากผู้เล่าคนหนึ่งหรือครั้งหนึ่งๆ ก็เป็นนิทานสำนวนหนึ่ง ถ้าเก็บจาก 50 แห่ง ก็ถือว่าเป็นนิทานเรื่องนั้น 50 สำนวน (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 36) ซึ่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานที่ปรากฏอยู่ในหลายพื้นที่เป็นบริเวณกว้างครอบคลุมพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยตอนบนตั้งแต่จังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ไปจนถึงจังหวัดชุมพร ในแต่ละพื้นที่ก็มีนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในแบบฉบับของตน

Copyright by Mahidol University

ที่ได้รับฟังและปรับปรุงให้มีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น และถึงแม้จะอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน แต่ถูกเล่าจากต่างบุคคลกัน ก็ทำให้นิทานมีคุณสมบัติบางอย่างที่แต่ละผู้เล่าใส่ไว้ให้แตกต่างจากผู้เล่าท่านอื่น จึงทำให้เกิดนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เรื่องเดียวกันนี้หลายสำนวน นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีความแตกต่างกันในรายละเอียด ซึ่งจะเห็นได้ว่าในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ทั้งเรื่องของสื่อรูปแบบต่างๆ จากเอกสาร จากบุคคล จากซีดี และจากเวปไซท์ ซึ่งในแต่ละรูปแบบของสื่อก็มีความแตกต่างกันอีกหลายสำนวน แสดงให้เห็นว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกนำไปใช้โดยบุคคลที่หลากหลาย ทั้งนักวิชาการ นักศึกษา คนท้องถิ่น มัคคุเทศก์ วิสาหกิจที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และหน่วยงานด้านวัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงความนิยมอย่างแพร่หลายที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ยังถูกนำไปเล่าต่อกันในลักษณะต่างๆ อยู่ในปัจจุบัน

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยตอนบน สามารถแบ่งสำนวนได้อย่างชัดเจนเป็นสองกลุ่มใหญ่ ซึ่งระบุได้จากชื่อสถานที่ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในแต่ละสำนวน จะระบุสถานที่ส่วนใหญ่ที่เป็นสถานที่จริงอยู่บนชายฝั่งทะเลอ่าวไทยของแต่ละฝั่ง คือ นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ได้แก่ นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และชุมพร กับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ได้แก่ นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ปรากกอยู่ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด แต่มีชื่อสถานที่บางแห่งที่ระบุไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ปรากฏอยู่ในสำนวนของอีกกลุ่มหนึ่งด้วย เช่น เกาะกระบุง เป็นเกาะที่อยู่ในจังหวัดตราด แต่ก็ถูกระบุชื่อในสำนวนของกลุ่มชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกด้วย และ เกาะนมสาว ที่มีสองเกาะ มีที่ตั้งอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจันทบุรี ที่ถูกระบุชื่อในสำนวนนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ของทั้งสองกลุ่ม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า มีชื่อของสถานที่ที่มีที่ตั้งจริงอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ถูกระบุไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จำนวน 4 แห่ง คือ เกาะหมาก แหลมงอบ เกาะกระบุง และเกาะนมสาว แต่มีชื่อของสถานที่ที่มีที่ตั้งจริงอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ถูกระบุไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ปรากฏอยู่ในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งออกเพียงแห่งเดียว คือ เกาะนมสาว ซึ่งเป็นสถานที่ที่ทำหน้าที่เชื่อมนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ของทั้งสองกลุ่มไว้อย่างดี และขาดไม่ได้ต้องปรากฏอยู่ในทุกสำนวนของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายทั้งสองกลุ่ม

Copyright by Mahidol University

4.3.2 โครงเรื่องร่วมของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

นิทาน เป็นเรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อกันมาจากปากสู่ปาก มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรบ้างหรือไม่มีบ้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการถ่ายทอดผ่านความทรงจำของผู้ฟังแล้วนำไปเล่าต่อแก่ผู้ฟังรุ่นหลัง ด้วยการใช้ “การจำ” เป็นวิธีการบันทึกเนื้อหานิทาน ทำให้นิทานแต่ละเรื่องที่ถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานานด้วยบุคคลหลายต่อหลายท่านที่มีความสามารถแตกต่างกัน รวมไปถึงสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นในแต่ละแห่งที่ผู้คนนำนิทานไปเล่า เป็นปัจจัยที่ทำให้เนื้อเรื่องของนิทานถูกปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ช่วงเวลาที่เล่า และผู้ฟัง กระบวนการเช่นนี้ทำให้นิทานแพร่กระจายจากแหล่งกำเนิดนิทานไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ถูกทำให้มีความแตกต่างกันทางด้านรายละเอียดของเนื้อเรื่องบ้าง แต่ยังคงมีโครงเรื่องของเนื้อเรื่องที่ดำเนินไปเหมือนกัน รายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกันของนิทานเรื่องเดียวกันในแต่ละท้องถิ่นนี้เอง ที่ทำให้เกิด “สำนวน” ใหม่ขึ้น

นิทานที่ถูกเล่าในท้องถิ่นที่ต่างกันก็อาจจะเรียกได้ว่า มีสำนวนเป็นของท้องถิ่นนั้น เช่น นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกเล่าในท้องถิ่นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งมีความต่างจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ถูกเล่าในท้องถิ่นจังหวัดระยอง ลักษณะเช่นนี้ ก็เรียกได้ว่าเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนประจวบคีรีขันธ์ กับสำนวนระยอง หรือนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกเล่าด้วยบุคคลหลายท่าน ผู้เล่าแต่ละท่านก็มีความสามารถในการให้รายละเอียดและวิธีการถ่ายทอดแตกต่างกันไปตามความถนัดของแต่ละบุคคล และถูกคนรุ่นต่อไปนำไปเล่าต่อ ลักษณะเช่นนี้ ก็อาจเรียกได้ว่าเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนของบุคคลนั้นๆ เช่น นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนปู่พัน ที่ปรากฏในชุมชนอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ปัจจุบันผู้เล่าคือ คุณลุงวิเศษ ปานน้อย หรือ นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนที่เป็นคำร้องแบบแหล่ ที่เล่าโดย อาจารย์มาลี เทียมหมอก อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น ซึ่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เรื่องเดียวกัน แต่มีสำนวนที่ต่างกันก็ทำให้ผู้ฟังได้รับอรรถรสต่างกันด้วย

การศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายให้ลึกซึ้ง ผู้ศึกษาควรทำการศึกษาเปรียบเทียบรายละเอียดของนิทานจากสำนวนต่างๆ ที่จะสามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจในการปรับใช้นิทานในท้องถิ่นและโดยบุคคลต่างๆ ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความถนัดส่วนบุคคล ช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าถึงอรรถรสของนิทานในแต่ละสำนวน นำไปสู่การเข้าใจแก่นแห่งนิทาน และยังช่วยให้เห็นกระบวนการคิดของแต่ละท้องถิ่นที่ใช้นิทานเป็นสื่อในการถ่ายทอดรูปแบบวิถีชีวิตท้องถิ่นอีกด้วย

Copyright by Mahidol University

สำนวนต่างๆ ของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีอยู่มากมายในหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏในแหล่งข้อมูลของท้องถิ่นต่างๆ และการเล่าจากปากสู่ปากของบุคคลแต่ละคน ที่มีความแตกต่างในรายละเอียดของเนื้อเรื่อง ซึ่งได้ถูกปรับใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่นและรูปแบบของสื่อนิทาน ซึ่งผู้วิจัยจะขอหยิบยกบางสำนวนของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่มีความน่าสนใจและมีเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นตัวแทนของรูปแบบการถ่ายทอดนิทานโดยเริ่มจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนของ วิภา กงกะนันทน์ (2549: 11-16) ที่ได้เล่าไว้ในหนังสือ “ตาม่องล่าย นิทานพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ของ กองทุนหม่อมราชวงศ์อายุมงคล โสณกุล ซึ่งมีรูปแบบเป็นร้อยแก้ว ผู้วิจัยเลือกนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย สำนวนนี้ เนื่องจาก เป็นหนังสือเล่มเดียวที่สืบค้นได้จากระบบอินเตอร์เนท และหาซื้อจากร้านจำหน่ายหนังสือได้ ประกอบกับเป็นหนังสือเพียงเล่มเดียวที่เล่าเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายโดยเฉพาะเรื่องเดียวทั้งเล่ม ส่วนนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในหนังสือเล่มอื่น มักเป็นเรื่องที่แฝงอยู่ร่วมกับนิทานพื้นบ้านเรื่องอื่นๆ ในหนังสือเล่มเดียวกัน ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงเป็นหนังสือที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายโดยตรง และให้รายละเอียดของเนื้อเรื่องมากพอสมควร แม้ว่าผู้วิจัยจะได้อ้างแล้วในบทนำส่วนการนำมาไว้ในบทนี้ เนื่องจากการใช้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนนี้เป็นตัวแทนของรูปแบบการถ่ายทอดผ่านลายลักษณ์อักษรในลักษณะที่เป็นเอกสารประเภทหนังสือเฉพาะทางที่มีจำหน่ายอยู่ทั่วไป ซึ่งมีเนื้อเรื่อง ดังนี้

> ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีครอบครัวหนึ่งอาศัยอยู่ที่ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ครอบครัวที่กล่าวถึงในตอนต้นนี้มีอาชีพเป็นชาวประมงชายฝั่ง และทำไร่ หัวหน้าครอบครัวชื่อ “ตาม่องล่าย” ภรรยาชื่อ “นางรำพึง” มีลูกสาวคนเดียวซึ่งเป็นสุดที่รักชื่อ “ยมโดย”
>
> “ยมโดย” เป็นชื่อพันธุ์ไม้ประเภทเฟิร์นชนิดหนึ่ง กวีไทยโบราณนิยมนำมาชื่นชม แต่คนสมัยใหม่เรียกชื่อพันธุ์ไม้ชนิดนี้แตกต่างกัน เช่น ระย้า ช้องนางคลี่ หางสิงห์ หางค่าง และผักกูด ชื่อ “ม่องล่าย” บางคนฟังแล้วคิดว่าน่าจะเพี้ยนเสียงมาจากคำว่า “หม่อง” ซึ่งเป็นคำที่คนไทยใช้เรียกพม่า และชายแดนด้านตะวันตกของประจวบฯ ก็ติดกับประเทศพม่าโดยตลอดอยู่แล้ว จึงอาจเป็นไปได้ว่าตาม่องล่ายนี้แกเป็นคนไทยเชื้อสายพม่า ชื่อภรรยาตาม่องล่ายนั้นดูจะคุ้นหูคนไทย มีอาจารย์ท่านหนึ่งในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศชื่อ “รำพึง” และคนในประเทศนี้ก็ใช้คำว่า “รำพึงรำพัน” อยู่ค่อนข้างบ่อย

Copyright by Mahidol University

ครอบครัวของตาม่องล่ายอยู่เย็นเป็นสุขเรื่อยมา ตราบจนถึงเวลาที่ยมโดยโตเป็นสาวสวย ปัญหาใหญ่ก็เกิดขึ้น วิธีการแก้ปัญหาของสามีภรรยาคู่นี้นำไปสู่โศกนาฏกรรม ซึ่งมีผลเป็นอมตะ คือ กลายเป็นตำนานสถานที่และสิ่งต่างๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ชายทะเลไทย ทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก

ปัญหานั้นคือ ปัญหาเรื่องคู่ครองของสาวน้อย “ยมโดย” ตาม่องล่ายรับปากกับพ่อค้าสำเภาจากเมืองจีนที่เดินทางมาค้าขายถึงประจวบฯ ว่าจะยกลูกสาวให้เป็นภรรยา พ่อค้าจีนคนนี้อาจจะเป็นเจ้าชายจากเมืองใดเมืองหนึ่งในประเทศจีน ผู้เล่านิทานเรื่องนี้บางคนบางครั้งเรียกเขาว่า “เจ้ากรุงจีน” ส่วนยายรำพึงแกก็รับคำกับชายหนุ่มอีกคนหนึ่งชื่อ “เจ้าลาย” ซึ่งเป็นลูกชายของเจ้าเมืองเพชรบุรี ว่าจะยกยมโดยให้เป็นเจ้าสาว สามีภรรยาคู่นี้ไม่รู้เลยว่าได้ก่อกรรมใหญ่หลวงให้ลูกสาวสุดที่รักคนเดียวของตน เพียงเพราะเหตุว่าทั้งสองคนไม่ได้ปรึกษากันก่อน

ครั้งถึงวันฤกษ์ดีสำหรับการแต่งงานตามหลักโหราศาสตร์ แต่กลายเป็นวันมหาโหดร้ายของครอบครัวตาม่องล่าย พ่อค้าจีนหรือ “เจ้ากรุงจีน” และเจ้าลายลูกชายเจ้าเมืองเพชรฯ ต่างคนต่างยกขบวนขันหมากอย่างเอิกเกริก มุ่งหน้าสู่บ้านเจ้าสาวคนเดียวกัน ณ เวิ้งอ่าวน้อย ชายฝั่งทะเลอันสวยงามของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ขบวนขันหมากของเจ้าลายนำหน้าด้วยขบวนกลองยาว และนักฟ้อนรำสลับกับเสียงโห่ร้องสนุกสนาน ส่วนขบวนขันหมากของ “เจ้ากรุงจีน” นำด้วยขบวนแห่เชิดสิงห์โต และแป๊ะยิ้ม สลับด้วยเสียงประทัด ขบวนขันหมากมาถึงบ้านตาม่องล่ายพร้อมกัน ต่างฝ่ายต่างยุติการแสดง ยืนเผชิญหน้ากันอยู่ความเงียบเกิดขึ้นเพียงอึดใจเดียว และแล้วสงครามก็เกิดขึ้นกลางบ้านหลังเล็กที่เคยสงบสุข ตาม่องล่าย และยายรำพึงตกใจจนขาดสติ จึงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความรุนแรง ทั้งคู่ทะเลาะกัน ต่างฝ่ายต่างกล่าวโทษกันและกัน ไม่มีใครได้ยินเสียงใคร ต่างคนต่างคว้าสิ่งของเครื่องใช้ในบ้านเป็นอาวุธขว้างปาใส่กันด้วยความโกรธแค้น

Copyright by Mahidol University

ยายรำพึงมือไวกว่า คว้าหมวกเหวี่ยงใส่หน้าตาม่องล่าย หมวกปลิวไปตกที่ชายหาดประจวบฯ กลายเป็น “เขาล้อมหมวก” อยู่จนทุกวันนี้ ตาม่องล่ายฉวยกระบุงได้ โยนใส่นางรำพึง กระบุงลอยข้ามอ่าวไทย ไปตกในทะเลที่จังหวัดตราดกลายเป็น “เกาะกระบุง” ยายรำพึงหยิบได้งอบ ปาใส่หน้าตาม่องล่าย งอบปลิวข้ามทะเลไปตกที่ชายหาดจังหวัดตราดด้านที่ใกล้กับจังหวัดจันทบุรี กลายเป็น “แหลมงอบ” ตาม่องล่ายหันไปคว้าจานข้าว แล้วขว้างใส่ยายรำพึง จานร่อนไปตกลงกลางทะเลที่ปากอ่าวคลองวาฬ กลายเป็น “เกาะจาน” แลเห็นได้ชัดเจน เมื่อมองออกไปจากชายหาดวนกร สากที่ตาม่องล่ายพุ่งใส่ยายรำพึง แหวกอากาศไปกระแทกเกาะที่อำเภอบางสะพานน้อย จนทะลุเกาะนั้น กลายเป็น “เกาะทะลุ” เมื่อสากทะลุเกาะแล้วก็หักเป็นสองท่อนท่อนหนึ่งกระเด็นไปตกลงกลางทะเลที่ปากน้ำชุมพร กลายเป็น “เกาะสาก” อีกท่อนหนึ่งกระดอนข้ามอ่าวไทยไปตกในทะเลเขตจังหวัดชลบุรีหน้าเมืองพัทยา กลายเป็น “เกาะสาก” อีกเกาะหนึ่ง นางรำพึงวิ่งหนีสามีที่กำลังอาละวาดอยู่ที่บ้าน จนหมดแรงลงตรงเวิ้งอ่าวชายฝั่งทะเลที่บางสะพาน ยายรำพึงทอดตัวลงนอนบนหาดทราย หลับตา มองย้อนหลังรำพึงถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดในชีวิตเป็นเวลายาวนานมาก จนร่างกายกลายเป็นหิน ชาวบ้านเรียกว่า “เขาแม่รำพึง” ตาม่องล่ายคลุ้มคลั่งหนักขึ้น คว้าครกตำข้าวทุ่มตามหลังยายรำพึง ครกแฉลบข้ามทะเลไปตกลงที่หน้าเมืองพัทยา ก่อนจะถึงเกาะสาก กลายเป็น “เกาะครก”

ตอนนี้ตาม่องล่ายคงจะเป็นบ้าไปแล้ว แกจับตัวลูกสาวสุดที่รักคนเดียวของแกมาฉีกออกเป็นสองซีก ซีกหนึ่งของยมโดย ตาม่องล่ายแกโยนให้เจ้าลายแต่ไปตกในทะเลที่ปราณบุรี กลายเป็น “เกาะนมสาว” อีกซีกหนึ่งแกขว้างไปให้พ่อค้าจีน ซีกนี้ลอยข้ามอ่าวไทยไปตกลงในทะเลที่ชลบุรี กลายเป็น “เกาะนมสาว” อีกเกาะหนึ่ง เจ้าลายช็อคไปชั่วครู่ ที่เห็นความบ้าคลั่งของตาม่องล่าย เมื่อได้สติ เจ้าลายก็หันหลังกลับบ้านที่เมืองเพชร ทิ้งเครื่องขันหมากทั้งหมดลงระหว่างทาง กลายเป็น “เขาขันหมาก” หรือ “เขาสามร้อยยอด” ที่ปราณบุรี ของหมั้นและของขวัญวันแต่งงานที่เจ้าลายเตรียมไปให้ยมโดย เช่น เครื่องเพชร พลอย แก้ว แหวน เงิน ทอง ต่างๆ กองอยู่บนพื้นดินสูงเป็นภูเขา กลายเป็น “เขาเพชรพลอย” หรือ “เขาหัวแก้วหัวแหวน” ในเขตจังหวัดเพชรบุรี

Copyright by Mahidol University

เจ้าลายรู้สึกสิ้นหวัง หดหู่ ท้อ ระทมทุกข์ หมดแรงที่จะเดินต่อไป เจ้าลายทอดตัวลงนอนบนพื้นหญ้า แหงนหน้ามองฟ้าสีครามสดใส เห็นสาวน้อยยมโดยในอิริยาบถน่ารักต่างๆ ไม่รู้จบ เจ้าลายยังนอนคิดถึงยมโดยอยู่ที่ชะอำจนวันนี้ แม้จะกลายเป็น “เขาเจ้าลาย” ไปแล้ว ส่วนพ่อค้าสำเภาจีนนั้น คงจะมีความรู้สึกไม่แตกต่างจากเจ้าลาย เพราะเขาเดินทางออกจากประจวบฯไป และไม่มีข้อมูลว่าเขาเสียชีวิต ณ ที่ใดบนแผ่นดินนี้ หรือบนน่านน้ำไทยส่วนไหน

สิ่งที่เหลืออยู่คือ เครื่องขันหมาก รวมทั้งอาหารการกินที่เขาให้เทลงทะเล ขนมจีน กลายเป็น สาหร่ายทะเล ปูทอด กลายเป็น ปูหิน หมากที่เจียนแล้ว กลายเป็น หอยหมากรุก ส่วนหมากสดลอยไปหยุดอยู่กลางทะเลในอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด กลายเป็น “เกาะหมาก”พลูจีบ กลายเป็น หอยมวนพลู ทับทิม กลายเป็น หอยทับทิม จี้เพชร กลายเป็น หอยดาว ตลับทอง เงิน นาก กลายเป็น หอยตลับ ตะเกียบ กลายเป็น เขาตะเกียบที่หัวหิน ส่วนหลักที่ใช้ผูกเรือสำเภานั้น สงสัยว่าลูกเรือจีนคงตกใจกลัวตาม่องล่าย รีบร้อนถอยเรือหนีจนลืมถอนหลักขึ้นไปด้วย ทิ้งไว้กลายเป็น “เกาะหลัก” ในทะเลหน้าเมืองประจวบฯนั่นเอง ตาม่องล่ายผู้ตกเป็นทาสของอารมณ์จนขาดสติ ไร้ญาติ ขาดมิตร ขาดคนรักใกล้ชิด แกเดินไปหยุดอยู่ที่ริมอ่าวหน้าบ้าน แล้วทรุดตัวลงนั่งทอดขายาวไปบนพื้นดิน แล้วเหยียดกายลงนอนหันศีรษะออกสู่ทะเล ตามองดูท้องฟ้าประจวบคีรีขันธ์ คิดถึงโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อครู่ มองย้อนหลังไปดูต้นตอของปัญหา ตาม่องล่ายแกคงจะคิดได้แล้วว่าเรื่องคู่ครองของลูกสาวนั้น ถ้าพ่อ-แม่-ลูก ได้ปรึกษากันเสียก่อนที่ใครจะตัดสินใจตกลงกันไปตามลำพัง อาจจะไม่เกิดเรื่องสุดเศร้าขึ้น เช่นที่เกิดในครอบครัวของแกแต่ทว่าไม่มีพรุ่งนี้สำหรับครอบครัวของตาม่องล่ายเสียแล้ว

ตาม่องล่าย นอนอยู่ในอิริยาบถนั้นเป็นเวลานานจนกลายเป็น “เขาตาม่องล่าย” อยู่ที่ริมอ่าวน้อย เป็นผู้พิทักษ์ฝั่งทะเลและชาวเมืองประจวบคีรีขันธ์ชั่วนิรันดร ส่วนกระจกเงาที่สาวน้อยยมโดยเคยใช้ส่องหน้า เมื่อไม่มีผู้ใช้อีกแล้ว ก็อันตรธานไปจากห้อง และลอยไปติดอยู่บนภูเขาชายทะเล หน้าเมืองประจวบฯ ชาวบ้านเรียกว่า “เขาช่องกระจก” บางคนมองไปที่ “กระจก” บนหน้าผานี้แทนที่จะเห็นเพียงฟ้าสีครามใสเหนือระลอกคลื่นสีมรกต

Copyright by Mahidol University

> กลับมองเห็นภาพที่แฝงเร้นอยู่ในหัวใจของตนเอง ยิ่งเมื่อเพ่งมอง “กระจก” จนจิตนิ่งเป็นสมาธิ บางคนก็จะเข้าใจเรื่องความไม่แน่นอนของชีวิตได้มากขึ้น เข้าใจเรื่องของความทุกข์ว่าเป็นสิ่งธรรมดา และเข้าใจเพิ่มมากขึ้น เมื่อได้ยินคำว่า “อนัตตา” : ความว่างจากการยึดมั่นในความเป็นตัวตน

จากเนื้อเรื่องของนิทานข้างต้นจะเห็นว่า มีการเริ่มเรื่องด้วยประโยคทั่วไปที่ใช้กับการเล่านิทาน คือ “ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว...” ซึ่งเป็นสิ่งที่บอกเล่าให้ทราบว่านิทานเรื่องนี้เกิดขึ้นมานานแล้วจนไม่ทราบว่าเกิดขึ้นเมื่อใดหรือใครเป็นผู้แต่งนิทาน ต่อมาก็ดำเนินเรื่องมาโดยลำดับจากการกล่าวถึงตัวละครในครอบครัวของตาม่องล่าย ต่อด้วยการมาสู่ขอนางยมโดยของเจ้าลายและเจ้ากรุงจีน แล้วก็เข้าสู่ฉากของการขว้างปาสิ่งของ โดยสำนวนนี้เน้นการเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่ต่างๆ จากการขว้างปาและการเสียชีวิตของตัวละครแต่ละคน สุดท้ายจบลงด้วยความสะเทือนใจและให้คติสอนใจผู้ฟังด้วย

ผู้วิจัยได้ทำการค้นหาข้อมูลในสถานที่ต่างๆ และได้รับข้อมูลจากแหล่งข้อมูลหลายต่อหลายแห่ง ซึ่งข้อมูลเนื้อหาของนิทานที่ได้มีความคล้ายคลึงกัน ดังนั้นการเปรียบเทียบแต่ละสำนวน จะใช้บางสำนวนที่เป็นตัวแทนของแหล่งข้อมูลแต่ละประเภทที่ได้ทำการสืบค้นข้อมูลมา โดยสำนวนที่สองนี้จะเป็นสำนวนที่ได้จากหนังสือ “ตำนานตาม่องล่าย” ของสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (2548: 1-9) ที่ได้จัดทำไว้เมื่อปี พ.ศ.2548 โดยใช้เกณฑ์ของความเหมาะสม เนื่องจากข้อมูลนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เป็นเอกสารจากหน่วยราชการของสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้รวบรวมข้อมูลจากการจัดเสวนาเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ โดยเชิญนักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้านท้องถิ่น ผู้รู้ ผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมปรึกษาและจัดพิมพ์เอกสารสำหรับการเผยแพร่ ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มารวมไว้ในเอกสารฉบับนี้แล้ว ดังนั้นจึงถือเป็นสำนวนที่สามารถเป็นตัวแทนจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารจากหน่วยราชการท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่บริเวณชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก โดยมีเนื้อเรื่อง ดังนี้

> ณ ชายฝั่งทะเลด้านทิศเหนือของอ่าวประจวบคีรีขันธ์ มีธรรมชาติสวยงามเงียบสงบ เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านเล็กๆ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ บางบ้านมีความสามารถในการต่อเรือประมง บางบ้านก็ผลิตเครื่องจับสัตว์น้ำ ทำไร่ ทำสวน และค้าขาย มีลักษณะเศรษฐกิจ พอเพียง

Copyright by Mahidol University

ณ ชายฝั่งแห่งนี้มีเขาลูกหนึ่งซึ่งตั้งเด่นสะดุดตา เป็นที่พักพิงแรมคืนให้ชาวประมงต่างถิ่นได้หลบอาศัย ใช้น้ำบริโภค และเป็นที่จอดเรือหลบมรสุมในช่วงลมแรง ชาวบ้านแห่งนี้จึงได้มีโอกาสพบปะติดต่อค้าขายกับชาวต่างถิ่นอีกทางหนึ่ง

หมู่บ้านแห่งนี้ มีครอบครัวชาวประมงครอบครัวหนึ่ง พ่อบ้านชื่อ ม่องล่าย มีนิสัยมุทะลุดุดันไม่กลัวใครแต่ไม่ใช่อันธพาล โดยเฉพาะเป็นคนถือสัจจะวาจาอย่างเคร่งครัด ชาวบ้านจึงให้ความเคารพยำเกรง ฝ่ายยายรำพึง ศรีภรรยาของตาม่องล่ายเป็นคนช่างพูดช่างเจรจา จนชาวบ้านพากันเรียกว่า ยายปากม้า แม้ว่านางจะพูดจาโผงผาง แต่นางก็เป็นแม่บ้านที่น่านับถือ นางจะมีข้อโต้แย้งด้วยเหตุผลกับสามีเสมอ ขณะเดียวกันก็ดูแล อบรม สั่งสอนลูกสาวคนเดียว คือ ยมโดย ให้อยู่ในกรอบประเพณีอันดีงาม เมื่อตาม่องล่ายออกหาปลา ยายรำพึงจะพาลูกสาวไปทำไร่ บางวันก็นำปลาและพืชไร่ไปขายที่ตลาด

ยมโดย สาวน้อยผู้เพียบพร้อมทั้งรูปสมบัติและคุณสมบัติ เป็นที่รักที่หวงแหนของพ่อแม่เป็นอย่างมาก ชายหนุ่มในหมู่บ้านและใกล้เคียงต่างหมายปองยมโดย แต่ไม่มีใครกล้ามาเกี้ยวพาราสี ความดี ความงามของนางยมโดยเลื่องลือไปทั่วหมู่บ้านและต่างถิ่น

เจ้าลาย ชายหนุ่มรูปงามลูกชายเจ้าเมืองเพชรบุรี ได้ยินกิตติศัพท์ของนางยมโดย ใคร่จะไปดูด้วยตนเอง จึงปลอมตัวเป็นพ่อค้าล่องเรือมาค้าขายเครื่องมือจับสัตว์น้ำ วัสดุการต่อเรือ และใช้เวลาว่างทำประมงในแถบอ่าวน้อย ทำทีมาซื้อปลาที่บ้านตาม่องล่าย กิริยาวาจาที่สุภาพอ่อนน้อมของเจ้าลาย เป็นที่พอใจยายรำพึง ทั้งสองจึงติดต่อค้าขายปลากันเป็นประจำ เมื่อมีจังหวะอันเหมาะสม เจ้าลายจึงเลียบเคียงถามถึงคนในบ้าน ยายรำพึงเล่าให้ฟังอย่างสนิทสนม ถึงสมาชิกในครอบครัว พร้อมกับเรียกลูกสาวออกมาให้รู้จักกับเจ้าลาย หลังจากนั้นก็มิได้กีดกันให้สองหนุ่มสาวได้พบกันด้วยเรื่องการค้า ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าลายกับสองแม่ลูกมีมากขึ้น บางวันเจ้าลายไปช่วยงานในไร่ ได้เห็นความขยันขันแข็งของยมโดยก็ยิ่งประทับใจ ความดีความงามของสาวน้อยผู้นี้ นอกจากจะทำให้เจ้าลายรักนางอย่างจริงใจแล้ว เขายังมั่นใจว่านางจะเป็นศรีสะใภ้ของเจ้าเมืองได้อย่างภาคภูมิ เจ้าลายจึงส่งผู้ใหญ่มาทาบทามสู่ขอนางยมโดยกับผู้เป็นแม่ การพบปะพูดคุยของ

Copyright by Mahidol University

เจ้าลายกับยมโดยอยู่ในสายตายายรำพึงเสมอมา นางเห็นว่าทั้งสองรักใคร่และเหมาะสมกันดี ลูกสาวนางจะต้องมีความสุขในชีวิตครอบครัว นางจึงยกลูกสาวให้พร้อมกับนัดวันยกขันหมากมาโดยไม่บอกตาม่องล่าย เพราะรู้ว่าสามีนางไม่ชอบเจ้าลาย

ขณะเดียวกัน ตาม่องล่ายก็ได้ต้อนรับหนุ่มชาวจีนผู้หนึ่งที่ล่องสำเภาใหญ่มาค้าขายที่หมู่บ้านอ่าวน้อย เพราะได้ยินกิตติศัพท์สาวยมโดยเช่นเดียวกัน หนุ่มผู้นี้รู้ว่าตาม่องล่ายเป็นนักเลงเหล้าและกัญชา จึงนำเหล้าชั้นดีจากเมืองจีน กัญชาและของมีค่าอื่นๆ มาทำความรู้จักกับตาม่องล่ายโดยไม่ให้ความสำคัญกับยายรำพึงมากนัก เพราะถือคติว่าผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ซึ่งเป็นจุดหนึ่งที่ทำให้ยายรำพึงไม่พอใจหนุ่มจีนผู้นี้

ความมั่งคั่งและบุคลิกอันองอาจของหนุ่มเจ้าของสำเภาใหญ่ ตาม่องล่าย จึงเรียกเขาว่า เจ้ากรุงจีน ตาม่องล่ายรู้ภาษาจีนอยู่บ้าง ทั้งสองก็ยิ่งคุยกันถูกคอมากขึ้น เจ้ากรุงจีนไปมาหาสู่กับตาม่องล่าย พร้อมของกำนัลมากมาย ได้พบหน้าและเห็นกิริยามารยาทของยมโดย รู้สึกพอใจเป็นพิเศษ แต่ทุกครั้งที่เจ้ากรุงจีนมาบ้าน ยายรำพึงจะต้องพาลูกสาวไปนอกบ้านทันที เมื่อได้เวลาอันเหมาะสม เจ้ากรุงจีนจึงทาบทามสู่ขอนางยมโดยกับตาม่องล่าย ผู้เป็นพ่อเห็นว่าถ้าลูกสาวได้แต่งงานกับผู้มีฐานะดีจะได้เป็นฝั่งเป็นฝาอย่างผาสุก จึงตกลงยกลูกสาวให้เจ้ากรุงจีน พร้อมกับนัดวันยกขันหมากมา แต่ไม่บอกยายรำพึง เพราะถือว่าตนเป็นใหญ่ในครอบครัว ประกอบกับตั้งใจว่าจะทำให้ภรรยาและลูกสาวตื่นเต้น พอใจที่ตนเลือกผู้ที่เหมาะสมมาเป็นลูกเขย

เมื่อถึงวันที่สองตายายกำหนดให้เป็นวันแต่งงานของลูกสาว บังเอิญเป็นวันเดียวกัน ทุกฝ่ายต่างเตรียมการของตนเอง ขบวนขันหมากของเจ้าลายและขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนจัดมาอย่างมโหฬาร ทั้งสองขบวนมาประจันหน้ากันที่ริมทะเลหน้าบ้านเจ้าสาว เสียงโห่ขันหมากดังไปทั้งหมู่บ้าน สร้างความตื่นตาตื่นใจและแปลกใจแก่ทุกฝ่าย เพราะมีเจ้าบ่าวมาสองคน แต่มีเจ้าสาวเพียงคนเดียว ตาม่องล่ายกับยายรำพึงเริ่มมีปากเสียงกันและทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ยายรำพึงโมโหจัดคว้าหมวกที่วางอยู่ใกล้มือเหวี่ยงใส่หน้า ตาม่องล่ายหลบทัน

Copyright by Mahidol University

หมวกจึงปลิวไปตกที่ริมหาดประจวบคีรีขันธ์ กลายเป็นเขารูปร่างคล้ายหมวก ชื่อว่า เขาล้อมหมวก ตามองล่ายบันดาลโทสะที่ภรรยาแสดงกิริยาเช่นนั้นกับตนต่อหน้าแขกเหรื่อมากมาย ก็เริ่มอาละวาดบ้าง ฉวยกระบุงขว้างไป ยายรำพึงหลบวูบทันที กระบุงลอยละลิ่วไปตกเป็นเกาะกระบุงที่จังหวัดตราด ยายรำพึงจับงอบขว้างไปอีก งอบกระเด็นไปตกเป็นแหลมงอบที่น่านน้ำระหว่างจังหวัดตราดกับจังหวัดจันทบุรี ตามองล่ายคว้าจานขว้างไป ตกเป็นเกาะจานที่ปากอ่าวคลองวาฬ หันรีหันขวางอย่างบ้าคลั่ง คว้ากระจกส่องหน้าขว้างไปกลายเป็นเขาช่องกระจก จับสากตำข้าวได้กราดเข้าไปจะตียายรำพึงวิ่งหนี ตามองล่าย พุ่งสากไปแต่พลาดไปถูกเกาะลูกหนึ่งทะลุเป็นช่องโหว่ เรียกว่า เกาะทะลุ อยู่ที่อำเภอบางสะพานน้อย และสากยังพุ่งเลยไปตกเป็นเกาะสากที่ปากน้ำชุมพร ยายรำพึงวิ่งหนีกระเซอะกระเซิงไปหมดแรงที่อ่าวบางสะพาน นอนร้องไห้รำพึงรำพันถึงเคราะห์กรรมของครอบครัวจนขาดใจตาย กลายเป็นเขาลูกใหญ่อยู่ที่ริมอ่าวนั่นเอง เรียกว่า เขาแม่รำพึง ตามองล่ายเมื่อเห็นภรรยาวิ่งหนีไปเช่นนั้น ยิ่งเพิ่มความโกรธมากขึ้นทั้งอับอายขายหน้าชาวบ้านแค้นใจตนเองที่เสียสัจจะกับเจ้ากรุงจีน

และแล้วความโกรธก็พุ่งไปที่ลูกสาวว่าเป็นต้นเหตุของความอัปยศ จึงปราดเข้าจับยมโดยซึ่งยืนตะลึงอยู่ใกล้ๆ ฉีกออกเป็นสองซีก ซีกหนึ่งขว้างไปให้เจ้าลายไปตกเป็นเกาะนมสาว อำเภอปราณบุรี อีกซีกหนึ่งขว้างไปตกในทะเลเป็นเกาะนมสาว จังหวัดชลบุรี ตามองล่ายมองขันหมากแก้วแหวนเงินทองรัตนชาติทั้งหลายที่เป็นของหมั้น ตลอดจนข้าวปลาอาหารจำนวนมากวางเต็มบ้าน ตามองล่ายก็ยิ่งผิดหวัง เสียใจอย่างรุนแรง จึงอาละวาดมากขึ้น คว้าของทุกอย่างทุ่มทิ้งลงทะเล เจ้าลายเดินทางกลับบ้านด้วยความผิดหวัง เสียใจ และอาลัยรักนางยมโดยอย่างสุดซึ้ง ทิ้งเครื่องขันหมากทั้งหมด กลายเป็นเขาขันหมาก หรือเขาสามร้อยยอด อำเภอปราณบุรี เครื่องเพชรพลอยรัตนชาติต่างๆ ที่เตรียมไปเป็นถาดๆ ก็สาดทิ้งกลายเป็นเขาเพชรพลอย หรือเขาหัวแก้วหัวแหวน จังหวัดเพชรบุรี ด้วยความเศร้าโศกระทมทุกข์ ในที่สุดก็นอนตายกลายเป็นเขาเจ้าลาย อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ส่วนเจ้ากรุงจีนตกใจ เสียใจ ทั้งเกรงจะอับอายมากขึ้น ถ้ายกขันหมากกลับบ้านเมืองโดยไม่มีเจ้าสาวกลับไปด้วย และเพื่อประชดยายรำพึง จึงเทเครื่องขันหมากทั้งหมดลงทะเล ขนมจีนกลายเป็นสาหร่ายทะเล หมากกลายเป็นหอยหมากรุก พลูมวนกลายเป็นหอยมวนพลู ปูทอดมันกลายเป็น

Copyright by Mahidol University

ปูหิน ทับทิมกลายเป็นหอยทับทิม ตะเกียบกลายเป็นเขาตะเกียบที่หัวหิน จี้เพชรกลายเป็นหอยดาว หลักที่ใช้ผูกสำเภากลายเป็นเขาเกาะหลัก อยู่กลางทะเลเมืองประจวบคีรีขันธ์ ชาวบ้านที่มาช่วยงาน เมื่อคลายจากความตื่นตกใจก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

ตาม่องล่าย ขมขื่นทรมานใจอย่างแสนสาหัส คว้าไหเหล้าไปที่เขาริมอ่าวหน้าบ้าน ดื่มอย่างขาดสติจนสิ้นใจ ด้านทิศตะวันตกของเขาลูกนี้ดูลักษณะคล้ายคนนั่งพิงเขา เท้าเหยียดยาว มีไหอยู่ที่ปลายเท้า มองเหมือนโพกผ้าขาวม้ามีปมด้านหลัง ด้านทิศตะวันออกเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นจะเป็นเงาดำ รัศมีแสงอาทิตย์กระจายโดยรอบ เรื่อๆ งดงามสบายตา สบายใจ คล้ายบุญบารมีของผู้อาวุโสที่ให้ความร่มเย็นแก่ลูกหลาน หากดูจากอ่าวประจวบคีรีขันธ์ เหมือนคนนอนหงายศีรษะปริ่มน้ำ หน้าผาก จมูก ปาก คอ และลำตัวทอดยาวขึ้นมาบนพื้นดิน ที่ปลายเท้ามีก้อนหินรูปร่างคล้ายไหลูกใหญ่ตั้งอยู่ เขาลูกนี้คือ เขาตาม่องล่าย ซึ่งงามเด่นเป็นสง่าประดุจผู้พิทักษ์อ่าวประจวบคีรีขันธ์ อยู่ชั่วนิรันดร์

จากเนื้อเรื่องของนิทานข้างต้นจะเห็นว่า ไม่ได้เริ่มเรื่องด้วยประโยคทั่วไปที่ใช้กับการเล่านิทาน คือ “กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว...” แต่ให้ความสำคัญกับการบอกถึงสภาพทั่วไปของฉากและวิถีชีวิตในเนื้อเรื่อง จากนั้นก็กล่าวถึงตัวละครในครอบครัวของตาม่องล่าย โดยให้รายละเอียดของตัวละครและเหตุการณ์ต่างๆ มากขึ้น ต่อด้วยการมาสู่ขอนางยมโดยของเจ้าลายและเจ้ากรุงจีน แล้วก็เข้าสู่ฉากของการขว้างปาสิ่งของ ซึ่งยังคงเน้นการเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่ต่างๆ จากการขว้างปาและการเสียชีวิตของตัวละครแต่ละคน สุดท้ายจบลงด้วยความสะเทือนใจแต่ไม่ได้ให้คติสอนใจแก่ผู้ฟังโดยตรง และเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ ความน่าเคารพศรัทธาแก่ภูเขาที่เกิดจากตัวละครที่ชื่อ ตาม่องล่าย ด้วย

ดังนั้น จึงพอจะเปรียบเทียบข้อมูลเนื้อเรื่องนิทานจากสำนวนของสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้ว่า มีเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องคล้ายคลึงกับสำนวนของกองทุนหม่อมราชวงศ์อายุมงคล โสณกุล แต่ให้รายละเอียดในส่วนต่างๆ มากกว่า และถือได้ว่าเป็นเนื้อเรื่องที่ค่อนข้างมีความเป็นทางการเนื่องจากเป็นเอกสารประชาสัมพันธ์ของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ด้วย

Copyright by Mahidol University

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกนำไปเล่าอย่างกว้างขวาง กระจายตัวไปทั่วบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยตอนบน ซึ่งรวมไปถึงฝั่งตะวันออกแถบจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด ด้วย ซึ่งสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกก็เป็นสำนวนที่น่าสนใจ เนื่องจากเนื้อเรื่องมีความเกี่ยวเนื่องกับสถานที่ในท้องถิ่นของชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเอง โดยสำนวนที่สามนี้จะเป็นสำนวนที่ได้จากหนังสือ “วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดระยอง” ของสภาวัฒนธรรมจังหวัดระยอง (2544) ที่ได้จัดทำไว้เมื่อปี พ.ศ.2544 ด้วยเหตุที่เนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารของทางราชการในพื้นที่ภาคตะวันออกนั้น ปรากฏในพื้นที่จังหวัดระยองค่อนข้างชัดเจนกว่าจังหวัดอื่น ทั้งนี้เพราะสถานที่ที่ปรากฏในเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก เป็นสถานที่จริงในท้องทะเลของจังหวัดระยองและชลบุรี เป็นส่วนใหญ่ ที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องให้มีความสัมพันธ์กับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น และพื้นที่ใกล้เคียง เช่น เกาะทะลุ หมู่เกาะมัน และหมู่เกาะในอ่าวสัตหีบ เป็นต้น ดังนั้นจึงถือเป็นสำนวนที่เป็นตัวแทนจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารจากหน่วยราชการท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่บริเวณชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก โดยมีเนื้อเรื่อง ดังนี้

> จากการศึกษาของโครงการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน (มหาวิทยาลัยบูรพา) พบว่า นิทานเรื่องตาม่องล่ายนี้ เป็นนิทานที่ชาวบ้านแถบชายทะเลภาคตะวันออก เช่น ชาวสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ชาวบ้านเพ และชาวบ้านเก่า จังหวัดระยอง และแม้ชาวจันทบุรีและตราด เล่าสู่กันฟังโดยทั่วไป ทั้งยังมีสถานที่ที่สามารถอ้างได้ด้วยว่าเป็นสถานที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกับนิทานเรื่องนี้ ดังที่นายสนิท รัตนเหลี่ยม ชาวสัตหีบ, นายแซ ติยะศิริ ชาวบ้านเพ, นายหรัด สว่างกัลป์ ชาวบ้านเก่า เล่าไว้ สรุปความไว้ว่า
>
> ตาม่องล่ายเป็นชาวพม่า มีเมียชื่อนางรำพึง มีลูกสาวชื่อนางยมโดย เมื่อนางยมโดยได้โตเป็นสาวขึ้นมา พระเจ้ากรุงจีนก็มาสู่ขอจากตาม่องล่าย ตาม่องล่ายเห็นว่าพระเจ้ากรุงจีนเป็นกษัตริย์จึงยกลูกสาวให้โดยไม่ได้ปรึกษาหรือบอกเล่าให้นางรำพึงทราบ พร้อมกับนัดวันแต่งงานไว้เรียบร้อย ฝ่ายชายหนุ่มอีกคนหนึ่งที่ชื่อว่าเจ้าลาย เป็นคนจนแต่นิสัยดี มีความรักชอบพอกับนางยมโดย จึงมาสู่ขอจากนางรำพึงผู้เป็นแม่ นางรำพึงก็ยกให้ พร้อมกับนัดวันแต่งงานไว้ด้วย ทั้งนี้ตาม่องล่ายก็ไม่ทราบเช่นกัน

Copyright by Mahidol University

ครั้นถึงวันแต่งงานทั้งตาม่องล่ายและนางรำพึงต่างก็ตระเตรียมงาน ต่างฝ่ายต่างก็นึกว่าอีกฝ่ายหนึ่งรู้เรื่องที่ตนยกลูกสาวให้ผู้ที่มาสู่ขอกับตนแล้ว ตาม่องล่ายไปหาปลามาทำกับข้าวเลี้ยงแขกที่มาช่วยงาน ไปพบปลากระเบนใหญ่เข้าตัวหนึ่ง จึงเอาหอกพุ่งปลากระเบน หอกไปถูกเกาะกลายเป็นเกาะทะลุ อยู่ที่หน้าอ่าวบ้านเพ จังหวัดระยอง ส่วนปลากระเบนตกใจกลัวมาก ว่ายน้ำหนีสุดแรงเกิดจนเกยขึ้นไปบนหาด ที่นั้นเลยได้ชื่อว่าคุ้งกระเบน

นอกจากนี้ ยังมีการจับหมูจากเล้ามาต้ม เล้าหมูเดี๋ยวนี้กลายเป็นเกาะเล้า ขณะที่ต้มหมู หมูดิ้นจนกระทะคว่ำ กลายเป็นเกาะกระทะ พระและเณรที่ได้รับนิมนต์มาในงานแต่งงานก็เป็นเกาะพระ เกาะเณร พวกผู้หญิงที่มาในงานนึกสนุกลุกขึ้นร้องรำก็เป็นเกาะนางรำ โรงหนัง โรงโขนที่มาฉลองในงานก็เป็นเกาะโรงหนัง โรงโขน ยายจันกับยายจวงสองคนพี่น้องพากันมาในงานก็เป็นเกาะยายจัน ยายจวง เกาะทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นเกาะที่อยู่หน้าอ่าวสัตหีบทั้งสิ้น

เมื่อถึงวันงาน ขันหมากของพระเจ้ากรุงจีนกับขันหมากของเจ้าลายก็มาจ๊ะกันเข้า ตาม่องล่ายพอได้รู้เรื่องเข้าก็โกรธนางรำพึงว่าทำอะไรไม่ปรึกษา (ที่จริงตัวแกเองทำอะไรก็ไม่ได้ปรึกษาเมียเหมือนกัน) คว้ากระบุงขว้างยายรำพึง กระบุงลอยไปตกเป็นเขากระบุงในจังหวัดตราด คว้าหมวกขว้างซ้ำไปอีก หมวกก็ลอยไปตกเป็นคุ้งหมวกอยู่หน้าสัตหีบ ยายรำพึงชักโกรธขึ้นมาเหมือนกัน คว้างอบได้ก็ขว้างตาม่องล่าย งอบยายรำพึงลอยไปตกเป็นแหลมงอบในจังหวัดตราด ตาม่องล่ายโกรธจัดคว้าได้ครกกับสากขว้างยายรำพึง ครกกับสากลอยไปตกเป็นเกาะครก เกาะสาก อยู่ใกล้ๆ เกาะล้าน ยายรำพึงหนีไปนอนครุ่นคิดอยู่เป็นหาดแม่รำพึง จังหวัดระยอง

จากนั้นตาม่องล่ายก็จัดการฉีกร่างของนางยมโดยเป็นซีก ซีกหนึ่งให้เจ้าลายขว้างไปทางตะวันตก ไปตกเป็นเขานมสาว จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ส่วนอีกซีกหนึ่งให้พระเจ้ากรุงจีน ขว้างไปทางตะวันออก เป็นเกาะนมสาว บริเวณแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

Copyright by Mahidol University

จากเนื้อเรื่องของนิทานข้างต้นจะเห็นว่า เริ่มด้วยการพยายามระบุที่มาของแหล่งข้อมูล จากนั้นก็ให้รายละเอียดของตัวละครเล็กน้อย ที่น่าสนใจคือ สำนวนนี้ระบุว่า เจ้าลายเป็นคนจน ไม่เหมือนกับสองสำนวนแรกที่ระบุว่าเจ้าลายเป็นลูกเจ้าเมืองซึ่งน่าจะมีฐานะดีพอที่ยายรำพึงจะตัดสินใจยกลูกสาวให้ดีกว่ายกให้เจ้ากรุงจีน และเข้าสู่เหตุการณ์การทะเลาะวิวาทเลย รายละเอียดในส่วนนี้ระบุสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่นชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงสถานที่แห่งเดียวคือ เกาะนมสาว ที่อยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เท่านั้น สุดท้ายจบลงด้วยการเสียชีวิตของตัวละคร แต่ไม่ได้ให้คติสอนใจแก่ผู้ฟังโดยตรง และจบเรื่องด้วยความรวบรัด

ดังนั้นจึงพอจะเปรียบเทียบข้อมูลเนื้อเรื่องนิทานจากสำนวนของสภาวัฒนธรรมจังหวัดระยองได้ว่า มีเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องคล้ายคลึงกับสองสำนวนแรก แต่ให้รายละเอียดในส่วนต่างๆ น้อยกว่ามาก

การเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ด้วยบุคคล ถ่ายทอดจากถ้อยคำของผู้เล่าเอง ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในหลายท้องถิ่นที่ผู้รู้หรือผู้อาวุโสยังสามารถถ่ายทอดนิทานด้วยการเล่าได้ ผู้เล่าส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และเป็นที่น่าเสียดายที่ผู้รู้และสามารถเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายได้ส่วนใหญ่เสียชีวิตไปแล้ว และเป็นที่น่าเสียดายที่ผู้รับการถ่ายทอดนั้นก็มีอยู่ไม่มากนักในแต่ละท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้เดินทางไปยังท้องถิ่นต่างๆ เพื่อสืบค้นข้อมูลจากผู้รู้ในท้องถิ่นหลายแห่ง ได้รับฟังเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายจากผู้รู้หลายท่าน โดยผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนิทานเรื่องนี้มากที่สุดได้แก่ คุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวชุมชนอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งท่านได้รับการถ่ายทอดนิทานมาจากน้องชายของปู่ ที่ชื่อ ปู่พัน เมื่อกว่า 50 ปีมาแล้ว คุณลุงวิเศษ ปานน้อย เป็นบุคคลสำคัญของชุมชนอ่าวน้อย ที่ให้ความสำคัญกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายและเจ้าพ่อม่องล่ายอย่างมาก ท่านจึงมีความเคารพศรัทธาต่อเจ้าพ่อม่องล่ายอย่างมากด้วย และยังเป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดรายละเอียดของเนื้อเรื่องในนิทานได้อย่างดียิ่ง นอกจากนั้นยังสามารถเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องอื่นๆ ที่มีความน่าสนใจอีกหลายเรื่อง ซึ่งจากการสอบถาม ท่านบอกว่า *“...ไม่ค่อยมีใครอยากจะรับฟังนิทานกันแล้ว เด็กๆ มันชอบอย่างอื่นมากกว่า...”* (วิเศษ ปานน้อย, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2551)

Copyright by Mahidol University

นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในสำนวนของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย มีดังนี้

"...ผมยังสงสัยอยู่ว่า สากที่พุ่งไปชนเกาะทะลุ มันไม่น่าจะมีอันเดียว เพราะเวลามีงานเขาก็จะลงแรงช่วยกันตำขนมจีน เขาว่ากันว่ามันกลายเป็นเกาะสากที่ชุมพร แต่ผมว่า มันน่าจะเป็นเกาะสาก ที่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาสโน่นแหละ แต่ที่นราธิวาสเขาไม่เรียกเกาะสาก เขาเรียก เกาะยาว ก็มันยาวจริงๆ แล้วอีกอัน เกาะนมสาว รู้จักรึเปล่า อยู่ที่ปราณบุรีซีกหนึ่ง เขาว่าอยู่ที่ชลบุรีอีกซีกหนึ่ง แต่ผมว่ามันน่าจะอยู่ที่จันทบุรีมากกว่า ตรงปากน้ำแหลมสิงห์นั่นแหละ

ทีนี้ ผมจะเริ่มเล่าตำนานตาม่องล่ายให้ฟังนะ ปู่พัน ซึ่งผมมารู้ทีหลังว่าเป็นน้องชายของปู่ผมเอง แสดงว่าผมก็มีเชื้อสายเดียวกันกับปู่พันนี่แหละ แกเล่าให้ผมฟังตั้งแต่ผมอายุได้ 13 ปี ตอนนี้ผม 65 แล้ว คิดดูซิว่านานเท่าไรแล้ว เวลาแกเล่าก็จะเล่าตอนเย็นจับกลุ่มกันรอบกองไฟ มีหลายเรื่อง สนุกทั้งนั้น

ตำนานตาม่องล่าย มันเริ่ม ณ ชายฝั่งแหลมเป้ง มีกระท่อมหญ้าคาหลังหนึ่ง มีเจ้าของบ้านชื่อตาม่องล่าย เมียแก่ชื่อยายรำพึง ลูกสาวคนสวยชื่อยมโดย ตรงนี้คงรู้กันแล้วนะ ปกติ นางยมโดยจะอยู่บ้าน ตาม่องล่ายจะพาแหกับหมวกเจ๊กออกไปหาปลา ส่วนยายรำพึงจะหาของป่าว่าน บุก ปกติตาม่องล่ายจะแขวนแหกับหมวกไว้ที่หลัก และมีกะโหลก ทำจากกะลา ใช้ตักน้ำในอ่างล้างเท้า กะโหลกที่ว่านี้ก็กลายเป็นเขากะโหลกที่ปราณบุรีเหมือนกันนะ

วันหนึ่งขณะที่ตาม่องล่ายออกหาปลา ได้มีเรือสำเภาลำหนึ่งแล่นมาจอดที่อ่าวประจวบ เมื่อก่อนยังไม่มีเขาตาม่องล่าย คนบนเรือเป็นเจ้กรุงจีน มาเจอกับตาม่องล่าย เกิดพูดคุยกันถูกคอ ตาม่องล่ายก็พามาบ้าน จ้าวกรุงจีนก็มาเจอยมโดย ซึ่งขณะที่ตาม่องล่ายพามาจะไม่เจอยายรำพึง เพราะยายรำพึงไม่อยู่ เมื่อมาบ่อยก็รู้สึกชอบพอยมโดย แล้วก็แวะเวียนมาบ่อยขึ้น แต่ละครั้งก็จะนำของกำนัล เหล้าเป็นไหๆ มาให้ตาม่องล่าย พอมีโอกาสก็สู่ขอนางยมโดยกับตาม่องล่าย ตาม่องล่ายก็ยกให้โดยไม่ได้บอกยายรำพึง

ด้านฝ่ายยายรำพึงที่หาของป่าก็ได้เจอกับเจ้าลายที่เดินทางมาจากเมืองเพชร เจ้าลายได้พูดคุยกับยายรำพึงและกระหายน้ำ ได้ขอน้ำยายรำพึงดื่ม ยายรำพึงเห็นกิริยาท่าทางเป็นคนดี มีสัมมาคารวะดียายรำพึงจึงพาเจ้าลายมาที่บ้าน ซึ่งก็เป็นเวลาที่ตาม่องล่ายไม่อยู่ แล้วให้ยมโดย

Copyright by Mahidol University

ตักน้ำมาให้เจ้าลายดื่ม จากนั้นเจ้าลายก็แวะเวียนมาที่บ้านของยายรำพึงบ่อยเข้า ก็หลงรักยมโดย และสู่ขอนางยมโดยจากยายรำพึง ยายรำพึงก็ยกให้แต่ก็ไม่ได้บอกให้ตาม่องล่ายรู้

จนเวลาล่วงเลยมาจนถึงวันแต่งงาน ซึ่งตาม่องล่ายก็นัดเจ้ากรุงจีน ยายรำพึงก็นัดเจ้าลายมาในวันเดียวกันโดยต่างไม่มีใครทราบกันมาก่อน ฝ่ายตาม่องล่ายก็นึกว่านางรำพึงแต่งตัวก็คงจะรู้บ้างแล้ว ส่วนยายรำพึงเห็นตาม่องล่ายจัดการงานต่างๆ ก็นึกว่าคงคอยต้อนรับเจ้าลาย ต่างฝ่ายต่างก็บอกแขกเหรื่อมากันมากมาย ขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนนำมาด้วยขบวนแห่สิงโตจากด้านเกาะหลัก ส่วนเจ้าลายยกขันหมากมาด้วยขบวนกลองยาวจากด้านหลังบ้าน เมื่อสองขบวนมาเจอกันที่หน้าบ้านตาม่องล่าย ก็เกิดศึกใหญ่โกลาหลกันไปหมด เขาถึงบอกว่าถ้ามีงานห้ามจ้างสิงโตกับกลองยาวมางานเดียวกัน เดี๋ยวมันตีกันยุ่งเหยิง ส่วนตาม่องล่ายก็ทะเลาะกับยายรำพึง ต่างฝ่ายต่างก็ต่อว่ากันในสิ่งที่ต่างคนก็ปิดเป็นความลับกันทั้งสองคน นางยมโดยเองก็แต่งตัวรออยู่ในห้องโดยไม่รู้ว่าจะได้แต่งงานกับใคร

ตาม่องล่ายทะเลาะกับยายรำพึง ยายรำพึงเป็นคนเริ่มใช้กำลังก่อน คว้าหมวกเจ็กของตาม่องล่ายได้ก็ร่อนใส่ตาม่องล่าย ตาม่องล่ายคว้าไว้ทัน ก็เลยเหวี่ยงกลับมาหายายรำพึง ยายรำพึงหลบได้ หมวกเจ๊กจึงไปตกที่หน้าอ่าวเมืองประจวบ กลายเป็นเขาล้อมหมวก ยายรำพึงยังไม่หยุด คว้าได้งอบของตัวเองก็ขว้างใส่ตาม่องล่าย ทีนี้ตาม่องล่ายหลบได้ งอบเลยปลิวไปตกกลายเป็นแหลมงอบที่จังหวัดตราดโน้น ตาม่องล่ายชักอดไม่ไหวอับอายแขกเหรื่อ แล้วก็เสียสัจจะที่ให้ไว้กับเจ้ากรุงจีนด้วย ความโมโหจึงเพิ่มมากขึ้น จึงจับขนมจีนข้าวของที่จะใช้เลี้ยงแขกโยนลงทะเลหมด หมากพลูในขันหมากก็กลายเป็นกุ้ง หอย ปู ปลา อย่างหมากพลูก็กลายเป็นหอยมวนพลู มีเยอะแยะทั่วไป ตาม่องล่ายคว้าได้สากที่ใช้ตำขนมจีนก็ขว้างใส่ยายรำพึง ยายรำพึงหลบทันสากก็พุ่งผ่านเขาช่องกระจกไปปักในทะเลกลายเป็นเกาะหลัก ข้าวของในขบวนขันหมากก็กระจัดกระจายร่มกลายเป็นเกาะร่ม หมอนกลายเป็นเกาะหมอน

ตาม่องล่ายเริ่มขาดสติ จนนางรำพึงกลัว ตาม่องล่ายง้างมือจะตียายรำพึง ยายรำพึงกลัวมากจนตาเหลือก กลายเป็นเขาตาเหลือก จากนั้นก็โดนตาม่องล่ายตบกระเด็นไปตกที่อ่าวเทียนอำเภอบางสะพาน ที่เรียกเขาแม่รำพึง ไม่พอตาม่องล่ายยังจับสากขว้างตามไปอีก แต่ยายรำพึงตกลงก่อน สากยังไม่หมดแรงเลยไปโดนเกาะเป็นรูโหว่เรียกเกาะทะลุที่บางสะพาน ส่วนสากกระเด็นไปตกเป็นเกาะสากหรือเกาะยาวที่บอกตั้งแต่ทีแรก ที่อำเภอตากใบนั่นแหละ แขกเหรื่อต่างหนีกลับ

Copyright by Mahidol University

หมดแล้ว ตาม่องล่ายก็เลยจับเล้าเป็ดเล้าไก่ขว้างไปตกที่ทุ่งมหา กะโหลกล้างเท้าก็ปาไปเป็นเขากะโหลก จนหมดไม่เหลืออะไรแล้ว

จากนั้นก็ตรงไปยังห้องนางยมโดย เห็นยังแต่งตัวอยู่หน้ากระจก ก็คว้ากระจกขว้างออกหน้าต่างไปกลายเป็นเขาช่องกระจก เพราะมันเป็นช่องที่กระจกทะลุผ่านไป แล้วก็คว้าตัวนางยมโดยได้ก็จับฉีกร่างออกเป็นสองส่วนโยนไปทางเจ้ากรุงจีนและเจ้าลายคนละข้าง ข้างขวาไปตกเป็นเกาะนมสาวที่ปราณบุรี ดูจากขนาดแล้วน่าจะใหญ่กว่าข้างซ้าย ส่วนข้างซ้ายไปตกที่อ่าวแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ฝ่ายเจ้ากรุงจีน เมื่อไม่ได้แต่งงาน ก็หันสำเภาออกทะเลไป ไม่รู้ว่าเป็นตายร้ายดียังไง ฝ่ายเจ้าลายก็เดินทางกลับบ้าน แต่ก็เสียใจในความรักแล้วก็กลุ้มใจที่ไม่ได้แต่งงาน ไปนั่งปลงกลุ้มใจตายจนกลายเป็นเขาเจ้าลาย ที่ชะอำ พ่อแม่ของเจ้าลายรู้สึกเป็นห่วงลูกที่หายไป ก็ส่งคนขี่ม้ามาตามหาจนมาพบกับตาม่องล่าย พอดีบริเวณนี้ไม่มีน้ำจืด ม้าเหนื่อย เลยอดน้ำตายต่อมากลายเป็นเขาคอม้าข้างๆ เขาตาม่องล่าย

ส่วนตาม่องล่าย เมื่อไม่เหลือใครอีกแล้ว ก็เลยคว้าไหเหล้าไปนั่งดื่มอยู่ชายเขาจนหมดอย่างไร้สติ แล้วก็จับไหบางลูกขว้างไปตกในทะเลกลายเป็นดอนไห มีคนเคยลากอวนได้ไหด้วย จากนั้นก็ตรอมใจตาย ทอดกายหันหัวไปทางทิศตะวันตกขาไปทางอ่าวประจวบกลายเป็นเขาตาม่องล่ายอย่างที่เห็นนั่นแหละ...” (วิเศษ ปานน้อย, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2551)

ภาพที่ 4-1 : คุณลุงวิเศษ ปานน้อย กำลังเล่านิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ให้ผู้วิจัยฟัง

Copyright by Mahidol University

จากเนื้อเรื่องข้างต้นจะเห็นได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในสำนวนของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย ยังคงมีการดำเนินเรื่องที่คล้ายคลึงกันกับสามสำนวนก่อนหน้านี้ และเนื่องจากเนื้อเรื่องเป็นการเล่าที่ถ่ายทอดด้วยวาจา จึงมีบางตอนที่อาจสร้างความไม่เข้าใจได้ในเนื้อเรื่องนิทาน แต่หากนำมาวิเคราะห์เพิ่มเติมก็จะพบว่าสามารถทำความเข้าใจเพิ่มเติมได้เพราะสำนวนการเล่ามีความใกล้เคียงกับสำนวนอื่นๆ อยู่แล้ว ส่วนรายละเอียดเล็กน้อยที่เพิ่มขึ้นมาที่ทำให้สำนวนนี้ไม่เหมือนกับสำนวนอื่นคือรายละเอียดของการขว้างปาสิ่งของของตาม่องล่ายและยายรำพึง และยังมีการเพิ่มคนขี่ม้ามาตามหาเจ้าลายเข้าไปอีก ซึ่งในสำนวนอื่นไม่มี ก็เป็นที่น่าสังเกตเพราะเขาคอม้า ที่กล่าวถึงนั้น เป็นเพียงก้อนหินขนาดย่อม อยู่ริมหน้าผาชายทะเล ไม่สามารถสังเกตได้จากภายนอกชุมชนอ่าวน้อย ดังนั้น สิ่งนี้จึงเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ใส่เข้าไปในเนื้อนิทาน ทำให้เขาคอม้าปรากฏอยู่เพียงในสำนวนของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย นี้เท่านั้น ซึ่งสิ่งนี้ก็เป็นอีกสีสันหนึ่งของการเล่านิทาน

แหล่งข้อมูลที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งที่สามารถเข้าถึงนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายได้โดยสะดวกคือ ข้อมูลจากหน้าเวปไซท์ต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และการท่องเที่ยว ต่างให้ข้อมูลอย่างกว้างขวางทั้งนิทานของชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก มีความสั้น ยาวของเนื้อเรื่องต่างกัน แต่ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลไม่มากนัก เนื่องจากข้อจำกัดของเนื้อที่ในหน้าเวปไซท์ ตัวอย่างหนึ่งที่คัดลอกมาจาก http://www.geocities.com/TheTropics/Cabana/6789/m1.html เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2551 ได้ให้รายละเอียดไว้ส่วนหนึ่ง สำหรับการเลือกนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย สำนวนนี้ ทำการเลือกจากข้อมูลที่ปรากฏในหน้าเวปไซท์ โดยใช้เกณฑ์การสุ่มเลือกแบบไม่เจาะจง เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ที่ปรากฏในหน้าเวปไซท์ มีข้อจำกัดด้านความยาวของเนื้อความ และสามารถคัดลอกจากแหล่งข้อมูลอื่นมาใส่ไว้ในหน้าเวป ทำให้แต่ละสำนวนในแต่ละเวปไซท์ มีความคล้ายคลึงกันมาก ทั้งการดำเนินเรื่อง และอนุภาคในนิทาน จนเมื่อสืบค้นไประยะหนึ่งก็เกิดการอิ่มตัวของข้อมูลที่ผ่านสื่ออินเตอร์เนทนี้ ดังนั้นจึงถือว่าสำนวนต่อไปนี้เป็นข้อมูลที่เป็นตัวแทนของนิทานที่ได้จากการสืบค้นทางอินเตอร์เนทผ่านหน้าเวปไซท์ต่างๆ ซึ่งมีเนื้อเรื่องของนิทาน ดังนี้

> จากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เล่าขานว่าเกิดที่อ่าวน้อยจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีว่า ตาม่องล่าย และยายรำพึง มีลูกสาวสวยชื่อยมโดย มีเจ้าลายจากเพชรบุรี และเจ้ากรุงจีนมาชอบพอสู่ขอ เจ้าลายสู่ขอจากยายรำพึง ส่วนเจ้ากรุงจีนสู่ขอจากตาม่องล่าย ยายกับตามิได้ปรึกษากัน ในวันแต่งงานเจ้าลายและเจ้ากรุงจีน

Copyright by Mahidol University

ยกขันหมากมาทางเรือพร้อมกัน ต่างอ้างสิทธิ์ที่จะแต่งงานกับยมโดย ตากับยายจึงทะเลาะกัน ตาม่องล่ายพาลโกรธยมโดย จึงจับฉีกเป็นสองซีก ซีกหนึ่งขว้างไปทางทิศตะวันออก กลายเป็นเกาะนมสาวที่ชลบุรี อีกซีกหนึ่งขว้างไปทางทิศเหนือ กลายเป็นเกาะนมสาวที่บ้านบางปู ตำบลสามร้อยยอด อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด เกาะนมสาว มีรูปร่างคล้ายหน้าอกผู้หญิงที่เกาะมีหาดเล็ก ๆ ยาวประมาณ 50 เมตร เป็นที่ตั้งของศาลเจ้าแม่นมสาว ซึ่งชาวบ้านโดยเฉพาะที่มีอาชีพประมงจะนับถือเป็นพิเศษ (Thailand National Park Online, 23 มกราคม 2551)

จะเห็นว่าเนื้อเรื่องของนิทานมีความสั้นมาก แต่ก็สามารถสื่อให้เข้าใจถึงใจความของเนื้อเรื่องได้ระดับหนึ่ง ซึ่งในสำนวนนี้ต่างจากสำนวนอื่นๆ คือการให้ความสำคัญกับเกาะนมสาวมากกว่าสถานที่อื่นๆ เหมือนอย่างสำนวนที่ได้นำมาเป็นตัวอย่างเปรียบเทียบข้างต้น ซึ่งก็ถือเป็นอีกสำนวนที่มีความเป็นเอกลักษณ์และให้สีสันอีกแบบหนึ่งที่ต่างไปจากสำนวนอื่นด้วย

ปัจจุบันมีผู้ศึกษาค้นคว้านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แล้วทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งได้นำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ไปปรับใช้ในลักษณะต่างๆ แล้วนำมาถ่ายทอดด้วยรูปแบบที่ไม่ใช่การเล่าเรื่องด้วยร้อยแก้ว แต่ผลิตออกมาในรูปของบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ที่สามารถนำมาร้องรำให้เกิดความบันเทิงเพิ่มขึ้นด้วย โดยจะขอยกตัวอย่างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในบทประพันธ์ กาพย์ฉบัง 16 ประพันธ์โดย คุณรัตนา สถิตานนท์ (2546: 20-22) ที่ปรากฏในเอกสารแหล่งเรียนรู้บูรณาการ ชุมชนตาม่องล่าย วนอุทยานเขาตาม่องล่าย โครงการสำรวจแหล่งเรียนรู้บูรณาการ ในความร่วมมือของวนอุทยานเขาตาม่องล่าย โรงเรียนประจวบวิทยาลัย องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวน้อย และองค์การบริหารส่วนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์การให้ข้อมูลจากอาจารย์ปิยะนาฏ เทียมเพชร อาจารย์โรงเรียนประจวบวิทยาลัย ซึ่งการเลือกนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย สำนวนนี้เป็นตัวแทนของสำนวนที่ปรากฏเป็นบทร้อยกรองซึ่งพบว่ามีอยู่ในสื่อที่เป็นเอกสารเพียงแห่งเดียว สำหรับบทประพันธ์ประเภทร้อยกรองที่ได้สืบค้นข้อมูลจากการชมการร้องเพลงในทำนองแหล่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยอาจารย์มาลี เทียมหมอก อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ และทำไว้ในสื่อซีดีบันทึกเป็นเสียงร้อง ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้รับเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยจะใช้สำนวนนี้เป็นตัวแทนของเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เป็นบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง โดยมีเนื้อความ ดังนี้

Copyright by Mahidol University

(ฉบัง 16)

ประจวบคีรีขันธ์นั้น แต่ครั้งปางบรรพ์
มีเรื่องเล่าขานสืบมา
ว่ามีสามีภรรยา สองคนชื่อว่า
ตาม่องล่ายยายรำพึง
มีธิดาสาวคนหนึ่ง นางสุดสวยซึ้ง
ไม่มีใครเทียบเปรียบปาน
ยมโดยคือนามนงคราญ คนลือเล่าขาน
หนุ่มหนุ่มหมายปองต้องใจ
ถึงอยู่ต่างแคว้นแดนไกล แวะเวียนหวังได้
ชมโฉมยมโดยลาวัณย์
เจ้าลายหนุ่มวัยฉกรรจ์ ยินข่าวกล่าวขวัญ
อยากเห็นให้เป็นบุญตา
ปลอมเป็นชาวเรือหาปลา ล่องเรือลอยมา
จากจังหวัดเพชรบุรี
หาปลาหลายหลากมากมี เลือกปลาดีดี
มาขายบ้านยายรำพึง
ยลโฉมยมโดยครั้งหนึ่ง ความรักตราตรึง
หนุ่มเวียนไปมาหานาง
ของกำนัลไม่เว้นว่าง ร้อยสิ่งพันอย่าง
หาให้ถูกใจมารดา
เจ้าลายรูปงามโสภา กิริยาวาจา
เป็นที่พอตาพอใจ
มิมีรังเกียจอันใด ยายรำพึงให้
หนุ่มนัดจัดการวิวาห์
ตกลงรับด้วยวาจา ไปบอกบิดา
ยกขันหมากมาโดยพลัน
ทางฝ่ายตาม่องล่ายนั้น มิได้รู้กัน
กับนางผู้เป็นภรรยา

Copyright by Mahidol University

เจ้ากรุงจีนนำสินค้า บรรทุกเรือมา
ด้วยได้ยินข่าวนางงาม
พอใจใกล้ชิดติดตาม บิดานงราม
กำนัลข้าวของต้องใจ
สินค้าสำเภาเท่าไร ขนเอามาให้
มิได้เสียดมเสียดาย
ถูกใจตาเฒ่าม่องล่าย รับปากหมั้นหมาย
ให้ไปยกขันหมากมา
ขันหมากต่างยกยาตรา หมายมั่นธิดา
ตาม่องล่ายยายรำพึง
เจ้าลายเจ้ากรุงจีนตะลึง ขันหมากมาถึง
ไม่รู้จักทำฉันใด
ยมโดยคนเดียวให้ใคร พ่อแม่ต่างไม่
ตกลงปลงใจทั้งสอง
เจ้าลายเจ้ากรุงจีนจอง ต่างคนขัดข้อง
ไม่ยอมพ่ายแพ้แก่กัน
ต่อว่าตาม่องล่ายนั้น เสียวาจามั่น
สัญญาแล้วผิดถ้อยคำ
ตาม่องล่ายสุดเจ็บช้ำ โทษบุตรสาวนำ
ความเดือดร้อนมาให้ตน
หญิงหนึ่งชายปองสองคน คับแค้นใจจน
ตาม่องล่ายฉุดบุตรี
ฉีกร่างบุตรสาวโสภี ขว้างกลางนที
ไปตกสองแห่งแบ่งกัน
กลายเป็นเกาะเกิดโดยพลัน ซีกหนึ่งนามนั้น
‘นมสาว’ อยู่ปราณบุรี
อีกซีกตกลงตรงที่ เมืองชลบุรี
ชื่อเกาะ ‘นมสาว’ เหมือนกัน
ฝ่ายข้างนางรำพึงนั้น โศกาจาบัลย์
คร่ำครวญถึงธิดานาง

Copyright by Mahidol University

กลายเป็นภูเขาโขดขวาง ยืนอยู่อ้างว้าง
มีนาม ‘เขาแม่รำพึง’
เจ้าลายคร่ำครวญคำนึง กลับไปจนถึง
เพชรบุรีที่ตนจากมา
ไม่ยอมกินข้าวปลา จนสิ้นชีวา
เกิดเป็น ‘ภูเขาเจ้าลาย’
ตาเฒ่ากินเหล้าจนตาย ชื่อ ‘ตาม่องล่าย’
กลายเป็นชื่อเขาเล่ามา (รัตนา สถิตานนท์, 2546: 20-22)

จากบทประพันธ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีความสวยงามของการใช้ภาษาอยู่ในตัวอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นลักษณะของการบังคับคำให้อยู่ในโครงสร้างของกาพย์ ส่วนการดำเนินเรื่องก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับสำนวนอื่นๆ ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ส่วนที่ขาดหายไปคือส่วนของสิ่งของที่ถูกขว้างแล้วกลายเป็นสถานที่ในท้องถิ่นต่างๆ คงเหลือเพียงการเสียชีวิตของตัวละครแล้วกลายเป็นสถานที่นั้นเท่านั้น แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงอีกอรรถรสหนึ่งของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

สำนวนของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ได้หยิบยกมาเป็นตัวอย่างให้เห็นถึงความหลากหลายของสำนวนที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบต่างๆ ในหลายท้องถิ่น อันเป็นการชี้ให้เห็นถึงการแพร่กระจายของนิทานและการถูกปรับใช้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมและความสามารถของผู้เล่านิทาน ดังนั้นสำนวนที่ต่างกันนี้จึงขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เล่าเป็นสำคัญที่จะใส่เครื่องปรุงเข้าไปเป็นส่วนผสมของเนื้อนิทาน ทำให้เกิดรสชาติที่หลากหลายชวนให้ผู้ฟังได้สัมผัสกับอรรถรสที่กลมกล่อมในแต่ละสำนวนที่ได้อ่านและได้ฟัง

เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในทุกสำนวนมีโครงเรื่องที่มีการดำเนินเรื่องคล้ายคลึงกัน ซึ่งเมื่อทำการเปรียบเทียบจาก 6 สำนวนข้างต้น ก็จะทำให้เห็นโครงเรื่องได้อย่างชัดเจน ซึ่งพอสรุปได้ตามตารางดังต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 4-1 : แสดงโครงเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ปรากฏในสำนวนตัวอย่าง

การดำเนินเรื่อง	สำนวนของ วิภา กงกะนันทน์	สำนวนของสถาบันวัฒนธรรม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	สำนวนของสถาบันวัฒนธรรม จังหวัดระยอง	สำนวนของ คุณลุงวิเศษ ปานน้อย	สำนวนของ http://www.geocities.com /TheTropics/Cabana/6	สำนวนของ คุณรัตนา สถิตานนท์
เกริ่นนำ						
- สภาพทั่วไปของท้องถิ่นที่ใช้เป็นฉากของนิทาน	/	/		/	/	/
- รายละเอียดของบุคคลในครอบครัวตาม่องล่าย	/	/	/	/		/
- สิ่งอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับเนื้อเรื่องในนิทาน			/	/		
เนื้อเรื่องก่อนวันยกขันหมาก						
- รายละเอียดเจ้ากรุงจีน	/	/		/		/
- รายละเอียดเจ้าลาย	/	/	/	/		/
- บทบาทเจ้ากรุงจีนที่มีต่อตาม่องล่าย		/		/		/
- บทบาทเจ้าลายที่มีต่อยายรำพึง		/		/		/
เนื้อเรื่องในวันยกขันหมาก						
- รายละเอียดของขบวนขันหมากแต่ละขบวน	/			/		
- การทะเลาะกันของสองขบวนขันหมาก				/		/
- สภาพของบ้านตาม่องล่ายในวันจัดงาน			/	/		
- ตาม่องล่ายและยายรำพึงทะเลาะขว้างปาสิ่งของกัน	/	/	/	/	/	
เนื้อเรื่องการเกิดสิ่งต่างๆ						
- การเกิดสถานที่จากข้าวของที่ขว้างออกไป	/	/	/	/		
- การเกิดสิ่งมีชีวิตในทะเลบางชนิด	/	/		/		
เนื้อเรื่องการเสียชีวิตของตัวละคร						
- ยายรำพึง	/	/		/		/
- นางยมโดย	/	/	/	/	/	/
- เจ้าลาย	/	/		/		/
- เจ้ากรุงจีน						
- ตาม่องล่าย	/	/		/		/
เนื้อเรื่องตอนจบนิทาน						
- ให้คติสอนใจ	/					
- อ้างถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อม่องล่าย		/				
- อ้างถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่เกาะนมสาว					/	

Copyright by Mahidol University

จากตารางจะเห็นว่าเนื้อเรื่องของนิทานตาม่องล่าย ในแต่ละสำนวนจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของแต่ละสำนวนที่ทำให้บางส่วนของนิทานถูกตัดทอนลงหรือเพิ่มเติมส่วนที่แตกต่างจากสำนวนอื่นๆ เข้ามา ซึ่งแต่ละสำนวนที่ยกมาเปรียบเทียบในตารางมีความแตกต่างกันในรายละเอียดทุกสำนวน แต่สิ่งที่น่าสังเกตคือ ในแต่ละสำนวนมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันและทุกสำนวนต้องเล่าถึงเหตุการณ์นี้ นั่นก็คือ ตอนที่ตาม่องล่ายฉีกร่างนางยมโดยออกเป็นสองส่วนแล้วโยนให้เจ้าลายกับเจ้ากรุงจีนไปตกในทะเลเกิดเป็นเกาะนมสาวสองแห่งในจังหวัดประจวบและจังหวัดจันทบุรี (บางสำนวนว่าเป็นเกาะนมสาวในจังหวัดชลบุรีแทนจังหวัดจันทบุรี) ซึ่งอาจถือได้ว่าจุดเด่นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย อยู่ตรงการเกิดเกาะนมสาวขึ้นนี่เอง ตรงจุดนี้อาจเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่า ผู้ผูกนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย อาจได้แรงจูงใจจากเกาะนมสาว แล้วนำไปสู่เรื่องราวต่างๆ ทั้งหมดของนิทาน ที่อาจต้องใช้เวลาและประสบการณ์อย่างสูงในการทำความรู้จักสถานที่ต่างๆ และผูกเรื่องเป็นนิทาน

จากข้อมูลทั้งหมดข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า ขั้นตอนการดำเนินเรื่องที่เป็นโครงเรื่องร่วมที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ต้องมี คือ

1) การเกริ่นนำ ถึงสภาพทั่วไปของฉากในท้องถิ่น
2) การให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพครอบครัวของตาม่องล่ายและตัวละครแต่ละคน
3) การสู่ขอและยกขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย
4) การทะเลาะขว้างปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายและยายรำพึง
5) การเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่จากข้าวของที่ขว้างปากัน
6) การเสียชีวิตแล้วกลายเป็นสถานที่ต่างๆ ของตัวละครแต่ละคนยกเว้นเจ้ากรุงจีน
7) การจบนิทานด้วยความสะเทือนใจ แฝงคติสอนใจ และความเชื่อไว้ในเนื้อเรื่องนิทาน

ในแต่ละขั้นตอนของโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายนี้ ผู้เล่าจะสามารถแทรกรายละเอียดที่น่าสนใจเพิ่มเติมเข้าไปได้ ซึ่งก็ถือว่าเป็นการสร้างนิทานให้เกิดสำนวนต่างๆ นั่นเอง

Copyright by Mahidol University

4.4 อนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

4.4.1 อนุภาค : สิ่งพิเศษในนิทาน

อนุภาค (motif) หมายถึง องค์ประกอบเล็กๆ ในนิทานเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งมีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ ที่ทำให้เกิดการจดจำและเล่าสืบทอดกันต่อ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 38) ซึ่งองค์ประกอบที่จัดเป็นอนุภาคได้ มี 3 ประเภทคือ ตัวละคร วัตถุหรือสิ่งของ และเหตุการณ์หรือพฤติกรรม

ในเรื่องตัวละคร ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ประกอบด้วยตัวละครสำคัญ 5 คน ได้แก่ ตาม่องล่าย ยายรำพึง นางยมโดย เจ้าลาย และเจ้ากรุงจีน นั้น ตัวละครแต่ละตัวไม่ได้ถูกกำหนดให้แสดงลักษณะพิเศษทางด้านบุคลิก แต่ตัวละครแต่ละตัวกลับถูกกำหนดให้มีบุคลิกเป็นบุคคลที่มีลักษณะธรรมดาเหมือนบุคคลทั่วไป ทั้งนี้อาจต้องการให้นิทานมีความเป็นท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับผู้ฟังนั่นเอง ตัวละครทุกคนในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงไม่มีลักษณะเป็นอนุภาค

ในเรื่องวัตถุสิ่งของ ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ประกอบด้วยสิ่งของหลายสิ่งที่เป็นข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันและเป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไป เมื่อผู้ฟังได้ฟังถึงตอนที่กล่าวถึงสิ่งของใดก็จะสามารถเข้าใจได้ทันที แต่เมื่อเวลาผ่านไปนานๆ สิ่งของบางอย่างอาจไม่เป็นที่รู้จักของคนรุ่นใหม่ก็ได้ เช่น กะโหลก คนรุ่นใหม่อาจเข้าใจว่าเป็นกะโหลกศีรษะมนุษย์ แต่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กลับหมายถึง กะโหลกที่ใช้สำหรับตักน้ำ เป็นต้น ซึ่งสิ่งของทั้งหมดที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ไม่มีลักษณะเป็นอนุภาค

สำหรับพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ปรากฏความพิเศษอยู่หลายตอน และถือได้ว่าเป็นอนุภาคของนิทาน ซึ่งบางอนุภาคเป็นพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ที่เกิดจากตัวละครเป็นผู้กระทำ และบางอนุภาคเป็นสิ่งของที่ถูกกระทำโดยตัวละคร เช่น ตัวละครเสียชีวิตแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ อาทิ ตาม่องล่ายเสียชีวิตแล้วกลายเป็นเขาตาม่องล่าย ยายรำพึงเสียชีวิตแล้วกลายเป็นเขาแม่รำพึง นางยมโดยเสียชีวิตจากการถูกฉีกร่างด้วยแรงของตาม่องล่ายออกเป็นสองส่วน กลายเป็นเกาะนมสาวสองเกาะในสถานที่ต่างกัน และเจ้าลายเสียชีวิตแล้วกลายเป็นเขาเจ้าลาย เป็นต้น ส่วนอนุภาคที่เป็นพฤติกรรม ได้แก่ ตอนที่ตาม่องล่ายจับนางยมโดยฉีกเป็นสองส่วนโยนไปให้เจ้าลายและเจ้ากรุงจีน และอนุภาคที่เป็นเหตุการณ์ที่สิ่งของต่างๆ กลายเป็นภูมิลักษณ์ เช่น เขาช่องกระจก เกิดจากกระจกของนางยมโดย เขาล้อมหมวก เกิดจากหมวกเจ๊กของตาม่องล่าย เป็นต้น ซึ่งในส่วนของอนุภาคที่เกี่ยวกับสิ่งของที่กลายเป็นภูมิลักษณ์นี้

Copyright by Mahidol University

แต่ละสิ่งไม่ได้มีความพิเศษหรือลักษณะแปลกประหลาดในตัวของมันเอง แต่ถูกกำหนดให้เมื่อถูกตัวละครขว้างออกไปแล้วตกยังที่ใดก็กลายเป็นภูมิลักษณ์หรือสิ่งอื่นที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่น โดยอนุภาคทั้งหมดเป็นเรื่องที่เกินจริง เป็นไปไม่ได้ แต่ก็ถือเป็นจุดสำคัญของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เน้นการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นจากสิ่งของและตัวละครในนิทาน จึงถือได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านที่เน้นการใช้อนุภาคในนิทานเป็นชุดคำอธิบายที่เกินจริงในการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่นของแต่ละสำนวนด้วย

4.4.2 การใช้อนุภาคของนิทานในการอธิบายการเกิดภูมิลักษณ์

อนุภาคในนิทาน เป็นสิ่งที่สร้างความตื่นเต้นน่าติดตามฟังให้กับนิทาน อนุภาคต้องเป็นสิ่งที่มีความพิเศษ ไม่เป็นธรรมดาวิสัย หรืออาจเป็นเรื่องเกินจริง ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดคำถาม หรือแม้กระทั่งเกิดการต่อต้านว่าอนุภาคในนิทานไม่เป็นความจริง ไม่มีจริงในโลก แต่ในทางกลับกันอนุภาคกลับเป็นส่วนสร้างสีสันให้เกิดกับเนื้อเรื่องของนิทาน ที่บางครั้งแม้ผู้ฟังนิทานจะทราบดีอยู่แล้วว่าไม่มีทางเกิดขึ้นจริงได้แต่ก็สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ฟังที่ยอมลดทิฐิ โดยทำความเข้าใจกับวิธีหาทางออกเกี่ยวกับการพยายามอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้น โดยผู้เล่าไม่ได้ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายให้เห็นจริง แต่ใช้ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและพยายามอธิบายอย่างสมเหตุผล แม้จะเป็นเพียงการใช้จินตนาการผ่านมโนภาพหรือสิ่งที่ปรากฏตรงหน้า โดยให้การยอมรับแม้จะรู้ว่าไม่จริง และวิธีการเช่นนี้ก็ถือเป็นเสน่ห์ของการเล่านิทาน และเป็นการช่วยผ่อนคลายทางอารมณ์มากกว่าการเอาจริงเอาจังกับความเป็นจริง

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานที่ประกอบด้วยอนุภาคมากมาย อาจเรียกได้ว่าผู้แต่งให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับอนุภาคในนิทาน เพื่อพยายามอธิบายการเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่ต่างๆ โดยไม่ได้ใช้ความรู้ในเชิงภูมิศาสตร์ในการอธิบาย ซึ่งเป็นวิธีคิดแบบนิยายปรัมปราที่มีความเข้มข้นไม่แพ้วิทยาศาสตร์ เพียงแต่เป็นศาสตร์คนละแขนง สนใจคนละเรื่อง เป็นระบบคิดที่สอดรับกับการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมของเลวี่สเตราส์ ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของระบบระเบียบในระดับของจิตไร้สำนึก เป็นการจัดระเบียบความคิดคนละแบบกับคนสมัยใหม่ ซึ่งเลวี่สเตราส์ เห็นว่ามนุษย์ไม่ว่ายุคใดสมัยใดต่างก็มีระบบคิด/วิธีคิดของตนเอง ที่เรียกว่า human mind (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 82)

การใช้นิทานเป็นทางเลือกในการอธิบายผ่านอนุภาคของนิทานถือเป็นความชาญฉลาดอย่างยิ่ง ในการหลีกเลี่ยงผู้ที่พยายามจะคัดค้านถึงความถูกต้องในการเกิดขึ้นของสิ่งของและ

Copyright by Mahidol University

สถานที่ต่างๆ เนื่องจากการเล่านิทานพื้นบ้านมีจุดหมายเพื่อความบันเทิงของผู้ฟังเป็นหลัก แม้จะเป็นเรื่องโกหกไม่มีมูลความจริง แต่ก็ไม่ใช่สาระสำคัญของการเป็นนิทานพื้นบ้าน การโกหกผ่านนิทานจึงเป็นเรื่องที่ผู้ฟังยอมรับได้ ยิ่งไปกว่านั้นผู้ฟังยังได้รับความรู้สึกทางอารมณ์ในเชิงบวกอีกด้วย เพราะเมื่อผู้ฟังรู้จักเกาะนมสาวจากนิทานแล้วไปเห็นสถานที่จริง แทบจะไม่มีใครคิดถึงการเกิดขึ้นของเกาะนมสาวในเชิงภูมิศาสตร์ แต่กลับใช้จินตนาการคล้อยตามเรื่องที่เล่าม โนภาพรูปทรงของเกาะเมื่อเห็นรูปทรงที่เหมือน “นมสาว” จริง ผู้ฟังก็เกิดความพึงพอใจและสามารถตอบปัญหาได้โดยง่ายว่าทำไมจึงเรียกเกาะนี้ว่า “เกาะนมสาว” ความพิเศษของนิทานพื้นบ้านจึงอยู่ที่อนุภาคเป็นสำคัญ

หากลองพิจารณาแต่ละอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็จะทำให้เห็นถึงมุมมองของผู้แต่งว่าเป็นผู้ที่มีจินตนาการอย่างลุ่มลึก แล้วนำจินตนาการมาเป็นวัตถุดิบในการใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสมมา พร้อมประสบการณ์สร้างสีสันให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงนิทานพื้นบ้านประจำท้องถิ่นธรรมดาๆ เท่านั้น แต่นี่คือผลผลิตที่ก้าวขึ้นสู่การเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

อนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นจากสำนวนต่างๆ ที่ได้ศึกษาโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มาแล้วนั้น สามารถนำมาอธิบายให้เกิดความเข้าใจและรู้สึกถึงความสวยงามของนิทานพื้นบ้านได้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4-2 : แสดงสิ่งมีชีวิตและภูมิลักษณ์ในสถานที่จริงที่เป็นอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

สิ่งมีชีวิตและภูมิลักษณ์	สถานที่จริง	อนุภาค
สิ่งมีชีวิต		
- หอยหมากรุก	มีทั่วไปในท้องทะเล	เกิดจากหมากที่อยู่ในขันหมาก
- หอยตลับ	มีทั่วไปในท้องทะเล	เกิดจากตลับใส่ของในขันหมาก
- หอยมวนพลู**	มีทั่วไปในท้องทะเล	เกิดจากพลูจีบในขันหมาก
- หอยทับทิม**	มีทั่วไปในท้องทะเล	เกิดจากอัญมณีของหมั้นในขันหมาก
- หอยดาว	มีทั่วไปในท้องทะเล	เกิดจากปิ่นปักผมของนางยมโดย
- ปูหิน	มีทั่วไปในท้องทะเล	เกิดจากทอดมันปูสำหรับเลี้ยงแขกในงาน
- สาหร่ายทะเล**	มีทั่วไปในท้องทะเล	เกิดจากขนมจีนสำหรับเลี้ยงแขกในงาน
ภูมิลักษณ์จากนิทานตาม่องล่าย พื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก		
- เกาะครก	หน้าอ่าวเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี	เกิดจากครกที่ใช้ทำขนมจีนในงาน
- เกาะสาก	หน้าอ่าวเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี	เกิดจากสากที่ใช้ทำขนมจีนในงาน

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 4-2 : แสดงสิ่งมีชีวิตและภูมิลักษณ์ในสถานที่จริงที่เป็นอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย (ต่อ)

สิ่งมีชีวิตและภูมิลักษณ์	สถานที่จริง	อนุภาค
ภูมิลักษณ์จากนิทานตาม่องล่าย พื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก (ต่อ)		
- เกาะนมสาว	ไม่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดชลบุรี **	เกิดจากร่างที่ถูกฉีกของนางยมโดย
- เกาะพระ	ในอ่าวสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	เกิดจากพระที่นิมนต์มาทำพิธีในงาน
- เกาะเณร	ในอ่าวสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	เกิดจากเณรที่นิมนต์มาทำพิธีในงาน
- เกาะนางรำ	ในอ่าวสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	เกิดจากผู้คนที่มาร่วมงาน
- เกาะโรงหนังโรงโขน	ในอ่าวสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	เกิดจากมโหสพที่จัดขึ้นในงาน
- เกาะยายจัน	ในอ่าวสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	เกิดจากยายจันที่มาร่วมงาน เป็นพี่ยายจวง
- เกาะยายจวง	ในอ่าวสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	เกิดจากยายจวงที่มาร่วมงาน เป็นน้องยายจัน
- หาดแม่รำพึง/ก้นอ่าว	ชายฝั่งอำเภอเพ จังหวัดระยอง	เป็นสถานที่ที่ยายรำพึงมานั่งรำพึงรำพัน
- เกาะทะลุ	อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง	เกิดจากฉมวกที่ตาม่องล่ายพุ่งมาโดน
- คุ้งกระเบน	ฝั่งทะเลอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี	เกิดจากปลากระเบนที่หนีตาม่องล่าย
- เกาะนมสาว	ในทะเลบางกะไชย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี **	เกิดจากร่างที่ถูกฉีกของนางยมโดย
- แหลมงอบ	ฝั่งทะเลอำเภอเมือง จังหวัดตราด **	เกิดจากงอบของยายรำพึง
- เกาะหมาก	อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง จังหวัดตราด	เกิดจากหมากที่มีอยู่ในขันหมาก
- เกาะกระบุง	อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง จังหวัดตราด **	เกิดจากกระบุงสำหรับใส่ของในบ้าน
- เกาะนมสาว	อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ **	เกิดจากร่างที่ถูกฉีกของนางยมโดย
ภูมิลักษณ์จากนิทานตาม่องล่าย พื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก		
- เขาเพชรพลอย/เขาหัวแก้วหัวแหวน	ริมแม่น้ำเพชรบุรี อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี	เกิดจากเพชรพลอยที่นำมาเป็นของหมั้น
- เขาเจ้าลาย	วนอุทยานเขานางพันธุรัต จังหวัดเพชรบุรี	เกิดจากร่างของเจ้าลายที่เสียชีวิตลง
- เขาตะเกียบ	ฝั่งทะเลอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากตะเกียบที่ใช้ในสำเภาจีน
- เกาะสิงโต	ในทะเลหน้าสวนสนประดิพัทธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากขบวนแห่สิงโตของเจ้ากรุงจีน
- เขากะโหลก	ฝั่งทะเลอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากกะโหลกตักน้ำล้างเท้าหน้าบ้าน
- เกาะนมสาว	อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ **	เกิดจากร่างที่ถูกฉีกของนางยมโดย
- เกาะนมสาว	ปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี **	เกิดจากร่างที่ถูกฉีกของนางยมโดย
- เกาะนมสาว	ไม่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดชลบุรี **	เกิดจากร่างที่ถูกฉีกของนางยมโดย
- เขาสามร้อยยอด/เขาขันหมาก	อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากขันหมากที่นำมาเป็นของหมั้น
- เขาตาม่องล่าย	วนอุทยานเขาตาม่องล่าย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากร่างของตาม่องล่ายที่เสียชีวิตลง
- เขาคอม้า	วนอุทยานเขาตาม่องล่าย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากม้าที่อดน้ำตาย
- เขาช่องกระจก	ชายฝั่งอ่าวประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากกระจกส่องหน้าของนางยมโดย
- เกาะหลัก	ในอ่าวประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากหลักที่ใช้ปักสำเภาจีน
- เกาะร่ม	ในอ่าวประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากร่มจากขบวนแห่ขันหมาก
- เกาะหมอน/เกาะไหหลำ	ในอ่าวประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากหมอนที่ใช้ในขบวนขันหมาก
- เขาล้อมหมวก	กองบิน 5 จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากหมวกเจ็กของตาม่องล่าย

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 4-2 : แสดงสิ่งมีชีวิตและภูมิลักษณ์ในสถานที่จริงที่เป็นอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย (ต่อ)

สิ่งมีชีวิตและภูมิลักษณ์	สถานที่จริง	อนุภาค
ภูมิลักษณ์จากนิทานตาม่องล่าย พื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก (ต่อ)		
- เขา(วัว)ตาเหลือก	กองบิน 5 จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากความกลัวของยายรำพึง
- ดอนไห	ใต้ทะเลหน้าเขาคลองวาฬ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากไหเหล้าของตาม่องล่าย
- เกาะจาน	อุทยานแห่งชาติหาดวนกร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากจานที่ใช้ใส่อาหารในงาน
- เขาแม่รำพึง	ฝั่งทะเลอำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากร่างของยายรำพึงที่เสียชีวิตลง
- เกาะทะลุ	ในทะเลอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	เกิดจากสากที่ตาม่องล่ายพุ่งไปโดน
- เกาะร้านเป็ด	ในทะเลอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร	เกิดจากเล้าเป็ดที่ตาม่องล่ายเลี้ยงไว้
- เกาะร้านไก่	ในทะเลอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร	เกิดจากเล้าไก่ที่ตาม่องล่ายเลี้ยงไว้
- เกาะสาก	อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะชุมพร จังหวัดชุมพร	เกิดจากสากที่ใช้ทำขนมจีนในงาน
- เกาะสาก/เกาะยาว	สันทรายหน้าเมือง จังหวัดนราธิวาส	เกิดจากสากที่ใช้ทำขนมจีนในงาน
- แหลมงอบ	ฝั่งทะเลอำเภอเมือง จังหวัดตราด **	เกิดจากงอบของยายรำพึง

** หมายถึงอนุภาคที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตและภูมิลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในสำนวนของทั้งสองฝั่งอ่าวไทย

จากตารางแสดงให้เห็นว่า มีอนุภาคที่เป็นสิ่งของกลายเป็นสิ่งมีชีวิตอื่น จำนวน 7 อนุภาค และมีอนุภาคที่เป็นสิ่งของกลายเป็นภูมิลักษณ์ 34 อนุภาค (อนุภาคที่ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในสำนวนของทั้งสองฝั่งอ่าวไทยนับเป็น 1 อนุภาค) เป็นอนุภาคที่อธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก จำนวน 16 อนุภาค เป็นอนุภาคที่อธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก จำนวน 22 อนุภาค และเป็นอนุภาคที่อธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก แต่เป็นสถานที่จริงที่ไม่ได้อยู่ในบริเวณอ่าวไทยตอนบนที่เป็นพื้นที่ศึกษา จำนวน 1 อนุภาค คือ เกาะสากหรือเกาะยาวในจังหวัดนราธิวาส จึงพอสรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เน้นการใช้อนุภาคในการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านประเภทนิทานประจำถิ่นทางภูมิศาสตร์ที่ใช้อนุภาคในการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นมากที่สุดในบรรดานิทานพื้นบ้านประเภทนิทานประจำถิ่นของประเทศไทย

อนุภาคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ได้เกิดขึ้นในทุกสำนวน บางสำนวนอาจเลือกอนุภาคหนึ่งแต่บางสำนวนอาจไม่เลือกอนุภาคนั้นก็ได้ สถานที่บางแห่งไม่ได้ถูกระบุไว้ในสำนวนใด แต่เมื่อสอบถามผู้เล่าบางท่านก็ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เช่น เกาะสิงโต ที่ตั้งอยู่หน้าหาดสวนสน ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งคุณลุงสงคราม จันทวงศ์ (สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2551) ชาวบ้านชุมชนตาม่องล่าย

Copyright by Mahidol University

อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ บอกว่า *"...เกาะสิงโตเกิดจากขบวนแห่สิงโตในขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนที่แห่มาสู่ขอนางยมโดย..."* แต่เมื่อสอบถามจากผู้เล่าอื่นหลายๆ ท่าน ส่วนใหญ่ต่างบอกว่าไม่เกี่ยวข้องกัน นอกจากนั้นยังจะเห็นว่าบางอนุภาคไม่สามารถระบุพื้นที่จริงได้ ซึ่งอาจเป็นเพราะสถานที่นั้นไม่ได้ใช้ชื่อนั้นแล้วในปัจจุบันหรือผู้วิจัยยังไม่สามารถสืบค้นได้พบก็เป็นได้ เช่น เขาหัวแก้วหัวแหวน เมื่อสอบถามคุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวบ้านชุมชนอ่าวน้อย อำเภอเมืองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หรือ อาจารย์ปิยะนาฏ เทียมเพชร อาจารย์โรงเรียนประจวบวิทยาลัย อำเภอเมืองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ท่านก็ไม่สามารถระบุได้ว่าอยู่ที่ใด นอกจากบอกว่าอยู่ในจังหวัดเพชรบุรีเท่านั้น และยังมีเกาะนมสาวที่เป็นปริศนาว่าอยู่ที่ใดในจังหวัดชลบุรี ตามที่บางสำนวนระบุไว้ เช่น สำนวนของนาวาเอกสุรินทร์ คุ้มจัน เจ้าหน้าที่ทหารอากาศ กองบิน 5 อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แต่มีเกาะนมสาวอยู่จริงในอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ทุกสำนวนระบุไว้ตรงกัน และเกาะนมสาวที่ปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีเพียงสำนวนของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย เท่านั้นที่ระบุว่าอยู่ที่นี่ ส่วนใหญ่ระบุว่าอยู่ในจังหวัดชลบุรี และเมื่อตรวจสอบแล้ว ปรากฏว่ามีเกาะนมสาวอยู่ที่ใกล้ปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรีจริง รวมทั้งเกาะสากที่บางสำนวนระบุว่าคือ เกาะสาก ที่อยู่หน้าอ่าวเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี โดยเฉพาะสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก หรือ เกาะสากในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะชุมพร อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร ที่ทุกสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกระบุไว้ตรงกัน หรือ เกาะสาก ที่เป็นสันทรายชายฝั่งอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ที่คนท้องถิ่นเรียกว่าเกาะยาว ซึ่งมีเพียงสำนวนของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) เท่านั้นที่ระบุว่าน่าจะเป็นเกาะสากแห่งนี้ แต่ท่านก็ได้ให้แง่คิดว่า *"...สากที่ใช้ทำขนมจีนไม่ได้มีอันเดียวเพราะงานแต่งงานเป็นงานใหญ่ต้องใช้ครกกับสากหลายชุดในการตำขนมจีน..."* ส่วนเกาะทะลุ เป็นการแยกกันอย่างชัดเจนระหว่าง เกาะทะลุ ในอุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง กับ เกาะทะลุ ในทะเลอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกก็จะระบุว่าเป็น เกาะทะลุ ในจังหวัดระยอง และเกิดจากฉมวกที่ตาม่องล่ายพุ่งไปหมายล่าปลากระเบน แต่พลาดไปโดนเกาะจนทะลุ ส่วนสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ก็จะระบุว่าเป็น เกาะทะลุ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่เกิดจากสากที่ตาม่องล่ายขว้างใส่ยายรำพึงไปโดนเกาะจนทะลุเป็นช่องขนาดใหญ่ เช่นกัน

อนุภาคเป็นรายละเอียดส่วนหนึ่งที่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในแต่ละสำนวนมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ชวนให้ติดตามและน่าค้นหา ซึ่งหากศึกษาในหลายๆ สำนวนจะพบว่าแต่ละอนุภาคมีความแตกต่างกันในรายละเอียด ซึ่งไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องของนิทานทุกสำนวน นั่นหมายถึง อนุภาคคือสีสันที่แต่งแต้มเข้ามาในเนื้อเรื่องของนิทาน ที่ทำให้

Copyright by Mahidol University

นิทานมีความน่าสนใจเพิ่มขึ้นตามความสามารถของผู้เล่าเท่านั้น ไม่ได้ทำให้โครงเรื่องเดิมเสียหาย แต่กลับเพิ่มอรรถรสให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีความงดงามในสำนวนของแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย

4.5 กฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน

กฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล โอลริค (Axel Olrik) นักคติชนวิทยาชาวเดนมาร์กที่มีชื่อเสียงในยุโรป ที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาคติชนวิทยา และกฎนี้สามารถใช้ได้กับนิทานพื้นบ้านของทุกชาติ โดยในการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานจากโครงเรื่องร่วมที่ได้สรุปไว้ในข้อ 4.3.2 ข้างต้นแล้วเปรียบเทียบกับกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านในแต่ละข้อ ดังนี้

1. *กฎของการเริ่มเรื่องและการจบเรื่อง* การเริ่มเรื่องในนิทานพื้นบ้านจะไม่นำเข้าสู่เหตุการณ์สำคัญในทันที และจะไม่จบอย่างกะทันหัน เนื้อเรื่องจะเริ่มจากภาวะที่สงบไปสู่เหตุการณ์ตื่นเต้น และในตอนจบเรื่องนั้น เหตุการณ์จะค่อยๆ คลี่คลายไปสู่ภาวะปกติก่อนจึงยุติ

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในหลายสำนวนมีการนำเรื่องโดยใช้ฉากของสถานที่บรรยายให้เห็นบรรยากาศท้องถิ่น และแนะนำตัวละคร ซึ่งเป็นการเริ่มเรื่องจากภาวะที่สงบไปสู่เหตุการณ์ตื่นเต้น ในช่วงของการทะเลาะขว้างปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายและยายรำพึงไปถึงตอนที่ตื่นเต้นที่สุดคือ ตอนที่ตาม่องล่ายฉีกร่างนางยมโดยออกเป็นสองส่วนแล้วโยนไปตกในทะเลกลายเป็นเกาะนมสาว จากนั้นก็ค่อยๆ คลี่คลายสู่ภาวะปกติ โดยในตอนท้ายของนิทานนั้นตาม่องล่ายไม่เหลือใครแล้วจึงคว้าเหล้าไปนั่งดื่ม แล้วตรอมใจจนเสียชีวิตกลายเป็นเขาตาม่องล่าย ประกอบกับการเพิ่มคติสอนใจไว้ในช่วงท้ายสุดของบางสำนวนด้วย

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยใช้กฎของการเริ่มเรื่องและการจบเรื่อง ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก

Copyright by Mahidol University

2. *กฎแห่งการซ้ำ* ในนิทานพื้นบ้านมักมีการซ้ำ และการซ้ำมักมีจำนวน 3 ครั้ง การซ้ำ นอกจากทำให้เหตุการณ์เข้มข้นแล้ว ยังช่วยให้เรื่องดำเนินไปได้ยาวขึ้น นอกจากนั้นยังใช้แสดงถึงจำนวนของสิ่งต่างๆ ในจำนวน 3 หรือบางสำนวนอาจใช้จำนวน 2, 4, 7 และ 12 ด้วย

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในเรื่องของการซ้ำไม่ชัดเจนในเรื่องของจำนวน แต่พฤติกรรมของตัวละครที่กระทำซ้ำๆ ก็คือตอนที่ตาม่องล่ายและยายรำพึงทะเลาะขว้างปาข้าวของต่างๆ ซึ่งน่าจะถือว่าเป็นพฤติกรรมซ้ำกันคือ การขว้าง แม้จะขว้างสิ่งของต่างกัน และในหลายสำนวน แสดงให้เห็นจำนวนครั้งของการขว้างปาสิ่งของใส่กันที่ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับการเลือกหยิบอนุภาคในนิทานมาอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ในแต่ละสำนวน ซึ่งต้องสัมพันธ์กับจำนวนภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นหรือจำนวนภูมิลักษณ์ที่อ้างถึง และยังขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความจำผู้เล่า เทคนิคการเล่าของผู้เล่าที่จะลดทอนหรือเพิ่มเติมอนุภาค เวลาที่เล่า และความสนใจของผู้ฟัง

ดังนั้นแม้เนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จะไม่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในเรื่องของการซ้ำกันในจำนวน 3 หรือ จำนวนอื่น แต่ในขั้นตอนของการทะเลาะขว้างปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายกับยายรำพึง และการเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่จากข้าวของที่ขว้างปากันก็มีลักษณะของพฤติกรรมที่ทำซ้ำๆ กันอยู่ด้วย นอกจากนั้นยังมีเรื่องของการสู่ขอ 2 ครั้ง การยกขันหมาก 2 ครั้ง จึงน่าจะกล่าวได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยใช้กฎแห่งการซ้ำ ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก

3. *กฎแห่งตัวละคร 2 ตัวต่อ 1 ฉาก* ในนิทานพื้นบ้านนั้น แต่ละฉากมักจะมีตัวละครที่แสดงบทบาทต่อกันเพียง 2 ตัว กฎนี้เป็นกฎที่เคร่งคัดมาก แม้ว่าบางฉากมีตัวละครมากกว่า 2 ตัว แต่จะมีตัวละครเพียง 2 ตัวเท่านั้นที่มีบทบาทสำคัญ

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีตัวละครสำคัญอยู่ 5 คน และตัวละครแต่ละคนจะมีบทบาทของตน และบทบาทที่ต้องเข้าฉากร่วมกับตัวละครอื่น ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงตั้งแต่ การสู่ขอและยกขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย จนถึงการเสียชีวิตและกลายเป็นสถานที่ต่างๆ ของตัวละคร โดยเริ่มจากเจ้ากรุงจีนเข้ามาสู่ขอนางยมโดยกับตาม่องล่าย ฉากนี้จะมีเพียงเจ้ากรุงจีนกับตาม่องล่าย เพราะเมื่อเจ้ากรุงจีนมาพบตาม่องล่ายที่บ้าน ยายรำพึงก็มักพานางยมโดยออกไปนอกบ้านเสมอ ในฉากที่เจ้าลายเข้ามาสู่ขอนางยมโดยกับยายรำพึง ฉากนี้เจ้าลายจะมีบทบาทต่อยายรำพึงเท่านั้น แม้ในฉากจะมีนางยมโดยอยู่ด้วย แต่ก็ถูกกำหนดให้เป็นผู้ที่รักนวลสงวนตัว ไม่มีบทบาทร่วมในฉากนี้ ในฉากที่ขบวนขันหมากของทั้งสองฝ่ายยกมาพร้อมกัน

Copyright by Mahidol University

ตาม่องล่ายเริ่มมีปากเสียกับยายรำพึง จนไปถึงการขว้างปาข้าวของกัน ก็จะเห็นว่ามีเพียงบทบาทของตาม่องล่ายกับยายรำพึงเพียง 2 คนเท่านั้น หลังจากที่ยายรำพึงหนีออกจากบ้านไปแล้ว เจ้าลายเจ้ากรุงจีน แขกเหรื่อ ก็หนีกลับไปหมดแล้ว เหลือเพียงนางยมโดย แล้วตาม่องล่ายบันดาลโทษะฉีกร่างนางยมโดยแล้วโยนไปให้ชายหนุ่มทั้งสอง จะเห็นว่าฉากดังกล่าวมีเพียงตาม่องล่ายกับนางยมโดยเท่านั้น

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยใช้กฎตัวละคร 2 ตัวต่อ 1 ฉาก ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก

4. *กฎแห่งความแตกต่างแบบตรงกันข้าม* กฎข้อนี้สังเกตได้จากลักษณะของตัวละคร ในนิทานพื้นบ้านมักจะมีตัวละครซึ่งมีบุคลิกลักษณะแตกต่างกันแบบตรงกันข้าม

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ตัวละครจะมีบุคลิกเฉพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งลักษณะของการแตกต่างตรงกันข้ามที่มีความชัดเจนที่สุดในนิทานเรื่องนี้ น่าจะได้แก่ ความแตกต่างของเจ้าลายกับเจ้ากรุงจีน ที่มักปรากฏให้เห็นได้ในทุกสำนวน โดย เจ้ากรุงจีนเป็นพ่อค้าวาณิชที่ร่ำรวย ส่วนเจ้าลายเป็นคนจน แม้บางสำนวนระบุว่าเจ้าลายเป็นลูกเจ้าเมืองเพชรบุรี ซึ่งน่าจะ เป็นผู้ที่มีฐานะ แต่เนื้อเรื่องกำหนดให้เจ้าลายปลอมตัวเป็นชาวประมงธรรมดาคนหนึ่ง เจ้ากรุงจีนมีลักษณะเป็นผู้ใหญ่ หน้าตาดุดัน เพราะต้องคุมคนหมู่มากในเรือสำเภา ส่วนเจ้าลายนั้นมีลักษณะของคนหนุ่มหน้าตาดีแบบไทยๆ และเจ้ากรุงจีนสู่ขอนางยมโดยโดยเข้าทางพ่อคือตาม่องล่าย ส่วนเจ้าลายสู่ของนางยมโดยโดยเข้าทางแม่คือยายรำพึง เป็นต้น

ตารางที่ 4-3 : การเปรียบเทียบความแตกต่างของตัวละครบางคนในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องลาย

ตัวละคร	เจ้ากรุงจีน	เจ้าลาย
ฐานะ	ร่ำรวย พ่อค้าสำเภา	จน หรือ แกล้งจน ชาวประมงธรรมดา หรือ ลูกเจ้าเมืองปลอมตัวมา
บุคลิก	มีอายุ หน้าตาดุดัน	คนหนุ่ม หน้าตาดี
บทบาท	สู่ขอนางยมโดยโดยเข้าทางพ่อ	สู่ขอนางยมโดยโดยเข้าทางแม่

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยใช้กฎแห่งความแตกต่างแบบตรงกันข้าม ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก

Copyright by Mahidol University

5. *กฎแห่งฝาแฝด* คำว่าฝาแฝดในที่นี้ใช้ในความหมายกว้าง อาจหมายถึงพี่น้องที่เป็นฝาแฝดหรือไม่ก็ได้ หรืออาจหมายถึงคน 2 คน ที่มีบทบาทเสมอกันหรือเป็นเพื่อนกัน หรือมีลักษณะแตกต่างกันแบบตรงกันข้ามก็ได้

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จะพบว่ามีตัวละครที่มีบทบาทเสมอกัน 2 คน คือ เจ้ากรุงจีนกับเจ้าลาย ซึ่งทั้งสองคนหลงรักและสู่ขอผู้หญิงคนเดียวกัน คือนางยมโดย โดยทั้งสองคนต้องทำการแข่งขันในการเอาใจพ่อแม่ของนางยมโดย ซึ่งเจ้ากรุงจีนเอาใจตาม่องล่าย ส่วนเจ้าลายเอาใจยายรำพึง ในตอนที่ยกขบวนขันหมากก็ยังแสดงให้เห็นถึงการเป็นฝาแฝดแบบตรงข้าม คือ การยกขันหมากมาเหมือนกัน แต่ขันหมากเป็นรูปขบวนและวิธีการตามวัฒนธรรมของตน เจ้ากรุงจีน ยกขบวนขันหมากโดยมีสิงโต มังกร นำมา ส่วนเจ้าลายก็มีเถิดเทิง กลองยาว นำขบวนขันหมากมาในเวลาเดียวกัน

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยใช้กฎแห่งฝาแฝด ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก

6. *ความสำคัญของตำแหน่งต้นกับตำแหน่งท้าย* ถ้าตัวละครเป็นพี่น้องกันหลายๆ คน อาจกล่าวถึงผู้อาวุโสก่อน แต่จุดสนใจจะอยู่ที่น้องคนสุดท้อง ซึ่งแสดงบทบาทมากที่สุด

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ไม่สามารถแสดงให้เห็นความชัดเจนในเรื่องของความสำคัญของตำแหน่งต้นกับตำแหน่งท้ายได้ เนื่องจากตัวละครสำคัญคือ นางยมโดย เป็นลูกคนเดียว แต่ที่น่าสนใจคือ นางยมโดย เป็นผู้หญิงที่สวยที่สุดในหมู่บ้าน ซึ่งน่าจะเป็นการดึงความสนใจให้มาอยู่ที่นางยมโดยเพียงคนเดียว

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยให้ความสำคัญของตำแหน่งต้นกับตำแหน่งท้าย ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก อย่างไม่ชัดเจน

7. *กฎของโครงเรื่องเชิงเดี่ยว* นิทานพื้นบ้านจะมีโครงเรื่องที่ไม่ซับซ้อน ดำเนินเรื่องโดยอาศัยตัวละครที่เป็นแกนเดิมเป็นผู้ผสานและถ่ายทอดเหตุกาณ์ที่เกิดขึ้นต่างฉากต่างวาระ

Copyright by Mahidol University

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งหาพิจารณาจากโครงเรื่องร่วม ซึ่งมีการเรียงลำดับจาก 1) การเกริ่นนำ ถึงสภาพทั่วไปของฉากในท้องถิ่น 2) การให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพครอบครัวของตาม่องล่ายและตัวละครแต่ละคน 3) การสู่ขอและยกขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย 4) การทะเลาะขว้างปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายและยายรำพึง 5) การเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่จากข้าวของที่ขว้างปากัน 6) การเสียชีวิตแล้วกลายเป็นสถานที่ต่างๆ ของตัวละครแต่ละคนยกเว้นเจ้ากรุงจีน 7) การจบนิทานด้วยความสะเทือนใจ แฝงคติสอนใจและความเชื่อไว้ในเนื้อเรื่องนิทาน ซึ่งเป็นโครงเรื่องที่ไม่มีความซับซ้อน โดยอาศัยตัวละครคือตาม่องล่ายเป็นผู้ผสานและถ่ายทอดเหตุการณ์

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยใช้กฎของโครงเรื่องเชิงเดี่ยว ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก อย่างไม่ชัดเจน

8. *กฎของการสร้างแบบแผน* ในนิทานพื้นบ้านมักมีแบบแผนในการเล่าซ้ำๆ กัน กฎข้อนี้เป็นกฎที่เคร่งคัด เราจะพบบ่อยมากทีเดียว

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ไม่มีแบบแผนในการเล่าซ้ำๆ กันในลักษณะของตัวละครคนเดียวใช้คำพูดซ้ำๆ กันตามคำอธิบายในกฎของการสร้างแบบแผน แต่พฤติกรรมที่ตัวละครทำซ้ำๆ กัน คือ ทั้งตาม่องล่ายและยายรำพึงต่างก็ผลัดกันหยิบข้าวของมาปาใส่กันและกัน ซึ่งพฤติกรรมนี้อาจมีลักษณะไม่ชัดเจนตามกฎของการสร้างแบบแผน

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยใช้กฎของการสร้างแบบแผน ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก อย่างไม่ชัดเจน

9. *ฉากประทับใจ* ในนิทานพื้นบ้านจะมีตอนหนึ่งหรือหลายตอนซึ่งเป็นการบรรยายภาพที่น่าสนใจ อาจเป็นภาพที่น่าเศร้าสลด ภาพแห่งชัยชนะ หรือภาพแห่งความรักอย่างดูดดื่มซาบซึ้ง เป็นต้น

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีฉากที่แสดงถึงความเศร้าสลดเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากตัวละครเสียชีวิตแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ แต่ภาพที่น่าเศร้าสลดมากที่สุดที่ทำให้เป็นจุดสนใจและผู้ฟังจำนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ได้ คือ ตอนที่ตาม่องล่ายจับนางยมโดย

Copyright by Mahidol University

ฉีกร่างออกเป็น 2 ส่วน จบชีวิตด้วยความโกรธของผู้เป็นพ่อโดยที่ตนไม่ได้ทำผิดอะไร นอกจากนั้นก็มีฉากของการเสียชีวิตที่น่าเศร้าสลดของตัวละครอื่น ยกเว้นเจ้าเมืองจีนที่ไม่ได้ระบุว่าเสียชีวิต

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยมีฉากประทับใจ ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก

10. *ความสมเหตุสมผล* ในนิทานพื้นบ้านอาจมีเหตุการณ์ที่เป็นเรื่องประหลาดมหัศจรรย์ เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ แต่เรื่องดังกล่าวมีความสมเหตุสมผลในตัวของมันเอง ผู้ฟังยอมรับได้

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แสดงให้เห็นถึงความสมเหตุสมผลอยู่หลายตอน เช่น การบรรยาสถานที่ในท้องเรื่อง ซึ่งอ้างถึงสถานที่จริงในตอนเริ่มเรื่อง การให้รายละเอียดของตัวละคร มีความเหมาะสมที่ผู้ฟังสามารถเข้าใจและเห็นภาพได้ดี ในฉากการยกขันหมากของทั้งสองฝ่ายด้วยขบวนแห่งสิงโตและมังกรของจีน และขบวนเถิดเทิงและกลองยาวของไทย ซึ่งเป็นภาพที่ผู้ฟังเข้าใจได้เช่นกัน รวมทั้งสิ่งที่มีความแปลกประหลาดไม่น่าเป็นไปได้ คือ การที่ตัวละครเสียชีวิตแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ และสิ่งของที่ขว้างปาไปกลายเป็นภูมิลักษณ์เช่นกัน ที่ผู้ฟังสามารถยอมรับได้อย่างสมเหตุสมผล เนื่องจากรูปร่างรูปทรงที่ปรากฏต่อหน้า มองเห็นและจินตนาการตามได้ ทำให้เกิดความพึงพอใจแม้จะรู้ว่าเป็นสิ่งที่เกินจริง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวัฒนธรรมเป็นเรื่องสำคัญกว่าวิทยาศาสตร์ในสังคมไทยในอดีต ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ที่เมื่อผู้คนตายไปแล้วจะไปเกิดใหม่แม้จะเป็นสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ก็ตาม

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยแสดงให้เห็นความสมเหตุสมผล ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก

11. *เอกภาพของโครงเรื่อง* ในนิทานพื้นบ้าน อนุภาคและเหตุการณ์ในท้องเรื่องจะพุ่งเข้าหาโครงเรื่องใหญ่ และเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ของตัวละครอย่างชัดเจน

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีโครงเรื่องร่วมของทุกสำนวน อยู่ 7 ตอน ซึ่งแต่ละตอนก็จะมีความสัมพันธ์กับตัวละคนอย่างชัดเจน ได้แก่

Copyright by Mahidol University

(1) การเกริ่นนำ ถึงสภาพทั่วไปของฉากในท้องถิ่น จะเห็นว่าในหลายสำนวนได้ระบุสภาพชีวิตความเป็นอยู่ท้องถิ่นที่เป็นที่อยู่อาศัยของตาม่องล่าย ว่าเป็นชุมชนประมงอย่างชัดเจน

(2) การให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพครอบครัวของตาม่องล่ายและตัวละครแต่ละคน จะเห็นได้ว่าบางสำนวนมีการให้รายละเอียดของครอบครัวที่บ่งบอกถึงความสุขแบบท้องถิ่นและบอกถึงบุคลิกลักษณะเฉพาะตัวของตัวละครสำคัญแต่ละคน

(3) การสู่ขอและยกขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย จะเห็นได้ว่าในบางสำนวนจะระบุรายละเอียดของขบวนขันหมากของทั้งสองฝ่าย แต่บางสำนวนก็ระบุเพียงขบวนขันหมากของทั้งสองฝ่ายยกมายังบ้านตาม่องล่ายในเวลาเดียวกัน โดยความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร ได้แก่ การประชันแข่งขันกันทางด้านขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนกับเจ้าลาย ความสงสัยใคร่รู้ที่มีขบวนขันหมากสองขบวนมาในเวลาเดียวกันของตาม่องล่ายและยายรำพึง

(4) การทะเลาะขว้างปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายและยายรำพึง จะเห็นได้ว่าทุกสำนวนจะระบุไว้ชัดเจนว่าโครงเรื่องต้องมีตอนที่ตาม่องล่ายทะเลาะกับยายรำพึง แล้วขว้างปาข้าวของใส่กัน

(5) การเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่จากข้าวของที่ขว้างปากัน จะเห็นได้ว่าทุกสำนวนมีการเน้นอย่างมากในเรื่องของการปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายและยายรำพึงที่ทำให้ข้าวของที่ขว้างปาออกไปตกยังที่ต่างๆ กลายเป็นภูมิลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นไป ซึ่งถือเป็นโครงเรื่องตอนที่ประกอบไปด้วยอนุภาคที่สำคัญของนิทาน

(6) การเสียชีวิตแล้วกลายเป็นสถานที่ต่างๆ ของตัวละครแต่ละคนยกเว้นเจ้ากรุงจีน จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่แล้ว สำนวนทางชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกจะระบุไว้ค่อนข้างชัดเจนถึงการเสียชีวิตของตัวละครแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ ซึ่งถือเป็นโครงเรื่องตอนที่ประกอบไปด้วยอนุภาคที่สำคัญของนิทาน เช่นเดียวกับโครงเรื่องตอนที่ 5) ข้างต้น

(7) การจบนิทานด้วยความสะเทือนใจ แฝงคติสอนใจ และความเชื่อไว้ในเนื้อเรื่องนิทาน จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่หลายสำนวนให้ความสำคัญกับคติสอนใจ ซึ่งสำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ถือเป็นเรื่องรองจากการอธิบายการเกิดภูมิลักษณ์ในนิทาน แต่ก็ถือว่าโครงเรื่องตอนนี้เป็นตอนจบที่แสดงถึงความเศร้าสลดต่อการเสียชีวิตของตัวละคร ที่ทำให้ผู้ฟังอ่อนไหว และเปิดมโนทัศน์ในการรับฟังคติสอนใจที่ทุกคนควรหันหน้ามาปรึกษาหารือกันก่อนดีกว่าทำอะไรโดยพลกาลซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียขึ้นในภายหลัง และสำนวนส่วนใหญ่ก็ระบุให้ตอนท้ายเรื่องมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของตาม่องล่าย ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาชีวิตของตนเองได้ด้วยสันติ

Copyright by Mahidol University

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยมีเอกภาพของโครงเรื่อง ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก

12. *การเพ่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกเพียงตัวเดียว* โครงเรื่องมักจะดำเนินคู่ไปกับพฤติกรรมของตัวเอกหรือเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเอก

สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีตัวละครเพียง 5 คน และตัวละครที่เป็นตัวเอกและมีบทบาทอย่างมากในนิทาน คือ ตาม่องล่าย ซึ่งตลอดเนื้อเรื่องของนิทานมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับตาม่องล่ายทั้งสิ้น อันได้แก่

(1) การเกริ่นนำ ถึงสภาพทั่วไปในท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของตาม่องล่าย

(2) การให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพครอบครัวของตาม่องล่ายและตัวละครแต่ละคน ซึ่งมีการอธิบายถึงบุคลิกของตาม่องล่ายด้วย

(3) การสู่ขอและยกขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย ซึ่งเจ้ากรุงจีนนั้น ได้ทำการตกลงของลูกสาวโดยความเห็นชอบของตาม่องล่าย

(4) การทะเลาะขว้างปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายและยายรำพึง ตาม่องล่ายมีบทบาทสำคัญในการใช้พละกำลังอย่างเหลือเชื่อในการขว้างปาสิ่งของไปตกยังสถานที่ต่างๆ

(5) การเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่จากข้าวของที่ขว้างปากัน สถานที่ที่มีความเด่น อาทิเช่น เกาะสาก ที่เกิดจากสากตำขนมจีนถูกขว้างโดยตาม่องล่ายไปถูกเกาะจนทะลุในอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แล้วกระดอนไปตกในทะเล กลายเป็นเกาะสากในอำเภอเมือง จังหวัดชุมพร หรือเหตุการณ์เดียวกันในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ที่กลายเป็นเกาะทะลุในจังหวัดระยอง และกระดอนไปตกในทะเลกลายเป็นเกาะสาก หน้าอ่าวพัทยา จังหวัดชลบุรี ซึ่งเกิดจากพลกำลังของตาม่องล่ายตัวละครเอก

(6) การเสียชีวิตแล้วกลายเป็นสถานที่ต่างๆ ของตัวละครแต่ละคนยกเว้นเจ้ากรุงจีน ซึ่งตัวละครที่เหลือทั้ง 4 คน ต่างเสียชีวิตและกลายเป็นภูเขาทั้งสิ้น รวมทั้งเขาตาม่องล่ายที่เกี่ยวกับตัวละครเอกด้วย

(7) การจบนิทานด้วยความสะเทือนใจ แฝงคติสอนใจ และความเชื่อไว้ในเนื้อเรื่องนิทาน ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายที่ตาม่องล่ายตัวละครเอกของเรื่องเสียชีวิตลง

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงเป็นนิทานพื้นบ้านที่ดำเนินเรื่องโดยมีการเพ่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกเพียงตัวเดียว ตามกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก

Copyright by Mahidol University

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า การดำเนินเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีความสอดคล้องกับกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก (Axel Olrik) ถึง 9 ข้อจาก 12 ข้อ ส่วนอีก 3 ข้อ มีความสัมพันธ์อย่างไม่ชัดเจน จึงถือได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีความเป็นสากลค่อนข้างสูง ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จึงได้รับการเล่าสืบต่อกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

4.6 ตัวละครในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

จากคุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่กล่าวแล้วข้างต้นเป็นคุณค่าในภาพรวมของนิทาน และหากศึกษาให้ลึกลงไปอีกจะเห็นว่าบุคลิกและบทบาทของตัวละครแต่ละตัวก็แฝงไว้ด้วยแง่คิดทั้งทางด้านบวกและลบ ผู้ฟังสามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนหรือหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งตัวละครหลักในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มีเพียง 5 คน ได้แก่ ตาม่องล่าย ยายรำพึง นางยมโดย เจ้าลาย และ เจ้ากรุงจีน โดยพิจารณาในแต่ละบุคคลได้ดังนี้

4.6.1 ตาม่องล่าย

ตาม่องล่าย เป็นตัวละครที่สำคัญ ผู้เป็นพ่อของ *นางยมโดย* ซึ่งในเรื่องราวของนิทานเรื่องนี้ถูกกำหนดให้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องราว ตั้งแต่ต้นจนจบลงด้วยความโศกสลด และชื่อของตัวละครผู้นี้ยังได้ถูกนำไปตั้งชื่อภูเขา ที่เรียกกันว่า “เขาตาม่องล่าย” อีกด้วย จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสหลายคนในท้องถิ่น เช่น คุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวชุมชนอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และคุณลุงสงคราม จันทวงศ์ ชาวชุมชนม่องล่าย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กล่าวว่า บรรพบุรุษของท่านได้เล่าสืบต่อกันมาและยืนยันว่าตาม่องล่ายน่าจะมีตัวตนอยู่จริง ปลูกบ้านอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับเขาตาม่องล่าย ซึ่งอาจจะเป็นบริเวณหมู่บ้านม่องล่ายหรือหมู่บ้านอ่าวน้อย ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกับเขาตาม่องล่ายในปัจจุบัน และยืนยันตรงกันว่า *ตาม่องล่าย* เป็นคนจีน แต่เดินทางมาอยู่ ณ บริเวณดังกล่าวได้อย่างไร ไม่มีผู้ใดทราบ และได้ภรรยาเป็นคนในท้องถิ่น แต่ท่านอาจารย์สุรพล เทียมเพชร (สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2551) อาจารย์โรงเรียนประจวบวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้ความเห็นที่แตกต่างโดยเชื่อว่า

“...ตาม่องล่าย น่าจะเป็นคนมอญหรือพม่า เนื่องจากแท่งหินรูปตาม่องล่ายที่เขาตาม่องล่ายมีลักษณะของคนโพกศีรษะคล้ายคนมอญหรือพม่า ประกอบกับจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีพรมแดน

Copyright by Mahidol University

ติดต่อกับประเทศพม่าผ่านทางด่านสิงขร ซึ่งเป็นช่องเขาที่คนโบราณใช้เป็นเส้นทางเดินเท้ามาติดต่อค้าขายกันระยะทางก็ไม่ไกลจากฝั่งทะเลอ่าวประจวบคีรีขันธ์มากนัก ส่วนคำว่า "ตา" น่าจะหมายถึงผู้สูงอายุ คำว่า "ม่อง" น่าจะมาจากคำที่เรียกคนมอญหรือพม่าว่า "หม่อง" แล้วเพี้ยนเป็น "ม่อง" และคำว่า "ล่าย" น่าจะหมายถึง "ลาย" คือคนเก่า คนแก่ ชอบสักตามตัวให้มีลวดลายเต็มร่างกาย เป็นที่น่าเกรงขาม..."

จากข้อมูลข้างต้นซึ่งเป็นบุคลิกของ *ตาม่องล่าย* ในนิทานเรื่องนี้นั่นเอง ทั้งนี้หากพิจารณาถึงความน่าจะเป็นแล้ว การติดต่อค้าขายกับคนจีนมีความจำเป็นต้องสื่อสารกันด้วยภาษาที่ใช้ร่วมกัน ภาษาจีนจึงมีความเป็นไปได้สูงกว่าที่จะใช้ติดต่อกับพ่อค้าสำเภาจีน ในประเด็น *ตาม่องล่าย* เป็นคนที่มีเชื้อสายจีน หรือมีความสามารถในการสื่อสารด้วยภาษาจีน จึงมีน้ำหนักมากกว่า นอกจาก *ตาม่องล่าย* ที่มีเชื้อสายมอญหรือพม่าจะสามารถสื่อสารด้วยภาษาจีนได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างเป็นไปได้ยาก ประกอบกับผู้รู้หลายท่านให้ความเห็นตรงกันว่า ตาม่องล่าย น่าจะมีเชื้อสายจีน จึงน่าเชื่อถือกว่า แต่ทั้งหมดก็เป็นเพียงความคิดเห็นส่วนบุคคล ไม่มีหลักฐานยืนยันได้

จากเอกสาร ตำนานตาม่องล่าย ในโครงการสืบสานตำนานตาม่องล่ายที่จัดทำโดยสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้สรุปไว้ว่า

> เรื่องราวของความมีตัวตนจริงของตาม่องล่าย แม้จะไม่มีหลักฐานอื่นที่สามารถยืนยันความจริงเรื่องนี้ได้ชัดเจน และมีเพียงคำบอกเล่าที่สืบทอดกันมาแต่อดีตเท่านั้นก็ตาม แต่ก็มีประเด็นที่น่าเชื่อถือได้บางประการ กล่าวคือ ประการแรก ชื่อภูเขาที่ถูกเรียกว่า "ตาม่องล่าย" ทำให้น่าเชื่อว่าเป็นการตั้งชื่อตามชื่อของบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในอดีตและต้องเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเพียงพอที่คนรุ่นหลังจะใช้ชื่อมาตั้งเป็นภูเขา ประการที่สอง ตามคำบอกเล่าของหลวงพ่อท้วม (พระครูศีลวิมล) อดีตเจ้าอาวาสวัดเขาโบสถ์ ผู้ซึ่งทราบเรื่องราวของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาเป็นอย่างดี เคยกล่าวยืนยันว่า "...ตาม่องล่ายเป็นจีน เดิมชื่อ "หมงไล้" ต่อมาได้ถูกเรียกชื่อเพี้ยนไปตามสำเนียงของคนท้องถิ่น..." ประกอบกับปรากฏหลักฐานในคำประพันธ์ เรื่องประวัติเขาช่องกระจก และเขาตาม่องล่าย โดยพระราชปิยมุนี อดีตเจ้าอาวาสวัดธรรมิการามวรวิหาร อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ (พ.ศ.2493-2518) แสดงให้เห็นว่าตาม่องล่ายมีความรู้ด้านภาษาจีน เพราะเมื่อมีเรือสำเภาจีนเข้ามา "...เพื่อทำการติดต่อค้าขาย ตาม่องล่ายรับรู้เรื่องภาษา..." ด้วยเหตุผล

Copyright by Mahidol University

> ดังกล่าว ทำให้น่าเชื่อได้ว่าตาม่องล่ายเป็นชาวจีนที่เข้ามาอาศัยในละแวกใกล้เคียงกับเขาตาม่องล่าย ซึ่งแต่เดิมเขาลูกนี้อาจยังไม่ได้รับการให้ชื่ออย่างในปัจจุบัน หากตาม่องล่ายมีตัวตนอยู่ในอดีตจริงดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้อาจจินตนาการถึงภาพของชายชาวจีนชนบทวัยกลางคนที่นุ่งกางเกงจีน หรือกางเกงขาก๊วย สวมเสื้อกุยเฮง และสวมหมวกกุ้ยเล๊ย ยามออกไปทำมาหากินนอกบ้าน และนุ่งปั๊งลิ้น ในยามที่มีงานพิธีในบางโอกาสได้อย่างชัดเจน (สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2548: 21-22)

สำหรับลักษณะส่วนบุคคลของ *ตาม่องล่าย* นั้นแม้จะเป็นบุคคลที่น่าเกรงขาม ดื่มเหล้าสูบกัญชา แต่ก็เป็นบุคคลที่เป็นห่วงลูกสาว หวังให้ลูกสาวได้มีความสบายในชีวิตแต่งงาน จึงเลือก *เจ้ากรุงจีน* ให้กับลูกสาว แต่กลับถือทิฐิไม่จำเป็นต้องปรึกษา *ยายรำพึง* เนื่องจากเป็นช้างเท้าหน้าของครอบครัว ถือว่าการตัดสินใจของตนเป็นใหญ่ ที่สำคัญ *ตาม่องล่าย* เป็นบุคคลที่รักษาสัจจะวาจาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อรับปาก *เจ้ากรุงจีน* ว่าจะยกลูกสาวให้แล้ว ก็พยายามทำตามที่ให้คำมั่นไว้ แต่เมื่อ *ยายรำพึง* ไม่ยอม จึงรู้สึกว่าเสียสัจจะที่ให้ไว้กับ *เจ้ากรุงจีน* รวมทั้งประกอบกับความอายขายหน้าชาวบ้านที่เคารพยำเกรงตาม่องล่ายจะนำไปดูแคลนได้ จึงไม่ยอมลงให้ *ยายรำพึง* เช่นกัน นอกจากนั้นจะเห็นว่ามีความเป็นลูกผู้ชายพอสมควร โดยเมื่อทะเลาะกันก็ไม่ได้เป็นคนเริ่มขว้างปาสิ่งของก่อน ต่อเมื่อ *ยายรำพึง* เริ่มขว้างปาสิ่งของใส่ตนมากขึ้น ก็ระงับอารมณ์ไม่อยู่เนื่องจากอับอายชาวบ้านที่ภรรยาของตนไม่เชื่อฟังผู้นำครอบครัว จึงขว้างปาสิ่งของกลับไปบ้าง นอกจากนั้นอารมณ์ที่ร้ายแรงกลับระงับไม่อยู่ถึงกับฉีกร่างลูกสาวของตนเพื่อเป็นการประชดสุดท้ายก็ใช้เหล้าในการแก้ปัญหาดื่มจนเสียสติและเสียชีวิตไป ดังนั้น จากลักษณะส่วนบุคคลและบทบาทของ *ตาม่องล่าย* น่าจะให้แง่คิดในส่วนที่ดีน่านำมาเป็นแบบอย่างคือการรักษาสัจจะวาจาที่ให้ไว้กับผู้อื่น ส่วนที่ไม่น่านำมาเป็นแบบอย่างก็คือ การใช้อารมณ์ที่รุนแรง และการแก้ปัญหาด้วยการเสพสุรา ที่ไม่ได้ทำให้สถานการณ์ใดๆ ดีขึ้นเลย

4.6.2 ยายรำพึง

จากเอกสาร ตำนานตาม่องล่าย ในโครงการสืบสานตำนานตาม่องล่ายที่จัดทำโดยสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้สรุปไว้ว่า

> ยายรำพึง เป็นภรรยาของตาม่องล่าย ไม่ปรากฏหรือพบหลักฐานใดที่เกี่ยวกับตัวละครผู้นี้ แต่จากคำบอกเล่าน่าเชื่อว่าเป็นหญิงชาวชนบท และเป็นคนในท้องถิ่น

Copyright by Mahidol University

> ซึ่งได้แต่งงานอยู่กินกับตาม่องล่าย ภาพของตัวละครผู้นี้ น่าจะเป็นหญิงวัยกลางคน ที่นุ่งห่มด้วยผ้าโจงกระเบน พันผ้าแถบกลอมอก และน่าจะนิยมกินหมากตามยุคสมัยของหญิงไทยในอดีต (สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2548: 23)

สำหรับลักษณะส่วนบุคคลของ *ยายรำพึง* นั้น เป็นผู้ที่มีความรักและร่วมรับผิดชอบครอบครัวได้ดี ดังจะเห็นว่าเมื่อตาม่องล่ายออกไปหาปลา *ยายรำพึง* ก็จะออกไปหาของป่า เก็บผัก นอกจากนั้นยังเป็นมารดาที่ให้ความห่วงใยลูกสาวและดูแลได้เป็นอย่างดี ไม่ให้ห่างสายตา สิ่งใดที่ไม่เหมาะสมก็จะพยายามหลีกเลี่ยง พาออกไปจากสิ่งนั้น เช่น เมื่อ *เจ้ากรุงจีน* มาเยี่ยม *ตาม่องล่าย* ก็มักจะนำเหล้ามาให้ พูดคุยสนทนาและดื่มเหล้ากัน สิ่งนี้มารดาที่ดีย่อมไม่อยากให้ลูกสาวเห็นภาพเช่นนั้น จึงมักพา *นางยมโดย* ออกจากบ้านเมื่อ *เจ้ากรุงจีน* มาที่บ้าน อีกทั้งยังพยายามเลือกสิ่งที่ดีให้กับลูกสาว เมื่อ *ยายรำพึง* พบ *เจ้าลาย* ก็พยายามศึกษาผู้ชายที่มาติดพันลูกสาวตนจนแน่ใจว่าเป็นคนดี มีความรับผิดชอบที่จะสามารถเลี้ยงลูกสาวของตนได้ และน่าจะเห็นว่า *เจ้าลาย* เป็นคนไทย ยังไงเมื่อแต่งงานกันแล้วก็ไม่ได้อยู่ห่างกัน เหมือนกับถ้าให้แต่งงานกับ *เจ้ากรุงจีน* ก็ไม่รู้ว่าลูกสาวจะตกระกำลำบากรอนแรมไปในสำเภาอย่างไร ประกอบกับเมื่อไปอยู่ที่เมืองจีนแล้วก็ไม่รู้ว่าจะได้พบเจอกับลูกสาวอีกเมื่อไร แต่ *ยายรำพึง* ก็เป็นผู้ที่ใช้อารมณ์และค่อนข้างขี้งอน โดยจะเห็นได้จาก *ยายรำพึง* เองก็ไม่ยอมลงให้ *ตาม่องล่าย* ในเรื่องคู่ครองของลูกสาว และไม่ยอมปรึกษาหารือกับสามีตนด้วยเช่นกัน และเมื่อเริ่มทะเลาะก็เป็นผู้เริ่มขว้างปาข้าวของก่อนจน *ตาม่องล่าย* ทนไม่ไหว นอกจากนั้นเมื่อถึงคราวจำเป็นต้องเอาชีวิตรอด ก็ไม่ได้ห่วงลูกสาวของตนว่าจะเป็นอย่างไรเมื่อตนหนีออกมาจากบ้านแล้ว ดังนั้น จากบุคลิกและบทบาทของ *ยายรำพึง* น่าจะให้แง่คิดในส่วนที่ดีน่านำมาเป็นแบบอย่าง คือการให้ความรัก ความห่วงใย อบรมสั่งสอนลูกสาวอย่างดี และมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวด้วยการช่วยเหลือหัวหน้าครอบครัวทำมาหากิน ส่วนที่ไม่น่านำมาเป็นแบบอย่างก็คือ การใช้อารมณ์และขี้งอนประชดประชันเล็กน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ปรึกษาหารือเรื่องในครอบครัวกับสามี

4.6.3 นางยมโดย

นางยมโดย เป็นบุตรสาวของ *ตาม่องล่าย* และ *ยายรำพึง* ไม่ปรากฏหลักฐานใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครผู้นี้เช่นเดียวกัน แม้ในปัจจุบันปรากฏเพียงความหมายของคำว่า “ยมโดย” หมายถึง เฟินอิงอาศัยชนิด Lycopodium squarrosum J. R. Forst. ในวงศ์ LYCOPODIACEAE เท่านั้น (วังตะไคร้, 21 มีนาคม 2551)

Copyright by Mahidol University

จากเอกสาร ตำนานตาม่องล่าย ในโครงการสืบสานตำนานตาม่องล่ายที่จัดทำโดย สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้สรุปไว้ว่า

> ตามเรื่องราวของตำนาน ระบุว่า “ยมโดย” เป็นหญิงสาวที่มีความสวยงาม จนเป็นที่ต้องตาและเป็นที่หมายปองของชายหนุ่มทั้งในท้องถิ่นนั้น และชายหนุ่มที่มาจากต่างเมืองเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งโดยธรรมชาติแล้ว น่าจะมีความเป็นไปได้สูงที่ยมโดยน่าจะมีความงามทั้งในด้านผิวพรรณและหน้าตา เนื่องจากความเป็น “ลูกครึ่ง” ระหว่างพ่อที่เป็นคนจีนและมีแม่เป็นคนไทย ภาพของหญิงสาวชาวชนบทซึ่งมีหน้าตาและผิวพรรณที่สวยงาม แตกต่างไปจากหญิงสาวชาวชนบทผู้อื่นที่ไม่ว่าจะอยู่ในชุดผ้าซิ่นหรือโจงกระเบน ห่มผ้าสไบ หรือผ้าแถบกลอมอกตามยุคสมัยในอดีต ย่อมจะยิ่งทำให้ความงามของยมโดยโดดเด่น แตกต่างไปจากหญิงสาวโดยทั่วไปในหมู่บ้านนั้น (สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2548: 23)

สำหรับลักษณะส่วนบุคคลของ *นางยมโดย* นั้น เป็นผู้ที่อยู่ในโอวาทเชื่อฟังพ่อแม่ ซึ่งเชื่อว่า *นางยมโดย* คงไม่ได้ชอบ *เจ้ากรุงจีน* แต่ชอบพอกับ *เจ้าลาย* มากกว่า ก็ยังคงยกน้ำไปให้ *เจ้ากรุงจีน* ดื่มตามที่บิดาสั่งอย่างจำใจ เป็นผู้ไม่ประพฤติตนออกนอกลู่นอกทาง มีความเป็นหญิงที่รักนวลสงวนตัวตามวัฒนธรรมไทย จะเห็นว่าไม่มีเรื่องชู้สาวเกิดขึ้นกับ *นางยมโดย* เลยทั้งที่เป็นหญิงงามที่สุดของหมู่บ้าน จนกระทั่งมี *เจ้าลาย* และ *เจ้ากรุงจีน* มาพบความงามของ *นางยมโดย* เข้า แต่เป็นผู้ที่น่าสงสารที่สุดที่ต้องเสียชีวิตด้วยความเจ็บปวดทรมานจากการถูกฉีกร่างด้วยแรงโมโหของผู้เป็นบิดา ร่างกายต้องถูกแบ่งออกเป็นสองซีกอย่างน่าเวทนา (บางท่านเมื่อได้เห็นรูปทรงของเกาะนมสาวบ้างก็ว่าน่าชมมากกว่า) สิ่งที่ *นางยมโดย* น่าจะทำแต่กลับไม่ทำนั่นก็คือการเอ่ยปากบอกกับบิดามารดาของตนว่าตนรู้สึกอย่างไร แต่สิ่งนี้ก็อาจเป็นเพราะ *นางยมโดย* เป็นผู้ที่เคารพบิดามารดาเป็นอย่างยิ่งจนไม่กล้าบอกสิ่งที่ตนต้องการจริงๆ ดังนั้น จากลักษณะส่วนบุคคลและบทบาทของ *นางยมโดย* น่าจะให้แง่คิดในส่วนที่ดีน่านำมาเป็นแบบอย่างคือการประพฤติตนอยู่ในกรอบโอวาทของบิดามารดาเป็นอย่างดี ไม่ปล่อยตัวปล่อยใจเมื่อเข้าสู่วัยเป็นสาวที่มีความสวยเป็นคุณสมบัติเด่น ส่วนที่ไม่น่านำมาเป็นแบบอย่างก็คือ การขาดความกล้าที่จะบอกหรือปรึกษาบิดามารดา ทำให้ตนเองต้องตกอยู่ในภาวะที่ตนไม่ต้องการให้เป็น

Copyright by Mahidol University

4.6.4 เจ้าลาย

จากเอกสาร ตำนานตาม่องล่าย ในโครงการสืบสานตำนานตาม่องล่ายที่จัดทำโดย สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้สรุปไว้ว่า

> เจ้าลาย เป็นตัวละครที่สำคัญอีกผู้หนึ่ง ซึ่งมีบทบาทตามเรื่องราวของนิทาน เรื่องนี้ในฐานะเป็นชายหนุ่มรูปงามและเป็นผู้หมายปองยมโดย ซึ่งเป็นลูกสาวของ ตาม่องล่ายและยายรำพึง และได้เดินทางมาสู่ขอยมโดยกับยายรำพึง จนกระทั่ง เกิดเหตุการณ์ที่เป็นโศกนาฏกรรม เมื่อยมโดยถูกตาม่องล่ายฉีกร่างเป็นสองซีก จนเสียชีวิต ทำให้เจ้าลายโศกเศร้าเสียใจเป็นอย่างยิ่ง และเดินทางกลับเมือง เพชรบุรี และเสียชีวิตกลายเป็นภูเขาชื่อ “เขาเจ้าลาย” ปัจจุบันภูเขาลูกนี้ตั้งอยู่ ในเขตอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี สำหรับในอดีตเขาเจ้าลายเป็นจุดสังเกตของ ชาวเรือ เมื่อนำเรือผ่านจากหัวเมืองปักษ์ใต้เพื่อเดินทางเข้าไปสู่กรุงศรีอยุธยา เมื่อเรือเดินทางถึงเขาเจ้าลาย จะเป็นเครื่องหมายแสดงว่ากำลังเข้าเขตเมืองเพชรบุรี
>
> ในปัจจุบันชาวบ้านเรียกเขาเจ้าลายว่า “เขาใหญ่” และได้เปลี่ยนชื่อเป็น “เขานางพันธุรัต” อยู่ในเขตวนอุทยานเขานางพันธุรัต และอยู่ในความดูแลของ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช มาตั้งแต่วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2542 จนถึงปัจจุบัน กับทั้งได้มีตำนานเป็นของตนเอง โดยใช้เรื่องราวของวรรณคดี เรื่องสังข์ทอง อันเป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า นภาลัยฯ รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นเรื่องราวบอกเล่าให้สอดคล้องกับ สภาพของภูเขาแห่งนี้แทนการเชื่อมโยงเรื่องราวจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในอดีต
>
> เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่อ ตาม่องล่าย ได้ถูกเขียนหรือเรียบเรียงขึ้นหลายสำนวน และระบุสถานภาพหรือฐานะของเจ้าลายแตกต่างกันเป็นสองฐานะ กล่าวคือ เจ้าลายเป็นชายชาวเพชรบุรี กับเจ้าลายเป็นลูกชายเจ้าเมืองเพชรบุรี ในประเด็นที่ ระบุว่า เจ้าลายเป็นชายชาวเพชรบุรีนั้น หมายถึงมีฐานะเป็นบุคคลสามัญ จึงไม่ สามารถศึกษาค้นคว้าหลักฐานใดๆ เพื่อยืนยันว่าตัวละครผู้นี้เกี่ยวข้องอยู่ใน เหตุการณ์หรือสถานที่ตอนใดในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้

Copyright by Mahidol University

> แต่หากเชื่อว่าตัวละครผู้นี้เป็นลูกชายของเจ้าเมืองเพชรบุรี ประเด็นที่ต้องศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ทราบว่า เมืองเพชรบุรีในอดีตเคยมีสภาพเป็นเมืองและมีเจ้าเมืองจริงหรือไม่ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้แสดงให้เห็นว่าจังหวัดเพชรบุรี เคยมีสภาพเป็นเมืองและมีเจ้าเมืองปกครองมาก่อนสมัยกรุงสุโขทัย และจากหลักฐานในศิลาจารึก หลักที่ 1 สมัยกรุงสุโขทัยได้ระบุชื่อเมืองเพชรบุรีว่าเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในสมัยสุโขทัย จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเมืองเพชรบุรี ก็ยังคงมีฐานะเป็นหัวเมืองจัตวาฝ่ายตะวันตกและมีเจ้าเมืองโดยพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาเป็นผู้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ปกครองดูแลเมืองมาเป็นลำดับ จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในปีพ.ศ.2437 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาล และจัดตั้งมณฑลขึ้น เมืองเพชรบุรีจึงเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลเพชรบุรี
>
> จากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับจังหวัดเพชรบุรี จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า เคยมีฐานะเป็นเมือง และเคยมีเจ้าเมืองปกครองมาแต่อดีตที่ยาวนานจริง ตามหลักฐานที่ได้ยกตัวอย่างมายืนยันในเบื้องต้นแต่ไม่ปรากฏหลักฐานใดๆ ที่สามารถชี้หรือระบุได้ว่า เจ้าลายเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเมืองเพชรบุรีในฐานะเป็นบุตรชายหรือลูกชายของเจ้าเมืองเพชรบุรีท่านใดหรือสมัยใด (สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2548: 23-26)

สำหรับลักษณะส่วนบุคคลของ *เจ้าลาย* นั้น เป็นผู้ที่มีความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน จะเห็นว่า *เจ้าลาย* นั้นมีฐานะเป็นลูกเจ้าเมืองเพชรบุรี แต่ก็ยังทำทีเป็นพ่อค้าขายปลาที่มีอัธยาศัยและมารยาทดี จนเป็นที่พอใจของ *ยายรำพึง* และ *นางยมโดย* จนเมื่อสามารถไปมาหาสู่ที่บ้าน *ยายรำพึง* ได้ก็ยังไปช่วยงานบ้าน ซึ่งถือเป็นการเข้าตามตรอกออกตามประตู เป็นชาติเชื้อชายไทยที่ดี ไม่พยายามชิงสุกก่อนห่าม แม้ *นางยมโดย* จะมีใจก็ตาม อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีหน้าตาดี รูปร่างสันทัด สมกับเป็นคนไทยที่ทำให้ *ยายรำพึง* พอใจเนื่องจากเป็นคนไทยด้วยกัน แต่ *เจ้าลาย* ก็ขาดความเป็นผู้ที่ทำถูกต้องตามครรลองครองธรรมในทุกด้าน เนื่องจากปรึกษาแต่ *ยายรำพึง* ไม่ยอมที่จะเข้าพบกับ *ตาม่องล่าย* บ้าง อีกทั้งยังเป็นคนที่ยึดมั่นในความรักมากเกินไป เศร้าโศกเสียใจจนตรอมใจตาย ไม่สามารถแก้ปัญหาชีวิตของตนเองได้ นอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่ทำให้บิดามารดาของตนเป็นห่วงจนต้องส่งคนออกมาตามหา ดังนั้น จากลักษณะส่วนบุคคลและบทบาทของ *เจ้าลาย* น่าจะให้แง่คิดในส่วนที่ดีน่าจะนำมาเป็น

Copyright by Mahidol University

แบบอย่างคือเป็นผู้ที่ยึดมั่นในความเป็นสุภาพบุรุษไม่ชิงสุกก่อนห่าม ให้ความช่วยเหลือครอบครัวของคนที่ตนรัก มีกิริยามารยาทดีรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน ส่วนที่ไม่น่านำมาเป็นแบบอย่างก็คือการยึดมั่นและจริงจังกับความรักมากเกินไปจนงมงาย ไม่สามารถหาวิธีแก้ปัญหาชีวิตของตนได้

4.6.5 เจ้ากรุงจีน

จากเอกสาร ตำนานตาม่องล่าย ในโครงการสืบสานตำนานตาม่องล่ายที่จัดทำโดยสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้สรุปไว้ว่า

> เจ้ากรุงจีน เป็นตัวละครที่มีฐานะเป็นพ่อค้าชาวจีน ผู้เดินทางมาค้าขายโดยเรือสำเภา มีความคุ้นเคยสนิทสนมกับตาม่องล่าย และเป็นผู้หมายปองสาวยมโดยด้วยเช่นกัน จนกระทั่งได้เจรจาสู่ขอยมโดยกับตาม่องล่าย โดยมิได้บอกให้ยายรำพึงทราบ จนเกิดเหตุการณ์โศกนาฏกรรมขึ้นในวันที่ยกขันหมากมาสู่ขอเพื่อแต่งงานกับยมโดย
>
> คำว่า “เจ้ากรุงจีน” ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ น่าจะเป็นคำเรียกอย่างยกย่องให้เกียรติมากกว่า ซึ่งในความเป็นจริงตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนนั้น จีนถือว่าตนเป็นเมืองที่มีอารยธรรมสูงกว่าเมืองอื่นๆ เป็นศูนย์กลางทางอารยธรรมของโลก จึงมีจารีตประเพณีที่กำหนดมิให้พระมหากษัตริย์หรือพระมหาจักรพรรดิ์ เสด็จฯ ออกนอกเมืองจีน แต่จะให้เจ้าเมืองหรือผู้แทนเมืองอื่นๆ เป็นผู้เดินทางไปคารวะหรือเรียกว่าประเพณีจิ้มก้องต่อกษัตริย์หรือจักรพรรดิของตนเท่านั้น
>
> ประเด็นที่น่าศึกษาค้นคว้าสำหรับกรณีนี้ คือ การศึกษาว่ามีความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะมีเหตุการณ์จริงในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพ่อค้าชาวจีนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตาม่องล่าย ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ เพราะเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าจีนเป็นชาติแรกในเอเชียที่มีการค้าทางทะเลรุ่งเรืองที่สุด โดยทำการค้ากับชาติต่างๆ ทั้งในคาบสมุทรอินโดจีน ได้แก่ชาติต่างๆ เช่น เวียดนาม จามปา กัมพูชา ไทย และหมู่เกาะในแหลมมลายู ไปจนถึงมหาสมุทรอินเดียและทำการค้ากับอินเดียมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 ซึ่งสำหรับการค้าทางเรือระหว่างจีนกับไทย ได้ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ว่าได้มีการค้าขายระหว่างจีนกับไทย เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา จนถึงสมัยต้น

Copyright by Mahidol University

กรุงรัตนโกสินทร์ สำหรับเส้นทางที่ทำการค้าระหว่างไทยกับจีน ได้ปรากฏหลักฐานตามบันทึกของ Tom Pires นักเดินเรือชาวโปรตุเกส เมื่อ พ.ศ.2054 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ระบุว่าบนเส้นทางการเดินเรือค้าขายตามชายทะเลด้านตะวันออกของคาบสมุทรมลายูมีเมืองท่าสำคัญ ได้แก่ "...เมืองสายบุรี ปัตตานี นครศรีธรรมราช เกาะแห่งหนึ่งในอ่าวบ้านดอน บางสะพาน เกาะกูด เพชรบุรี..." จากหลักฐานบันทึกดังกล่าวข้างต้น จะพบประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเมืองท่าสำคัญในอดีต ที่ตั้งอยู่ในเส้นทางการเดินเรือทำการค้าระหว่างจีนกับไทย ได้แก่ เกาะกูด ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดตราด เพชรบุรี ปัจจุบันคือจังหวัดเพชรบุรี และ บางสะพาน ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

เหตุที่กล่าวว่า มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเมืองท่าสำคัญในอดีตสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เพราะเมืองท่าดังกล่าวอยู่ในเส้นทางการเดินเรือค้าขายที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับอาณาบริเวณของสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ได้แก่ เกาะกระบุง ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดตราด เขาเจ้าลาย ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรี และ เขาแม่รำพึง ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากประวัติศาสตร์ และข้อมูลที่ปรากฏในเนื้อเรื่องของนิทานแล้ว น่าจะมีความเป็นไปได้ ในกรณีที่ว่าได้มีการเรียงร้อยเรื่องราวโดยใช้สถานที่ที่เป็นเกาะแก่งและภูเขา ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับเมืองท่าในอดีตและที่อยู่ในเส้นทางการเดินเรือ ประกอบกับใช้เหตุการณ์ที่ปรากฏอยู่จริงคือการค้าทางเรือระหว่างจีนกับไทยมาผูกโยงกันเป็นเรื่องราวของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายได้อย่างน่าอัศจรรย์และชาญฉลาด

สำหรับประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่ง คือ มีความเป็นไปได้หรือไม่อย่างไรที่จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพ่อค้าชาวจีนหรือที่นิทานเรื่องนี้เรียกว่าเจ้ากรุงจีน หากตาม่องล่ายและครอบครัวอยู่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับเขาตาม่องล่าย ซึ่งเป็นสถานที่เป็นชัยภูมิเหมาะสำหรับการจอดพักเรือหลบมรสุมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ย่อมมีความเป็นไปได้สูงที่ตาม่องล่ายจะได้

Copyright by Mahidol University

> มีโอกาสรู้จักมักคุ้นสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบรรดาพ่อค้าที่มาจอดเรือพักหลบลมมรสุมและเพิ่มเติมเสบียงอาหาร รวมทั้งน้ำดื่มจากชุมชน โดยเฉพาะกับกลุ่มพ่อค้าชาวจีน เนื่องจากตาม่องล่ายเป็นชาวจีนย่อมได้เปรียบในการใช้ภาษาสื่อสารได้ดีกว่าผู้อื่นในชุมชนดังกล่าวอย่างแน่นอน (สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2548: 26-29)

สำหรับลักษณะส่วนบุคคลของ *เจ้ากรุงจีน* นั้น ระบุว่าเป็นผู้ที่มีความมองอาจ คุมลูกเรือสำเภาได้อย่างห้าวหาญ เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยดีกับคนที่คุยกันถูกคอ มีความชาญฉลาดในการใช้กลวิธีที่จะได้เข้ามารู้จักกับครอบครัว *นางยมโดย* โดยใช้ของกำนัลที่มีอยู่มาให้ *ตาม่องล่าย* เป็นประจำ โดยเฉพาะเหล้าก็เพราะเนื่องจากเป็นพ่อค้า สินค้าต่างๆ ที่มีจากเมืองจีนย่อมทำให้ผู้รับเกิดความพึงพอใจ อีกทั้ง *ตาม่องล่าย* เองก็น่าจะสื่อสารด้วยภาษาจีนได้ จึงมีความสนิทสนมถูกคอกันเป็นอย่างดี แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า *เจ้ากรุงจีน* ผู้นี้ พยายามทวงสัญญาที่ *ตาม่องล่าย* ให้ไว้ว่าจะยกลูกสาวให้ เนื่องจากตนได้ลงทุนให้ของกำนัลและเหล้าไปมากแล้ว ดังนั้น จากลักษณะส่วนบุคคลและบทบาทของ *เจ้ากรุงจีน* น่าจะให้แง่คิดในส่วนที่ดีน่าจะนำมาเป็นแบบอย่างคือเป็นผู้ที่มีความสามารถในการคุมกำลังคนในการแล่นเรือสำเภา มีความชาญฉลาดในด้านการหาวิธีการที่ดีที่สุด ที่เหมาะสมที่สุดกับบุคคลที่ต้องการติดต่อด้วย จะเห็นว่าเมื่อ *เจ้ากรุงจีน* ทราบว่า *ตาม่องล่าย* ชอบดื่มเหล้า ก็นำเหล้ามาให้โดยมิขาด ส่วนที่ไม่น่านำมาเป็นแบบอย่างก็คือ การติดต่อทุกเรื่องเหมือนกับการทำการค้าที่มีการลงทุนแล้วต้องได้ผลตอบแทน เมื่อให้เหล้าให้ของกำนัลกับ *ตาม่องล่าย* แล้ว *ตาม่องล่าย* ต้องรักษาสัจจะที่ให้ไว้ว่าจะยกลูกสาวให้

จากการวิเคราะห์ตัวละครสำคัญของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในแต่ละคนจะพบว่า ต่างก็มีลักษณะส่วนบุคคลที่ดีและไม่ดี ควรนำมาเป็นแบบอย่างและไม่ควรนำมาเป็นแบบอย่าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องบอกสิ่งที่แฝงอยู่ในนิทานให้ผู้ฟังได้คิด และเมื่อผู้ฟังสามารถคิดตามได้และรับรู้สิ่งต่างๆ ที่แฝงอยู่ในนิทานเรื่องนี้ แล้วนำไปปรับใช้กับชีวิตของตน ก็ถือได้ว่า คุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้ให้คุณประโยชน์แก่ผู้ฟังอีกทางหนึ่งด้วย แม้คุณค่าเหล่านี้จะไม่ได้บอกกล่าวกับผู้ฟังโดยตรง แต่หากเมื่อได้พิจารณาอย่างดีแล้วก็จะเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ได้ถูกนำมาแฝงอยู่ในนิทาน และบอกเล่าแก่ผู้ฟังในเชิงเปรียบเทียบซึ่งเป็นการให้คติสอนใจแก่ผู้ฟังทางอ้อมด้วย

หากพิจารณาเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นนิทานพื้นบ้านประจำท้องถิ่นชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก โดยเฉพาะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

Copyright by Mahidol University

ก็เนื่องจากเนื้อเรื่องของนิทานมีความเกี่ยวข้องสอดคล้องกับสิ่งต่างๆ ในท้องถิ่น อีกทั้งยังมีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้รับการยกย่องให้เป็นสิ่งสำคัญทางวัฒนธรรมของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์จนกลายเป็นตำนานของจังหวัด ทั้งนี้เพราะนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีคุณสมบัติของความเป็นนิทานและให้อรรถรสแก่ผู้ฟังอย่างครบถ้วน ควรค่าแก่การเป็นมรดกท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากความชาญฉลาดของผู้แต่งที่สามารถผูกเรื่องราวเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน มีการดำเนินเรื่องได้อย่างน่าสนใจน่าติดตาม และจบลงด้วยการทำให้ผู้ฟังรู้สึกสะเทือนใจ ครบรส ครบองค์ประกอบของความเป็นนิทาน เมื่อผู้ฟัง ฟังแล้วได้รับประโยชน์ทั้งในเรื่องของการเป็นบทเรียนสอนใจที่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี เป็นการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวทั้งจากเนื้อเรื่องในนิทาน และกระบวนการถ่ายทอดนิทานจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากท้องถิ่นหนึ่งสู่ท้องถิ่นอื่น กลายเป็นศูนย์รวมของความรู้สึกของคนที่มีที่มาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกัน

4.7 คุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ไม่ได้เป็นเพียงนิทานพื้นบ้านที่ให้ความบันเทิงโดยเฉพาะความตื่นเต้นในส่วนของอนุภาคในนิทานของแต่ละสำนวน และไม่ว่าจะเป็นสำนวนใด นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายก็ได้ให้แง่คิดและคติสอนใจที่บางสำนวนก็ให้คติสอนใจในช่วงท้ายของเนื้อเรื่องอย่างตรงไปตรงมาเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน บางสำนวนก็ไม่ได้ให้รายละเอียดในส่วนนี้ แต่หากสังเกตให้ดีจะเห็นว่า แง่คิดหรือคติสอนใจได้ถูกฝังให้แฝงอยู่ตามเนื้อเรื่องในส่วนต่างๆ ของนิทานแล้ว สำหรับคุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย นั้นให้คุณค่าในหลายด้าน ดังเช่นที่ เอกสารตำนานตาม่องล่ายของสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ให้ข้อมูลไว้อย่างดีแล้ว โดยให้ความเห็นว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นวรรณกรรมประเภทตำนานของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ที่เล่าขานกันมานาน ทั้งในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดใกล้เคียง เป็นตำนานหนึ่งเดียวที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ท้องถิ่นและจังหวัด เกร็ดจากตำนานตาม่องล่ายถูกนำไปปรากฏอยู่ในนิทาน เรื่องเล่า และตำนานของจังหวัดอื่นๆ หลายเรื่อง นอกจากนี้ยังมีผู้สนใจผู้ประทับใจเนื้อเรื่องนำมาเขียนเป็นหนังสือการ์ตูน บทแหล่ บทละคร และบทภาพยนตร์ นับว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าควรแก่ความภาคภูมิใจของชาวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นอย่างยิ่ง โดยคุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในด้านต่างๆ มีรายละเอียดดังนี้

Copyright by Mahidol University

4.7.1 คุณค่าด้านวรรณศิลป์

1) เรียบเรียงด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ทั้งรอยแก้วและร้อยกรอง

2) ความเป็นนักปราชญ์ของผู้ผูกเรื่องและการดำเนินเรื่อง ทำให้เห็นบุคลิกของตัวละครแต่ละตัวได้อย่างเด่นชัดและหลากหลาย

3) เนื้อเรื่องสนุกสนาน ตื่นเต้น และจบลงด้วยความสะเทือนใจที่ไม่จางไปจากความรู้สึกของผู้อ่านผู้ฟัง

4.7.2 คุณค่าด้านสังคม

1) ได้ทราบวิถีชีวิตครอบครัวชายฝั่งทะเลริมอ่าว ที่มีอาชีพทำประมง หญิงชายช่วยกันทำมาหากินด้วยความขยันขันแข็ง เมื่อว่างจากการหาปลา ขายปลา ก็พากันไปทำไร่หรืองานอดิเรกอื่นๆ ผู้ชายจะพักผ่อนด้วยการสูบกัญชา ยาเส้น หรือดื่มสุรากับเพื่อนบ้านอย่างสบายอารมณ์เป็นชีวิตของชุมชนที่สงบเงียบและร่มเย็น

2) ได้เรียนรู้การใช้ชีวิตร่วมกันในครอบครัว ต้องร่วมรับรู้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องมีการปรึกษาหารือกัน มิฉะนั้นอาจเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้นได้

3) วิเคราะห์ได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา (สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2548: 11) เพราะมีการติดต่อค้าขายกับชาวจีน นอกจากการค้าแล้วคนไทยยังได้รู้จักสิ่งของเครื่องใช้ของคนจีนอีกหลายอย่าง เช่น เรือสำเภา กางเกงขาก๊วย เสื้อกุยเฮง หมวกกุ้ยเล๊ย เป็นต้น

4.7.3 คุณค่าด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

1) ลูกต้องอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ โดยเฉพาะลูกสาว จะได้รับการอบรมสั่งสอนให้รักนวลสงวนตัว จะพบปะพูดคุยกับชายใดต้องอยู่ในสายตาของพ่อแม่ รู้จักการวางตัว การปฏิบัติตนให้เหมาะสมดีงาม ทั้งเมื่อเป็นสาวและเมื่อมีครอบครัว

2) ฝ่ายชายรู้จักให้เกียรติเคารพพ่อแม่ฝ่ายหญิง หากจะไปติดต่อทาบทามหรือสู่ขอจะต้องมีของไปฝากอย่างสมหน้าสมตา ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมไทย ไปลามาไหว้ และเข้าตามตรอกออกตามประตู

3) บุคลิกของตาม่องล่าย เป็นที่เกรงขามของคนในชุมชน แม้จะเสียชีวิตไปแล้ว ชาวบ้านก็ยังศรัทธา เคารพยำเกรง เมื่อจะออกเรือจะเซ่นไหว้ขอพรให้ปลอดภัย และจับปลาได้มากก็จะสมหวังทุกครั้ง ประกอบกับบริเวณเขาตาม่องล่ายจะเป็นที่พักผ่อนและที่หลบลมพายุให้พ้นภัยธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านจึงแสดงความกตัญญูโดยการสร้างศาล พร้อมกับเรียกขาน

Copyright by Mahidol University

ด้วยความเคารพยกย่องว่า “ศาลเจ้าพ่อม่องล่าย” อีกทั้งเกิดประเพณีทำบุญสักการะประจำปีจนถึงปัจจุบัน จึงนับว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวประมงหลายๆ จังหวัด และประชาชนโดยทั่วไปจนถึงปัจจุบัน

4.7.4 คุณค่าด้านภูมิปัญญา

1) แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของชาวเรือ ที่นำประสบการณ์การเดินเรือที่ผ่านเกาะแก่ง ภูเขา อ่าว และแหลม มาใช้ประโยชน์ในการเดินเรือให้ไม่หลงทิศทาง

2) จากสถานที่ต่างๆ ซึ่งกล่าวถึงในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เช่น เขาล้อมหมวก เขาช่องกระจก อ่าวประจวบคีรีขันธ์ หาดแม่รำพึง เกาะทะลุ และเกาะจาน เป็นต้น ทำให้ผู้คนจากต่างถิ่นมาชมกันอยู่เสมอ จนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ เป็นที่สนใจแก่คนทั่วไป

3) เหตุการณ์ สถานที่ บุคลิกตัวละคร ตลอดจนวิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เป็นสิ่งดึงดูดใจให้ศึกษาค้นคว้า เป็นประโยชน์ต่อการจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการได้หลายสาขา ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ศิลปกรรม และภาษา

4.8 สรุปท้ายบท

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถือได้ว่าเป็นนิทานพื้นบ้านที่มีลักษณะของนิทานในแง่ของคติชนวิทยา คือ ถ่ายทอดด้วยมุขปาฐะ โดยใช้ถ้อยคำธรรมดาเป็นภาษาร้อยแก้ว เล่าด้วยปากจากความจำสืบกันมาเป็นเวลาช้านาน แม้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในปัจจุบัน ได้รับการเขียนขึ้นหรือจัดพิมพ์เป็นเอกสารรูปแบบต่างๆ แล้ว แต่ก็เป็นการจัดทำขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยเล่าด้วยปากเปล่า และไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร มักจะถูกอ้างว่าเป็นของเก่าที่ได้รับฟังการเล่ามาจากบุคคลอื่นอีกต่อหนึ่ง

จากการจัดประเภทนิทานพื้นบ้านตามหนังสือ The Folktale ของสติธ ทอมป์สัน ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีลักษณะเป็นนิทานชีวิต เนื่องจากเป็นนิทานที่ดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความจริง บ่งบอกสถานที่และตัวละครชัดเจน และมีปาฏิหาริย์ที่ทำให้ผู้ฟังคล้อยตามว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงได้ รวมทั้งการบ่งบอกตัวละครชัดเจน และมีลักษณะเป็นนิทานประจำถิ่น เนื่องจากมีอนุภาคที่เป็นเรื่องแปลกพิสดารที่เชื่อว่าเกิดขึ้นจริง ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ตัวละครและสถานที่

Copyright by Mahidol University

บ่งบอกไว้ชัดเจนเช่นกัน นอกจากนั้นยังมีลักษณะของนิทานอธิบายเหตุ ซึ่งบอกความเป็นมาของการเกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่น โดยมีหลายอนุภาคและถือเป็นจุดเด่นของนิทานเรื่องนี้

ในเรื่องของแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน (tale type) จัดได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานที่สามารถเป็นนิทานพื้นบ้าน 1 แบบเรื่องได้ เนื่องจากสามารถนำมาเล่าได้โดยอิสระ มีความสมบูรณ์ในตัว ไม่ต้องอาศัยความหมายหรือเนื้อความจากนิทานเรื่องอื่น ในขณะเดียวกันแต่ละอนุภาคของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็สามารถนำไปอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์แต่ละแห่งได้โดยอิสระ ไม่ต้องเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายทั้งเรื่อง จึงถือได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ประกอบด้วยนิทานหลายแบบเรื่องด้วย

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานที่มีสำนวนเกิดขึ้นในบริเวณต่างๆ หลายสำนวน ซึ่งแต่ละสำนวนก็แสดงรายละเอียดที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่ปรากฏสำนวนนั้น และเนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ปรากฏในบริเวณกว้างตั้งแต่จังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และชุมพร ทำให้สามารถแบ่งสำนวนของนิทานได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก และนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ซึ่งสำนวนในทั้งสองกลุ่มมีรายละเอียดที่ต่างกัน นอกจากนั้น นิทานในกลุ่มเดียวกันก็ยังปรากฏความแตกต่างกันในรายละเอียดอีกด้วย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการรวบรวมนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ ที่เป็นตัวแทนจากสื่อต่างๆ จำนวน 6 สำนวน คือ 1) สำนวนที่ได้จากเอกสารจากหนังสือของมูลนิธิอายุ มงคล โสณกุล 2) สำนวนที่ได้จากเอกสารเผยแพร่ของสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 3) สำนวนที่ได้จากเอกสารเผยแพร่ของสภาวัฒนธรรมจังหวัดระยอง 4) สำนวนที่ได้จากการเล่าด้วยมุขปาฐะโดยคุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวบ้านอ่าวน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 5) สำนวนที่เป็นบทร้อยกรองของคุณรัตนา สถิตานนท์ ในเอกสารของโรงเรียนประจวบวิทยาลัย และ 6) สำนวนที่ได้จากเวปไซท์ทั่วไป โดยนำทั้ง 6 สำนวนนี้ มาเปรียบเทียบเพื่อหาโครงร่างร่วมที่ทุกสำนวนใช้

Copyright by Mahidol University

การการเปรียบเทียบโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ ทำให้ทราบโครงเรื่องร่วมของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ได้แก่

1) การเกริ่นนำ ถึงสภาพทั่วไปของฉากในท้องถิ่น
2) การให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพครอบครัวของตาม่องล่ายและตัวละคร
3) การสู่ขอและยกขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย
4) การทะเลาะขว้างปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายและยายรำพึง
5) การเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่จากข้าวของที่ขว้างปากัน
6) การเสียชีวิตแล้วกลายเป็นสถานที่ต่างๆ ของตัวละครแต่ละคน ยกเว้นเจ้ากรุงจีน
7) การจบนิทานด้วยความสะเทือนใจ แฝงคติสอนใจ และความเชื่อไว้ในเนื้อเรื่องนิทาน

โครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายข้างต้น ได้จากการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จากสำนวนต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินเรื่องคล้ายกัน แต่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกันไปในแต่ละสำนวน โครงเรื่องทั้ง 7 ตอนนั้น เป็นโครงเรื่องร่วม ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เกือบทุกสำนวนใช้ในการดำเนินเรื่อง การที่ได้เห็นถึงโครงเรื่องร่วม จะช่วยให้ทราบถึงแก่นที่แท้จริงในเนื้อนิทาน ที่จะเป็นแนวทางในการศึกษาหา “ความหมายที่อยู่ข้างใน” นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ต่อไป

เนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ไม่ปรากฏว่ามีอนุภาคที่เป็นตัวละครและวัตถุสิ่งของ แต่ประกอบด้วยอนุภาคที่เกิดจากตัวละครและสิ่งของในลักษณะพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่ตัวละครเป็นผู้กระทำ โดยมีอนุภาค 3 ประการ ได้แก่ 1) ตอนที่ตาม่องล่ายฉีกร่างนางยมโดย 2) ตอนที่ตัวละครเสียชีวิตแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ และ 3) สิ่งของที่ตัวละครขว้างออกไปตกในพื้นที่ใดแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ ซึ่งในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เน้นอนุภาคของการเกิดภูมิลักษณ์เป็นอย่างมาก

การดำเนินเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีความสอดคล้องกับกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก (Axel Olrik) ถึง 9 ข้อ จาก 12 ข้อ ส่วนอีก 3 ข้อ มีความสัมพันธ์อย่างไม่ชัดเจน แสดงให้เห็นความเป็นสากลของนิทานค่อนข้างสูง ซึ่งหมายความว่าผู้แต่ง/เล่านิทานของไทยก็มีความสามารถในการสร้างสรรค์นิทานพื้นบ้านที่มีคุณค่าได้เช่นเดียวกับนักแต่ง/เล่านิทานชาติอื่นๆ ที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป

Copyright by Mahidol University

ส่วนคุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้ให้คติสอนใจกับผู้ฟังโดยสามารถพิจารณาได้จากลักษณะส่วนบุคคลและบทบาทของตัวละครที่เกิดขึ้นในเนื้อเรื่องของนิทาน ซึ่งสามารถนำมาเปรียบเทียบกับชีวิตประจำวันและปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างดี โดยสามารถจดจำได้ง่ายเนื่องจากมีตัวละครเพียง 5 คน คือ ตาม่องล่าย ยายรำพึง นางยมโดย เจ้าลาย และเจ้ากรุงจีน นอกจากนั้น ยังให้คติสอนใจในภาพรวมของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ด้วย โดยเตือนให้ผู้ฟังควรให้ความสนใจกับคนในครอบครัว การปรึกษาหารือกันและการใช้สติในการตัดสินปัญหา จะช่วยให้การครองเรือนมีความสุขได้

ทั้งโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เป็นสำนวนในท้องถิ่นหรือของบุคคลต่างๆ และคุณค่าที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่องของนิทานเรื่องนี้ ต่างก็เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้รับทั้งความบันเทิง ความน่าสนใจติดตาม ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และคติสอนใจที่ให้แง่คิดที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เหล่านี้ล้วนเป็นสีสันที่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กลายเป็นนิทานพื้นบ้านท้องถิ่นที่บุคคลทั่วไปให้ความสนใจ เมื่อรับฟังแล้วจักได้รับอรรถรสที่หลากหลายตามเนื้อเรื่องของแต่ละสำนวนและความสามารถของผู้เล่าที่จะบันดาลให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายยังคงความเป็นนิทานพื้นบ้านที่มีความเป็นสากล เอื้อประโยชน์ให้กับผู้ฟัง ท้องถิ่น และสังคมโดยรวมต่อไป

Copyright by Mahidol University

บทที่ 5
ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น

นิทานพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่บอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ผู้ฟังเข้าใจถึงความเป็นท้องถิ่นนั้น รวมถึงการใช้ประโยชน์ที่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านในด้านอื่นๆ ด้วย เช่น การประมง การเดินเรือ และการท่องเที่ยว เป็นต้น การแต่งนิทานพื้นบ้านของคนสมัยก่อนมักมีความต้องการในการสื่อสารทางด้านความรู้หรือการอบรมสั่งสอน เพราะตามปกติแล้วการสั่งสอนสิ่งใดโดยตรงจากรุ่นสู่รุ่นอาจได้รับการต่อต้านไม่เชื่อฟัง จึงต้องหาอุบายในการอ้างสิ่งอื่นที่พิสูจน์ไม่ได้หรือมีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งการใช้ความเป็นเครือญาติอาจไม่ได้ผล ต้องอ้างสิ่งอื่นมาใช้เป็นสื่อในการอบรมสั่งสอน ซึ่งกลายเป็นการอบรมสั่งสอนทางอ้อม และยังแสดงให้เห็นถึงการป้องกันความผิดพลาดบางอย่างของผู้สั่งสอนด้วย เนื่องจากอุบายการอบรมสั่งสอนด้วยการเล่านิทานพื้นบ้านแล้วหากไม่เกิดผลดีจริงอย่างที่นิทานสอนไว้ ด้วยเหตุผลนานาประการของความแตกต่างส่วนบุคคลและสิ่งแวดล้อม การติเตียนถึงการอบรมสั่งสอนที่ผิดพลาดนั้นก็จะลงที่ตัวนิทาน แต่ก็ไม่สามารถติเตียนผู้แต่งนิทานได้เพราะไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้แต่งนิทานเรื่องนั้นขึ้นมา ซึ่งเรื่องอย่างนี้เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย นั้นไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนตามกระบวนการทั่วไปของนิทานพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ยังสั่งสมประสบการณ์ของผู้สร้างเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ที่มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นด้วย เนื่องจากใช้ตัวละครและฉากในนิทานที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น โดยเป็นการเพิ่มเสน่ห์ให้กับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เข้าไปอีก ซึ่งนิทานพื้นบ้านอื่นๆ มักเป็นเรื่องเฉพาะสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง แต่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กลับเชื่อมโยงสถานที่ต่างๆ กินบริเวณกว้าง ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีเชื่อมโยงกับท้องถิ่นอื่น รวมทั้งเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สภาพทั่วไปของท้องถิ่นอื่นและเพื่อประโยชน์บางประการที่จะกลับคืนสู่ท้องถิ่นตน เสน่ห์เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเมื่อนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกเล่าเท่านั้น แต่ยังปรากฏสืบมาจวบจนปัจจุบัน ดังนั้นการศึกษาให้ลึกลงไปในเชิงวัฒนธรรมจะทำให้ทราบถึงแนวคิดและความงดงามทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในจิตใจของผู้แต่งนิทานที่ได้รับการสั่งสมบ่มเพาะอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

Copyright by Mahidol University

5.1 จุดเริ่มของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

สิ่งใดก็ตามเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีจุดเริ่มต้นหรือจุดกำเนิดของสิ่งนั้น นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็ย่อมมีจุดเริ่มต้นเช่นเดียวกัน หากพิจารณาจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จะพบว่าการศึกษาจุดเริ่มต้นมีความสำคัญในการสืบค้นสิ่งที่แฝงอยู่ในเนื้อนิทานพื้นบ้านที่ผู้แต่งนิทานมีความต้องการที่จะใช้นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เป็นสื่อในการให้ความหมายท้องถิ่น ที่บอกแก่คนรุ่นหลังถึงความเป็นท้องถิ่นในช่วงเวลาที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้น การพิจารณาจุดเริ่มต้นต้องพิจารณาหลายด้าน ซึ่งประกอบด้วย *ประการแรก* บุคคล หมายถึง ใครเป็นผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ *ประการที่สอง* เวลา หมายถึง นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นเมื่อใด และ *ประการที่สาม* สถานที่ หมายถึง นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นที่ใด ในการศึกษาประเด็นต่างๆ เหล่านี้จำเป็นต้องเข้าใจคุณสมบัติความเป็นนิทานพื้นบ้านประการหนึ่งซึ่งถือว่านิทานพื้นบ้านนั้นเกิดขึ้นมานานแล้ว ถูกนำมาใช้ประโยชน์โดยบุคคลที่เป็นผู้รู้ผ่านช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลง ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนเนื้อหาในนิทาน ทำให้หลายสิ่งหลายอย่างในนิทานพื้นบ้านเลือนหายไป ต้นกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องนั้นก็เลือนลางตามไปด้วย ดังนั้นการสืบค้นเพื่อให้เข้าใกล้ต้นกำเนิดนิทานมากที่สุด คงทำได้เพียงการสันนิษฐานจากข้อมูลที่มีความน่าจะเป็น แต่คงไม่สามารถระบุให้แน่ชัดลงไปได้ นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็มีคุณสมบัติเช่นนี้เหมือนกัน ดังนั้นการศึกษาจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในประเด็นต่างๆ จึงไม่สามารถกำหนดยืนยันแน่นอนตายตัวได้

จุดเริ่มต้นที่เกี่ยวกับบุคคลในประเด็นใครคือผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งมีความสำคัญในการบ่งบอกถึงลักษณะส่วนบุคคลของผู้แต่งว่ามีอาชีพอะไร มีฐานะความเป็นอยู่อย่างไร และมีความสำคัญกับท้องถิ่นอย่างไร ซึ่งจะทำให้เห็นสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ว่า อาจนำประสบการณ์จากชีวิตจริงของตนหรือบุคคลใกล้ชิดมาเขียนเป็นเนื้อเรื่อง แต่เป็นเรื่องที่ยากยิ่งต่อการสืบค้นกลับไปให้ถึงผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จริงๆ เนื่องจากไม่มีหลักฐานตัวบุคคลหรือเอกสารใดที่ระบุแน่ชัดลงไปถึงชื่อผู้แต่ง การรับรู้รับฟังนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในยุคปัจจุบันเป็นการถ่ายทอดข้อมูลทุติยภูมิที่ได้รับการปรับเปลี่ยนบริบทบางส่วนในเนื้อนิทานเรื่องนี้แล้ว และถูกเล่าโดยทายาททางวัฒนธรรมที่ไม่ทราบว่าบรรพบุรุษต้นกำเนิดนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้คือใคร เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายถูกเล่าสืบต่อกันมานานจนไม่มีผู้ใดสามารถยืนยันถึงจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ ดังที่คุณลุงสงคราม จันทรวงศ์ (สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2551) ประธานคณะกรรมการชุมชนม่องล่าย ได้เล่าให้ฟังว่า *"...ผมเองเล่าไม่ค่อยละเอียดหรอก คนที่เล่าเก่งเล่าได้ละเอียดมากแกก็พึ่งตายไปเมื่ออาทิตย์ที่แล้วก่อนคุณมานี่เอง มีอีกคนเป็นคุณ*

Copyright by Mahidol University

ยายอายุจะ 90 แล้วมั้งแกก็เคยเล่าได้แต่ตอนนี้แกหลงแล้ว เล่าไม่ได้แล้ว ผมก็ฟังเขาเล่ามาอีกที...” เป็นสัญญาณที่บอกให้ทราบว่าผู้รู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เป็นคนเก่าคนแก่และมีความสามารถในการเล่าที่ใกล้เคียงกับของเดิมเหลือผู้ที่มีชีวิตอยู่น้อยเต็มทีแล้ว ส่วนผู้ที่เล่าได้ในปัจจุบัน เช่น คนในท้องถิ่น ผู้รู้ท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานท้องถิ่นที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้าน วิสาหกิจการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ นักวิชาการ นักคติชนวิทยา นักมานุษยวิทยา นักอนุรักษ์วัฒนธรรม และบุคคลทั่วไปที่สนใจนิทานพื้นบ้าน ก็ได้รับการถ่ายทอดด้วยการได้รับฟังและการศึกษาเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายมานาน ประกอบกับเทคนิควิธีการเล่าที่ต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย จนทำให้นิทานมีหลายสำนวนแตกแขนงออกจากจุดเริ่มต้น ส่งผลให้การเล่านิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เพี้ยนไปจากเดิมด้วย

สำหรับจุดเริ่มต้นเรื่องเวลาในประเด็นที่ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกแต่งขึ้นเมื่อใด เป็นเรื่องค่อนข้างสำคัญ เพราะการได้ทราบช่วงระยะเวลาที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นก็จะสามารถมองเห็นถึงภาพชีวิตท้องถิ่นในสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในช่วงเวลานั้น มีข้อสังเกตบางประการที่ช่วยให้สามารถย้อนเวลาไปสู่ช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับตอนที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้น ซึ่งการนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษานั้น เป็นเพียงการคาดเดาช่วงเวลาที่น่าจะเป็นไปได้เท่านั้น และไม่สามารถระบุชี้ชัดถึงปีที่นิทานเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นมาได้

ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งได้แก่ ในปัจจุบันมีการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ด้วยสำนวนต่างๆ มากมายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เช่น สำนวนของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวบ้านอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สำนวนของคุณลุงสงคราม จันทรวงศ์ ชาวบ้านม่องล่าย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สำนวนของอาจารย์ปิยะนาฏ เทียมเพชร อาจารย์โรงเรียนประจวบวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สำนวนของนาวาเอกสุรินทร์ คุ้มจันทร์ เจ้าหน้าที่ทหารอากาศกองบิน 5 อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สำนวนของอาจารย์มาลี เทียมหมอก อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ ตำบลทับสะแก อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และสำนวนของสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ต่างก็มีโครงเรื่องเหมือนกัน แต่มีรายละเอียดของสำนวนต่างกันทุกสำนวน แม้ว่าผู้เล่าจะมีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่นใกล้เคียงกัน แสดงให้เห็นการถ่ายทอดนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ผ่านช่วงเวลาที่ยาวนาน ด้วยการเล่านิทานหลายๆ ครั้ง ด้วยคนหลายๆ คน ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายถูกแต่งขึ้นมาเนิ่นนานแล้ว

Copyright by Mahidol University

อาจารย์มาลี เทียมหมอก (สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2551) อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ ตำบลทับสะแก อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้มีความสามารถในการนำนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มาแปลงเป็นร้อยกรอง แล้วนำมาร้องเป็นทำนองแหล่ ที่ช่วยเพิ่มความสนุกสนานให้กับการถ่ายทอดนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ เล่าให้ฟังว่า *"...ครูได้ฟังนิทานตาม่องล่ายจากคุณยาย คุณยายก็บอกว่าได้ฟังมาอีกทอดหนึ่ง ก็คงจะราวๆ ช่วงรัชกาลที่ 5 โน่นแหละ..."* ส่วนคุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2551) ชาวบ้านอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เล่าว่า *"...ผมก็เพิ่งมารู้ทีหลังว่า ปู่พัน ผู้ที่เล่าตำนานตาม่องล่ายเป็นน้องของปู่ของผมอีกที ปู่พันก็ฟังมาจากคนอื่นเล่าอีกทอดหนึ่ง ตอนปู่พันเล่าเรื่องตาม่องล่าย ผมจำได้ ตอนนั้นผมอายุ 13 ตอนนี้ผมอายุ 67 แล้ว ก็คิดดูแล้วกันว่านานแค่ไหนแล้ว..."* จากคำบอกเล่าทั้งหลายนี้น่าจะแสดงให้เห็นว่าจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายน่าจะเกิดขึ้นมานานมากแล้ว เช่นกัน

จากคำบอกเล่าของผู้เล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในปัจจุบันหลายต่อหลายท่าน ต่างให้ความเห็นตรงกันว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะถูกนำมาเล่ากันนานย้อนกลับไปถึงช่วงแผ่นดินรัชกาลที่ 5 ขณะที่มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่บอกว่านิทานเรื่องนี้น่าจะเก่าแก่ถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา หากข้อมูลนี้มีความเป็นไปได้แล้ว ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้อาจถูกแต่งขึ้นในช่วงก่อนสิ้นรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะถูกแต่งขึ้นก่อนปี พ.ศ.2453 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายแห่งรัชกาลที่ 5 ดังนั้นการพิจารณาปัจจัยหรือเหตุการณ์ในเรื่องอื่นๆ จึงต้องพิจารณาย้อนหลังลงไปให้ไกลกว่าช่วงสิ้นรัชกาลที่ 5 เป็นหลัก

มีตัวเลขบางชุดที่น่าสนใจเกี่ยวกับช่วงอายุของผู้รู้ที่สามารถเล่านิทานเรื่องนี้ได้อยู่ในปัจจุบัน คือ อาจารย์มาลี เทียมหมอก อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ ตำบลทับสะแก อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ให้ข้อมูลว่าได้รับฟังมาจากคุณยายของท่าน และคุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวบ้านอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ท่านก็ได้บอกว่าได้รับฟังมาจากน้องชายของปู่ของท่านเช่นกัน แต่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนของอาจารย์มาลี เทียมหมอก กับสำนวนของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย มีความแตกต่างกันในรายละเอียดพอสมควร เช่น คุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) บอกว่า *"...เกาะสิงโต อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไม่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ เพราะเดิมเรียกกันว่าเกาะทราย ชื่อเกาะสิงโตเกิดขึ้นภายหลัง..."* ขณะที่อาจารย์มาลี เทียมหมอก (สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2551) บอกว่า *"...เกาะสิงโต คือสิงโตที่มาร่วมขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีน..."* ดังนั้นเมื่อสำนวนต่างกัน ทั้งคุณยายของอาจารย์มาลี เทียมหมอก และน้องชายของปู่ของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย จึงน่าจะได้รับฟังการเล่ามาจากบุคคลอื่นอีกทอดหนึ่ง

Copyright by Mahidol University

ตัวเลขที่นำมาพิจารณานั้นคือตัวเลขของอายุของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย ที่ท่านได้กรุณาให้สัมภาษณ์ในปี พ.ศ.2551 และบอกว่าตอนนี้ท่านอายุ 67 ปี ท่านได้ฟังเรื่องเล่าจากคุณปู่ที่เป็นน้องของปู่แท้ๆ ที่ชื่อพัน ซึ่งตอนที่ท่านฟังปู่พันเล่าให้ฟังนั้นคุณลุงอายุ 13 ปี ประกอบกับปู่พันน่าจะได้รับฟังจากผู้เล่าท่านอื่นอีกทอดหนึ่ง ตัวเลขที่น่าสนใจนั้นได้ลำดับไว้ดังนี้

อายุปัจจุบันของคุณลุงวิเศษ	67	ปี
ท่านได้ฟังนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จากปู่พันเมื่ออายุ	13	ปี
ดังนั้นคุณลุงวิเศษได้ฟังนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มานาน	67 – 13= 54	ปี
สมมติให้เหตุการณ์เกิดขึ้นกับปู่พันเช่นเดียวกันกับที่เกิดกับคุณลุงวิเศษ		
อายุของปู่พันน่าจะมีความต่างจากอายุของคุณลุงวิเศษประมาณ	50	ปี
ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จึงน่าจะมีอายุราวๆ	54 + 50	ปี
รวมเป็นระยะเวลาประมาณ	104	ปี
ปู่พันได้ฟังนิทานเรื่องนี้จากท่านอื่นอีกลำดับหนึ่ง		
ปู่พันอาจจะได้รับฟังนิทานเมื่อท่านอายุ	15	ปี
ดังนั้น อายุของนิทานเรื่องนี้น่าจะอยู่ที่ประมาณ	104 – 15= 89	ปี
ปีปัจจุบัน พ.ศ. 2551	2551 – 89	
ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จึงน่าจะถูกสร้างขึ้นก่อน พ.ศ. 2462		

ตัวเลข พ.ศ.2462 เป็นตัวเลขที่ประมาณการขึ้นมาจากคำบอกเล่าของผู้รู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์ไม่ได้หมายความว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จะถูกสร้างขึ้นในปีนี้จริง แต่ก็น่าจะสามารถระบุช่วงเวลาคร่าวๆ ได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะถูกสร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ.2462 ซึ่งอยู่ในช่วงของแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2453-2468) ข้อสังเกตนี้ไม่ได้ประสงค์จะสร้างความขัดแย้งกับความคิดเห็นของผู้รู้ท้องถิ่นหลายท่านที่ได้ให้ความเห็นว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะถูกนำมาเล่าตั้งแต่รัชกาลที่ 5 แล้ว เนื่องจากปี พ.ศ.2462 ห่างจากปีสุดท้ายของรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2453) เพียง 9 ปี เนื่องจากสำนวนของปู่พันไม่เหมือนกับสำนวนของคุณยายของอาจารย์มาลี เทียมหมอก ดังนั้นปู่พันต้องได้รับฟังนิทานจากบุคคลอื่นมาอีกทอดหนึ่ง ผู้เล่าท่านนั้นก็ควรมีอายุห่างจากปู่พันขึ้นไปอีกซึ่งต้องมากกว่า 9 ปีแน่นอน ดังนั้นความเห็นที่ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายน่าจะถูกแต่งขึ้นในช่วงแผ่นดินรัชกาลที่ 5 จึงยังคงมีความเป็นไปได้

Copyright by Mahidol University

โดยปกติการสร้างสิ่งใดก็ตาม จำเป็นต้องเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมก่อน แล้วจึงเริ่มสร้างสิ่งนั้น นิทานพื้นบ้านก็เช่นกัน การจะผูกเรื่องราวให้เป็นนิทานพื้นบ้านได้นั้น ผู้แต่งนิทานก็ควรจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับวัตถุดิบที่จะนำมาแต่งนิทานนั้น สำหรับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านเชิงภูมิศาสตร์ที่อ้างสถานที่ต่างๆ ที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้รู้จักเป็นอย่างดีหรือมีข้อมูลที่ดีเพียงพอที่จะอ้างชื่อสถานที่เหล่านั้นไว้ในเนื้อนิทาน ดังนั้นหากพิจารณาสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถึงการก่อตั้งชุมชนหรือปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่พอจะสามารถระบุช่วงเวลาของเหตุการณ์นั้นได้ ทำให้อาจจะประมาณช่วงเวลาที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นได้เช่นกัน

หากพิจารณาในเรื่องเส้นทางการเดินเรือ ก็เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าชายฝั่งอ่าวไทยเป็นเส้นทางเดินเรือมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในข้อมูลเส้นทางการค้าระหว่างไทยกับจีนในหนังสือตำนานตาม่องล่าย ที่ระบุว่า

"...ตามบันทึกของ Tome Pires นักเดินเรือชาวปอร์ตุเกส เมื่อ พ.ศ.2054 ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ระบุว่าบนเส้นทางการเดินเรือค้าขายตามชายทะเลด้านตะวันออกของคาบสมุทรมาลายู มีเมืองท่าสำคัญ ได้แก่ เมืองสายบุรี ปัตตานี นครศรีธรรมราช เกาะแห่งหนึ่งในอ่าวบ้านดอน บางสะพาน เกาะกูด เพชรบุรี..." (สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2548: 27)

จะเห็นว่ามีชื่อของบางสะพาน เกาะกูด และเพชรบุรี ที่มีความสอดคล้องกับสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ที่ปรากฏสถานที่ต่างๆ ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ดังนั้นจากข้อมูลข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย อาจจะเกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2054 ในสมัยอยุธยา ถึง พ.ศ.2453 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีความห่างกันถึง เกือบ 400 ปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ห่างเกินไป น่าจะมีหลักฐานอื่นๆ ที่น่าจะระบุช่วงเวลาได้แคบกว่านี้

หากพิจารณาโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จะเห็นว่ามีการระบุภูมิลักษณ์ที่เกิดจากร่างของตัวละครสำคัญในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ อันได้แก่ เขาตาม่องล่าย เขาแม่รำพึง เขาเจ้าลาย และเกาะนมสาว (ส่วนหนึ่งของร่างนางยมโดย) ส่วนร่างของเจ้ากรุงจีนไม่ได้ระบุไว้ในนิทาน ถ้าพิจารณาเขาแม่รำพึง ซึ่งอยู่ใกล้เมืองบางสะพาน ก็จะพบว่าเป็นที่รู้จักตั้งแต่สมัย

Copyright by Mahidol University

กรุงศรีอยุธยาแล้ว ตามที่ระบุไว้ในเส้นทางการค้าระหว่างไทยกับจีน ถ้าพิจารณาเขาเจ้าลาย ซึ่งในเอกสารตำนานตาม่องล่าย กล่าวไว้ว่า *"...อดีตเขาเจ้าลาย เป็นจุดสังเกตของชาวเรือเมื่อนำเรือผ่านจากหัวเมืองปักษ์ใต้เพื่อเดินทางเข้าไปสู่กรุงศรีอยุธยา เมื่อเดินทางถึงเขาเจ้าลาย จะเป็นเครื่องหมายแสดงว่ากำลังเข้าใกล้เขตเมืองเพชรบุรี..."* (สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2548: 24) ดังนั้นเขาเจ้าลายจึงเป็นที่รู้จักกันมานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ถ้าพิจารณาเขาตาม่องล่าย ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เมืองประจวบคีรีขันธ์ จึงต้องศึกษาประวัติของเมืองประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประจวบคีรีขันธ์เคยเป็นที่ตั้งของเมืองนารัง สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่ได้ร้างไปเมื่อครั้งกรุงแตก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ตั้งเมืองขึ้นใหม่ที่ปากครองอีรม ชื่อว่าเมืองบางนางรม และในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้รวมเมืองบางนางรม เมืองกุย และเมืองคลองวาฬเป็นเมืองประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งแปลว่าเมืองที่มีภูเขาเป็นหมู่ ๆ โดยมีที่ว่าการเมืองอยู่ที่ เมืองกุย จนกระทั่ง พ.ศ. 2441 จึงย้ายที่ว่าการ มาอยู่ที่อ่าวเกาะหลัก หรืออ่าวประจวบ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน (จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 17 มีนาคม 2551) แสดงให้เห็นว่าเมืองประจวบคีรีขันธ์ก็เคยเป็นชุมชนมาก่อนตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาในนามเมืองนารัง จึงไม่สามารถระบุช่วงเวลาที่แคบกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาได้จากข้อมูลนี้

เมื่อพิจารณาสำนวนต่างๆ ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จะพบว่า มีสถานที่ที่ปรากฏอยู่ในทุกสำนวนทั้งสำนวนของชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก จำนวน 3 แห่ง คือ เกาะนมสาว เกาะกระบุง และ แหลมงอบ สำหรับเกาะนมสาวและเกาะกระบุง เป็นเกาะขนาดเล็กที่ไม่ได้เป็นที่ตั้งของชุมชนใดๆ เป็นเพียงเกาะที่มีภูมิลักษณ์เด่นและมีชื่อสอดคล้องกับสิ่งที่สามารถนำมาใส่ไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ มีเพียงแหลมงอบเท่านั้นที่เป็นท้องถิ่นที่มีชุมชนอาศัยตั้งหลักแหล่งอยู่ ดังนั้นแหลมงอบจึงอาจเป็นสถานที่ที่เปรียบเสมือนกุญแจสำคัญไขไปสู่ช่วงเวลาเริ่มต้นของนิทานเรื่องนี้

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่จังหวัดตราด จากหลักฐานที่หลวงวิจิตรวาทการรวบรวมไว้ปรากฏว่ามีชื่อ "ตราด" เป็นหัวเมืองขึ้นตรงต่อโกษาธิบดี ซึ่งหลักฐานนี้ปรากฏตรงกันกับหลักฐานที่พระบริหารเทพธานีอ้างไว้ แสดงให้เห็นว่า "ตราด" น่าจะเป็นเมืองเก่าแก่มากกว่า 300 ปี เมืองหนึ่ง ซึ่งอย่างน้อยที่สุดจะต้องเป็นชื่อที่ปรากฏในทำเนียบหัวเมืองมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้นแล้ว (วิสดอม-รอบรู้, 21 เมษายน 2551) ในสมัยรัชกาลที่ 1 เมืองตราดยังเป็นเมืองท่าสำคัญแห่งหนึ่งเช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ในช่วงปี พ.ศ. 2371 ตราดเป็นแหล่งกำลังพล และเสบียงอาหาร มีการตั้งป้อมค่าย อยู่ที่บ้านแหลมหิน ปากอ่าวเมืองตราด (ภัทรนิตย์

Copyright by Mahidol University

จันทพันธ์, 21 มีนาคม 2551) และเมืองตราดยังเป็นเมืองที่มีชุมชนมาตั้งหลักแหล่งเป็นเมืองท่าสำคัญมานาน โดยตั้งอยู่ริมแม่น้ำตราด ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญ ที่ใช้ติดต่อทั้ง ภายใน และภายนอกประเทศ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน กล่าวคือในอดีตจะมีเรือสำเภาแล่นเข้ามาที่บ้านท่าเรือจ้างเพื่อรับส่งสินค้า ปัจจุบันมีท่าเทียบเรือหลายแห่งเป็นที่ชุมนุมของเรือประมงตามสะพานปลา (จังหวัดตราด, 21 มีนาคม 2551) แสดงให้เห็นการใช้ประโยชน์ของพื้นที่บริเวณนี้เน้นการใช้พื้นที่ตั้งแต่บริเวณปากอ่าวตราดเข้าไปในแม่น้ำตราดจนถึงเมืองตราดเป็นหลัก จึงยังไม่ปรากฏชื่อแหลมงอบ ซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณชายฝั่งด้านนอกอ่าวตราดในประวัติศาสตร์ช่วงนี้ ดังนั้นช่วงเวลาของจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายน่าจะอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2371-2453 ซึ่งเป็นช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว

เหตุการณ์หนึ่งที่มีความน่าสนใจ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 4 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเกาะกงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมืองตราดมาก่อนขึ้นเป็นเมืองใหม่ พระราชทานนามว่า เมืองปัจจันตคีรีเขต ซึ่งเป็นเมืองที่มีอาณาเขตติดต่อกับเขมร และญวน ควบคู่กันกับการตั้งเมืองบางนางรมย์ เป็นเมืองประจวบคีรีขันธ์ เมื่อปี พ.ศ.2398 (จังหวัดตราด, 21 มีนาคม 2551) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างจังหวัดตราดกับจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในอดีต ที่น่าจะเป็นกุญแจไขไปสู่เส้นทางเชื่อมโยงระหว่างดินแดนทางตะวันออกและตะวันตกของอ่าวไทย ผ่านสื่อสำคัญคือนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แต่เหตุการณ์นี้ไม่สามารถชี้ชัดลงไปได้เนื่องจากเส้นทางการค้าในอ่าวไทยตั้งแต่ พ.ศ.2054 ก็ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ระหว่างจังหวัดประจวบคีรีขันธ์กับจังหวัดตราดอยู่แล้ว แต่ก็สามารถชี้ให้เห็นว่า เป็นความสัมพันธ์ระดับเมืองที่เป็นชุมชนสำคัญ จึงเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญมากกว่าการเป็นแค่เมืองท่าบนเส้นทางการเดินเรือเท่านั้น แต่ก็ยังไม่พบชื่อแหลมงอบในช่วงเวลานี้ ดังนั้นช่วงเวลาของจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายจึงแคบลงและน่าจะอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2398-2453

จากข้อมูลกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ในสมัยรัชกาลที่ 5 ความบางตอนในบทความเกี่ยวกับเมืองตราดได้ปรากฏชื่อแหลมงอบ ในเวปไซท์ http://www.baanjomyut.com ความว่า

"...ปรากฏตามหนังสือของพระยาชลยุทธโยธินทร์ ซึ่งนำขึ้นกราบทูลเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2436 ว่า ที่เกาะกงจัดทหารมะรีน (ทหารเรือ) จากกรุงเทพฯ 14 คน ทหารจากเมืองตราด 24 คน ทหารจากเมืองแกลง 12 คน รวม 50 คน แจกปืนเฮนรีมาตินี 100 กระบอก กระสุนพร้อม ที่แหลมงอบจัดทหารไว้ 200 คน พร้อมที่ส่งไปช่วยทาง

Copyright by Mahidol University

เกาะกง ถนนระหว่างแหลมงอบกับเมืองตราด มีสภาพไม่ดี ให้บ้านเมืองเร่งซ่อมถนนให้เร็วใน 1 เดือนพอให้เกวียนเดินได้ ที่แหลมงอบนี้จ่ายเป็นเสนรีมาตินี 288 กระบอก กระสุนพร้อม...”
(จังหวัดตราด, 22 มีนาคม 2551)

แสดงให้เห็นว่าในช่วงปี พ.ศ.2436 แหลมงอบยังเป็นชุมชนที่มีความเจริญไม่มากนัก จึงยังไม่น่าจะมีชื่อเสียงกระจายไปจนถึงพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกบริเวณจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้ ดังนั้นช่วงเวลาของจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายจึงแคบลงและน่าจะอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2436-2453

มีหลักฐานที่แสดงให้ทราบว่า แหลมงอบเคยเป็นแหล่งชุมชนในอดีตที่มีความสำคัญรองจากเมืองตราด ดังปรากฏในข้อมูลทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานของ บ้านด่านใหม่ ที่ตั้งอยู่ทางชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกของเกาะช้าง เป็นชุมชนดั้งเดิมชุมชนแรกของเกาะช้างปรากฏหลักฐาน มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทะเลทางด้านนี้เป็นทะเลน้ำลึกเหมาะแก่การเดินเรือสำเภา หรือเรือยนต์ขนาดใหญ่มาแต่โบราณ ด้วยบริเวณนี้เป็นจุดแวะพักของพ่อค้าเรือสำเภาจีนที่เข้ามาหลบลมมรสุม และเป็นเส้นทางเดินเรือมาแวะพักเพื่อเติมเสบียงอาหารและน้ำจืด หรือการจอดแวะพักเพื่อทำการค้าขายกับชาวบ้านในแถบนั้น ที่บริเวณชายฝั่งริมท่าเรือบ้านด่านใหม่ยังมีร่องรอยหลักฐาน การตั้งด่านศุลกากรเพื่อจัดเก็บภาษีจากพ่อค้าเรือสำเภาชาวจีน ในสมัยนั้นเกาะช้างมีเรือสำเภาจีนเข้ามาติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและมีคนจีนเข้ามาตั้งหลักฐานทำมาหากินอยู่บนเกาะช้างเป็นจำนวนมาก ทางราชการจึงได้ตั้งด่านศุลกากรสถานขึ้นที่บ้านด่านใหม่ ตำบลเกาะช้าง เพื่อเก็บภาษีจากเรือสำเภาจีน ใน พ.ศ. 2440 ได้จัดตั้งอำเภอขึ้น ใช้ชื่อว่าอำเภอเกาะช้าง ตั้งอยู่ที่บ้านด่าน ตำบลเกาะช้าง พื้นที่ของอำเภอเกาะช้างในสมัยนั้นรวมถึงตำบลแหลมงอบ (อำเภอแหลมงอบในปัจจุบัน) เกาะกูด (กิ่งอำเภอเกาะกูดในปัจจุบัน) และเกาะต่าง ๆ รวม 52 เกาะ สาเหตุที่ตั้งบ้านด่านเพราะเป็นแหล่งรวมของการค้าขาย เรือสำเภาจีนจะนำสินค้าจากเมืองจีนมาลงขายส่วนหนึ่งและแล่นต่อไปกรุงเทพฯ ขากลับจะแวะพักที่บ้านด่านอีกครั้ง จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า เวลาเรือสำเภาจีนจากเมืองจีนมาจอด จะมีผู้คนจาก แหลมงอบ นั่งเรือใบหรือเรือแจวมาซื้อสินค้าจากเมืองจีน เวลาเรือสำเภาจีนเดินทางมาจากกรุงเทพฯ คนจากฝั่ง แหลมงอบ จะนำสินค้าทางการเกษตรมาขายให้เรือสำเภาจีนนำกลับไปขายเมืองจีน (มิสเตอร์จ๊อด, 21 มีนาคม 2551) แสดงว่าชื่อของชุมชนแหลมงอบปรากฏขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2440 เป็นชุมชนที่มีการค้าขาย มีการแล่นเรือและคนในชุมชนเริ่มเดินทางไปยัง

Copyright by Mahidol University

สถานที่อื่นแล้ว ดังนั้นช่วงเวลาของจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายจึงแคบลงและน่าจะอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2440-2453

เมื่อแหลมงอบเป็นชุมชนแล้ว ชื่อของแหลมงอบถูกนำไปให้คนในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกได้รู้จักได้อย่างไร มีเอกสารระบุว่า สมัยรัชกาลที่ 5 มีการตราพระราชบัญญัติอากรค่าน้ำ ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) มีจุดมุ่งหวังด้านการประมงไว้ 3 ประการ คือ เพื่อเก็บภาษีอากร เพื่อให้มีสัตว์น้ำเพียงพอเป็นอาหารประชาชน และเพื่อให้สัตว์น้ำเป็นสินค้าแก่บ้านเมือง การทำการประมงในระยะเริ่มต้นเป็นการทำประมงแบบพื้นบ้าน ใช้เครื่องมือขนาดเล็กจับ สัตว์น้ำ เพื่อการยังชีพและบริโภคภายในครัวเรือน หากจับได้มากจนเหลือในบางฤดูกาลก็นำมาแปรรูป ทำเค็ม หรือตากแห้งเพื่อการจำหน่าย ในปี พ.ศ. 2468 การจับสัตว์น้ำเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จากการใช้เครื่องมือประจำท้องถิ่นมาเป็นการใช้อวนและเรือตังเกที่สามารถเคลื่อนที่ติดตามล้อมจับปลา ผิวน้ำได้ เช่น การจับปลาทู เป็นต้น โดยชาวจีนไหหลำเป็นผู้นำเรือใบสามเสา มาใช้ทำการประมง เป็นพวกแรก (ประจวบ ฉายบุ, 21 มีนาคม 2551) จะเห็นว่าเรือประมงที่มีความสามารถในการเดินทางไกล น่าจะเริ่มปรากฏในอ่าวไทยในช่วงปี พ.ศ.2468 ดังนั้นชื่อแหลมงอบจึงไม่น่าจะทำให้คนในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกได้รู้จักก่อนปี พ.ศ.2468 ด้วยเรือประมงพื้นบ้าน

เมื่อการทำการประมงด้วยเรือพื้นบ้านซึ่งมีความสามารถในการเดินทางเพียงชายฝั่งระยะใกล้เท่านั้น นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงไม่น่าจะแพร่กระจายออกไปด้วยเรือประมงพื้นบ้านในช่วงเวลานั้น แต่มีเรือชนิดหนึ่งเรียกว่า เรือใบแข็ง เป็นเรือเดินทะเลที่ใช้เสื่อเป็นใบ ใช้ไม้เป็นกระดูก (โครงการพจนานุกรม, 21 มีนาคม 2551) ที่ถูกนำมาใช้ในช่วงปี พ.ศ.2455 โดยแขกปาทานที่เดินทางขึ้นมาจากทางใต้ด้วยเรือชนิดนี้ เพื่อมาซื้อวัว กลับไปยังปีนัง ซึ่งปี พ.ศ.2455 อยู่ในช่วงรัชกาลที่ 6 แล้ว แต่นิทานพื้นบ้านน่าจะถูกแต่งขึ้นก่อนหน้านี้ เพราะผู้แต่งคงไม่ได้มีความตั้งใจในการแต่งนิทานขึ้นมาเพื่อจะฝากเนื้อเรื่องนิทานไปกับเรือเหล่านี้โดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการเจาะจงเกินไป ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงน่าจะถูกแต่งขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2455 ซึ่งก็น่าจะเป็นช่วงเวลาที่ย้อนกลับเข้าไปในสมัยรัชกาลที่ 5

ข้อสังเกตอีกแนวคิดหนึ่ง ถ้าหากการถ่ายเทชื่อสถานที่ระหว่างพื้นที่อ่าวไทยทั้งสองฝั่งเกิดขึ้นภายหลัง หลังจากที่ความก้าวหน้าในการเดินเรือมีมากขึ้นแล้ว ซึ่งก็มีความเป็นไปได้เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเนื้อเรื่องให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในช่วงเวลาต่างๆ อยู่แล้ว ดังนั้น จึงควรกลับมาพิจารณาถึงการแต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้โดยใช้

Copyright by Mahidol University

ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นมาเริ่มต้นแล้วนำชื่อมาใส่ไว้ในนิทานพื้นบ้าน โดยหากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ามีจุดกำเนิดอยู่ที่ชุมชนเชิงเขาตาม่องล่ายจริง จึงมีความเป็นไปได้ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับการตั้งเมืองประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งอยู่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 5 โดย ปีพ.ศ. 2449 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองปราณบุรีขึ้น โดยรวมอำเภอประจวบคีรีขันธ์ อำเภอปราณบุรี ซึ่งขึ้นกับเมืองเพชรบุรี และอำเภอกำเนิดนพคุณ ซึ่งขึ้นกับเมืองชุมพรเข้าด้วยกัน มีฐานะเป็นเมืองจัตวา ขึ้นกับมณฑลราชบุรี ตั้งที่ว่าการเมืองอยู่ที่เกาะหลัก (องค์การบริหารส่วนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ม.ป.ป.) แสดงถึงการลงหลักปักฐานที่ค่อนข้างมั่นคงของเมืองประจวบคีรีขันธ์ ที่ตั้งที่ว่าการเมืองอยู่ที่เกาะหลัก ซึ่งคือเมืองประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน ดังนั้นแนวคิดที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายน่าจะถูกแต่งขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5 จึงยังมีความเป็นไปได้อยู่

ข้อมูลที่น่าจะนำมาสนับสนุนแนวคิดนี้ได้ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่กล่าวถึงเจ้ากรุงจีนที่ทำการค้าด้วยเรือสำเภามายังประจวบคีรีขันธ์ด้วยเหตุผลทางการค้ากับเรือสำเภาจีน เมืองที่ทำการค้าด้วยต้องมีความเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ที่พอจะเป็นที่รวมสินค้าสำหรับนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกับพ่อค้าจีน และผู้คนย่อมต้องมีความกำลังซื้อพอสมควร จึงพอจะกล่าวได้ว่าการจะติดต่อค้าขายกับเรือสำเภาจีนได้นั้นเมืองประจวบคีรีขันธ์ในขณะนั้นต้องได้รับการพัฒนาเป็นชุมชนสำคัญแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลข้างต้น ทำให้ปีพ.ศ. 2449 น่าจะเป็นปีที่กำหนดได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะถูกสร้างขึ้นหลังจากช่วงปีนี้ เพราะก่อนหน้านี้ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ทรงโปรดเกล้าให้ตั้งเมืองบางนางรม ที่ปากคลองบางนางรม (บริเวณเมืองประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน, ผู้วิจัย) แต่ที่ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก จึงย้ายที่ว่าการเมืองไปตั้งที่เมืองกุย ต่อมาในปี 2437 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ โปรดให้ย้ายที่ว่าการจากเมือกุยบุรีมาตั้งที่อ่าวเกาะหลัก (องค์การบริหารส่วนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ม.ป.ป.) หลังจากที่มีการพัฒนาการประมงพื้นบ้านและพบว่าบริเวณประจวบคีรีขันธ์เป็นแหล่งทำการประมงได้ดี เมืองประจวบคีรีขันธ์จึงเติบโตขึ้นด้วยกิจการประมง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา จึงมีความเป็นไปได้ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายน่าจะถูกแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มากกว่าจะถูกแต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาอย่างที่บางสำนวนระบุไว้ ดังนั้นช่วงระหว่างปี พ.ศ.2449-2453 จึงเป็นช่วงเวลาที่คาดว่าน่าจะเป็นช่วงเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แต่การระบุลงไปอย่างนั้นไม่สามารถทำได้เนื่องจากยังขาดหลักฐานสำคัญด้านตัวบุคคลผู้แต่งนิทานเรื่องนี้ ซึ่งไม่มีการบันทึกไว้ว่าเป็นใคร ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอสรุปไว้เพียงนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายน่าจะถูกแต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เท่านั้น

Copyright by Mahidol University

จากข้อมูลทั้งหมดข้างต้นที่พยายามค้นหาจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ด้านเวลา (ซึ่งมีบางข้อมูลที่ระบุว่าน่าจะถูกแต่งขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา) ทำให้สามารถระบุได้ว่านิทานเรื่องนี้น่าจะถูกแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เป็นการคาดเดาที่ยากจะระบุอย่างชัดเจนลงไปในเรื่องของปีที่แน่นอนได้ ดังนั้นจึงเหลือจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายด้านแหล่งกำเนิดที่น่าจะสืบค้นได้จากข้อมูลเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่ปรากฏในนิทานต่อไป

การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยใช้ทฤษฎีเอกกำเนิด ของ เจคอบ กริมม์ และวิลเฮม กริมม์ ที่มีแนวคิดว่านิทานกำเนิดจากแหล่งเดียว (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 53) และมีการนำไปเล่าสู่กันฟังต่อๆ ไป ทำให้นิทานแพร่กระจายไปยังสถานที่ต่างๆ เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นอ่าวไทยตอนบนตั้งแต่จังหวัดตราด ไปจนถึง จังหวัดชุมพร ซึ่งแต่ละท้องถิ่นได้ปรับเนื้อหาในนิทานให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นที่นิทานถูกเล่า ซึ่งสิ่งที่ปรากฏในเรื่องของความแตกต่างในแต่ละสำนวนนั้นเป็นความแตกต่างในเรื่องของรายละเอียด แต่ทุกสำนวนใช้โครงเรื่องเดียวกัน ด้วยระยะทางและอาณาบริเวณที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในแต่ละสำนวนปรากฏในท้องถิ่นต่างๆ และมีโครงเรื่องร่วมกัน ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงน่าจะกำเนิดขึ้นจากพื้นที่หนึ่งและแพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่น

นักคติชนชาวฟินแลนด์ ชื่อ คาร์ล โครน (Karle Khrohn) ผู้ที่เป็นต้นคิดในการใช้วิธีการหาแหล่งกำเนิดของนิทาน โดยใช้แนวการศึกษาแบบภูมิ-ประวัติ ซึ่งแนวการศึกษานี้ใช้ได้เฉพาะนิทานที่สามารถจะรวบรวมได้หลายๆ สำนวน (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 55) ซึ่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายก็เป็นนิทานที่ปรากฏอยู่ในหลายพื้นที่และมีหลายสำนวนเช่นกัน

จุดเริ่มต้นทางด้านสถานที่ในประเด็นที่ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีจุดกำเนิดอยู่ที่ใดนั้น ซึ่งหากสามารถระบุสถานที่กำเนิดของนิทานได้จะทำให้ทราบถึงสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้อาศัยอยู่และการกระจายตัวของนิทาน แม้จะไม่สามารถระบุให้แน่ชัดได้ แต่มีสิ่งบ่งชี้บางอย่างที่มีความน่าจะเป็นที่อาจระบุสถานที่ต้นกำเนิดนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ โดยข้อมูลจากเอกสารตำนานตาม่องล่าย ของสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวกับต้นกำเนิดแห่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ไว้ว่า

Copyright by Mahidol University

เขาตาม่องล่าย ต้นกำเนิดแห่งตำนาน เขาตาม่องล่าย เป็นเทือกเขาหินปูน จุดที่สูงที่สุดประมาณ 200 เมตรจากระดับน้ำทะเล ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีลักษณะทอดตัวยาวขวางตะวัน ด้านทิศใต้ของภูเขาจดปลายสุดของอ่าวประจวบคีรีขันธ์ และด้านทิศเหนือของภูเขาจดอ่าวน้อย ซึ่งเป็นชื่ออ่าวและชื่อหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ด้านทิศเหนือของอ่าวประจวบคีรีขันธ์ หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นภูเขาที่เชื่อมระหว่าง 2 อ่าวนั่นเอง

สภาพทางภูมิศาสตร์โดยทั่วไป ด้านทิศตะวันตกของภูเขาซึ่งเป็นเวิ้งอ่าว มีหมู่บ้าน หรือชุมชนตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยมาแต่โบราณ เรียกว่า บ้านตาม่องล่าย ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำการประมง เนื่องจากสภาพพื้นดินเป็นดินทราย ไม่เหมาะแก่การทำการเกษตร ประกอบกับบริเวณเวิ้งอ่าวหน้าหมู่บ้านตาม่องล่าย มีความเหมาะสมในการจอดพักเรือให้พ้นอันตรายจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือหรือลมว่าว ซึ่งจะมีกระแสลมและคลื่นรุนแรงในช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนมกราคม ทั้งนี้เนื่องจากเขาตาม่องล่าย จะช่วยบดบังกระแสลมมรสุมและคลื่นที่รุนแรงได้ตลอดทั้งฤดูกาล และในบริเวณเวิ้งอ่าว ที่มีภูเขาตาม่องล่ายช่วยบดบังทั้งกระแสลมและคลื่น มิให้สร้างความวิบัติเสียหายให้เกิดขึ้นกับเรือต้องแตกหรือจมลงไปใต้ท้องทะเล บริเวณดังกล่าวจึงเป็นสถานที่จอดพักเรือเป็นจำนวนมากเพื่อหลบมรสุมมาแต่สมัยโบราณและเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวเรือทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด หรือแม้แต่ยามใดที่เกิดลมสลาตัน หรือลมตะเภาที่พัดรุนแรงมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจะทำให้บริเวณเวิ้งอ่าวตาม่องล่ายต้องรับกระแสลมและคลื่นโดยตรงก็ตาม แต่เรือเล็กก็สามารถหลบลมพายุดังกล่าวได้โดยนำเรือไปจอดพักในคลองตาม่องล่าย ซึ่งเป็นคลองขนาดเล็กอยู่ในบริเวณค่ายลูกเสือจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หรือเชิงเขาตาม่องล่ายนั่นเอง

ด้านทิศตะวันออกของภูเขาตาม่องล่าย ซึ่งจดทะเลตลอดแนวจากทิศเหนือไปสู่ทิศใต้มีลักษณะเป็นโขดหินและหน้าผาชัน ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากการที่ต้องกระทบกระแสลมและแรงคลื่นตลอดชั่วนาตาปี มีบริเวณส่วนน้อยที่เป็นเวิ้งอ่าวและหาดทรายเล็กๆ แต่อย่างไรก็ตามตลอดแนวของภูเขาด้านตะวันออก ก็เป็นแหล่งทำการประมงของชาวประมงน้ำตื้นเป็นแหล่งทำมาหากินในบางช่วงและบางฤดูกาล ด้านทิศเหนือของเขาตาม่องล่าย จดอ่าวน้อยซึ่งเป็นอีกอ่าวหนึ่งที่เป็น

Copyright by Mahidol University

> ที่ตั้งของหมู่บ้านอ่าวน้อย มีชุมชนขนาดใหญ่กว่าหมู่บ้านตาม่องล่าย ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำการประมงเช่นเดียวกันมาแต่อดีตกาล และเป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมทางการประมงหลายอย่าง นับตั้งแต่สะพานปลา ห้องเย็น โรงน้ำแข็ง และ อุตสาหกรรมเกี่ยวกับการประมงหลายอย่าง หากเดินทางตามเส้นทางถนนที่เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านตาม่องล่ายกับหมู่บ้านอ่าวน้อยและเมื่อมองขึ้นไปบนเขาตาม่องล่ายด้านหัวเขาที่โค้งตัวลงไปสู่หมู่บ้านอ่าวน้อย จะพบภาพแท่งหินที่มีลักษณะเหมือนถูกตั้งขึ้นพิงกับหน้าผาหนึ่งแห่งและมีก้อนหินขนาดใหญ่อีกหนึ่งก้อนตั้งอยู่ถัดจากแท่งหินดังกล่าวลงมา หากมองด้วยจินตนาการจะพบว่าแท่งหินดังกล่าว มีลักษณะเหมือนคนยืนพิงหน้าผา และมีภาชนะอะไรสักอย่างวางอยู่ปลายเท้า ซึ่งมีชาวบ้านม่องล่าย อ่าวน้อย และคนบางส่วนของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เชื่อว่าภาพที่เห็นนั่นคือ ตาม่องล่าย ผู้ยืนตายจนกลายเป็นหินพร้อมไหเหล้า และสถานที่แห่งนี้ นี่เองคือต้นกำเนิดแห่งตำนาน (สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2548: 17-20)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า หากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายมีต้นกำเนิดจากชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณภูเขาที่เรียกว่าเขาตาม่องล่ายในปัจจุบันนี้จริง ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะเกิดแรงบันดาลใจจากแท่งหินเชิงเขาในท้องถิ่นที่มีลักษณะคล้ายคนยืนพิงหน้าผาแล้วจินตนาการเป็นตาม่องล่าย จากนั้นก็น่าจะนำมาผูกเรื่องกับวิถีชีวิตท้องถิ่นถึงใครบางคนที่มีความสำคัญต่อชุมชนนั้น

นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของภูเขาลูกนี้ที่ช่วยให้คนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์และสามารถดำเนินชีวิตได้เป็นปกติโดยใช้ภูเขาลูกนี้เป็นที่จอดเรือ หลบลมมรสุม และตั้งชุมชน ความสำคัญของภูเขาลูกนี้จึงมีมากกว่าภูเขาลูกอื่นๆ ถ้าหากตาม่องล่ายมีตัวตนจริงและเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือจากคนในท้องถิ่น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่คนในท้องถิ่นจะให้ชื่อภูเขาที่เอื้อประโยชน์แก่พวกเขาโดยใช้ชื่อบุคคลสำคัญของท้องถิ่นอย่าง ตาม่องล่าย มาตั้งเป็นชื่อภูเขา

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายจากสำนวนต่างๆ พบว่าสำนวนของนิทานชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก เลือกใช้ภูมิลักษณ์ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกถึง 4 แห่ง แต่สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกกลับเลือกใช้ภูมิลักษณ์ในพื้นที่อ่าวไทยฝั่งตะวันตกเพียงแห่งเดียว และเป็นการเลือกใช้ด้วยความจำเป็นที่เนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้กำหนดให้

Copyright by Mahidol University

ร่างของนางยมโดยต้องถูกฉีกออกเป็น 2 ข้างแล้วโยนไปกลายเป็นเกาะนมสาวอยู่ในอ่าวไทยทั้งสองฝั่ง ประกอบกับสถานที่ที่มีชื่อตรงกับตัวละครในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก เป็นสถานที่จริงอยู่ในพื้นที่ถึง 4 คน ยกเว้นเจ้ากรุงจีนที่ไม่ปรากฏว่าเสียชีวิตหรือกลายเป็นสถานที่ใด ขณะที่ทางสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก มีเพียงหาดแม่รำพึงเท่านั้นที่มีชื่อพ้องกับยายรำพึงในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่ร่างที่เสียชีวิตก็ไม่ได้กลายเป็นภูเขา ซึ่งเป็นการ "โกหก" ที่ไม่สมจริงเท่ากับสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก เพราะภูเขาน่าจะมีรูปร่างรูปทรงที่คล้ายตัวละครที่เสียชีวิตมากกว่าชายหาดที่มีลักษณะแบนและไม่มีส่วนคล้ายกับตัวละครที่เสียชีวิตเลย ข้อมูลนี้อาจแสดงให้เห็นว่า การเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เลื่อนไหลจากชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกไปยังชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ดังนั้นจุดกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จึงน่าจะเริ่มต้นจากพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกมากกว่าบริเวณอื่น

ภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องลาย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก เป็นสถานที่ที่มีอยู่จริงและรวมกลุ่มอยู่ใกล้เคียงกันบริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์ถึง 10 แห่ง โดยเริ่มจาก อ่าวน้อย เขาคอม้า เขาตาม่องล่าย แหลมเป้ง เขาช่องกระจก เกาะหลัก เกาะหมอน เกาะร่ม เขาล้อมหมวก และดอนไห ซึ่งในบริเวณใกล้เคียงและบริเวณอื่นที่ไกลออกไปก็ยังมีภูมิลักษณ์ที่น่าสนใจอีกหลายแห่ง แต่ไม่ได้ถูกเลือกให้ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในลักษณะรวมกันหนาแน่นอย่างบริเวณนี้ การเลือกภูมิลักษณ์ในบริเวณเดียวกันหลายๆ แห่งเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งอาจเป็นเพราะความใกล้และง่ายที่จะยกตัวอย่างมาประกอบในเนื้อนิทานพื้นบ้านเป็นลำดับแรกๆ และจากการที่ภูมิลักษณ์ในพื้นที่อ่าวประจวบคีรีขันธ์ถูกนำชื่อมาปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้หลายแห่ง จึงสนับสนุนความเป็นไปได้ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ น่าจะเริ่มต้นจากพื้นที่บริเวณนี้

สิ่งที่สนับสนุนว่าต้นกำเนิดนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะเกิดขึ้นในบริเวณชุมชนเชิงเขาตาม่องล่ายแห่งนี้อีกประการหนึ่ง คือ ฉากชีวิตในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก มักเริ่มต้นจากบ้านอ่าวน้อย ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่เชิงเขาด้านเหนือของเขาตาม่องล่าย จึงมีความเป็นไปได้ว่าผู้ที่จะแต่งนิทานพื้นบ้านขึ้นมาสักเรื่อง ย่อมต้องหาฉากในการเริ่มเรื่องและดำเนินเรื่อง ซึ่งมักใช้สถานที่ที่อยู่ใกล้ตัวมากกว่าจะเลือกพื้นที่ที่ไกลออกไปที่ตนไม่รู้จัก ที่สำคัญที่สุดนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มีชื่อว่า ตาม่องล่าย ซึ่งเป็นชื่อของภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นบริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์ จึงมีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่ต้นกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะมาจากภูเขาที่ชื่อ "เขาตาม่องล่าย" นี่เอง

Copyright by Mahidol University

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าจุดกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะถูกแต่งขึ้นในชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เชิงเขาตาม่องล่ายในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งมี 2 ชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณนี้ ได้แก่ ชุมชนอ่าวน้อย ซึ่งในหลายสำนวนได้ระบุชื่ออ่าวน้อยเป็นฉากเริ่มต้นของนิทานเรื่องนี้ เช่น สำนวนของกองทุนหม่อมราชวงศ์อายุมงคล โสณกุล เริ่มต้นเรื่องว่า *"...ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีครอบครัวหนึ่งอาศัยอยู่ที่ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์..."* (วิภา กงกะนันทน์, 2549: 6) ส่วนอีกชุมชนคือชุมชนม่องล่ายซึ่งตั้งอยู่ด้านตะวันตกของเขาตาม่องล่าย มีการกล่าวถึงในสำนวนของลุงวิเศษ ปานน้อย ซึ่งเป็นชาวบ้านอ่าวน้อย แต่ในสำนวนที่ท่านเล่ากลับบอกว่า นิทานเรื่องนี้เริ่มต้นในบริเวณชุมชนม่องล่าย ดังที่ท่านเล่าว่า *"...ตำนานตาม่องล่ายมันเริ่ม ณ ชายฝั่งแหลมเป้ง มีกระท่อมหญ้าคาหลังหนึ่ง มีเจ้าของบ้านชื่อตาม่องล่าย..."* (วิเศษ ปานน้อย, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2551) ซึ่งบริเวณแหลมเป้งในปัจจุบันอยู่ในชุมชนม่องล่าย ส่วนสำนวนของสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ขึ้นต้นเรื่องว่า *"...ณ ชายฝั่งทะเลด้านทิศเหนือของอ่าวประจวบคีรีขันธ์ มีธรรมชาติสวยงาม เงียบสงบ เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านเล็กๆ..."* (สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2548: 1) ซึ่งก็สามารถเป็นไปได้ทั้งทางด้านอ่าวน้อยที่เป็นชายฝั่งที่อยู่ด้านเหนือของเขาตาม่องล่าย หรืออ่าวประจวบเชิงเขาตาม่องล่ายทางด้านตะวันตก ทำให้น่าเชื่อว่าต้นกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ คงจะอยู่ในพื้นที่อ่าวประจวบคีรีขันธ์ ตรงบริเวณเชิงเขาตาม่องล่าย ซึ่งเมื่อสืบค้นประวัติการตั้งถิ่นฐานแล้ว ชุมชนม่องล่าย เป็นชุมชนที่แยกตัวออกจากชุมชนอ่าวน้อย ของตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และได้รับการแบ่งเขตปกครองในยุคใหม่ โดยตั้งเป็นชุมชนม่องล่าย ขึ้นอยู่กับตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ดังนั้น แม้จะไม่สามารถสืบค้นได้ว่าใครเป็นผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เนื่องจากเป็นคุณสมบัติเฉพาะของนิทานพื้นบ้านที่มักไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ประกอบกับไม่มีการจดบันทึกหรือบอกต่อถึงชื่อผู้แต่งแต่อย่างใด แต่นั่นก็ไม่ได้เป็นการสิ้นสุดความพยายามในการค้นหาจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในด้านอื่นๆ ถึงแม้จะไม่ทราบผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่ยังสามารถเข้าใกล้ความน่าจะเป็นที่จะทราบว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นเมื่อใด และมีต้นกำเนิดจากที่ใด และเป็นเพราะนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกเล่าผ่านกาลเวลาที่ยาวนาน ข้อมูลต่างๆ ก็เลือนหายไปบ้างเช่นกัน ดังนั้นการเข้าใกล้จุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องของการสันนิษฐานและคาดเดาที่มีความน่าจะเป็นสูงกว่าความรู้เดิม ที่ยังมีบางข้อมูลบ่งบอกว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายถูกแต่งขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา คงเพราะเนื่องจากเห็นว่ามีหลักฐานทางเอกสารที่แสดงว่าไทยได้ทำการค้าทางทะเลกับจีนตั้งแต่สมัยนั้น แต่การสืบค้นในบทนี้ได้พยายามเข้าใกล้

Copyright by Mahidol University

ช่วงเวลาที่น่าจะเป็นมากกว่า โดยใช้ข้อมูลต่างๆ มาสนับสนุนการสืบค้น ซึ่งสามารถระบุได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะมีแหล่งกำเนิดของนิทานอยู่ในบริเวณชุมชนที่ตั้งอยู่บนอ่าวประจวบคีรีขันธ์ เชิงเขาตาม่องล่ายในปัจจุบัน และถูกแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

5.2 วัตถุดิบท้องถิ่นสู่การเป็นส่วนหนึ่งของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

ในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งและในท้องทะเลอ่าวไทย ซึ่งเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ ประกอบด้วยภูมิลักษณ์มากมายหลายแห่งที่เป็นสถานที่ที่น่าสนใจมีความสวยงามและมีความสำคัญต่อท้องถิ่นต่างๆ เป็นพื้นที่ที่ผู้รู้ในท้องถิ่นเลือกหยิบยกบางสถานที่มาผูกเป็นเรื่องราวเพื่อพยายามอธิบายสาเหตุของการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นต่างๆ ก่อเกิดเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่รู้จักกันโดยทั่วไป ซึ่งผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้เลือกภูมิลักษณ์บางแห่งเท่านั้นในการนำมาผูกเป็นนิทานพื้นบ้าน ประเด็นคำถามที่น่าสนใจคือ ทำไมมีเพียงภูมิลักษณ์บางแห่งเท่านั้นที่ถูกเลือก ทำไมภูมิลักษณ์บางแห่งจึงไม่ถูกเลือก ภูมิลักษณ์ที่ถูกเลือกมาใช้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีความสำคัญหรือมีคุณค่าอย่างไร จึงสามารถดึงดูดความสนใจของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ให้นำชื่อของภูมิลักษณ์นั้นมาบรรจุไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ผู้ที่ตอบได้ดีที่สุดก็คือผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แต่คงเป็นไปไม่ได้ที่จะหาคำตอบนี้เพราะไม่สามารถค้นหาผู้แต่งที่แท้จริงได้

ประเด็นสำคัญประการแรกที่ไม่ควรมองข้าม คือ เรื่องของชื่อเฉพาะของสถานที่ต่างๆ ถ้าพิจารณาจากเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จะเห็นว่าผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มีความสามารถสูงมากในการผูกเรื่องราวต่างๆ ให้มีความน่าสนใจ ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องยากที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านท่านนี้จะแต่งเรื่องโยงใยชื่อสถานที่ต่างๆ เข้าด้วยกัน แต่ท่านก็ไม่ได้เลือกทั้งหมด คงเลือกเพียงเฉพาะชื่อสถานที่ที่มีชื่อค่อนข้างเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและง่ายต่อการจดจำ ชื่อสถานที่ที่เลือกจึงเป็นชื่อที่สอดคล้องกับข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันหรือสิ่งอื่นใดที่ปรากฏในธรรมชาติ เช่น สัตว์น้ำหรือเปลือกหอย ส่วนสถานที่ที่มีชื่อต่างไปจึงไม่ถูกเลือกไว้ในนิทานพื้นบ้าน เรื่องนี้ เช่น ในบริเวณชายทะเลเขาสามร้อยยอด มีเกาะอยู่หลายเกาะ เช่น เกาะโครำ เกาะสัตกูต เกาะระวิง เกาะระวัง เกาะขี้นก และเกาะนมสาว ในบรรดาเกาะเหล่านี้ มีเพียงเกาะนมสาวเพียงเกาะเดียวเท่านั้นที่ถูกเลือกไว้ในนิทาน ทั้งนี้อาจเพราะชื่อของเกาะอื่นต้องนำมาแปลความหมายจากคำศัพท์เป็นเรื่องยุ่งยาก อีกทั้งเกาะนมสาว มีนัยของความน่าสนใจมากกว่าในเรื่องสรีระของผู้หญิงที่ถือเป็นจุดสนใจหลักของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ สังเกตได้จากชื่อ เกาะนมสาว ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ทุกสำนวน

Copyright by Mahidol University

หรือในบริเวณหน้าอ่าวประจวบคีรีขันธ์มีเกาะอยู่ 4 เกาะ ได้แก่ เกาะหลัก เกาะร่ม เกาะหมอน และเกาะแรด มีเพียงเกาะแรด เกาะเดียวที่ไม่ถูกเลือกให้อยู่ในนิทานเรื่องนี้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแรดเป็นสัตว์ป่า ถ้าหากผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ต้องการให้ชื่อเกาะแรดเข้ามาอยู่ในนิทานพื้นบ้านก็คงไม่ใช่เรื่องยาก แต่สัตว์ป่าอย่างแรดไม่น่าจะมีความเหมาะสมกับเนื้อเรื่องจึงไม่ถูกเลือก

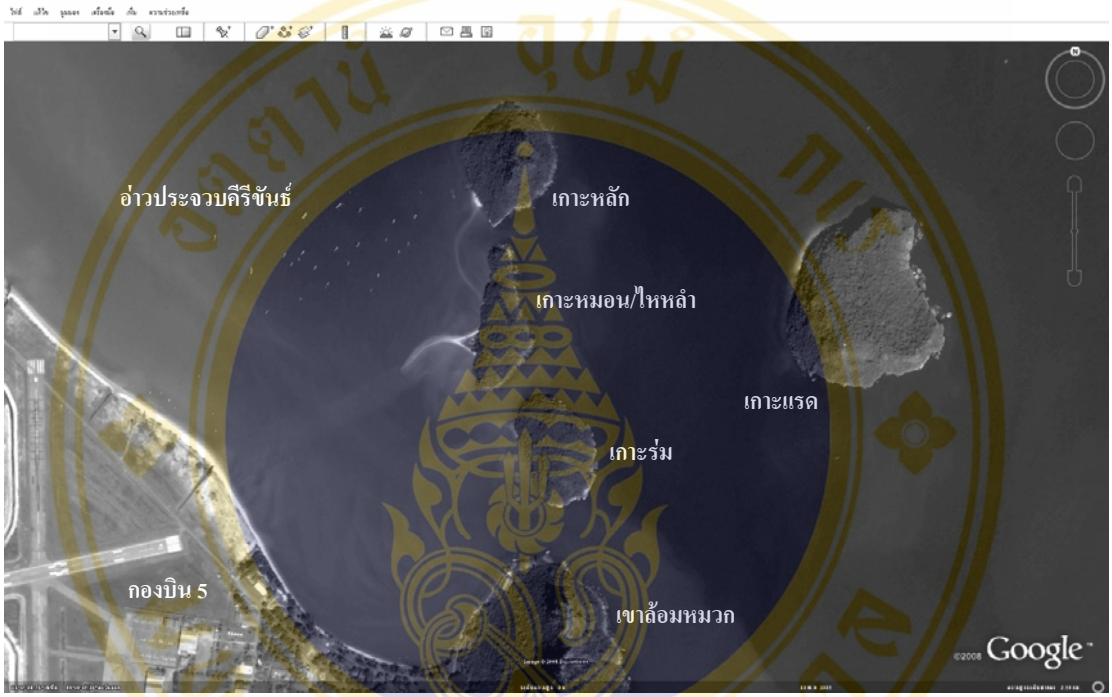

ภาพที่ 5-1 : แสดงกลุ่มเกาะหน้าอ่าวประจวบคีรีขันธ์ ที่เกาะหลัก เกาะหมอน และเกาะร่ม ทางด้านซ้ายถูกเลือกเป็นอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตามอ่องล่าย แต่เกาะแรด ทางด้านขวากลับไม่ถูกเลือก

แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

ประเด็นที่ควรพิจารณาอีกประเด็นหนึ่งซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง ได้แก่ นิทานพื้นบ้านเรื่องตามอ่องล่าย เป็นนิทานเชิงภูมิศาสตร์ที่ระบุสถานที่ที่เป็นภูมิลักษณ์ท้องถิ่นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลและในท้องทะเลอ่าวไทยตอนบนตั้งแต่จังหวัดตราดจนถึงจังหวัดชุมพร ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ต้องมีความรู้เกี่ยวกับการประมงหรือการเดินเรือ ซึ่งถ้าหากเป็นจริงการพิจารณาเกี่ยวกับการประมง จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงการตั้งถิ่นฐานที่เป็นหมู่บ้านประมง และ แหล่งทำการประมงหรือหมายของบริเวณที่สัตว์ทะเลชุกชุม เป็นต้น และหากเป็นเรื่องของการเดินเรือก็จำเป็นต้องศึกษาถึงชุมชนหรือเมืองท่าชายทะเลที่มีการค้าทางทะเลและเส้นทางการเดินเรือขนาดใหญ่

Copyright by Mahidol University

ในอดีต ซึ่งเงื่อนไขสำคัญนั้นจะต้องศึกษาสภาพแวดล้อมหรือเหตุการณ์ของสถานที่เหล่านี้ที่เกิดขึ้นในช่วงแผ่นดินรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ดังนั้น หากต้องการศึกษาในประเด็นที่ว่าทำไมผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายจึงเลือกภูมิลักษณ์ในสถานที่ต่างๆ บางแห่งจากอ่าวไทยทั้งที่มีสถานที่ต่างๆ ที่น่าสนใจอีกมาก จึงต้องศึกษาสภาพทั่วไปและเหตุการณ์ต่างๆ ของสถานที่ที่มีชื่อปรากฏอยู่ในนิทานเรื่องนี้ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 โดยพิจารณาจากสถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายที่มีสถานที่จริงอยู่ในพื้นที่อ่าวไทยฝั่งตะวันตก ดังนี้

5.2.1 ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากการเสียชีวิตของตัวละคร

ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากการเสียชีวิตของตัวละครในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ได้แก่ เขาตาม่องล่าย เขาแม่รำพึง เขาเจ้าลาย เกาะนมสาว และอาจรวมเกาะโครำ และเกาะสัตกูด ซึ่งทั้ง 2 เกาะหลังนี้ไม่ใช่ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากอนุภาคในนิทานเรื่องนี้ แต่มีข้อสังเกตเกี่ยวกับร่างของนางยมโดยที่ถูกฉีกออกเป็น 2 ซีก ซึ่งเสนอโดยอาจารย์มาลี เทียมหมอก เข้าไปด้วย สถานที่เหล่านี้ถือเป็นสถานที่หลักตามโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แสดงให้เห็นความตั้งใจของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านในการให้ความสำคัญกับสถานที่เหล่านี้

เขาตาม่องล่าย เป็นภูเขาหินปูนขนาดใหญ่ วางตัวในแนวเหนือใต้ ด้านตะวันออกเป็นแนวปะทะคลื่นลมจากอ่าวไทย ด้านตะวันตกเป็นแผ่นดินที่เป็นที่ตั้งของชุมชนอ่าวน้อย และชุมชนม่องล่ายมาแต่อดีต เวิ้งอ่าวน้อยอยู่ทางด้านเหนือของเขาตาม่องล่าย เป็นบริเวณที่มีน้ำลึก เหมาะแก่การนำเรือใหญ่เข้ามาเทียบได้ดีในช่วงนอกฤดูมรสุม ส่วนด้านตะวันตกเฉียงใต้เป็นเขตน้ำตื้น มีลักษณะเป็นเวิ้งอ่าวโค้งเว้ายาวต่อเนื่องจากเขาตาม่องล่ายไปจนจรดปากคลองบางนางรม เป็นพื้นที่เหมาะแก่การจอดพักเรือ หลบลมมรสุม โดยมีเขาตาม่องล่ายเป็นแนวกำบังลมอย่างดี ในช่วงฤดูมรสุมระหว่างปลายเดือนตุลาคมไปจนถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงที่ลมมรสุมฤดูหนาวมีกระแสลมแรงที่พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือผ่านอ่าวไทยตอนบนมาปะทะกับชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ทำให้เกิดคลื่นลมแรงในช่วงเวลาดังกล่าว และเมื่อลมเปลี่ยนทิศทางพัดพาพายุฝนเข้ามาจากทะเลจีนใต้จากทิศตะวันออกเฉียงใต้ คลื่นลมในอ่าวประจวบคีรีขันธ์ก็จะมีกำลังแรง เขาตาม่องล่ายจะช่วยบังคลื่นลมแรงให้กับเรือที่จอดในอ่าวน้อยได้ ส่วนเรือที่จอดพักในอ่าวประจวบคีรีขันธ์ด้านตะวันตกเฉียงใต้ก็สามารถย้ายเรือไปเข้าไปจอดหลบลมในคลองเล็กๆ เชิงเขาตาม่องล่ายได้โดยสะดวก แสดงให้เห็นคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงที่เขาตาม่องล่ายมีต่อคนในท้องถิ่นโดยเฉพาะชาวประมง

Copyright by Mahidol University

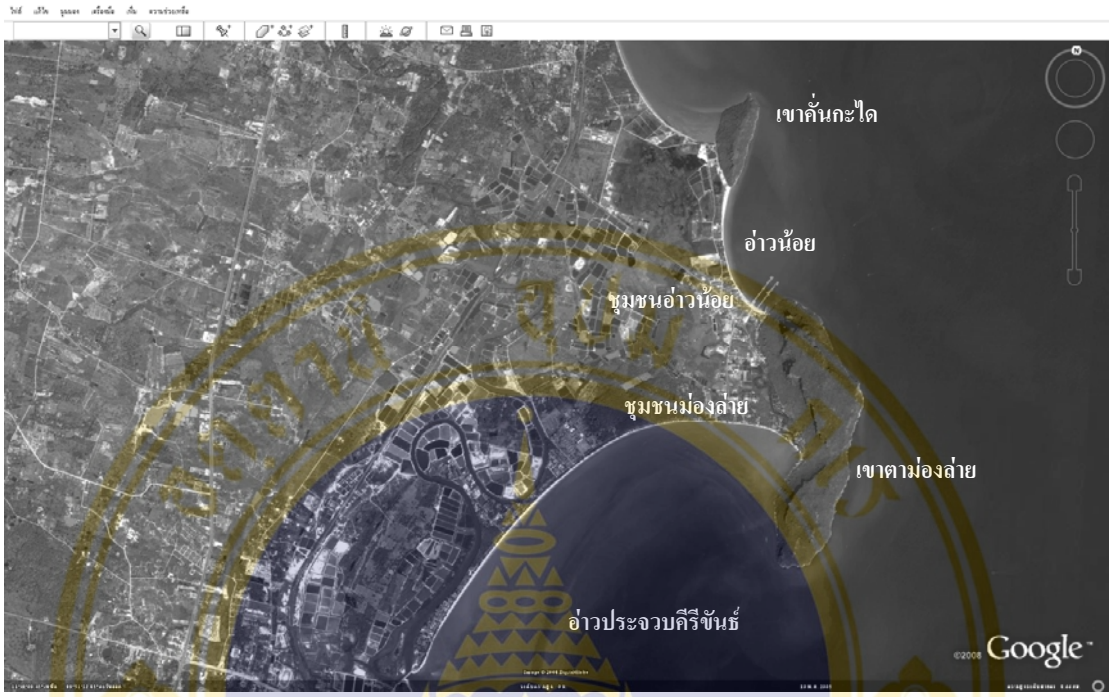

ภาพที่ 5-2 : แสดงการตั้งชุมชนอ่าวน้อยและชุมชนม่องล่าย เชิงเขาตาม่องล่าย
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

การใช้ประโยชน์จาก เขาตาม่องล่าย ถือเป็นภูมิปัญญาในการพยายามอยู่รอดด้วยการหลบเลี่ยงภัยธรรมชาติโดยใช้ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นเป็นปัจจัยการช่วยเหลือ แต่หากมีเพียงปัจจัยที่ช่วยหลบเลี่ยงภัยธรรมชาติเท่านั้นคนท้องถิ่นก็ไม่มีความจำเป็นจะต้องดำรงชีวิตอยู่ในบริเวณนี้ ดังนั้นจึงน่าจะมีปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตที่ทำให้คนในท้องถิ่นพอใจที่จะดำรงชีวิตอยู่ในบริเวณนี้ การที่ชาวประมงใช้บริเวณนี้เป็นที่พำนักตั้งชุมชนจึงแสดงให้เห็นว่าท้องทะเลบริเวณนี้ต้องมีสินทางทะเลที่สามารถนำมาเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง การประมงจึงเป็นกิจการสำคัญของพื้นที่บริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์แห่งนี้

หากพิจารณาพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกแถบจังหวัดชุมพร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดเพชรบุรี จะเห็นได้ว่าเป็นอาณาเขตของการประมงชายฝั่งที่สำคัญซึ่งเป็นการประมงพื้นบ้านที่ความสามารถของการเดินเรือใบหรือเรือแจวที่ใช้จับสัตว์น้ำในสมัยก่อนแล่นไปถึงได้ในช่วงเวลาจำกัด ประกอบกับบริเวณนี้เป็นแหล่งประมงสำคัญของอ่าวไทย ดังจะเห็นได้จากประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดห้ามใช้เครื่องทำการประมงบางชนิดทำการประมงในฤดูที่ปลามีไข่ วางไข่ และเลี้ยงตัวในวัยอ่อนในท้องที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และ

Copyright by Mahidol University

สุราษฎร์ธานี ภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งมีใจความสำคัญบ่งบอกความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในบริเวณนี้ ใจความว่า *"...เป็นที่ทราบกันดีว่าทะเลฝั่งอ่าวไทยของประเทศไทยมีทรัพยากรสัตว์น้ำที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะปลาทู ซึ่งมีวงจรชีวิตช่วงหนึ่งต้องอาศัยพื้นที่จังหวัดชุมพร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นแหล่งวางไข่และเลี้ยงตัวในวัยอ่อน ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม ของทุกปี ..."* (กรมประมง, 21 เมษายน 2551) บริเวณดังกล่าวในปัจจุบันมีความสำคัญในการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลาทู ประกอบกับความแตกต่างของเครื่องมือการจับสัตว์น้ำที่มีประสิทธิภาพดีกว่าอดีตและจำนวนชาวประมงที่ทำการจับสัตว์น้ำในบริเวณนี้มีมากกว่าในอดีต ดังนั้นในอดีตย่อมต้องมีความชุกชุมของสัตว์น้ำมากกว่านี้แน่นอน นอกจากนั้นคุณลุงสงคราม จันทรวงศ์ (สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2551) ชาวบ้านม่องล่าย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ยังบอกว่า *"...ทางการเขากำหนดเขตห้ามจับสัตว์น้ำตั้งแต่เขาตาม่องล่ายนี่แหละไปจนถึงสุราษฎร์ธานี..."* ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จากข้อมูลเหล่านี้น่าจะแสดงให้เห็นว่า ชาวประมงท้องถิ่นแถบจังหวัดชุมพร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดเพชรบุรี ในอดีตนั้นไม่มีความจำเป็นต้องออกเรือไปไกลเพื่อไปจับสัตว์น้ำ เพียงชายฝั่งในรัศมีที่เรือประมงท้องถิ่นในยุคนั้น สามารถไปถึงก็ได้ปลามากมายแล้ว ดังนั้น เขาตาม่องล่าย จึงเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตท้องถิ่นในการดำรงชีวิตด้วยการทำประมงพื้นบ้าน ประกอบกับเป็นสถานที่ที่ตั้งอยู่ในแหล่งประมงสำคัญและเป็นภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่เอื้อประโยชน์ในการสนับสนุนการดำรงชีวิตด้วย

เขาแม่รำพึง เป็นภูเขาขนาดใหญ่ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลอ่าวไทย คล้ายกับเขาตาม่องล่าย แต่มีสันฐานค่อนข้างกลม ตั้งอยู่ด้านใต้ของแผ่นดินส่วนที่ยื่นออกไปในทะเล ที่ด้านเหนือประกอบด้วยเขาลูกเล็กๆ หลายลูกเป็นบริเวณที่เรียกว่าอ่าวบ่อทองหลาง จากนั้นจะเป็นชายหาดยาวไปจนจรดอ่าวบ้านกรูดและเขาธงชัย ทางด้านใต้ของเขาแม่รำพึงมีคลองขนาดใหญ่ไหลลงทะเลในด้านนี้ และมีคลองเล็กอีกแห่งหนึ่งใกล้เคียงกัน จากนั้นก็จะเป็นชายหาดยาวเหยียดไปจนถึงบางเบิด ชาวประมงนำเรือเข้ามาจอดพักในบริเวณคลองนี้ได้อย่างปลอดภัย แต่ในช่วงรัชกาลที่ 5 ไม่ปรากฏชื่อชุมชนที่ตั้งขึ้นบริเวณใกล้เคียงกับเขาแม่รำพึง มีเพียงเมืองบางสะพานที่ตั้งอยู่ด้านในของอ่าวบางสะพานปรากฏเป็นเมืองในเส้นทางเดินเรือตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และเนื่องจากเขาแม่รำพึงเป็นเขาที่มีขนาดใหญ่และยื่นออกไปในทะเล สามารถสังเกตได้จากระยะไกลๆ ดังนั้นเขาแม่รำพึงจึงน่าจะมีความสำคัญในฐานะที่เป็นหมายทางการเดินเรือ ซึ่งมีความสำคัญในลักษณะนี้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาดังที่ทราบแล้ว ดังนั้น ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เขาแม่รำพึงจึงน่าจะยังเป็นหมายทางการเดินเรืออยู่เช่นเดิม

Copyright by Mahidol University

เขาเจ้าลาย เป็นภูเขาหินปูนขนาดใหญ่วางตัวในแนวเหนือใต้ขนานกับแนวชายฝั่ง เนื่องจากเป็นแนวเขาที่มีความสูงเด่นแห่งเดียวในแถบชายฝั่งทะเลอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี สามารถสังเกตเห็นได้จากระยะไกล แม้จะตั้งอยู่ลึกเข้าไปจากชายฝั่งพอสมควร มีชุมชนประมงตั้งอยู่ที่บ้านปากคลอง ด้านเหนือสุดของชายหาดชะอำ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี แต่กลับไม่มีหมายแหล่งประมง ในปัจจุบันกรมประมงจึงพยายามนำบล๊อกคอนกรีตจำนวนมากมาสร้างแนวปะการังเทียมเพื่อให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ทะเล เขาเจ้าลาย จึงไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์ในเชิงการประมง แต่รูปร่างรูปทรงของภูเขาลูกนี้คล้ายกับร่างของคนนอนหงาย จึงเป็นภูมิลักษณ์ที่เด่น ชวนให้ผู้เห็นได้จินตนาการตามได้ ดังนั้นความสำคัญของเขาเจ้าลายจึงเป็นหมายทางการเดินเรือ เพื่อให้ชาวเรือที่แล่นเรือจากทางใต้ขึ้นมาถึงบริเวณนี้ทราบว่า ได้เข้ามาถึงเขตเมืองเพชรบุรีแล้ว ตามที่เขาลูกนี้ได้ทำหน้าที่เช่นนี้มาแต่สมัยโบราณแล้ว

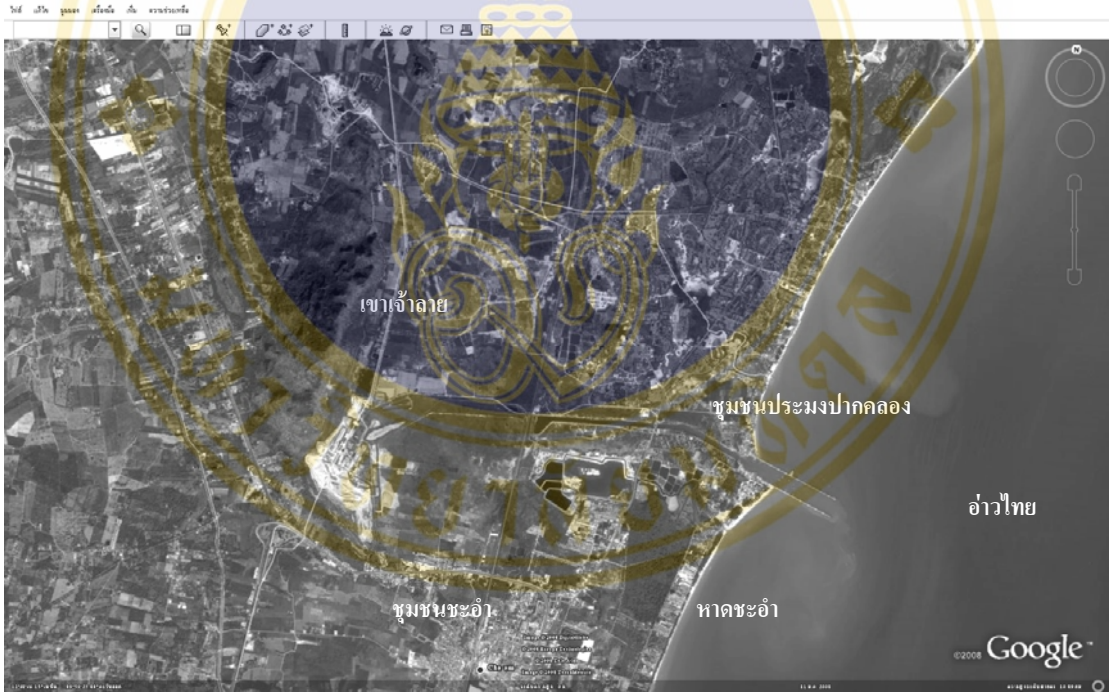

ภาพที่ 5-3 : แสดงที่ตั้งของเขาเจ้าลายที่อยู่ห่างจากฝั่งทะเลพอสมควร
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก PointAsia

เกาะนมสาว เป็นเกาะขนาดเล็กที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์คล้ายกับหน้าอกผู้หญิง จึงเป็นเกาะที่มีความเด่นทางรูปร่างรูปทรงอยู่แล้ว นอกจากนั้นยังมีบริเวณกองหินที่อยู่ใต้น้ำใกล้กับเกาะนี้ เรียกว่า “ร้านดอกไม้” ซึ่งชาวประมงในท้องถิ่นนี้ทราบดีว่าที่นี่คือแหล่งปลาดีใกล้ฝั่งแห่งหนึ่ง แต่ปัจจุบันเป็นเขตสงวนในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด จึงไม่มีการทำประมงชายฝั่ง

Copyright by Mahidol University

ในบริเวณนี้ นอกจากนั้นบริเวณใกล้กันนี้ยังมีชุมชนบางปู ซึ่งเป็นชุมชนประมงใหญ่แห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ในคลองบางปูที่ถูกโอบล้อมด้วยแนวเขาของอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดทั้งด้านเหนือและด้านใต้ จึงเป็นพื้นที่หลบลมมรสุมได้เป็นอย่างดี ดังนั้น เกาะนมสาว จึงน่าจะเป็นหมายแหล่งประมงที่มีลักษณะเด่นในเรื่องรูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์

มีข้อมูลที่น่าสนใจที่สนับสนุนแนวคิดการแต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยเริ่มจากการใช้ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นเป็นวัตถุดิบเริ่มแรกอีกประการหนึ่ง โดยท่านอาจารย์มาลี เทียมหมอก (สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2551) อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ ตำบลทับสะแก อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้เล่าให้ฟังว่า *"...ตรงเกาะนมสาวที่ปราณบุรี (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอสามร้อยยอด) มีอีก 2 เกาะ ที่มีลักษณะเป็นแนวยาวคล้ายร่างมนุษย์ นั่นแหละร่างของนางยมโดยที่ถูกฉีกออกเป็น 2 ซีก แต่เขาให้ชื่อใหม่เป็นเกาะโครำ กับเกาะสัตกูด..."* ข้อมูลนี้มีความน่าสนใจ เพราะอนุภาคที่สำคัญของนิทานตอนหนึ่ง คือ ตอนที่ตาม่องล่าย เกิดความโมโหจนไร้สติ จับลูกสาวคนสวยคนเดียวที่ถูกมองว่าเป็นต้นเหตุที่ทำให้เรื่องทั้งหมดที่เกิดขึ้นแล้วฉีกร่างออกเป็นสองซีก แล้วโยนให้กับชายที่หมายปองทั้งสองคน โดยโยนไปทางเหนือให้เจ้าลายซีกหนึ่ง ตกในทะเลอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กลายเป็นเกาะนมสาว และอีกซีกหนึ่งโยนให้เจ้ากรุงจีน ตกในทะเลอำเภอเมืองจังหวัดจันทบุรี กลายเป็นเกาะนมสาว เช่นกัน แต่มีผู้รู้ที่แสดงความคิดเห็นเช่นนี้เพียงท่านเดียว ซึ่งก็อาจมีความเป็นไปได้ที่จุดเริ่มต้นของนิทานเรื่องนี้จะใช้เกาะโครำและเกาะสัตกูต ทั้ง 2 เกาะนี้เป็นตัวแทนของร่างนางยมโดยที่ถูกฉีกเป็น 2 ซีก ซึ่งมีลักษณะเหมือนร่างของมนุษย์ ซึ่งหากพิจารณาจากภูมิลักษณ์ในสถานที่จริงแล้ว จะมองเห็นคล้ายกับร่างของมนุษย์ 2 ร่างนอนเสียชีวิตแยกส่วนขนานกันก็เป็นได้ แต่ติดอยู่ที่เกาะนมสาว ในบริเวณใกล้เคียงมีเพียงเกาะเดียว และเมื่อมีเกาะนมสาวอีกเกาะตั้งอยู่ในชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก การให้ความสนใจกับเกาะโครำและเกาะสัตกูดจึงลดน้อยลงไป อาจเป็นเพราะเกาะนมสาวน่าจะมีความสมเหตุสมผลทางด้านชื่อและรูปร่างรูปทรงสอดคล้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้และสามารถสร้างความสนใจให้เกิดกับผู้ฟังได้มากกว่า อีกทั้งเกาะนมสาวยังอาจแสดงให้เห็นถึงการใช้นิทานพื้นบ้านเป็นเครื่องระบายความเก็บกดในเรื่องเพศ ซึ่งเป็นการแสดงออกของจิตใต้สำนึก (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 60) ที่เมื่อผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้อยู่สังคมก็ต้องยอมรับขนบประเพณี ศีลธรรมจริยธรรมต่างๆ ที่สังคมยึดถือ จึงแสดงออกเรื่องเพศผ่านนิทานพื้นบ้านเช่นนี้แทน

Copyright by Mahidol University

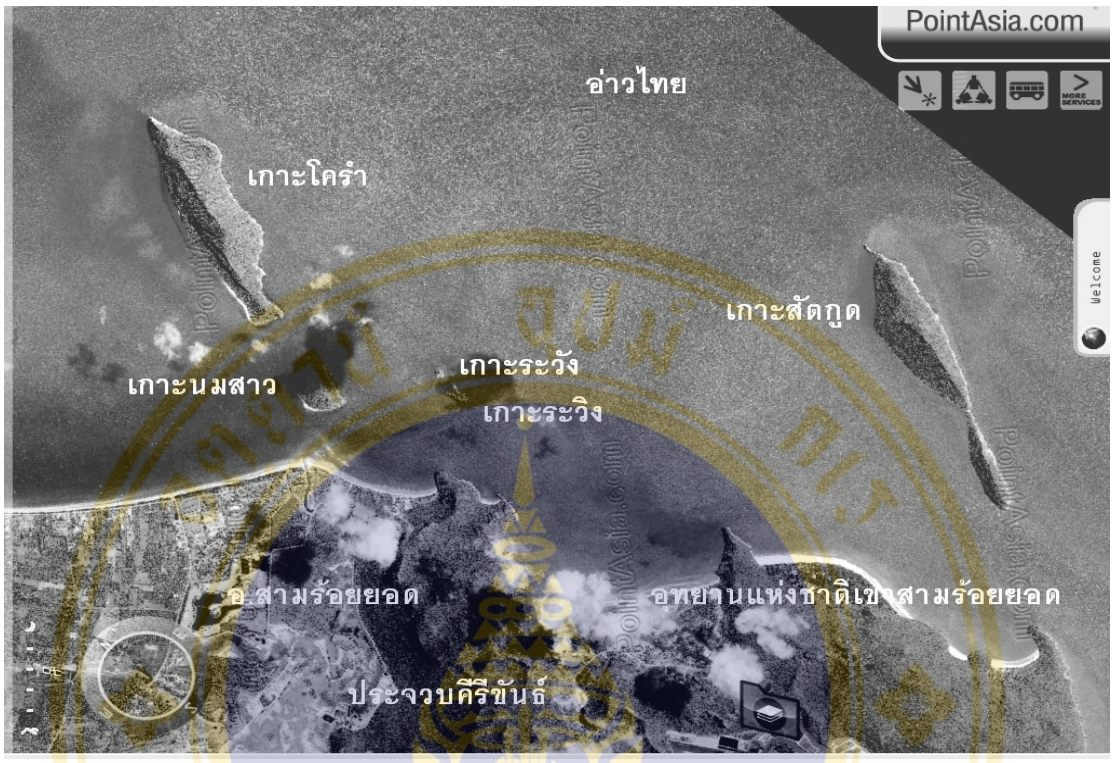

ภาพที่ 5-4 : เกาะโครำและเกาะสัตกูด ที่เชื่อว่าเป็นร่างของนางยมโดยที่ถูกฉีกออกเป็น 2 ซีก
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก PointAsia

สำหรับพื้นที่บริเวณเกาะสัตกูดและเกาะโครำนั้น เป็นที่หลบคลื่นลมพายุของเรือที่แล่นผ่านบริเวณแถบนี้มาช้านาน ดังปรากฏในแหล่งข้อมูลต่างๆ ซึ่งกล่าวถึงประวัติการค้นพบถ้ำพระยานคร ความตอนหนึ่งว่า *"...ถ้ำพระยานคร ค้นเจอโดยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช เมื่อครั้งเดินทางเข้าเมืองหลวง แต่เจอพายุฝนถล่มลงมาอย่างหนัก จึงหาที่หลบพายุ และมาเจอถ้ำพระยานครแห่งนี้ จึงให้หยุดพัก..."* (นายหัวไทร, 19 เมษายน 2551) แสดงให้เห็นว่าเกาะโครำและเกาะสัตกูดซึ่งเป็นเกาะที่มีลักษณะยาวขวางทางลมเป็นแนวปะทะคลื่นลมในทะเลช่วยให้บริเวณระหว่างเกาะกับแผ่นดินเป็นที่หลบคลื่นลมพายุพักเรือได้ดี

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่า ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากอนุภาคของนิทานที่เกี่ยวกับการเสียชีวิตของตัวละครสำคัญ 4 คน ล้วนมีอยู่จริงในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ซึ่งผู้แต่งนิทานเรื่องนี้น่าจะสามารถหยิบยืมมาใช้เป็นวัตถุดิบในการเริ่มเรื่องได้สะดวก ซึ่งไม่ปรากฏภูมิลักษณ์ที่เกิดจากอนุภาคของนิทานที่เกี่ยวกับการเสียชีวิตของตัวละครในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเลย

Copyright by Mahidol University

5.2.2 ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากสิ่งของต่างๆ

ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากสิ่งของต่างๆ ได้แก่ เขาเพชรพลอย เขาตะเกียบ เกาะสิงโต เขากะโหลก เขาสามร้อยยอด อ่าวน้อย เขาคอม้า แหลมเป้ง เขาช่องกระจก เกาะหลัก เกาะหมอน เกาะร่ม เขาล้อมหมวก ดอนไห เกาะทะลุ เกาะร้านเป็ด เกาะร้านไก่ และเกาะสาก

จากรายชื่อสถานที่ทั้งหมดข้างต้น พอจะแบ่งสถานที่ต่างๆ ได้เป็นกลุ่ม โดยเริ่มจากกลุ่มของ อ่าวน้อย เขาคอม้า และ แหลมเป้ง ซึ่งทั้ง 3 แห่งนี้ เป็นภูมิลักษณ์ย่อยที่อยู่ในพื้นที่เชิงเขาตาม่องล่าย

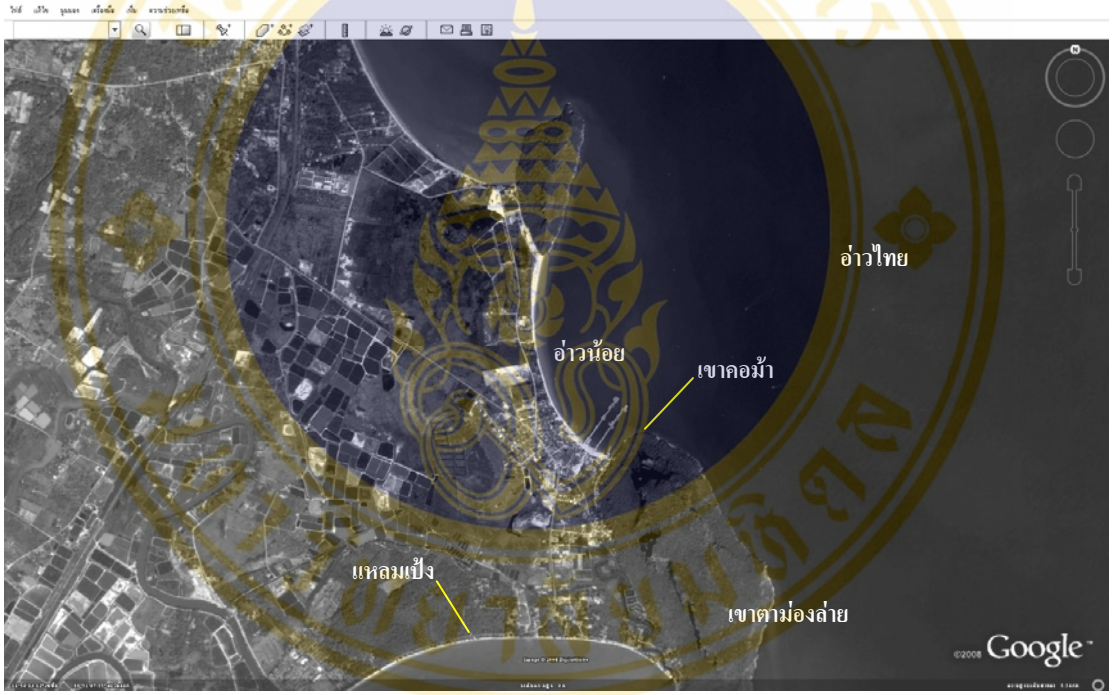

ภาพที่ 5-5 : แสดงให้เห็นบริเวณที่ตั้งของอ่าวน้อย แหลมเป้ง และเขาคอม้า
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

อ่าวน้อย เป็นชายทะเลที่มีความยาวของชายฝั่งสั้นกว่าอ่าวประจวบคีรีขันธ์ทางด้านใต้ และอ่าวคั่นกะไดทางด้านเหนือ จึงได้ชื่อว่าอ่าวน้อย มีสภาพพื้นท้องน้ำที่ค่อนข้างลึกเหมาะสำหรับการเทียบเรือขนาดใหญ่ อ่าวน้อยจึงเป็นบริเวณที่เหมาะสำหรับการตั้งชุมชนประมงชายทะเล

แหลมเป้ง ก็มีลักษณะเป็นส่วนของแผ่นดินขนาดย่อมที่เคยเป็นบริเวณที่ยื่นออกมาในอ่าวประจวบคีรีขันธ์ ปัจจุบันแหลมเป้งได้รับการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลของคลื่นทะเลจนแหลมเป้ง

Copyright by Mahidol University

กลายเป็นเพียงหาดทรายที่กลมกลืนไปกับชายหาดของอ่าวประจวบคีรีขันธ์แล้ว เนื่องจากบริเวณนี้เป็นบริเวณน้ำตื้นในอ้อมเขาของเขาตาม่องล่ายจึงเป็นที่จอดเรือหลบคลื่นลมแรงได้ดี แหลมเป้งจึงน่าจะเป็น พื้นที่หลบภัยธรรมชาติ และตั้งชุมชนประมงในอดีตเช่นเดียวกับอ่าวน้อย

ส่วน *เขาคอม้า* เป็นเพียงโขดหินขนาดเล็กเชิงเขาตาม่องล่าย ไม่มีผลใดๆ กับการตั้งชุมชน การเดินเรือ หรือหมายแหล่งประมง จึงมีข้อสังเกตว่า เขาคอม้าเป็นภูมิลักษณ์ที่สังเกตได้เฉพาะในชุมชนอ่าวน้อยเท่านั้น และปรากฏเป็นอนุภาคอยู่ในสำนวนของคุณลุงวิเศษเพียงสำนวนเดียว จึงน่าจะถูกนำมาแต่งเติมเพิ่มเข้าไปในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในภายหลัง

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ เขากะโหลก เขาช่องกระจก เขาล้อมหมวก เกาะหลัก เกาะหมอน เกาะร่ม เกาะจาน และเกาะสาก ซึ่งเป็นกลุ่มสถานที่ที่มีรูปร่างรูปทรงคล้ายกับสิ่งที่ปรากฏเป็นชื่อของภูมิลักษณ์นั้น ส่วนใหญ่แล้วเป็นจุดเด่นทางภูมิศาสตร์ที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ขึ้นให้คนในท้องถิ่นได้จินตนาการไปถึงสิ่งของที่ใช้ในชีวิตประจำวันของตน

เขากะโหลก หมายถึง กะโหลกมะพร้าวที่ใช้ตักน้ำล้างเท้าก่อนเข้าบ้าน *เขาช่องกระจก* หมายถึง กระจกที่ใช้ส่องหน้าทั่วไป *เกาะหลัก* หมายถึง หลักที่ใช้ปักโยงเรือในทะเล *เกาะหมอน* หมายถึง หมอนที่ใช้ประกอบในพิธียกขันหมาก *เกาะร่ม* หมายถึง ร่มบังแดดที่กางมาในขบวนแห่ขันหมาก *เกาะจาน* หมายถึง จานสำหรับใส่อาหารที่ใช้ประจำในครัวเรือน และ *เกาะสาก* หมายถึง สากกะเบือ ที่ใช้ในการตำแป้งเพื่อทำขนมจีน ซึ่งเกาะสากมีหลายเกาะด้วยกัน คุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวบ้านอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ บอกว่า มี 2 เกาะ เกาะหนึ่งอยู่ในจังหวัดชุมพร อีกเกาะหนึ่งอยู่ในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นสำนวนเดียวที่ระบุภูมิลักษณ์ในจังหวัดนราธิวาสด้วย และเมื่อถามท่านถึงเกาะสากในจังหวัดชลบุรี ท่านก็บอกว่า สากมีหลายอัน เนื่องจากงานบุญมักมีการตำขนมจีนหลายครก ซึ่งเป็นการหาทางออกที่ดีประการหนึ่ง และการหาทางออกแบบนี้เป็นวิธีหนึ่งที่ผู้เล่าใช้ในการทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เกิดสำนวนใหม่ขึ้น โดยมีความแตกต่างในรายละเอียดบางประการจากสำนวนที่ผู้นั้นได้รับฟังมา

ส่วน *เขาล้อมหมวก* เป็นภูมิลักษณ์ที่มีความโดดเด่นที่สุดในบรรดาภูมิลักษณ์กลุ่มนี้ เนื่องจากเป็นภูเขาหินปูนสูงเด่นกว่าภูมิลักษณ์ใดเหนืออ่าวประจวบคีรีขันธ์ มีรูปร่างรูปทรงคล้ายหมวกเจ๊ก มองเห็นได้จากระยะไกลได้ชัดเจน ทำให้เขาล้อมหมวกเป็นหมายทางการเดินเรือได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังเป็นหมายของการตั้งชุมชน และการประมงด้วย ทั้งนี้จากคำบอกเล่าของคุณลุง

Copyright by Mahidol University

วิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) บอกไว้อีกว่า *"...ออกทะเลไปเรื่อยๆ จะเห็นเขาตะนาวศรีค่อยๆ ใหญ่ขึ้นอยู่เบื้องตะวันตกหลังเขาล้อมหมวก พอเห็นยอดเขาล้อมหมวกเหลือแค่กล่องไม้ขีด ก็ถึงหมายจับปลาแล้ว..."* ดังนั้นภูมิลักษณ์ของสถานที่ต่างๆ ในกลุ่มนี้จึงมีความสำคัญในแง่ของรูปร่างรูปทรงเป็นหลัก บางแห่งเป็นหมายทางการประมง หมายทางการเดินเรือ และบางแห่งเป็นหมายที่ตั้งชุมชน โดยบางแห่งมีคุณสมบัติหลายประการในสถานที่เดียว

ภาพที่ 5-6 : ความสูงเด่นสะดุดตาของเขาล้อมหมวก ที่คนท้องถิ่นใช้เป็นหมายทางทะเล

กลุ่มที่ 3 ได้แก่ เขาตะเกียบ เกาะร้านเป็ด เกาะร้านไก่ และเกาะสิงโต ภูมิลักษณ์กลุ่มนี้เป็นสถานที่ที่ไม่มีรูปร่างรูปทรงอย่างชื่อที่ปรากฏ

เขาตะเกียบ ที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไม่ได้มีรูปร่างรูปทรงเหมือนตะเกียบเลย แต่ก็ได้รับการให้ชื่อนี้ ประกอบกับเขาตะเกียบเป็นภูเขาขนาดย่อมที่ยื่นส่วนของแผ่นดินออกไปในทะเล ด้านเหนือเป็นชายหาดขาว น้ำตื้น เหมาะแก่การเล่นน้ำ ไปจนถึงบ้านแหลมหิน หรือหัวหิน ใกล้กับเขาตะเกียบด้านนี้มีชุมชนชื่อว่าชุมชนตะเกียบ และทางด้านใต้มีคลองตะเกียบสำหรับเรือประมงเข้ามาหลบคลื่นลมแรงได้ นอกจากนั้นหน้าเขาตะเกียบยังมีกองหินใต้น้ำ ที่มีระดับยอดหินปริ่มน้ำ เรียกว่า "หินเสา" ตั้งอยู่ไม่ห่างจากปลายเขาตะเกียบนัก เป็นแหล่งสัตว์น้ำที่ชาวประมงแถบนี้รู้จักดี ดังนั้นเขาตะเกียบจึงเป็นหมายทางการประมงและหมายที่ตั้งชุมชน

Copyright by Mahidol University

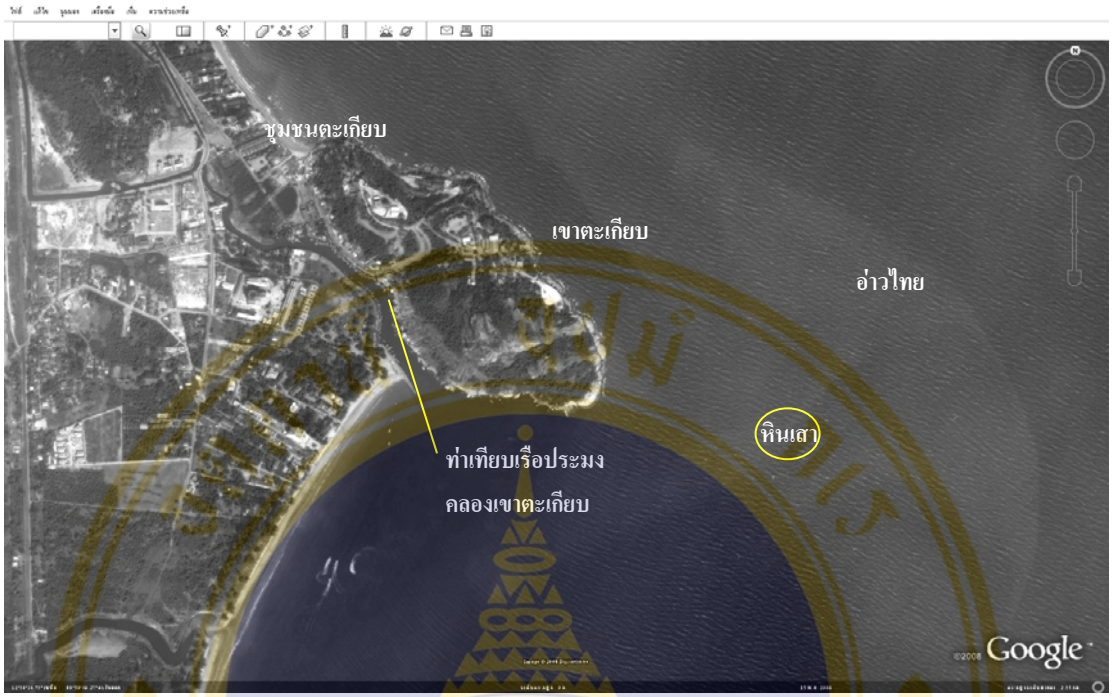

ภาพที่ 5-7 : แสดงการใช้ประโยชน์พื้นที่เชิงเขาตะเกียบในปัจจุบัน
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

เกาะร้านเป็ด และ *เกาะร้านไก่* ทั้ง 2 เกาะ เป็นเกาะขนาดเล็กคล้ายโขดหินขนาดใหญ่บนไหล่ทวีปนอกชายฝั่งอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร เป็นแหล่งประมงพื้นบ้านที่ดีแห่งหนึ่งในพื้นที่บริเวณนี้ แต่ทั้ง 2 เกาะ ไม่ได้มีรูปร่างรูปทรงเหมือนร้านเป็ดร้านไก่เลย การเป็นโขดหินกลางทะเลลึกจึงเป็นอุปสรรคในการเดินเรือที่ชาวประมงและเรือสินค้าต้องให้ความระมัดระวัง ไม่ให้ชนและเกิดความเสียหายขึ้นกับเรือ เกาะร้านเป็ด และเกาะร้านไก่ จึงเป็นหมายทางการประมง และหมายในการเดินเรือด้วย

ส่วน *เกาะสิงโต* นั้น ในแผนที่ Mapguide และแผนที่อีกหลายแห่ง ระบุว่าเกาะนี้ชื่อ “เกาะทราย” (แมพไกด์, 21 เมษายน 2551) ดังนั้นชื่อเกาะสิงโตจึงเป็นชื่อที่ถูกตั้งขึ้นภายหลัง เกาะสิงโตถูกมองว่ามีส่วนคล้ายกับสิงโตนอนหมอบอยู่เหนือพื้นน้ำทะเล จึงมีความเป็นไปได้ว่าเกาะสิงโต น่าจะถูกนำมาเพิ่มเติมในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามองล่าย บางสำนวนในภายหลัง เกาะสิงโตจึงเป็นเพียงสถานที่ที่มีรูปร่างรูปทรงคล้ายกับชื่อที่ถูกตั้งขึ้น และมีความเป็นไปได้ด้วยว่า ขณะที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้กำลังแต่งเนื้อเรื่องคงจะไม่ได้นำชื่อของเกาะทรายเข้าไว้ในนิทาน ส่วนสิงโตน่าจะถูกนำมาเพิ่มเข้ามาในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ภายหลัง

Copyright by Mahidol University

กลุ่มที่ 4 ได้แก่ เขาเพชรพลอยหรือเขาหัวแก้วหัวแหวน เขาสามร้อยยอด ดอนไห และเกาะทะลุ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มภูมิลักษณ์ที่มีความหลากหลายในพื้นที่ต่างๆ

เขาเพชรพลอย หรือ เขาหัวแก้วหัวแหวน ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรี ในท้องที่ตำบลท่าไม้รวก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน ห่างฝั่งทะเลมาก ไม่สามารถสังเกตได้จากทะเล เขาเพชรพลอยหรือเขาหัวแก้วหัวแหวนจึงไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในช่วงเริ่มแต่งนิทาน แต่อาจถูกนำเข้ามาเพิ่มในบางสำนวนภายหลัง

สำหรับ *เขาสามร้อยยอด* เป็นเทือกเขาหินปูนขนาดใหญ่ ขนานในแนวเหนือใต้ไปกับชายฝั่งอ่าวไทย มียอดแหลมของภูเขาหลายยอด เป็นที่มาของชื่อสามร้อยยอด เมื่อมองจากระยะไกลเส้นขอบของยอดเขาสามร้อยยอดจะหยึกหยักคล้ายกับขันหมาก จึงได้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า “เขาขันหมาก” ซึ่งอาจถือได้ว่าเทือกเขาตาม่องล่ายเป็นหมายทางการเดินเรือ

ส่วน *ดอนไห* เป็นแหล่งโบราณคดีใต้น้ำ อยู่ในบริเวณด้านตะวันออกของเขาคลองวาฬ ที่ถูกค้นพบโดยชาวประมงลากอวนชายฝั่งได้ไหโบราณ ต่อมากรมศิลปากรได้เข้ามาสำรวจและประกาศเป็นแหล่งโบราณคดีใต้น้ำในแถบนี้ ดังนั้นดอนไหจึงไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในขณะที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้น

สำหรับ เกาะทะลุ เป็นเกาะขนาดค่อนข้างใหญ่อยู่กลางทะเลอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่หัวเกาะด้านตะวันออกเฉียงเหนือ มีช่องโหว่ขนาดใหญ่เกิดจากการพังทลายของผนังเกาะ 2 ด้านทะลุถึงกัน กลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเกาะนี้ จึงไม่ได้ถูกให้ชื่อเป็นสิ่งของอื่นแต่ใช้ชื่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับเกาะนี้ตามธรรมชาติโดยตรง เรียกเกาะนี้ว่า “เกาะทะลุ” กลายเป็นหมายสำคัญในการเดินเรือในแถบเมืองบางสะพานมาแต่โบราณ

ยังมีภูมิลักษณ์ที่น่าสนใจในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกอีกหลายแห่งที่ถูกบรรจุชื่อไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนเนื้อนิทานให้มีความสอดคล้องกับสภาพทั่วไปของท้องถิ่น เกิดเป็นสำนวนใหม่ของจังหวัดที่ตั้งอยู่บนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ตั้งแต่จังหวัดตราดจนถึงจังหวัดชลบุรี โดยจะขอให้ข้อมูลเพิ่มเติมบางประการเป็นรายจังหวัดดังนี้

Copyright by Mahidol University

จังหวัดตราด ครอบคลุมสถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ แหลมงอบ เกาะกระบุง และเกาะหมาก โดยศึกษาจากที่ตั้งของสถานที่สำคัญ 4 แห่งได้แก่ เมืองตราด แหลมงอบ เกาะช้าง และเกาะหมาก จะเห็นว่า เมืองตราดตั้งอยู่ริมแม่น้ำตราด ลึกเข้าไปในแม่น้ำพอสมควร ชุมชนบนเกาะช้าง ที่ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะ ก็เป็นชุมชนท่าเรือหรือด่านการค้าทางทะเลที่สำคัญดังที่ทราบแล้ว ดังนั้นการคมนาคมติดต่อระหว่างเมืองตราดกับเกาะช้าง จึงค่อนข้างจะเป็นความต้องการของคนท้องถิ่นเนื่องจากความต้องการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับสำเภาจีน แต่การเดินทางจากเมืองตราดไปยังเกาะช้าง ต้องแล่นเรืออ้อมแหลมศอกซึ่งใช้เวลาและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก และการใช้เรือเล็กแล่นผ่านล่องน้ำลึกด้านตะวันออกของเกาะช้างเป็นเรื่องค่อนข้างอันตราย เมื่อคนท้องถิ่นเห็นถึงความลำบากนั้น จึงคิดหาทางที่จะอำนวยความสะดวกให้ดีกว่าเดิม จึงตั้งท่าเรือขึ้นที่แหลมงอบ เพราะเป็นจุดที่ใกล้กับบ้านด่านที่เกาะช้าง มีความสะดวกในด้านการเดินทางที่มีระยะใกล้กว่าเดินทางโดยเรือจากเมืองตราด ช่วยหล่นระยะทางและใช้เวลาน้อยกว่ารวมทั้งไม่ต้องเสี่ยงอันตรายมากเกินไป ส่วนการเดินทางจากเมืองตราดมายังแหลมงอบใช้การเดินทางทางบกในระยะทางเพียงประมาณ 15 กิโลเมตร (วัดระยะโดยประมาณโดยเครื่องมือวัดระยะของ www.PointAsia.com) ซึ่งมีความสะดวกกว่าทางเรือ จากนั้นแหลมงอบก็ได้รับการพัฒนาให้เป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้นมีผู้คนมาอาศัยอยู่มากขึ้นจนสามารถจัดตั้งเป็นเมืองใหญ่ระดับอำเภอได้ในที่สุด ดังนั้น แหลมงอบ จึงน่าจะถูกเลือกด้วยเหตุผลการเป็นชุมชนสำคัญในเส้นทางเดินเรือ และชื่อของแหลมงอบเอง ซึ่งงอบเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่คนท้องถิ่นนิยมใช้เป็นประจำในชีวิตประจำวันและรู้จักดีอยู่แล้ว ส่วน เกาะหมาก ก็เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนเกาะ จึงน่าจะถูกเลือกด้วยเหตุผลของการเป็นชุมชนสำคัญในเส้นทางเดินเรือ และชื่อของเกาะหมากเอง ซึ่งหมากเป็นของขบเคี้ยวที่คนท้องถิ่นนิยมเคี้ยวกันเป็นประจำในชีวิตประจำวันของคนไทยสมัยก่อน และ เกาะกระบุง เป็นเกาะขนาดเล็ก ในตำบลเกาะช้างใต้ กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด หากมองทางด้านกายภาพของเกาะกระบุง แทบจะไม่มีความน่าสนใจในแง่ของการเป็นที่ตั้งของชุมชนหรือแหล่งประมงที่มีสัตว์ทะเลชุกชุม แต่ถ้าหากพิจารณาจากแผนที่ที่ตั้งระหว่างเกาะช้าง แหลมงอบ เกาะหมาก และเกาะกระบุง จะพบว่า เกาะกระบุงตั้งอยู่เกือบจะกึ่งกลางเส้นทางเดินเรือระหว่างเกาะหมากกับแหลมงอบหรือบ้านด่านใหม่บนเกาะช้าง ประกอบกับเกาะกระบุงมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีสันฐานกลมคล้ายกระบุง คนเดินเรือในเส้นทางนี้จึงอาจใช้เกาะกระบุงเป็นจุดสังเกตว่าเดินทางมาได้ครึ่งทางแล้วก็เป็นได้ เกาะกระบุง จึงน่าจะถูกเลือกด้วยเหตุผลของการเป็นจุดกึ่งกลางในเส้นทางเดินเรือระหว่างเกาะหมากกับแหลมงอบและบ้านด่านใหม่บนเกาะช้าง ประกอบกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่คล้ายกระบุง และชื่อของเกาะกระบุงเอง ซึ่งกระบุงเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่คนท้องถิ่นนิยมใช้เป็นประจำในชีวิตประจำวันและรู้จักดีอยู่แล้ว

Copyright by Mahidol University

จังหวัดจันทบุรี ครอบคลุมสถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทาพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จำนวน 2 แห่งได้แก่ เกาะนมสาว และคุ้งกระเบน จะเห็นว่า เกาะนมสาว เป็นเกาะขนาดย่อมอยู่ในทะเลแถบปากน้ำแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ถือเป็นส่วนสำคัญของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เนื่องจากเป็นอีกส่วนหนึ่งของร่างนางยมโดย ซึ่งจะขาดไปไม่ได้ เพราะมีอีกซีกหนึ่งทางชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกด้วย คือ เกาะนมสาว ในอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สำหรับขนาดของเกาะนั้นเป็นเกาะขนาดย่อมไม่มีชุมชนตั้งอยู่ แต่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์คล้ายกับหน้าอกหญิงสาว จึงถือเป็นจุดเด่นที่น่าสนใจ ที่ทำให้ผู้ผูกนิทานเรื่องนี้ไม่สามารถข้ามไปได้ และจากตำแหน่งที่ตั้งของเกาะนมสาว อาจเป็นหมายบอกตำแหน่งในเส้นทางเดินเรือแถบนี้ว่าบริเวณนี้คือปากน้ำแหลมสิงห์เส้นทางสู่เมืองจันทบุรีนั่นเอง ดังนั้นเกาะนมสาว จึงน่าจะถูกเลือกด้วยเหตุผลของการมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่โดดเด่นคล้ายหน้าอกของหญิงสาว และการเป็นหมายทางทะเลในเส้นทางเดินเรือที่บอกตำแหน่งของสถานที่สำคัญด้วย ส่วน คุ้งกระเบน ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี มีลักษณะเป็นชายฝั่งที่เว้าลึกเข้าไปในแผ่นดินกลายเป็นคุ้งน้ำกว้าง ปากทางด้านทะเลเปิดเป็นส่วนแคบขนาบด้วยภูเขาทั้งสองด้าน ภายในเป็นแอ่งน้ำกว้าง บนชายฝั่งมีสภาพเป็นป่าชายเลนที่เป็นแหล่งอนุบาลและ เพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติ ดังนั้น คุ้งกระเบนจึงเป็นแหล่งประมงที่สำคัญแห่งหนึ่งในทะเลแถบนี้ ที่น่าสังเกตคือ คุ้งกระเบน เป็นชื่อของสถานที่ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายเฉพาะสำนวนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก หากสังเกตจากแผนที่ทางเข้าคุ้งกระเบนเป็นเพียงช่องแคบๆ เท่านั้น ซึ่งอาจไม่เป็นที่สนใจของการเดินเรือขนาดใหญ่ แต่บริเวณนี้เป็นที่รู้จักดีของคนในท้องถิ่น ดังนั้น คุ้งกระเบน จึงน่าจะถูกเลือกด้วยเหตุผลของการมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่โดดเด่นคล้ายสัตว์ทะเล และการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติที่สำคัญด้วย แต่การถูกเลือกดังกล่าว เป็นเพียงการเลือกโดยผู้รู้ของท้องถิ่นแถบชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเท่านั้น ทำให้ไม่ปรากฏชื่อคุ้งกระเบนในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกเลย

จังหวัดระยอง ครอบคลุมสถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย 2 แห่ง ได้แก่ เกาะทะลุ และหาดแม่รำพึง โดยที่ เกาะทะลุ เป็นเกาะที่อยู่ห่างฝั่งมากที่สุดของอุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง มีลักษณะของการกัดเซาะพังทลายกลายเป็นช่องกว้างทะลุผนังเกาะจากด้านหนึ่งไปสู่อีกด้านหนึ่ง เป็นจุดสังเกตที่ทราบได้ทันทีว่าเป็นเกาะทะลุ บริเวณใกล้กับเกาะทะลุมีกองหินใต้น้ำ ที่เรียกว่า “หินกลางร่อง” เป็นแหล่งประมงสำคัญของท้องถิ่นและ บริเวณที่อยู่ใกล้ชายฝั่งจังหวัดระยองเป็นเขตน้ำตื้น เรือขนาดใหญ่จึงไม่ควรเดินเรือเข้าไปผ่านร่องน้ำระหว่าง เกาะเสม็ดและปลายเขาแหลมหญ้า ดังนั้นเกาะทะลุจึงเป็นหมายบอกทั้งแหล่งประมงท้องถิ่นและเป็นหมายบอกเส้นทางเดินเรือขนาดใหญ่ก่อนถึงเกาะเสม็ด ที่น่าสังเกตคือ เกาะทะลุ เป็น

Copyright by Mahidol University

ชื่อของสถานที่ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ทั้งสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก และฝั่งตะวันตก เนื่องจากมีเกาะทะลุอีกแห่งที่อำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หากสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกอ้างถึงเกาะทะลุ ก็จะหมายถึงเกาะทะลุที่อยู่ในทะเลจังหวัดระยอง ไม่มีความเกี่ยวข้องข้ามพื้นที่กัน แม้ตาม่องล่ายจะขว้างสากออกไปหลายอันตามที่ คุณลุงวิเศษ ปานน้อย บอก แต่เกาะทะลุของจังหวัดระยองไม่ได้เกิดจากการกระทบของสาก เหมือนเกาะทะลุของอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แต่เป็นฉมวกที่ตาม่องล่ายพุ่งไปเพื่อหวังล่าปลากระเบนที่ว่ายน้ำหนีตายไปกลายเป็นคุ้งกระเบนในจังหวัดจันทบุรี เกาะทะลุ ของชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกจึงน่าจะถูกเลือกด้วยเหตุผลของการมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่โดดเด่นโดยมีช่องโหว่ทะลุขนาดใหญ่เป็นที่สังเกต และการเป็นหมายแหล่งสัตว์น้ำตามธรรมชาติที่สำคัญด้วย แต่การถูกเลือกดังกล่าวเป็นเพียงการเลือกโดยผู้รู้ของท้องถิ่นแถบชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเท่านั้น ส่วนหาดแม่รำพึงเป็นชายหาดที่มีชื่อเสียงของอำเภอเมือง จังหวัดระยอง คนท้องถิ่นเรียกว่า “ก้นอ่าว” เป็นชายฝั่งทะเลที่ได้รับอิทธิพลของลมมรสุม ที่ทำให้ชายหาดแหว่งเว้าลึกเข้าไปในแผ่นดินช่วงปลายของชายหาดทำให้บริเวณปลายชายหาดมีความโค้งตามแนวเขาแหลมหญ้า และเป็นที่ตั้งของบ้านก้นอ่าวด้วย ชายฝั่งบริเวณนี้เป็นแนวรับลมมรสุมจึงมีคลื่นลมแรงในบางฤดูกาล ทำให้มีความยากลำบากในการนำเรือเข้าฝั่ง และเมื่อเกิดคลื่นลมแรงยิ่งทำให้มีโอกาสเกิดอันตรายได้ง่ายหากไม่ระมัดระวัง หาดแม่รำพึงมีคำว่า “รำพึง” ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกตัวละครที่เป็นภรรยาของตาม่องล่าย เหมือนกันทุกสำนวน แต่ภูมิลักษณ์ที่มีคำว่ารำพึงที่ปรากฏชื่อเป็นสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก เรียกว่า “หาดแม่รำพึง” แต่ในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก เรียกภูมิลักษณ์ที่ใช้ชื่อรำพึงว่า “เขาแม่รำพึง” ดังนั้น หาดแม่รำพึง ของชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก จึงน่าจะถูกเลือกด้วยเหตุผลของการมีลักษณะของความยากลำบากในการนำเรือเข้าฝั่งในบริเวณนี้ แต่การถูกเลือกดังกล่าว เป็นเพียงการเลือกโดยผู้รู้ของท้องถิ่นแถบอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเท่านั้น

จังหวัดชลบุรี ครอบคลุมสถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จำนวน 9 แห่ง โดยที่มีผู้รู้หลายท่านอ้างว่าเกาะนมสาวข้างหนึ่งนั้นตั้งอยู่ที่อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์แน่นอน แต่อีกข้างเป็นส่วนที่ค่อนข้างสับสน เพราะผู้รู้บางท่านระบุว่า เกาะนมสาวอีกข้างหนึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดชลบุรี แต่จะการสืบค้นไม่พบข้อมูลใดที่ระบุว่ามีเกาะนมสาวที่ตั้งอยู่ในจังหวัดชลบุรี สำหรับเกาะครก และ เกาะสาก เป็นเกาะ 2 แห่งที่อยู่ในหมู่เกาะล้าน หน้าอ่าวพัทยา จังหวัดชลบุรี เป็นเกาะที่มีขนาดเล็ก ไม่พบข้อมูลความสำคัญในเชิงการประมงหรือการตั้งถิ่นฐานหรือเป็นหมายใดๆ ในอดีต ดังนั้นทั้งสองเกาะจึงมีชื่อที่สอดคล้องกับของใช้ภายในบ้าน เมื่อตาม่องล่ายและยายรำพึงทะเลาะกัน ครกกับสากก็ถูกขว้างปากันด้วย ข้อที่น่าสังเกตคือ ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง

Copyright by Mahidol University

ตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก มีทั้งเกาะครกและเกาะสากคู่กัน แต่สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกกลับปรากฏเพียงเกาะสากเท่านั้น ดังนั้น เกาะครก และ เกาะสาก สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก จึงน่าจะถูกเลือกด้วยเหตุผลของการมีชื่อที่สอดคล้องกับสิ่งของเครื่องใช้ในบ้านเรือน แต่การถูกเลือกดังกล่าว เป็นเพียงการเลือกโดยผู้รู้ของท้องถิ่นแถบอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเท่านั้น นอกจากนั้นยังมี เกาะพระ เกาะเณร เกาะนางรำ เกาะโรงหนังโรงโขน เกาะยายจัน และเกาะยายจวง เกาะเหล่านี้มีที่ตั้งอยู่ในอ่าวสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ความสำคัญของพื้นที่บริเวณนี้คือเป็นบริเวณที่เป็นจุดสังเกตของการเดินเรือที่เดินทางมาจากทิศตะวันออกต้องเปลี่ยนทิศทางขึ้นเหนือเพื่อไปยังกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงเทพฯ หรือถ้าหากไม่ไปกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงเทพฯ โดยแล่นเรือตรงต่อไปทางตะวันตก ก็จะเข้าสู่เมืองเพชรบุรี ที่ตั้งอยู่ชายฝั่งตะวันตกของอ่าวไทย และหากออกมาจากอยุธยาหรือกรุงเทพฯ เมื่อถึงบริเวณนี้ต้องเปลี่ยนทิศไปทางตะวันออกเพื่อออกสู่ทะเลจีนใต้ต่อไป ถือเป็นบริเวณที่มีความสำคัญ และประกอบไปด้วยหมู่เกาะน้อยใหญ่จำนวนมาก ถือเป็นหมายทางการเดินเรือที่สำคัญแห่งหนึ่ง ดังนั้น บรรดาเกาะต่างๆ ในอ่าวสัตหีบ จึงน่าจะถูกเลือกด้วยเหตุผลของการมีชื่อที่สอดคล้องกับสถานที่และบุคคล และยังเป็นหมายสำคัญของการเดินเรือ แต่การถูกเลือกดังกล่าว เป็นเพียงการเลือกโดยผู้รู้ของท้องถิ่นแถบอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเท่านั้น

จากข้อมูลทั้งหมดข้างต้น ทำให้เห็นว่าผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องลาย และผู้รู้ในท้องถิ่นที่ได้ปรับแต่งเนื้อหานิทานให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นตน ได้นำวัตถุดิบท้องถิ่นมาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายได้อย่างดียิ่ง วัตถุดิบที่นำมาใช้นั้นเป็นวัตถุดิบ 2 ประเภท คือ วัตถุดิบทางวัฒนธรรม อันได้แก่ วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ การประพฤติปฏิบัติตนของคนในท้องถิ่น การเดินเรือ การประมง และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และ วัตถุดิบทางธรรมชาติ อันได้แก่ ภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นต่างๆ ที่มีความสอดคล้องเกี่ยวพันกับวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายกลายเป็นงานที่สร้างสรรค์ได้อย่างยอดเยี่ยมชิ้นหนึ่ง ซึ่งการนำวัตถุดิบท้องถิ่นมาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ

1) ความมีเอกลักษณ์ทางด้านรูปทรงของภูมิลักษณ์ที่มีนัยสอดคล้องกับเนื้อเรื่องในนิทานพื้นบ้าน

2) การใช้ภูมิลักษณ์เป็นหมายในการเดินเรือเพื่อการค้าทางทะเล

3) การใช้ภูมิลักษณ์เป็นหมายสำหรับการประมงพื้นบ้าน และ

4) การตั้งถิ่นฐานโดยอาศัยภูมิลักษณ์เป็นกำบังจากภัยธรรมชาติ

Copyright by Mahidol University

5.3 เหตุแห่งการเกิดนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

จากการที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกแต่งขึ้น แล้วกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ามาจนถึงปัจจุบัน การสร้างสิ่งใดให้เกิดคุณค่าแก่ท้องถิ่นได้นั้น น่าจะมีสิ่งเร้าบางอย่างที่ช่วยจุดประกายความคิดของผู้สร้างให้มุ่งมั่นสรรสร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ขึ้นมา และต้องมีความมุ่งมั่นอย่างมาก โดยสังเกตได้จากการร้อยเรียงเรื่องราวอย่างลงตัวในทุกรายละเอียดชวนให้ผู้ฟังติดตามทุกระยะของการเล่าจบจนถึงตอนจบของนิทาน แล้วอะไรคือจุดประสงค์ในการสร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ขึ้นมา? การหาคำตอบคงต้องย้อนกลับไปพิจารณาเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ก็จะสามารถเข้าใจได้โดยง่าย ซึ่งหากฟังอย่างเดียวก็จะได้รับความเพลิดเพลิน และความรู้บางประการ แต่ถ้าหากฟังด้วยความตั้งใจและคิดตามก็จะเห็นความงดงามของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกบรรจุไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ด้วย

ก่อนการแต่งนิทานพื้นบ้าน ผู้แต่งควรวางโครงเรื่องขึ้นมาก่อน จากนั้นก็เพิ่มรายละเอียด หยิบจับสิ่งที่มีความสอดคล้องกัน ปะติดปะต่อจนกลายเป็นนิทานพื้นบ้านที่สมบูรณ์ ดังนั้น หากต้องการมองถึงจุดประสงค์ของการแต่งนิทานพื้นบ้าน จึงควรศึกษาโครงเรื่องที่ต้องมีบางส่วนระบุถึงความต้องการของผู้แต่ง นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายก็เช่นกัน น่าจะมีบางส่วนของเนื้อเรื่องระบุถึงความต้องการของผู้แต่งนิทานเรื่องนี้บรรจุไว้ในโครงเรื่องด้วย ซึ่งจากการศึกษาโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ พบว่าโครงเรื่องของนิทานประกอบด้วย การเริ่มต้นจาก เกริ่นนำที่กล่าวถึงสภาพทั่วไปของท้องถิ่นที่ใช้เป็นฉากของนิทานและรายละเอียดของบุคคลในครอบครัวตาม่องล่ายและตัวละครอื่นๆ จากนั้นก็จะกล่าวถึงเนื้อเรื่องในวันที่ยกขันหมาก โดยให้รายละเอียดของขบวนขันหมากแต่ละขบวน แล้วเกิดทะเลาะกันทั้งขบวนขันหมาก และตาม่องล่ายกับยายรำพึงก็ทะเลาะขว้างปาสิ่งของกัน สิ่งของที่ขว้างปาใส่กันนั้น ไปตก ณ ที่ใดก็กลายเป็นภูมิลักษณ์หรือสิ่งอื่นๆ ในสถานที่นั้น จากนั้นเป็นการอธิบายเหตุแห่งการเสียชีวิตของตัวละครแต่ละคน และท้ายที่สุดเป็นส่วนของการให้แง่คิดและคติสอนใจ รวมไปถึงการกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ของตัวละคร 2 คน คือ ตาม่องล่าย ผู้เป็นพ่อ และนางยมโดย ผู้เป็นลูกสาวของตาม่องล่าย ซึ่งคนในท้องถิ่นยกย่องให้เป็นเจ้าพ่อตาม่องล่าย และเจ้าแม่ยมโดย ตามลำดับ เห็นได้จากความศรัทธาของคนในท้องถิ่นในการสร้างศาลเจ้าพ่อม่องล่าย ไว้ที่ชายทะเลอ่าวน้อยหนึ่งแห่ง และชายทะเลอ่าวประจวบคีรีขันธ์ตรงที่เคยเรียกว่า “แหลมเป้ง” อีกหนึ่งแห่ง ส่วนศาลเจ้าแม่ยมโดย ถูกสร้างขึ้นบนชายหาดของเกาะนมสาว อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทั้ง 3 แห่งเป็นที่เคารพสักการะของคนในท้องถิ่นตลอดมาจนปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า คนในท้องถิ่นมีความต้องการที่พึ่งทางจิตใจ ซึ่งอาจ

Copyright by Mahidol University

มาจากความต้องการในความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตชาวประมงในทะเล และความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

จากการศึกษาเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จะพบว่า เนื้อเรื่องถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลักอย่างชัดเจน ได้แก่

1. ส่วนที่เป็นเรื่องจริงมีความใกล้เคียงกับวิถีชีวิตท้องถิ่น อันได้แก่ การอธิบายถึงสภาพแวดล้อมท้องถิ่นและบุคลิกเฉพาะตัวของตัวละคร นอกจากนั้นยังเพิ่มเติมเรื่องของวิถีชีวิต เช่น การประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น ธรรมเนียมประพฤติปฏิบัติตนในสังคม การยกขันหมาก และความสัมพันธ์ในครอบครัว

2. ส่วนที่เกินจริง ไม่สามารถเป็นไปได้ อันได้แก่ การที่สิ่งของต่างๆ กลายเป็นสิ่งมีชีวิตหรือภูมิลักษณ์ตามธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น และการเสียชีวิตของตัวละคร แล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์เด่นในแต่ละท้องถิ่น

3. ส่วนที่แฝงคติสอนใจหรือแง่คิดในบทเรียนการดำเนินชีวิต เช่น การครองเรือน การครองตน การเลือกคู่ การปรึกษาหารือในครอบครัว และ การมีสติในการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีในสังคมท้องถิ่น

หากพิจารณาให้ลึกลงไปอีก จะพบว่า ส่วนที่เป็นเรื่องจริงมีความใกล้เคียงกับวิถีชีวิตท้องถิ่น (ข้อ 1) และส่วนที่แฝงคติสอนใจหรือแง่คิดในบทเรียนการดำเนินชีวิต (ข้อ 3) เป็นรายละเอียดขององค์ประกอบในส่วนต่างๆ ของนิทานพื้นบ้านที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะนำมาเพิ่มเติมเข้าไปในโครงเรื่อง สิ่งที่น่าสนใจคือการให้ความสำคัญอย่างมากในส่วนที่เกินจริง ไม่สามารถเป็นไปได้ (ข้อ 2) เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เน้นการให้ความกระจ่างในการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่ผู้แต่งนิทานไม่ได้นำความรู้ทางภูมิศาสตร์มาใช้ในการอธิบายสิ่งต่างๆ ในท้องถิ่น แต่ใช้ชุดคำอธิบายในเชิงวัฒนธรรมอันชาญฉลาดอธิบายแทน แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมีความสามารถในการ “คิดได้คิดเป็น” ดังนั้น จุดประสงค์หลักที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายถูกแต่งขึ้น แสดงให้เห็นความสอดคล้องสัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อประโยชน์ให้กับการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากสถานที่ต่างๆ ที่ถูกเลือกใช้ชื่อเข้ามาบรรจุไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่ละแห่งล้วนมีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีความสัมพันธ์

Copyright by Mahidol University

ในเชิงพื้นที่ที่จำเป็นจะต้องพิจารณาใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสถานที่ที่มีรูปร่างรูปทรงตรงกับชื่อของสถานที่นั้น 2) เส้นทางเดินเรือในอดีตที่ใช้หมายอย่างใดอย่างหนึ่งในการเดินเรือ 3) เป็นหมายแหล่งประมงที่ชุมชนใกล้เคียงใช้จับสัตว์น้ำ และ 4) การตั้งชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากภูมิลักษณ์ท้องถิ่น นอกจากนั้นยังมีสถานที่บางแห่งที่มีอยู่จริงและถูกบรรจุชื่ออยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายบางสำนวน แต่ไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เลย หรือมีความสัมพันธ์ที่น่าจะถูกเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง เช่น เกาะสิงโต เดิมชื่อ “เกาะทราย” ซึ่ง “ทราย” ไม่มีความเกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่เมื่อถูกเปลี่ยนชื่อเป็น “เกาะสิงโต” ก็สามารถนำเข้ามาเพิ่มเติมเป็นขบวนแห่งสิงโตในขันหมากของเจ้ากรุงจีน เป็นต้น และมีเพียงสถานที่แห่งเดียวที่มีชื่ออยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ที่ไม่ปรากฏว่ามีสถานที่จริง คือ เกาะนมสาวในจังหวัดชลบุรี โดยพิจารณาได้จากตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5-1 : แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ท้องถิ่น

สถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานตาม่องล่าย	ลักษณะทางภูมิศาสตร์	การตั้งชุมชน	แหล่งประมง	เส้นทางเดินเรือ	ไม่มีความสัมพันธ์	ไม่ปรากฏสถานที่จริง
จังหวัดชลบุรี						
- เกาะครก	/		/	/		
- เกาะสาก	/		/	/		
- เกาะนมสาว						/
- เกาะพระ			/	/		
- เกาะเณร			/	/		
- เกาะนางรำ			/	/		
- เกาะโรงหนังโรงโขน			/	/		
- เกาะยายจัน			/	/		
- เกาะยายจวง			/	/		
จังหวัดระยอง						
- เกาะทะลุ	/		/	/		
- หาดแม่รำพึง/ก้นอ่าว					/	
จังหวัดจันทบุรี						
- คุ้งกระเบน	/		/			
- เกาะนมสาว	/			/		
จังหวัดตราด						
- แหลมงอบ		/		/		
- เกาะหมาก		/		/		

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 5-1 : แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ท้องถิ่น (ต่อ)

สถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานตาม่องล่าย	ลักษณะทางภูมิศาสตร์	การตั้งชุมชน	แหล่งประมง	เส้นทางเดินเรือ	ไม่มีความสัมพันธ์	ไม่ปรากฏสถานที่จริง
จังหวัดตราด (ต่อ)						
- เกาะกระบุง	/			/		
จังหวัดเพชรบุรี						
- เขาเพชรพลอย/เขาหัวแก้วหัวแหวน					/	
- เขาเจ้าลาย	/			/		
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์						
- เขาตะเกียบ		/	/			
- เกาะสิงโต/เกาะทราย	/				/	
- เขากะโหลก	/			/		
- เกาะนมสาว	/		/			
- เขาสามร้อยยอด/เขาขันหมาก	/			/		
- เขาตาม่องล่าย	/	/	/	/		
- เขาคอม้า	/					
- เขาช่องกระจก	/					
- เกาะหลัก	/	/		/		
- เกาะร่ม	/					
- เกาะหมอน/เกาะหลา เกาะไหหลำ	/					
- เขาล้อมหมวก	/	/	/	/		
- เขา(วัว)ตาเหลือก	/				/	
- ดอนไห					/	
- เกาะจาน	/			/		
- เขาแม่รำพึง		/		/		
- เกาะทะลุ	/			/		
จังหวัดชุมพร						
- เกาะร้านเป็ด			/	/		
- เกาะร้านไก่			/	/		
- เกาะสาก	/		/			
จังหวัดนราธิวาส						
- เกาะสาก/เกาะยาว					/	

Copyright by Mahidol University

จากตารางพอจะสรุปได้ ดังนี้

1) สถานที่ที่มีความโดดเด่นทางด้านรูปร่างรูปทรง ที่คล้ายกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จำนวน 22 แห่ง

2) สถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับการตั้งชุมชน จำนวน 7 แห่ง

3) สถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งประมงพื้นบ้าน จำนวน 17 แห่ง

4) สถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับเส้นทางเดินเรือในอดีต จำนวน 24 แห่ง

5) สถานที่ที่ถูกนำมาเพิ่มเติมภายหลังหรือไม่สัมพันธ์กับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ จำนวน 6 แห่ง

6) สถานที่ที่ไม่มีอยู่จริง จำนวน 1 แห่ง

จะเห็นว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีความสัมพันธ์กับเส้นทางการเดินเรือมากที่สุด ซึ่งพิจารณาจากภูมิลักษณ์ทั้งหมดที่ปรากฏในทุกสำนวน ดังนั้น หากมองในภาพรวมแล้ว จุดประสงค์ของการสร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จะให้ความสำคัญกับการช่วยบอกทิศทางและตำแหน่งของแนวหินที่ควรหลีกเลี่ยง ซึ่งสนับสนุนทางด้านความสัมพันธ์ทางการค้าสำเภากับชาวจีน

หากพิจารณาเพียงการเริ่มต้นของการสร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ระบุว่าต้นกำเนิดอยู่ที่บริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์ จึงจำเป็นต้องตัดข้อมูลภูมิลักษณ์ของชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ออกไป ให้เห็นความตั้งใจจริงๆ ของผู้แต่งที่มองภูมิลักษณ์ท้องถิ่นในบริเวณใกล้เคียงในช่วงเริ่มต้น จะพบว่ามีความแตกต่างไปจากการพิจารณาข้างต้น ซึ่งประกอบด้วยข้อมูล ดังนี้

1) สถานที่ที่มีความโดดเด่นทางด้านรูปร่างรูปทรงที่คล้ายกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จำนวน 16 แห่ง (ในจำนวนนี้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสถานที่ที่นำเข้ามาเพิ่มเติมภายหลังจำนวน 3 แห่ง ดังนั้น สถานที่ที่มีความโดดเด่นทางด้านรูปร่างรูปทรงที่คล้ายกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จำนวน 13 แห่ง)

2) สถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับการตั้งชุมชน จำนวน 5 แห่ง

3) สถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งประมงพื้นบ้าน จำนวน 7 แห่ง

4) สถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับเส้นทางเดินเรือในอดีต จำนวน 11 แห่ง

จะเห็นว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในสำนวนของพื้นที่อ่าวไทยฝั่งตะวันตกที่เป็นต้นกำเนิดมีความสัมพันธ์กับรูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นมากที่สุด รองลงมาเป็นความสัมพันธ์กับเส้นทางการเดินเรือในอดีต ความสัมพันธ์กับแหล่งประมงพื้นบ้าน และความสัมพันธ์กับการตั้งชุมชน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย น่าจะมีความต้องการ

Copyright by Mahidol University

ให้ความรู้ทางภูมิศาสตร์สำหรับการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องหลักที่เน้นไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ตามที่ทราบแล้ว ส่วนเรื่องรองลงมาเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เกี่ยวกับเส้นทางการเดินเรือในอดีต เรื่องนี้ก็สอดคล้องกับเนื้อเรื่องที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับเจ้ากรุงจีนซึ่งเป็นพ่อค้าสำเภาที่ใช้เส้นทางเดินเรือในอ่าวไทยผ่านเมืองประจวบคีรีขันธ์ จึงมีโอกาสที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จะได้รับข้อมูลจากพ่อค้าสำเภาจีน ซึ่งนั่นหมายความว่าผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ต้องมีความสามารถในการสื่อสารกับพ่อค้าสำเภาจีนได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง และต้องมีความสนิทสนมในขั้นดีพอสมควรด้วย

สำหรับเรื่องความสัมพันธ์กับแหล่งประมงพื้นบ้านที่เป็นเรื่องรองลงไปนั้น แสดงให้เห็นแนวคิดของผู้สร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ว่า เรื่องของแหล่งประมงพื้นบ้านเป็นเรื่องที่คนท้องถิ่นทราบกันดีอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องให้ความรู้ที่เกี่ยวกับแหล่งประมงพื้นบ้านมากนัก เพราะการทำประมงในสมัยนั้นน่าจะมีความสะดวกเนื่องจากทรัพยากรสัตว์ทะเลยังมีอยู่มาก ดังคำบอกเล่าของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) ชาวบ้านอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้บอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในอ่าวไทยบริเวณนี้ว่า *"...แต่ก่อนปลามากไม่ต้องไปไกล จับได้มากก็เอามาตากเต็มชายหาด ปลาเยอะมากขนาดหมายังเห่าตอนปลามันขึ้นน้ำทีหนึ่ง..."* แสดงให้เห็นว่า ในสมัยก่อนไม่มีความจำเป็นต้องออกเรือไปจับปลาไกลๆ แค่ชายฝั่งใกล้ๆ ที่พักก็หาปลาได้มากพอจะดำรงชีวิต สร้างความสุขตามประสาท้องถิ่นได้แล้ว

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ถ้านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถูกแต่งขึ้นในบริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์จริง และผู้แต่งมีความสนใจทางด้านรูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นมากที่สุด ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะเป็นผู้ที่มีจินตนาการอย่างมาก สอดคล้องกับการ "คิดได้ คิดเป็น" ของคนในท้องถิ่น ที่ใช้หลักคิดแบบสากลที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ทั่วไป ไม่ได้ด้อยไปกว่านักคิดในอารยธรรมอื่นเลย

5.4 การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เชิงพื้นที่

จากรายชื่อสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงภูมิศาสตร์ 4 ประการ ประการแรกได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสถานที่นั้นที่มีรูปร่างรูปทรงคล้ายกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ประการที่สอง ได้แก่ ความสัมพันธ์

Copyright by Mahidol University

ระหว่างเส้นทางการเดินเรือในพื้นที่อ่าวไทยกับสถานที่อันได้แก่เมืองใหญ่ ท่าเรือสำคัญ ด่านสินค้าหรือหมายในการเดินเรือ ประการที่สาม ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งสัตว์น้ำกับวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน และ ประการที่สี่ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์กับการตั้งถิ่นฐานของคนในท้องถิ่น ซึ่งหากนำสถานที่ต่างๆ เหล่านี้มาวางในแผนที่แผ่นเดียว ก็อาจจะทำให้เห็นความสามารถขั้นสูงของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามองล่าย ได้เป็นอย่างดี และอาจสามารถเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของภูมิลักษณ์กับวิถีชีวิตท้องถิ่น รวมทั้งการกระจายตัวของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ไปยังพื้นที่ต่างๆ ได้ด้วย และหากใส่ชื่อสถานที่ต่างๆ ลงในพื้นที่อ่าวไทย จะปรากฏดังภาพที่ 5-8 ต่อไปนี้

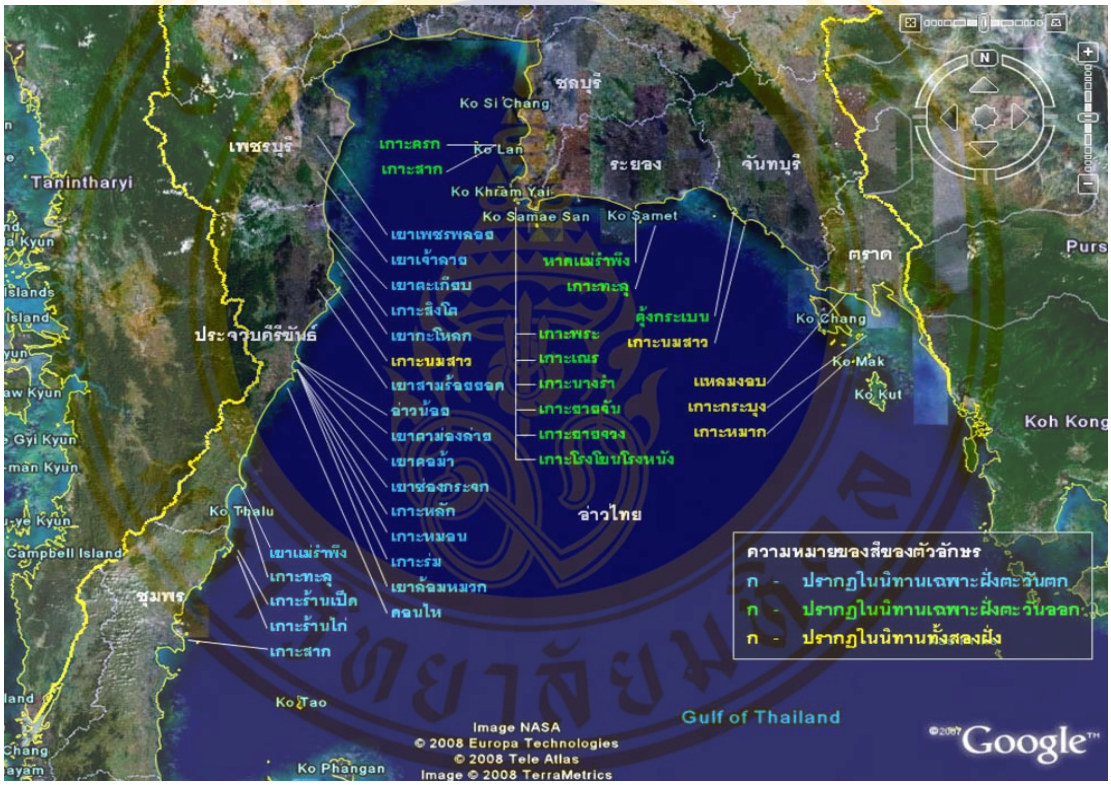

ภาพที่ 5-8 : แสดงตำแหน่งของสถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามองล่าย
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

จากแผนที่ที่กำหนดตำแหน่งของสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามองล่าย แสดงให้เห็นถึงการกระจายตัวของสถานที่ต่างๆ ที่มีข้อจำกัดบางประการที่น่าสนใจเกี่ยวกับพื้นที่ เช่น

1) การปรากฏชื่อสถานที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มหนาแน่นในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก บริเวณจังหวัดประจวบคีรีขันธ์หลายแห่งในขณะที่ในส่วนอื่นมีลักษณะกระจายตัวมากกว่า

Copyright by Mahidol University

2) การไม่ปรากฏชื่อสถานที่ในพื้นที่ที่ไกลกว่าเขตน่านน้ำไทยด้านติดต่อ กับน่านน้ำกัมพูชา

3) การไม่ปรากฏชื่อสถานที่ที่อยู่ในบริเวณอ่าวไทยตอนในช่วงระหว่างตอนบนของจังหวัดชลบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดสมุทรปราการ กรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสงคราม และตอนบนของจังหวัดเพชรบุรี

4) การไม่ปรากฏชื่อสถานที่ที่อยู่ไกลกว่าน่านน้ำ จังหวัดชุมพรตั้งแต่ตอนล่างของจังหวัดชุมพรลงไป ยกเว้น เกาะสากหรือเกาะยาว อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีเพียงนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย สำนวนของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย เท่านั้น ที่พยายามแสดงความคิดเห็นว่า เกาะสาก หมายถึง เกาะยาวที่จังหวัดนราธิวาสแห่งนี้ แต่เนื่องจากระยะห่างทางทะเลจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ถึงจังหวัดนราธิวาสไกลมาก เกาะสากแห่งนี้จึงมีความเป็นไปได้น้อยมากที่จะเกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

5) การใช้ชื่อของสถานที่ร่วมกัน ในสำนวนของทั้งสองฝั่งอ่าวไทย ที่สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกใช้ชื่อของสถานที่ที่มีอยู่จริงในบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกเพียงแห่งเดียว ในขณะที่สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกใช้ชื่อสถานที่ที่มีอยู่จริงในบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ถึง 4 แห่ง

ข้อสังเกตทั้ง 5 ประเด็นนี้ น่าจะช่วยสร้างความเข้าใจบางประการเกี่ยวกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

ในประเด็นการปรากฏชื่อสถานที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มหนาแน่นในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก บริเวณจังหวัดประจวบคีรีขันธ์หลายแห่ง ในขณะที่ในส่วนอื่นมีลักษณะกระจายตัวมากกว่า เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของภูมิลักษณ์ที่มีชื่อสอดคล้องกับสิ่งของหรือบุคคลในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายอยู่หลายแห่ง และอาจเป็นไปได้ว่าผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ต้องเป็นผู้ที่รู้จักท้องถิ่นบริเวณนี้เป็นอย่างดีและดีกว่ารู้จักท้องถิ่นบริเวณอื่น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าต้นกำเนิดนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายอาจถูกแต่งขึ้นในบริเวณนี้ แต่ไม่ได้ชี้ชัดลงไปถึงข้อสรุปนั้น ทั้งนี้เป็นเพียงการสันนิษฐานจากข้อมูลการศึกษาในเรื่องจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในเบื้องต้นแล้ว

ในประเด็นที่ไม่ปรากฏชื่อสถานที่ในพื้นที่ที่ไกลกว่าเขตน่านน้ำไทยด้านติดกับประเทศ กัมพูชา และไม่ปรากฏชื่อสถานที่ที่อยู่ไกลกว่าน่านน้ำจังหวัดชุมพรติดต่อกับสุราษฎร์ธานี

Copyright by Mahidol University

สิ่งนี้อาจแสดงให้เห็นถึงการเดินทางที่คนท้องถิ่นอาจไม่สามารถเดินเรือออกไปไกลกว่าอาณาบริเวณที่ปรากฏชื่อสถานที่ต่างๆ ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ดังนั้นจึงน่าจะมีความเป็นไปได้ที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ไม่เคยเดินทางออกไปไกลกว่าจังหวัดตราดหรือเดินทางไปไกลกว่าจังหวัดชุมพร หรืออาจจะเป็นผู้ที่ได้รับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ที่ตั้งอยู่ไม่ไกลกว่าจังหวัดตราดหรือไม่ไกลกว่าจังหวัดชุมพร สังเกตได้จากเนื้อเรื่องในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ตอนที่เจ้ากรุงจีนผิดหวังกับความรักต้องล่องเรือสำเภากลับเมืองจีนออกไปทางตะวันออก และเนื้อเรื่องไม่ได้ระบุว่าไปสิ้นใจจนเสียชีวิต ณ ที่ใดแล้วกลายเป็นสถานที่ใดเหมือนอย่างตัวละครอื่นๆ แสดงถึงพื้นความรู้เกี่ยวกับท้องทะเลของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มีขอบเขตไม่ไกลไปกว่าจังหวัดตราดและชุมพร

สำหรับประเด็นที่ไม่ปรากฏชื่อสถานที่ที่อยู่ในบริเวณอ่าวไทยตอนในช่วงระหว่างตอนบนของจังหวัดชลบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดสมุทรปราการ กรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสงคราม และตอนบนของจังหวัดเพชรบุรี อาจเป็นเพราะบริเวณนี้เรียกกันว่าอ่าวไทยตอนในหรือก้นอ่าวไทย ซึ่งเป็นบริเวณที่ตะกอนจำนวนมหาศาลจากแม่น้ำหลักทั้ง 5 สายไหลมารวมกัน ได้แก่ แม่น้ำบางปะกง เจ้าพระยา ท่าจีน แม่กลอง และเพชรบุรี ทำให้ท้องทะเลบริเวณนี้เต็มไปด้วยโคลนเลน ตื้นเขิน และน้ำขุ่น ไม่เหมาะสำหรับการทำประมง ชาวประมงพื้นบ้านแถบชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกจึงไม่แล่นเรือมายังบริเวณนี้ เพราะแหล่งสัตว์น้ำแถบจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไปมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า ซึ่งนอกจากระยะทางที่ไกลแล้ว การจับสัตว์น้ำในบริเวณอ่าวไทยตอนในนี้คงไม่คุ้มค่า หรือ หากพิจารณาในเรื่องของการเดินเรือ เรือสินค้าขนาดใหญ่ที่เดินทางมาจากทะเลตะวันออกจะเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาต้องใช้ร่องน้ำในการแล่นเรือเข้าสู่แม่น้ำ ดังนั้นการเลาะเลียบชายฝั่งจึงกระทำไม่ได้ การสังเกตภูมิลักษณ์ชายฝั่งจึงไม่สามารถทำได้เนื่องจากระยะห่างจากร่องน้ำถึงชายฝั่งด้านอื่นค่อนข้างไกลและเมื่อรู้ร่องน้ำก็ไม่ต้องสังเกตภูมิลักษณ์เด่นตามชายฝั่ง ประกอบกับพื้นที่บริเวณชายฝั่งรอบอ่าวไทยตอนในเป็นพื้นที่ที่เกิดจากการสะสมตัวของตะกอนแม่น้ำผ่านกาลเวลามานานจนกลายเป็นแผ่นดิน ไม่มีการยกตัวของแผ่นดินเหมือนในบริเวณอื่น จึงไม่มีภูมิลักษณ์เด่นที่เป็นภูเขาสูงในแถบนี้เลย และอีกเหตุผลหนึ่งคือการย่นระยะทางด้วยการแล่นเรือตัดตรงจากเกาะสีชังเข้าสู่ร่องแม่น้ำเจ้าพระยามีระยะทางสั้นกว่าการแล่นเรือเลาะเลียบชายฝั่งจากจังหวัดชลบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดสมุทรปราการ เข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาหรือในเส้นทางลงใต้ เมื่อออกจากแม่น้ำเจ้าพระยาก็แล่นเรือตัดตรงไปยังเมืองเพชรบุรีจะช่วยย่นระยะทางกว่าการแล่นเรือเลียบชายฝั่งผ่านจังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสงคราม มายังจังหวัดเพชรบุรี อีกทั้งเป็นบริเวณน้ำตื้นที่เรือใหญ่ไม่สามารถแล่นเลียบชายฝั่งได้อยู่แล้ว

Copyright by Mahidol University

และประเด็นสุดท้าย เกี่ยวกับการใช้ชื่อของสถานที่ร่วมกันในสำนวนของทั้งสองฝั่งอ่าวไทย ที่สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกใช้ชื่อของสถานที่ที่มีอยู่จริงในบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกเพียงแห่งเดียว อันได้แก่ เกาะนมสาว ในอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในขณะที่สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกใช้ชื่อสถานที่ที่มีอยู่จริงในบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ถึง 4 แห่ง อันได้แก่ เกาะนมสาว ในอำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี แหลมงอบ ในอำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด เกาะกระบุง ในกิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด และ เกาะหมาก ในกิ่งอำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ระหว่างกันของผู้คนที่ใช้พื้นที่อ่าวไทยทั้งสองฝั่ง โดยผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก มีความรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียงที่ปรากฏสถานที่จริงในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก แต่มีความรู้เกี่ยวสถานที่ที่ปรากฏสถานที่จริงในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกไม่มากนัก นอกจากเพียงพยายามระบุชื่อของเกาะนมสาว ในอำเภอปราณบุรี (การแบ่งเขตการปกครองใหม่ทำให้เกาะนมสาวตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอสามร้อยยอดในปัจจุบัน, ผู้วิจัย) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในขณะที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกกลับมีความรู้เกี่ยวกับสถานที่ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกมากกว่า ดังจะเห็นว่ามีการระบุสถานที่จริงในบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกถึง 4 แห่ง และเป็นที่น่าสังเกตว่า มี 2 แห่ง เป็นชุมชนที่พัฒนาท้องถิ่นมาโดยลำดับ ได้แก่ แหลมงอบ และเกาะหมาก ซึ่งทั้ง 2 แห่งมีรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้

แหลมงอบ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลของจังหวัดตราดที่สำคัญมาแต่อดีต โดยเวปไซท์ http://www.amphoe.com ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหลมงอบไว้ว่า

> เดิมชื่อ "อำเภอเกาะช้าง" จัดตั้งเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ.2440 ตั้งอยู่ที่บ้านด่านเก่า ต.เกาะช้าง มีพื้นที่ครอบคลุมหมู่เกาะทั้งหมดและพื้นดินบนฝั่ง แต่เนื่องจากที่ตั้งที่ว่าการอ.เกาะช้าง อยู่บนเกาะ การคมนาคม ไป-มา ลำบาก เพราะมีคลื่นลมแรงเกือบตลอดปี ทำให้ประชาชนจาก ต.แหลมงอบไม่ค่อยเดินทางไปติดต่อราชการที่ อ.เกาะช้างทางราชการจึงย้ายที่ว่าการอ.เกาะช้าง ไปตั้งอยู่ที่ฝั่งบ้านแหลมงอบ ต.แหลมงอบ แต่ยังใช้ชื่อว่าอ.เกาะช้าง อยู่ ต่อมาเพื่อให้ชื่ออำเภอสอดคล้องกับสถานที่ตั้ง ทางราชการได้เปลี่ยนชื่อเป็น "อำเภอแหลมงอบ" เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2482 (อำเภอดอทคอม, 25 เมษายน 2551)

Copyright by Mahidol University

จะเห็นว่าตัวอำเภอแหลมงอบจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2482 แต่ก็มีชุมชนตั้งขึ้นมาก่อนหน้านี้แล้ว และสำหรับเกาะหมากนั้น เป็นเกาะใหญ่อยู่ในทะเลจังหวัดตราด ปัจจุบันมีฐานะเป็นตำบลหนึ่งในกิ่งอำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด เวปไซท์ http://www.ontotour.com ให้ข้อมูลเกี่ยวเกาะหมากไว้ว่า

> เนื่องจากเป็นเกาะเดียวที่พื้นที่เกาะทั้งหมดเกือบ 9,000 ไร่ มีเจ้าของเป็นทายาทของ "ตระกูลตะเวทีกุล" เพียงตระกูลเดียวจากอดีตถึงปัจจุบัน รวมระยะเวลา 100 ปีเศษ หลวงพรหมภักดี (นายเปลี่ยน ตะเวทีกุล) เป็นผู้เข้ามาครอบครองเกาะหมากเป็นคนแรก เมื่อปี พ.ศ.2447 โดยซื้อจากเจ้าของเดิมชื่อ เจ้าสัวเส็งปลัดจีนในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ หลวงพรหมภักดีขณะนั้นเป็นปลัดจีนอยู่ที่ จังหวัดประจันตคีรีเขตร์ (เกาะกง ของกัมพูชาในปัจจุบัน) ขณะนั้นเป็นของไทยอยู่ (ออนทูทัวร์, 25 เมษายน 2551)

จะเห็นได้ว่าที่เกาะหมากก็เป็นสถานที่สำคัญที่มีความเกี่ยวโยงกับการเดินทางทางเรือระหว่างเกาะหมากกับเมืองเกาะกง แต่เมื่อมีผู้คนย้ายเข้ามาอยู่ที่เกาะหมาก การเดินทางระหว่างเกาะหมากกับแหลมงอบหรือบ้านด่านใหม่มีระยะทางที่ใกล้กว่าการเดินทางไปเกาะกง และเมื่อไทยต้องเสียเกาะกงให้กับฝรั่งเศสไป ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 5 ทำให้การเดินทางระหว่างเกาะหมากกับเกาะกงทำได้ยากยิ่งขึ้น เส้นทางเดินเรือภายในประเทศระหว่างเกาะหมากกับแหลมงอบหรือบ้านด่านใหม่ที่เกาะช้างจึงเป็นเส้นทางเดินเรือที่สำคัญในพื้นที่แถบนี้

ส่วนอีก 2 แห่งที่น่าจะมีความสำคัญในการเป็นหมายทางการเดินเรือ ได้แก่ เกาะกระบุง และเกาะนมสาว สำหรับเกาะกระบุงนั้นเป็นเกาะที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์คล้ายกระบุง ทำให้เป็นจุดเด่นของหมายตาที่เป็นที่สังเกตของการเดินเรือ โดยหากพิจารณาจากตำแหน่งของเกาะกระบุงแล้ว เกาะนี้ตั้งอยู่บนเส้นทางเดินเรือระหว่างเกาะหมากกับด้านตะวันออกของเกาะช้าง รวมทั้งแหลมงอบ ตามข้อมูลเกี่ยวกับแหลมงอบและเกาะหมากข้างต้น แต่หากพิจารณาจากขนาดแล้วด้วยขนาดพื้นที่เพียงประมาณ 17 ไร่ เศษ (วัดจากเครื่องมือคำนวณพื้นที่ใน www.PointAsia.com) เป็นเกาะที่มีขนาดเล็กมากเมื่อเทียบกับเกาะที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งเกาะเหล่านั้นน่าจะเป็นจุดสังเกตได้ดีกว่า เช่น เกาะขาม หรือ พื้นที่ด้านใต้ของเกาะช้าง แต่อาจเป็นเพราะลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เด่นและชื่อที่สอดคล้องกับการนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการสร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายได้ เกาะนี้จึงถูกนำมาปรากฏชื่อไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

Copyright by Mahidol University

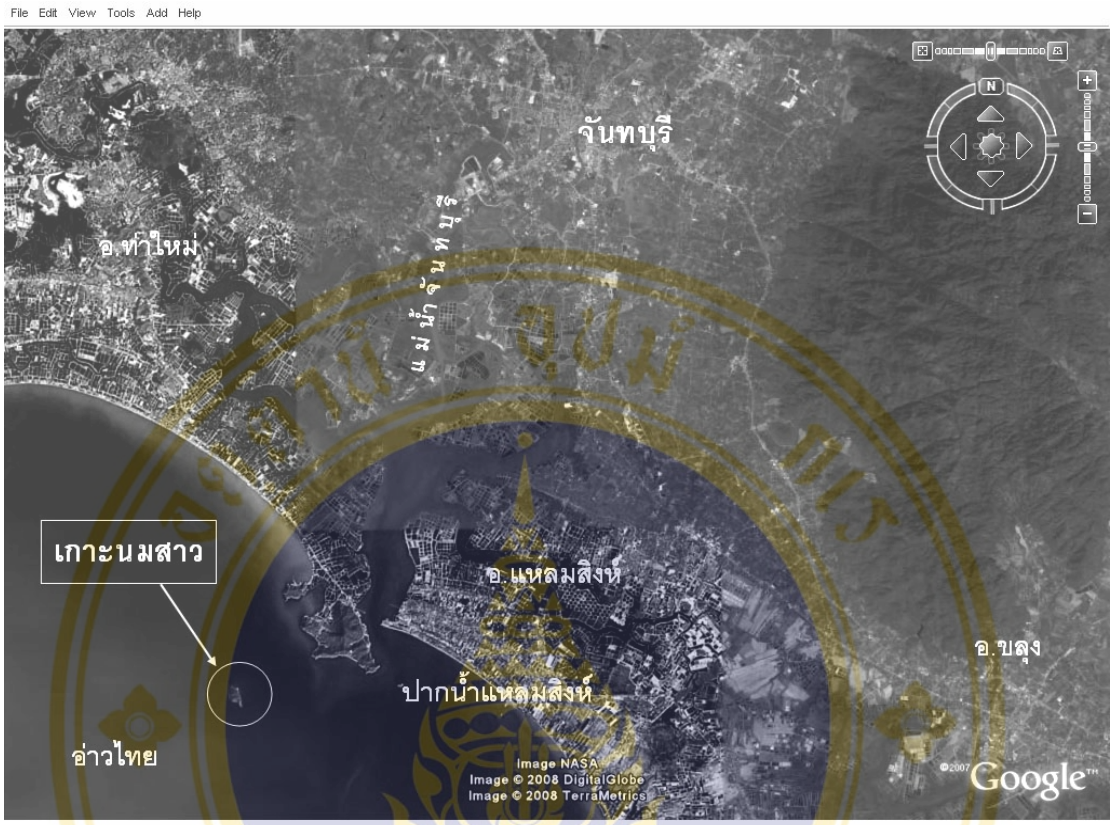

ภาพที่ 5-9 : แสดงที่ตั้งของเกาะนมสาว บริเวณปากน้ำแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

อีกแห่งหนึ่ง คือ เกาะนมสาว หน้าอ่าวแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เกาะนี้น่าจะมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เด่นชัดในเรื่องรูปร่างรูปทรงที่คล้ายหน้าอกผู้หญิงสะดุดตาผู้แล่นเรือผ่านบริเวณนี้อยู่แล้ว ความคล้ายกับหน้าอกผู้หญิงของเกาะแห่งนี้จึงสอดคล้องกับที่ร่างของนางยมโดยถูกฉีกออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งถูกโยนมาตกทางตะวันออกเกิดเป็นเกาะ เป็นจริงตามที่บอกไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย และเกาะนี้น่าจะเป็นหมายทางการเดินเรือ ซึ่งแม้จะไม่สามารถหาข้อมูลการเดินเรือผ่านบริเวณนี้ในอดีตมาสนับสนุนข้อสังเกตได้ แต่หากพิจารณาจากที่ตั้งในแผนที่ เกาะนี้ตั้งอยู่ที่ปากน้ำแหลมสิงห์ ซึ่งเป็นชุมชนและสามารถเดินทางเชื่อมโยงกับเมืองจันทบุรีได้โดยสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำโดยใช้เส้นทางในแม่น้ำจันทบุรี ก็น่าจะมองเห็นประโยชน์ในเชิงพื้นที่ของเกาะนี้ได้พอสมควร ดังนั้น เมื่อชุมชนแหลมงอบและชุมชนเกาะหมากมีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต จึงมีความเป็นไปได้สูงที่ชื่อของทั้งสองชุมชนนี้จะเลื่อนไหลไปสู่ผู้รู้ที่อยู่ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกซึ่งอาจจะผ่านทางการเดินเรือด้วยเรือสินค้าหรือเรือประมง ซึ่งความรู้เกี่ยวกับชุมชนสองแห่งนี้ก็ช่วยนำพาข้อมูลของเกาะนมสาวและเกาะกระบุงพ่วงไปกับข้อมูลของชุมชนทั้ง 2 แห่งนั้นด้วย

Copyright by Mahidol University

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ได้เกิดการถ่ายเทข้อมูลเลื่อนไหลจากพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกไปยังฝั่งตะวันตก แต่กลับไม่มีข้อมูลของพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกไหลไปยังพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ยกเว้น การเชื่อมโยงด้วยชื่อเกาะสำคัญ คือ เกาะนมสาว ของทั้งสองฝั่ง ที่มีความจำเป็นจะต้องมีตามเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ทั้งๆ ที่สถานที่ต่างๆ ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเนื้อเรื่องของนิทานเรื่องนี้ เช่น เขาเจ้าลาย เขาตาม่องล่าย และเขาแม่รำพึง ซึ่งเป็นร่างของตัวละคร แต่กลับไม่ปรากฏในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเลย แสดงให้เห็นว่า ข้อมูลของพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกได้ถูกผู้รู้ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการสร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ จากนั้นนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ก็ถูกนำมาเล่าแพร่กระจายไปทั่วอ่าวไทย ผ่านกาลเวลาที่ยาวนานทำให้เนื้อเรื่องของนิทานถูกปรับเปลี่ยนเป็นสำนวนในท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งเกิดสำนวนเฉพาะของพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกที่ยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก จึงจำเป็นต้องปรับแก้เนื้อเรื่องให้มีความสัมพันธ์กับภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นตน กลายเป็นสำนวนที่มีสีสันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก บอกเล่าอธิบายการเกิดภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นโดยไม่ทิ้งโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายไปเพียงแต่งเติมเพิ่มในส่วนที่ขาดให้สมบูรณ์ขึ้น

ดังนั้น นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แพร่กระจายจากชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกไปสู่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก และต่อมาก็แพร่กระจายไปสู่พื้นที่อื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปในเรื่องแหล่งกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ระบุไว้ว่าน่าจะถูกแต่งขึ้นในพื้นที่บริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์เชิงเขาตาม่องล่าย แล้วถูกนำมาเล่าแพร่กระจายไปยังท้องถิ่นอื่น สอดคล้องกับทฤษฎีเอกกำเนิด ที่นิทานพื้นบ้านมักมีแหล่งกำเนิดแห่งหนึ่งแล้วถูกนำไปเล่าแพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่นๆ

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นในพื้นที่อ่าวไทยทั้งสองฝั่งที่มีภูมิลำเนาตั้งอยู่ไกลจากแหล่งกำเนิดนิทาน เช่น แหลมงอบในจังหวัดตราด ก็ได้รับการเลือกให้ปรากฏชื่ออยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในประเด็นนี้สันนิษฐานว่า ชาวประมงในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยทั้งสองฝั่งคงมีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันหรือแล่นเรือถึงกัน ซึ่งชาวประมงที่เดินเรืออยู่ในแถบชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกย่อมรู้จักสถานที่ในท้องถิ่นดีพอๆ กับชาวประมงที่เดินเรืออยู่ในแถบชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกที่รู้จักสถานที่ในท้องถิ่นของตนดีเช่นกัน และมีการแลกเปลี่ยนความรู้แก่กันขึ้น หรือการตั้งเมืองสำคัญควบคู่กันระหว่างเมืองประจวบคีรีขันธ์ทางฝั่งตะวันตกกับเมืองปัตจันตคีรีเขตทางฝั่งตะวันออก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ที่ทำให้เกิดการเชื่อมโยงของคนในพื้นที่

Copyright by Mahidol University

อ่าวไทยทั้งสองฝั่ง ช่วยให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เดินทางข้ามฝั่งระหว่างอ่าวไทยฝั่งตะวันออกและอ่าวไทยฝั่งตะวันตกด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจจะเริ่มต้นด้วยเกาะนมสาว ที่มีอยู่จริงทั้งสองฝั่งอ่าวไทย และการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชาวประมงทั้งสองฝั่งซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ที่คุณลุงวิเศษ ปานน้อย ได้เล่านิทานอีกเรื่องหนึ่ง ชื่อว่าเรื่อง “อีเก้าหลัก” เป็นเรื่องของการต่อเรือขนาดใหญ่มาก ใหญ่ถึงเก้าหลัก (ผู้เล่าไม่ได้กำหนดอัตราการเปรียบเทียบกับมาตราวัดในปัจจุบัน)โดยเริ่มต่อเรือจากแหลมเป้ง ยาวออกไปในทะเลเรื่อยๆ การต่อเรือดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จนเรือมีความยาวถึงฝั่งตะวันออก คนฝั่งตะวันตกสามารถเดินบนเรือนำหนังตะลุงไปเล่นให้คนฝั่งตะวันออกชมได้ด้วย เรือลำนี้ใหญ่มาก เมื่อมีเหตุเรือรั่ว ท้ายเรือค่อยๆ จมลง คนท้ายเรือต้องรีบเดินไปบอกคนหัวเรือ ซึ่งต้องใช้เวลาถึงเจ็ดวันคนหัวเรือจึงจะทราบเรื่อง ซึ่งเรื่องนี้แม้จะไม่มีความเป็นไปได้เลย แต่ก็ทำให้ทราบได้ว่า ชาวบ้านหรือชาวประมงท้องถิ่นทั้งสองฝั่งอ่าวไทยมีการติดต่อสื่อสารกันบ้างแล้วด้วยการประมงในอดีต ทำให้ชาวประมงชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกรู้ว่ามีเมืองในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกด้วย และคุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) ยังเพิ่มเติมอีกว่า *“...แต่ก่อนคนฝั่งตะวันออกไม่เคยเห็นรถไฟ คนฝั่งตะวันตกก็เอาเรื่องรถไฟไปเล่าให้ฟัง ทำให้คนฝั่งตะวันออกที่ไม่เคยเห็นว่ารถไฟเป็นอย่างไร อยากเดินทางมาฝั่งตะวันตกเพื่อดูรถไฟ...”* แสดงว่าเหตุการณ์นี้น่าจะเกิดขึ้นในช่วงแรกที่มีการสร้างทางรถไฟลงไปภาคใต้ใหม่ๆ โดยในภาคตะวันออกไม่มี ซึ่งน่าจะอยู่ในช่วงแผ่นดินของรัชกาลที่ 5 นั่นเอง

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในพื้นที่อ่าวไทยทั้งสองฝั่งน่าจะมีการสื่อสารเชื่อมโยงกันด้วยวิถีการประมง และสำหรับชุมชนที่ตั้งอยู่ในระยะห่างจากชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกมากอย่างแหลมงอบ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความสำคัญในภาคตะวันออก จึงเป็นไปได้ที่ชาวประมงชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกจะรู้จักได้ด้วยการบอกต่อจากชาวประมงชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก เช่นเดียวกับกรณีของเรื่องเกี่ยวกับรถไฟที่คนฝั่งตะวันออกไม่เคยเห็นนั่นเอง รวมไปถึงการค้าด้วยเรือสำเภารอบอ่าวไทยที่มีมาแต่โบราณก็เป็นอีกเส้นทางหนึ่งในการนำนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องลายจากท้องถิ่นหนึ่งไปสู่ท้องถิ่นอื่น

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เมื่อถูกนำไปเล่าบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกจะถูกปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น โดยมีการลดทอนเนื้อหา เช่น การไม่ได้ระบุว่าตัวละครสำคัญอย่างตาม่องล่ายที่เสียชีวิตแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ใด มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหา เช่น เกาะทะลุที่สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกบอกว่าเกิดจากสากที่ตาม่องล่ายขว้างมากระทบแต่สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกบอกว่าเกิดจากฉมวกที่ตาม่องล่ายขว้างมากระทบแทน และ

Copyright by Mahidol University

มีการเพิ่มเนื้อหา เช่น มีการอธิบายการเกิดขึ้นของเกาะโรงโขนโรงละคร เกาะพระ เกาะเณร เกาะนางรำ เกาะยายจวง และเกาะยายจัน เข้ามาในนิทาน ซึ่งสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกไม่มีสิ่งต่างๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นความแตกต่างกันอย่างชัดเจนของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในสำนวนของทั้งสองฝั่งอ่าวไทย โดยความแตกต่างดังกล่าวเป็นความแตกต่างด้านรายละเอียดซึ่งไม่น่าจะไปด้วยกันได้ เป็นการบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ขณะเดียวกันสำนวนของทั้งสองฝั่งก็มีโครงเรื่องที่เหมือนกันเป็นตัวเชื่อมที่ไม่ทิ้งความเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ทำให้ทุกสำนวนมีฐานะเสมอกันหมด เพราะต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ไม่มีสำนวนใดดีกว่าหรือเหนือกว่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการศึกษานิทานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมของเลวี่สเตราส์ นอกจากนั้นการที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เดินทางจากชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกไปยังชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ยังเป็นรูปแบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นวิธีหนึ่ง ซึ่งก็สอดคล้องกับทฤษฎีการหยิบยืมของเบนไฟย์ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 54) อีกด้วย

5.5 สรุปท้ายบท

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์หลักเพื่อการค้นหา “ความหมายที่อยู่ข้างใน” ของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในประเด็นของการนำภูมิลักษณ์ท้องถิ่นจำนวนมามาร้อยเรียงเป็นนิทานพื้นบ้าน จึงน่าจะศึกษาถึงช่วงเวลาที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้น เพื่อให้ทราบสภาพแวดล้อมและปัจจัยรอบด้านในยุคสมัยนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งจากการศึกษาเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ไม่สามารถสืบค้นเพื่อหาคำตอบว่าใครคือผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่สนับสนุนแนวคิดเกี่ยวกับช่วงเวลาที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และพอสรุปได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าถูกแต่งขึ้นในท้องถิ่นบริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์ เชิงเขาตาม่องล่าย ก่อนจะแพร่กระจายไปยังท้องถิ่นอื่น

วัตถุดิบท้องถิ่นที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย นำมาใส่ไว้ในเนื้อเรื่องของนิทาน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ วัตถุดิบทางวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิต การประกอบอาชีพประมง การค้าขายกับชาวต่างชาติ ฯลฯ และวัตถุดิบทางธรรมชาติ เช่น เกาะ ทะเล หาดทราย ภูเขา ฯลฯ ซึ่งวัตถุดิบเหล่านี้มีความหมายที่คนในท้องถิ่นให้ไว้เป็นนัยสำหรับการรับรู้ร่วมกัน เมื่อนำมาร้อยเรียง

Copyright by Mahidol University

เป็นนิทานพื้นบ้าน จึงกลายเป็นที่ยอมรับของผู้ที่ได้ฟังและยังสามารถใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย

สำหรับการศึกษาต้นเหตุแห่งการเกิดนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้สรุปประเด็นศึกษาจากภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นต่างๆ ที่เป็นอนุภาคในนิทาน เพื่อค้นหาเหตุจูงใจที่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้น ได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เส้นทางเดินเรือ แหล่งประมง และ การตั้งชุมชน ซึ่งหากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถือกำเนิดขึ้นในท้องถิ่นชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกจริง ประเด็นหลักที่ผู้แต่งให้ความสนใจมากที่สุดคือ ลักษณะของภูมิลักษณ์ที่มีความคล้ายกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งต้องการสื่อความรู้ทางภูมิศาสตร์มากกว่าเรื่องอื่นๆ รองลงมาคือเรื่องของเส้นทางการเดินเรือ แหล่งประมง และการตั้งถิ่นฐานตามลำดับ

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แพร่กระจายจากชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกไปสู่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก และต่อมาก็แพร่กระจายไปสู่พื้นที่อื่นๆ สอดคล้องกับกับทฤษฎีเอกกำเนิดที่นิทานพื้นบ้านมักมีแหล่งกำเนิดแห่งหนึ่งแล้วถูกนำไปเล่าแพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่น ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น การแล่นเรือถึงกันซึ่งอาจเป็นเรือประมง หรือเรือสำเภาสำหรับการค้าทางทะเล

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เมื่อถูกนำไปเล่าบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก จะถูกปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น โดยมีการลดทอน ปรับเปลี่ยน และเพิ่มเนื้อหาเข้าไปในสำนวนของตนเพื่อเป็นการบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ขณะเดียวกันสำนวนของทั้งสองฝั่งก็มีโครงเรื่องที่เหมือนกันเป็นตัวเชื่อมโดยไม่ทิ้งความเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ทำให้ทุกสำนวนมีฐานะเสมอกันหมด สอดคล้องแนวทางการศึกษานิทานปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมของเลวี่สเตราส์ และยังสอดคล้องกับทฤษฎีการหยิบยืมของเบนไฟย์ในเรื่องของการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วย

จากการที่มีผู้รู้หลายท่านลงความเห็นว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะมีต้นกำเนิดจากบริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งผลการศึกษาในบทนี้สนับสนุนแนวคิดนี้ โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งอยู่เชิงเขาตาม่องล่าย ที่คนในท้องถิ่นได้มอบชื่อบุคคลที่อาจมีความสำคัญอย่างยิ่งในอดีตเป็นที่เคารพนับถือมาเป็นชื่อภูเขาที่เอื้อประโยชน์ในการดำรงชีวิต ประพฤติปฏิบัติตามครรลองของวิถีท้องถิ่นผ่านกาลเวลาจากจุดเริ่มต้นจวบจนปัจจุบัน ตั้งแต่ในแผ่นดินรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่คาดว่าน่าจะมีความเป็นไปได้ แต่ก็ไม่สามารถระบุชี้ชัดลงไป

Copyright by Mahidol University

ประกอบกับการความชาญฉลาดในการเลือกวัตถุดิบท้องถิ่นมาสร้างเป็นนิทานพื้นบ้านได้อย่างน่าสนใจ ด้วยจุดประสงค์ในการให้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่นในการบอกตำแหน่งที่ตั้งให้ได้ทราบถึงทิศทางและความใกล้ไกลจากท้องถิ่นที่ตนอาศัยถึงสถานที่นั้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเกี่ยวโยงกับเส้นทางเดินเรือที่มีมาแต่โบราณ โดยใช้ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับพ่อค้าสำเภาจีน ซึ่งต้องมีพื้นฐานและอัธยาศัยไมตรีในการสร้างความสัมพันธ์กับคนต่างชาติต่างวัฒนธรรม โดยไม่ทิ้งการมีสำนึกในบุญคุณของภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นที่เอื้อทั้งประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และให้ความปลอดภัยในการดำรงชีวิต ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เป็นนิทานที่มีคุณประโยชน์ในด้านต่างๆ อย่างเอนกอนันต์ ส่งผลจากอดีตสู่ลูกหลานรุ่นปัจจุบัน ที่จะสืบทอดเจตนารมย์ของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ต่อไป แม้จะเป็นการสืบทอดด้วยการปรับเปลี่ยนบางส่วนของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ให้มีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นหรือโอกาสในการนำเสนอนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในรูปแบบต่างๆ ในอนาคตก็ตาม

Copyright by Mahidol University

บทที่ 6
การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

จากเนื้อเรื่องในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้กล่าวอ้างถึงสถานที่ต่างๆ ทั้งที่เป็นฉากที่บอกถึงสภาพท้องถิ่น และสถานที่ที่เกิดจากอนุภาคของนิทาน เช่นในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนของสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (2548: 1) บอกไว้ว่า *"...ณ ชายฝั่งทะเลด้านทิศเหนือของอ่าวประจวบคีรีขันธ์ มีธรรมชาติสวยงาม เงียบสงบ เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านเล็กๆ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ บางบ้านมีความสามารถในการต่อเรือประมง บางบ้านก็ผลิตเครื่องจับสัตว์น้ำ ทำไร่ ทำสวน และค้าขาย มีลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง..."* ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรับรู้สภาพท้องถิ่นและวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี สำหรับสถานที่ที่เกิดจากอนุภาคของนิทาน เช่น ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนของคุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2551) ชาวบ้านอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ บอกไว้ว่า *"...จากนั้นก็ตรงไปยังห้องนางยม โดย เห็นยังแต่งตัวอยู่หน้ากระจก ก็ค้ากระจกขว้างออกหน้าต่าง ไปกลายเป็นเขาช่องกระจก..."* จะเห็นได้ว่าแม้จะไม่มีมูลความจริงและเป็นไปไม่ได้ที่ภูเขาลูกหนึ่งจะเกิดขึ้นจากกระจกส่องหน้า แต่ก็ปรากฏชื่อเขาช่องกระจกเป็นสถานที่ที่มีอยู่จริงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ดังนั้นจากชื่อสถานที่ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ทำให้อาจกล่าวได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายเป็นนิทานที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ท้องถิ่นอย่างชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้ผูกเรื่องในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ ซึ่งในขณะนั้นไม่ได้ใช้วิธีการอธิบายการเกิดขึ้นตามหลักวิชาภูมิศาสตร์ แต่กลับหาทางออกโดยการใช้นิทานพื้นบ้านในการอรรถาธิบายแทน ซึ่งถือว่าเป็นวิธีคิดทางวัฒนธรรมที่ไม่ได้ด้อยไปกว่าวิธีคิดทางวิทยาศาสตร์ แม้ว่าคำอธิบายนั้นจะทำให้ผู้ฟังรู้สึกถึงความเป็นไปไม่ได้ก็ตาม อย่างที่คุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2551) ได้กล่าวว่า *"...คนตายแล้วกลายเป็นภูเขา เป็นเรื่องโกหก คนแต่งเขาโกหกเก่ง..."* แต่ผู้ฟังกลับชื่นชอบในความชาญฉลาดในการอธิบายและไขข้อสงสัยในที่มาของชื่อภูมิลักษณ์เหล่านั้น สิ่งนี้คงเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของนิทานพื้นบ้านที่ทำให้ผู้ฟังไม่เกิดความรู้สึกต่อต้านขึ้นในใจ ในสิ่งที่เรียกว่า"เรื่องโกหก"

การอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นด้วยชุดคำอธิบายทางวัฒนธรรมผ่านนิทานพื้นบ้าน และการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นด้วยชุดคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ผ่านองค์ความรู้ด้านภูมิศาสตร์ น่าจะเป็นวิธีการอธิบายสิ่งเดียวกันคนละขั้ว และคำอธิบายเหล่านี้

Copyright by Mahidol University

มักเป็นเหมือนเส้นขนาน ที่มักไม่ค่อยมีผู้รู้ท่านใดนำมาอธิบายไว้ในคราวเดียวกัน ดังนั้นหากผู้เล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งมีความเข้าใจในโครงเรื่องและอนุภาคต่างๆ ในนิทานดีอยู่แล้ว เล่านิทานโดยนำองค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์เข้ามาใช้เป็นเทคนิคร่วมในการเล่าด้วย ก็จะทำให้เกิดสำนวนใหม่ขึ้น บนโครงเรื่องเดิมของนิทาน เป็นการเพิ่มความรู้ให้กับผู้ฟังทำให้สามารถเข้าใจชุดคำอธิบายทั้งสองด้าน ซึ่งเป็นการทำงานแบบคู่ขนานที่นำข้อมูลสองชุดที่ไม่น่าไปด้วยกันได้ ให้สามารถดำเนินไปพร้อมกันบนตัวเชื่อมคือนิทานพื้นบ้านที่มีโครงเรื่องเดียวกัน

สำหรับการศึกษาเรื่องการสร้างความหมายภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในบทนี้ มีความจำเป็นในการใช้ภาพจำนวนมากนำเสนอเนื้อหา เพื่อให้สามารถมองเห็นมุมมองของภูมิลักษณ์ที่มีส่วนคล้ายกับสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการจินตนาการของคนในท้องถิ่น ดังนี้

6.1 รูปแบบภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

หากไล่เรียงรายชื่อสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ตั้งแต่จังหวัดตราดในภาคตะวันออก ไปจนถึงจังหวัดนราธิวาสในภาคใต้ โดยทั้งหมดเป็นสถานที่จริงที่มีที่ตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลและในทะเลอ่าวไทย ซึ่งจะเห็นว่ามีอยู่มากมายหลายแห่ง โดยเป็นสถานที่จริงที่ปรากฏอยู่ในจังหวัดตราด จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ แหลมงอบ เกาะกระบุง และ เกาะหมาก อยู่ในจังหวัดจันทบุรี จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เกาะนมสาว และคุ้งกระเบน อยู่ในจังหวัดระยอง 2 แห่ง ได้แก่ เกาะทะลุ และหาดแม่รำพึง อยู่ในจังหวัดชลบุรี 9 แห่ง ได้แก่ เกาะนมสาว เกาะครก เกาะสาก เกาะพระ เกาะเณร เกาะนางรำ เกาะโรงหนังโรงโขน เกาะยายจัน และเกาะยายจวง อยู่ในจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เขาเพชรพลอยหรือเขาหัวแก้วหัวแหวน และเขาเจ้าลาย อยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน 19 แห่ง ได้แก่ เขาตะเกียบ เกาะสิงโต เขากะโหลก เกาะนมสาว เขาสามร้อยยอดหรือเขาขันหมาก อ่าวน้อย เขาตาม่องล่าย แหลมเป้ง เขาคอม้า เขาช่องกระจก เกาะหลัก เกาะร่ม เกาะหมอนหรือเกาะไหหลำ เขาล้อมหมวก เขา(วัว)ตาเหลือก ดอนไห เกาะจาน เขาแม่รำพึง และเกาะทะลุ อยู่ในจังหวัดชุมพร 3 แห่ง ได้แก่ เกาะร้านเป็ด เกาะร้านไก่ และเกาะสาก และอยู่ในจังหวัดนราธิวาส จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ เกาะสากหรือเกาะยาว ทั้งนี้แยกเป็นประเภทภูมิลักษณ์ได้ 6 ประเภท ได้แก่ ภูเขา แหลม คุ้ง หาด เกาะ และพื้นที่ใต้ท้องทะเล ซึ่งสามารถอธิบายการเกิดขึ้นตามหลักภูมิศาสตร์ได้ดังนี้

Copyright by Mahidol University

6.1.1 ภูเขา

ภูเขา หมายถึง พื้นที่ที่มีความสูงขึ้นจากบริเวณรอบๆ ตั้งแต่ 600 เมตรขึ้นไป (ศูนย์สารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถาน, 24 เมษายน 2551) ส่วนข้อมูลจากเวปไซท์http://en.wikipedia.org/wiki/Mountain ได้ให้ความหมายของภูเขา หรือ Mountain ไว้ว่า

"A mountain is a landform that extends above the surrounding terrain in a limited area, with having a peak. A mountain is generally steeper than a hill, but there is no universally accepted standard definition for the height of a mountain or a hill although a mountain usually has an identifiable summit." (Wikimedia Foundation Inc., April 24th, 2008)

ซึ่งก็ให้ความหมายของภูเขาคล้ายกัน โดยภูเขาต้องเป็นภูมิลักษณ์ที่มีบริเวณจำกัดชัดเจนและมียอดเขา ส่วนเรื่องการกำหนดความสูง มีความแตกต่างกันไปในแต่ละส่วนของโลก ไม่มีมาตรฐานเดียวกัน แต่โดยมากภูเขา (mountain) จะสูงและชันกว่าเนินเขา (hill) ในประเทศไทยใช้คำว่า ภูเขา เรียกชื่อพื้นที่ที่มีความสูงจากบริเวณโดยรอบ และมักไม่ได้คำนึงถึงความสูงที่เป็นมาตรฐาน แม้พื้นที่ที่มีความสูงไม่ถึง 600 เมตร และมีบริเวณไม่มากคนไทยเราก็เรียกภูมิลักษณ์นั้นว่า "ภูเขา" และหากภูเขาลูกนั้นมีชื่อเรียกเฉพาะ ก็จะใช้เพียงคำว่า "เขา" เท่านั้นไม่ว่าจะมีความสูงเท่าใดก็ตาม เช่น เขาช่องกระจก มีความสูงเพียง 245 เมตรจากระดับน้ำทะเล เท่านั้น (เอิร์ทแทรเวล, 24 เมษายน 2551) ก็ใช้คำว่า "เขา" เรียกภูมิลักษณ์ประเภทนี้เช่นเดียวกัน

ภูเขาที่เป็นที่ตั้งของสถานที่ที่ปรากฏรายชื่ออยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย และเป็นสถานที่จริงที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ไม่ปรากฏว่ามีชื่อของภูเขาทางชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออกในนิทานเรื่องนี้เลย ดังนั้น ภูเขาที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ จึงเป็นภูเขาที่เกิดขึ้นจากกลุ่มหินราชบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มหินในยุคคาร์บอนนิเฟอร์รัสถึงยุคเพอร์เมี่ยน ประกอบไปด้วยหินปูนผลึกสีเทาอ่อนแทรกตัวสลับด้วยหินดินดานและหินทราย ในบางแห่งพบเป็นเขาหินปูนใหญ่ๆ แต่บางแห่งอาจเป็นเขาโดด ในเนื้อหินปูนอาจมีการตกผลึกเป็นครั้งที่สอง ซึ่งในบางแหล่งกลายเป็นหินอ่อน กลุ่มหินราชบุรีจะพบกว้างขวางในบริเวณขอบทางตะวันตกของที่ราบสูงโคราชทางภาคเหนือและทางตะวันตกของประเทศ รวมทั้งในเขตคาบสมุทรภาคใต้ (นันทนัทพล, 24 เมษายน 2551) ส่วนใหญ่เป็นเขาหินปูนที่ถูกยกตัวขึ้น ผ่านการกัดกร่อนจากปัจจัยธรรมชาติโดยเฉพาะน้ำ เช่นน้ำฝนและน้ำใต้ดิน ทำให้ภูเขาหินปูนเหล่านี้ มีหน้าผาสูงชัน และมีการพังทลายของ

Copyright by Mahidol University

ชั้นหินในแนวดิ่ง เนื่องจากน้ำฝนมาก เนื่องจากหินปูนมีคุณสมบัติในการละลายน้ำได้ดี ทำให้คงเหลือส่วนที่แข็งเป็น แท่ง หรือหน้าผาสูงให้เห็น และภายในภูเขายังถูกการกระทำจากน้ำใต้ดิน ทำให้ส่วนล่างไม่มีที่รองรับ น้ำหนักของหินด้านบน เกิดการยุบตัวลงภายในภูเขาเกิดเป็น ถ้ำสวยงามมากมาย ในภูเขาเหล่านี้ ถ้ำสำคัญในแถบนี้ได้แก่ ถ้ำพระยานคร ในอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ลักษณะการเกิดภูเขาเช่นนี้เกิดขึ้นกับทุกภูเขาที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เช่น เขาเจ้าลาย ในจังหวัดเพชรบุรี เขาตะเกียบ เขากะโหลก เขาสามร้อยยอดหรือเขาขันหมาก เขาตาม่องล่าย เขาคอม้า เขาล้อมหมวก เขา(วัว)ตาเหลือก เขาแม่รำพึง และ เขาช่องกระจก ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ภาพที่ 6-1 : เขาช่องกระจก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มองจากทางรถไฟสายใต้

6.1.2 แหลม

แหลม หมายถึง แผ่นดินหรือภูเขาที่ยื่นล้ำออกไปในทะเลหรือมหาสมุทร (ศูนย์สารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถาน, 24 เมษายน 2551) ส่วนข้อมูลจากเวปไซท์ http://en.wikipedia.org/wiki/Headland ได้ให้ความหมายของแหลม หรือ Headland ไว้ว่า “A headland is an area of land adjacent to water on three sides.” (Wikimedia Foundation Inc., April 24th, 2008) ซึ่งหมายถึงบริเวณแผ่นดินที่มีชายฝั่งจรดกับผืนน้ำสามด้านสำหรับในประเทศไทยไม่ได้คำนึงถึงขนาดของพื้นที่ที่เป็นแหลม ไม่ว่าจะมีพื้นที่ขนาดใหญ่ เช่น แหลมพรหมเทพ จังหวัดภูเก็ต หรือมีส่วนยื่นออกไปในทะเลเพียงเล็กน้อย เช่น แหลมผักเบี้ย จังหวัดเพชรบุรี ก็ใช้คำว่า “แหลม” เรียกภูมิลักษณ์ประเภทนี้เช่นเดียวกัน

Copyright by Mahidol University

แหลมที่เป็นที่ตั้งของสถานที่ที่ปรากฏรายชื่ออยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย และเป็นสถานที่จริงที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก และชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ดังนั้น แหลม ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ จึงเป็นแหลมที่มีลักษณะการเกิดขึ้นจากการกระทำของกระแสคลื่นลมชายฝั่งทะเล ที่ทำการกัดเซาะชายฝั่งทะเลผ่านกาลเวลามายาวนาน ส่วนที่อ่อนกว่าจะถูกคลื่นทะเลซัดและนำพาเศษหินเศษตะกอนและทรายลงทะเล และในบริเวณที่เป็นหินส่วนที่แข็งกว่า ทนต่อการถูกกัดเซาะได้ดีกว่าส่วนที่อยู่ด้านข้าง ทำให้เหลือส่วนที่ยื่นแหลมออกไปในทะเลปรากฏอยู่

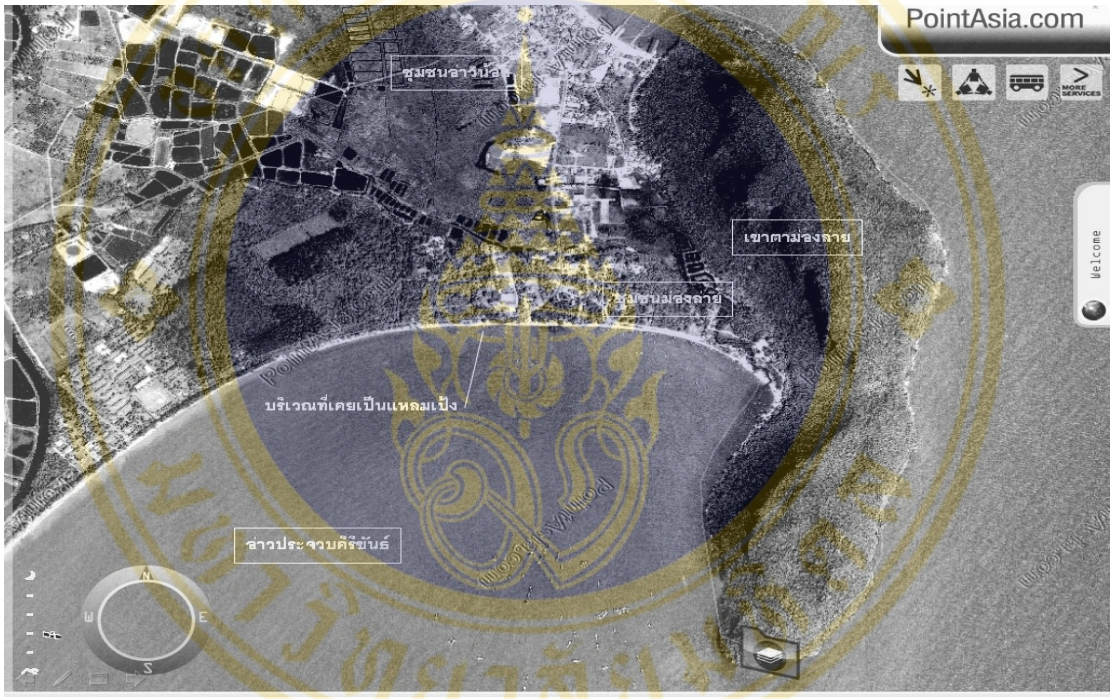

ภาพที่ 6-2 : อ่าวประจวบคีรีขันธ์ บริเวณที่เคยปรากฏภูมิลักษณ์แหลมเป้งในอดีต
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลังจาก PointAsia

ลักษณะการเกิดแหลมเช่นนี้เกิดขึ้นกับแหลมที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เช่น แหลมงอบ ในจังหวัดตราด และแหลมเป้ง ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แต่ในปัจจุบันภูมิลักษณ์ที่เรียกว่าแหลมงอบในจังหวัดตราด มีขนาดของพื้นที่แหลมค่อนข้างใหญ่มาก เมื่อยืนอยู่ที่ปลายสุดของส่วนที่ยื่นออกไปในทะเล ก็ยังสังเกตถึงความเป็นแหลมได้ค่อนข้างยาก อาจมองเป็นแค่เพียงชายฝั่งที่ทอดยาวโค้งออกไปจากจุดนั้นทั้งสองด้านเท่านั้น ส่วนภูมิลักษณ์ที่เรียกว่า แหลมเป้ง ในปัจจุบันนี้ ไม่ปรากฏให้เห็นเป็นส่วนยื่นของแผ่นดินแล้ว เนื่องจากผ่านกาลเวลามานาน บริเวณ

Copyright by Mahidol University

ดังกล่าวกลายเป็นเพียงหาดทรายที่ประสานกลมกลืนไปกับอ่าวประจวบคีรีขันธ์ โดยบริเวณนั้นเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อม่องล่าย ซึ่งใช้เป็นจุดสังเกตได้

6.1.3 คุ้ง/อ่าว

สำหรับ *คุ้ง* หมายถึง ส่วนเว้าโค้งเข้าไปของฝั่งน้ำด้านที่ตรงข้ามกับหัวแหลม (ศูนย์สารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถาน, 24 เมษายน 2551) สำหรับ *อ่าว* หมายถึง ส่วนของมหาสมุทร ทะเล หรือทะเลสาบที่ล้ำเข้าไป ในฝั่งหรือในแผ่นดิน มีลักษณะเว้าโค้งและเปิดกว้าง ทำให้มีแนวของชายฝั่งทะเลยาว (ศูนย์สารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถาน, 24 เมษายน 2551) ซึ่งหากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นภูมิลักษณ์ที่มีความคล้ายคลึงกัน ต่างกันตรงที่อ่าวมีความกว้างด้านหน้าทะเลเปิดกว้างมากกว่า ซึ่งหากเปรียบเทียบกับแหลม ซึ่งแหลมเป็นบริเวณพื้นที่ชายฝั่งที่มีน้ำสามด้านส่วนอ่าวจะเป็นบริเวณท้องทะเลที่ถูกโอบล้อมด้วยแผ่นดินสามด้าน ส่วนข้อมูลจากเวปไซท์ http://en.wikipedia.org/ wiki/ Bay ได้ให้ความหมายของอ่าว หรือ Bay ไว้ว่า “A bay is the reverse, rather an area of water bordered by land on three sides.” (Wikimedia Foundation Inc., April 24th, 2008) ซึ่งก็มีความหมายใกล้เคียงกันคือเป็นท้องทะเลที่มีชายฝั่งสามด้าน สำหรับคนไทยมักไม่คำนึงถึงขนาดหรือความกว้างของพื้นที่โดยเรียกรวมกันทั้งชายฝั่งและผืนน้ำว่า “อ่าว” เช่น อ่าวมะนาว อำเภอเมืองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อผู้คนไปเที่ยวยังอ่าวมะนาว ก็ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเที่ยวชมบนหาดทรายและรวมเรียกหาดทรายที่โอบล้อมอ่าวมะนาวว่า “อ่าวมะนาว” ด้วย โดยที่จริงแล้วอ่าวคือส่วนที่เป็นผืนน้ำ ไม่ใช่หาดทรายหรือ ชายฝั่ง แต่บริเวณทั้งหมดนั้นทั้งท้องน้ำและชายฝั่งที่โอบล้อมอยู่ถูกคนทั่วไปรวมเรียกว่า“อ่าวมะนาว”

อ่าว เป็นภูมิลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของน้ำทะเลที่กัดเซาะชายฝั่งบริเวณที่มีความ แข็งน้อยกว่า ทำให้กัดเซาะเว้าเข้าไปในแผ่นดินเรื่อยๆ ประกอบกับมีส่วนที่แข็งกว่าทั้งสองด้านที่ทนต่อการกัดเซาะได้ดีกว่า ทำให้น้ำทะเลขยายพื้นที่ได้ยากทางด้านข้าง ปรากฏเป็นแนวเว้าลึกเข้าไปในแผ่นดินโดยมีส่วนที่เป็นพื้นที่แข็งสองด้านเป็นตัวกำหนดความกว้างของปากอ่าว ยิ่งพื้นที่มีความแข็งน้อย น้ำทะเลก็กัดเซาะได้มาก พื้นที่ของอ่าวก็เว้าเข้าไปในแผ่นดินมากด้วย ส่วนที่เป็นชายฝั่งจะเป็นหาด กรวด โขดหิน หรือหน้าผา ก็ได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของพื้นที่ในบริเวณนั้น

ลักษณะการเกิดคุ้งและอ่าวเช่นนี้ เกิดขึ้นกับคุ้งและอ่าวที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เช่น คุ้งกระเบน อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่เว้าลึกเข้าไปในแผ่นดิน ขนาบด้วยภูเขาขนาดย่อมสองข้าง มีช่องทางน้ำเข้าไม่กว้างนัก พื้นที่ระหว่างภูเขาสองลูกนี้

Copyright by Mahidol University

เป็นพื้นที่ส่วนที่มีความอ่อน จึงง่ายต่อการกัดเซาะ พื้นที่ของผืนน้ำทะเลจึงเว้าเข้าไปในแผ่นดินได้ง่าย และไกลจากภูเขาสองลูกที่ขนาบข้างนั้น กลายเป็นช่องทางถ่ายเทน้ำทะเลเข้าออกในพื้นที่คุ้งกระเบน ส่วนอีกแห่งหนึ่งได้แก่ อ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งมีลักษณะของพื้นที่ที่ถูกกัดเซาะจากน้ำทะเลเว้า เข้าไปในแผ่นดินเหมือนกัน และมีภูเขาสองลูกขนาบด้านข้าง แต่ระยะระหว่างภูเขามีความห่างกัน รวมทั้งพื้นที่ชายฝั่งมีความแข็งพอสมควร พื้นที่ผืนน้ำจึงเว้าเข้าไปในแผ่นดินได้น้อยกว่าที่เกิดกับคุ้งกระเบน ทำให้ปรากฏเป็นชายหาดที่มีความโค้งไม่มากนัก แต่คนท้องถิ่นก็ยังเรียกบริเวณนี้ว่า อ่าวน้อย สืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพกาล

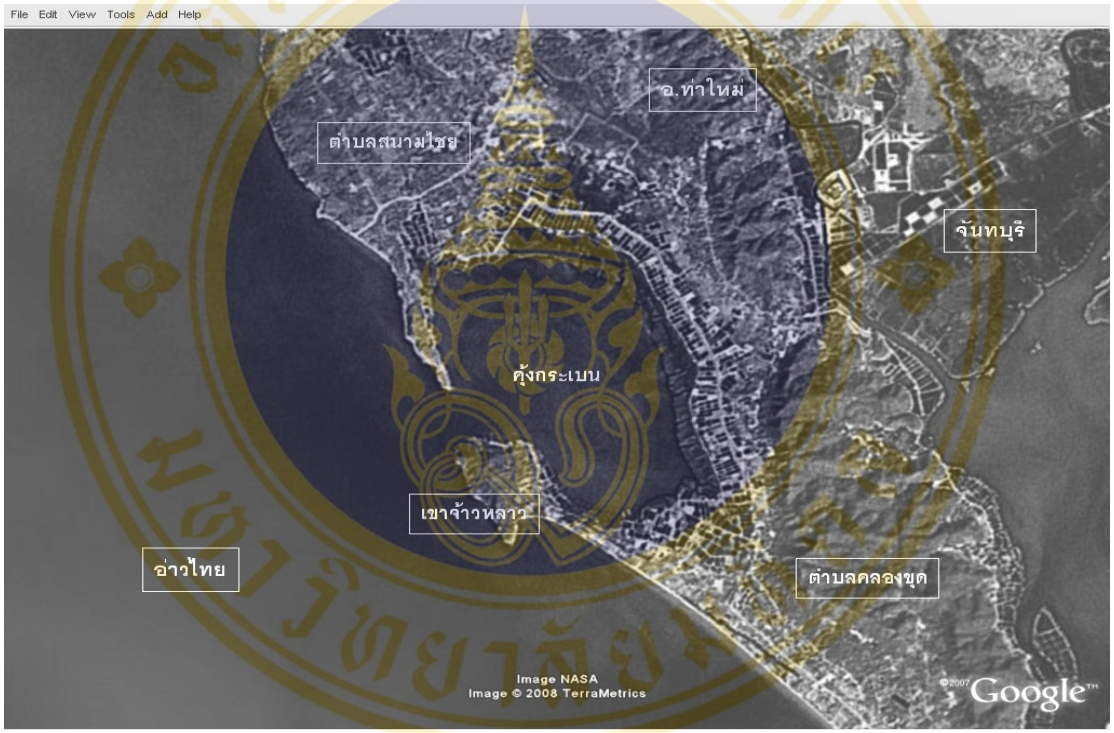

ภาพที่ 6-3 : ลักษณะเว้าลึกเข้าไปในแผ่นดินของคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี

แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

6.1.4 หาด

หาด หมายถึง เนินที่ลาดลงไปในน้ำหรือบริเวณที่ตื้นเขินเป็นเนินอยู่กลางน้ำ ส่วนมากเป็นทราย ที่เป็นเนินกรวดหรือเนินหิน เรียกว่า หาดกรวด หาดหิน ก็มี (ศูนย์สารสนเทศราชบัณฑิตยสถาน, 24 เมษายน 2551) ส่วนข้อมูลจากเวปไซท์ http://en. wikipedia.org/wiki/Beach ได้ให้ความหมายของหาด หรือ Beach ไว้ว่า “Beaches often occur along coastal areas, where wave or current action deposits and reworks sediments.” (Wikimedia Foundation Inc., April 24th, 2008)

Copyright by Mahidol University

ซึ่งให้ความหมายเพิ่มเติมว่า หาด มักปรากฏบริเวณชายฝั่งซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการทับถมของตะกอนโดยการกระทำของคลื่นและกระแสน้ำ โดยเมื่อคลื่นและกระแสน้ำนำตะกอนมาทับถมแล้วก็กลับนำพาตะกอนออกไปหมุนเวียนอยู่เรื่อยๆ ตามช่วงเวลา ดังนั้นในช่วงเวลาหนึ่งของปีจะเห็นว่าชายฝั่งบางแห่งมีทรายปรากฏอยู่มาก แต่ในช่วงเวลาอื่นอาจพบว่าปริมาณทรายในบริเวณเดิมลดน้อยลงแล้วก็กลับปรากฏว่ามีทรายเพิ่มขึ้นเมื่อถึงช่วงเวลาเดิม หมุนเวียนอยู่อย่างนี้ในรอบปี

ภาพที่ 6-4 : หาดหัวหินมีทรายที่ขาวละเอียดเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว

หาด เกิดจากการกระทำของคลื่นและกระแสน้ำ โดยคลื่นคือมวลน้ำที่เคลื่อนตัวเข้าปะทะชายฝั่ง มีกำลังในการปะทะที่ขึ้นอยู่กับขนาดของคลื่นและกระแสลมในทะเล เมื่อคลื่นปะทะชายฝั่งก็จะทำการกัดเซาะพังทลาย ชายฝั่งที่เป็นหินจะถูกทำให้แตกหัก ลดขนาดลง จากหินก้อนใหญ่เป็นหินก้อนเล็ก จากนั้นหินก็จะมีน้ำหนักเบาลง เคลื่อนตัวได้สะดวกขึ้นเมื่อคลื่นซัดเข้ามา ทำให้เกิดการกระทบ แตก ขัดสีและลดขนาดลงอีก จากหินก้อนเล็กกลายเป็นกรวด และด้วยวิธีการเดียวกันจากกรวดก็กลายเป็นทราย ยิ่งผ่านช่วงเวลาอันยาวนาน ทรายก็ยิ่งละเอียดมากขึ้น จากนั้นคลื่นและกระแสน้ำก็ทำหน้าที่นำพากรวดทรายที่มีขนาดเล็กเหล่านี้ให้เคลื่อนตัวไปทับถมหรือนำพาไปที่อื่นตามช่วงเวลาต่อไป เช่น หาดหัวหิน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่เป็นหาดทรายที่มีความ

Copyright by Mahidol University

ละเอียดของเม็ดทรายมาก เมื่อเหยียบลงบนทรายที่แห้งจะได้ยินเสียงเสียดสีของทรายดัง “เอี๊ยดๆ” นอกจากนั้นยังมีความขาวสะอาดตามธรรมชาติเป็นสถานที่นักท่องเที่ยวทั่วไปนิยมเดินทางมาเยี่ยมชมตลอดทั้งปี

หาดบางหาดอาจไม่ได้เป็นเฉพาะหินกรวดหรือทราย แต่อาจเกิดจากการทับถมของซากสิ่งมีชีวิต เช่น เปลือกหอย และเศษซากปะการัง ที่มีปริมาณมากจนทับถมอยู่บนแนวชายฝั่ง เกิดเป็นหาดที่ด้านบนเป็นการทับถมของเศษเปลือกหอย และเศษซากปะการัง ลึกลงไปเป็นชั้นหินที่เป็นฐานรองรับการทับถม ซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำของคลื่นและกระแสน้ำเช่นเดียวกับบริเวณที่เป็นหาด เช่น หาดแหลมศาลา อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นหาดที่มีความขาวสลับกับสีน้ำตาลเป็นแนวขนานกับชายฝั่ง หาดแห่งนี้มีการสะสมตัวของเศษตะกอนเลนและทราย ประกอบกับมีเศษเปลือกหอยและเศษซากปะการังทับถมอยู่มาก เมื่อแสงแดดกระทบหาดแห่งนี้จะเห็นว่ามีความขาวสะอาดตามาก ทำให้เกิดความสวยงามน่าประทับใจ

หากบริเวณชายฝั่งใด มีความยาวของชายฝั่งมาก โดยที่อาจจะมีลักษณะของแนวชายฝั่งโค้งเว้าเล็กน้อย และมีแนวเขาหรือโขดหินที่ด้านหนึ่งและปลายอีกด้านห่างกันมากจนไม่มีลักษณะของการเป็นอ่าว และชายฝั่งนั้นประกอบด้วยทรายหรือเศษซากวัสดุที่มีขนาดเล็ก ก็จะเรียกบริเวณชายฝั่งนั้นว่าหาด เช่น หาดทราย หาดเลน หาดกรวด หาดหิน หรือหาดปะการัง เป็นต้น และหาดไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะบริเวณชายฝั่งทะเลเท่านั้น ยังเกิดขึ้นในเกาะกลางทะเล เนินทรายกลางทะเล ชายฝั่งทะเลสาบ และชายฝั่งแม่น้ำ ด้วย

ลักษณะการเกิดหาดเช่นนี้เกิดขึ้นกับชายฝั่งที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เพียงแห่งเดียวได้แก่ หาดแม่รำพึง ในจังหวัดระยอง แต่หาดก็ปรากฏอยู่ทั่วไปตามชายฝั่งตลอดแนวฝั่งทะเลของอ่าวไทยตั้งแต่จังหวัดตราดไปจนถึงนราธิวาส และเป็นที่น่าสังเกตเนื่องจากปรากฏชื่อหาดแม่รำพึงเพียงแห่งเดียว ทั้งๆ ที่มีหาดที่มีความน่าสนใจและสวยงามอีกมาก แต่กลับไม่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เลย

Copyright by Mahidol University

6.1.5 เกาะ

เกาะ หมายถึง ส่วนของแผ่นดินที่มีน้ำล้อมรอบ (ศูนย์สารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถาน, 24 เมษายน 2551) ส่วนข้อมูลจากเวปไซท์ http://en.wikipedia.org/wiki/Island ได้ให้ความหมายของเกาะ หรือ Island ไว้ว่า

"An island or isle is any piece of land that is completely surrounded by water in two dimensions, above high tide, and isolated from other significant landmasses." (Wikimedia Foundation Inc., April 24th, 2008)

ซึ่งหมายถึงบริเวณที่มีน้ำล้อมรอบเช่นกัน และระบุ เพิ่มเติมว่า ต้องมีส่วนสูงของแผ่นดินสูงกว่าระดับน้ำทะเลสูงสุดหรือ เป็นส่วนของแผ่นดินที่แยกตัว ออกจากแผ่นดินใหญ่ สำหรับในประเทศไทยไม่ได้คำนึงถึงขนาดของพื้นที่เกาะ ไม่ว่าจะมีพื้นที่มาก เช่น เกาะช้าง จังหวัดตราด หรือมีพื้นที่เพียงเล็กน้อย เช่น เกาะนมสาว ก็ใช้คำว่า "เกาะ" เรียกภูมิลักษณ์ประเภทนี้เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 6-5 : เกาะนมสาว อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เกาะสำคัญหนึ่งในอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย

Copyright by Mahidol University

เกาะที่เป็นที่ตั้งของสถานที่ที่ปรากฏรายชื่ออยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย และเป็นสถานที่จริงที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก และอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ล้วนเป็นเกาะที่เกิดขึ้นตามแนวชายฝั่งทะเล ตั้งอยู่ไม่ห่างชายฝั่งมากนัก เกิดจากแนวหินในยุคเดียวกับแนวหินของชายฝั่งนั้น และถูกยกตัวขึ้น จากนั้นเมื่อเกิดน้ำทะเลเข้าท่วมถึง ส่วนของพื้นที่ที่มีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลสูงสุด ปรากฏให้เห็นเหนือผืนน้ำตลอดเวลา เรียกภูมิลักษณ์เช่นนี้ว่า “เกาะ” เช่นเดียวกับภูมิลักษณ์อื่นๆ ที่คนไทยมักเรียกพื้นที่ที่มีน้ำหรือสิ่งอื่นล้อมรอบโดยไม่ได้คำนึงถึงขนาดของพื้นที่ หากมีลักษณะเช่นนี้ ก็เรียกว่า เกาะทั้งสิ้น เช่น เกาะภูเก็ต ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เป็นที่ตั้งของจังหวัดภูเก็ต หรือ เกาะขี้นก ซึ่งเป็นเพียงโขดหินขนาดเล็กในทะเลหน้าหาดแหลมศาลา อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แต่ในภาษาอังกฤษปรากฏคำศัพท์ที่เกี่ยวกับเกาะหลายคำตามขนาดของพื้นที่เกาะ เช่น island, isle, islet, cay และ eyot เป็นต้น และเกาะก็ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในทะเล แต่เป็นภูมิลักษณ์ที่ปรากฏในทะเล, มหาสมุทร, ทะเลสาบ และแม่น้ำ อีกด้วย เช่น เกาะเกร็ด ซึ่งเป็นพื้นดินที่ถูก ล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำอ้อม เป็นต้น

ลักษณะการเกิดเกาะเช่นนี้เกิดขึ้นกับเกาะที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เช่น เกาะกระบุง และ เกาะหมาก ในจังหวัดตราด เกาะนมสาว ในจังหวัดจันทบุรี เกาะทะลุ ในจังหวัดระยอง เกาะนมสาว เกาะครก เกาะสาก เกาะพระ เกาะเณร เกาะนางรำ เกาะโรงหนังโรงโขน เกาะยายจัน และเกาะยายจวง ในจังหวัดชลบุรี เกาะสิงโต เกาะนมสาว เกาะหลัก เกาะร่ม เกาะหมอน หรือเกาะไหหลำ และเกาะจาน ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เกาะร้านเป็ด เกาะร้านไก่ และเกาะสาก ในจังหวัดชุมพร และเกาะสากหรือเกาะยาว ในจังหวัดนราธิวาส โดยเป็นที่น่าสังเกตว่าเกาะเป็นภูมิลักษณ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายมากที่สุด

6.1.6 พื้นที่ใต้ท้องทะเล

ข้อมูลจากเวปไซท์ http://en.wikipedia.org/wiki/Seabed ได้ให้ความหมายของพื้นที่ใต้ท้องทะเล หรือ Seabedไว้ว่า

“The seabed (also sea floor , seafloor, or ocean floor) is the bottom of the ocean. At the bottom of the continental slope is the continental rise, which is caused by sediment cascading down the continental slope.” (Wikimedia Foundation Inc., April 24th, 2008)

Copyright by Mahidol University

ซึ่งจะหมายถึง บริเวณที่อยู่ใต้ระดับน้ำทะเล ลาดเท ลงไปยังไหลทวีป โดยมีการสะสมตัวของตะกอนหินทรายเป็นระดับ ลดหลั่นลงไปจนถึงก้นทะเลลึก ดังนั้นพื้นที่ใต้ท้องทะเลจึงเป็นบริเวณที่ถูกน้ำทะเลท่วมจมอยู่ตลอดเวลา หากบริเวณนั้นมีความสำคัญ เช่น เป็นแหล่งอาศัยของปลาซึ่งชาวประมง ท้องถิ่นจะรู้จักดีโดยจะเรียกบริเวณนั้นว่าเป็นหมายทางการประมง เช่นที่เจ้าหน้าที่คนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เรียก บริเวณที่เป็นแหล่งปลาชุมแห่งหนึ่งในอุทยานแห่งชาติแห่งนี้ว่า “ร้านดอกไม้” เป็นกองหินใต้น้ำที่มีบริเวณกว้างพอสมควร เป็นแหล่งอาศัยของปลามากมายและเป็นหมายของชาวประมงพื้นบ้านด้วย แต่เนื่องจากพื้นที่นี้ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่ที่อยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด การจับสัตว์น้ำบริเวณร้านดอกไม้จึงไม่สามารถกระทำได้ บริเวณนี้จึงเป็นแหล่งสงวนเพื่อเพาะพันธ์สัตว์น้ำที่สำคัญของอ่าวไทยอีกแห่งหนึ่ง นอกจากนั้นยังใช้ชื่อเรียกอื่นแทนบางบริเวณที่มีความหมายเป็นที่เข้าใจร่วมกันของคนในท้องถิ่น ซึ่งอาจจะเรียกว่า “ดอน” ตามที่ คุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) ชาวบ้านอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้เล่าให้ฟังว่า *“...มีคนเขาไปลากอวนได้ไหมา ก็บอกว่านี่แหละเป็นไหของตามอ่องล่าย ไม่ได้มีไหเดียวนะ มีเยอะ ลากได้แถวๆ หน้าเขาคลองวาฬโน่น เดี๋ยวนี้เขาเอาไหไปไว้ที่วัดคลองวาฬ ชาวบ้านเขารู้กันเรียกตรงนั้นว่า ดอนไห...”*

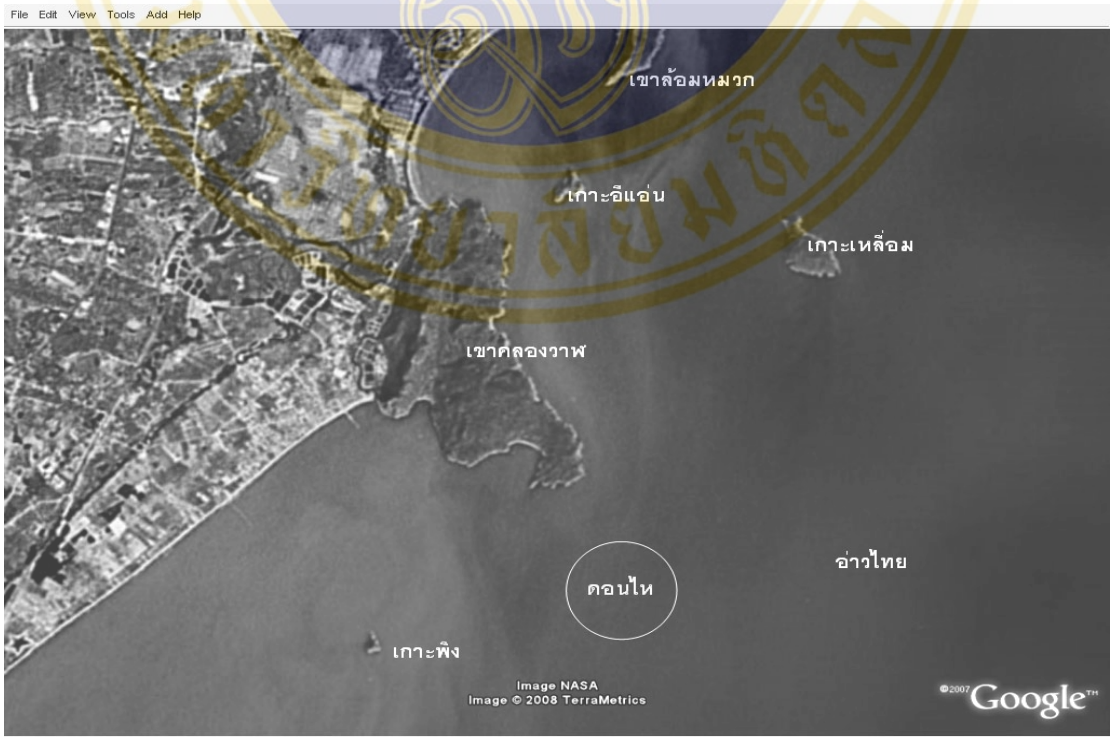

ภาพที่ 6-6 : บริเวณแหล่งโบราณคดีใต้น้ำดอนไห หน้าเขาคลองวาฬ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

Copyright by Mahidol University

ลักษณะการเกิดพื้นที่ใต้ท้องทะเลเช่นนี้เกิดขึ้นกับสถานที่ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย คือ ดอนไห เป็นพื้นที่ใต้ท้องทะเลหน้าเขาคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นอกจากจะเป็นแหล่งที่พบไหโบราณจำนวนมากแล้ว ยังเป็นอีกบริเวณหนึ่งที่มีสัตว์ทะเลชุกชุมและเป็นแหล่งประมงท้องถิ่นด้วย

จากข้อมูลทั้งหมดข้างต้นเกี่ยวกับการเกิดภูมิลักษณ์ของสถานที่จริงที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งแบ่งได้เป็น 6 ประเภท ได้แก่ ภูเขา แหลม คุ้ง/อ่าว หาด เกาะ และพื้นที่ใต้ท้องทะเล เป็นข้อมูลทางภูมิศาสตร์ที่สามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลมากมายที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ ซึ่งจะทำให้สามารถเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจให้กับผู้สนใจมากขึ้น และหากนำการอธิบายลักษณะการเกิดภูมิลักษณ์นี้ไปใช้ร่วมกับการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็จะช่วยให้ “เรื่องโกหก” มีความเป็นจริงน่าเชื่อถือมากขึ้น และยังใช้เป็นส่วนประกอบเพิ่มเติมการบรรยายในเชิงท่องเที่ยวและวิชาการเข้าไปในเนื้อนิทานพื้นบ้านโดยไม่ได้ตัดทอนเนื้อหาเดิมของนิทาน และไม่ได้เป็นการโต้แย้งคำอธิบายในนิทาน ซึ่งจะไม่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สูญเสียเสน่ห์หรือความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไป อีกทั้งยังอาจช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับผู้เล่าทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและยังมีความน่าเชื่อถือในด้านความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์อีกด้วย

6.2 ความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่น

“ทำไมถึงเรียกเกาะนั้นว่า เกาะนมสาว ?” เป็นคำถามที่หลายคนคงตั้งคำถามเมื่อได้ยินชื่อของสถานที่แห่งนี้ คุณลุงสงคราม จันทวงศ์ (สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2551) ชาวบ้านชุมชนม่องล่าย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้กรุณาให้คำตอบไว้ว่า *“...ก็มันเป็นรูปอย่างนั้น คนตั้งชื่อ เขาตั้งให้ถูกแล้ว อยู่ที่ปราณบุรี (อำเภอสามร้อยยอดในปัจจุบัน) โน่น ไม่ได้มีเกาะเดียวนะ อีกเกาะเขาว่าอยู่ชลบุรี ไม่เคยไปหรอก...”* ยังมีผู้รู้ท่านอื่นอีกที่สามารถอธิบายรูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เช่นท่านอาจารย์ปิยะนาฏ เทียมเพชร (สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2551) อาจารย์โรงเรียนประจวบวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเขาตาม่องล่ายว่า *“...เขาลูกนี้มีรูปร่างเหมือนคนนอนเหยียดยาวทอดไปตามฝั่งทะเล หันหัวไปทางตะวันตก มีหินก้อนใหญ่อยู่ที่ปลายเขา นั่นก็เป็นไหเหล้าของตาม่องล่ายผู้ตายนั่นแหละ...”* ส่วนท่านอาจารย์มาลี เทียมหมอก (สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2551) อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ก็ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเกาะทะลุด้วยเช่นกันว่า *“...ที่เกาะมันทะลุ*

Copyright by Mahidol University

ก็เพราะสากที่ตาม่องล่ายขว้างมาถูกเข้า...” จากคำอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นข้างต้น ต่างถูกอธิบายด้วยเหตุผลจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ดังนั้นจะเห็นว่า คนท้องถิ่นน่าจะมีจินตนาการในการสังเกตภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นตน แล้วพิจารณาว่ามีความเหมือนกับสิ่งใดแล้วจึงให้ชื่อกับสิ่งนั้น ความหมายขั้นต้นของการให้ชื่อจึงเกิดขึ้น โดยมีนัยเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่หมายถึงรูปร่างรูปทรงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่รู้จัก และกำหนดชื่อให้กับภูมิลักษณ์นั้นให้เป็นที่เข้าใจร่วมกันในท้องถิ่น ในความเกี่ยวเนื่องกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ภูมิลักษณ์บางแห่งไม่สามารถทราบว่าได้รับการให้ชื่อเมื่อใด ซึ่งอาจได้รับการตั้งชื่อก่อนหรือพร้อมกับการเกิดนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เช่น เขาล้อมหมวก ซึ่งมีรูปทรงเหมือนหมวกจีน และเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นอนุภาคที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณ์ที่อยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในหลายสำนวน สำหรับ เกาะสิงโต ซึ่งเดิมมีชื่อว่า “เกาะทราย” และต่อมาคนท้องถิ่นคงจะเห็นว่ามีรูปร่างคล้ายสิงโต จึงให้ชื่อใหม่ว่า “เกาะสิงโต” ในภายหลัง สังเกตได้ว่า เกาะสิงโต ปรากฏเป็นอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายเพียงบางสำนวนเท่านั้น นอกจากนั้น ยังมี เขาเจ้าลาย ที่ทราบกันดีว่า นักเดินเรือตั้งแต่สมัยอยุธยาใช้เป็นที่สังเกตเขตเมืองเพชรบุรีมานานแล้ว ซึ่งเดิมคนท้องถิ่นเรียกเขาลูกนี้ว่า “เขาใหญ่” ภายหลังอาจถูกเปลี่ยนชื่อเป็น “เขาเจ้าลาย” เพื่อเชื่อมโยงกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ปัจจุบันได้รับการให้ชื่อใหม่ว่า “เขานางพันธุรัต” และสร้างนิทานสอดคล้องกับชื่อใหม่ให้เป็นเรื่องของท้องถิ่นไม่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายอีกต่อไป

ดังนั้น ภูมิลักษณ์ในแต่ละแห่งจึงอาจได้รับการให้ความหมายในลักษณะที่ถูกให้ชื่อทั้งก่อนหน้าหรือหลังหรือในช่วงเวลาที่แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย อีกทั้งยังมีภูมิลักษณ์ที่ได้รับการให้ชื่อให้สอดคล้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในภายหลัง และภูมิลักษณ์ที่ได้รับการให้ชื่อใหม่ให้สอดคล้องกับนิทานท้องถิ่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งสิ่งนี้เป็นกระบวนการสร้างความหมายท้องถิ่นและสามารถศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายกับการใช้ประโยชน์จากภูมิลักษณ์ในวิถีชีวิตท้องถิ่นด้วย โดยพิจารณาจากรายละเอียดของสถานที่ต่างๆ ดังนี้

6.2.1 ภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ของจังหวัดตราด

แหลมงอบ ตั้งอยู่ในตำบลแหลมงอบ อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด ชื่อแหลมงอบเป็นการให้ชื่อโดยอ้างเอา “งอบ” ซึ่งหมายถึง เครื่องสวมหัวสำหรับกันแดดและฝน สานด้วยตอกไม้ไผ่กรุด้านนอกด้วยใบลาน รูปคล้ายกระจาดคว่ำ มีรังสำหรับสวม (ศูนย์สารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถาน, 24 เมษายน 2551) มาตั้งเป็นชื่อของสถานที่ที่เป็นแผ่นดินบริเวณที่ยื่นออกไปในทะเลมากกว่าบริเวณ

Copyright by Mahidol University

ใกล้เคียงทั้งสองด้าน ตรงแผ่นดินบริเวณที่ยื่นออกมานี่เองที่มีก้อนหินที่มีส่วนคล้ายกับรูปทรงของงอบ ซึ่งเป็นของใช้ในชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่นที่เป็นเกษตรกรหรือชาวบ้านทั่วไปในประเทศไทยรู้จักและใช้ประโยชน์จากงอบมานาน

มีตำนานเล่าว่า *"มีชาวบ้านคนหนึ่งประกอบอาชีพประมงตามชายฝั่งอยู่ที่เกาะช้าง ต่อมาเกิดพายุพัดทำให้สิ่งของเครื่องใช้ของเขาได้รับความเสียหาย มีงอบใบหนึ่งลอยน้ำไปติดอยู่ที่แหลมแห่งหนึ่งที่ชายฝั่ง ปัจจุบันชาวบ้านเรียกแหลมแห่งนี้ว่า "แหลมงอบ" และได้สร้างกระโจมไฟไว้ตรงตำแหน่งที่งอบลอยมาติด"* (ไทยตำบล, 24 เมษายน 2551) จะเห็นว่าที่เรียกว่า แหลมงอบ เพราะเพียงมีงอบลอยน้ำมาติดบริเวณชายฝั่งของแหลมแห่งนี้เท่านั้น ซึ่งงอบใบนั้นถูกระบุว่าเป็นงอบของชาวประมงที่อาศัยอยู่ในเกาะช้างจึงไม่น่าจะเป็นงอบของตาม่องล่ายหรือยายรำพึง ดังนั้นประวัติความเป็นมาของแหลมงอบที่เป็นท้องถิ่นจริงๆ จึงไม่ได้เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

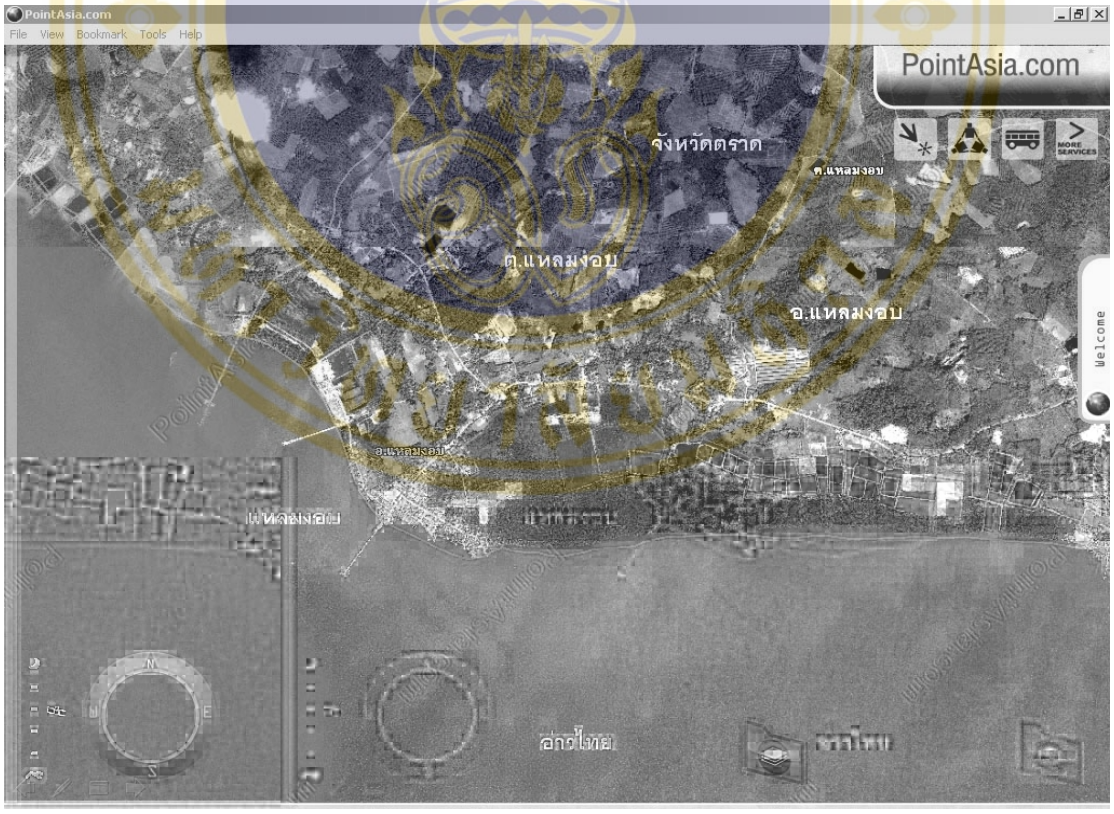

ภาพที่ 6-7 : แหลมงอบ จังหวัดตราด

แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลังจาก PointAsia

Copyright by Mahidol University

จากเรื่องเล่าข้างต้น มีข้อน่าสังเกต คือ ในส่วนของเรื่องเล่าที่ระบุว่า "...และได้สร้างกระโจมไฟไว้ตรงตำแหน่งที่งอบลอยมาติด" จะเห็นว่าบริเวณแหลมงอบได้มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.2440 แล้ว การสร้างกระโจมไฟไว้ที่แหลมงอบ จึงไม่น่าจะสร้างขึ้นในช่วงเวลานั้นได้ แสดงให้เห็นว่า เรื่องเล่าเรื่องนี้อาจถูกแต่งขึ้นมาภายหลัง เพื่อให้แหลมงอบมีเรื่องเล่าประจำท้องถิ่นของตนเอง แยกความสัมพันธ์ออกจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งผู้แต่งอาจไม่มีความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เพียงต้องการอธิบายการเกิดขึ้นของแหลมงอบด้วยเรื่องเล่าของตน

ถ้าหากมองจากทะเลเข้าหาแหลมงอบ หรือมองจากมุมมองเมื่อผู้มองยืนอยู่บนแผ่นดิน บริเวณส่วนที่ยื่นออกไปในทะเล จะเห็นก้อนหินขนาดใหญ่ คล้ายกับเป็นลักษณะของส่วนบนสุดของงอบ ที่ค่อยๆ ลาดเทออกไปทั้งสองด้าน เมื่อคนท้องถิ่นเห็นว่ามีลักษณะคล้ายงอบแล้วจึงให้ชื่อสถานที่นี้ว่า "แหลมงอบ" เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมในท้องถิ่นว่า หากเอ่ยถึงแหลมงอบ ก็จะหมายถึงพื้นที่บริเวณนี้ ไม่ใช่ที่อื่น และสร้างเรื่องเล่าเพื่อเป็นการอธิบายที่มาที่ไปของชื่อสถานที่แห่งนี้แทนการอธิบายด้วยความรู้ทางภูมิศาสตร์

เกาะกระบุง ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเกาะช้าง ตำบลเกาะช้างใต้ กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด เป็นเกาะขนาดเล็กที่มีแนวปะการังเจริญอยู่รอบเกาะ โดยเป็นแนวปะการังที่ขึ้นบนโขดหินริมฝั่ง มีแนวปะการังกว้าง 20 – 50 เมตร มีสภาพสมบูรณ์ (สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่งทะเล และป่าชายเลน, 24 เมษายน 2551) ลักษณะของเกาะมีสันฐานค่อนข้างกลม มองคล้ายกระบุงใส่ของที่คนในท้องถิ่นใช้ประโยชน์กันในชีวิตประจำวัน ดังนั้นเกาะกระบุงจึงถูกให้ชื่อจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเกาะนั่นเอง

เกาะหมาก ตั้งอยู่ในตำบลเกาะหมาก กิ่งอำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด ที่เกาะแห่งนี้มีการปลูกมะพร้าวกันทั่วไป แต่ที่เรียกว่า เกาะหมาก เนื่องจากในสมัยก่อนบนเกาะนี้มีต้นหมากทั่วไปหมด แต่เมื่อมีผู้นำประเทศชื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีการปฏิวัติเรื่องของการกินหมากของคนไทย เป็นเหตุให้ต้องโค่นต้นหมากทั้งเกาะทิ้งไป และหันมาปลูกมะพร้าวแทน จนในที่สุดเกาะหมากกลายมาเป็นเกาะที่มีมะพร้าวมากที่สุดแห่งหนึ่งทางภาคตะวันออก (อิฌ สร้อยทอง, 24 เมษายน 2551)

ภูมิลักษณ์ของเกาะหมากไม่ได้มีลักษณะเหมือนส่วนใดส่วนหนึ่งของพืชที่เรียกว่า "หมาก" เหตุที่ได้ชื่อเกาะหมากเป็นเพราะการปลูกพืชชนิดนี้มากมาแต่อดีต ชื่อเกาะหมากจึงไม่ได้ถูกตั้งขึ้นจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเกาะ

Copyright by Mahidol University

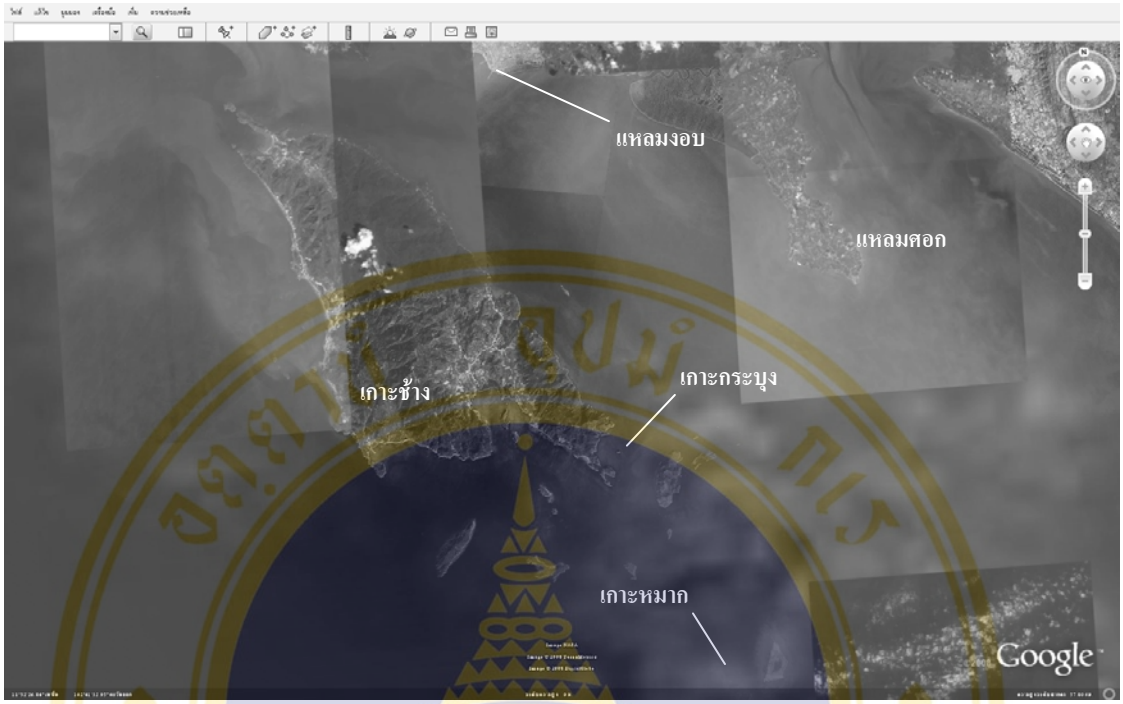

ภาพที่ 6-8 : เกาะกระบุง อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง จังหวัดตราด

แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก PointAsia

ภาพที่ 6-9 : เกาะหมาก ปัจจุบันบนเกาะเต็มไปด้วยต้นมะพร้าวที่มาแทนต้นหมาก

แหล่งที่มา : http://www.rpstdigital.org/forum/attachment.php?attachmentid=72837&stc=1

Copyright by Mahidol University

6.2.2 ภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ของจังหวัดจันทบุรี

เกาะนมสาว ตั้งอยู่ในตำบลบางกะไชย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เกาะแห่งนี้เป็นเกาะขนาดเล็กอยู่ไม่ไกลจากชายฝั่ง ระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร สามารถมองเห็นได้ชัดเจนจากชายฝั่งบนเกาะมีชายหาดที่ขาวสะอาดสวยงาม สามารถลงเล่นน้ำ ดำน้ำดูปะการังและฝูงปลาได้ (ไทยตำบล, 24 เมษายน 2551) รูปทรงสันฐานของเกาะนมสาว มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ทำให้ผู้มองจินตนาการจากรูปทรงของเกาะที่มีความคล้ายกับหน้าอกของผู้หญิง ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ เกาะแห่งนี้มีลักษณะเป็นเกาะที่มีความลาดเทรอบด้านแบบเดียวกับเกาะธรรมดาทั่วไป มีความคล้าย “นมสาว” น้อยกว่าเกาะนมสาวของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อาจเป็นไปได้ว่า เกาะแห่งนี้ถูกเลือกให้ความหมายเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องในนิทาน ดังนั้น เกาะนมสาวจึงได้ชื่อมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเกาะและความเหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

ภาพที่ 6-10 : เกาะนมสาว ซีกส่วนหนึ่งของร่างนางยมโดย ในจังหวัดจันทบุรี

แหล่งที่มา : http://www.dnp.go.th/parkreserve/asp/style2/zoompic.asp?npid=88&picid=7&tid

Copyright by Mahidol University

คุ้งกระเบน ตั้งอยู่ในตำบลคลองขุด อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี จากชื่อ กระเบน ซึ่งเป็นชื่อของสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในทะเล เป็นปลากระดูกอ่อนจำพวกหนึ่งที่พบได้ทั้งน้ำจืดสนิท น้ำกร่อย และทะเล มีรูปร่างแบนราบ ปากอยู่ด้านล่าง หากินบริเวณพื้นน้ำ (มูลนิธิวิกิมีเดีย, 24 เมษายน 2551) ประกอบกับคุ้งน้ำบริเวณนี้มีลักษณะค่อนข้างกลม จึงเปรียบเทียบพื้นที่บริเวณนี้เป็นลักษณะของปลากระเบน ดังนั้นคุ้งกระเบนจึงได้ชื่อมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของคุ้งนั่นเอง

ภาพที่ 6-11 : คุ้งกระเบนยามน้ำลด โค้งอ่าวที่ทำให้นึกถึงรูปร่างของปลากระเบน
แหล่งที่มา : http://www.thaidphoto.com/forums/showthread.php?t=29271

ผู้วิจัยเคยได้รับฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับคุ้งกระเบนจากผู้รู้ชาวจันทบุรี (ไม่สามารถอ้างชื่อผู้รู้ท่านนี้ได้เนื่องจากได้รับฟังมาเป็นเวลานานแล้ว) เมื่อหลายปีก่อนเกี่ยวกับชื่อสถานที่ต่างๆ หลายแห่งแถบชายทะเล จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดระยอง โดยประมวลเรื่องเล่าได้ดังนี้

“มีตาเฒ่าคนหนึ่ง แกรักภรรยาของแกมาก วันหนึ่งล่องเรือออกหาปลาในทะเล พบปลากระเบนทอง ว่ายอยู่ในทะเลจึงพยายามไล่ต้อนเพื่อจะจับไปให้ภรรยา ปลากระเบนทองว่ายหนีเข้าไปในเวิ้งอ่าวกว้างหลบซ่อนอยู่ที่นั่น ตาเฒ่าพายเรือตามเข้าไป ปลากระเบนทองมุดน้ำแล้วว่ายกลับออกมา ที่ปากอ่าว ตาเฒ่าเหลือบไปเห็น กลัวปลากระเบนทองจะว่ายออกจากอ่าวไปก่อน จึงพุ่งหลาวหมายให้ถูกปลากระเบนทอง แต่พลาด หลาวปักอยู่ที่ปากอ่าวกลายเป็นเขาเจ้าหลาว ตาเฒ่าเสียดายพยายามพายเรือตามออกไป จนไปพบปลากระเบนทองอีกครั้งว่ายอยู่ในทะเล

Copyright by Mahidol University

จึงพุ่งหลาวอีกอัน แต่ก็พลาดอีก หลาวพุ่งไปโดนเกาะเกิดเป็นช่องโหว่ จึงเรียกว่า เกาะทะลุ ด้วยความเสียดาย ตาเฒ่าล่องเรือกลับบ้าน แต่ก็ยังมีความหวังที่จะจับปลากระเบนทองให้ได้ จึงได้วางข้องดักไว้ในทะเล 3 ปาก กลายเป็น เกาะมันใน เกาะมันกลาง และเกาะมันนอก ส่วนอ่าวที่กระเบนทองว่ายเข้าไปก็เรียกว่า คุ้งกระเบน จวบจนปัจจุบัน”

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า สถานที่ที่ระบุไว้ในเรื่องเล่าเรื่องนี้มีสถานที่จริงอยู่ในจังหวัดจันทบุรีและระยอง และเนื้อเรื่องมีส่วนคล้ายกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนของสภาวัฒนธรรมจังหวัดระยอง อาจเป็นไปได้ว่านิทานสองเรื่องนี้ได้ถูกผสมผสานกลมกลืนกันจนกลายเป็นสำนวนใหม่ที่มีรายละเอียดสอดคล้องกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นต่างจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกค่อนข้างมาก

6.2.3 ภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ของจังหวัดระยอง

เกาะทะลุ อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด ลักษณะเด่นของเกาะทะลุอยู่ตรงที่มีความแปลกของธรรมชาติซึ่งเป็นที่มาของชื่อเกาะ โดยบริเวณด้านทิศเหนือจะเป็นแหลมที่มีผาหินคล้ายกับสะพานธรรมชาติ ช่วงกลางจะเป็นช่องกว้างน้ำทะเลลอดทะลุ (หมูหินดอทคอม, 24 เมษายน 2551) ช่องโหว่ที่เป็นที่มาของชื่อเกาะทะลุเกิดจากการพุกร่อน แตกหักพังทลายจากอิทธิพลของคลื่น ลม และสภาพอากาศ ทำให้ส่วนที่เป็นหินที่เกาะตัวกันในลักษณะหลวมกว่าหลุดทิ้งตัวลงด้านล่าง เหลือส่วนที่แข็งกว่าคงรูปไว้ เป็นวงกว้าง การพังทลายดำเนินมานานจนทะลุผนังหินไปอีกด้านหนึ่ง จากการทะลุนี่เองที่เป็นที่มาแห่งชื่อเกาะทะลุ ซึ่งเป็นการให้ชื่อจากลักษณะทางภูมิศาสตร์โดยตรง

ภาพที่ 6-12 : เกาะทะลุ อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด

แหล่งที่มา : http://www.thaimazda3.com/forum/index.php?showtopic=13474

Copyright by Mahidol University

หาดแม่รำพึง ตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด ตำบลเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง หาดแม่รำพึง ชายหาดมีความยาว 12 กิโลเมตร สุดหาดเป็นที่ตั้งของบ้านก้นอ่าว ชายหาดสะอาด เหมาะแก่การเล่นน้ำ แต่เดิมที่บริเวณหาดแม่รำพึงและบ้านก้นอ่าว เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านของชาวประมงแห่งหนึ่ง และบ้านก้นอ่าวเป็นหมู่บ้านที่ไกลที่สุดในอดีตและมีลักษณะเป็นอ่าวเล็กๆ จึงเรียกกันว่าบ้านก้นอ่าว และส่วนหาดแม่รำพึงก็มีตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาว่ามีหญิงสาวชาวบ้านได้กระโดดฆ่าตัวตายบริเวณนี้เนื่องจากผิดหวังในความรักจึงเป็นที่มาของ "แม่รำพึง" (www.thaitambon.com, 2551) ชายหาดแม่รำพึง เป็นภูมิลักษณ์ที่เกิดจากอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เพียงแห่งเดียวที่เป็นหาด และความเป็นหาด จึงไม่มีรูปร่างรูปทรงคล้ายบุคคล ถึงแม้จะมีภูเขาอยู่ที่ปลายหาด แต่ก็ไม่มีรูปร่างรูปทรงคล้ายมนุษย์เช่นกัน การให้ชื่อแม่รำพึง เนื่องจากพฤติกรรมการรำพึงรำพันของบุคคล ไม่ใช่ร่างของบุคคล ดังนั้นหาดแม่รำพึงในจังหวัดระยอง จึงเป็นหาดที่ถูกให้ชื่อโดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับรูปร่างรูปทรงทางภูมิศาสตร์เลย

ภาพที่ 6-13 : หาดแม่รำพึง มองเห็นแนวโค้งที่ปลายหาด ที่เรียกว่า ก้นอ่าว

แหล่งที่มา : http://www.moohin.com/picpost/060/b/0706021180777115.jpg

Copyright by Mahidol University

6.2.4 ภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ของจังหวัดชลบุรี

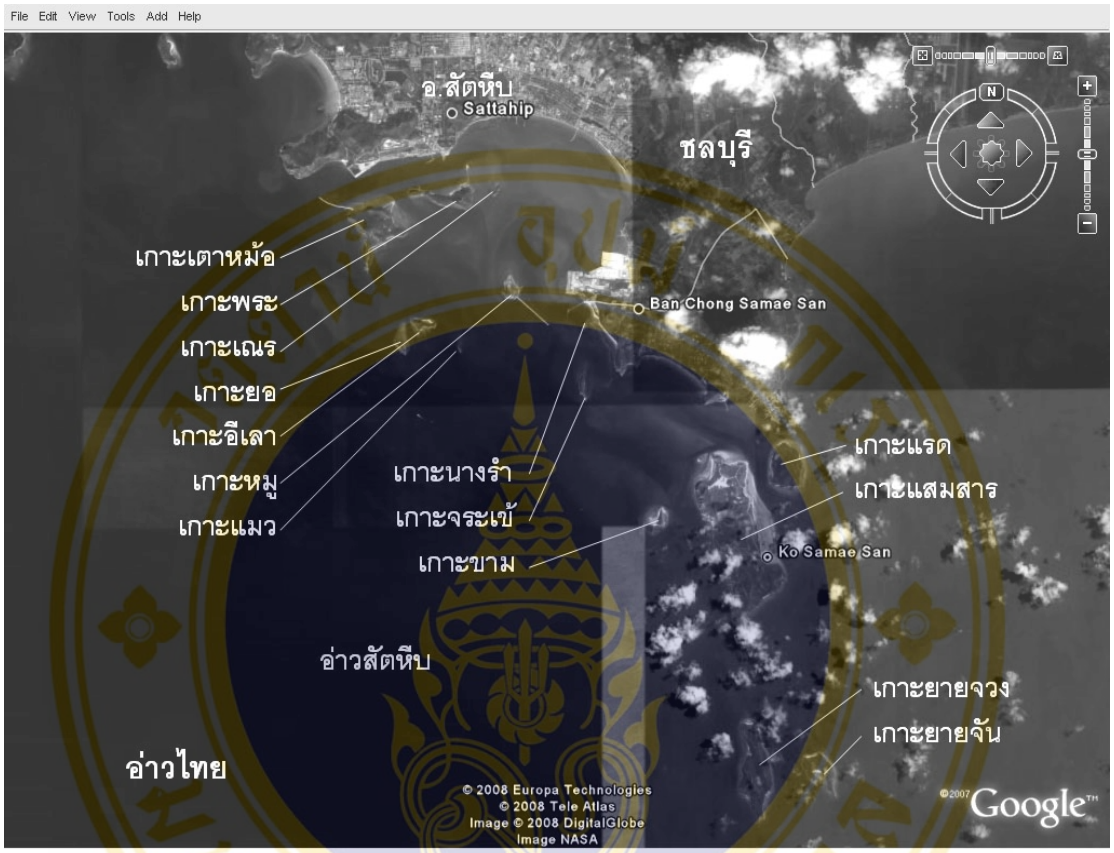

ภาพที่ 6-14 : เกาะในอ่าวสัตหีบ บางแห่งอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

เกาะพระ เกาะเณร เกาะยายจัน เกาะยายจวง เกาะโรงหนัง โรงโขน และ *เกาะนางรำ* เกาะเหล่านี้ตั้งอยู่ในอ่าวสัตหีบ ตำบลสัตหีบ และตำบลแสมสาร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี จากชื่อ “สัตหีบ” หลายท่านให้ความคิดเห็นว่า สัตต แปลว่า เจ็ด หีบ หมายถึง หีบ ฉะนั้นคำว่า สัตหีบ ก็น่าจะแปลว่า หีบเจ็ดใบ ซึ่งสอดคล้องตามตำนานประวัติเจ้าแม่แหลมเทียนว่าได้นำพระราชาลงในหีบเจ็ดใบเพื่อหลบหนียักษ์ อีกหลักฐานหนึ่งมาจากกองประวัติศาสตร์ทหารเรือระบุว่า เมื่อ พ.ศ. 2464 รัชกาลที่ 6 ได้เสด็จตรวจเยี่ยมหัวเมืองชายทะเล เพื่อจะสร้างแนวป้องกันชายฝั่งทะเลด้านนอกเพิ่มขึ้น เพราะป้อมพระจุลจอมเกล้าที่ปากน้ำสมุทรปราการนั้นใกล้เมืองหลวงมากเกินไป จึงทรงดำริหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออกเป็นที่ตั้งกองทัพเรือ เพื่อตรวจตรารักษาฝั่งและเขตน่านน้ำใหญ่ จึงพระราชทานนามว่า สัตตหีบ เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นเกาะ 7 เกาะ เป็นที่กำบังลมให้แก่หมู่เรือได้ดี คำว่า “สัตหีบ” หมายถึง ที่กำบังเจ็ดแห่ง (หีบ = ที่บัง) อันหมายถึงเกาะต่าง ๆ กล่าวคือ เกาะพระ

Copyright by Mahidol University

เกาะยอ เกาะหมู เกาะเตาหม้อ เกาะเณร เกาะสันฉลาม และเกาะเลา (มูลนิธิวิกิมีเกีย, 24 เมษายน 2551) ซึ่งมีชื่อเกาะบางแห่งที่อยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากการสืบค้นไม่พบข้อมูลทางภูมิศาสตร์ที่ระบุว่าเกาะเหล่านี้มีรูปร่างรูปทรงคล้ายกับบุคคลหรือสถานที่ในแต่ละชื่อของเกาะ

เกาะครก และ *เกาะสาก* ตั้งอยู่ในทะเลหน้าอ่าวพัทยา ตำบลนาเกลือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี จากการสืบค้นปรากฏว่าไม่พบข้อมูลทางภูมิศาสตร์ที่ระบุว่าทั้งสองเกาะมีรูปร่างรูปทรงคล้ายกับครกและสาก นอกจากบอกไว้ว่าเป็นของคู่กันจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

ภาพที่ 6-15 : เกาะครกและเกาะสากในหมู่เกาะล้าน หน้าอ่าวพัทยา
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลังจาก PointAsia

6.2.5 ภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ของจังหวัดเพชรบุรี

เขาเพชรพลอย หรือ *เขาหัวแก้วหัวแหวน* นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในหลายสำนวนระบุว่าเขาเพชรพลอยเป็นเขาลูกเดียวกับเขาหัวแก้วหัวแหวน ซึ่งจากการสืบค้นพบว่ามีชื่อเขาเพชรพลอยปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี โดยระบุว่า “*...ชื่อเมืองเพชรบุรีนั้นสันนิษฐานว่าพวกพราหมณ์เป็นผู้ตั้งชื่อ โดยนำมาจากอาวุธของพระเป็นเจ้าของพราหมณ์ คือ วชิราวุธ เนื่องจากพวกพราหมณ์ได้เข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้นานมาแล้ว ตั้งแต่สมัยที่อารยธรรมอินเดียเข้าสู่แคว้นสุวรรณภูมิหรืออาจตั้งชื่อจากเพชรพลอยจากเขาเพชรพลอยที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งกล่าว*

Copyright by Mahidol University

กันว่ามีเพชรพลอยสีขาวหลุดลอยมาตามน้ำ ก็อาจเป็นได้...” (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเพชรบุรี, 24 เมษายน 2551) นอกจากนั้นยังมีเอกสารอิเลคทรอนิคของสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ในฐานข้อมูลท้องถิ่นจังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ ที่ระบุชื่อของเขาหัวแก้วหัวแหวนไว้ว่า *“...สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จประพาสเขาหัวแก้วหัวแหวน ในท้องที่ตำบลท่าไม้รวก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรีได้ทราบเรื่องพระพุทธบาทเขาลูกช้างทรงสนพระทัย จึงเสด็จแวะมานมัสการเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2498 และพระราชทานเงินบำรุงไว้...”* (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 24 เมษายน 2551) แสดงให้เห็นว่าเขาเพชรเขาพลอยหรือเขาหัวแก้วหัวแหวน มีอยู่จริงในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี

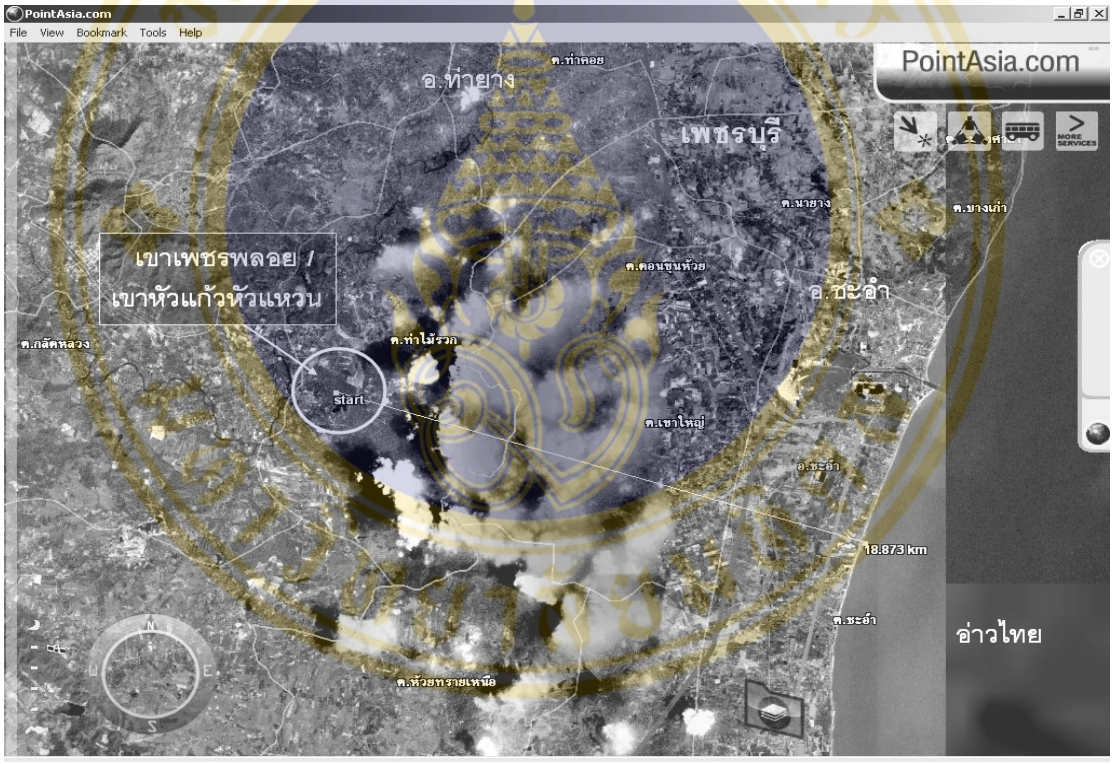

ภาพที่ 6-16 : เขาเพชรพลอยหรือเขาหัวแก้วหัวแหวน ห่างจากฝั่งทะเลประมาณ 20 ก.ม.
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลังจาก PointAsia

แต่หากพิจารณาสถานที่ตั้งแล้ว ในตำแหน่งตำบลท่าไม้รวก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี เป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากชายฝั่งทะเลมาก ไม่น่าจะสังเกตเห็นได้จากในทะเล แต่ทำไมจึงถูกนำมารวมอยู่ในชื่อภูมิลักษณ์ที่เกิดจากอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามองล่าย ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าจะถูกนำชื่อเข้ามาเพิ่มเติมในภายหลัง หรือ ผู้รู้ในท้องถิ่นที่เล่านิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามองล่าย บางท่านเติมข้อมูลเข้าไป เพื่อทำให้สำนวนของตนมีความแปลกกว่าสำนวนอื่น หรือ ผู้เล่านิทานพื้นบ้านเรื่อง

Copyright by Mahidol University

ตาม่องล่าย บางท่านมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของจังหวัดเพชรบุรีอยู่บ้าง จึงนำข้อมูลเข้ามาเพิ่มเติมในสำนวนของตน ซึ่งเรื่องนี้ยังคงรอให้ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าต่อไป

เขาเจ้าลาย หรือ *เขาใหญ่* หรือปัจจุบันเรียก เขานางพันธุรัต ตั้งอยู่ในพื้นที่ของวนอุทยานเขานางพันธุรัต ตำบลชะอำ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เป็นเทือกเขาหินปูนที่มีความสวยงามเอกลักษณ์โดดเด่นมองเห็นได้จากริมถนนใหญ่ ทอดยาวตามแนวเหนือ-ใต้ มองดูคล้ายนางยักษ์ (นางพันธุรัต) นอนอยู่ มีโกศอยู่ทางทิศใต้ และมีปฏิมากรรมธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับตำนานเรื่องสังข์ทอง (สยามเดย์ทริพ, 24 เมษายน 2551) ซึ่งเป็นการสร้างเรื่องขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นของตน เป็นเขานางพันธุรัตแทนเขาเจ้าลาย ที่เป็นชื่อเดิมที่มีความเชื่อมโยงกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

ภาพที่ 6-17 : เขาเจ้าลาย หรือ เขาใหญ่ มีลักษณะคล้ายคนนอนหงาย ปัจจุบันเรียก เขานางพันธุรัต

เขาเจ้าลาย หรือ เขาใหญ่ หรือ เขานางพันธุรัต เป็นเขาหินปูนที่มีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ลึกเข้าไปจากชายฝั่งทะเลตำบลชะอำ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรีพอสมควร แต่เนื่องจากความสูงของเขาเจ้าลายที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 60-372 เมตร (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 24 เมษายน 2551) โดยไม่มีภูมิลักษณ์อื่นมาบดบังมุมมองจากในทะเล ลักษณะรูปร่างรูปทรงของภูเขาเหมือนคนหรือยักษ์นอนตายหงายหน้าหันหัวลงใต้ทอดตัวไปทางเหนือตามแนวขนานกับชายฝั่งทะเล ดังนั้นเดิมที่ชื่อ “เขาใหญ่” จึงได้ชื่อมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของภูเขานั่นเอง ส่วนชื่อ “เขาเจ้าลาย” ที่ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จึงอาจจะถูกให้ชื่อหลังหรือขณะที่แต่งนิทานเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาในนิทานเรื่องนี้

Copyright by Mahidol University

6.2.6 ภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

เขาตะเกียบ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองหัวหิน ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นภูเขาขนาดไม่ใหญ่นักมีลักษณะทอดตัวยื่นยาวออกไปในทะเล ท่านพระครูพิพัฒน์วรกิต (สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2551) เจ้าอาวาสวัดเขาตะเกียบ ได้กรุณาให้ความเห็นไว้ว่า *"...เขาตะเกียบได้ชื่อมาจากตำนานเรื่องตาม่องล่าย เป็นตะเกียบของคนจีนที่ลอยมาติดฝั่งบริเวณนี้ เกิดเป็นภูเขาขึ้น ชาวบ้านจึงเรียกว่าเขาตะเกียบ ในบริเวณวัดยังสร้างรูปปั้นตายาย ตาม่องล่ายกับยายรำพึงตรงเชิงเขาด้านหน้าทะเล ลงไปอีกหน่อย..."* จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ชื่อเขาตะเกียบไม่ได้ถูกตั้งขึ้นจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของภูเขาลูกนี้เลย

ภาพที่ 6-18 : เขาตะเกียบ มองจากชายหาดสวนสนประดิพัทธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

เกาะสิงโต ตั้งอยู่ในตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นเกาะเล็กๆ รูปร่างคล้ายสิงโตหมอบอยู่กลางทะเล ชื่อโดยทั่วไปของเกาะนี้เดิมเรียกว่า เกาะทราย เป็นชื่อที่ปรากฏในแผนที่ทางทะเลทั่วไปของอ่าวไทย เนื่องจากบริเวณใกล้เคียงกันมีเกาะอีก 2 เกาะ คือ เกาะสะเดา กับเกาะขี้นก ทั้งสองเกาะนี้มีลักษณะเป็นโขดหินไม่มีชายหาดให้ขึ้นเกาะได้ มีเพียงเกาะทรายเกาะเดียวในบริเวณนี้ที่มีหาดทรายเล็กน้อย และสามารถขึ้นเกาะได้เท่านั้น ต่อมาเมื่อคนสังเกตเห็นว่าเกาะทรายมีลักษณะคล้ายสิงโตซึ่งง่ายต่อการสังเกตจากชายฝั่ง คนส่วนใหญ่จึงนิยมเรียกเกาะนี้ว่าเกาะสิงโตมากกว่าเกาะทราย แต่ไม่ว่าจะชื่อเกาะทรายหรือเกาะสิงโต เกาะนี้ถูกให้ชื่อโดยใช้ลักษณะของภูมิลักษณ์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นเกาะที่มีทราย หรือมีรูปร่างคล้ายสิงโต

Copyright by Mahidol University

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกาะทรายไม่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามอ่องล่าย ส่วนชื่อเกาะสิงโตเป็นชื่อที่ตั้งขึ้นภายหลัง และมีคนพยายามนำเข้ามาเกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามอ่องล่าย เพื่อเพิ่มสีสันให้กับสำนวนการเล่านิทาน

ภาพที่ 6-19 : เกาะสิงโต หน้าหาดสวนสนประดิพัทธ์ เดิมเรียกว่า เกาะทราย

ภาพที่ 6-20 : เขากะโหลก ไม่ใช่กะโหลกสิ่งมีชีวิตแต่เป็นกะโหลกสำหรับตักน้ำ

Copyright by Mahidol University

เขากะโหลก ตั้งอยู่ในเขตวนอุทยานท้าวโกษา ตำบลปากน้ำปราณ อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นเขาเล็กๆ ลูกหนึ่งคล้ายกับกะโหลกอันเป็นที่มาของชื่อเขา (ปากน้ำปราณไกด์ดอทคอม, 24 เมษายน 2551) แต่คุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) ชาวบ้านชุมชนอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ให้ความเห็นว่า *"...ภูเขาชายทะเลที่ปราณบุรี มองแล้วมันคล้ายกะโหลก ไม่ใช่หัวกะโหลกคนนะ เป็นกะโหลกมะพร้าว ที่ตาม่องล่ายใช้ตักน้ำล้างเท้าก่อนเข้าบ้าน ตอนทะเลาะกับยายรำพึงก็ขว้างกะโหลกนี้แหละไปตกที่ปราณบุรีเป็นเขาลูกนั้น..."* ดังนั้นเขากะโหลกจึงได้ชื่อมาจากภูมิลักษณ์ที่มีความคล้ายกับกะโหลกตักน้ำ เป็นรูปร่างรูปทรงที่เกิดขึ้นจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ แล้วทำให้คนเกิดจินตนาการนำมาตั้งชื่อไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายด้วย

เกาะนมสาว ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด ตำบลสามร้อยยอด อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เกาะแห่งนี้เป็นสถานที่แห่งเดียวที่มีปรากฏชื่ออยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ทุกสำนวน โดยทุกสำนวนให้ความสำคัญกับสถานที่แห่งนี้มากที่สุดเนื่องจากรูปร่างรูปทรงมีลักษณะคล้ายกับหน้าอกของผู้หญิง เกาะแห่งนี้จึงเกิดขึ้นจากการที่มีลักษณะคล้ายหน้าอกผู้หญิงนี่เอง ซึ่งเป็นการให้ชื่อจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสถานที่โดยตรง

ภาพที่ 6-21 : จากภาพสามารถเข้าใจได้ทันทีว่าเกาะใดคือเกาะนมสาว

แหล่งที่มา : http://travel.sanook.com/central/prajuabkirikun/user01589110.php

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 6-22 : แนวยอดเขาสามร้อยยอด คล้ายเครื่องประดับขันหมาก จึงได้ชื่อเขาขันหมากด้วย

เขาสามร้อยยอด หรือ เขาขันหมาก ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด ตำบลสามร้อยยอด อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เขาสามร้อยยอดเป็นชื่อที่มีตำนานเล่าว่า พื้นที่แถบนี้เคยเป็นทะเลมีหมู่เกาะน้อยใหญ่เรียงรายกัน ครั้งหนึ่งเคยมีเรือสำเภาจีนแล่นผ่านมาประสบลมพายุรุนแรงจนเรือใกล้อับปาง จึงแวะหลบภัยเข้ามาตามร่องน้ำด้านทิศตะวันตกของเกาะ แต่เนื่องจากไม่ชำนาญพื้นที่ เรือได้ชนกับหินโสโครกอับปางลง ผู้คนจมน้ำตายจำนวนมากที่เหลือรอดตายขึ้นมาอาศัยอยู่บนเกาะประมาณ 300 คน จึงได้ตั้งชื่อว่า “เกาะสามร้อยรอด” ต่อมาระดับน้ำทะเลได้ลดลง เกาะกลายเป็นภูเขา ชาวบ้านเรียกคลาดเคลื่อนเป็น “เขาสามร้อยยอด” บริเวณที่สันนิษฐานว่าเรือจมนั้นชาวบ้านเรียกว่า “อ่าวทะเลสาบ” เคยมีผู้พบซากเสากระโดงเรือโบราณในบริเวณนี้ด้วย บางข้อสันนิษฐานว่า เป็นเพราะมีต้นสามร้อยยอดขึ้นอยู่ หรือมียอดเขามากมายถึง 300 ยอด (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 26 เมษายน 2551) แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าเขาสามร้อยยอดจะเป็นภูมิลักษณ์ที่อยู่ในแวดล้อมของภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เขาสามร้อยยอดก็มีเรื่องราวที่เป็นของท้องถิ่นตนเองที่ไม่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่เขาสามร้อยยอดก็มีชื่อเดิมที่เรียกกันว่า “เขาขันหมาก” ตามที่ระบุไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ว่าเป็นชื่อของสถานที่เดียวกัน คำว่า “สามร้อยยอด” ดูจะมีความสมเหตุสมผลในจำนวนยอดเขาหินปูนจำนวนมากในเทือกเขานี้ แต่ไม่สามารถหาคำตอบได้ว่าทำไมต้องใช้จำนวน 300 หากพิจารณาภาพตัดของขันหมากจะเห็นรอยหยักของแนวเขามีลักษณะคล้ายเครื่องขันหมากเช่นกัน

Copyright by Mahidol University

สภาพทางธรณีของเขาสามร้อยยอดเป็นหินปูนที่มีความลาดชันสูง โดยมียอดเขาที่สูงที่สุดในเขตอุทยานแห่งชาติถึง 605 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ด้วยความสูงระดับนี้จึงสามารถสังเกตเห็นได้โดยง่ายจากระยะไกล แม้จะมองจากในทะเล ดังนั้น เขาสามร้อยยอดหรือเขาขันหมากจึงมีรูปร่างรูปทรงคล้ายขันหมากและให้ชื่อจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสถานที่โดยตรง

อ่าวน้อย ตั้งอยู่ในตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นชายฝั่งทะเลที่มีความโค้งเว้าเข้ามาในแผ่นดิน ระหว่างภูเขาสองลูก ภูเขาทางด้านเหนือคือเขาคั่นกะได ส่วนทางด้านใต้คือ เขาตาม่องล่าย อ่าวน้อยมีความยาวจากเหนือไปใต้ประมาณ 1200 เมตร นายชลูด ทรัพย์แตง (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) หัวหน้าวนอุทยานเขาตาม่องล่าย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้บอกเหตุที่เรียกว่าอ่าวน้อยว่า *"...ถ้าเลยเขาคั่นกะไดไปจะเป็นหาดคั่นกะได ยาวไปจนถึงกุยบุรี ถ้าเลยเขาตาม่องล่ายไปก็จะเป็นอ่าวประจวบฯ ยาวไปจรดเขาปากคลองบางนางรม ซึ่งทั้งสองด้านมีความยาวของอ่าวมากกว่าอ่าวนี้ อ่าวนี้จึงได้ชื่อว่าอ่าวน้อย เรียกกันมานานแล้ว..."* แสดงให้เห็นว่าอ่าวน้อยเป็นภูมิลักษณ์ที่ถูกให้ชื่อจากการเป็นชายทะเลที่มีความยาวน้อยกว่าชายทะเลที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นการบอกถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสถานที่นั้นโดยตรง

ภาพที่ 6-23 : อ่าวน้อย ฉากชีวิตท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

Copyright by Mahidol University

เขาตาม่องล่าย ตั้งอยู่ในเขตวนอุทยานเขาตาม่องล่าย ตำบลประจวบคีรีขันธ์ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ภูเขาลูกนี้เป็นเขาหินปูนคล้ายกับภูเขาลูกอื่นๆ ในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย ภูเขาลูกนี้มีลักษณะทางภูมิศาสตร์โดยเมื่อมองจากตัวเมืองประจวบคีรีขันธ์จะเห็นว่ามีลักษณะเหมือนคนนอนคว่ำหน้า ศีรษะหันไปทางตะวันตกทอดตัวยาวหันปลายเท้าไปทางตะวันออก ซึ่งเป็นการมองด้วยมุมมองของภูเขาทั้งลูก แต่ชาวบ้านในหมู่บ้านอ่าวน้อย และบ้านม่องล่าย ซึ่งเป็นท้องถิ่นที่ตั้งอยู่เชิงเขาตาม่องล่ายแห่งนี้ กลับมีมุมมองที่ต่างไป โดยมองเห็นแท่งหินทางด้านตะวันตกของเขาตาม่องล่ายเป็นรูปคนนั่งพิงหน้าผา ยอดของแท่งหินคล้ายหัวคนที่โพกศีรษะด้วยผ้าขาวม้าตามแบบชาวบ้าน แล้วสมมติให้แท่งหินนี้คือ ตาม่องล่าย ด้านหน้าตาม่องล่ายยังมีแท่งหินอีกก้อนเปรียบเป็นไหเหล้าที่ตาม่องล่ายนำมาดื่มก่อนเสียชีวิต ซึ่งจะเห็นว่าการจินตานาการของคนขึ้นอยู่กับระยะทางในการมองด้วยเหมือนกัน คนที่อยู่ไกลจะสามารถมองได้ทั้งภูเขา ส่วนคนที่อยู่ใกล้จะมองได้เพียงส่วนที่เล็กกว่าเท่านั้น ดังนั้นเมื่อสอบถามคนในตัวเมืองประจวบคีรีขันธ์กับคนในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่เชิงเขาตาม่องล่ายจึงให้ข้อมูลของมุมมองที่ต่างกัน ไม่ว่ามุมมองจะมีความแตกต่างกันอย่างไร ก็ยังแสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ชื่อเขาตาม่องล่ายได้พิจารณาจากรูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นการให้ชื่อจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสถานที่โดยตรง

ภาพที่ 6-24 : เขาตาม่องล่าย มุมมองของคนในท้องถิ่น เห็นแท่งหินด้านเหนือมีลักษณะคล้ายคนโพกศีรษะเป็นปมหันหน้าไปทางซ้ายนั่งพิงหน้าผาเหยียดขาตามแนวลาดเขา ปลายเท้ามีไหเหล้าวางอยู่

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 6-25 : เขาตาม่องล่าย ในมุมมองของคนท้องถิ่นบริเวณแหลมเป้ง เห็นเป็นร่างคนนอนหงายหันศีรษะไปทางขวา และภาพนี้ยังแสดงการใช้ประโยชน์จากเขาตาม่องล่ายในการจอดเรือหลบลมในโอบเขาที่คลื่นลมสงบ

ภาพที่ 6-26 : เขาตาม่องล่าย มองจากระยะไกลคล้ายคนนอนคว่ำหน้า ศีรษะหันไปทางซ้าย

แหลมเป้ง ตั้งอยู่ในตำบลประจวบคีรีขันธ์ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นสถานที่ที่เคยปรากฏเป็นบริเวณที่ยื่นออกมาในทะเลอ่าวประจวบคีรีขันธ์เล็กน้อย คุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) เล่าให้ฟังว่า "...แต่ก่อนตรงนั้นเขาเรียกว่าแหลมเป้ง ตรงนั้นที่เขาตั้งศาลเจ้าพ่อม่องล่าย เดี๋ยวนี้ไม่เป็นแหลมแล้ว เป็นหาดเหมือนกันหมด..." สิ่งที่น่าสนใจคือ มีการสร้างศาลเจ้าพ่อม่องล่าย ทั้งที่แหลมเป้ง และที่อ่าวน้อย ซึ่งเป็นศาลเก่าได้รับการบูรณะใหม่ทั้งสองแห่ง จึงยังเป็นที่น่าสงสัยเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นที่แท้จริงของนิทานเรื่องนี้

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 6-27 : แหลมเป้งในปัจจุบันไม่เหลือส่วนที่ยื่นออกไปในทะเลที่จะบ่งบอกความเป็นแหลม เนื่องจากกลายเป็นหาดทรายกลมกลืนกับอ่าวประจวบคีรีขันธ์หมดแล้ว

ภาพที่ 6-28 : เขาคอม้า เป็นโขดหินขนาดเล็กคล้ายหัวม้า สังเกตได้เพียงในชุมชนอ่าวน้อยเท่านั้น

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 6-29 : เขาช่องกระจกมองจากระยะไกลเห็นช่องโหว่ที่คนท้องถิ่นบอกว่าคล้ายกระจก

เขาช่องกระจก ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์ ตำบลประจวบคีรีขันธ์ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นภูเขาขนาดเล็กมีลิงแสมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ยอดเขาซึ่งมีความสูง 245 เมตรจากระดับน้ำทะเล ด้านทิศเหนือของภูเขามีช่องโปร่งทะลุดูคล้ายกับกรอบของกระจกอันเป็นที่มาของชื่อภูเขา เนื่องจากเขาช่องกระจกเป็นภูเขาหินปูน จึงถูกอิทธิพลของน้ำฝนในการกัดกร่อนพังทลายได้ง่าย บริเวณยอดเขาจึงเกิดการพังทลายในส่วนที่มีความแข็งน้อยกว่าส่วนอื่นของภูเขา ทำให้ส่วนที่อ่อนกว่าถูกกัดกร่อนพังทลายลงเหลือส่วนที่แข็งกว่าด้านบนกลายเป็นสะพานหินธรรมชาติ เมื่อมองจากที่ไกลๆ จะเห็นเป็นช่องโหว่ขนาดใหญ่ทะลุเห็นท้องฟ้าอีกด้านหนึ่ง คนท้องถิ่นมองแล้วคล้ายกับกระจกบานใหญ่จึงให้ชื่อว่า เขาช่องกระจก ดังนั้น การให้ชื่อภูเขาลูกนี้จึงเป็นการให้ชื่อจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เกิดขึ้นกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นโดยตรง

เกาะหลัก เกาะร่ม และ *เกาะไหหลำ* หรือ *เกาะหลำ* หรือ *เกาะหลา* หรือ *เกาะหมอน* ตั้งอยู่ในทะเลหน้าอ่าวประจวบคีรีขันธ์ ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สำหรับเกาะหลักมีลักษณะเป็นเกาะหินปูน สันฐานค่อนข้างกลม ยอดสูงเด่น และเป็นเกาะแรกทางด้านเหนือของหมู่เกาะสี่เกาะในอ่าวประจวบคีรีขันธ์ ปัจจุบันกรมอุทกศาสตร์ กองทัพเรือ ใช้เป็นสถานที่วัดระดับ

Copyright by Mahidol University

การขึ้นลงของน้ำทะเลในอ่าวไทย ส่วนเกาะร่ม ก็มีสันฐานค่อนข้างกลม และมีลักษณะเป็นครึ่งวงกลม คว่ำ คล้ายร่มที่กางอยู่เหนือน้ำทะเล รูปร่างรูปทรงของเกาะทั้งสองนี้เป็นที่มาของชื่อ เกาะหลัก และเกาะร่ม ซึ่งเป็นการให้ชื่อตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสถานที่โดยตรง สำหรับเกาะไหหลำหรือเกาะหลาหรือเกาะหมอน มีเพียงชื่อเกาะหมอนที่คุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวบ้านอ่าวน้อย ได้ให้ชื่อไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ตามสำนวนของท่าน เนื่องจากเกาะนี้มีลักษณะยาวกว่าและส่วนสูงของยอดเกาะต่ำกว่าสองเกาะแรก มองจากชายฝั่งอ่าวประจวบคีรีขันธ์ มีความคล้ายกับหมอน ส่วนคำว่าเกาะไหหลำหรือเกาะหลำหรือเกาะหลาไม่พบข้อมูลทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับชื่อนี้ ดังนั้นทั้ง เกาะหลัก เกาะร่ม และ เกาะหมอน ล้วนได้รับการให้ชื่อเกาะเหล่านี้จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เกิดขึ้นกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นโดยตรง

ภาพที่ 6-30 : มุมมองจากชายฝั่งอ่าวประจวบคีรีขันธ์ จะเห็นเกาะหลักอยู่ซ้ายสุดของภาพ ต่อมาเป็นเกาะด้านหลัง คือ เกาะแรด ต่อมาเป็นเกาะที่ค่อนข้างแบน คือ เกาะไหหลำ หรือ เกาะหมอน ต่อมาเป็นเกาะร่ม และเขาล้อมหมวกอยู่ทางด้านขวาสุด

เขาล้อมหมวก ตั้งอยู่ในพื้นที่กองบิน 5 กองทัพอากาศ ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นเขาหินปูนที่มีความสูงชันมองเห็นเด่นชัดจากที่ไกลๆ เมื่อมองแล้วมีลักษณะเหมือนหมวกเจ๊กคว่ำอยู่บนแผ่นดิน แต่มีข้อหน้าสังเกตว่ามีคำว่า “ล้อม” อยู่ด้วย ซึ่งจากการสืบค้นข้อมูลไม่พบที่มาที่ไปของการให้ชื่อคำว่า “ล้อม” ในชื่อ “เขาล้อมหมวก” แต่เขาล้อมหมวก

Copyright by Mahidol University

มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นรูปหมวกค่อนข้างชัดเจน ดังนั้นจึงเป็นการให้ชื่อจากรูปร่างรูปทรงของเขาล้อมหมวกจึงเป็นการให้ชื่อจากภูมิลักษณ์ท้องถิ่นโดยตรง

เขาวัวตาเหลือก ตั้งอยู่ในพื้นที่กองบิน 5 กองทัพอากาศ ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นเพียงเขาหินปูนขนาดย่อมริมอ่าวมะนาว โดยพันจ่าอากาศเอกเสริมพงษ์ ลิบลับ เจ้าหน้าที่ทหารอากาศสังกัดกองบิน 5 ได้นำชมเขาวัวตาเหลือกและชี้ให้ดูก้อนหินที่เชิงเขาที่มีลักษณะคล้ายวัวนอนตะแคงขนาดใหญ่กว่าวัวจริงๆ เล็กน้อยเท่านั้น ตรงส่วนหัวมีจุดที่เป็นคล้ายลูกตาวัวกำลังเหลือกขึ้นกลมโตเด่นชัด แต่คุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวบ้านอ่าวน้อยได้ให้ความเห็นว่าเป็นตอนที่ยายรำพึงหนีตามม่องล่ายที่จะเข้ามาทำร้าย ยายรำพึงกลัวจนตาเหลือก กลายเป็นภูเขาอยู่ ณ บริเวณนี้ แต่เมื่อเห็นก้อนหินรูปวัวทำให้เข้าใจได้ทันทีว่า ภูเขาลูกนี้น่าจะถูกให้ชื่อว่าเขาวัวตาเหลือกจากก้อนหินรูปวัวมากกว่าเกิดจากความหวาดกลัวของยายรำพึง ดังนั้น เขาตาเหลือกหรือเขาวัวตาเหลือก จึงเป็นการให้ชื่อลักษณะทางภูมิศาสตร์จากภูมิลักษณ์ท้องถิ่นโดยตรง

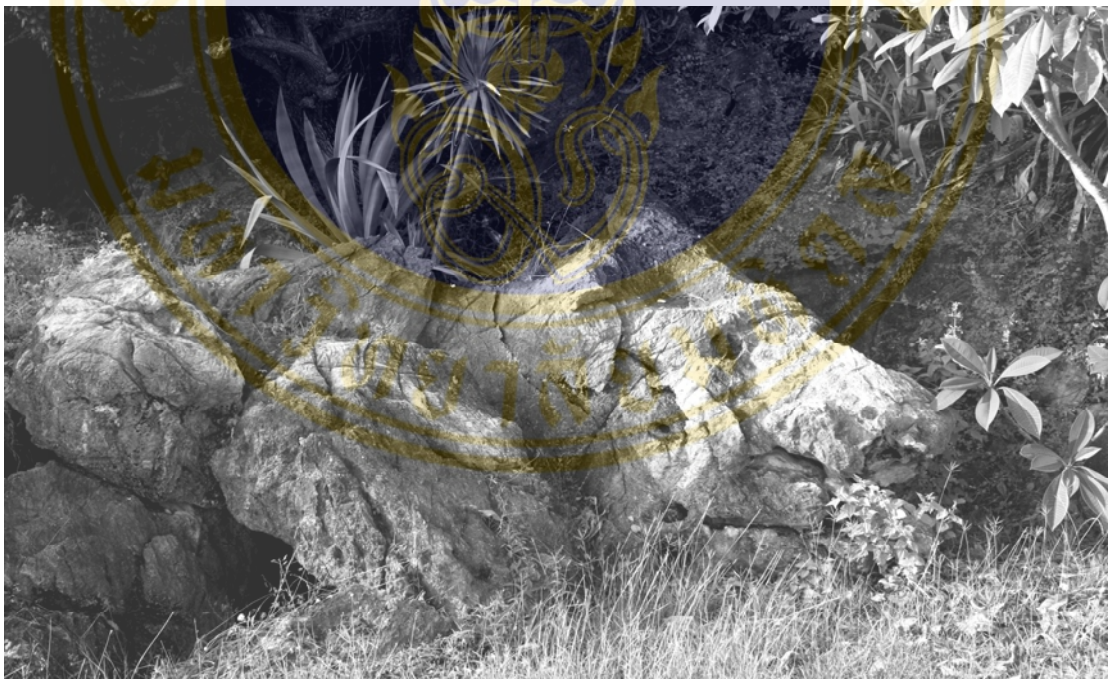

ภาพที่ 6-31 : เขาวัวตาเหลือก เป็นภูเขาขนาดย่อม ในพื้นที่กองบิน 5 จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หากมองจากระยะไกล จะเห็นเป็นภูเขาธรรมดาลูกหนึ่ง แต่ที่เชิงเขา มีกองหินอยู่กลุ่มหนึ่ง ที่คล้ายวัวหนองตะแคงตาเหลือกอยู่

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 6-32 : ร่างของยายรำพึง กลายเป็นเขาแม่รำพึงในปัจจุบัน

เขาแม่รำพึง ตั้งอยู่ในพื้นที่วนอุทยานเขาแม่รำพึง ตำบลแม่รำพึง อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ภูเขาลูกนี้มีลักษณะเป็นเขาขนาดใหญ่ยื่นออกไปในทะเล มีสันฐานค่อนข้างกลมมีส่วนลาดเทจากยอดเขาทุกด้าน หากมองจากกลางทะเลหน้าชายหาดบางสะพานน้อย ใกล้กับเกาะทะลุ จะเห็นว่ามีลักษณะคล้ายคนนอนตะแคงหันหลังให้ ด้านซ้ายเป็นศีรษะที่จมอยู่ใต้แนวระดับ ลำตัวลาดขึ้นไปจนถึงจุดสูงสุดของภูเขา เป็นสะโพก แล้วลาดเทลงด้านขวา เป็นช่วงขาที่ขาข้างขวางอทับขาข้างซ้าย เห็นส้นเท้าทั้งสองข้างเหลื่อมซ้อนกัน คนท้องถิ่นให้ชื่อว่า เขาแม่รำพึง ซึ่งเป็นการให้ชื่อคนแก่คนหนึ่ง ดังนั้นการให้ชื่อเขาแม่รำพึงจึงมีลักษณะทางภูมิศาสตร์คล้ายคนนอน จึงถูกนำมารวมอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ด้วย ซึ่งเป็นการให้ชื่อจากภูมิลักษณ์ท้องถิ่นโดยตรง

เกาะจาน ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหาดวนกร ตำบลห้วยยาง อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีลักษณะเป็นเกาะที่มีสันฐานค่อนข้างกลมมียอดเกาะไม่สูงนัก หากมองจากที่ไกลๆ จึงเป็นเกาะที่มีลักษณะแบนคล้ายจาน เป็นที่มาของชื่อเกาะจาน ดังนั้น การให้ชื่อเกาะจานจึงเป็นการให้ชื่อลักษณะทางภูมิศาสตร์จากภูมิลักษณ์ท้องถิ่นโดยตรง

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 6-33 : เกาะจานและเกาะท้ายทรีย์ ในอุทยานแห่งชาติหาดวนกร
แหล่งที่มา : http://www.tarad.com/whalemotorguide/img-lib/spd_20071206102720_b.jpg

เกาะทะลุ ตั้งอยู่ในตำบลปากแพรก อำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทางด้านหัวเกาะทิศตะวันออกของเกาะแห่งนี้มีช่องโหว่ขนาดใหญ่ที่มีความโดดเด่นจากการพังทลายด้วยปัจจัยคลื่นลมและน้ำทะเลเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการพุกร่อนทั้งสองด้านของเกาะจนทะลุถึงกัน ผ่านกาลเวลามานานจนช่องโหว่มีขนาดใหญ่ขึ้น แล้วถูกขนานนามว่าเกาะทะลุ ซึ่งนอกจากเกาะทะลุแล้ว ยังมี เกาะสิง และเกาะสังข์ ซึ่งเป็นเกาะขนาดเล็กอีก 2 เกาะ โดยเกาะสิง ก็มีลักษณะที่ดูให้คล้ายสิงโตได้ ส่วนเกาะสังข์ มีรูปร่างรูปทรงค่อนข้างกลมคล้ายหอยสังข์ แต่จากสืบค้นข้อมูลเกาะทั้งสองนี้ ไม่ได้ถูกรวมอยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ทั้งที่เกาะสิง อาจเป็นสิงโตที่แห่มาร่วมขันหมาก ส่วนเกาะสังข์ ก็น่าจะเป็นสังข์รดน้ำตอนแต่งงานได้ โดยคุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) ได้ให้ ความเห็นว่า *"...ผมไม่มีความเห็นเรื่องเกาะสิง แต่เกาะสังข์ เมื่อก่อนอาจไม่มีพิธีรดน้ำสังข์นะ..."* ดังนั้น การให้ชื่อเกาะทะลุจึงเป็นการให้ชื่อลักษณะทางภูมิศาสตร์จากภูมิลักษณ์ท้องถิ่นโดยตรง

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 6-34 : ช่องโหว่ขนาดใหญ่ด้านตะวันออกของเกาะ ที่มาของชื่อเกาะทะลุ

ภาพที่ 6-35 : เกาะหน้าสุดคือ เกาะสิง เกาะเล็กๆ ตรงกลางคือ เกาะสังข์ ด้านหลังคือ เขาถ้ำธง หลังสุดคือแนวเขาในอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร

6.2.7 ภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ของจังหวัดชุมพร

เกาะร้านเป็ด และ *เกาะร้านไก่* ทั้งสองเกาะเป็นเกาะขนาดเล็กตั้งอยู่ในตำบลปากคลอง อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร เป็นเสมือนโขดหินที่โผล่ขึ้นเหนือน้ำทะเลไม่มีหาดทราย และไม่มี ลักษณะคล้ายร้านเป็ดร้านไก่แต่อย่างใด เมื่อสืบค้นแล้วไม่พบข้อมูลทางภูมิศาสตร์ที่ระบุรูปร่างรูปทรงที่เหมือนร้านเป็ดร้านไก่ของเกาะทั้งสอง

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 6-36 : เกาะร้านเป็ด ในทะเลชุมพร ส่วนเกาะร้านไก่ ก็มีลักษณะคล้ายกันนี้

แหล่งที่มา : http://blog.divebluesea.com/?q=node/665&PHPSESSID=f5ec46003eb37

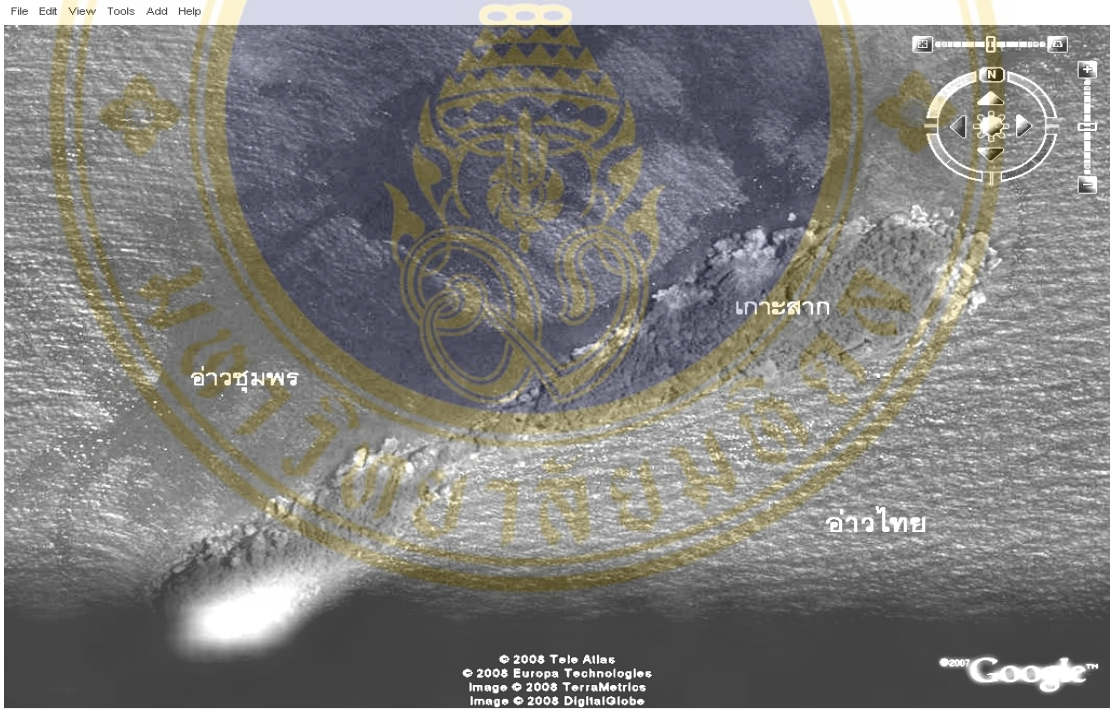

ภาพที่ 6-37 : บรรดาเกาะสากทั้งหมด เกาะสาก ของชุมพรเหมือนสากตำขนมจีนที่สุด

แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

เกาะสาก ตั้งอยู่ในตำบลหาดทรายรี อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร เป็นเกาะที่มีลักษณะยาวในแนวตะวันออกเฉียงเหนือไปยังตะวันออกเฉียงใต้ ความกว้างของเกาะมีเพียงเล็กน้อย เหมือนแท่งหินขนาดใหญ่ที่วางอยู่ในทะเล มองดูแล้วคล้ายสาก ดังนั้น การให้ชื่อเกาะสากจึงเป็นการให้ชื่อลักษณะทางภูมิศาสตร์จากภูมิลักษณ์ท้องถิ่นโดยตรง

Copyright by Mahidol University

6.2.8 ภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตามอ่องล่าย ของจังหวัดนราธิวาส

เกาะสาก หรือ *เกาะยาว* ตั้งอยู่ในตำบลเจ๊ะเห ตำบลศาลาใหม่ และตำบลไพรวัน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส มีลักษณะเป็นสันทรายที่เกิดขึ้นคู่ขนานกับแนวชายฝั่งยาวตลอดแนวเกือบ 10 กิโลเมตร ทำให้ มีน้ำทะเลคั่นกลางระหว่างสันทรายกับชายฝั่ง ทำให้ภูมิลักษณ์นี้ได้ชื่อว่าเกาะยาว มีเพียงคุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวบ้านอ่าวน้อย เท่านั้นที่ให้ข้อมูลว่าเกาะยาวนี้คือเกาะสากที่เกิดจากสากที่ตามอ่องล่ายขว้างไปตกไกลที่สุดถึงอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ลักษณะของความยาวของสันทรายประมาณ 10 กิโลเมตรและมีความกว้างของสันทรายเฉลี่ยประมาณ 250 เมตร ทำให้ความยาวกับความกว้างไม่สมส่วนกับการเป็นสาก แต่ชื่อเกาะยาวก็ถูกให้ชื่อลักษณะทางภูมิศาสตร์จากภูมิลักษณ์ท้องถิ่นโดยตรงมากกว่าชื่อเกาะสาก

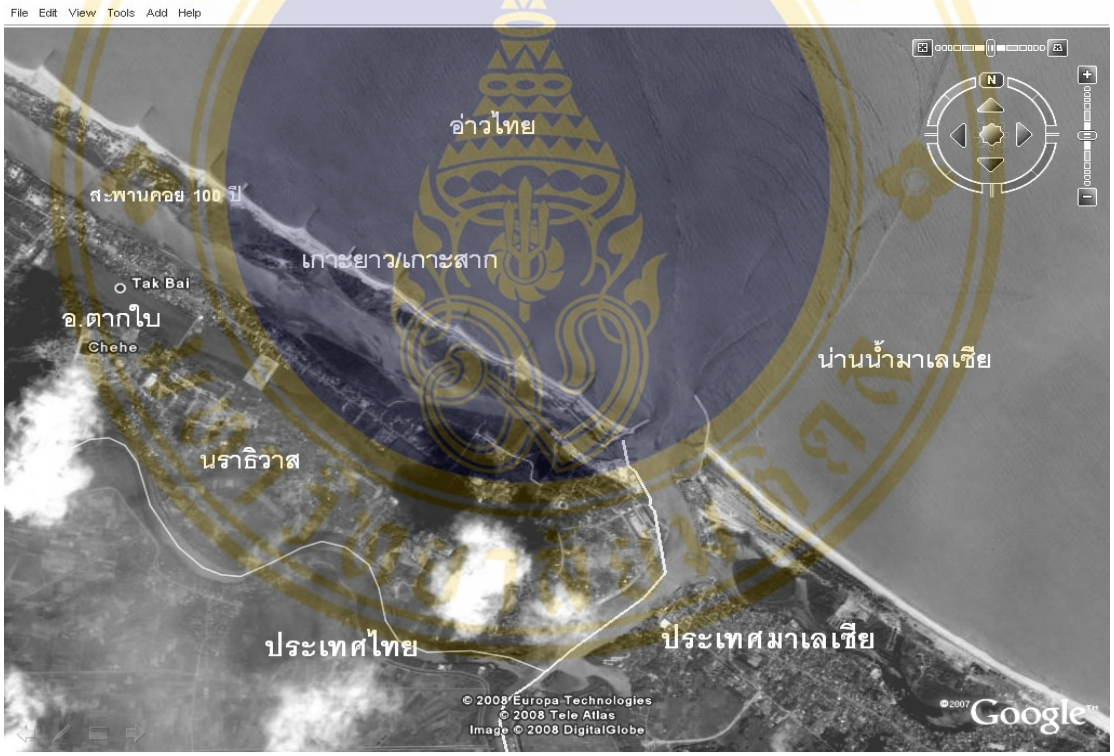

ภาพที่ 6-38 : เกาะยาว (เกาะสาก) แนวสันทรายขนานชายฝั่งอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส
แหล่งที่มา : ภาพพื้นหลัง จาก Google Earth

จากข้อมูลเฉพาะบางประการของแต่ละสถานที่ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตามอ่องล่ายอ้างถึงภูมิลักษณ์ต่างๆ เหล่านั้น ทำให้สามารถเข้าใจวิธีการให้ชื่อภูมิลักษณ์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่จะให้ชื่อตามรูปร่างรูปทรงที่มีลักษณะคล้ายสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามแต่จะจินตนาการ ภูมิลักษณ์บางแห่งก็มีลักษณะที่คล้ายกับสิ่งของหรือบุคคลที่มีความเด่นชัด เมื่อมองดูแล้วจะสามารถเข้าใจได้ในทันที

Copyright by Mahidol University

เช่น เขาช่องกระจก ที่มีช่องกว้างบนยอดเขาคล้ายกระจกมองเห็นแล้วก็เข้าใจได้ทันทีโดยไม่ต้องใช้เวลาในการจินตนาการนาน ภูมิลักษณ์บางแห่งก็มีลักษณะที่คล้ายกับสิ่งของหรือบุคคล ที่มีความเด่นชัด แต่ต้องใช้เวลาในการจินตนาการตามพอสมควร เช่น เขาล้อมหมวก ซึ่งเมื่อมองแล้วก็เข้าใจว่าเป็นหมวก แต่เป็นหมวกแบบที่เรียกว่าหมวกเจ๊ก ที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปนักโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ จำเป็นต้องใช้จินตนาการ การเปรียบเทียบ หรือแม้กระทั่งการอธิบายยกตัวอย่างให้เข้าใจและเห็นภาพตามพอสมควร และภูมิลักษณ์บางแห่งที่ถูกให้ชื่อโดยไม่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่คล้ายกับสิ่งของหรือบุคคลเลย เช่น เขาตะเกียบ ซึ่งไม่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นแท่งเล็กๆ สองอันอยู่เลย เป็นต้น

สถานที่บางแห่งมีนิทานพื้นบ้านประจำที่เป็นเรื่องเล่าเฉพาะท้องถิ่นอยู่แล้ว เช่น แหลมงอบ มีนิทานพื้นบ้านเรื่อง แหลมงอบ อธิบายการให้ชื่อแหลมเป็นของท้องถิ่นตนเอง เป็นนิทานอีก 1 แบบเรื่องโดยในเนื้อนิทานไม่มีข้อความใดเกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายเลย ดังนั้นเมื่อปรากฏชื่อแหลมงอบในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จึงอาจเป็นการหยิบยืมชื่อของสถานที่ในท้องถิ่นอื่นนำมาเพิ่มเข้าไปในเนื้อหานิทานเพื่อให้นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น หรือเป็นการแต่งนิทานขึ้นใหม่เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตน ถึงแม้ชื่อของสถานที่นั้นจะถูกนำมาใช้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายมาแล้วก็ตาม เช่น เขาเจ้าลาย ซึ่งคนท้องถิ่น เรียกเขาลาย บ้างก็เรียก เขาใหญ่ ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มาแต่อดีตแล้ว ปัจจุบันคนท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการสร้างเอกลักษณ์ให้ท้องถิ่นตน มองเขาเจ้าลายแล้วกลับจินตนาการเป็นยักษ์นอนหงายสิ้นชีวิตอยู่ จึงนึกถึงนางยักษ์ในพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง ประกอบกับการสำรวจพื้นที่อย่างละเอียดเพื่อการจัดตั้งเป็นวนอุทยาน ได้พบสถานที่ต่างๆ ในพื้นที่ภูเขาลูกนี้ที่มีความสอดคล้องกับพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง เช่น ยอดเมรุ กระจกนางพันธุรัต ลานเกือกแก้ว และบ่อชุบตัวพระสังข์ เป็นต้น จึงเปลี่ยนชื่อภูเขาลูกนี้เป็นเขานางพันธุรัต ลดระดับความสัมพันธ์กับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เหลือเพียงการกำหนดไว้ในข้อมูลว่า *"...วนอุทยานเขานางพันธุรัต... ... ประกอบด้วย เขาเจ้าลายใหญ่ และเขาจอมปราสาท..."* (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2551) ซึ่งยังคงปรากฏชื่อเจ้าลายในภูมิลักษณ์ท้องถิ่นอยู่ด้วย แต่เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของวนอุทยานเขานางพันธุรัตเท่านั้น

ดังนั้น จากการศึกษาลักษณะของภูมิลักษณ์กับการให้ชื่อภูมิลักษณ์นั้น จะเห็นว่าภูมิลักษณ์ต่างๆ เกิดขึ้นก่อนโดยการเปลี่ยนแปลงของผิวโลกตามกระบวนการทางภูมิศาสตร์ ทำให้เกิดรูปร่างและรูปทรงที่ทำให้คนในท้องถิ่นสังเกตและใช้จินตนาการที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต

Copyright by Mahidol University

ให้ชื่อภูมิลักษณ์นั้นตามชื่อของสิ่งอื่นที่ตนรู้จัก ซึ่งในส่วนของภูมิลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย แสดงให้เห็นว่ามีการให้ความหมายกับภูมิลักษณ์ก่อนแล้วจึงถูกผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย นำมาร้อยเรียงไว้ในเนื้อเรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า หากแต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ขึ้นมาก่อนแล้วจึงนำชื่อจากนิทานไปตั้งเป็นชื่อภูมิลักษณ์เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องของนิทานแล้ว ทำไมผู้แต่งจึงละเว้นไม่เลือกภูมิลักษณ์บางแห่งที่ยังมีอยู่ในอาณาบริเวณใกล้เคียงอีกหลายแห่ง แต่กลับไปเลือกภูมิลักษณ์ที่ตั้งอยู่ห่างไกลมากกว่ามาร้อยเรียงไว้ในนิทานเรื่องนี้ด้วย แสดงให้เห็นว่า ภูมิลักษณ์ส่วนใหญ่ได้รับการให้ชื่อก่อนนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จะถูกแต่งขึ้น ส่วนในกรณีของ “เกาะสิงโต” หรือในชื่อเดิมว่า “เกาะทราย” ถูกนำมาใช้เป็นอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้นั้น อาจเป็นการช่วยเพิ่มสีสันให้กับนิทานในภายหลัง ซึ่งเป็นเรื่องที่นิทานถูกปรับเปลี่ยนแก้ไขให้เป็นสำนวนใหม่ตามช่วงเวลา สถานที่ และสถานการณ์ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกนำมาเล่า ทั้งนี้เป็นเพียงการคาดเดาจากความน่าจะเป็นตามข้อมูลอ้างอิง เพราะทั้งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย และภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นต่างๆ ต่างก็ถูกทำให้เกิดขึ้นและให้ชื่อมานานแล้ว จนไม่มีหลักฐานบ่งชี้ชัดว่าสิ่งใดเกิดขึ้นก่อนหลัง แต่การได้พิจารณาวิธีการให้ชื่อภูมิลักษณ์ที่ถือเป็นนัยอย่างหนึ่งที่ติดตัวสถานที่ต่างๆ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่ารูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์มีผลต่อการจินตนาการของคนในท้องถิ่น แล้วนำมาทำให้เป็นที่รู้และเข้าใจในระหว่างคนในท้องถิ่นด้วยกัน ที่ใช้เป็นหมายหรือเครื่องเตือนความทรงจำที่เอื้อประโยชน์บางประการให้กับวิถีชีวิตท้องถิ่น นอกจากนั้นยังมีประโยชน์ในการขยายความเข้าใจของผู้สนใจศึกษาความเป็นนิทานพื้นบ้านของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายอีกส่วนหนึ่ง

6.3 สำนวนใหม่ในความหมายเดิมของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

จากการศึกษาเกี่ยวกับสำนวนของนิทานพื้นบ้าน ทำให้ทราบว่า เมื่อนิทานพื้นบ้านเรื่องหนึ่งถูกนำมาเล่าต่อกันผ่านช่วงเวลาที่ยาวนาน โดยบุคคลที่มีความสามารถในการเล่าต่างกันหลายคนบนปัจจัยสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย เล่าให้กับผู้ฟังที่มีคุณสมบัติและมีจุดประสงค์ในการเล่าที่ต่างกัน ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกันมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกัน สอดคล้องกับเงื่อนไขตัวแปรของบริบทหนึ่ง ก่อเกิดเป็นนิทานพื้นบ้านสำนวนใหม่ ที่ยังคงโครงเรื่องเดิม กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ที่ถูกนำมาถ่ายทอดเพื่อบอกให้ทราบถึงความเป็นตัวตน และความเป็นพวกพ้องบนสายสัมพันธ์ที่ร้อยรัดกลุ่มคนจำนวนหนึ่งไว้ด้วยนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกัน

Copyright by Mahidol University

ดังนั้น ด้วยกาลเวลาที่เปลี่ยนไป ในขณะเดียวกันนิทานพื้นบ้านก็ถูกนำมาเล่ามากครั้งขึ้น จึงมีโอกาสที่จะเกิดสำนวนใหม่ๆ ของนิทานพื้นบ้านเรื่องเดิมมากขึ้นด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของผู้เล่าที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยเป็น จากผู้เล่าที่เป็นคนในท้องถิ่นและเล่านิทานในความหมายหนึ่งเพื่อบอกความเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นของตน มาเป็นการเล่าด้วยบุคคลจากนอกท้องถิ่นด้วยความหมายที่ต่างไปจากเดิมและใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวกับการอาชีพ การศึกษา และการธำรงรักษาวัฒนธรรมของชาติในฐานะมรดกท้องถิ่นเอาไว้ ทำให้รูปแบบของการเล่านิทานพื้นบ้านวิธีเดิมจากความทรงจำผ่านการเล่าด้วยปากเปล่าโดยใช้มุขปาฐะมาเป็นการเล่าจากความเข้าใจที่ผ่านการศึกษาข้อมูลนิทานพื้นบ้านจากแหล่งต่างๆ ด้วยรูปแบบการเล่าจากสื่อหลากหลายประเภท ทั้งการเล่าด้วยปากเปล่า ภาพยนต์ บทเพลง บทละคร บทกลอน และเอกสารวิชาการ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ด้วยจุดประสงค์ส่วนใหญ่เพื่อความบันเทิง และการถ่ายทอดองค์ความรู้ของนิทานพื้นบ้านสู่ผู้ฟัง

การเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็ถูกปรับเปลี่ยนไปเช่นเดียวกันกับวิธีการข้างต้น โดยเห็นได้จากการค้นหาผู้เล่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ที่เป็นคนในท้องถิ่นได้น้อยลง และแต่ละท่านก็มีอายุมากแล้ว การถ่ายทอดด้วยมุขปาฐะในชุมชนท้องถิ่นกลายเป็นเรื่องที่ถูกละเลย ผู้รับการถ่ายทอดรุ่นใหม่ๆ มีจำนวนน้อยลง ดังที่ คุณลุงวิเศษ ปานน้อย (สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2551) บอกว่า *“...เดี๋ยวนี้เด็กวัยรุ่นในหมู่บ้านไม่มีใครอยากฟังนิทานตาม่องล่ายแล้ว มันชอบฟังเพลงสมัยใหม่มากกว่า คนที่มาขอให้เล่าก็เหมือนคุณนั่นแหละ มาบอกว่าขอข้อมูลจะไปทำโน่นทำนี่ แล้วก็หายไป...”* สิ่งนี้อาจเป็นสัญญาณบอกให้ทราบถึงอนาคตของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง แต่เนื่องจากการศึกษาและการท่องเที่ยวยังต้องการชุดคำอธิบายเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่อยู่ในรูปของนิทานพื้นบ้านอยู่ โดยผู้ที่เป็นวิทยากร มัคคุเทศก์ ที่มักนำนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายมาเล่าโดยเน้นการให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟัง โดยลดความสำคัญทางด้านองค์ความรู้ท้องถิ่นให้เป็นบทบาทรอง และการเล่าก็มักไม่ได้เล่าทั้งเรื่อง แต่กลับใช้บางตอนของนิทานในการอธิบายภูมิลักษณ์หนึ่งๆ ด้วยนิทานแบบเรื่องหนึ่งเท่านั้น เช่น เมื่อต้องการอธิบายที่มาของชื่อเกาะทะลุ ในอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้เล่าก็มักจะเล่าว่า เกาะทะลุ เกิดจากสากที่ตาม่องล่ายขว้างมาถูกเกาะด้านหนึ่งพังทลายกลายเป็นช่องโหว่ขนาดใหญ่ เป็นที่มาของชื่อเกาะทะลุ ซึ่งสั้นเกินไป และหากเล่าหมดทั้งเรื่องก็จะมีความยาวเกินไปอีก ไม่เหมาะสมกับบริบทในขณะนั้น

ดังนั้นในส่วนท้ายของการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะนำเสนอวิธีการเล่าโดยใช้องค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) โครงเรื่องของนิทาน

Copyright by Mahidol University

พื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย 2) ประวัติความเป็นมาของภูมิลักษณ์หรือสถานที่นั้น และ 3) องค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง มาประกอบกันขึ้นเป็นนิทานแบบเรื่องหนึ่งสำหรับภูมิลักษณ์แห่งหนึ่ง โดยเลือกยกตัวอย่างการอธิบายเขาช่องกระจก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เนื่องจากเขาช่องกระจกที่มีที่ตั้งอยู่ในตัวเมืองประจวบคีรีขันธ์ มีความโดดเด่นในเรื่องของการเป็นสถานที่สำคัญกลางเมืองประจวบคีรีขันธ์ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายที่สุดเมื่อเทียบกับสถานที่อื่นๆ ในตัวเมืองประจวบคีรีขันธ์ เมื่อขึ้นไปบนเขาช่องกระจก จะได้สัมผัสทัศนียภาพอันงดงามของอ่าวประจวบคีรีขันธ์ และสามารถเห็นภูมิลักษณ์อื่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ด้วย เช่น เขาตาม่องล่าย เกาะหลัก เกาะหมอนหรือเกาะไหหลำ เกาะร่ม และ เขาล้อมหมวกด้วย

ภาพที่ 6-39 : ทัศนียภาพอ่าวประจวบคีรีขันธ์ มองเห็นเกาะแรด เกาะหลัก เกาะหมอนหรือเกาะไหหลำ เกาะร่ม และเขาล้อมหมวก

แหล่งที่มา : ที่มา : http://www.tat.or.th/upload/wallpaper/aoprachub.jpg

ตัวอย่างการอธิบายข้อมูลเกี่ยวกับ เขาช่องกระจก ที่จะใช้องค์ประกอบ 3 ประการ คือ โครงเรื่องบางตอนของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในส่วนที่เกี่ยวกับเขาช่องกระจก ประวัติความเป็นมาของเขาช่องกระจก และ ความรู้ทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวกับเขาช่องกระจก ซึ่งอาจอธิบายให้เป็นนิทาน 1 แบบเรื่อง ได้ดังนี้

Copyright by Mahidol University

“เขาช่องกระจก เกิดจากตอนหนึ่งในนิทานพื้นบ้านเรื่อ ตาม่องล่าย เมื่อตาม่องล่าย โมโหลูกสาวสุดสวยคนเดียวที่ชื่อนางยม โดย โดยกล่าวหาว่าเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดเรื่องร้ายขึ้นในครอบครัว เมื่อมีชายหมายปองสองคนแต่ไม่สามารถยกให้ใครได้ ตาม่องล่าย จึงจับนางยมโดยฉีกร่างออกเป็นสองซีก แล้วโยนไปให้เจ้าลายและเจ้ากรุงจีนคนละข้าง ร่างทั้งสองไปตกในทะเลกลายเป็นเกาะนมสาว ในอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ข้างหนึ่ง ส่วนอีกข้างหนึ่งไปตกในทะเล อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี กลายเป็นเกา เรียกว่าเกาะนมสาว เช่นกัน จากนั้นตาม่องล่ายก็เหลือบไปเห็นกระจก ที่ลูกสาวเคยใช้ส่องหน้าดูความสวยความงามตามประสาหญิงสาว ก็ยิ่งโกรธคว้ากระจกส่องหน้าบานนั้นขว้างออกไปตกอยู่หน้าอ่าวประจวบคีรีขันธ์ กลายเป็น เขาช่องกระจกจวบจนปัจจุบันนี้

ในทางภูมิศาสตร์ เขาช่องกระจก เป็นภูเขาขนาดย่อมลูกหนึ่งที่ตั้งอยู่กลางเมืองประจวบคีรีขันธ์ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 245 เมตร เป็นภูเขาหินปูนที่เกิดจากการเคลื่อนตัวของเปลือกโลกทำให้เกิดการยกตัวเมื่อหลายล้านปีก่อน ผ่านกาลเวลาที่เนิ่นนาน เกิดการกัดเซาะพังทลายจากปัจจัยธรรมชาติ เช่น แสงแดด อุณหภูมิ ลม ไอทะเล และน้ำฝน ทำให้ส่วนที่มีการจับตัวของโมเลกุลอย่างหลวมๆ หลุด หัก ลดขนาด และล่วงลงไปตามแรงโน้มถ่วงของโลก เหลือส่วนที่แข็งกว่าไว้ กลายเป็นภูเขาที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ทางด้านทิศเหนือของเขาช่องกระจก มีช่องโหว่ขนาดใหญ่ เกิดจากการพังทลายของชั้นหินปูนหลุดล่วงไป เหลือส่วนที่แข็งด้านบนมีลักษณะเป็นสะพานหินธรรมชาติ สามารถสังเกตเห็นได้จากระยะไกลๆ เมื่อมองทะลุผ่านช่องนั้นไปจะเห็นท้องฟ้าอีกฟากหนึ่ง คล้ายเป็นเงาสะท้อนจากกระจก คนท้องถิ่นจึงได้ขนานนามภูเขาลูกนี้ว่า เขาช่องกระจก ด้านบนเป็นที่ประดิษฐานรูปหล่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาภากร กรมหลวงชุมพรเขตต์อุดมศักดิ์ พระพุทธบาทจำลอง พระธาตุเจดีย์ และพระศรีมหาโพธิ์ มีทัศนียภาพงดงามสามารถมองเห็นอ่าวประจวบคีรีขันธ์ได้ในมุมกว้าง นับเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”

จากตัวอย่างการอธิบายที่มาของการเกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่ผู้วิจัยทดลองนำมาเล่าไว้ด้วยสำนวนของตนเองข้างต้น จะเห็นว่าเริ่มต้นด้วยเนื้อเรื่องในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เสริมด้วยความรู้ทางภูมิศาสตร์ แสดงที่มาของชื่อเขาช่องกระจก ซึ่งสามารถนำวิธีการเดียวกันนี้ไปใช้กับภูมิลักษณ์อื่นในลักษณะเดียวกันได้ เนื่องจากการเล่าเรื่องลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็น 1 แบบเรื่องที่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งสามารถนำแบบเรื่องลักษณะนี้หลายๆ แบบเรื่องมาร้อยเรียงโดยใช้โครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายเดียวกัน กลายเป็นสำนวนใหม่ที่เพิ่มเติมความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์เข้ามาช่วยเสริมการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่น

Copyright by Mahidol University

ด้วยการนำชุดคำอธิบายทางวัฒนธรรมร่วมกับชุดคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์มาให้ความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นบนโครงสร้างของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ตอกย้ำให้เห็นว่าผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้สามารถ “คิดได้ คิดเป็น” ที่ใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมที่ไม่ได้ด้อยไปกว่าองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เพียงแต่เป็นความคิดคนละชุดที่เลือกมาอธิบายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นในช่วงเวลาที่ต่างกัน

6.4 สรุปท้ายบท

การสร้างความหมายของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากเนื้อเรื่องในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้กล่าวอ้างถึงสถานที่ต่างๆ ทั้งที่เป็นฉากที่บอกถึงสภาพท้องถิ่น โดยใช้ชุดคำอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์จากอนุภาคของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ จำนวน 38 แห่ง มีชื่อภูมิลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องของนิทานแต่ไม่ได้เป็นอนุภาค จำนวน 3 แห่ง รวมทั้งสิ้น 41 แห่ง แยกเป็นประเภทภูมิลักษณ์ได้ 6 ประเภท ได้แก่ ภูเขา แหลม คุ้งหรืออ่าว หาด เกาะ และพื้นที่ใต้ท้องทะเล ซึ่งสามารถอธิบายการเกิดขึ้นตามหลักภูมิศาสตร์ได้ รวมทั้งสามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลมากมายที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ ซึ่งจะทำให้สามารถเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจให้กับผู้สนใจมากขึ้น

การอธิบายลักษณะการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์ร่วมกับการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จะช่วยให้ “เรื่องโกหก” มีความเป็นจริงน่าเชื่อถือมากขึ้น และยังเป็นส่วนประกอบเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อนิทานพื้นบ้านโดยไม่ได้ตัดทอนเนื้อหาเดิมของนิทาน และไม่ได้เป็นการโต้แย้งคำอธิบายในนิทาน ซึ่งน่าจะไม่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย สูญเสียเสน่ห์หรือความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไป อีกทั้งยังอาจช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับผู้เล่าทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและยังมีความน่าเชื่อถือในด้านความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์อีกด้วย

ในการศึกษาความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่น พบว่า ภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ส่วนใหญ่ได้รับการให้ชื่อก่อนหน้าที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จะถูกแต่งขึ้น ซึ่งพิจารณาจากความเหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อเรื่องในนิทาน ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นบางแห่งจึงถูกนำมาร้อยเรียงไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่ก็ยังมีภูมิลักษณ์บางแห่งที่ถูกให้ชื่อภายหลังและถูกนำมาผูกเข้ากับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ภายหลังด้วย เช่น “เกาะทราย” ได้รับชื่อใหม่เป็น “เกาะสิงโต” และยังมีภูมิลักษณ์ที่เคยถูกให้ชื่อที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่ปัจจุบันได้รับการให้ชื่อ

Copyright by Mahidol University

ใหม่และมีนิทานพื้นบ้านเรื่องใหม่ที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของท้องถิ่นนั้นแยกออกจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามม่องล่าย เช่น “เขาเจ้าลาย” ได้รับชื่อใหม่เป็น “เขานางพันธุรัต” เป็นต้น

ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามม่องล่าย ล้วนเกิดจากการให้ความหมายของคนในท้องถิ่น จากรูปร่างลักษณะของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่มีความคล้ายกับสิ่งของที่คนในท้องถิ่นนั้นมีประสบการณ์เคยรับรู้หรือเคยเห็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน หรือ บุคคลที่มีความสำคัญของชุมชน เกิดจินตนาการสร้างมโนภาพให้กับภูมิลักษณ์นั้น ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเพียงภูมิลักษณ์เดียว แต่มีหลายภูมิลักษณ์ เมื่อพิจารณาชื่อภูมิลักษณ์ต่างๆ แล้ว พบว่าผู้แต่งได้พยายามนำความหมายของภูมิลักษ์ท้องถิ่นหลายแห่งมาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวในรูปแบบนิทานพื้นบ้านเรื่องตามม่องล่าย สร้างเป็นชุดคำอธิบาย อธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์เหล่านั้น เป็นการให้ความหมายขั้นต้น แต่ยังมีความหมายข้างในที่นอกเหนือจากสิ่งที่เห็นอีก เช่น การใช้ภูมิลักษณ์เป็นที่หมายตาสำหรับการเดินทางทางทะเล การกำหนดแหล่งประมงพื้นบ้าน และการตั้งถิ่นฐานใกล้ภูมิลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น เป็นต้น

ในบรรดาภูมิลักษณ์ที่ปรากฏในอนุภาคของนิทานพื้นบ้านเรื่องตามม่องล่าย ทั้ง 6 ประเภทได้แก่ ภูเขา แหลม คุ้งหรืออ่าว หาด เกาะ และพื้นที่ใต้ท้องทะเล นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้อ้างถึงภูมิลักษณ์ที่เป็นเกาะมากที่สุด โดยการใช้อนุภาคอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ต่างๆ นั้น ทำให้สามารถเข้าใจวิธีการให้ชื่อภูมิลักษณ์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่จะให้ชื่อตามรูปร่างรูปทรงที่มีลักษณะคล้ายสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามแต่จะจินตนาการ ภูมิลักษณ์บางแห่งก็มีลักษณะที่คล้ายกับสิ่งของหรือบุคคลที่มีความเด่นชัด เมื่อมองดูแล้วจะสามารถเข้าใจได้ในทันที เช่น เขาช่องกระจก ภูมิลักษณ์บางแห่งก็มีลักษณะที่คล้ายกับสิ่งของหรือบุคคล ที่มีความเด่นชัด แต่ต้องใช้เวลาในการจินตนาการตามพอสมควร เช่น เขาล้อมหมวก และภูมิลักษณ์บางแห่งที่ถูกให้ชื่อโดยไม่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่คล้ายกับสิ่งของหรือบุคคลเลย เช่น เขาตะเกียบ เป็นต้น

จากความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ประเภทต่างๆ โดยเฉพาะภูมิลักษณ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องตามม่องล่าย ทำให้ทราบถึงการเกิดขึ้นของภูเขา หาด แหลม คุ้งอ่าว และเกาะตามธรรมชาติ ที่สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลช่วยเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการปรับใช้ควบคู่กับการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์กับอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ เป็นการช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับนิทาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เล่าที่จะใช้วัตถุดิบในเชิงภูมิศาสตร์ร่วมกับความงดงามของวัฒนธรรมการเล่านิทานพื้นบ้าน ให้เกิดสำนวน

Copyright by Mahidol University

ที่หลากหลายและเป็นประโยชน์กับผู้เล่าและผู้ฟังมากขึ้น แสดงถึงความสามารถของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในการหยิบจับวัตถุดิบท้องถิ่นมาใส่ไว้ในเนื้อหานิทานพื้นบ้านได้อย่างชาญฉลาด เนื่องจากผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้แสดงให้ประจักษ์ถึงความสามารถที่ไม่ด้อยไปกว่าการให้ความรู้ในเชิงภูมิศาสตร์เพียงด้านเดียว นอกจากนี้ยังมีภาพของความงดงามเชิงวัฒนธรรม เป็นส่วนที่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กลายเป็นตัวแทนแห่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ฝากไว้ในแผ่นดิน

Copyright by Mahidol University

บทที่ 7
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

นิทานพื้นบ้าน เป็นสื่อท้องถิ่นที่มีคุณค่าในการสื่อสารข้อมูลและความรู้ท้องถิ่นผ่านการเล่าแบบปากต่อปากไปยังผู้ฟัง โดยไม่บอกที่มาที่ไปของนิทานว่าใครเป็นผู้แต่งหรือต้นกำเนิดอยู่ที่ใดหรือนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เริ่มถูกนำมาเล่าเมื่อใด เพียงใช้ลักษณะทางกายภาพในท้องถิ่นเป็นฉากในท้องเรื่อง ทั้งนี้อาจนำผู้ที่เป็นบุคคลสำคัญหรือผู้ที่ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากคนในท้องถิ่นมาเป็นตัวละครสำคัญ และยังนำบุคคลอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องมาร่วมเป็นตัวละครด้วย เพื่อให้บุคคลเหล่านี้ช่วยเป็นต้นแบบหรือตัวอย่างการนำเสนอวิถีทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น จากนั้นเลือกวัตถุดิบในท้องถิ่นประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นธรรมชาติ อันได้แก่ ภูมิลักษณ์ สิ่งของ หรือ สิ่งมีชีวิตที่สามารถพบเห็นได้ในท้องถิ่น และเมื่อเอ่ยถึงสิ่งนั้น ผู้ฟังก็จะสามารถเข้าใจได้โดยง่าย และวัตถุดิบที่เป็นวัฒนธรรม อันได้แก่ ธรรมเนียมการประพฤติปฏิบัติตนในท้องถิ่น วิถีชีวิตที่มีความสำคัญต่อชุมชน ระบบเครือญาติ ภาษา และการประกอบอาชีพ รวมไปถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาร้อยเรียงปะติดปะต่อเป็นเรื่องราวโดยลำดับ ชวนให้ผู้ฟังติดตามฟัง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบรรยากาศ ความพร้อมของผู้ฟัง และความสามารถของผู้เล่า ประกอบกันเป็นกระบวนการสื่อความหมายท้องถิ่น ถ่ายทอดนัยที่มีอยู่ในนิทานพื้นบ้านให้ผู้รับฟังเปิดประตูสู่ความเข้าใจความเป็นท้องถิ่นที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านได้สอดแทรกไว้อย่างแนบเนียน ผู้ฟังจะอิ่มเอมกับอรรถรสของนิทานพื้นบ้านจากเปลือกเข้าไปจนถึงแก่นของนิทาน เปลือกของนิทานจะเป็นแนวปะทะแรกที่ผู้ฟังจะเริ่มเข้าหาและทำความเข้าใจ โดยผ่านถ้อยคำของนิทานพื้นบ้านที่เป็นลายแห่งอรรถรส สื่อให้ผู้ฟังทราบถึงความหมายที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจ โน้มน้าวให้หลงอยู่ในเสน่ห์และความงดงามของเนื้อเรื่อง เร้าให้ติดตามเข้าไปจนถึงแก่นของนิทาน เพื่อค้นพบความหมายที่ลึกกว่า จากนั้นก็ปิดฉากด้วยคติ แง่คิด และคำสอนที่ชวนให้ผู้ฟังคิดตาม หลอกล่อให้ผู้ฟังก้าวห่างออกไปจากแก่นโดยทำให้เห็นความเป็นจริงที่ควรปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้ฟังเอง เพื่อพยายามซ่อนความหมายอันสำคัญนั้นไว้ในนิทานพื้นบ้านให้คงความมีเสน่ห์ตราบนานเท่านาน หากผู้ฟังสามารถเข้าถึงแก่นของนิทานพื้นบ้านได้ ผู้ฟังก็จะสามารถเห็นคุณค่าที่ฝังอยู่ในเนื้อนิทาน แล้วค้นพบความจริงที่ผู้แต่งต้องการให้นิทานพื้นบ้านทำหน้าที่ในการสื่อให้เห็นวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ก่อนการแต่งนิทานขึ้นมา สิ่งนี้คือความต้องการของการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตามอ่องล่ายครั้งนี้

Copyright by Mahidol University

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อหาค้นหาความหมายในระดับต่างๆ ที่อยู่ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่

1. เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น

3. เพื่อเปรียบเทียบ การสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาโดยมีพื้นที่ศึกษาอยู่ในบริเวณชายฝั่งและท้องทะเลอ่าวไทยตอนบน ตั้งแต่จังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และชุมพร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ปรากฏภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย

ในส่วนของการดำเนินการวิจัยในการศึกษาเริ่มจากการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งเป็นทั้งเอกสารทุติยภูมิ บทความจากเวปไซท์ และบทสัมภาษณ์ มาเรียบเรียง วิเคราะห์ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการใช้แนวคิดเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านศึกษา ในการศึกษารายละเอียดต่างๆ ของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ใช้วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น และใช้แนวคิดเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ ในการศึกษาอนุภาคที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล ใน 2 ลักษณะ คือ

1) การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย
2) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

Copyright by Mahidol University

การดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย กระทำโดย

1) รวบรวมนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในสำนวนต่างๆ จากแหล่ง ข้อมูลทางอินเตอร์เนท เอกสารรูปแบบต่างๆ และข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม

2) แยกส่วนต่างๆ ของเนื้อหานิทาน เพื่อหาโครงเรื่องร่วมของนิทานที่ปรากฏอยู่ในทุกสำนวน

3) ใช้วิธีนิทานพื้นบ้านศึกษา ในการวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เพื่อแสดงให้เห็นรายละเอียดของส่วนประกอบต่างๆ และความเป็นสากลของนิทาน รวมทั้งเป็นการยกย่องผู้แต่ง/เล่านิทานเรื่องนี้

4) ใช้วิธีศึกษานิทานพื้นบ้านแบบโครงสร้างนิยม ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ท้องถิ่นกับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์จากภูมิลักษณ์ของคนในท้องถิ่นชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตัวให้มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น

5) นำโครงเรื่องร่วมของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ไปเปรียบเทียบกับแต่ละสำนวน เพื่อหาความแตกต่างของแต่ละสำนวนที่ถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่แต่ละสำนวนปรากฏ

6) ใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ ในการเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นกับการเกิดภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยทำการศึกษาข้อมูลภาคสนามจากผู้รู้และคนในท้องถิ่นทั่วไปในลักษณะสุ่มเลือก และการสุ่มตัวอย่างแบบบอลล์หิมะ (snowball sampling) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประกอบกับการบันทึกภาพนิ่งภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เพื่อทำความเข้าใจมุมมองของคนในท้องถิ่น

การดำเนินการวิจัยข้างต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาทางด้านวัฒนธรรม โดยเป็นการสร้างเข้าใจการสร้างความหมายท้องถิ่นด้วยนิทานพื้นบ้าน มีขั้นตอน คือ ศึกษาการเกิดภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นตามหลักวิชาภูมิศาสตร์ การให้ความหมายกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์แต่ละแห่งเข้าด้วยกัน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากแหล่งต้นกำเนิดไปยังผู้รับ เมื่อศึกษาเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายแล้ว เนื้อเรื่องเหล่านี้จะกลายเป็นฐานข้อมูลนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในท้องถิ่นอ่าวไทยและชายฝั่ง โดยทำการสังเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหานิทาน ค้นหาโครงเรื่องร่วมที่เป็นพื้นฐานของทุกสำนวน การเพิ่มเติมองค์ความรู้ด้านภูมิศาสตร์เข้าไปร่วมในการอธิบายอนุภาคของนิทาน จัดเก็บเป็นเอกสารและสื่อประเภทต่างๆ

Copyright by Mahidol University

ที่เหมาะสม และนำไปใส่ไว้ในเวปไซท์เพื่อสะดวกในการสืบค้น จากนั้นดำเนินการนำเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มาทำให้เป็นทุนทางวัฒนธรรมสำหรับการสร้างความเข้าใจและนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยศึกษาวิธีการทำนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้เป็นสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ และศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากบุคคลต่างๆ ประกอบกับการส่งเสริมให้มีการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้มากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้นำท้องถิ่น หรือผู้ที่มีความสามารถในการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ทำการสนับสนุนให้มีการจัดเก็บข้อมูลและเนื้อเรื่องนิทานในรูปแบบต่างๆ และ สนับสนุนให้มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ด้วยสื่อประเภทต่างๆ เพื่อให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ยังคงอยู่และได้รับการถ่ายทอดสืบต่อไป ซึ่งการดำเนินการวิจัยด้วยกระบวนการต่างๆ ข้างต้น จะช่วยให้สามารถทำการศึกษาวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับวิถีชีวิตท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับนิทาน ส่งผลให้สามารถตอบปัญหาการวิจัยที่ตั้งไว้ได้และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ช่วยให้บรรลุเป้าหมายและเกิดประโยชน์ตามที่ผู้วิจัยได้คาดหวังไว้

7.1 สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เพื่อต้องการค้นหาความหมายต่างๆ ที่มีอยู่ในนิทาน ซึ่งความหมายเหล่านี้จะเป็นแก่นสำคัญในการศึกษานิทานพื้นบ้าน โดยสามารถสรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้

7.1.1 การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ ด้วยแนวคิดนิทานพื้นบ้านศึกษา เป็นการศึกษาเพื่อตรวจสอบรายละเอียดของส่วนประกอบต่างๆ ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ พบว่า

Copyright by Mahidol University

1. นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถือได้ว่าเป็นนิทานพื้นบ้านในแง่คิดแบบคติชนวิทยาที่ใช้การถ่ายทอดด้วยมุขปาฐะ ซึ่งผู้ที่เล่านิทานเรื่องนี้ในปัจจุบันได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือบุคคลอื่นอีกต่อหนึ่ง โดยไม่สามารถสืบค้นต้นกำเนิดได้ว่าใครเป็นผู้แต่ง

2. นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีลักษณะของนิทาน 3 ประเภท ได้แก่ นิทานชีวิตเพราะดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง กำหนดสถานที่และตัวละครชัดเจน และเป็นนิทานประจำถิ่น เพราะมีอนุภาคที่เป็นเรื่องแปลกพิสดารที่เกิดขึ้น ณ สถานที่ใดที่หนึ่ง โดยระบุตัวละครและสถานที่ชัดเจน นอกจากนั้นยังเป็นนิทานอธิบายเหตุ ซึ่งบอกความเป็นมาของการเกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่น โดยมีหลายอนุภาคและถือเป็นจุดเด่นของนิทานเรื่องนี้

3. นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สามารถจัดอยู่ในแบบเรื่องของนิทานพื้นบ้าน (tale type) ได้ทั้งที่เป็นนิทาน 1 แบบเรื่อง เพราะสามารถนำมาเล่าโดยอิสระไม่ต้องอ้างถึงนิทานเรื่องอื่นๆ และยังเป็นนิทานที่ประกอบด้วยแบบเรื่องย่อยหลายแบบเรื่องอีกด้วย เนื่องจากอนุภาคแต่ละอนุภาคสามารถนำมาเล่าแยกได้โดยอิสระเช่นกัน

4. นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มีหลายสำนวน ซึ่งแต่ละสำนวนแสดงรายละเอียดที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่ปรากฏสำนวนนั้น สามารถแบ่งสำนวนของนิทานได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก และนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ซึ่งสำนวนในทั้งสองกลุ่มมีรายละเอียดที่ต่างกัน นอกจากนั้น นิทานในกลุ่มเดียวกันก็ยังปรากฏความแตกต่างกันในรายละเอียดอีกด้วย

5. การเปรียบเทียบโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ ทำให้ทราบโครงเรื่องร่วมของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ที่ทุกสำนวนใช้ร่วมกัน ได้แก่

(1) การเกริ่นนำ ถึงสภาพทั่วไปของฉากในท้องถิ่น

(2) การให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพครอบครัวของตาม่องล่ายและตัวละครแต่ละคน

(3) การสู่ขอและยกขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย

(4) การทะเลาะขว้างปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายและยายรำพึง

(5) การเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่จากข้าวของที่ขว้างปากัน

Copyright by Mahidol University

(6) การเสียชีวิตแล้วกลายเป็นสถานที่ต่างๆ ของตัวละครแต่ละคนยกเว้นเจ้ากรุงจีน

(7) การจบนิทานด้วยความสะเทือนใจ แฝงคติสอนใจ และความเชื่อไว้ในเนื้อเรื่องนิทาน

6. ไม่ปรากฏว่ามีอนุภาคที่เป็นตัวละคร และวัตถุสิ่งของในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย หมายถึง ตัวละครและวัตถุสิ่งของไม่แสดงความแปลกพิสดารในตัวเอง แต่นิทานเรื่องนี้ประกอบด้วยอนุภาคที่เกิดจากตัวละครและสิ่งของในลักษณะพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่ตัวละครเป็นผู้กระทำ โดยนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เน้นอนุภาคของการเกิดภูมิลักษณ์เป็นอย่างมาก ซึ่งพบว่ามีอนุภาค 3 ประการ ได้แก่

(1) ตอนที่ตาม่องล่ายฉีกร่างนางยมโดย ซึ่งไม่น่าจะกระทำได้

(2) ตอนที่ตัวละครเสียชีวิตแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ ซึ่งไม่น่าจะเป็นได้

(3) สิ่งของที่ตัวละครขว้างออกไปตกในพื้นที่ใดแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เช่นกัน

7. การดำเนินเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มีความสอดคล้องกับกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก (Axel Olrik) ถึง 9 ข้อ จาก 12 ข้อ ส่วนอีก 3 ข้อ มีความสัมพันธ์อย่างไม่ชัดเจน แสดงให้เห็นความเป็นสากลของนิทานค่อนข้างสูง หมายถึง ผู้แต่งนิทานเรื่องนี้มีลักษณะของความสามารถในการ “คิดได้ คิดเป็น”

8. คุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ได้ให้คติสอนใจกับผู้ฟังโดยสามารถพิจารณาได้จากลักษณะส่วนบุคคลและบทบาทที่เกิดขึ้นในเนื้อเรื่องของนิทาน ซึ่งสามารถนำมาเปรียบเทียบกับชีวิตประจำวันและปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างดี โดยแนะนำให้ผู้ฟังควรให้ความสนใจกับคนในครอบครัว มีการปรึกษาหารือกัน และการใช้สติในการตัดสินปัญหา จะช่วยให้การครองเรือนมีความสุขได้

Copyright by Mahidol University

7.1.2 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายกับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายกับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น โดยทำการศึกษาตามแนวคิดการศึกษานิทานพื้นบ้านแบบโครงสร้างนิยม พบว่า

1. การศึกษาจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งผลของการศึกษาไม่สามารถระบุได้แน่นอนตายตัว ดังนี้

(1) ไม่สามารถทราบได้ว่าใครคือผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย

(2) นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะถูกแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ไม่สามารถระบุปีที่แน่นอนได้

(3) แหล่งกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ซึ่งศึกษาโดยใช้ทฤษฎีเอกกำเนิด เชื่อว่าน่าจะอยู่ใกล้อ่าวประจวบคีรีขันธ์บริเวณเชิงเขาตาม่องล่าย แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นชุมชนใด

2. ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เลือกภูมิลักษณ์ท้องถิ่นมาเป็นอนุภาคในนิทาน โดยเลือกเฉพาะสถานที่ที่มีชื่อสอดคล้องกับข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เกาะร่ม ที่เกิดจากร่มในขบวนแห่ขันหมาก หรือสิ่งอื่นที่ปรากฏในธรรมชาติ เช่น หอยมวนพลู ที่เกิดจากมวนพลูในขันหมาก และบุคคล เช่น เขาตาม่องล่าย

3. เนื้อเรื่องในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

(1) ส่วนที่เป็นเรื่องจริงมีความใกล้เคียงกับวิถีชีวิตท้องถิ่น เช่น ตอนที่เริ่มเรื่องด้วยการบรรยายถึงชุมชนประมงอ่าวน้อย ซึ่งยังมีความเป็นจริงอยู่ในปัจจุบัน

(2) ส่วนที่เกินจริง ไม่สามารถเป็นไปได้ของอนุภาคต่างๆ ในนิทาน เช่น ตอนที่ตาม่องล่ายขว้างสากไปถูกเกาะจนทะลุ แล้วสากก็กระดอนไปตกในทะเลกลายเป็นเกาะสาก

(3) ส่วนที่แฝงคติสอนใจ หรือแง่คิดในบทเรียนการดำเนินชีวิต เช่น ในตอนท้ายเรื่องที่มีการสอนให้ผู้ฟังเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว

4. หากพิจารณาจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนตัวอย่าง 6 สำนวน ภูมิลักษณ์ที่ถูกเลือกมีความสัมพันธ์กับเส้นทางการเดินเรือมากที่สุด แต่ถ้าพิจารณาจากสำนวนของ

Copyright by Mahidol University

ชายฝั่งทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันตกที่เชื่อว่าเป็นแหล่งกำเนิดของนิทานเรื่องนี้ จะพบว่าภูมิลักษณ์ที่ถูกเลือกมีความสัมพันธ์กับรูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นเองมากที่สุด รองลงมาเป็นความสัมพันธ์กับเส้นทางเดินเรือในอดีต แหล่งประมงพื้นบ้าน และการตั้งชุมชน

5. นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีการแพร่กระจายจากชายฝั่งทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ไปยังชายฝั่งทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันออก โดยผ่านทางการประมงและการค้าทางทะเล ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีเอกกำเนิด

6. การแพร่กระจายของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถือเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมวิธีหนึ่งด้วย ซึ่งก็สอดคล้องกับทฤษฎีการหยิบยืมของเบนไฟย์

7. เมื่อนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้แพร่กระจายไปยังท้องถิ่นใดแล้ว ผู้เล่านิทานจะปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางประการให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้น เกิดเป็นสำนวนใหม่ ที่แสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของท้องถิ่น โดยรายละเอียดที่เพิ่มเข้ามานั้น ถือเป็นสิ่งที่ผู้แต่งนิทาน “คิดได้ คิดเป็น”

8. นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก มีรายละเอียดของอนุภาคที่เกี่ยวกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่ไม่มีความสัมพันธ์กับอนุภาคที่เกี่ยวกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่ปรากฏในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก เช่น เกาะพระ เกาะเณร ในจังหวัดชลบุรี ที่ปรากฏชื่อในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก แต่ไม่ปรากฏชื่อในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกในสำนวนใดเลย แสดงถึงความแตกต่างระหว่างสำนวนทั้งสองกลุ่มที่มีโครงสร้างของนิทานเรื่องเดียวกันเป็นตัวเชื่อม เป็นการบอกถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกันภายใต้เงื่อนไขหนึ่งตามแนวคิดแบบโครงสร้างนิยม

7.1.3 การเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์

การเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายกับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์ โดยใช้แนวคิดทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวกับภูมิลักษณ์ในการศึกษาพบว่า

Copyright by Mahidol University

1. จากข้อมูลเฉพาะของแต่ละสถานที่ที่นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามองล่าย อ้างถึงทำให้สามารถเข้าใจวิธีการให้ชื่อภูมิลักษณ์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งให้ชื่อตามรูปร่างรูปทรงที่มีลักษณะคล้ายสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามแต่จะจินตนาการ เช่น เขากะโหลก ที่มองดูคล้ายกับกะโหลกสำหรับตักน้ำ

2. ภูมิลักษณ์บางแห่งถูกให้ชื่อโดยมีลักษณะที่คล้ายกับสิ่งของหรือบุคคลที่มีความเด่นชัด เมื่อพิจารณาจากชื่อแล้วมองดูภูมิลักษณ์นั้น จะสามารถเข้าใจได้ในทันที เช่น เขาช่องกระจก ที่เมื่อมองช่องโหว่บนเขาก็เข้าใจได้ทันที ในขณะที่ภูมิลักษณ์บางแห่งต้องใช้เวลาในการจินตนาการตามพอสมควร เพราะคล้ายกับสิ่งที่ไม่รู้จักหรือไม่คุ้นเคย เช่น เขาล้อมหมวก ที่ข้อมูลบอกว่าคล้ายกับหมวกเจ๊ก แต่คนสมัยใหม่ไม่รู้ว่าหมวกเจ๊กมีลักษณะอย่างไร และภูมิลักษณ์บางแห่งถูกให้ชื่อโดยไม่มีลักษณะคล้ายกับสิ่งของหรือบุคคลที่อ้างถึงเลย เช่น เขาตะเกียบ ไม่มีลักษณะส่วนใดของภูมิลักษณ์ที่คล้ายตะเกียบเลย

3. ภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย บางแห่ง มีนิทานพื้นบ้านประจำ ที่เป็นเรื่องเล่าเฉพาะท้องถิ่นอยู่แล้ว โดยไม่มีความสัมพันธ์กับนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย เช่น แหลมงอบ เป็นสถานที่ที่เกิดจากอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย ในขณะเดียวกันก็มีนิทานพื้นบ้านเรื่องแหลมงอบ อธิบายที่มาของการให้ชื่อแหลมงอบเป็นของท้องถิ่นตนเองด้วย

4. ภูมิลักษณ์ส่วนใหญ่ได้รับการให้ชื่อก่อนจะถูกผู้แต่งนำมาเป็นอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตามองล่าย เนื่องจากผู้แต่งเลือกเฉพาะภูมิลักษณ์บางแห่งเท่านั้นแม้จะมีภูมิลักษณ์หลายแห่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน เช่น เกาะหลัก เกาะร่ม เกาะหมอน เขาล้อมหมวก และเกาะแรด ที่ตั้งอยู่ใกล้กัน มีเพียงเกาะแรดเท่านั้นที่ไม่ได้รับเลือก ในขณะที่ภูมิลักษณ์บางแห่งได้รับการเปลี่ยนชื่อภายหลัง แล้วถูกนักเล่านิทานรุ่นใหม่ นำเข้ามาเป็นอนุภาคเพิ่มเติมภายหลัง เช่น เกาะทราย ที่เปลี่ยนชื่อเป็น เกาะสิงโต หลังปี พ.ศ.2517 นี้เอง

5. รูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์มีผลต่อการจินตนาการของคนในท้องถิ่น เป็นการให้ความหมายภูมิลักษณ์ ที่ใช้เป็นเครื่องเตือนความทรงจำที่เอื้อประโยชน์บางประการให้กับวิถีชีวิตท้องถิ่น เช่น ความปลอดภัยจากลมมรสุม และโชคลางในการทำการประมง เป็นต้น

6. อนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตามองล่าย ที่เป็นชุดคำอธิบายทางวัฒนธรรม กับองค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวกับภูมิลักษณ์ ที่เป็นชุดคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ เป็นเหมือน

Copyright by Mahidol University

สองขั้วที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ไม่น่าจะไปด้วยกันได้ แต่เมื่อได้รับการเชื่อมด้วยตัวกลาง คือ โครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จะทำให้เกิดสำนวนใหม่ๆ ที่สามารถนำไปเล่าถ่ายทอดความรู้ได้ทั้งทางวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ในคราวเดียวกัน

7.2 อภิปรายผล

นิทานพื้นบ้าน เป็นเรื่องที่เล่าสืบกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวาจา แต่ก็มีจำนวนมากที่ได้รับการบันทึกไว้ด้วยสื่อรูปแบบต่างๆ นิทานพื้นบ้านปรากฏอยู่ในทุกๆ วัฒนธรรม มีทั้งความแตกต่าง หลากหลาย และความเหมือน มีความสำคัญในการเข้าถึงวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ทั้งนี้ความสำคัญของนิทานพื้นบ้านอาจพิจารณาได้ดังนี้

1. ให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของเจ้าของนิทาน เช่น ความรู้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ จารีตประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม สภาพเศรษฐกิจ ภูมิประเทศ และถิ่นฐานบ้านเรือน ทั้งรูปแบบการเล่านิทานที่ใช้คำประพันธ์เข้ามาช่วย เช่น แหล่ เทศน์ และเสภา ดังนั้นหากผู้ฟังได้เรียนรู้นิทานพื้นบ้านของตนจึงอาจเป็นช่องทางในการรู้ตนเองด้วย ทำให้สามารถอธิบายความเป็นตนเองได้ รวมทั้งอาจจะบอกได้ถึงข้อดีและข้อจำกัดในวัฒนธรรมนั้นๆ ของตนได้ด้วย

เนื้อหาของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นหลายอย่าง และในปัจจุบันการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เป็นการเล่าในเชิงการให้ความรู้เกี่ยวกับชื่อของสถานที่ในลักษณะการให้ความบันเทิง แต่ถึงแม้จะใช้ประโยชน์เพียงเท่านั้นก็ยังถือได้ว่า ผู้เล่าได้บอกเล่าถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนให้กับคนนอกวัฒนธรรมท้องถิ่นตนได้รับรู้ และรวมไปถึงการที่คนนอกวัฒนธรรมท้องถิ่นตนนำนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ไปเล่า ก็ย่อมเป็นการนำความรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นกระจายไปสู่คนในท้องถิ่นอื่น ซึ่งอาจมีความคลาดเคลื่อนในเนื้อหาบ้าง และอาจนำไปสู่การเข้าใจผิด หรือเข้าใจความหมายต่างๆ ไม่ตรงตามที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ตั้งใจ

2. ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ปกติแล้วผู้เล่านิทานมักเป็นผู้ใหญ่หรือผู้มีประสบการณ์ และผู้ฟังมักจะเป็นเด็กหรือมีประสบการณ์น้อยกว่า การเล่านิทานพื้นบ้าน

Copyright by Mahidol University

เป็นกิจกรรมที่ยังความชื่นชอบให้กับผู้ฟังทุกหมู่ทุกเหล่า ปัจจุบันการเล่านิทานก็ยังมีอยู่ทั่วไป เพียงเปลี่ยนไปตามสถานการณ์หรือคุณลักษณะของผู้ฟังเท่านั้น

การเล่านิทานพื้นบ้านให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ผู้เล่าย่อมต้องใช้เทคนิคต่างๆ ตามความถนัดของแต่ละคน โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ฟังเกิดความพึงพอใจ เทคนิคต่างๆ ที่นำมาเสริมเติมเข้าไปในนิทานพื้นบ้านนี้ ต้องเป็นเทคนิคที่ใกล้ตัวผู้ฟังที่สามารถมองเห็นภาพพจน์คล้อยตามผู้เล่า ผลก็คือ การนำพานิทานออกห่างไปจากโครงเรื่องเดิมเรื่อยๆ สิ่งที่ผู้ฟังได้รับจึงเป็นเพียงความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความบันเทิง ที่ขาดความหมายที่แท้จริงของนิทานไป

3. สอนหรือสอดแทรกศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม หรือให้คติเตือนใจ เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป นิทานสุภาษิต และนิทานในศาสนาต่างๆ นิทานเหล่านี้ล้วนสอนให้ผู้ฟังได้ตระหนักถึงคุณธรรมที่พึงประสงค์ทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น สอนให้ไม่เห็นแก่ตัว สอนให้ยึดมั่นในพระผู้เป็นเจ้า สอนให้ระวังการใช้คำพูด กระตุ้นความเป็นวีรบุรุษ พัฒนาศรัทธาที่มีต่อศาสนา และเพื่อหลบหลีกความจำเจในชีวิตประจำวัน มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการให้การศึกษาให้ความบันเทิง และเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่สังคมวัฒนธรรมแต่ละแห่งประสงค์

เช่นเดียวกับตอนจบของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ยังสอนให้ผู้ฟังคิดคำนึงถึงเรื่องคุณธรรมของครอบครัวที่พ่อแม่ควรให้ความสำคัญกับความรู้สึกทางด้านจิตใจ และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสมาชิกในครอบครัว การไม่ปรึกษาหารือกัน ย่อมเสี่ยงต่อการเกิดความขัดแย้งและนำไปสู่หายนะได้ภายหลัง ซึ่งหากพิจารณาแล้ว คติสอนใจในตอนท้ายเรื่องนั้น น่าจะเป็นผลพลอยได้ที่ช่วยเสริมให้นิทานมีความสมบูรณ์ขึ้น แต่เนื้อหาในนิทานเน้นในเรื่องที่มาของสถานที่ต่างๆ ว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไรมากกว่า เพราะหากต้องการเน้นในเรื่องคติสอนใจ ก็ไม่จำเป็นต้องเสียเวลาร่ายยาวเรื่องเกี่ยวกับที่มาของชื่อสถานที่ต่างๆ นั้น ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า “ความหมายสำคัญ” ที่แฝงอยู่ภายในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย อาจมีความสัมพันธ์กับชีวิตของคนในท้องถิ่นมากกว่าคติสอนใจเท่านั้น

โครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ได้จากผลการวิจัยในครั้งนี้ เป็นสิ่งบอกให้ทราบถึงความมุ่งหวังของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่รายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ที่ปรากฏในนิทาน เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้นิทานมีความน่าสนใจมากขึ้นตามความสามารถของผู้เล่านิทานรุ่นหลังที่นำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาปรับปรุงให้เป็นสำนวนที่ตนถนัดและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันที่อยู่รายรอบตัวผู้เล่าและผู้ฟัง เพื่อหวังผลให้เห็นถึงความหมายบางประการที่แฝงอยู่ใน

Copyright by Mahidol University

นิทาน ทั้งนี้ผู้เล่านิทานพื้นบ้านรุ่นต่อๆ ไปยังสามารถนำโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ไปเพิ่มสีสันที่มีความเหมาะสมกับผู้ฟังของตน ให้มีความใกล้ตัวผู้ฟังมากขึ้น ซึ่งการเข้าใกล้ผู้ฟังมากขึ้นก็จะยิ่งช่วยให้ผู้ฟังสนใจมากขึ้นด้วย ถึงแม้บางสำนวนจะเปลี่ยนรายละเอียดของนิทานไปบ้าง แต่ยังคงรักษาโครงเรื่องร่วมไว้ ถือเป็นการให้เกียรติผู้แต่งนิทาน และเคารพในภูมิปัญญาที่ได้ประจักษ์แล้วจากคุณประโยชน์ที่ได้รับจากนิทาน ซึ่งระยะเวลากว่า 100 ปีที่เชื่อว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นมา ได้เกิดสำนวนต่างๆ มากมายและปรากฏการณ์เช่นนี้คงจะดำเนินต่อไป และทำให้นักเล่านิทานทั้งหลายได้คิดสร้างสรรค์สำนวนที่ตนถนัด และจะเป็นสิ่งดียิ่งหากผู้เล่ารุ่นใหม่เหล่านั้นจะยังคงเคารพผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ โดยการรักษาโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายให้คงอยู่สืบไป

การทำความเข้าใจการสร้างความหมายท้องถิ่นด้วยนิทานพื้นบ้าน จากการที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เลือกวัตถุดิบท้องถิ่นเพื่อนำมาร้อยเรียงเป็นนิทานพื้นบ้านด้วยเหตุผลที่เริ่มต้นจากการใช้ชื่อภูมิลักษณ์ที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง จากนั้นก็พิจารณาภูมิลักษณ์ที่มีความคล้ายกับสิ่งของที่คุ้นเคยกับชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่นและบุคคลที่มีความสำคัญต่อชุมชนและเป็นที่เคารพของคนในท้องถิ่น เมื่อเลือกได้แล้วก็นำวิถีชีวิต และสภาพทางกายภาพของท้องถิ่น มาเป็นฉากในท้องเรื่อง ประกอบกับกิจกรรมทางสังคมของที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตท้องถิ่นเชื่อมโยงกับภูมิลักษณ์ที่เลือกไว้ สุดท้ายปิดฉากนิทานพื้นบ้านด้วยการให้คติ และบทเรียนในการดำเนินชีวิตที่ควรและไม่ควรปฏิบัติ เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีความสุข เป็นการให้ความรู้ในเชิงอบรมสั่งสอนและจรรโลงสิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น ลักษณะของการสื่อความหมายท้องถิ่นเช่นนี้ ถือเป็นเรื่องปกติของวิธีการแต่งนิทานพื้นบ้านโดยทั่วไป แต่การสื่อความหมายของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายกลับมีความพิเศษมากกว่านั้น เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ไม่ได้สื่อความหมายเดียว แต่กลับเชื่อมโยงภูมิปัญญาในหลายๆ ด้านเข้าไว้ในนิทาน เช่น ในนิทานพื้นบ้านทั่วไปที่อธิบายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นแห่งหนึ่ง ก็จะพยายามอธิบายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นแห่งนั้นให้สัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กลับใช้ภูมิลักษณ์มากกว่า 30 แห่ง เชื่อมโยงพื้นที่เป็นบริเวณกว้างขยายอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่มากกว่าท้องถิ่นต้นกำเนิดนิทานเพียงพื้นที่เดียว การสื่อความหมายเช่นนี้สมควรได้รับการยกย่องและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักแต่งนิทานรุ่นใหม่ๆ ที่ท้าทายความสามารถอันสูงส่งที่นักแต่งนิทานรุ่นดั้งเดิมได้ริเริ่มไว้เป็นตัวอย่างแล้ว

ในการสังเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทำให้ทราบว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้รับการบันทึกเป็นสื่อในรูปแบบต่างๆ ถูกจัดเก็บไว้ในแหล่งข้อมูล

Copyright by Mahidol University

ที่หลากหลายทั้งในอินเตอร์เนท หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน และเอกสารกระดาษในรูปของหนังสือและเอกสารประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานท้องถิ่น

นิทานพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่น่าจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ที่มากกว่าการเล่าสู่กันฟัง อย่างเช่น อาจารย์มาลี เทียมหมอก อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ ตำบลทับสะแก อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับฟังการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากคุณยาย เมื่อกว่า 20 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันท่านได้ทำการประพันธ์เรียบเรียงบทร้องทำนองแหล่ ตามที่ท่านถนัด และถ่ายทอดด้วยความสามารถทางด้านการการร้องเพลงแหล่ในสำนวนท้องถิ่นได้อย่างน่าฟัง รวมทั้งยังได้ผลิตออกมาเป็นสื่อซีดีสำหรับการเผยแพร่ นอกจากนั้นสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยอดีตรองผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นายอุดมพร คชหิรัญ ยังได้ผลิตสื่อนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ประเภทภาพยนตร์ ลงในแผ่นซีดีสำหรับการเผยแพร่งานทางด้านวัฒนธรรมของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ตอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นการนำวัตถุดิบท้องถิ่นมาทำเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่อาจนำไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ในอนาคต เช่น การสร้างกำหนดการท่องเที่ยวโดยอาจให้ชื่อว่า “ท่องไปตามรอยตาม่องล่าย” ซึ่งมีความเป็นไปได้เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านที่ให้ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์ท้องถิ่น เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวที่เป็นกิจกรรมเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่น ซึ่งนอกจากนักท่องเที่ยวจะได้รับความพึงพอใจกับการท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆ ตามเนื้อเรื่องในนิทานแล้วยังได้รับซึมซับความงดงามของท้องถิ่นทางด้านวัฒนธรรมผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย อีกด้วย

สิ่งที่เป็นผลพลอยได้จากการนำนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มาเล่าสู่กันฟังเป็นหนทางหนึ่งสู่การอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะยิ่งเล่ากันมากครั้งเท่าไรนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ก็ได้รับการเผยแพร่ออกไปสู่การรับรู้ของผู้ฟังมากเท่านั้น วิธีการนี้จะทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้รับการสืบทอดและถ่ายทอดด้วยกิจกรรมการเล่าสู่กันฟังต่อไป

นอกจากนั้น ยังมีวิถีท้องถิ่นที่ถือเป็นการอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายอีกหลายกิจกรรม เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้ให้ความสำคัญกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้โดยถือเอานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และยกย่องให้นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เป็นตำนานท้องถิ่นประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ด้วย อีกทั้งยังมีการจัดการแสดงเป็นละครขึ้นในโอกาสเทศกาลต่างๆ ของคนในท้องถิ่น รวมถึงกรม

Copyright by Mahidol University

ศิลปากรยังได้นำเรื่องราวของตำนานไปจัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติมาแล้วหลายครั้ง และประการที่สำคัญ เรื่องราวของตำนานตาม่องล่ายยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเรือทั้งในละแวกใกล้เคียงกับเขาตาม่องล่าย และชาวเรือจากท้องถิ่นอื่นๆ ในด้านความเชื่อและความศรัทธาต่อความศักดิ์สิทธิ์ของ “คุณพ่อม่องล่าย” หรือ “เจ้าพ่อม่องล่าย” ที่ให้ความคุ้มครองพวกเขาในยามที่ต้องออกเรือร่อนเร่หาปลาให้อยู่รอดปลอดภัยจากภัยพิบัติอันอาจเกิดขึ้นจากท้องทะเล และยังเชื่อว่าเพราะความศักดิ์สิทธิ์ของ “คุณพ่อม่องล่าย” จึงทำให้ชาวเรือทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรือที่ข้ามอ่าวมาจากจังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดตราด จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดอื่นๆ ประสบความโชคดีในการจับกุ้ง หอย ปู และปลาได้มากจนกระทั่งบรรดาคนเรือเหล่านั้น ได้ร่วมกันสร้างศาล “คุณพ่อม่องล่าย” หรือบางท่านก็ขนานนามว่า “เจ้าพ่อม่องล่าย” ไว้เป็นที่เคารพสักการะกราบไหว้ และบนบานศาลกล่าวไว้ที่บริเวณใกล้เคียงกับเขาตามองล่ายมาตั้งแต่โบราณกาลและได้พัฒนามาเป็นอาคารคอนกรีตถาวรในปัจจุบัน

นอกจากนั้น ในช่วงเวลา 60 กว่าปีที่ผ่านมา ยังได้เกิดประเพณี “ทำบุญอ่าว” ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ได้เว้นในแต่ละปี โดยชาวประมงบ้านอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นชาวประมงอยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับเขาตาม่องล่าย ร่วมกับเจ้าของเรือประมงและไต๋เรือจากจังหวัดต่างๆ ที่ข้ามอ่าวมาทำการจับปลาในบริเวณจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้ร่วมทุนลงขันจัดงานทำบุญอ่าว โดยมีเจตนาเพื่อเป็นการสักการะ “คุณพ่อม่องล่าย” เป็นประจำทุกปีและเป็นประเพณีสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

7.3 ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาในช่วงเวลาที่ผู้รู้ดั้งเดิมที่ยังมีชีวิตอยู่มีจำนวนน้อยลงแล้ว ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลทุติยภูมิที่แสดงให้เห็นถึงสำนวนที่หลากหลายก็จริง แต่เมื่อสืบค้นไประยะหนึ่งจะพบความอิ่มตัวของข้อมูล เนื่องจากผู้รู้ที่เล่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ ในยุคสมัยนี้ต่างได้รับการถ่ายทอดด้วยเนื้อนิทานที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว การสืบค้นในช่วงหลังจึงได้ข้อมูลที่ซ้ำซ้อนไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มเติมความรู้เดิม ทั้งในแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล หน่วยงาน เอกสารกระดาษ และเอกสารอิเลคทรอนิก ผลของการวิจัยจึงเกิดองค์ความรู้ใหม่ไม่มากนัก

Copyright by Mahidol University

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาย้อนกลับไปหาจุดเริ่มต้นของการสร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตามม่องล่าย ซึ่งเป็นการวิจัยที่ใกล้เคียงกับการวิจัยประวัติศาสตร์ ที่มีความเสี่ยงต่อการไม่เกิดองค์ความรู้ใหม่ แม้จะมีช่องทางให้ศึกษาได้บ้าง ซึ่งองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ก็ยังคงเป็นเพียงข้อสันนิษฐานจากข้อมูลข้างเคียงที่มีความน่าจะเป็น และสามารถกำหนดช่วงเวลาที่ยังมีบางข้อมูลกล่าวว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว แต่จากการศึกษาพบว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะถูกแต่งขึ้นในรัชกาลที่ 5 เท่านั้น และการค้นพบว่าผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ซ่อนนัยสำคัญไว้ในแก่นของนิทาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นด้วยอนุภาคของนิทานพื้นบ้าน แต่ก็ยังให้ความรู้ในเชิงภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวกับทิศทางและระยะห่างจากที่พำนักถึงภูมิลักษณ์นั้น มีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับกิจการเดินเรือสินค้าทางทะเลอันน่าจะเป็นการค้าสำเภาจีนในพื้นที่อ่าวไทยที่อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ข้อสรุปทั้งหมดก็ไม่ได้ชี้ชัดลงไปอย่างชัดเจน ยังคงเป็นข้อสันนิษฐานที่รอการพิสูจน์จากผู้รู้ที่มีความสนใจในอนาคตต่อไปและมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. การพยายามสร้างความคุ้นเคยและความไว้เนื้อเชื่อใจให้เกิดกับบุคคลที่เป็นเป้าหมายในการศึกษาถือเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากผู้เล่านิทานบางท่านมีสำนวนในการเล่าไม่เหมือนใคร มีเทคนิคและภูมิความรู้ที่ยังคงฝังอยู่ในความคิดของคนรุ่นเก่าที่มักไม่อยากถ่ายทอดเคล็ดลับสำคัญที่ตนมีอยู่ให้ใครง่ายๆ

2. การลบความคิดเกี่ยวกับการอิ่มตัวของข้อมูลที่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน เพราะเชื่อว่ายังคงมีข้อมูลให้ค้นหาอีกมาก หากมีความพยายามและลดข้อจำกัดด้านเวลาลงได้

3. การเลือกแนวทางการศึกษานิทานพื้นบ้านในรูปแบบอื่นๆ ที่มากกว่าการเน้นทางด้านวัฒนธรรมเท่านั้น เช่น การศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว เป็นต้น

4. การสนับสนุนให้มีการเล่านิทานพื้นบ้านให้มากขึ้น เช่น ในวิชาชีพมัคคุเทศก์ อาจารย์ผู้สอนในสถาบันการศึกษาต่างๆ วิทยากร ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน รวมไปถึงการส่งเสริมให้มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์นิทานพื้นบ้านในรูปแบบต่างๆ ให้มากขึ้น

5. การส่งเสริมให้มีการใช้นิทานพื้นบ้านเป็นบทเรียนและสื่อการสอนในหลักสูตรท้องถิ่น หรือหลักสูตรพื้นฐาน ตามสมควร

Copyright by Mahidol University

7.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาเกี่ยกับนิทานพื้นบ้านที่ผ่านมานั้น อาจแบ่งเป็นประเด็นใหญ่ 5 ประเด็นคือ การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งกำเนิด การแพร่กระจาย ความหมาย ความแตกต่างของนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวน และความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านรูปแบบต่างๆ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ใน 5 ประเด็นนี้ด้วย แต่ยังมีส่วนที่สามารถทำการศึกษาในเชิงลึกต่อไปได้อีก ดังนี้

1. การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ได้ศึกษาโดยใช้ทฤษฎีเอกกำเนิด แต่ยังไม่ได้มองในมุมของทฤษฎีพหุกำเนิด

2. การศึกษาการแพร่กระจายของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ได้ศึกษาโดยพบว่ามีการแพร่กระจายจากชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ไปยังชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก แต่ยังไม่ได้ศึกษาถึงรูปแบบต่างๆ ของการแพร่กระจาย ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกทำให้แพร่กระจายออกไป

3. การศึกษาความหมายของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ที่ได้พยายามศึกษาความหมายข้างใน โดยใช้วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม ซึ่งสามารถใช้ทฤษฎีอื่นๆ ในการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้อีก เช่น การศึกษาในแนวจิตวิเคราะห์ การศึกษาในแนวสัญวิทยา และการศึกษาโดยใช้ทฤษฎีการสื่อสาร เป็นต้น

4. การศึกษาความแตกต่างของนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวน โดยในการศึกษาสำนวนต่างๆ ของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ครั้งนี้เน้นไปในเรื่องของความแตกต่างของอนุภาคที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งยังสามารถศึกษาความแตกต่างในด้านอื่นๆ ได้อีก เช่น บุคลิกและเทคนิคของผู้เล่าในแต่ละสำนวน บริบทท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง พฤติกรรมของผู้ฟัง และจุดประสงค์ในการนำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาเล่า เป็นต้น

5. การศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านในรูปแบบต่างๆ โดยการศึกษาความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับวิถีท้องถิ่น ซึ่งสามารถศึกษาในเรื่องต่างๆ ได้อีก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

1) ควรมีการศึกษาในเรื่องของการทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อให้นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านเชื้อเชิญนักท่องเที่ยวจากท้องถิ่นอื่นให้เข้ามาทำความเข้าใจความเป็นท้องถิ่นที่เป็นต้นกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

2) ควรมีการศึกษาในเรื่องการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของท้องถิ่นในปัจจุบัน เช่น การปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากร้อยแก้วเป็นร้อยกรอง แล้วนำมาถ่ายทอดในรูปแบบของการร้องรำทำเพลงที่มีความสนุกสนานเพิ่มมากขึ้น หรือการนำเนื้อเรื่องของนิทานเรื่องนี้มาสร้างเป็นภาพยนตร์ หรือ สื่ออื่นๆ ที่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้ต้องการฟังหรือศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

3) ควรมีการศึกษาการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากบุคคลในสาขาอาชีพต่างๆ เช่น อาชีพครู ที่นำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาบูรณาการการเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่นช่วยให้เยาวชนรุ่นหลังได้เข้าใจท้องถิ่นตนเองนำไปสู่การอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้อีกรูปแบบหนึ่ง หรือ อาชีพมัคคุเทศก์ ที่นำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาบรรยายในการนำเที่ยวนำชมสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ที่เชื่อว่าเป็นต้นกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ หน่วยงานท้องถิ่นที่นำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ท้องถิ่นในเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ทั้งการจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การจัดทำเป็นแผ่นพับ ใบปลิว และสื่ออื่นๆ รวมไปถึงการจัดเสวนาเชิงวิชาการ หรือเชิงปฏิบัติการให้ผู้รู้ที่มีความสามารถในการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้มีโอกาสเข้ามาใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์และนำผลที่ได้จากการเสวนามาส่งเสริมเผยแพร่และอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ต่อไป

จากความสามารถอย่างเยี่ยมยอดของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่สามารถนำภูมิลักษณ์ในสถานที่ต่างๆ มาร้อยเรียงให้เป็นเรื่องเล่า โดยเก็บรายละเอียดจากภูมิลักษณ์ที่มีความคล้ายกับสิ่งต่างๆ แล้วนำมาแต่งเติมทีละประเด็นให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่นที่ทำให้ผู้ฟังคล้อยตามและเห็นภาพชีวิตจริงจากบทบาทของตัวละคร และฉากเหตุการณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้โดยง่าย ประกอบกับการใส่สิ่งเหลือเชื่อที่เกินจริง แต่สามารถให้คำตอบกับที่มาที่ไปของการเกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่น แม้ผู้ฟังจะทราบดีอยู่แล้วว่าเป็นเรื่องโกหก แต่ยอมรับได้ อีกทั้งการดำเนินเรื่อง

Copyright by Mahidol University

ยังแฝงไว้ด้วยนัยสำคัญในวิถีท้องถิ่นที่ท้าทายอยู่กับธรรมชาติอันยิ่งใหญ่แห่งท้องทะเล ด้วยหมายและทิศทางที่เป็นตัวกำหนดการเดินเรือและแหล่งประมง รวมทั้งการฝากชีวิตให้ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้คุ้มครองคุ้มภัยภยันตราย โอบอุ้มชีวิตผ่านฤดูกาลสืบทอดเผ่าพันธุ์ ก่อร่างสังคมด้วยพื้นฐานความผูกพันในครอบครัว เครือญาติ และมิตรภาพของเพื่อนร่วมอาชีพ แสดงให้เห็นว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในการให้ความบันเทิงเริงรมย์เท่านั้น แต่เป็นการนำแนวคิดและความต้องการสื่อถึงองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับความจำเป็นในการดำรงชีวิตท้องถิ่นมาบอกเล่าไว้ในเนื้อนิทาน ท้ายที่สุดยังแฝงไปด้วยคติสอนใจให้แง่คิดที่ทำให้สิ่งดีงามงอกเงยในจิตใจผู้ฟัง และพอกพูนสู่การจรรโลงสังคมท้องถิ่นให้ดำเนินไปด้วยความสุข สืบทอดเจตนารมณ์ของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย อย่างต่อเนื่องมาจนถึงกาลปัจจุบัน กลายเป็นความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น ให้ตราไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าสืบต่อไป

Copyright by Mahidol University

การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย
(MEANING OF LAND FORMATION IN *TA MONG LAI* FOLKTALE)

ดนัย วินัยรัตน์ 4636678 LCCS/M

ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: โสพส ศิริไสย์ Ph.D., สมทรง บุรุษพัฒน์ Ph.D., อภิญญา บัวสรวง ศศ.บ., M.A.

บทสรุปฉบับสมบูรณ์

ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย

การเปลี่ยนแปลงของโลกเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับภูมิศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก และปรากฏการณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับสิ่งมีชีวิต ซึ่งเป็นลักษณะของการปรับตัวของสิ่งมีชีวิตในรูปแบบต่างๆ ให้เหมาะสมกับสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีความหลากหลาย ทำให้มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นต่างปรับตัวเพื่อความอยู่รอดบนพื้นฐานปัจจัยทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่ที่อาศัยดำรงชีวิตอยู่ การปรับตัวของสิ่งมีชีวิตข้างต้น เป็นการปรับตัวเองให้อยู่ในสภาพภูมิศาสตร์ในพื้นที่นั้นได้ ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยของสภาพทางภูมิศาสตร์ สิ่งเร้าในการหาอาหารเพื่อความอยู่รอด และความพยายามในการดำรงเผ่าพันธุ์ ซึ่งการปรับตัวของมนุษย์ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นเช่นกัน มนุษย์มีการพัฒนารูปแบบของการดำเนินชีวิตมานาน นอกจากการปรับตัวตามสภาพทางภูมิศาสตร์แล้ว มนุษย์ยังต้องมีการปรับตัวทางสังคม ด้วยการสร้างวัฒนธรรมให้เข้ามามีความสำคัญในฐานะเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ให้อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่งๆ ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้น

Copyright by Mahidol University

เมื่อมนุษย์ต้องอาศัยอยู่บนพื้นผิวโลกที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์หลากหลาย มนุษย์จึงจำเป็นต้องสร้างระบบความสัมพันธ์ให้เหมาะสมกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้น โดยการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ในรูปแบบต่างๆ วัฒนธรรมหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อบ่งชี้สิ่งต่างๆ คือ การให้ชื่อ เพื่อเป็นการช่วยจำ และสร้างความเฉพาะเจาะจงให้กับสิ่งนั้น

การนำข้อมูลทางภูมิศาสตร์มาตั้งชื่อ เพื่อบ่งชี้ความเป็นสถานที่นั้น เป็นการช่วยเตือนความทรงจำและทำให้ผู้คนรู้จัก รับรู้ และจำสถานที่นั้นได้ ชื่อแต่ละแห่งจึงต้องมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เพื่อให้สามารถจำสถานที่ต่างๆ ได้ มนุษย์ใช้วิธีการนำชื่อของสถานที่ต่างๆ ในพื้นที่ รวมทั้งสิ่งอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง มาร้อยเรียงเป็นเรื่องราว เล่าขานสืบต่อกันมา ที่เรียกว่า “นิทาน” และนิทานเหล่านี้มักได้รับการเรียกขานว่า “นิทานพื้นบ้าน”

นิทาน อาจเป็นเรื่องที่เล่าต่อๆ กันมา มีสาระและวัตถุประสงค์ของการเล่าที่แตกต่างกันไป ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ มากมาย ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้แต่งเรื่องนั้น นิทานเกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลกและกลายเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ การสร้างศรัทธา และให้ความบันเทิง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังชอบนิทาน ในประเทศไทยก็มีนิทานอยู่ทุกจังหวัด แต่มักไม่ค่อยมีท้องถิ่นใดทำให้นิทานของตนมีความสำคัญมากไปกว่าการเป็นเรื่องเล่าของท้องถิ่น

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านที่เล่าขานสืบต่อกันมานานด้วยการผูกเรื่องราวต่างๆ ให้สัมพันธ์กับภูมิลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในบริเวณอ่าวไทยตอนบน แสดงให้เห็นความชาญฉลาดของผู้แต่งนิทานเรื่องนี้ ที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์ในการสังเกตภูมิประเทศในท้องถิ่นที่เป็นหมายตาขนาดใหญ่ และง่ายต่อการสังเกตจากสถานที่ไกลๆ

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านที่น่าสนใจ โดย วิภา กงกะนันทน์ (2549 : 11-16) ได้เล่าในหนังสือ ตาม่องล่าย นิทานพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ของ กองทุนหม่อมราชวงศ์อายุมงคล โสณกุล ไว้ว่า

> ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีครอบครัวหนึ่งอาศัยอยู่ที่ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ครอบครัวที่กล่าวถึงในตอนต้นนี้มีอาชีพเป็นชาวประมงชายฝั่ง และทำไร่ หัวหน้าครอบครัวชื่อ “ตาม่องล่าย” ภรรยาชื่อ “นางรำพึง” มีลูกสาวคนเดียวซึ่งเป็นสุดที่รักชื่อ “ยมโดย”

Copyright by Mahidol University

“ยมโดย” เป็นชื่อพันธุ์ไม้ประเภทเฟิร์นชนิดหนึ่ง กวีไทยโบราณนิยมนำมาชื่นชม แต่คนสมัยใหม่เรียกชื่อพันธุ์ไม้ชนิดนี้แตกต่างกัน เช่น ระย้า ช้องนางคลี่ หางสิงห์ หางค่าง และผักกูด ชื่อ “ม่องล่าย” บางคนฟังแล้วคิดว่าน่าจะเพี้ยนเสียงมาจากคำว่า “หม่อง” ซึ่งเป็นคำที่คนไทยใช้เรียกพม่า และชายแดนด้านตะวันตกของประจวบฯ ก็ติดกับประเทศพม่าโดยตลอดอยู่แล้ว จึงอาจเป็นไปได้ว่าตาม่องล่ายนี้แกเป็นคนไทยเชื้อสายพม่า ชื่อภรรยาตาม่องล่ายนั้นดูจะคุ้นหูคนไทย มีอาจารย์ท่านหนึ่งในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศชื่อ “รำพึง” และคนในประเทศนี้ก็ใช้คำว่า “รำพึงรำพัน” อยู่ค่อนข้างบ่อย

ครอบครัวของตาม่องล่ายอยู่เย็นเป็นสุขเรื่อยมา ตราบจนถึงเวลาที่ยมโดยโตเป็นสาวสวย ปัญหาใหญ่ก็เกิดขึ้น วิธีการแก้ปัญหาของสามีภรรยาคู่นี้นำไปสู่โศกนาฏกรรม ซึ่งมีผลเป็นอมตะ คือ กลายเป็นตำนานสถานที่และสิ่งต่างๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ชายทะเลไทย ทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก

ปัญหานั้นคือ ปัญหาเรื่องคู่ครองของสาวน้อย “ยมโดย” ตาม่องล่ายรับปากกับพ่อค้าสำเภาจากเมืองจีนที่เดินทางมาค้าขายถึงประจวบฯ ว่าจะยกลูกสาวให้เป็นภรรยา พ่อค้าจีนคนนี้อาจจะเป็นเจ้าชายจากเมืองใดเมืองหนึ่งในประเทศจีน ผู้เล่านิทานเรื่องนี้บางคนบางครั้งเรียกเขาว่า “เจ้ากรุงจีน” ส่วนยายรำพึงแกก็รับคำกับชายหนุ่มอีกคนหนึ่งชื่อ “เจ้าลาย” ซึ่งเป็นลูกชายของเจ้าเมืองเพชรบุรี ว่าจะยกยมโดยให้เป็นเจ้าสาว สามีภรรยาคู่นี้ไม่รู้เลยว่าได้ก่อกรรมใหญ่หลวงให้ลูกสาวสุดที่รักคนเดียวของตน เพียงเพราะเหตุว่าทั้งสองคนไม่ได้ปรึกษากันก่อน

ครั้งถึงวันฤกษ์ดีสำหรับการแต่งงานตามหลักโหราศาสตร์ แต่กลายเป็นวันมหาโหดร้ายของครอบครัวตาม่องล่าย พ่อค้าจีนหรือ “เจ้ากรุงจีน” และเจ้าลายลูกชายเจ้าเมืองเพชรฯ ต่างคนต่างยกขบวนขันหมากอย่างเอิกเกริก มุ่งหน้าสู่บ้านเจ้าสาวคนเดียวกัน ณ เวิ้งอ่าวน้อย ชายฝั่งทะเลอันสวยงามของจังหวัด

Copyright by Mahidol University

ประจวบคีรีขันธ์ ขบวนขันหมากของเจ้าลายนำหน้าด้วยขบวนกลองยาว และนักฟ้อนรำสลับกับเสียงโห่ร้องสนุกสนาน ส่วนขบวนขันหมากของ “เจ้ากรุงจีน” นำด้วยขบวนแห่เชิดสิงห์โต และแป๊ะยิ้ม สลับด้วยเสียงประทัด ขบวนขันหมากมาถึงบ้านตาม่องล่ายพร้อมกัน ต่างฝ่ายต่างยุติการแสดง ยืนเผชิญหน้ากันอยู่ความเงียบเกิดขึ้นเพียงอึดใจเดียว และแล้วสงครามก็เกิดขึ้นกลางบ้านหลังเล็กที่เคยสงบสุข ตาม่องล่าย และยายรำพึงตกใจจนขาดสติ จึงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความรุนแรง ทั้งคู่ทะเลาะกัน ต่างฝ่ายต่างกล่าวโทษกันและกัน ไม่มีใครได้ยินเสียงใคร ต่างคนต่างคว้าสิ่งของเครื่องใช้ในบ้านเป็นอาวุธขว้างปาใส่กันด้วยความโกรธแค้น

ยายรำพึงมือไวกว่า คว้าหมวกเหวี่ยงใส่หน้าตาม่องล่าย หมวกปลิวไปตกที่ชายหาดประจวบฯ กลายเป็น “เขาล้อมหมวก” อยู่จนทุกวันนี้ ตาม่องล่ายฉวยกระบุงได้ โยนใส่นางรำพึง กระบุงลอยข้ามอ่าวไทย ไปตกในทะเลที่จังหวัดตราดกลายเป็น “เกาะกระบุง” ยายรำพึงหยิบได้งอบ ปาใส่หน้าตาม่องล่าย งอบปลิวข้ามทะเลไปตกที่ชายหาดจังหวัดตราดด้านที่ใกล้กับจังหวัดจันทบุรี กลายเป็น “แหลมงอบ” ตาม่องล่ายหันไปคว้าจานข้าว แล้วขว้างใส่ยายรำพึง จานร่อนไปตกลงกลางทะเลที่ปากอ่าวคลองวาฬ กลายเป็น “เกาะจาน” แลเห็นได้ชัดเจน เมื่อมองออกไปจากชายหาดวนกร สากที่ตาม่องล่ายพุ่งใส่ยายรำพึงแหวกอากาศไปกระแทกเกาะที่อำเภอบางสะพานน้อย จนทะลุเกาะนั้นกลายเป็น “เกาะทะลุ” เมื่อสากทะลุเกาะแล้วก็หักเป็นสองท่อนท่อนหนึ่งกระเด็นไปตกลงกลางทะเลที่ปากน้ำชุมพร กลายเป็น “เกาะสาก” อีกท่อนหนึ่งกระดอนข้ามอ่าวไทยไปตกในทะเลเขตจังหวัดชลบุรีหน้าเมืองพัทยา กลายเป็น “เกาะสาก” อีกเกาะหนึ่ง นางรำพึงวิ่งหนีสามีที่กำลังอาละวาดอยู่ที่บ้าน จนหมดแรงลงตรงเวิ้งอ่าวชายฝั่งทะเลที่บางสะพาน ยายรำพึงทอดตัวลงนอนบนหาดทราย หลับตา มองย้อนหลังรำพึงถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดในชีวิตเป็นเวลายาวนานมาก จนร่างกายกลายเป็นหิน ชาวบ้านเรียกว่า “เขาแม่รำพึง” ตาม่องล่ายคลุ้มคลั่งหนักขึ้น คว้าครกตำข้าวทุ่มตามหลังยายรำพึง ครกแฉลบข้ามทะเลไปตกลงที่หน้าเมืองพัทยา ก่อนจะถึงเกาะสาก กลายเป็น “เกาะครก”

Copyright by Mahidol University

ตอนนี้ตาม่องล่ายคงจะเป็นบ้าไปแล้ว แกจับตัวลูกสาวสุดที่รักคนเดียวของแกมาฉีกออกเป็นสองซีก ซีกหนึ่งของยมโดย ตาม่องล่ายแกโยนให้เจ้าลายแต่ไปตกในทะเลที่ปราณบุรี กลายเป็น “เกาะนมสาว” อีกซีกหนึ่งแกขว้างไปให้พ่อค้าจีน ซีกนี้ลอยข้ามอ่าวไทยไปตกลงในทะเลที่ชลบุรี กลายเป็น “เกาะนมสาว” อีกเกาะหนึ่ง เจ้าลายช็อคไปชั่วครู่ ที่เห็นความบ้าคลั่งของตาม่องล่าย เมื่อได้สติ เจ้าลายก็หันหลังกลับบ้านที่เมืองเพชร ทิ้งเครื่องขันหมากทั้งหมดลงระหว่างทาง กลายเป็น “เขาขันหมาก” หรือ “เขาสามร้อยยอด” ที่ปราณบุรี ของหมั้นและของขวัญวันแต่งงานที่เจ้าลายเตรียมไปให้ยมโดย เช่น เครื่องเพชร พลอย แก้ว แหวน เงิน ทอง ต่างๆ กองอยู่บนพื้นดินสูงเป็นภูเขา กลายเป็น “เขาเพชรพลอย” หรือ “เขาหัวแก้วหัวแหวน” ในเขตจังหวัดเพชรบุรี เจ้าลายรู้สึกสิ้นหวัง หดหู่ ท้อ ระทมทุกข์ หมดแรงที่จะเดินต่อไป เจ้าลายทอดตัวลงนอนบนพื้นหญ้า แหงนหน้ามองฟ้าสีครามสดใส เห็นสาวน้อยยมโดยในอิริยาบถน่ารักต่างๆ ไม่รู้จบ เจ้าลายยังนอนคิดถึงยมโดยอยู่ที่ชะอำจนวันนี้ แม้จะกลายเป็น “เขาเจ้าลาย” ไปแล้ว ส่วนพ่อค้าสำเภาจีนนั้น คงจะมีความรู้สึกไม่แตกต่างจากเจ้าลาย เพราะเขาเดินทางออกจากประจวบฯไป และไม่มีข้อมูลว่าเขาเสียชีวิต ณ ที่ใดบนแผ่นดินนี้ หรือบนน่านน้ำไทยส่วนไหน

สิ่งที่เหลืออยู่คือ เครื่องขันหมาก รวมทั้งอาหารการกินที่เขาให้เทลงทะเล ขนมจีน กลายเป็น สาหร่ายทะเล ปูทอด กลายเป็น ปูหิน หมากที่เจียนแล้ว กลายเป็น หอยหมากรุก ส่วนหมากสดลอยไปหยุดอยู่กลางทะเลในอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด กลายเป็น “เกาะหมาก”พลูจีบ กลายเป็น หอยมวนพลู ทับทิม กลายเป็น หอยทับทิม จี้เพชร กลายเป็น หอยดาว ตลับทอง เงิน นาก กลายเป็น หอยตลับ ตะเกียบ กลายเป็น เขาตะเกียบที่หัวหิน ส่วนหลักที่ใช้ผูกเรือสำเภานั้น สงสัยว่าลูกเรือจีนคงตกใจกลัวตาม่องล่าย รีบร้อนถอยเรือหนีจนลืมถอนหลักขึ้นไปด้วย ทิ้งไว้กลายเป็น “เกาะหลัก” ในทะเลหน้าเมืองประจวบฯนั่นเอง ตาม่องล่ายผู้ตกเป็นทาสของอารมณ์จนขาดสติ ไร้ญาติ ขาดมิตร ขาดคนรักใกล้ชิด แกเดินไปหยุดอยู่ที่ริมอ่าวหน้าบ้าน แล้วทรุดตัวลงนั่งทอดขายาวไปบนพื้นดิน แล้วเหยียดกายลงนอนหันศีรษะออกสู่ทะเล ตามองดูท้องฟ้าประจวบคีรีขันธ์ คิดถึงโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อครู่ มองย้อนหลังไปดูต้นตอของปัญหา ตาม่องล่ายแกคงจะคิดได้แล้วว่าเรื่องคู่ครองของลูกสาวนั้น ถ้าพ่อ-

Copyright by Mahidol University

แม่-ลูก ได้ปรึกษากันเสียก่อนที่ใครจะตัดสินใจตกลงกันไปตามลำพัง อาจจะไม่เกิดเรื่องสุดเศร้าขึ้น เช่นที่เกิดในครอบครัวของแกแต่ทว่าไม่มีพรุ่งนี้สำหรับครอบครัวของตาม่องล่ายเสียแล้ว

ตาม่องล่าย นอนอยู่ในอิริยาบถนั้นเป็นเวลานานจนกลายเป็น “เขาตาม่องล่าย” อยู่ที่ริมอ่าวน้อย เป็นผู้พิทักษ์ฝั่งทะเลและชาวเมืองประจวบคีรีขันธ์ชั่วนิรันดร ส่วนกระจกเงาที่สาวน้อยยมโดยเคยใช้ส่องหน้า เมื่อไม่มีผู้ใช้อีกแล้ว ก็อันตรธานไปจากห้อง และลอยไปติดอยู่บนภูเขาชายทะเล หน้าเมืองประจวบฯ ชาวบ้านเรียกว่า “เขาช่องกระจก” บางคนมองไปที่ “กระจก” บนหน้าผานี้แทนที่จะเห็นเพียงฟ้าสีครามใสเหนือระลอกคลื่นสีมรกต กลับมองเห็นภาพที่แฝงเร้นอยู่ในหัวใจของตนเอง ยิ่งเมื่อเพ่งมอง “กระจก” จนจิตนิ่งเป็นสมาธิ บางคนก็จะเข้าใจเรื่องความไม่แน่นอนของชีวิตได้มากขึ้น เข้าใจเรื่องของความทุกข์ว่าเป็นสิ่งธรรมดา และเข้าใจเพิ่มมากขึ้น เมื่อได้ยินคำว่า “อนัตตา” : ความว่างจากการยึดมั่นในความเป็นตัวตน

ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีครอบครัวหนึ่งอาศัยอยู่ที่ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ครอบครัวที่กล่าวถึงในตอนต้นนี้มีอาชีพเป็นชาวประมงชายฝั่ง และทำไร่ หัวหน้าครอบครัวชื่อ “ตาม่องล่าย” ภรรยาชื่อ “นางรำพึง” มีลูกสาวคนเดียวซึ่งเป็นสุดที่รักชื่อ “ยมโดย”

“ยมโดย” เป็นชื่อพันธุ์ไม้ประเภทเฟิร์นชนิดหนึ่ง กวีไทยโบราณนิยมนำมาชื่นชม แต่คนสมัยใหม่เรียกชื่อพันธุ์ไม้ชนิดนี้แตกต่างกัน เช่น ระย้า ช้องนางคลี่ หางสิงห์ หางค่าง และผักกูด ชื่อ “ม่องล่าย” บางคนฟังแล้วคิดว่าน่าจะเพี้ยนเสียงมาจากคำว่า “หม่อง” ซึ่งเป็นคำที่คนไทยใช้เรียกพม่า และชายแดนด้านตะวันตกของประจวบฯ ก็ติดกับประเทศพม่าโดยตลอดอยู่แล้ว จึงอาจเป็นไปได้ว่าตาม่องล่ายนี้แกเป็นคนไทยเชื้อสายพม่า ชื่อภรรยาตาม่องล่ายนั้น ดูจะคุ้นหูคนไทย มีอาจารย์ท่านหนึ่งในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศ ชื่อ “รำพึง” และคนในประเทศนี้ก็ใช้คำว่า “รำพึงรำพัน” อยู่ค่อนข้างบ่อย

ครอบครัวของตาม่องล่ายอยู่เย็นเป็นสุขเรื่อยมา ตราบจนถึงเวลาที่ยมโดยโตเป็นสาวสวย ปัญหาใหญ่ก็เกิดขึ้น วิธีการแก้ปัญหาของสามีภรรยาคู่นี้นำไปสู่

Copyright by Mahidol University

โศกนาฏกรรม ซึ่งมีผลเป็นอมตะ คือ กลายเป็นตำนานสถานที่และสิ่งต่างๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ชายทะเลไทย ทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก

ปัญหานั้นคือ ปัญหาเรื่องคู่ครองของสาวน้อย “ยมโดย” ตาม่องล่ายรับปากกับพ่อค้าสำเภาจากเมืองจีนที่เดินทางมาค้าขายถึงประจวบฯ ว่าจะยกลูกสาวให้เป็นภรรยา พ่อค้าจีนคนนี้อาจจะเป็นเจ้าชายจากเมืองใดเมืองหนึ่งในประเทศจีน ผู้เล่านิทานเรื่องนี้บางคนบางครั้งเรียกเขาว่า “เจ้ากรุงจีน” ส่วนยายรำพึงแกก็รับคำกับชายหนุ่มอีกคนหนึ่งชื่อ “เจ้าลาย” ซึ่งเป็นลูกชายของเจ้าเมืองเพชรบุรี ว่าจะยกยมโดยให้เป็นเจ้าสาว สามีภรรยาคู่นี้ไม่รู้เลยว่าได้ก่อกรรมใหญ่หลวงให้ลูกสาวสุดที่รักคนเดียวของตน เพียงเพราะเหตุว่าทั้งสองคนไม่ได้ปรึกษากันก่อน

ครั้งถึงวันฤกษ์ดีสำหรับการแต่งงานตามหลักโหราศาสตร์ แต่กลายเป็นวันมหาโหดร้ายของครอบครัวตาม่องล่าย พ่อค้าจีนหรือ “เจ้ากรุงจีน” และเจ้าลายลูกชายเจ้าเมืองเพชรฯ ต่างคนต่างยกขบวนขันหมากอย่างเอิกเกริก มุ่งหน้าสู่บ้านเจ้าสาวคนเดียวกัน ณ เวิ้งอ่าวน้อย ชายฝั่งทะเลอันสวยงามของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ขบวนขันหมากของเจ้าลายนำหน้าด้วยขบวนกลองยาว และนักฟ้อนรำสลับกับเสียงโห่ร้องสนุกสนาน ส่วนขบวนขันหมากของ “เจ้ากรุงจีน” นำด้วยขบวนแห่เชิดสิงห์โต และแป๊ะยิ้ม สลับด้วยเสียงประทัด ขบวนขันหมากมาถึงบ้านตาม่องล่ายพร้อมกัน ต่างฝ่ายต่างยุติการแสดง ยืนเผชิญหน้ากันอยู่ ความเงียบเกิดขึ้นเพียงอึดใจเดียว และแล้วสงครามก็เกิดขึ้นกลางบ้านหลังเล็กที่เคยสงบสุข ตาม่องล่าย และยายรำพึงตกใจจนขาดสติ จึงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความรุนแรง ทั้งคู่ทะเลาะกัน ต่างฝ่ายต่างกล่าวโทษกันและกัน ไม่มีใครได้ยินเสียงใคร ต่างคนต่างคว้าสิ่งของเครื่องใช้ในบ้านเป็นอาวุธขว้างปาใส่กันด้วยความโกรธแค้น

ยายรำพึงมือไวกว่า คว้าหมวกเหวี่ยงใส่หน้าตาม่องล่าย หมวกปลิวไปตกที่ชายหาดประจวบฯ กลายเป็น “เขาล้อมหมวก” อยู่จนทุกวันนี้ ตาม่องล่ายฉวยกระบุงโยนใส่นางรำพึง กระบุงลอยข้ามอ่าวไทยไปตกในทะเลที่จังหวัดตราด

Copyright by Mahidol University

กลายเป็น “เกาะกระบุง” ยายรำพึงหยิบได้งอบ ปาใส่หน้าตาม่องล่าย งอบปลิวข้ามทะเลไปตกที่ชายหาดจังหวัดตราดด้านที่ใกล้กับจังหวัดจันทบุรี กลายเป็น “แหลมงอบ” ตาม่องล่ายหันไปคว้าจานข้าว แล้วขว้างใส่ยายรำพึง จานร่อนไปตกลงกลางทะเลที่ปากอ่าวคลองวาฬ กลายเป็น “เกาะจาน” แลเห็นได้ชัดเจนเมื่อมองออกไปจากชายหาดวนกร สากที่ตาม่องล่ายพุ่งใส่ยายรำพึง แหวกอากาศไปกระแทกเกาะที่อำเภอบางสะพานน้อย จนทะลุเกาะนั้น กลายเป็น “เกาะทะลุ” เมื่อสากทะลุเกาะแล้วก็หักเป็นสองท่อนท่อนหนึ่งกระเด็นไปตกลงกลางทะเลที่ปากน้ำชุมพร กลายเป็น “เกาะสาก” อีกท่อนหนึ่งกระดอนข้ามอ่าวไทยไปตกในทะเลเขตจังหวัดชลบุรีหน้าเมืองพัทยา กลายเป็น “เกาะสาก” อีกเกาะหนึ่ง นางรำพึงวิ่งหนีสามีที่กำลังอาละวาดอยู่ที่บ้าน จนหมดแรงลงตรงเวิ้งอ่าวชายฝั่งทะเลที่บางสะพาน ยายรำพึงทอดตัวลงนอนบนหาดทรายหลับตา มองย้อนหลังรำพึงถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดในชีวิตเป็นเวลายาวนานมากจนร่างกายกลายเป็นหิน ชาวบ้านเรียกว่า “เขาแม่รำพึง” ตาม่องล่ายคลุ้มคลั่งหนักขึ้น คว้าครกตำข้าวทุ่มตามหลังยายรำพึง ครกแฉลบข้ามทะเลไปตกลงที่หน้าเมืองพัทยา ก่อนจะถึงเกาะสาก กลายเป็น “เกาะครก” ตอนนี้ตาม่องล่ายคงจะเป็นบ้าไปแล้ว แกจับตัวลูกสาวสุดที่รักคนเดียวของแกมา ฉีกออกเป็นสองซีก ซีกหนึ่งของยมโดย ตาม่องล่ายแกโยนให้เจ้าลาย แต่ไปตกในทะเลที่ปราณบุรี กลายเป็น “เกาะนมสาว” อีกซีกหนึ่งแกขว้างไปให้พ่อค้าจีน ซีกนี้ลอยข้ามอ่าวไทยไปตกลงในทะเลที่ชลบุรี กลายเป็น “เกาะนมสาว” อีกเกาะหนึ่ง เจ้าลายช็อคไปชั่วครู่ ที่เห็นความบ้าคลั่งของตาม่องล่าย เมื่อได้สติ เจ้าลายก็หันหลังกลับบ้านที่เมืองเพชร ทิ้งเครื่องขันหมากทั้งหมดลงระหว่างทาง กลายเป็น “เขาขันหมาก” หรือ “เขาสามร้อยยอด” ที่ปราณบุรี ของหมั้นและของขวัญวันแต่งงานที่เจ้าลายเตรียมไปให้ยมโดย เช่น เครื่องเพชร พลอย แก้ว แหวน เงิน ทอง ต่างๆ กองอยู่บนพื้นดินสูงเป็นภูเขา กลายเป็น “เขาเพชรพลอย” หรือ “เขาหัวแก้วหัวแหวน” ในเขตจังหวัดเพชรบุรี เจ้าลายรู้สึกสิ้นหวัง หดหู่ ท้อระทมทุกข์ หมดแรงที่จะเดินต่อไป เจ้าลายทอดตัวลงนอนบนพื้นหญ้า แหงนหน้ามองฟ้าสีครามสดใส เห็นสาวน้อยยมโดยในอิริยาบถน่ารักต่างๆ ไม่รู้จบ เจ้าลายยังนอนคิดถึงยมโดยอยู่ที่ชะอำจนวันนี้ แม้จะกลายเป็น “เขาเจ้าลาย” ไปแล้ว ส่วนพ่อค้าสำเภาจีนนั้น คงจะมีความรู้สึกไม่แตกต่างจากเจ้าลาย เพราะเขา

Copyright by Mahidol University

เดินทางออกจากประจวบฯไป และไม่มีข้อมูลว่าเขาเสียชีวิต ณ ที่ใดบนแผ่นดินนี้ หรือบนน่านน้ำไทยส่วนไหน

สิ่งที่เหลืออยู่คือ เครื่องขันหมาก รวมทั้งอาหารการกินที่เขาให้เทลงทะเล ขนมจีน กลายเป็น สาหร่ายทะเล ปูทอด กลายเป็น ปูหิน หมากที่เจียนแล้ว กลายเป็น หอยหมากรุก ส่วนหมากสดลอยไปหยุดอยู่กลางทะเลในอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด กลายเป็น “เกาะหมาก”พลูจีบ กลายเป็น หอยมวนพลู ทับทิม กลายเป็น หอยทับทิม จี้เพชร กลายเป็น หอยดาว ตลับทอง เงิน นาก กลายเป็น หอยตลับ ตะเกียบ กลายเป็น เขาตะเกียบที่หัวหิน ส่วนหลักที่ใช้ผูกเรือสำเภานั้น สงสัยว่าลูกเรือจีนคงตกใจกลัวตาม่องล่าย รีบร้อนถอยเรือหนีจนลืมถอนหลักขึ้นไปด้วย ทิ้งไว้กลายเป็น “เกาะหลัก” ในทะเลหน้าเมืองประจวบฯ นั่นเอง ตาม่องล่ายผู้ตกเป็นทาสของอารมณ์จนขาดสติ ไร้ญาติ ขาดมิตร ขาดคนรักใกล้ชิด แกเดินไปหยุดอยู่ที่ริมอ่าวหน้าบ้าน แล้วทรุดตัวลงนั่งทอดขายาวไปบนพื้นดิน แล้วเหยียดกายลงนอนหันศีรษะออกสู่ทะเล ตามองดูท้องฟ้าประจวบคีรีขันธ์ คิดถึงโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อครู่ มองย้อนหลังไปดูต้นตอของปัญหา ตาม่องล่ายแกคงจะคิดได้แล้วว่าเรื่องคู่ครองของลูกสาวนั้น ถ้าพ่อ-แม่-ลูก ได้ปรึกษากันเสียก่อนที่ใครจะตัดสินใจตกลงกันไปตามลำพัง อาจจะไม่เกิดเรื่องสุดเศร้าขึ้น เช่นที่เกิดในครอบครัวของแกแต่ทว่าไม่มีพรุ่งนี้สำหรับครอบครัวของตาม่องล่ายเสียแล้ว ตาม่องล่าย นอนอยู่ในอิริยาบถนั้นเป็นเวลานานจนกลายเป็น “เขาตาม่องล่าย” อยู่ที่ริมอ่าวน้อย เป็นผู้พิทักษ์ฝั่งทะเลและชาวเมืองประจวบคีรีขันธ์ชั่วนิรันดร ส่วนกระจกเงาที่สาวน้อยยมโดยเคยใช้ส่องหน้า เมื่อไม่มีผู้ใช้อีกแล้ว ก็อันตรธานไปจากห้อง และลอยไปติดอยู่บนภูเขาชายทะเล หน้าเมืองประจวบฯ ชาวบ้านเรียกว่า “เขาช่องกระจก” บางคนมองไปที่ “กระจก” บนหน้าผานี้แทนที่จะเห็นเพียงฟ้าสีครามใสเหนือระลอกคลื่นสีมรกต กลับมองเห็นภาพที่แฝงเร้นอยู่ในหัวใจของตนเอง ยิ่งเมื่อเพ่งมอง “กระจก” จนจิตนิ่งเป็นสมาธิ บางคนก็จะเข้าใจเรื่องความไม่แน่นอนของชีวิตได้มากขึ้น เข้าใจเรื่องของความทุกข์ว่าเป็นสิ่งธรรมดา และเข้าใจเพิ่มมากขึ้นเมื่อได้ยินคำว่า “อนัตตา” : ความว่างจากการยึดมั่นในความเป็นตัวตน”

Copyright by Mahidol University

จะเห็นว่า เนื้อเรื่องได้ระบุชื่อสถานที่ต่างๆ ไว้ในนิทานหลายแห่งด้วยกัน ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏเป็นสถานที่สำคัญในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และพื้นที่ใกล้เคียง ที่ยังคงเข้าถึงสถานที่ต่างๆ พร้อมกับจินตนาการรูปลักษณ์รูปทรงของภูมิลักษณ์เหล่านั้นตามนิทานเรื่องนี้ได้สะดวกในปัจจุบัน

สถานที่ต่างๆ ที่ถูกระบุชื่อในนิทาน เป็นผลจากการสร้างความหมายให้เกิดขึ้นกับสถานที่ โดยแต่ละสถานที่มีความหมายที่แท้จริงแฝงอยู่เบื้องหลังชื่อเหล่านั้น การศึกษาความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ระหว่างการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนกับสภาพทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่นั้น ที่พยายามค้นหาความหมายต่างๆ ที่แฝงอยู่ในนิทาน ซึ่งอาจจะเป็นเครื่องช่วยสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นที่ใช้ประโยชน์ในการเดินทางไปยังที่ต่างๆ โดยใช้ชื่อสถานที่ที่ปรากฏในนิทานเป็นเสมือนเครื่องนำทาง และการสืบทอดวรรณกรรมที่ให้ทั้งความบันเทิงและความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น จนเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายก็เปลี่ยนไปด้วย

การใช้ประโยชน์ในรูปของนิทานพื้นบ้านในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าถูกเปลี่ยนไปเนื่องจากความสะดวกสบายในวิทยาการและเทคโนโลยีที่ถูกนำมาใช้ในปัจจุบัน ลดเหลือเพียงการใช้ประโยชน์สำหรับเป็นเรื่องเล่าประจำท้องถิ่นเท่านั้น โดยนิทานพื้นบ้านในบางท้องถิ่นอาจไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์จากคนในท้องถิ่นเลย ผู้ที่ใช้ประโยชน์กลับเป็นบุคคลภายนอก เช่น มัคคุเทศก์ นักวิชาการ วิทยากร เป็นต้น

สถานที่ต่างๆ มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว ชื่อของสถานที่ต่างๆ ได้รับการให้ความสำคัญโดยเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่เรื่องเล่าประกอบจุดสนใจทางการท่องเที่ยว ทำให้มีผู้ต้องการทราบเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มากขึ้น สำหรับการประกอบกิจกรรมหรือให้บริการทางการท่องเที่ยว โดยนำมาเล่าให้ผู้ฟังได้รับฟัง แล้วสร้างจินตนาการผ่านเรื่องเล่าโยงไปสู่ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นตรงหน้า ทำให้สถานที่นั้นมีความน่าสนใจและมีคุณค่าในการเป็นสินทางการท่องเที่ยวมากขึ้น

เนื้อหาของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากแหล่งต่างๆ มีรายละเอียดที่ต่างกัน ผู้เล่าแต่ละท่านมีความสามารถในการถ่ายทอดด้วยการเล่าเรื่องที่ต่างกัน ผู้เล่าอาจนำเนื้อเรื่องมาเล่า

Copyright by Mahidol University

ให้ผู้ฟังโดยไม่ทราบถึงที่มาที่ไปจริงๆ ผู้ฟังก็รับฟังเพียงเพื่อความบันเทิง และการเพิ่มความน่าสนใจให้กับจุดสนใจทางการท่องเที่ยว โดยไม่ได้คำนึงถึงสิ่งสำคัญและการใช้ประโยชน์เริ่มแรกที่แท้จริง อันเป็นจุดสำคัญที่ทำให้คนในท้องถิ่นสรรค์สร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายขึ้นมา

สิ่งที่น่าสนใจของนิทานพื้นบ้านทั่วไป คือ ช่วงท้ายสุดของนิทานที่เมื่อนิทานถูกเล่าจนจบแล้วผู้ฟังนิทานเรื่องนั้นจะได้รับอะไร และสิ่งที่ได้รับไปนั้นตรงกับจุดประสงค์ของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนั้นหรือไม่ ส่วนใหญ่มักจะได้รับคำตอบเพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องที่นิทานอธิบายถึง หรือมักจะได้รับคติสอนใจที่สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตได้ และส่วนมากที่สุดผู้ฟังน่าจะได้รับความเพลิดเพลินจากเนื้อเรื่องของนิทาน สิ่งที่ขาดหายไปคือการรับรู้ถึง “ความหมาย” ที่อยู่เบื้องหลังความรู้ คติสอนใจ หรือความเพลิดเพลินที่ได้รับไปก่อนหน้านั้น

นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มีความโดดเด่นมากกว่านิทานพื้นบ้านที่อธิบายภูมิศาสตร์ท้องถิ่นเรื่องอื่นๆ ตรงความสามารถของผู้แต่งในการนำภูมิลักษณ์ในสถานที่ต่างๆ หลายแห่งมาร้อยเรียงเป็นเรื่องเล่า ที่ครอบคลุมอาณาบริเวณกว้างขวางกว่านิทานพื้นบ้านเรื่องอื่นๆ ที่มักอธิบายถึงภูมิลักษณ์เฉพาะแห่งเท่านั้น แต่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ใช้ภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นต่างๆ กว้างขวางกินอาณาบริเวณอ่าวไทยตอนบนครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัด ถือเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ประกอบกับผู้วิจัยรับราชการในสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ปรากฏนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ โดยปฏิบัติหน้าที่ผู้สอนในสาขาวิชาการท่องเที่ยว ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในการเรียนการสอน และการให้ข้อมูลท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งกับนักศึกษา นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป

การเล่านิทานต่อๆ กันมา ย่อมได้รับการปรับ เสริม เติม แต่ง ให้นิทานสามารถเข้ากับสภาพการณ์ในแต่ละยุคสมัยได้ ผู้เล่าต้องพยายามเล่านิทานให้เข้าใกล้วัฒนธรรมของผู้ฟัง ช่วยให้ผู้ฟังยอมรับและนำพาไปสู่จุดประสงค์ของการเล่านิทานนั้น เพื่อสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ผู้ฟังนิทานได้รับรู้และเข้าใจ ซึ่งนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะใช้เป็นสื่อในการนำความเข้าใจท้องถิ่นไปยังผู้ฟังได้ แต่ความเข้าใจดังกล่าว อาจเป็นเพียงความหมายตรงของนิทานเท่านั้น ซึ่งจะสังเกตได้จากประเด็นสนใจที่สื่อให้เห็นว่าน่าจะมีความหมายอื่นที่แฝงอยู่ในนิทาน 3 ประการ ดังนี้

Copyright by Mahidol University

1. หากผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ต้องการให้ความรู้เพียงการรู้จักว่าสถานที่แห่งใดมีชื่อเรียกอย่างไร ทำไมไม่สร้างนิทานให้กับแต่ละแห่งเฉพาะเจาะจงลงไป ทั้งที่สถานที่บางแห่งตั้งอยู่ห่างไกลกันพอสมควร แต่กลับนำชื่อสถานที่ต่างๆ มาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวเดียวกัน วิธีการนี้น่าจะแสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยบางอย่างเชื่อมโยงสถานที่ต่างๆ เหล่านั้นให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันภายใต้แนวคิดพื้นฐานของวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

2. หากผู้สร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ต้องการสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้กับผู้ฟัง ทำไมไม่สอดแทรกมุขบันเทิงเข้าไปในเนื้อเรื่องให้มากกว่าเพียงการนำสรีระของผู้หญิงมาเปรียบกับเกาะที่มีลักษณะคล้าย “นมสาว” เท่านั้น แต่กลับเน้นในเรื่องของสถานที่ต่างๆ เป็นจำนวนมากแทน

3. หากผู้สร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ต้องการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม หรือคติสอนใจให้เป็นจุดสำคัญของเรื่อง ทำไมจึงให้ความสำคัญกับชื่อสถานที่ต่างๆ หลายแห่ง หรือพยายามอย่างมากที่จะอธิบายสาเหตุของการเกิดสถานที่เหล่านั้นแทน

จากประเด็นสังเกตข้างต้นทั้ง 3 ประการ จึงน่าจะพอสรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้ความสำคัญกับภูมิลักษณ์มากกว่าประเด็นอื่นๆ แต่ก็ไม่ทิ้งประเด็นของความรู้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และคติสอนใจ เพื่อทำให้นิทานมีความเป็นนิทานที่สมบูรณ์ การเน้นให้ความสำคัญกับภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานจึงน่าจะมี “ความหมายข้างใน” ที่เป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ให้เป็นนิทานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตพื้นบ้านของคนในท้องถิ่น

การค้นหา “ความหมายข้างใน” ของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะนำไปสู่แนวทางการศึกษานิทานในรูปแบบอื่นๆ ที่จะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดของผู้แต่งนิทานกับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้มากขึ้น

Copyright by Mahidol University

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากการศึกษาและวิจัย การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น

3. เพื่อเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์

โดยงานวิจัยชิ้นนี้ เน้นการศึกษาความหมายที่อยู่เบื้องหลังเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เพื่อย้ำให้เห็นคุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ โดยคาดหวังให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนิทานพื้นบ้านกับวิถีชุมชนและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น รวมทั้งเข้าใจการสร้างความหมายท้องถิ่นด้วยนิทานพื้นบ้าน สามารถนำผลการศึกษามาจัดทำฐานข้อมูลด้านนิทานพื้นบ้านในท้องถิ่นชายฝั่งอ่าวไทยตอนบน กระตุ้นแนวคิดท้องถิ่นให้พยายามนำเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มาใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรมสำหรับการสร้างความเข้าใจท้องถิ่นและนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น และสามารถอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสืบต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีบริบทที่เข้ามาเกี่ยวข้องรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นที่ใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับวิถีชีวิต โดยเลือกตัวอย่างแบบก้อนหิมะหรือลูกโซ่ (snowball or chain sampling) และเก็บข้อมูลด้วย

Copyright by Mahidol University

วิธีการสังเกต ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประกอบกับการศึกษาเอกสารข้อมูลด้วย

การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย กระทำโดย

1. รวบรวมนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในสำนวนต่างๆ จากแหล่งข้อมูลทางอินเตอร์เนท เอกสารรูปแบบต่างๆ และข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม

2. แยกส่วนต่างๆ ของเนื้อหานิทาน เพื่อหาโครงร่างร่วมของนิทานที่ทุกสำนวนใช้ร่วมกัน

3. ใช้แนวคิดนิทานพื้นบ้านศึกษา ในการวิเคราะห์ และเปรียบเทียบสำนวนต่างๆ ของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เพื่อแสดงให้เห็นรายละเอียดของส่วนประกอบและความเป็นสากลของนิทาน รวมทั้งเป็นการยกย่องผู้แต่ง/เล่านิทานเรื่องนี้

4. ใช้วิธีศึกษานิทานพื้นบ้าน แบบโครงสร้างนิยม ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ท้องถิ่นกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์จากภูมิลักษณ์ของคนในท้องถิ่นชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตนให้มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น

5. นำโครงเรื่องร่วมของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ไปเปรียบเทียบกับแต่ละสำนวน เพื่อหาความแตกต่างของแต่ละสำนวนที่ถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่แต่ละสำนวนปรากฏ

6. ใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ในการเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นกับการเกิดภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย โดยทำการศึกษาข้อมูลภาคสนามจากผู้รู้และคนในท้องถิ่นทั่วไปในลักษณะสุ่มเลือก ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประกอบกับการบันทึกภาพนิ่งภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เพื่อทำความเข้าใจมุมมองของคนในท้องถิ่น

Copyright by Mahidol University

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถือได้ว่าเป็นนิทานพื้นบ้านที่มีลักษณะของนิทานในแง่ของคติชนวิทยา คือ ถ่ายทอดด้วยมุขปาฐะ โดยใช้ถ้อยคำธรรมดาเป็นภาษาร้อยแก้ว เล่าด้วยปากจากความจำสืบกันมาเป็นเวลาช้านาน แม้นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในปัจจุบัน จะได้รับการเขียนขึ้นหรือจัดพิมพ์เป็นเอกสารรูปแบบต่างๆ แล้ว แต่ก็เป็นการจัดทำขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยเล่าด้วยปากเปล่า และไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร มักจะถูกอ้างว่าเป็นของเก่าที่ได้รับฟังการเล่ามาจากบุคคลอื่นอีกต่อหนึ่ง

จากการจัดประเภทนิทานพื้นบ้านตามหนังสือ The Folktale ของสติธ ทอมป์สัน ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีลักษณะเป็นนิทานชีวิต เนื่องจากเป็นนิทานที่ดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความจริง บ่งบอกสถานที่และตัวละครชัดเจน และมีปาฏิหาริย์ที่ทำให้ผู้ฟังคล้อยตามว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงได้ รวมทั้งการบ่งบอกตัวละครชัดเจน และมีลักษณะเป็นนิทานประจำถิ่น เนื่องจากมีอนุภาคที่เป็นเรื่องแปลกพิสดารที่เชื่อว่าเกิดขึ้นจริง ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ตัวละครและสถานที่บ่งบอกไว้ชัดเจนเช่นกัน นอกจากนั้นยังมีลักษณะของนิทานอธิบายเหตุ ซึ่งบอกความเป็นมาของการเกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่น โดยมีหลายอนุภาคและถือเป็นจุดเด่นของนิทานเรื่องนี้

ในเรื่องของแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน (tale type) จัดได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานที่สามารถเป็นนิทานพื้นบ้าน 1 แบบเรื่องได้ เนื่องจากสามารถนำมาเล่าได้โดยอิสระ มีความสมบูรณ์ในตัว ไม่ต้องอาศัยความหมายหรือเนื้อความจากนิทานเรื่องอื่น ในขณะเดียวกันแต่ละอนุภาคของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ก็สามารถนำไปอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์แต่ละแห่งได้โดยอิสระ ไม่ต้องเล่านิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ทั้งเรื่อง จึงถือได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ประกอบด้วยนิทานหลายแบบเรื่องด้วย

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานที่มีสำนวนเกิดขึ้นในบริเวณต่างๆ หลายสำนวน ซึ่งแต่ละสำนวนก็แสดงรายละเอียดที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่ปรากฏสำนวนนั้น และเนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ปรากฏในบริเวณกว้างตั้งแต่จังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และชุมพร ทำให้สามารถแบ่งสำนวนของนิทานได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก และนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ซึ่งสำนวนในทั้งสองกลุ่มมีรายละเอียดที่ต่างกัน นอกจากนั้น นิทานในกลุ่มเดียวกันก็ยังปรากฏความแตกต่างกันในรายละเอียดอีกด้วย

Copyright by Mahidol University

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการรวบรวมนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ ที่เป็นตัวแทนจากสื่อต่างๆ จำนวน 6 สำนวน คือ 1) สำนวนที่ได้จากเอกสารจากหนังสือของมูลนิธิอายุมงคล โสณกุล 2) สำนวนที่ได้จากเอกสารเผยแพร่ของสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 3) สำนวนที่ได้จากเอกสารเผยแพร่ของสภาวัฒนธรรมจังหวัดระยอง 4) สำนวนที่ได้จากการเล่าด้วยมุขปาฐะโดยคุณลุงวิเศษ ปานน้อย ชาวบ้านอ่าวน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 5) สำนวนที่เป็นบทร้อยกรองของคุณรัตนา สถิตานนท์ ในเอกสารของโรงเรียนประจวบวิทยาลัย และ 6) สำนวนที่ได้จากเวปไซท์ทั่วไป โดยนำทั้ง 6 สำนวนนี้ มาเปรียบเทียบเพื่อหาโครงร่างร่วมที่ทุกสำนวนใช้

การการเปรียบเทียบโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ ทำให้ทราบโครงเรื่องร่วมของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ได้แก่

1) การเกริ่นนำ ถึงสภาพทั่วไปของฉากในท้องถิ่น
2) การให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพครอบครัวของตาม่องล่ายและตัวละครแต่ละคน
3) การสู่ขอและยกขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย
4) การทะเลาะขว้างปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายและยายรำพึง
5) การเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่จากข้าวของที่ขว้างปากัน
6) การเสียชีวิตแล้วกลายเป็นสถานที่ต่างๆ ของตัวละครแต่ละคน ยกเว้นเจ้ากรุงจีน
7) การจบนิทานด้วยความสะเทือนใจ แฝงคติสอนใจ และความเชื่อไว้ในเนื้อเรื่องนิทาน

โครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายข้างต้น ได้จากการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จากสำนวนต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินเรื่องคล้ายกัน แต่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกันไปในแต่ละสำนวน โครงเรื่องทั้ง 7 ตอนนั้น เป็นโครงเรื่องร่วม ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เกือบทุกสำนวนใช้ในการดำเนินเรื่อง การที่ได้เห็นถึงโครงเรื่องร่วม จะช่วยให้ทราบถึงแก่นที่แท้จริงในเนื้อนิทาน ที่จะเป็นแนวทางในการศึกษาหา “ความหมายที่อยู่ข้างใน” นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ต่อไป

เนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ไม่ปรากฏว่ามีอนุภาคที่เป็นตัวละครและวัตถุสิ่งของ แต่ประกอบด้วยอนุภาคที่เกิดจากตัวละครและสิ่งของในลักษณะพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่ตัวละครเป็นผู้กระทำ โดยมีอนุภาค 3 ประการ ได้แก่ 1) ตอนที่ตาม่องล่ายฉีกร่าง

Copyright by Mahidol University

นางยมโดย 2) ตอนที่ตัวละครเสียชีวิตแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ และ 3) สิ่งของที่ตัวละครขว้างออกไปตกในพื้นที่ใดแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ ซึ่งในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เน้นอนุภาคของการเกิดภูมิลักษณ์เป็นอย่างมาก

การดำเนินเรื่องนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มีความสอดคล้องกับกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก (Axel Olrik) ถึง 9 ข้อ จาก 12 ข้อ ส่วนอีก 3 ข้อ มีความสัมพันธ์อย่างไม่ชัดเจน แสดงให้เห็นความเป็นสากลของนิทานค่อนข้างสูง ซึ่งหมายความว่า ผู้แต่ง/เล่านิทานของไทยก็มีความสามารถในการสร้างสรรค์นิทานพื้นบ้านที่มีคุณค่าได้เช่นเดียวกับนักแต่ง/เล่านิทานชาติอื่นๆ ที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป

ส่วนคุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้ให้คติสอนใจกับผู้ฟังโดยสามารถพิจารณาได้จากลักษณะส่วนบุคคลและบทบาทของตัวละครที่เกิดขึ้นในเนื้อเรื่องของนิทาน ซึ่งสามารถนำมาเปรียบเทียบกับชีวิตประจำวันและปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างดี โดยสามารถจดจำได้ง่ายเนื่องจากมีตัวละครเพียง 5 คน คือ ตาม่องล่าย ยายรำพึง นางยมโดย เจ้าลาย และเจ้ากรุงจีน นอกจากนั้น ยังให้คติสอนใจในภาพรวมของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ด้วย โดยเตือนให้ผู้ฟังควรให้ความสนใจกับคนในครอบครัว การปรึกษาหารือกันและการใช้สติในการตัดสินปัญหา จะช่วยให้การครองเรือนมีความสุขได้

ทั้งโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เป็นสำนวนในท้องถิ่นหรือของบุคคลต่างๆ และคุณค่าที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่องของนิทานเรื่องนี้ ต่างก็เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้รับทั้งความบันเทิง ความน่าสนใจติดตาม ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และคติสอนใจที่ให้แง่คิดที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เหล่านี้ล้วนเป็นสีสันที่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กลายเป็นนิทานพื้นบ้านท้องถิ่นที่บุคคลทั่วไปให้ความสนใจ เมื่อรับฟังแล้วจักได้รับอรรถรสที่หลากหลาย ตามเนื้อเรื่องของแต่ละสำนวนและความสามารถของผู้เล่าที่จะบันดาลให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ยังคงความเป็นนิทานพื้นบ้านที่มีความเป็นสากล เอื้อประโยชน์ให้กับผู้ฟัง ท้องถิ่น และสังคมโดยรวมต่อไป

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์หลักเพื่อการค้นหา “ความหมายที่อยู่ข้างใน” ของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในประเด็นของการนำภูมิลักษณ์ท้องถิ่นจำนวนมากมาร้อยเรียงเป็นนิทานพื้นบ้าน จึงน่าจะศึกษาถึงช่วงเวลาที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้น เพื่อให้ทราบสภาพแวดล้อมและปัจจัยรอบด้านในยุคสมัยนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งจากการศึกษาเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่อง

Copyright by Mahidol University

ตาม่องล่าย ไม่สามารถสืบค้นเพื่อหาคำตอบว่าใครคือผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่สนับสนุนแนวคิดเกี่ยวกับช่วงเวลาที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และพอสรุปได้ว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าถูกแต่งขึ้นในท้องถิ่นบริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์เชิงเขาตาม่องล่าย ก่อนจะแพร่กระจายไปยังท้องถิ่นอื่น

วัตถุดิบท้องถิ่นที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย นำมาใส่ไว้ในเนื้อเรื่องของนิทาน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ วัตถุดิบทางวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิต การประกอบอาชีพประมง การค้าขายกับชาวต่างชาติ ฯลฯ และวัตถุดิบทางธรรมชาติ เช่น เกาะ ทะเล หาดทราย ภูเขา ฯลฯ ซึ่งวัตถุดิบเหล่านี้มีความหมายที่คนในท้องถิ่นให้ไว้เป็นนัยสำหรับการรับรู้ร่วมกัน เมื่อนำมาร้อยเรียงเป็นนิทานพื้นบ้าน จึงกลายเป็นที่ยอมรับของผู้ที่ได้ฟังและยังสามารถใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย

สำหรับการศึกษาต้นเหตุแห่งการเกิดนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ได้สรุปประเด็นศึกษาจากภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นต่างๆ ที่เป็นอนุภาคในนิทาน เพื่อค้นหาเหตุจูงใจที่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้น ได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ การตั้งชุมชน แหล่งประมง เส้นทางเดินเรือ ซึ่งหากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถือกำเนิดขึ้นในท้องถิ่นชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกจริง ประเด็นหลักที่ผู้แต่งให้ความสนใจมากที่สุดคือ ลักษณะของภูมิลักษณ์ที่มีความคล้ายกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งต้องการสื่อความรู้ทางภูมิศาสตร์มากกว่าเรื่องอื่นๆ รองลงมาคือเรื่องของเส้นทางการเดินเรือ แหล่งประมง และการตั้งถิ่นฐานตามลำดับ

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย แพร่กระจายจากชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกไปสู่ชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก และต่อมาก็แพร่กระจายไปสู่พื้นที่อื่นๆ สอดคล้องกับกับทฤษฎีเอกกำเนิดที่นิทานพื้นบ้านมักมีแหล่งกำเนิดแห่งหนึ่งแล้วถูกนำไปเล่าแพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่น ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น การแล่นเรือถึงกันซึ่งอาจเป็นเรือประมง หรือเรือสำเภาสำหรับการค้าทางทะเล

นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เมื่อถูกนำไปเล่าบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก จะถูกปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น โดยมีการลดทอน ปรับเปลี่ยน และเพิ่มเนื้อหาเข้าไปในสำนวนของตนเพื่อเป็นการบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ขณะเดียวกันสำนวนของทั้งสองฝั่งก็มีโครงเรื่องที่เหมือนกันเป็นตัวเชื่อมโดยไม่ทิ้งความเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ทำให้ทุกสำนวนมีฐานะเสมอกันหมด สอดคล้องแนวทางการศึกษานิทาน

Copyright by Mahidol University

ปรัมปราแบบโครงสร้างนิยมของเลวี่สเตราส์ และยังสอดคล้องกับทฤษฎีการหยิบของเบนไฟย์ในเรื่องของการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วย

จากการที่มีผู้รู้หลายท่านลงความเห็นว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย น่าจะมีต้นกำเนิดจากบริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งผลการศึกษาในบทนี้สนับสนุนแนวคิดนี้ โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งอยู่เชิงเขาตาม่องล่าย ที่คนในท้องถิ่นได้มอบชื่อบุคคลที่อาจมีความสำคัญอย่างยิ่งในอดีต เป็นที่เคารพนับถือมาเป็นชื่อภูเขาที่เอื้อประโยชน์ในการดำรงชีวิต ประพฤติปฏิบัติตามครรลองของวิถีท้องถิ่นผ่านกาลเวลาจากจุดเริ่มต้นจวบจนปัจจุบัน ตั้งแต่ในแผ่นดินรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่คาดว่าน่าจะมีความเป็นไปได้ แต่ก็ไม่สามารถระบุชี้ชัดลงไป ประกอบกับการความชาญฉลาดในการเลือกวัตถุดิบท้องถิ่นมาสร้างเป็นนิทานพื้นบ้านได้อย่างน่าสนใจ ด้วยจุดประสงค์ในการให้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่นในการบอกตำแหน่งที่ตั้งให้ได้ทราบถึงทิศทางและความใกล้ไกลจากท้องถิ่นที่ตนอาศัยถึงสถานที่นั้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเกี่ยวโยงกับเส้นทางเดินเรือที่มีมาแต่โบราณ โดยใช้ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับพ่อค้าสำเภาจีน ซึ่งต้องมีพื้นฐานและอัธยาศัยไมตรีในการสร้างความสัมพันธ์กับคนต่างชาติต่างวัฒนธรรม โดยไม่ทิ้งการมีสำนึกในบุญคุณของภูมิลักษณ์ในท้องถิ่นที่เอื้อทั้งประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และให้ความปลอดภัยในการดำรงชีวิต ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นนิทานที่มีคุณประโยชน์ในด้านต่างๆ อย่างเอนกอนันต์ ส่งผลจากอดีตสู่ลูกหลานรุ่นปัจจุบัน ที่จะสืบทอดเจตนารมย์ของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ต่อไป แม้จะเป็นการสืบทอดด้วยการปรับเปลี่ยนบางส่วนของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ให้มีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นหรือโอกาสในการนำเสนอนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในรูปแบบต่างๆ ในอนาคตก็ตาม

การสร้างความหมายของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากเนื้อเรื่องในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้กล่าวอ้างถึงสถานที่ต่างๆ ทั้งที่เป็นฉากที่บอกถึงสภาพท้องถิ่น โดยใช้ชุดคำอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์จากอนุภาคของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ จำนวน 38 แห่ง มีชื่อภูมิลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องของนิทานแต่ไม่ได้เป็นอนุภาค จำนวน 3 แห่ง รวมทั้งสิ้น 41 แห่ง แยกเป็นประเภทภูมิลักษณ์ได้ 6 ประเภท ได้แก่ ภูเขา แหลม คุ้งหรืออ่าว หาด เกาะ และพื้นที่ใต้ท้องทะเล ซึ่งสามารถอธิบายการเกิดขึ้นตามหลักภูมิศาสตร์ได้ รวมทั้งสามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลมากมายที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ ซึ่งจะทำให้สามารถเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจให้กับผู้สนใจมากขึ้น

การอธิบายลักษณะการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์ร่วมกับการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จะช่วยให้ “เรื่องโกหก” มีความเป็นจริงน่าเชื่อถือมากขึ้น และยังเป็นส่วนประกอบ

Copyright by Mahidol University

เพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อนิทานพื้นบ้านโดยไม่ได้ตัดทอนเนื้อหาเดิมของนิทาน และไม่ได้เป็นการโต้แย้งคำอธิบายในนิทาน ซึ่งน่าจะไม่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สูญเสียเสน่ห์หรือความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไป อีกทั้งยังอาจช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับผู้เล่าทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและยังมีความน่าเชื่อถือในด้านความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์อีกด้วย

ในการศึกษาความหมายของภูมิลักษณ์ท้องถิ่น พบว่า ภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ส่วนใหญ่ได้รับการให้ชื่อก่อนหน้าที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จะถูกแต่งขึ้น ซึ่งพิจารณาจากความเหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อเรื่องในนิทาน ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นบางแห่งจึงถูกนำมาร้อยเรียงไว้ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่ก็ยังมีภูมิลักษณ์บางแห่งที่ถูกให้ชื่อภายหลังและถูกนำมาผูกเข้ากับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ภายหลังด้วย เช่น “เกาะทราย” ได้รับชื่อใหม่เป็น “เกาะสิงโต” และยังมีภูมิลักษณ์ที่เคยถูกให้ชื่อที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่ปัจจุบันได้รับการให้ชื่อใหม่และมีนิทานพื้นบ้านเรื่องใหม่ที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของท้องถิ่นนั้นแยกออกจากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เช่น “เขาเจ้าลาย” ได้รับชื่อใหม่เป็น “เขานางพันธุรัต” เป็นต้น

ภูมิลักษณ์ที่เกิดจากอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ล้วนเกิดจากการให้ความหมายของคนในท้องถิ่น จากรูปร่างลักษณะของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่มีความคล้ายกับสิ่งของที่คนในท้องถิ่นนั้นมีประสบการณ์เคยรับรู้หรือเคยเห็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน หรือ บุคคลที่มีความสำคัญของชุมชน เกิดจินตนาการสร้างมโนภาพให้กับภูมิลักษณ์นั้น ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเพียงภูมิลักษณ์เดียว แต่มีหลายภูมิลักษณ์ เมื่อพิจารณาชื่อภูมิลักษณ์ต่างๆ แล้ว พบว่าผู้แต่งได้พยายามนำความหมายของภูมิลักษ์ท้องถิ่นหลายแห่งมาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวในรูปแบบนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สร้างเป็นชุดคำอธิบาย อธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์เหล่านั้น เป็นการให้ความหมายขั้นต้น แต่ยังมีความหมายข้างในที่นอกเหนือจากสิ่งที่เห็นอีก เช่น การใช้ภูมิลักษณ์เป็นที่หมายตาสำหรับการเดินทางทางทะเล การกำหนดแหล่งประมงพื้นบ้าน และการตั้งถิ่นฐานใกล้ภูมิลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น เป็นต้น

ในบรรดาภูมิลักษณ์ที่ปรากฏในอนุภาคของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ทั้ง 6 ประเภท ได้แก่ ภูเขา แหลม คุ้งหรืออ่าว หาด เกาะ และพื้นที่ใต้ท้องทะเล นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้อ้างถึงภูมิลักษณ์ที่เป็นเกาะมากที่สุด โดยการใช้อนุภาคอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ต่างๆ นั้น ทำให้สามารถเข้าใจวิธีการให้ชื่อภูมิลักษณ์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่จะให้ชื่อตามรูปร่างรูปทรงที่มีลักษณะคล้ายสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามแต่จะจินตนาการ ภูมิลักษณ์บางแห่งก็มีลักษณะที่คล้ายกับสิ่งของหรือ

Copyright by Mahidol University

บุคคลที่มีความเด่นชัด เมื่อมองดูแล้วจะสามารถเข้าใจได้ในทันที เช่น เขาช่องกระจก ภูมิลักษณ์บางแห่งก็มีลักษณะที่คล้ายกับสิ่งของหรือบุคคล ที่มีความเด่นชัด แต่ต้องใช้เวลาในการจินตนาการตามพอสมควร เช่น เขาล้อมหมวก และภูมิลักษณ์บางแห่งที่ถูกให้ชื่อโดยไม่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่คล้ายกับสิ่งของหรือบุคคลเลย เช่น เขาตะเกียบ เป็นต้น

จากความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ประเภทต่างๆ โดยเฉพาะภูมิลักษณ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ทำให้ทราบถึงการเกิดขึ้นของภูเขา หาด แหลม คุ้งอ่าว และเกาะตามธรรมชาติ ที่สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลช่วยเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิลักษณ์ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการปรับใช้ควบคู่กับการอธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์กับอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ เป็นการช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับนิทาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เล่าที่จะใช้วัตถุดิบในเชิงภูมิศาสตร์ร่วมกับความงดงามของวัฒนธรรมการเล่านิทานพื้นบ้าน ให้เกิดสำนวนที่หลากหลายและเป็นประโยชน์กับผู้เล่าและผู้ฟังมากขึ้น แสดงถึงความสามารถของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ในการหยิบจับวัตถุดิบท้องถิ่นมาใส่ไว้ในเนื้อหานิทานพื้นบ้านได้อย่างชาญฉลาด เนื่องจากผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้แสดงให้ประจักษ์ถึงความสามารถที่ไม่ด้อยไปกว่าการให้ความรู้ในเชิงภูมิศาสตร์เพียงด้านเดียว นอกจากนี้ยังมีภาพของความงดงามเชิงวัฒนธรรม เป็นส่วนที่ทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กลายเป็นตัวแทนแห่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ฝากไว้ในแผ่นดิน

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เพื่อต้องการค้นหาความหมายต่างๆ ที่มีอยู่ในนิทาน ซึ่งความหมายเหล่านี้จะเป็นแก่นสำคัญในการศึกษานิทานพื้นบ้าน โดยสามารถสรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ ด้วยแนวคิดนิทานพื้นบ้านศึกษา เป็นการศึกษาเพื่อตรวจสอบรายละเอียดของส่วนประกอบต่างๆ ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ พบว่า

Copyright by Mahidol University

1.1 นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถือได้ว่าเป็นนิทานพื้นบ้านในแง่คิดแบบคติชนวิทยาที่ใช้การถ่ายทอดด้วยมุขปาฐะ ซึ่งผู้ที่เล่านิทานเรื่องนี้ในปัจจุบันได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือบุคคลอื่นอีกต่อหนึ่ง โดยไม่สามารถสืบค้นต้นกำเนิดได้ว่าใครเป็นผู้แต่ง

1.2 นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีลักษณะของนิทาน 3 ประเภท ได้แก่ นิทานชีวิต เพราะดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง กำหนดสถานที่และตัวละครชัดเจน และเป็นนิทานประจำถิ่น เพราะมีอนุภาคที่เป็นเรื่องแปลกพิสดารที่เกิดขึ้น ณ สถานที่ใดที่หนึ่ง โดยระบุตัวละครและสถานที่ชัดเจน นอกจากนั้นยังเป็นนิทานอธิบายเหตุ ซึ่งบอกความเป็นมาของการเกิดภูมิลักษณ์ท้องถิ่น โดยมีหลายอนุภาคและถือเป็นจุดเด่นของนิทานเรื่องนี้

1.3 นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สามารถจัดอยู่ในแบบเรื่องของนิทานพื้นบ้าน (tale type) ได้ทั้งที่เป็นนิทาน 1 แบบเรื่อง เพราะสามารถนำมาเล่าโดยอิสระไม่ต้องอ้างถึงนิทานเรื่องอื่นๆ และยังเป็นนิทานที่ประกอบด้วยแบบเรื่องย่อยหลายแบบเรื่องอีกด้วย เนื่องจากอนุภาคแต่ละอนุภาคสามารถนำมาเล่าแยกได้โดยอิสระเช่นกัน

1.4 นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย มีหลายสำนวน ซึ่งแต่ละสำนวนแสดงรายละเอียดที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่ปรากฏสำนวนนั้น สามารถแบ่งสำนวนของนิทานได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก และนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย สำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ซึ่งสำนวนในทั้งสองกลุ่มมีรายละเอียดที่ต่างกัน นอกจากนั้น นิทานในกลุ่มเดียวกันก็ยังปรากฏความแตกต่างกันในรายละเอียดอีกด้วย

1.5 การเปรียบเทียบโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากสำนวนต่างๆ ทำให้ทราบโครงเรื่องร่วมของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ที่ทุกสำนวนใช้ร่วมกัน ได้แก่

1) การเกริ่นนำ ถึงสภาพทั่วไปของฉากในท้องถิ่น

2) การให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพครอบครัวของตาม่องล่ายและตัวละครแต่ละคน

3) การสู่ขอและยกขบวนขันหมากของเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย

4) การทะเลาะขว้างปาข้าวของระหว่างตาม่องล่ายและยายรำพึง

5) การเกิดขึ้นของสิ่งของและสถานที่จากข้าวของที่ขว้างปากัน

6) การเสียชีวิตแล้วกลายเป็นสถานที่ต่างๆ ของตัวละครแต่ละคนยกเว้นเจ้ากรุงจีน

7) การจบนิทานด้วยความสะเทือนใจ แฝงคติสอนใจ และความเชื่อไว้ในเนื้อเรื่องนิทาน

Copyright by Mahidol University

1.6 ไม่ปรากฏว่ามีอนุภาคที่เป็นตัวละคร และวัตถุสิ่งของในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย หมายถึง ตัวละครและวัตถุสิ่งของไม่แสดงความแปลกพิสดารในตัวเอง แต่นิทานเรื่องนี้ประกอบด้วยอนุภาคที่เกิดจากตัวละครและสิ่งของในลักษณะพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่ตัวละครเป็นผู้กระทำ โดยนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เน้นอนุภาคของการเกิดภูมิลักษณ์เป็นอย่างมาก ซึ่งพบว่ามีอนุภาค 3 ประการ ได้แก่

1) ตอนที่ตาม่องล่ายฉีกร่างนางยมโดย ซึ่งไม่น่าจะกระทำได้

2) ตอนที่ตัวละครเสียชีวิตแล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ ซึ่งไม่น่าจะเป็นได้

3) สิ่งของที่ตัวละครขว้างออกไปตกในพื้นที่ใด แล้วกลายเป็นภูมิลักษณ์ ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เช่นกัน

1.7 การดำเนินเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มีความสอดคล้องกับกฎเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก (Axel Olrik) ถึง 9 ข้อ จาก 12 ข้อ ส่วนอีก 3 ข้อมีความสัมพันธ์อย่างไม่ชัดเจน แสดงให้เห็นความเป็นสากลของนิทานค่อนข้างสูง หมายถึง ผู้แต่งนิทานเรื่องนี้มีลักษณะของความสามารถในการ “คิดได้ คิดเป็น”

1.8 คุณค่าของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ได้ให้คติสอนใจกับผู้ฟังโดยสามารถพิจารณาได้จากลักษณะส่วนบุคคลและบทบาทที่เกิดขึ้นในเนื้อเรื่องของนิทาน ซึ่งสามารถนำมาเปรียบเทียบกับชีวิตประจำวันและปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างดี โดยแนะนำให้ผู้ฟังควรให้ความสนใจกับคนในครอบครัว มีการปรึกษาหารือกัน และการใช้สติในการตัดสินปัญหา จะช่วยให้การครองเรือนมีความสุขได้

2. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับการใช้ประโยชน์ภูมิลักษณ์ในวิถีชุมชนท้องถิ่น โดยทำการศึกษาตามแนวคิดการศึกษานิทานพื้นบ้านแบบโครงสร้างนิยม พบว่า

2.1 การศึกษาจุดเริ่มต้นของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งผลของการศึกษาไม่สามารถระบุได้แน่นอนตายตัว ดังนี้

1) ไม่สามารถทราบได้ว่าใครคือผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

2) นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะถูกแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ไม่สามารถระบุปีที่แน่นอนได้

Copyright by Mahidol University

3) แหล่งกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ซึ่งศึกษาโดยใช้ทฤษฎีเอกกำเนิด เชื่อว่าน่าจะอยู่ใกล้อ่าวประจวบคีรีขันธ์บริเวณเชิงเขาตาม่องล่าย แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นชุมชนใด

2.2 ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เลือกภูมิลักษณ์ท้องถิ่นมาเป็นอนุภาคในนิทาน โดยเลือกเฉพาะสถานที่ที่มีชื่อสอดคล้องกับข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เกาะร่ม ที่เกิดจากร่มในขบวนแห่ขันหมาก หรือสิ่งอื่นที่ปรากฏในธรรมชาติ เช่น หอยมวนพลู ที่เกิดจากมวนพลูในขันหมาก และบุคคล เช่น เขาตาม่องล่าย

2.3 เนื้อเรื่องในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1) ส่วนที่เป็นเรื่องจริงมีความใกล้เคียงกับวิถีชีวิตท้องถิ่น เช่น ตอนที่เริ่มเรื่องด้วยการบรรยายถึงชุมชนประมงอ่าวน้อย ซึ่งยังมีความเป็นจริงอยู่ในปัจจุบัน

2) ส่วนที่เกินจริง ไม่สามารถเป็นไปได้ของอนุภาคต่างๆ ในนิทาน เช่น ตอนที่ตาม่องล่ายขว้างสากไปถูกเกาะทะลุ แล้วสากก็กระดอนไปตกในทะเลกลายเป็นเกาะสาก

3) ส่วนที่แฝงคติสอนใจ หรือแง่คิดในบทเรียนการดำเนินชีวิต เช่น ในตอนท้ายเรื่องที่มีการสอนให้ผู้ฟังเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว

2.4 หากพิจารณาจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากสำนวนตัวอย่าง 6 สำนวน ภูมิลักษณ์ที่ถูกเลือกมีความสัมพันธ์กับเส้นทางการเดินเรือมากที่สุด แต่ถ้าพิจารณาจากสำนวนของชายฝั่งทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันตกที่เชื่อว่าเป็นแหล่งกำเนิดของนิทานเรื่องนี้ จะพบว่าภูมิลักษณ์ที่ถูกเลือกมีความสัมพันธ์กับรูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นเองมากที่สุด รองลงมาเป็นความสัมพันธ์กับเส้นทางเดินเรือในอดีต แหล่งประมงพื้นบ้าน และการตั้งชุมชน

2.5 นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มีการแพร่กระจายจากชายฝั่งทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ไปยังชายฝั่งทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันออก โดยผ่านทางการประมงและการค้าทางทะเล ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีเอกกำเนิด

2.6 การแพร่กระจายของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ถือเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมวิธีหนึ่งด้วย ซึ่งก็สอดคล้องกับทฤษฎีการหยิบยืมของเบนไฟย์

2.7 เมื่อนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้แพร่กระจายไปยังท้องถิ่นใดแล้ว ผู้เล่านิทานจะปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางประการให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้น เกิดเป็นสำนวนใหม่ ที่แสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของท้องถิ่น โดยรายละเอียดที่เพิ่มเข้ามานั้น ถือเป็นสิ่งที่ผู้แต่งนิทาน “คิดได้คิดเป็น”

2.8 นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก มีรายละเอียดของอนุภาคที่เกี่ยวกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่ไม่มีความสัมพันธ์กับอนุภาคที่เกี่ยวกับ

Copyright by Mahidol University

ภูมิลักษณ์ท้องถิ่นที่ปรากฏในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก เช่น เกาะพระ เกาะเณร ในจังหวัดชลบุรี ที่ปรากฏชื่อในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก แต่ไม่ปรากฏชื่อในสำนวนชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตกในสำนวนใดเลย แสดงถึงความแตกต่างระหว่างสำนวนทั้งสองกลุ่มที่มีโครงสร้างของนิทานเรื่องเดียวกันเป็นตัวเชื่อม เป็นการบอกถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกันภายใต้เงื่อนไขหนึ่งตามแนวคิดแบบโครงสร้างนิยม

3. การเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์

การเปรียบเทียบการสร้างความหมายของภูมิลักษณ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย กับการเกิดภูมิลักษณ์ในเชิงภูมิศาสตร์ โดยใช้แนวคิดทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวกับภูมิลักษณ์ในการศึกษา พบว่า

3.1 จากข้อมูลเฉพาะของแต่ละสถานที่ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายอ้างถึงทำให้สามารถเข้าใจวิธีการให้ชื่อภูมิลักษณ์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งให้ชื่อตามรูปร่างรูปทรงที่มีลักษณะคล้ายสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามแต่จะจินตนาการ เช่น เขากะโหลก ที่มองดูคล้ายกับกะโหลกสำหรับตักน้ำ

3.2 ภูมิลักษณ์บางแห่งถูกให้ชื่อโดยมีลักษณะที่คล้ายกับสิ่งของหรือบุคคลที่มีความเด่นชัด เมื่อพิจารณาจากชื่อแล้วมองดูภูมิลักษณ์นั้น จะสามารถเข้าใจได้ในทันที เช่น เขาช่องกระจกที่เมื่อมองช่องโหว่บนเขาก็เข้าใจได้ทันที ในขณะที่ภูมิลักษณ์บางแห่งต้องใช้เวลาในการจินตนาการตามพอสมควร เพราะคล้ายกับสิ่งที่ไม่รู้จักหรือไม่คุ้นเคย เช่น เขาล้อมหมวก ที่ข้อมูลบอกว่าคล้ายกับหมวกเจ๊ก แต่คนสมัยใหม่ไม่รู้ว่าหมวกเจ๊กมีลักษณะอย่างไร และภูมิลักษณ์บางแห่งถูกให้ชื่อโดยไม่มีลักษณะคล้ายกับสิ่งของหรือบุคคลที่อ้างถึงเลย เช่น เขาตะเกียบ ไม่มีลักษณะส่วนใดของภูมิลักษณ์ที่คล้ายตะเกียบเลย

3.3 ภูมิลักษณ์ที่ปรากฏชื่อในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย บางแห่งมีนิทานพื้นบ้านประจำ ที่เป็นเรื่องเล่าเฉพาะท้องถิ่นอยู่แล้ว โดยไม่มีความสัมพันธ์กับนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เช่น แหลมงอบ เป็นสถานที่ที่เกิดจากอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ในขณะเดียวกันก็มีนิทานพื้นบ้านเรื่อง แหลมงอบ อธิบายที่มาของการให้ชื่อแหลมงอบเป็นของท้องถิ่นตนเองด้วย

3.4 ภูมิลักษณ์ส่วนใหญ่ได้รับการให้ชื่อก่อนจะถูกผู้แต่งนำมาเป็นอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เนื่องจากผู้แต่งเลือกเฉพาะภูมิลักษณ์บางแห่งเท่านั้นแม้จะมีภูมิลักษณ์หลายแห่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน เช่น เกาะหลัก เกาะร่ม เกาะหมอน เขาล้อมหมวก และ

Copyright by Mahidol University

เกาะแรด ที่ตั้งอยู่ใกล้กัน มีเพียงเกาะแรดเท่านั้นที่ไม่ได้รับเลือก ในขณะที่ภูมิลักษณ์บางแห่งได้รับการเปลี่ยนชื่อภายหลัง แล้วถูกนักเล่านิทานรุ่นใหม่ นำเข้ามาเป็นอนุภาคเพิ่มเติมภายหลัง เช่น เกาะทราย ที่เปลี่ยนชื่อเป็น เกาะสิงโต ภายหลังเมื่อไม่นานมานี้เอง

3.5 รูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณ์มีผลต่อการจินตนาการของคนในท้องถิ่น เป็นการให้ความหมายภูมิลักษณ์ ที่ใช้เป็นเครื่องเตือนความทรงจำที่เอื้อประโยชน์บางประการให้กับวิถีชีวิตท้องถิ่น เช่น ความปลอดภัยจากลมมรสุม และโชคลางในการทำการประมง เป็นต้น

3.6 อนุภาคในนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่เป็นชุดคำอธิบายทางวัฒนธรรม กับ องค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวกับภูมิลักษณ์ ที่เป็นชุดคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ เป็นเหมือน 2 ขั้วที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ไม่น่าจะไปด้วยกันได้ แต่เมื่อได้รับการเชื่อมด้วยตัวกลาง คือ โครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จะทำให้เกิดสำนวนใหม่ๆ ที่สามารถนำไปเล่าถ่ายทอดความรู้ได้ทั้งทางวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ในคราวเดียวกัน

อภิปรายผล

นิทานพื้นบ้าน เป็นเรื่องที่เล่าสืบกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวาจา แต่ก็มีจำนวนมากที่ได้รับการบันทึกไว้ด้วยสื่อรูปแบบต่างๆ นิทานพื้นบ้านปรากฏอยู่ในทุกๆ วัฒนธรรม มีทั้งความแตกต่าง หลากหลาย และความเหมือน มีความสำคัญในการเข้าถึงวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ทั้งนี้ความสำคัญของนิทานพื้นบ้านอาจพิจารณาได้ดังนี้

1. ให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของเจ้าของนิทาน เช่น ความรู้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ จารีตประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม สภาพเศรษฐกิจ ภูมิประเทศ และถิ่นฐานบ้านเรือน ทั้งรูปแบบการเล่านิทานที่ใช้คำประพันธ์เข้ามาช่วย เช่น แหล่ เทศน์ และเสภา ดังนั้นหากผู้ฟังได้เรียนรู้นิทานพื้นบ้านของตนจึงอาจเป็นช่องทางในการรู้ตนเองด้วย ทำให้สามารถอธิบายความเป็นตนเองได้ รวมทั้งอาจจะบอกได้ถึงข้อดีและข้อจำกัดในวัฒนธรรมนั้นๆ ของตนได้ด้วย เนื้อหาของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นหลายอย่าง และในปัจจุบันการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เป็นการเล่าในเชิงการให้ความรู้เกี่ยวกับชื่อของสถานที่ในลักษณะการให้ความบันเทิง แต่ถึงแม้จะใช้ประโยชน์เพียงเท่านั้นก็ยังถือได้ว่า ผู้เล่าได้บอกเล่าถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนให้กับคนนอกวัฒนธรรมท้องถิ่นตนได้รับรู้ และรวมไปถึงการที่คนนอกวัฒนธรรมท้องถิ่นตนนำนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ไปเล่า ก็ย่อมเป็นการนำความรู้ทางวัฒนธรรมของ

Copyright by Mahidol University

ท้องถิ่นกระจายไปสู่คนในท้องถิ่นอื่น ซึ่งอาจมีความคลาดเคลื่อนในเนื้อหาบ้าง และอาจนำไปสู่การเข้าใจผิด หรือเข้าใจความหมายต่างๆ ไม่ตรงตามที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ตั้งใจ

2. ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ปกติแล้วผู้เล่านิทานมักเป็นผู้ใหญ่หรือผู้มีประสบการณ์ และผู้ฟังมักจะเป็นเด็กหรือมีประสบการณ์น้อยกว่า การเล่านิทานพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่ยังความชื่นชอบให้กับผู้ฟังทุกหมู่ทุกเหล่า ปัจจุบันการเล่านิทานก็ยังมีอยู่ทั่วไป เพียงเปลี่ยนไปตามสถานการณ์หรือคุณลักษณะของผู้ฟังเท่านั้น การเล่านิทานพื้นบ้านให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ผู้เล่าย่อมต้องใช้เทคนิคต่างๆ ตามความถนัดของแต่ละคน โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ฟังเกิดความพึงพอใจ เทคนิคต่างๆ ที่นำมาเสริมเติมเข้าไปในนิทานพื้นบ้านนี้ต้องเป็นเทคนิคที่ใกล้ตัวผู้ฟังที่สามารถมองเห็นภาพพจน์คล้อยตามผู้เล่า ผลก็คือ การนำพานิทานออกห่างไปจากโครงเรื่องเดิมเรื่อยๆ สิ่งที่ผู้ฟังได้รับจึงเป็นเพียงความสนุกสนานเพลิดเพลินความบันเทิง ที่ขาดความหมายที่แท้จริงของนิทานไป

3. สอนหรือสอดแทรกศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม หรือให้คติเตือนใจ เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป นิทานสุภาษิต และนิทานในศาสนาต่างๆ นิทานเหล่านี้ล้วนสอนให้ผู้ฟังได้ตระหนักถึงคุณธรรมที่พึงประสงค์ทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น สอนให้ไม่เห็นแก่ตัว สอนให้ยึดมั่นในพระผู้เป็นเจ้า สอนให้ระวังการใช้คำพูด กระตุ้นความเป็นวีรบุรุษ พัฒนาศรัทธาที่มีต่อศาสนา และเพื่อหลบหลีกความจำเจในชีวิตประจำวัน มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการให้การศึกษาให้ความบันเทิง และเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่สังคมวัฒนธรรมแต่ละแห่งประสงค์ เช่นเดียวกับตอนจบของนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ยังสอนให้ผู้ฟังคิดคำนึงถึงเรื่องคุณธรรมของครอบครัวที่พ่อแม่ควรให้ความสำคัญกับความรู้สึกทางด้านจิตใจ และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสมาชิกในครอบครัว การไม่ปรึกษาหารือกัน ย่อมเสี่ยงต่อการเกิดความขัดแย้งและนำไปสู่หายนะได้ภายหลัง ซึ่งหากพิจารณาแล้ว คติสอนใจในตอนท้ายเรื่องนั้น น่าจะเป็นผลพลอยได้ที่ช่วยเสริมให้นิทานมีความสมบูรณ์ขึ้น แต่เนื้อหาในนิทานเน้นในเรื่องที่มาของสถานที่ต่างๆ ว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไรมากกว่า เพราะหากต้องการเน้นในเรื่องคติสอนใจ ก็ไม่จำเป็นต้องเสียเวลาร่ายยาวเรื่องเกี่ยวกับที่มาของชื่อสถานที่ต่างๆ นั้น ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า “ความหมายสำคัญ” ที่แฝงอยู่ภายในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย อาจมีความสัมพันธ์กับชีวิตของคนในท้องถิ่นมากกว่าคติสอนใจเท่านั้น

Copyright by Mahidol University

โครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ได้จากผลการวิจัยในครั้งนี้ เป็นสิ่งบอกให้ทราบถึงความมุ่งหวังของผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ แต่รายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ที่ปรากฏในนิทาน เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้นิทานมีความน่าสนใจมากขึ้นตามความสามารถของผู้เล่านิทานรุ่นหลังที่นำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาปรับปรุงให้เป็นสำนวนที่ตนถนัดและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันที่อยู่รายรอบตัวผู้เล่าและผู้ฟัง เพื่อหวังผลให้เห็นถึงความหมายบางประการที่แฝงอยู่ในนิทาน ทั้งนี้ผู้เล่านิทานพื้นบ้านรุ่นต่อๆ ไปยังสามารถนำโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ไปเพิ่มสีสันที่มีความเหมาะสมกับผู้ฟังของตน ให้มีความใกล้ตัวผู้ฟังมากขึ้น ซึ่งการเข้าใกล้ผู้ฟังมากขึ้นก็จะยิ่งช่วยให้ผู้ฟังสนใจมากขึ้นด้วย ถึงแม้บางสำนวนจะเปลี่ยนรายละเอียดของนิทานไปบ้างแต่ยังคงรักษาโครงเรื่องร่วมไว้ ถือเป็นการให้เกียรติผู้แต่งนิทาน และเคารพในภูมิปัญญาที่ได้ประจักษ์แล้วจากคุณประโยชน์ที่ได้รับจากนิทาน ซึ่งระยะเวลากว่า 100 ปีที่เชื่อว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นมา ได้เกิดสำนวนต่างๆ มากมายและปรากฏการณ์เช่นนี้คงจะดำเนินต่อไป และทำให้นักเล่านิทานทั้งหลายได้คิดสร้างสรรค์สำนวนที่ตนถนัด และจะเป็นสิ่งดียิ่งหากผู้เล่ารุ่นใหม่เหล่านั้นจะยังคงเคารพผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ โดยการรักษาโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายให้คงอยู่สืบไป

การทำความเข้าใจการสร้างความหมายท้องถิ่นด้วยนิทานพื้นบ้าน จากการที่ผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เลือกวัตถุดิบท้องถิ่นเพื่อนำมาร้อยเรียงเป็นนิทานพื้นบ้านด้วยเหตุผลที่เริ่มต้นจากการใช้ชื่อภูมิลักษณ์ที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง จากนั้นก็พิจารณาภูมิลักษณ์ที่มีความคล้ายกับสิ่งของที่คุ้นเคยกับชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่นและบุคคลที่มีความสำคัญต่อชุมชนและเป็นที่เคารพของคนในท้องถิ่น เมื่อเลือกได้แล้วก็นำวิถีชีวิต และสภาพทางกายภาพของท้องถิ่น มาเป็นฉากในท้องเรื่อง ประกอบกับกิจกรรมทางสังคมของที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตท้องถิ่นเชื่อมโยงกับภูมิลักษณ์ที่เลือกไว้ สุดท้ายปิดฉากนิทานพื้นบ้านด้วยการให้คติ และบทเรียนในการดำเนินชีวิตที่ควรและไม่ควรปฏิบัติ เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีความสุข เป็นการให้ความรู้ในเชิงอบรมสั่งสอนและจรรโลงสิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น ลักษณะของการสื่อความหมายท้องถิ่นเช่นนี้ ถือเป็นเรื่องปกติของวิธีการแต่งนิทานพื้นบ้านโดยทั่วไป แต่การสื่อความหมายของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กลับมีความพิเศษมากกว่านั้น เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ไม่ได้สื่อความหมายเดียว แต่กลับเชื่อมโยงภูมิปัญญาในหลายๆ ด้านเข้าไว้ในนิทาน เช่น ในนิทานพื้นบ้านทั่วไปที่อธิบายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นแห่งหนึ่ง ก็จะพยายามอธิบายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นแห่งนั้นให้สัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กลับใช้ภูมิลักษณ์มากกว่า 30 แห่ง เชื่อมโยงพื้นที่เป็นบริเวณกว้างขยายอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่มากกว่าท้องถิ่นต้นกำเนิดนิทานเพียงพื้นที่เดียว การสื่อความหมาย

Copyright by Mahidol University

เช่นนี้สมควรได้รับการยกย่องและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักแต่งนิทานรุ่นใหม่ๆ ที่ท้าทายความสามารถอันสูงส่งที่นักแต่งนิทานรุ่นดั้งเดิมได้ริเริ่มไว้เป็นตัวอย่างแล้ว

ในการสังเคราะห์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทำให้ทราบว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้รับการบันทึกเป็นสื่อในรูปแบบต่างๆ ถูกจัดเก็บไว้ในแหล่งข้อมูลที่หลากหลายทั้งในอินเตอร์เนท หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน และเอกสารกระดาษในรูปของหนังสือและเอกสารประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานท้องถิ่น

นิทานพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่น่าจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ที่มากกว่าการเล่าสู่กันฟัง อย่างเช่น อาจารย์มาลี เทียมหมอก อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ ตำบลทับสะแก อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับฟังการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย จากคุณยาย เมื่อกว่า 20 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันท่านได้ทำการประพันธ์เรียบเรียงบทร้องทำนองแหล่ ตามที่ท่านถนัด และถ่ายทอดด้วยความสามารถทางด้านการการร้องเพลงแหล่ในสำนวนท้องถิ่นได้อย่างน่าฟัง รวมทั้งยังได้ผลิตออกมาเป็นสื่อซีดีสำหรับการเผยแพร่ นอกจากนั้นสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยอดีตรองผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นายอุดมพร คชหิรัญ ยังได้ผลิตสื่อนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ประเภทภาพยนตร์ ลงในแผ่นซีดีสำหรับการเผยแพร่งานทางด้านวัฒนธรรมของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ตอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นการนำวัตถุดิบท้องถิ่นมาทำเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่อาจนำไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ในอนาคต เช่น การสร้างกำหนดการท่องเที่ยวโดยอาจให้ชื่อว่า “ท่องไปตามรอยตาม่องล่าย” ซึ่งมีความเป็นไปได้เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านที่ให้ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์ท้องถิ่น เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวที่เป็นกิจกรรมเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่น ซึ่งนอกจากนักท่องเที่ยวจะได้รับความพึงพอใจกับการท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆ ตามเนื้อเรื่องในนิทานแล้วยังได้รับซึมซับความงดงามของท้องถิ่นทางด้านวัฒนธรรมผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายอีกด้วย

สิ่งที่เป็นผลพลอยได้จากการนำนิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย มาเล่าสู่กันฟังเป็นหนทางหนึ่งสู่การอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะยิ่งเล่ากันมากครั้งเท่าไรนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ก็ได้รับการเผยแพร่ออกไปสู่การรับรู้ของผู้ฟังมากเท่านั้น วิธีการนี้จะทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย ได้รับการสืบทอดและถ่ายทอดด้วยกิจกรรมการเล่าสู่กันฟังต่อไป

Copyright by Mahidol University

นอกจากนั้น ยังมีวิถีท้องถิ่นที่ถือเป็นการอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย อีกหลายกิจกรรม เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้ให้ความสำคัญกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้โดยถือเอานิทานพื้นบ้านเรื่อง ตาม่องล่าย เป็นนิทานพื้นบ้านประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และยกย่องให้นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้เป็นตำนานท้องถิ่นประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ด้วย อีกทั้งยังมีการจัดการแสดงเป็นละครขึ้นในโอกาสเทศกาลต่างๆ ของคนในท้องถิ่น รวมถึงกรมศิลปากรยังได้นำเรื่องราวของตำนานไปจัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติมาแล้วหลายครั้ง และที่สำคัญเรื่องราวของตำนานตาม่องล่ายยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเรือทั้งในละแวกใกล้เคียงกับเขาตาม่องล่าย และชาวเรือจากท้องถิ่นอื่นๆ ในด้านความเชื่อและความศรัทธาต่อความศักดิ์สิทธิ์ของ “คุณพ่อม่องล่าย” หรือ “เจ้าพ่อม่องล่าย” ที่ให้ความคุ้มครองพวกเขาในยามที่ต้องออกเรือร่อนเร่หาปลาให้อยู่รอดปลอดภัยจากภัยพิบัติอันอาจเกิดขึ้นจากท้องทะเล และยังเชื่อว่าเพราะความศักดิ์สิทธิ์ของ “คุณพ่อม่องล่าย” จึงทำให้ชาวเรือทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรือที่ข้ามอ่าวมาจากจังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดตราด จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดอื่นๆ ประสบความโชคดีในการจับกุ้ง หอย ปู และปลาได้มาก จนกระทั่งบรรดาคนเรือเหล่านั้น ได้ร่วมกันสร้างศาล “คุณพ่อม่องล่าย” หรือบางท่านก็ขนานนามว่า “เจ้าพ่อม่องล่าย” ไว้เป็นที่เคารพสักการะกราบไหว้ และบนบานศาลกล่าวไว้ที่บริเวณใกล้เคียงกับเขาตาม่องล่ายมาตั้งแต่โบราณกาลและได้พัฒนามาเป็นอาคารคอนกรีตถาวรในปัจจุบัน

นอกจากนั้น ในช่วงเวลา 60 กว่าปีที่ผ่านมา ยังได้เกิดประเพณี “ทำบุญอ่าว” ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ได้เว้นในแต่ละปี โดยชาวประมงบ้านอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นชาวประมงอยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับเขาตาม่องล่าย ร่วมกับเจ้าของเรือประมงและไต๋เรือจากจังหวัดต่างๆ ที่ข้ามอ่าวมาทำการจับปลาในบริเวณจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้ร่วมทุนลงขันจัดงานทำบุญอ่าว โดยมีเจตนาเพื่อเป็นการสักการะ “คุณพ่อม่องล่าย” เป็นประจำทุกปีและเป็นประเพณีสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

Copyright by Mahidol University

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การสร้างความหมายภูมิลักษณ์ท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่ายในครั้งนี้ เป็นการศึกษาในช่วงเวลาที่ผู้รู้ดั้งเดิมที่ยังมีชีวิตอยู่มีจำนวนน้อยลงแล้ว ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลทุติยภูมิที่แสดงให้เห็นถึงสำนวนที่หลากหลายก็จริง แต่เมื่อสืบค้นไประยะหนึ่งจะพบความอิ่มตัวของข้อมูล เนื่องจากผู้รู้ที่เล่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ ในยุคสมัยนี้ต่างได้รับการถ่ายทอดด้วยเนื้อนิทานที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว การสืบค้นในช่วงหลังจึงได้ข้อมูลที่ซ้ำซ้อนไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มเติมความรู้เดิมทั้งในแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล หน่วยงาน เอกสารกระดาษ และเอกสารอิเลคทรอนิก ผลของการวิจัยจึงเกิดองค์ความรู้ใหม่ไม่มากนัก

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาย้อนกลับไปหาจุดเริ่มต้นของการสร้างนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งเป็นการวิจัยที่ใกล้เคียงกับการวิจัยประวัติศาสตร์ ที่มีความเสี่ยงต่อการไม่เกิดองค์ความรู้ใหม่ แม้จะมีช่องทางให้ศึกษาได้บ้าง ซึ่งองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ก็ยังคงเป็นเพียงข้อสันนิษฐานจากข้อมูลข้างเคียงที่มีความน่าจะเป็น และสามารถกำหนดช่วงเวลาที่ยังมีบางข้อมูลกล่าวว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว แต่จากการศึกษาพบว่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้น่าจะถูกแต่งขึ้นในรัชกาลที่ 5 เท่านั้น และการค้นพบว่าผู้แต่งนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้ซ่อนนัยสำคัญไว้ในแก่นของนิทาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายการเกิดขึ้นของภูมิลักษณ์ท้องถิ่นด้วยอนุภาคของนิทานพื้นบ้าน แต่ก็ยังให้ความรู้ในเชิงภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวกับทิศทางและระยะห่างจากที่พำนักถึงภูมิลักษณ์นั้น มีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับกิจการเดินเรือสินค้าทางทะเลอันน่าจะเป็นการค้าสำเภาจีนในพื้นที่อ่าวไทยที่อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ข้อสรุปทั้งหมดก็ไม่ได้ชี้ชัดลงไปอย่างชัดเจน ยังคงเป็นข้อสันนิษฐานที่รอการพิสูจน์จากผู้รู้ที่มีความสนใจในอนาคตต่อไปและมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. การพยายามสร้างความคุ้นเคยและความไว้เนื้อเชื่อใจให้เกิดกับบุคคลที่เป็นเป้าหมายในการศึกษาถือเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากผู้เล่านิทานบางท่านมีสำนวนในการเล่าไม่เหมือนใคร มีเทคนิคและภูมิความรู้ที่ยังคงฝังอยู่ในความคิดของคนรุ่นเก่าที่มักไม่อยากถ่ายทอดเคร็ดลับสำคัญที่ตนมีอยู่ให้ใครง่ายๆ

2. การลบความคิดเกี่ยวกับการอิ่มตัวของข้อมูลที่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน เพราะเชื่อว่ายังคงมีข้อมูลให้ค้นหาอีกมาก หากมีความพยายามและลดข้อจำกัดด้านเวลาลงได้

Copyright by Mahidol University

3. การเลือกแนวทางการศึกษานิทานพื้นบ้านในรูปแบบอื่นๆ ที่มากกว่าการเน้นทางด้านวัฒนธรรมเท่านั้น เช่น การศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว เป็นต้น

4. การสนับสนุนให้มีการเล่านิทานพื้นบ้านให้มากขึ้น เช่น ในวิชาชีพมัคคุเทศก์ อาจารย์ผู้สอนในสถาบันการศึกษาต่างๆ วิทยากร ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน รวมไปถึงการส่งเสริมให้มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์นิทานพื้นบ้านในรูปแบบต่างๆ ให้มากขึ้น

5. การส่งเสริมให้มีการใช้นิทานพื้นบ้านเป็นบทเรียนและสื่อการสอนในหลักสูตรท้องถิ่น หรือหลักสูตรพื้นฐาน ตามสมควร

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สติธ ทอมป์สัน (อ้างใน ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543) ได้สรุปว่า การศึกษาเกี่ยกับนิทานพื้นบ้านที่ผ่านมานั้น อาจแบ่งเป็นประเด็นใหญ่ 5 ประเด็นคือ การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งกำเนิด การแพร่กระจาย ความหมาย ความแตกต่างของนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวน และความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านรูปแบบต่างๆ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ใน 5 ประเด็นนี้ด้วย แต่ยังมีส่วนที่สามารถทำการศึกษาในเชิงลึกต่อไปได้อีก ดังนี้

1. การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ได้ศึกษาโดยใช้ทฤษฎีเอกกำเนิด แต่ยังไม่ได้มองในมุมของทฤษฎีพหุกำเนิด

2. การศึกษาการแพร่กระจายของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ได้ศึกษาโดยพบว่ามีการแพร่กระจายจากชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันตก ไปยังชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก แต่ยังไม่ได้ศึกษาถึงรูปแบบต่างๆ ของการแพร่กระจาย ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ถูกทำให้แพร่กระจายออกไป

3. การศึกษาความหมายของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ที่ได้พยายามศึกษาความหมายข้างใน โดยใช้วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม ซึ่งสามารถใช้ทฤษฎีอื่นๆ ในการศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ได้อีก เช่น การศึกษาในแนวจิตวิเคราะห์ การศึกษาในแนวสัญวิทยา และการศึกษาโดยใช้ทฤษฎีการสื่อสาร เป็นต้น

Copyright by Mahidol University

4. การศึกษาความแตกต่างของนิทานพื้นบ้านเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวน โดยในการศึกษาสำนวนต่างๆ ของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ครั้งนี้ เน้นไปในเรื่องของความแตกต่างของอนุภาคที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งยังสามารถศึกษาความแตกต่างในด้านอื่นๆ ได้อีก เช่น บุคลิกและเทคนิคของผู้เล่าในแต่ละสำนวน บริบทท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง พฤติกรรมของผู้ฟัง และจุดประสงค์ในการนำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาเล่า เป็นต้น

5. การศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านในรูปแบบต่างๆ โดยการศึกษาความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย กับวิถีท้องถิ่น ซึ่งสามารถศึกษาในเรื่องต่างๆ ได้อีก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

5.1 ควรมีการศึกษาในเรื่องของการทำให้นิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย เป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อให้นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านเชื้อเชิญนักท่องเที่ยวจากท้องถิ่นอื่นให้เข้ามาทำความเข้าใจความเป็นท้องถิ่นที่เป็นต้นกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

5.2 ควรมีการศึกษาในเรื่องการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย ให้สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของท้องถิ่นในปัจจุบัน เช่น การปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากร้อยแก้วเป็นร้อยกรอง แล้วนำมาถ่ายทอดในรูปแบบของการร้องรำทำเพลงที่มีความสนุกสนานเพิ่มมากขึ้น หรือการนำเนื้อเรื่องของนิทานเรื่องนี้มาสร้างเป็นภาพยนตร์ หรือ สื่ออื่นๆ ที่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้ต้องการฟังหรือศึกษานิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

5.3 ควรมีการศึกษาการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย จากบุคคลในสาขาอาชีพต่างๆ เช่น อาชีพครู ที่นำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาบูรณาการการเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่นช่วยให้เยาวชนรุ่นหลังได้เข้าใจท้องถิ่นตนเองนำไปสู่การอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้อีกรูปแบบหนึ่ง หรือ อาชีพมัคคุเทศก์ ที่นำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาบรรยายในการนำเที่ยวนำชมสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ที่เชื่อว่าเป็นต้นกำเนิดของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ หน่วยงานท้องถิ่นที่นำนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้มาใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ท้องถิ่นในเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ทั้งการจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การจัดทำเป็นแผ่นพับ ใบปลิว และสื่ออื่นๆ รวมไปถึงการจัดเสวนาเชิงวิชาการ หรือเชิงปฏิบัติการให้ผู้รู้ที่มีความสามารถในการเล่านิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ได้มีโอกาสเข้ามาใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์และนำผลที่ได้จากการเสวนามาส่งเสริมเผยแพร่และอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ต่อไป

Copyright by Mahidol University

MEANING OF LAND FORMATION IN *TA MONG LAI* FOLKTALE

DANAI WINAIRAT 4636678 LCCS/M

M.A. (CULTURAL STUDIES)

THESIS ADVISORS COMMITTEE : SOROT SIRISAI PH.D.,
SOMSONGE BURUTBHAT PH.D., APINYA BUASUANG B.A., M.A.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

The earth is always changed that was affected by natural phenomena then lives on earth have to adapt themselves follow by the changes. The cause of life adaptation is for staying in various geographical characters concerns to food factor for surviving and to extend their species. Man took for long time to adapt his life to relate with both geographical and social environment. Culture becomes an essential frame for human to stay harmony with geographical character in everywhere on earth. Man names everything and specifys them for his memorizing. Places are also named and each name is unique and different from others.

Man collects name of places and other things that relate to those places to build a story and tell a story as a tale. The tale that telling by oral is called “folktale”. Folktale is told orally with several purposes that relate to many things depends on the narrator.

Folktale was appeared in everypart of the world and became a mode to distribute knowledge, faith and entertainment that reply to human need. In Thailand, there are lots of folktales in every provinces but all of those is just a local story that only a few people give attention to the tale.

Copyright by Mahidol University

Ta Mong Lai folktale is a story that orally narrated to relate with landforms in the area of the upper Gulf of Thailand. This tale shows the intelligent of writer that he could express his experience in landmark gazing and used many landforms as materials of the tale.

Ta Mong Lai folktale is an interesting story that its content is :

"…Once apon the time, there was a family that living in Aow Noi village.
Three persons in the family were Mong Lai (Ta Mong Lai) the father, Rampung (Yai Rampung) the mother and their beauty daughter Yomdoiy. This family spent their life in fishing and farming.

Yomdoiy was grow up as the most beautiful girl in the village with the happiness of her family. Every man in the village were in fondness with her but she had never given her heart to anybody. She was in strict observasion by Yai Rampung while Ta Mong Lai was an honour man in the village so that every man would never been close to her.

Then, the problem came to this family when two men perceived the beauty of Yomdoiy. One man was a rich Chinese merchant who sailed by a junk and the other was a good looking son of Petchaburi ruler who traveled on horseback named Chao Lai. Both of them would liked to see Yomdoiy the beauty by themselves. Chinese merchant came to meet Ta Mong Lai with plenty of presents for a few days and then asked him that he would liked to marry with his daughter. Ta Mong Lai accepted the offer and determined the date of appointment. Chao Lai came to meet Yai Rampung with plenty of fishery and handed in the farm for a few days and then asked her that he would liked to marry with her daughter. Yai Rampung accepted the offer and determined the same appointed day. Ta Mong Lai and Yai Rampung didn't tell the date to each other.

Copyright by Mahidol University

Then, the married day came by. Chinese merchant was in well Chinese traditional dressing along with his lion and dragon parade. Chao Lai was in well Thai traditional dressing along with his big headed mask and long drum parade. Ta Mong Lai and Yai Rampung were exciting and waiting for their expected son-in-law while Yomdoiy the beauty was preparing herself in her room. Many people was setting the place and preparing food in the house while the villager wondered that why the two parades were going to the same house.

When two parades arrived the house, everyone stoped their activities and looked at other's face with silent question. Need no answer, the two parades started to battle in the same time that Ta Mong Lai and Yai Rampung argued to each other and started fighting.

Yai Rampung threw her farmer hat (ngob) to her husband, the hat fell into the sea and became Ngob island in Trat province. Ta Mong Lai threw his Chinese hat (muak) to his wife, the hat fell on the beach and became Lom Muak hill in Prachuabkirikhan province. They kept throwing things and those things became places such as:

Bamboo basket (kraboong) became Kraboong island in Trat province.

Plate (chan) became Chan island in Prachaubkirikhan province.

Chopstick (takieb) became Takieb hill in Prachaubkirikhan province.

Mortar (krok) became Krok island in Chonburi province.

Coconut shell dipper (kalok) became Kalok hill in Prachaubkirikhan province.

Duck (ped) and Chicken (kai) pen (lao) became Lao Ped Lao Kai islet in Chumporn province.

Copyright by Mahidol University

Theater (rong nang, rong khone) became Rong Nang Rong Khone island in Chonburi province.

Areca palm fruit (mark) became Mark island in Trat province.

Ray (kraben) for cooking became Kraben cove in Chantaburi province.

Diamond (petch) ring (wan) became Petchploy or Hua Keaw Hua Wan hill in Petchaburi province.

Marriage settlement (kan-mark) became Kan Mark or Samroiyod mountain in Prachaubkirikhan province.

Monk (pra) to pray in the ceremony became Pra island in Chonburi province.

Novice (nen) who came with monk became Nen island in Chonburi province.

Dancer (nangrum) became Nangrum island in Chonburi province.

Grandmother Chan and Chuong became Chan and Chuong island in Chonburi province.

Lion (singto) in the parade became Lion island in Prachaubkirikhan province.

Horse (ma) became Kor Ma rock in Prachaubkirikhan province.

Junk post (lak) became Lak island in Prachaubkirikhan province.

Umbrella (rom) became Rom island in Prachaubkirikhan province.

Copyright by Mahidol University

Pillow (mon) became Mon island in Prachaubkirikhan province.

Cow (vua) became Vua Ta Luak hill in Prachaubkirikhan province.

Some thrown things became sealife such as:

Siamese vermicelli became seaweed.

Fried crab became Rock crab.

Rolled betel, ruby necklace and golden, silver and bronze casket became seashell.

Pendant became starfish.

Yai Rampung started to panic and ranaway from her house while Ta Mong Lai threw pestle (sark) after her. The pestle hit and pierced (talu) islands appeared a big hole. These islands are called Talu island in Prachaubkirikhan and Rayong province. The pestles fell into the sea then became Sark islands in Chumporn, Chonburi and Narathivad province.

Yai Rampung stoped running at Bangsapan village in Prachaubkirikhan province. She tried and died after that her dead body became Mae Rampung hill at there.

Infront of the house, two groups of men were still fighting. Ta Mong Lai got so angry and chased everyone away from his house. He then got into Yomdoiy room and scolded his daughter that problem was caused by her beauty. He threw a mirror (krajok) out the window and fell on the beach then became Krajok hill in Prachaubkirikhan province. After that he killed his daughter.

Then the groups stoped fighting when they knew that Yomdoiy the beauty was killed. Both of sorrowful men turned away from Ta Mong Lai house and headed back

Copyright by Mahidol University

their homes. Ta Mong Lai took his mythical power divided his daughter body into two halfs. The dead bodys were thrown to Chao Lai and Chinese merchant fell in the sea, one became Nom Sao (breast) island in Prachaubkirikhan province and the other became an island in Chantaburi province called the same name.

Chao Lai mourned the dead of his love so much. Then he layed himself on the way back home and died. His body became a hill called Chao Lai hill where is in Petchaburi province. So did the Chinese merchant mourned so much but no one knew how was he after sailed away from Thailand.

Ta Mong Lai was alone, he threw lots of jar (hai) of liqueur into the sea and drank all the rest. Jars became Don Hai where is the undersea archaeology site in Prachaubkirikhan province. He died by the sea, his body became Ta Mong Lai hill in Prachaubkirikhan province.

Finally, this story end with sad. Family should share each thinking to all members and spend their live in happiness together. Irritable manner is not the right way to solve any family problems. Everyone should be in joyful life and should not do any wrong as Ta Mong Lai."

Name of many places are given in this folktale. These places are almost in Prachaubkirikhan province and its around where easy to access and imagine the landform imply to its shape and appearance in present day. These places are named in directly meaning and hidden meaning are also behind their names.

The study of meaning of land formation in Ta Mong Lai folktale aim to know the relationship between community life and landform in its surrounding that searching for the hidden meaning in the tale. The hidden meaning may effects the use of landform and inherits the tale which distributes entertainment and environmental knowledge to the community.

Copyright by Mahidol University

The time goes by, the purpose of Ta Mong Lai folktale is changed due to present technology. The tale is narrated just as a local legend that no one want to find its hidden meaning anymore. The tale is less used by a few local villager than the outsider who is tourist guide, interpretator, instructor and researcher.

Outstanding landforms are become an essential tourist attractions. Their names are used for telling the local story that explain the interesting point. The tale is told for explaining infront of the specific landform that is the way to value the place as a tourist wealth. Many people who need to know the story detail using it in guiding try to find the detailed content of Ta Mong Lai folktale from several sources.

The details in Ta Mong Lai folktale that from many sources are different and each narrator tells the story by using several technics. Narrator might told the tale by never known any meaning while the listener got only entertainment and the interest of specific landform. The tale in present day is lacked some meaning that is still behind the given doctrine and entertainment.

Ta Mong Lai folktale is an notable explainatory tale which contains many landform names in the area of the upper Gulf of Thailand that is much more than any tales in Thailand. This is the main point that attracted the researcher to study this tale and the reason of that the researcher is an instructor in university where located in Prachaubkirikhan province the area of the tale appeared.

Ta Mong Lai folktale was told for a long time so the tale had to be changed in its detail to appropriate with several conditions. Narrator has to try to tell the story in close to the culture of listener. Listener will easier accept and ready to approach the purpose of the tale that effect local culture and knowledge understanding.

Copyright by Mahidol University

There are meanings behind the content of the Ta Mong Lai folktale that be noticed are:

1. If the writer wanted to let listener know the name of places, why didn't he write the specific story to one place but collected many places in one story. This shows that there are some factors connect these places relates to the way of local life.

2. If the writer wanted to express entertainment, why didn't he put many gags but just compare an island with lady breast and emphasize in lots of landforms.

3. If the writer wanted to stress the moral doctrine, why did he intent on explaination of landform details.

From three notices above show that Ta Mong Lai folktale is interested in landform much more than any other topics. And it also keep topics of knowledge, entertainment and moral doctrine to complete the tale. To stress in landform signifies the meaning behind the tale's content that may related to the local life.

Finding the meaning behind Ta Mong Lai folktale is the one in many way for better learning the thinging method that relate to nature and culture context affected the writer.

Objective of the study

Qualitative research has been used in the study of meaning of land formation in Ta Mong Lai folktale. Three main objectives are:

1. To analyze and compare the tale in various versions.

2. To study the relationship between landforms in the tale and landform usage in local community.

3. To compare the meaning of land formation motifs in the tale and geographical land formation.

Copyright by Mahidol University

This research is focus on the meaning behind the tale content that is to stress the value of the tale together with to understand the meaning construction of the tale. The result of the study could be used as the database of folktale in upper Gulf of Thailand area. The folktale database is a cultural capital for local understanding, involving in community tourism and reserving the tale as a cultural heritage.

The study started from gathering information from the related documents, websites and site visits. Samples in the research has been choosen by snowball sampling while the data has been collected by participated and non participated observation. Usage of formal and informal interview are the main methods for detecting the objective facts of community using the tale in their lifestyles. Picture taking of landforms in scene of the local and referring to related documents have also been done. The research is base on concepts of structuralism, folktale studies and land formation.

Objectives of the research has been done by:

1. Collects several versions of the tale from sourses such as internet, many kind of documents and all field informations.

2. Divides every versions of the tale into parts to find the main content that using in all versions.

3. Compares ans analyzes the tales to take out their details and finding that is an universal tale by using the folktale studies technic.

4. Analyzes the relationship between the tale and landforms those affect the community life and local knowledge using to spend their life in harmony with its landform by using structuralism theory frame.

5. Checks out the different of each sampling version of the tale that been changed to relate with the context of each area by comparing details with the main content.

6. Compares the meaning construction to landform with motifs of landform shown up in the tale by using the geographical knowledge.

Copyright by Mahidol University

Ta Mong Lai folktale is the tale that was orally told in normally sentences from the narrator memory for a long time. Nowadays, the tale was written in many kinds of document but still using the same content as its old orally style. The first writer and teller are not shown. Today's narrator said that the tale is very old story which has been told for long time and listen from an unclear referented man.

From Stith Thompson's folktale identification shows that Ta Mong Lai folktale is a novella because the content of the tale goes by the real that specifies places and players and there are some motifs of the myth that make listener believe in them as the real. And because of the same reason in novella that the tale can be called sage. The tale is also used to explain land formations by its motifs so that it can be called an explainatory tale and these motifs are the notable content of this tale.

In the term of tale type, Ta Mong Lai folktale is a type of the tale because the tale can be told by connect to non of any other tales. And the tale consists of many tale types because each of motif can be taken out to explain the landform by not necessary to tell the whole story.

Many versions of the tale has been told in several places that shown different details of each version that related to their location. Because of the tale has been told in wide area of upper Gulf of Thailand consists the area of Trat, Chantaburi, Rayong, Chonburi, Petchaburi, Prachaubkirikhan and Chumporn province so it can be divided into to groups of different detailed version as the west and the east coast of Gulf of Thailand versions. The different has been shown in each group and also shown in vesions in the same group too.

This research collected six different versions which represented their different sources. Such as:

1. The version that is from a pocket book of highness Aryumongkol Sonakul foundation.

2. The version that is from PR booklet of cultural office of Prachaubkirikhan province the western group.

Copyright by Mahidol University

3. The version that is from the year report of cultural office of Rayoun province the eastern group.

4. The orally version by Viset Parnnoi the villager in Prachaubkirikhan province.

5. Thai traditional poem version by Rattana Stithanon in the field report of Prachaub vidhayalai school.

6. The version that is from website of http://www.geocities.com.

The purpose of comparison of these versions is to find the main content that has been used in almost versions. And the main content of the tale is shown in order below:

1. The introduction that explains the fishing village scene of the tale.
2. Detail of the Ta Mong Lai family and characteristic of each player.
3. Asking for marrying with Yomdoiy the beauty of the two men.
4. Fighting and throwing things between Ta Mong Lai and his wife.
5. Appearance of things and places from things that have been thrown.
6. The death that becoming landform of the players.
7. Ending with sad and giving doctrine that is important for family life.

These seven steps of the main content of the tale has been used in the six sampling versions and also be used in almost other versions that contained a lot of different details. The main content is the key to open the window of the inner meaning that is behind it.

The players and things in the tale are not motifs but the motifs are action of the players related to those things and other player. These motifs are stressed as the important parts of the tale that are:

1. The scene of Ta Mong Lai divided body of his daughter.
2. The scenes of the death of players and their bodies became landforms.
3. The scenes of things that been thrown by players became oceanlives and landforms.

Copyright by Mahidol University

The contents of Ta Mong Lai folktale relate to the Axel Olrik rule of folktale in nine points from twelve that the other three are unclear related. This relation shows that Ta Mong Lai is an universal tale which means to the ability of the writer is equal to other famous writers. Values in the tale are its doctrines those notice from character and behavior of each player which the listeners can compare them with their everyday life and amend them into a better life. The doctrines are easy to memorize because there is only a few players who are Ta Mong Lai, Yai Rampung, Yomdoiy the beauty, Chao Lai and the Chinese merchant involving in the tale. And the main doctrine of the tale lets members in family solve any problems by using rational thinking that woud make the family happy.

The detail of each version of Ta Mong Lai folktale and its value entertain and encourage the audience with local knowledges then finally give doctrine that neccessory to family life. These are sentimental words that let the tale becomes an interesting tale magnetizes attention of several audience.

The principal objective of this research is finding the meaning that is behind the content of Ta Mong Lai folktale in the case of explainatory tale that land formation of many places were combined within a single tale. Then the tale should be studied about the origin that related to the context of its environment during the starting time. The study of the tale origin shew the tale was written by unknown person who alived in the reign of King Rama 5 (1868-1910) of the present dynasty and frist told in a village located by the Ta Mong Lai hill where is along Prachuabkirikhan beach after that the tale was distributed to another places.

Materials in Ta Mong Lai folktale are cultural life as fishery, way of local lifestyle and sea trade and natural geographic characters as island, hill, beach, and cove. The meaning of these materials were given by the local aspects that signifying to four contexts such as:

1. Geographical character of landforms.
2. Communities settlement.

Copyright by Mahidol University

3. Local fishery sites.
4. Seatrade routes.

If Ta Mong Lai folktale was origined in western coast of Gulf of Thailand is true, so that the most interesting context of the writer shoud be geographical character of landforms which their appearances are similar to belongings of household. And the tale shew that the writer was clever in a brief geography of location, distance and direction of places.

Ta Mong Lai folktale was distributed from the western coast of Gulf of Thailand to the east and further on nationwide that related the mono origined theory. The tale was brought from its origin to other places by channels of fishing and seatrade.

When Ta Mong Lai folktale was told in the eastern coast of Gulf of Thailand, the tale was changed by the local to harmony with eastern location. The tale was lacked, modified and added details which shown its individuality. So, the west and east versions are quite different in details while both versions use the same content that shows the unique of the Ta Mong Lai folktale. The two groups of the tale are evenly balance that related to the study of folktale of Claude levi-Strauss by structuralism approach and related to Benfey borrowing theory in case of cultural distribution.

Meanings of land formation in motifs of Ta Mong Lai folktale refer to the names of local places by explain with its geographical appearance that let the audience acknowledge the tale scenes. 38 places are refered in the tale motifs while another 3 places are also refered but not be motifs in the tale. Then 41 places are totally refered in 6 sampling tales. Places are specified in 6 geographical characters such as hill, cape, cove, beach, island and seafloor that can be explained by using geographical knowledge. The information of each place can be found in many sources involving knowledges to the curiosity.

Adding land formatted explanations together with the tale motifs let a lying story becomes more trusty. The adding parts do not reduce or argue any content of the

Copyright by Mahidol University

tale. This is a way to produce new version that will never lose the charm and unique of the tale. Moreover, the narrator will be accepted as a wise man in folktale and geographic knowledges.

Most places were named before the tale was written and brought into the tale as its motifs. These names were choosen because they related to content of the tale. Some place was named that not related to content of the beginning tale but that name was changed in the later time which could relate to the tale and brought into some new version of the tale. The example of the name that was brought into the tale later is Koh Singto (Lion island) where the former name was Koh Sai (Sand island). There is a group of three islands along Huahin coast in Prachuabkirikhan province which two of them are like a big rock while the rest is bigger and there is a tiny sand beach on it so the name of Sai was given because Sai means sand. Nowaday, the local looks at aspect of Sai island as a lion that call Singto in Thai so the new name was given since that time. The name of Sai could not related to any part of the tale content while Singto which means lion related to the scene of Chinese lion parade in the tale. Some place's name which brought into the tale as its motif and was later changed to the new name that not relate to the tale content anymore. The example of this place is Kao Chao Lai, a human alike mountain in Petchaburi province. Chao Lai was a man who fell in love with Yomdoiy the beauty in the tale but the new name is Panturat, the female giant which is in other tale doesn't relate to Ta Mong Lai folktale. The Petchaburi people want to give a new story belong to the mountain itself to show unique of the location that turn away from Ta Mong Lai folktale but the name of Chao Lai is still in this tale.

Landforms that were specified names in motifs of Ta Mong Lai folktale are from the aspects of their shapes and appearances that alike the belonging in everyday life of the local and human body. There are not only one landform but many that the writer tried to brought these landforms related to the tale as its motifs to give meaning to each landform. The audience knows the meaning that shows by names of many places which relate to land formation together with the hidden meanings. The hidden meaning is the use of landforms as landmarks to indicate searoutes, local fishing sites and area of settlements.

Copyright by Mahidol University

Ta Mong Lai folktale refer to 6 characters of landform which are mountain or hill, cape, cove, beach, island and seafloor and the island is the most refered landform in the tale. The explanation of land formation motifs make the audience understands how the meaning was built. The meaning depends on each landfrom appearance which some landform is clearly alike thing or human body such as Kao Chong Krajok (Chong Krajok hill). Krajok means mirror that from the natural limestone bridge at the top of the hill. People notice a big hole of the natural bridge from distance and imagine it liked a mirror. Some landform is clearly looked like thing or human body but the new generation will never known that thing because it was not used in nowaday such as Kao Lom Muak (Lom Muak hill). Muak means hat that be general understood in its name which means a kind of headwear. Lom Muak hill is looked like a Chinese hat that been used in the formal time, just a few people know its shape. New audience has to imagine to get understanding from the landform. Some landform isn't looked like the thing that named it such as Kao Takieb (Takieb hill). Takieb means chop-sticks that is a Chinese tradition eating tool but there is nothing looked alike on Takieb hill.

In the tale, land formation was explained as its motif but also explained in geographical knowledge. Both explanations can be used together when telling the tale for adding geographical knowledge with in cultural tale to make more interesting. It is depended on the ability of the narrator to make his own version by mixing geographical knowledge and the beauty of culture become an excellent folktale that balance the weight of both contexts.

Conclusion

The main result of this research is to understand the outer meaning that is about name of places where related to their landform appearances and hidden meaning that is the local uses of landform in their everyday life. The results are summarized into 3 related objectives of meaning of land formation in Ta Mong Lai folktale research as following:

Copyright by Mahidol University

1. To analyze and compare the tale in various versions.

Analyzing and comparison various versions of the tale by using the concept of folktale studies for indentifing details in the parts of the tale. The results are:

1.1 Ta Mong Lai folktale was orally told in for a long time that the first writer and teller are not shown.

1.2 Ta Mong Lai folktale can be counted into 3 kinds of story which are Novella, Sage and Explanatory tale. The noticeable parts of the tale are its motifs about explanation of land formation by unreal phenomena.

1.3 Ta Mong Lai folktale can be identified in a tale type because it was told by connected with non other story. And the tale consisted of many tale types because many motifs can be separately told by not necessary to tell the whole story.

1.4 Each version of Ta Mong Lai folktale shows unique of its location. Several versions were divided into 2 groups that are the versions which been told in the area of western and eastern coast of Gulf of Thailand. And the same group versions are also different in details that related to their locations.

1.5 The comparison of many version of Ta Mong Lai folktale shows the content that be used in almost versions as the following:

(1) The introduction that explains the fishing village scene of the tale.

(2) Detail of the Ta Mong Lai family and characteristic of each player.

(3) Asking for marrying with Yomdoiy the beauty of the two men.

(4) Fighting and throwing things between Ta Mong Lai and his wife.

(5) Appearance of things and places from things that have been thrown.

(6) The death that becoming landform of the players.

(7) Ending with sad and giving doctrine that is important for family life.

Copyright by Mahidol University

1.6 The players and things in the tale are not motifs but the motifs are action of the players related to those things and other player. These motifs are stressed as the important parts of the tale that are:

(1) The scene of Ta Mong Lai divided body of his daughter.

(2) The scenes of the death of players and their bodies became landforms.

(3) The scenes of things that been thrown by players became oceanlives and landforms.

1.7 The contents of Ta Mong Lai folktale relate to the Axel Olrik rule of folktale in nine points from twelve that the other three are unclear related. This relation shows that Ta Mong Lai is an universal tale which means to the ability of the writer is equal to other famous writers.

1.8 Values in the tale are its doctrines those notice from character and behavior of each player which the listeners can compare them with their everyday life and amend them into a better life. And the main doctrine of the tale lets members in family solve any problems by using rational thinking that woud make the family happy.

2. To study the relationship between landforms in the tale and landform usage in local community.

Structurism theory has been used for studying the relationship between landforms in the tale and landform usage in local community that the result are:

2.1 The unclear about the origin of the tale are:

(1) The Ta Mong Lai folktale writer and the first teller are unknown.

(2) Ta Mong Lai folktale was written in the reign of King Rama 5 (1868-1910) in present dynasty but the certain year can not be specified.

(3) The origin of Ta Mong Lai folktale was around Ta Mong Lai hill in the are of Prachuakirikhan coast but the certain community can not be specified.

Copyright by Mahidol University

2.2 Landforms that their names are related to everday life belongings, natural beings and human were choosen to be motifs in Ta Mong Lai folktale such as umbrella, seashell and Ta Mong Lai.

2.3 The content of Ta Mong Lai folktale are divided into 3 parts that are:

(1) Parts of reality that are scenes of location, cultural activity and some players' behavior.

(2) Unreal parts that are all motifs of things and human became landform.

(3) Parts of teaching that are doctrines of family relation and goodness of each player.

2.4 In the 6 sampling versions, landforms that were refered in the tale related with searoute in most but only the western versions that was in the origin area related with geographic appearances in most while searoute, local fishing site and community settlements are lesser in order.

2.5 Ta Mong Lai folktale was distributed from western to eastern coast of Gulf of Thailand by channels of fishing and seatrade that related to Benfey mono-origined theory.

2.6 The distribution of Ta Mong Lai folktale was a cultured transference that related to Benfey borrowing theory.

2.7 When Ta Mong Lai folktale was distributed to other place, it has been changed details to relate with its location by each narrator become a new version that shows the relation with Von Sydow concept of folktale distribution.

2.8 Many motifs of eastern coast of Gulf of Thailand version do not appear in the western version that shows the different details with in the same content. This means the unity of the two groups that is under condition of tale context which related to concept of Claude levi-Strauss structuralism.

3. To compare the meaning of land formation motifs in the tale and geographical land formation. The comparison between the meaning of land formation motifs in Ta Mong Lai folktale and natural land formation with geographical knowledge that the results are:

Copyright by Mahidol University

3.1 The local named most of landforms by his imagination related to their appearance that looked like things or human.

3.2 Some landfrom was named with its clearly appearance while others was named with unclear or not related to its appearance.

3.3 There are specific stories which explained some landforms where refered in Ta Mong Lai folktale but never related to the tale. Some landform related to Ta Mong Lai folktale and then its name was changed and using in othter story to tell the unique of its location that does not relate to Ta Mong Lai folktale anymore.

3.4 Most of landforms in Ta Mong Lai folktale were named before the tale was written because the writer chose some landforms that only their names related to the tale content while some landforms were named later to relate the tale content.

3.5 Land formations affected to local imagination that have been used as signs of saving place from storm and fishery luck.

3.6 Motif in Ta Mong Lai folktale is cultural explanation to land formation while geographical knowledge is science explanation, these are two totally different sides that been linked by the same tale content become a new version which explains land formation in culture and science description in the same time.

Discussion

Folktales are cultural heritage that mostly told by oral words but many folktales have been recorded in several medias in nowadays. The different of folktales were the gateway to enter culture of each community. The folktale values are :

1. Let the audience know culture of each community that refered in the tale such as the way of life, tradition, moral, believe, value, economy, geography and local settlement. In order to imply knowledge to the outsider, the local can understand himself anyway. In the former time, Ta Mong Lai folktale was told to let the audience received knowledge together with entertainment, nowadays is still in same purpose but significance much more in entertainment. Although the tale was used for entertaining but regarded that the teller already acknowledged the audience with his culture. In the

Copyright by Mahidol University

case of the tale was told by the outsider of its location, the tale was distributed along with its culture to other community that some detail could be missed away from the writer intention.

2. Entertainment is an important purpose of the tale that could be done by the elder or experienced man to let the audience appreciated the tale. Nowadays, folktale is told in several situations to many kind of audiences so the teller must use a lot of technics depend on his skill to approach the audience satisfaction. These technics change the details and most of changed details are entertainment that lead the audience away from the real meaning the hiding in the tale. Many versions of Ta Mong Lai folktale were changed details but not to its content.

3. Moral doctrine which let the audience do the goodness and make up his mind to stay well in everyday life. At the end of Ta Mong Lai folktale, there is a teaching of family relation that members of the family shoud give attention to each other. The teaching make a completely tale but this is not the main purpose of Ta Mong Lai folktale. The emphasises of the tale are the explanation of land formation so the meaning of the tale was related to landforms which more useful for the community than doctrine.

The content of Ta Mong Lai folktale shows the writer indention while its detail shows the context of each version location. Detail is the frontier of teller and his audience that should close to the audience context to expose more attention. Over 100 years that Ta Mong Lai folktale was told in many versions and so on. The teller is creating a new version consists of a lot of changed details with the same content. It is good that Ta Mong Lai content is respectly kept in every version for long.

The folktale writer chose local materials which related to the tale content combined with the way of local life and social activities that related to those choosen materials and then end with a doctrine to complete the tale. This is a normal style of any folktales but Ta Mong Lai folktale specified more than 30 landforms and connected with several local knowledges in one story covered wider area than just only its origin. This kind of interpretation is a good example for new generation tale writer to create any useful folktale in the future.

Copyright by Mahidol University

Nowadays, Ta Mong Lai folktale has been produced into many medias in which of new versions are created with several local details. Malee Teimmork, teacher in Wat Tungpradoo primary school in Tabsakae subdistrict, Tabsakae district, Prachaubkirikhan province, who listened Ta Mong Lai folktale from her grandmother and narrated the tale more than 20 years ago. She adapted the tale into a traditional local song and sang with her skill as an incredible performant that shown on many stages. Her song of Ta Mong Lai folktale and other local explanatory songs are recorded in CD dispersing to the one who interesting in the tale. Office of culture of Prachaubkirikhan province by former provinced vice-president Udomporn Kochahiran produced Ta Mong Lai folktale as a movie recorded in CD and used in provincial public relation. Ta Mong Lai folktale was admired to be a provincial legend and was shown in many local occasions. The Department of Fine Art brought the tale to show in national theater for many times.

Ta Mong Lai folktale can be used as cultural capital to promote local tourism because of its content that consisted of many explanatory of many places where are tourist attractions. The itinerary of follow by Ta Mong Lai folktale can be made for tourist who satisfying to understand natural and cultural contexts of the places through a folktale. So that more telling Ta Mong Lai folktale is to conserve the tale.

Ta Mong Lai folktale has an influence on the way of local life. Fishermen in Ta Mong Lai hill area and surrounding believe in Ta Mong Lai as a goodness spirit or god father who protects them from any accidents when fishing in the sea or prevents them from seasonal storms. It is very strong believed in Ta Mong Lai god father that makes a fishery luck for all fishermen around the upper Gulf of Thailand. These fishermen donated to build Ta Mong Lai spirit shrine at Aow Noi cove in Prachaubkirikhan province for respecting him before fish or any other wishes and performed a local annual festival that called “Tam bun aow” for respecting Ta Mong Lai god father for 60 years ago.

Copyright by Mahidol University

Suggestions

The research of meaning of land formation in Ta Mong Lai folktale has been done in the time when less former narrators are alived. Secondary informations from many sources show vary of tale versions that are similar in details so just a few new knowledges were found.

Some results of this research that are new knowledges show that Ta Monk Lai folktale was first written in the reign of King Rama 5 (1868-1910) of the present dynasty in order to Ayuttaya period (before 1768) that was concluded in some information and there are significant meanings inside the tale that related to landform appearances, seatrade route, local fishery sites and community settlements.

There are some suggessions in the following:

1. Try to get use to the local and conducts the keyman to trust in researcher because each narrator uses different technics in telling the tale and doesn't want to give knowledgeabe tricks to the one who are not in his family.

2. Reduces the thinking of non furthermore information because it is believed that there are lots of discoveries hiding in various informations related to time condition.

3. Uses other concepts to study the tale such as science, geography, economy and tourism in order to just in culture area.

4. Creates various medias and subports the person who telling the tale such as tourist guide, teacher, specialist, expert and local pundit.

5. Puts the tale in suitable local curriculum as a lesson for youth learning.

Suggestions on next research

The study of meaning of land formation in Ta Mong Lai folktale used the normal folktale studies concept that consist of 5 cases of the origin, distribution, meaning,

Copyright by Mahidol University

different of vary versions and relationship between the tale and others. But there are some parts that can be studied in deeper such as:

1. The study of Ta Mong Lai folktale that used mono origined theory but it can be studied in various origined theory.

2. The study of Ta Mong Lai folktale distribution shew that the tale was distributed from the western to the eastern coast of Gulf of Thailand but didn't study in patterns of distribution.

3. The study of the meaning in Ta Mong Lai folktale used structuralism approach but it can be studied in other theories such as Psychology, Semiology, Post-struturalism and Communication theory.

4. The study of the different of vary versions in Ta Mong Lai folktale that emphasized its motifs that related to land formation but it can be studied about the different of characteristic of each narrator, telling technics, local context, audience behaviors and purpose of the tale.

5. The study of the relationship in Ta Mong Lai folktale that in the following :

5.1 Should study in the using of the tale as cultural capital for supporting local tourism.

5.2 Should study about the vary of tale medias such as tradition song, movies, internet and other medias that can be easy attracted by generally search.

5.3 Should study the tale using of persons and any organizations such as teacher who uses the tale in his teaching, tourist guide who explain the places to his tourist, local office of culture which promots the tale information with public relation medias and academic seminar that for cultural knowledge exchange and tale conservasion.

Ta Mong Lai folktale was created by the ability of the tale writer that collected the detail of landforms to consist in the tale related to its location and let the audience understood the behavior of each player as his case of life learning and the beauty of local scene in the tale. The unreality was used as an explanation of land formation though the audience knows that is telling a lia but it can be accepted. Significant meaning is hiding in the tale that help the local defies the great power of the ocean with knowledge of landmarks telling direction of fishery site and searoute.

Copyright by Mahidol University

The community settlement saving with landform advantage and gain happiness to families together with friendship of the same occupation person shows that the tale is not only an entertainment but is also a channel to communicate the relation between the tale and the local context. Finally, the end of the tale is a moral doctrine to make up the audience mind to live among the social happiness concerns the writer intention continues to the present day that Ta Mong Lai folktale becomes a valuable cultural heritage for long.

Copyright by Mahidol University

บรรณานุกรรม

กรมประมง. (2551). “ปิดอ่าวทำไม?.” **ความรู้ที่น่าสนใจ**. สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.fisheries.go.th/marine/KnowladgeCenter/knowledge/Bay/Bay.html

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2551). “วนอุทยานเขานางพันธุรัต.” **อุทยานแห่งชาติ**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.dnp.go.th/parkreserve/forprint.asp?npid=131&lg=1

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2551). “ข้อมูลท่องเที่ยวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์.” ข้อมูล 76 จังหวัด. สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2551, แหล่งที่http://www.tat.or.th/province.asp?prov_id=77

กิ่งแก้ว อัตถากร. 2519. **คติชนวิทยา**. เอกสารนิเทศการศึกษา. ฉบับที่184. หน่วยศึกษานิเทศก์, กรมการฝึกหัสดครู. อ้างถึงใน ประคอง นิมมานเหมินท์. 2543. **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. ชุดคติชนวิทยา อันดับ 2. โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ลำดับที่ 52. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. ม.ป.ป. **ปริทัศน์หนังสือ ยุควีรบุรุษ วีรบุรุษพันหน้า วรรณกรรมตาโฮเมียน**. โครงการเอกสารเชิงคติชนวิทยา. เอกสารฉบับที่ 6, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 7.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. 2516. **คติชาวบ้าน**. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงวาส ประสาทธาตุการย์ (วาส ประนิช). อ้างถึงใน ประคอง นิมมานเหมินท์. 2543. **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. ชุดคติชนวิทยา อันดับ 2. โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ลำดับที่ 52. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

โครงการพจนานุกรม. (2551). “ใบแข็ง.” สคริปสำหรับอ่านพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 หน่วยที่ 33. สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://www.a-sa.org/files/scripts/dict_unit_033.html

Copyright by Mahidol University

จังหวัดตราด. (2551). “พัฒนาการทางประวัติศาสตร์.” **หอมรดกไทย**. สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://www.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/trat2.htm

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. 2544. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดประจวบคีรีขันธ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

_____. (2551). “ประวัติ การปกครองและอาณาเขต.” **ข้อมูลท่องเที่ยวภาคกลาง**. สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://203.172.204.162/web/thaitourzone/central/prajuab/history.htm

จังหวัดเพชรบุรี. 2544. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบุรี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

จังหวัดระยอง. 2544. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดระยอง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะศิลปศาสตร์, สาขาวิชาภูมิศาสตร์. (2551). “ทำความรู้จักกับภูมิศาสตร์.” **ความรู้ทางภูมิศาสตร์**. สืบค้นเมื่อ 14 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://www.arts.chula.ac.th/~geography/Geo_Know.htm

ชลูด ทรัพย์แตง. 19 มีนาคม 2551. หัวหน้าวนอุทยานเขาตาม่องล่าย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. สัมภาษณ์.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2541. **100 ปีแห่งการปฏิรูประบบราชการ : วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.

ชาย โพธิสิตา. 2549. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. 2000 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ. 454 + (26) หน้า.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2545. **สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วภาษา.

ทัศนีย์ ทานตวณิช และคณะ. 2522. **การศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก (ระยะต้น)**. ชลบุรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน. อ้างถึงใน กิ่งแก้ว เพ็ชรราช. **วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์.

ไทยตำบล. (2551). “ข้อมูลทั่วไป: ประวัติความเป็นมา.” **ตำบลแหลมงอบ**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=230501

Copyright by Mahidol University

_____. (2551). “ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวของตำบล: สถานที่ท่องเที่ยว.” **ตำบลบางกะไชย**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.thaitambon.com/tambon/ttrvlist.asp?ID=220607

นันทนัทพล. (2551). “การเรียงลำดับของหินชั้นและหินแปร.” **ลักษณะของหินในประเทศไทย**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มาhttp://www.geocities.com/nanthanatphon/rock.html

น้าชาติ ประชาชื่น. (2551). “คุณค่าของนิทานนิทานพื้นบ้าน.” **รู้ไปโม้ด**. สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://www.matichon.co.th/khaosod/view_news.php?newsid=TURONWIzVXdOVEEwTURrMU1BPT0=&sectionid=TURNeE1RPT0=&da=TWpBd055MHdPUzB3TkE9PQ==

นายหัวไทร. (2551). “ตำนานถ้ำพระยานคร...ที่ผมเคยรู้...และเคยเห็น.” **โอเคเนชั่นบล็อก**. สืบค้นเมื่อ 19 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.oknation.net/blog/naiman/2007/07/17entry-2

ประคอง นิมมานเหมินท์. 2527. **มหาชาติลานนา :การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น**. โครงการตำราสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. 2543. **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. ชุดคติชนวิทยา อันดับ 2. โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ลำดับที่ 52. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ประจวบ ฉายบุ. (2551). “การพัฒนาการของการประมงไทย.” **การประมงไทย**. สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://coursewares.mju.ac.th/2006/FM111/index.htm

ประจักษ์ สายแสง. 2513. “วรรณกรรมจากตำบลคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.” ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร.

ปากน้ำปราณไกด์ดอทคอม. (2551). “เขากะโหลกและชายหาดนเรศวร.” **สถานที่ท่องเที่ยว**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.paknampranguide.com/index.php?mo=3&art=115990

ปรีชา อุยตระกูล. 2521. **วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา**. เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 2503. หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู. โรงพิมพ์คุรุสภา.

Copyright by Mahidol University

ปิยะนาฏ เทียมเพชร. 12 มีนาคม 2551. อาจารย์โรงเรียนประจวบวิทยาลัย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. สัมภาษณ์.

พรทิพย์ สารปรัง. 2524. “นิทานพื้นบ้าน บ้านมะค่า บ้านนาสีนวน บ้านท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พรศักดิ์ พรหมแก้ว. 2529. “นิทานพื้นบ้านภาคใต้.” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 5**. หน้า 1776-1781. สงขลา สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา. อ้างถึงใน กิ่งแก้ว เพ็ชรราช. 2544. **วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำปาดจังหวัดอุตรดิตถ์**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์.

พิพัฒน์วรกิจ, พระครู. 6 กุมภาพันธ์ 2551. เจ้าคณะตำบลหนองแก เจ้าอาวาสวัดเขาตะเกียบ ตำบลหนองแก อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. สัมภาษณ์.

ไพพรรณ อินทนิล. 2534. **เทคนิคการเล่านิทาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุวีริยาสาส์น.

ภัทรนิตย์ จันทพันธ์. (2551). “ประวัติความเป็นมา.” **จังหวัดตราด**. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://www.muang-trat.com/intro_trat.php

ภัทรพงศ์ คงวิจิตร. 2543. “พื้นที่และความหมายของการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ. (2551). “วัดเขาลูกช้าง—เพชรบุรี.” **ฐานข้อมูลท้องถิ่น จ.เพชรบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://gold.rajabhat.edu/rLocal/stories.php?story=03/01/20/9244349

มาลี เทียมหมอก. 7 และ 18 มีนาคม 2551. อาจารย์โรงเรียนวัดทุ่งประดู่ ตำบลทับสะแก อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. สัมภาษณ์.

มิสเตอร์จ๊อด. (2551). “หมู่ที่ 2 บ้านด่านใหม่.” **งานเวชปฏิบัติโรงพยาบาลเกาะช้าง**. สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://gotoknow.org/blog/jontrat/48706

มูลนิธิวิกิมีเดีย. (2551). “ปลากระเบน.” **วิกิพีเดีย สารานุกรมอิสระ**. สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%9B%E0%B8%A5%E0 %B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8 %B0%E0%B9%80%E0%B8%9A %E0%B8%99

Copyright by Mahidol University

_____. (2551). “โลก.” **วิกิพีเดีย สารานุกรมอิสระ.** สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%82%E0 %B8 %A5 %E0%B8%81

_____. (2551). “อำเภอสัตหีบ.” **วิกิพีเดีย สารานุกรมอิสระ.** สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AD %E0 %B8 %B3%E0%B9%80%E0%B8%A0%E0%B8%AD%E0%B8%AA%E0 %B8%B1%E0%B8%5%E0%B8%AB%E0%B8%B5%E0%B8%9A

แมพไกด์. (2551). “เกาะทราย อำเภอหัวหิน.” **สถานที่ท่องเที่ยว**[แผนที่]. สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.hotelsguidethailand.com/travel/travel_detail.php?l=th&code=3754

รัตนา สถิตานนท์. 2548. “ตำนานตาม่องล่าย.” ใน **แหล่งเรียนรู้บูรณาการ ชุมชนม่องล่าย วนอุทยานเขาตาม่องล่าย**, 20-22. กรุงเทพฯ: บริษัทที.เอส.ที. โปรโมชั่น กรุ๊ป จำกัด.

โรงเรียนประจวบวิทยาลัย. 2546. **แหล่งเรียนรู้บูรณาการ ชุมชนม่องล่าย วนอุทยานเขาตาม่องล่าย**. กรุงเทพฯ: บริษัทที.เอส.ที. โปรโมชั่น กรุ๊ป จำกัด.

โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย. (2551). “ความหมาย ที่มา และประเภทของตำนาน.” **สาระการเรียนรู้ภาษาไทย**. สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://www.sk.ac.th/lg/thai/thai_default/web2/thai/TAMNAN1.HTM

วรรณี ศิริสุนทร, ผศ. 2532. **การเล่านิทาน: เอกสารคำสอน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

วังตะไคร้. (2551). “ยมโดย.” **พรรณไม้งามที่วังตะไคร้**. สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://www.wangtakrai.com/panmai/detail.php?id=167

วันดี เมืองนารถ. 4 มีนาคม 2551. นักวิชาการวัฒนธรรม 7ว. เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. สัมภาษณ์.

วาสนา เกตุภาค. 2521. **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหสยามพัฒนา. 155 หน้า.

วิเชียร เกษประทุม. 2529. **นิทานพื้นบ้านจังหวัดนครสวรรค์.** พิมพ์ครั้งที่ 1. นครสวรรค์: วิทยาลัยครูนครสวรรค์.

วิภา กงกะนันทน์ และคณะ. 2549. **ตาม่องล่าย: นิทานพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์**. กองทุนหม่อมราชวงศ์อายุมงคล โสณกุล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ด่านสุทธาการพิมพ์. 120 หน้า.

Copyright by Mahidol University

วิลัยพร สาคริก. 2545. “การสื่อความหมายและการรับรู้เอกลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนหัวหิน.” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิเศษ ปานน้อย. 6 และ 19 มีนาคม 2551. ชาวบ้านอ่าวน้อย อดีตผู้นำชุมชนบ้านอ่าวน้อย ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. สัมภาษณ์.

วิสดอม-รอบรู้. (2551). “ประวัติศาสตร์จังหวัดตราด.” **Inventive Idea**. สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://inventiveidea.blogspot.com/2008/04/blog-post_2731.html

วีระวัชร์ ปิ่นเขียน. 2524. **วรรณกรรมกะเหรี่ยงจากตำบลสวนผึ้ง กิ่งอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี**. ภาควิชาภาษาไทย คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง.

ศิราพร ฐิตะฐาน. 2523. **ทฤษฎีการแพร่กระจายนิทาน**. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ้างถึงใน กิ่งแก้ว เพ็ชรราช. 2544. **วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์.

ศิราพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง. 2537. **ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ศูนย์สารสนเทศ, ราชบัณฑิตยสถาน. (2551). “เกาะ, คุ้ง, งอบ, ภูเขา, หาด, แหลม, อ่าว.” **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-search-all-x.asp

สงคราม จันทรวงศ์. 12 มีนาคม 2551. ประธานคณะกรรมการชุมชนม่องล่าย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. สัมภาษณ์.

สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่งทะเล และป่าชายเลน. (2551). “เกาะล้อมเกาะกระบุง.” สถานภาพปะการัง: จังหวัดตราด. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.pmbc.go.th/webpmbc/Coral/coral%20ao%20thai/trat.files/frame.htm

สภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. 2548. **ตำนานตาม่องล่าย**. เอกสารโครงการสืบสานตำนานตาม่องล่าย, กิจกรรมเสวนาตำนานตาม่องล่าย เมื่อ 15 กันยายน 2547.

สมพงษ์ สุทินศักดิ์. 2540. **วัดธรรมิการามวรวิหาร**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี่ยงเฮียง.

Copyright by Mahidol University

สยามเดย์ทริพ. (2551). “วนอุทยานเขานางพันธุรัต.” **วนอุทยานและอุทยานอื่นๆ ในจังหวัดเพชรบุรี**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.siamdaytrip.com/place/place_detail.asp?ProvinceID=76&PlaceID=1427

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2536. **ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**. จำนวน 1000 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 5. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเพชรบุรี. (2551). “สมัยทวาราวดี (พ.ศ.1000-1500).” **ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.moc.go.th/opscenter/pb/history.htm

สำราญ ไกรทอง. 12 มีนาคม 2551. อดีตผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนประจวบวิทยาลัย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. สัมภาษณ์.

สิน สินสกุล. (2551). “แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรณีสัณฐาน.” **ธรณีวิทยากับแหล่งท่องเที่ยวของไทย**. สืบค้นเมื่อ 14 มีนาคม 2551, แหล่งที่มา http://www.ipst.ac.th/science/know_09_3.shtml

สุจินดา รูปโฉม. 2538. “วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านภาคเหนือเพื่อใช้ประกอบการสอนรายวิชานิทานพื้นบ้าน.” การค้นคว้าแบบอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, ศาสตราจารย์ ดร. และ กรรณิการ์ สุขเกษม, รองศาสตราจารย์ ดร. 2547. **วิธีวิทยาการวิจัยคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: หจก.สามลดา.

สุภางค์ จันทวานิช. 2543. **วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรพล เทียมเพชร. 12 มีนาคม 2551. อาจารย์โรงเรียนประจวบวิทยาลัย ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. สัมภาษณ์.

เสริมพงษ์ ลิบลับ, พันอากาศเอก. 31 มีนาคม 2551. เจ้าหน้าที่ทหารอากาศ กองบิน 5 อ่าวมะนาว ตำบลเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. สัมภาษณ์.

หมูหินดอทคอม. (2551). “ข้อมูลทั่วไป อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด.” **จังหวัดระยอง**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.moohin.com/060/060h005.shtml

Copyright by Mahidol University

องค์การบริหารส่วนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ม.ป.ป. “ประจวบคีรีขันธ์วันนี้.” ใน **ประจวบคีรีขันธ์**. ประจวบคีรีขันธ์:

ออนทูทัวร์. (2551). “หลวงพรมภักดี ต้นตระกูล ตะเวทีกุล...ผู้ตั้งรกรากบนเกาะหมากเป็นคนแรก.” **เกาะหมาก...เกาะหมาก**. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.ontotour.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=3477489&Ntype=4

อำเภอดอทคอม. (2551). “ข้อมูลทั่วไป.” **อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด**. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://www.amphoe.com/menu.php?mid=1&am=182&pv=15

อัญชัญ เผ่าพัฒน์. 2534. “การพัฒนาบทเรียนเพื่อสอนการเสริมอ่านโดยใช้นิทานพื้นบ้านในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อิฌ สร้อยทอง. (2551). “เกาะหมาก ฤดูไหนก็ไปได้.” **บันทึกนักเดินทาง**. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://board.palungjit.com/showthread.php?t=86209

เอิร์ทแทรเวล. (2551). “เขาช่องกระจก.” ประจวบคีรีขันธ์. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2551, แหล่งที่มา http://earththaitravel.com/index.php?option=com_content&task=view&id=148

Cleak, Kenneth and Mary. 1963. **Introducing Folkl**ore. Holt, Rinehart and Winston, Inc. อ้างถึงใน ประคอง นิมมานเหมินท์. 2543. **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. ชุดคติชนวิทยา อันดับ 2. โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ลำดับที่ 52. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

Degh, Linda. 1972. “Folk Narrative” in **Folklore and Folklife : An Introduction, ed**. Richard M. Dorson. Chicago: University of Chicago Press, p.p. 62.

Leach, Maria. 1972. **Standard Dictionary of Folklore: Mythology and Legend**. Funk & Wagnalls. อ้างถึงใน ประคอง นิมมานเหมินท์. 2543. **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. ชุดคติชนวิทยา อันดับ 2. โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ลำดับที่ 52. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

Copyright by Mahidol University

Levi-Strauss, Claude. 1963. **The Structual Study of Myth**. Structural Anthropology. New York: Basic Books. Inc. อ้างถึงใน ศิราพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง. 2537. **ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

Maranda P. and Maranda K. 1962. **Structural Models in Folklore. Midwest Folklore 12**: 138-192. อ้างถึงใน ศิราพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง. 2537. **ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

Propp, Vladimir. 1975. **The Morphology of Folktale**. Austin Texas Press. (originally published in 1968). อ้างถึงใน ศิราพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง. 2537. **ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

Thailand National Park Online. 2008. "อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด: ประวัติ,ที่ตั้ง." สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2551 แหล่งที่มา http://www.geocities.com/TheTropics/Cabana/6789/m1.html

Thompson, Stith. 1977. **The Folktale**. London: University of California Press, Ltd. อ้างถึงใน ประคอง นิมมานเหมินท์. 2543. **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. ชุดคติชนวิทยา อันดับ 2. โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ลำดับที่ 52. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

Wikimedia Foundation Inc. 2008. "Bay". **Wikipedia**. Retrieved April 24th, 2008, from http://en.wikipedia.org/wiki/Bay

_____. 2008. "Beach". **Wikipedia**. Retrieved April 24th, 2008, from http://en.wikipedia.org/wiki/Beach

_____. 2008. "Headland". **Wikipedia**. Retrieved April 24th, 2008, from http://en.wikipedia.org/wiki/Headland

_____. 2008. "Island". **Wikipedia**. Retrieved April 24th, 2008, from http://en.wikipedia.org/wiki/Island

Copyright by Mahidol University

_____. 2008. "Landform". **Wikipedia**. Retrieved March 14th, 2008, from http://en.wikipedia.org/wiki/Landforms

_____. 2008. "Mountain". **Wikipedia**. Retrieved April 24th, 2008, from http://en.wikipedia.org/wiki/Mountain

_____. 2008. "Seabed". **Wikipedia**. Retrieved April 24th, 2008, from http://en.wikipedia.org/wiki/Seabed

Copyright by Mahidol University

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายดนัย วินัยรัตน์

วัน เดือน ปีเกิด 3 ธันวาคม 2506

สถานที่เกิด กรุงเทพมหานคร

ประวัติการศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ศิลปศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยว
คณะพัฒนาการท่องเที่ยว
พ.ศ. 2539-2540

มหาวิทยาลัยมหิดล
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
พ.ศ. 2546-2551

การทำงาน อาจารย์ ระดับ 7
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
วิทยาเขตวังไกลกังวล
ตำบลหัวหิน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ 39/5 ถนนหมู่บ้านริมทางรถไฟฝั่งตะวันตก
ตำบลหัวหิน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 77110

Copyright by Mahidol University